JĪVARĀJA JAINA GRANTHAMĀLĀ No 4
General Editors
Prof. Dr. A N UPADHYE & Prof. Dr HIRALAL JAIN

PRAKRIT GRAMMAR OF TRIVIKRAMA

WITH HIS OWN COMMENTARY

OR

PRĀKṚTA-ŚABDĀNUŚĀSANAM SAVṚTTIKAM

Critically Edited with Various Readings, an Introduction and Appendices etc.

BY

DR P. L. VAIDYA, M A (Cal.), D Litt. (Paris)
Retired Professor of Sanskrit and Allied Languages
Nowrosjee Wadia College, Poona,
Sometime Mayurbhanj Professor and Head of the Department
of Sanskrit and Pali, Banaras Hindu University

Published by

JAINA SAMSKṚTI SAMRAKSAKA SAMGHA,
SHOLAPUR

1954

Price Rs. Ten only

JĪVARĀJA JAINA GRANTHAMĀLĀ

1 *Tiloyapaṇṇatti* of Yativṛṣabha, an Ancient Prākrit Text dealing with Jaina Cosmography, Dogmatics etc Prākrit Text and Hindi Translation, Part I, edited by Drs A. N. Upadhye and H. L. Jain, Double Crown, pp 38-532, Sholapur 1943 Rs 12

2 *Yaśastilaka and Indian Culture*, or Somadeva's Yaśastilaka and Aspects of Jainism and Indian Thought and Culture in the 10th Century, by Prof K. K. Handiqui, Vice-Chancellor, Gauhati University, Double Crown, pp 8-540, Sholapur 1949 Rs 16

3 *Tiloyapaṇṇatti*, as above No. 1, Part II, with Indices etc, Double Crown, pp 116-540, Sholapur 1951, Rs 16

5 *Pāṇḍavapurāṇam* of Śubhacandra, A Sanskrit Text dealing with the Pāṇḍava Tale with Hindi Translation etc

Printed by S. R. Sardesai, B.A., LL.B., Navin Samarth Vidyalaya's
Samarth Bharat Press, 41 Budhwar Peth, Poona 2
Published by Walchand Devachand Shaha, B.A., Hony. Secretary,
Jaina Samskṛti Samrakṣaka Sangha, Phaltan Galli, Sholapur.

श्रीः

जीवराज-जैन-ग्रन्थमालायाः चतुर्थो ग्रन्थः

ग्रन्थमालासंपादकौ

प्रा. आदिनाथ उपाध्यायः * प्रा. हीरालालो जैनः

श्री-त्रिविक्रमदेव-विरचितं

प्राकृतशब्दानुशासनम्

स्वोपज्ञवृत्तियुतम्

तच्च

पाठान्तर-परिशिष्टादिभिः समलंकृत्य
पुण्यपत्तनस्थ-वाडियाकॉलेजान्निवृत्तेन
तथा काशीविश्वविद्यालयस्थमयूरभञ्जप्राध्यापकपदान्निवृत्तेन
संस्कृत-प्राकृतादि-भाषाप्रधानाध्यापकेन
वैद्योपाह्वश्रीपरशुरामशर्मणा
संपादितम्

प्रकाशकः

शोलापुरीय-जैन-संस्कृति-संरक्षक-संघः

विक्रमसंवत् २०११] वीरनिर्वाणसंवत् २४८१ [ऐशवीयसंवत् १९५४

मूल्यं दश रूपिकाः

जीवराज जैन ग्रन्थमालाका परिचय

सोलापूर निवासी ब्रह्मचारी जीवराज गौतमचन्द्रजी दोशी कई वर्षोसे ससारसे उदासीन होकर धर्मकार्यमें अपनी वृत्ती लगा रहे है। सन् १९४० में उनकी यह प्रबल इच्छा हो उठी कि अपनी न्यायोपार्जित सपत्तिका उपयोग विशेष रूपसे धर्म और समाजकी उन्नति के कार्यमें करें। तदनुसार उन्होने समस्त भारतका परिभ्रमण कर जैन विद्वानोसे साक्षात् और लिखित सम्मतियॉ इस बातकी सग्रह की कि कौन से कार्य मे सपत्तिका उपयोग किया जाय। स्फुट मतसचय करलेनेके पश्चात् सन् १९४१ के ग्रीष्म कालमें ब्रह्मचारीजीने तीर्थक्षेत्र गजपंथा (नाशिक) के शीतल वातावरणमें विद्वानोकी समाज एकत्रित की, और उहापोहपूर्वक निर्णयके लिए उक्त विषय प्रस्तुत किया। विद्वत् समेलनके फलस्वरूप ब्रह्मचारीजीने जैन सस्कृति तथा साहित्य के समस्त अगो के सरक्षण, उद्धार और प्रचार के हेतु 'जैन संस्कृति सरक्षक सघ' की स्थापना की, और उसके लिए ३००००) तीस हजारके दानकी घोषणा कर दी। उनकी परिग्रहनिवृत्ति बढ़ती गई, और सन् १९४४ में उन्हो ने लगभग २०००००) दो लाख की अपनी सपूर्ण सपत्ति सघको ट्रस्ट रूपसे अर्पण की। इसी संघके अतर्गत 'जीवराज जैन ग्रथमाला' का सचालन हो रहा है। प्रस्तुत ग्रंथ इसी मालाके चतुर्थ पुष्प है।

ब्रह्मचारी जीवराज गौतमचन्द्रजी

अनुक्रमणिका

GENERAL EDITORS' NOTE

MOST of the Prakrit Grammars, perhaps with the exception of Vararuci's *Prākrta-prakāśa*, have enjoyed greater popularity only in a particular region of India. This is true of Trivikrama's Prakrit Grammar (*Prākrta-Śabdānuśāsanaṁ savrttikam*) as well It marks a new epoch of the study of Prakrit grammars in Southern India Thorough as Trivikrama's Grammar is, it immediately attracted eminent authors like Simharāja, Laksmīdhara and Appaya Dīksita, who commented on his Sūtras mostly drawing on his commentary, and thus quite a rich material has grown round about his grammar

Trivikrama's Grammar had already attracted the attention of earliest Prakritists like Pischel, Laddu and others, but a critical edition of it was an urgent desideratum Br Jīvarāja Gautamachandraji earnestly desired that a critical edition of it with a Hindi digest should be published in the Jīvarāja Jaina Granthamālā which is started under his enlightened patronage Dr P L Vaidya was unquestionably the most worthy choice for editing this grammar. He has led the front of Prakrit studies for over a quarter of a century in India, and he is the veritable *pathi-krt* in editing Prakrit and Apabhramsa works In him he admirably combines an old Pandita and a modern orientalist, and by these qualities he has enriched the Prakrit studies Dr Vaidya has given to us a model edition, rich with useful Appendices. In his learned Introduction he confirms the view that Trivikrama himself is the author of Sūtras, and in addition, he has set forth his mature observations on the principles of text-constitution of Prakrit works.

The authorities of the Jīvarāja Jaina Granthamālā offer their sincere thanks to Dr. P. L Vaidya, who, despite his other heavy work and physical fatigue, completed this critical edition and kindly placed it at their disposal for publication in this Series

The General Editors record their sense of gratitude to Br. Jīvarāja Gautamachandraji for his enlightened generosity, to the members of the Trust Committee and Prabandha-samiti for their active interest in the Series, and to Dr P L. Vaidya for his willing and accommodative cooperation They trust that this critical edition of Trivikrama's Grammar will give fresh impetus to the study of various problems connected with Middle-Indo-Aryan grammar and vocabulary A Hindi Digest of Trivikrama's Grammar is being planned as a companion volume to this edition

Vīra Nirvāna Day
26-10-1954

H L Jain & A N Upadhye
General Editors

PREFACE

In the month of July 1941, my friend Dr A. N. Upadhye, Professor of Ardhamāgadhī at the Rajaram College, Kolhapur, wrote to me to say that I should undertake a critical edition of Trivikrama's Prakrit Grammar or Prākrta-Śabdānuśāsana with his own commentary for the Jīvarāja Jaina Granthamālā which he, along with Professor Dr Hiralal Jain of Nagpur as Joint General Editor, was about to start at the request and under the patronage of Brahmachari Jīvarāja Gautamchandra of Sholapur He wrote to me in that letter that though there were two earlier editions of this work in print, the one in the Grantha Pradarśanī Series was incomplete and no longer in the market, and the other in the Chaukhamba Sanskrit Series of Banaras, though available in the market, was not a satisfactory edition, because the text was not critically edited, because there was no information about the manuscripts used, and further because the edition was not formally issued to the public even to this day.

It was with some reluctance that I agreed to undertake the edition of this work, chiefly on account of my long acquaintance with the General Editors. I never then thought that the work would entail so much time and trouble for me. I must however state that the delay in its publication was entirely my fault. Of course, the collection of material took some years, but there are three main reasons for this delay First, I had just then finished my work on Puspadanta's Mahāpurāna in Apabhramśa, and my experiences in editing the three big volumes of that work, almost single-handed, brought on me some fatigue. Secondly, I was called upon in 1943 to undertake the critical edition of the Karnaparvan of the Mahābhārata in the huge international undertaking of the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona, which has been published only in September 1954, and thirdly, in 1947, after my retirement from the Nowrosjee Wadia College, Poona, I had to go to the Banaras Hindu University as Mayurbhanj Professor and Head of the Department of

Sanskrit and Pali. This Office and the Banaras climate brought on me further fatigue and to some extent ill-health. It was only in 1952 that I could devote my time for this work; and had it not been for the constant pressure and encouragement from the General Editors, I might not have completed my task at all.

I must express here my deep sense of gratitude to the two General Editors, and Brahmachari Jivarajjee, and more particularly to Dr. Upadhye, who supplied to me the transcripts from Madras and Tanjore, a manuscript in Devanāgarī script from Sholapur, collations from the Kolhapur manuscript in old Kannada script, which latter was a laborious task indeed, he further lightened my work of going through the proofs as he throughout read one proof of every page, and made several useful suggestions for the improvement of the work, so much so that the credit of goodness and thoroughness of this edition must go to him. I also am glad to express my thanks to the Librarians of the Government Mss. Library at Madras, the Saraswati Mahal Library of Tanjore, and to Professor H R. R. Aiyengar of the Oriental Institute, Mysore, for supplying to me transcripts from their libraries.

Before concluding, I must not fail to express my gratitude to the Manager and Staff of the Samarth Bharat Press, Poona, for excellent printing.

Poona
1st November 1954

P. L. Vaidya

INTRODUCTION

THIS edition of Trivikrama's Prakrit Grammar called Prākṛtaśabdānuśāsana with the Vṛtti is based upon the following material :

1. PRINTED EDITIONS

G—This is a printed edition of the text in the Grantha Pradarśanī Series, Vizagapatam, 1896. It contains only the first chapter of Trivikrama's Grammar. This edition is based upon two Mss., one is called क which is a composite Ms. prepared partly from a palm-leaf manuscript in the possession of the teacher or father of the Editor, Venkata Ranganatha Śarma, and partly from the Saraswathi Mahal Library at Tanjore, the other is called ख, a palm-leaf manuscript belonging to one Krishnamūrti Śāstri. The Editor V. R. Śarma thought that the Sūtras were in a versified form, and therefore indicated in his Sūtrapātha where the stanza should end. He also used Hemacandra's Prakrit Grammar and Deśīnāmamāla to check his text. In my opinion, he did not hesitate to go beyond his Mss. and emended his text so as to make it agree with the contents of Hemacandra's Grammar. This fact makes this edition as having no independent critical value.

B—This also is a printed edition issued by the Chaukhamba Series of Banaras It is also based on two manuscripts, the provenance of which is not known to me. One of these is called क and is incomplete, and the other is called ख, of which the last few folios seem to be missing. This edition gives the entire text of Trivikrama's Grammar and has several appendices and a word-index. I learn that this edition is based on material collected by the late Dr. T. K. Laddu of the Government Sanskrit College, Banaras, which, after his death, was edited by the late Professor Batuk Nath Sharma with the collaboration of Professor Baldeva Upadhyaya of Banaras Hindu University. This edition is not yet formally issued and so lacks some material information about manuscripts used etc.

2 MANUSCRIPTS

We have used for this edition two transcripts, one from the Saraswathi Mahal, Tanjore, and the other from the Government Mss Library at Madras, and two original manuscripts, one from Kolhapur written in old Kannaḍa script and the other from Sholapur in Devanāgarī script. There are two more manuscripts of the work in the Oriental Institute, Mysore, from which some portions in transcript were obtained, rather late in the progress of this edition, but the portion used does not indicate that my text as based on the above material is much different from the Mysore Mss. In this connection I must state that for some classes of works, transcripts, which are no better than new manuscripts, do not offer real help. Photographic copies are the best, as the Editor sees with his own eyes what the manuscript records Further, the scribes do not always decipher the original manuscript correctly, nor do they give any help at places, where it is most needed The transcripts which I used for this edition are

M—This is a transcript obtained from the Government Oriental Library, Madras, from its Ms No 15318 (वाल्मीकिसूत्रम् सवृत्ति) described in their Catalogue as follows

Substance, paper, size 11 × $8\frac{5}{8}$ inches, pages 272 Lines 20 on a page Character Devanāgarī, condition good. Appearance new The commentator is Trivikrama, breaks off in the fourth pāda of the third adhyāya

There is another manuscript of this work in the Library bearing No 1549 from which the missing portion in the fourth pāda is made good Even this manuscript is in a damaged condition

T—This is a transcript obtained from the Saraswathi Mahal Library at Tanjore There are three manuscripts of this work in the Library bearing Nos 10005 (T_1), 10006 (T_2) and 10007 (T_3) Of these T_1 has 155 folios, and T_2 203 folios, and both are complete T_3 is only fragmentary and has 25 folios. The first two Mss are in Telugu script and T_3 in Grantha script Further T_1 has several missing portions due to the

fact that the palm-leaves are broken and hence portions are lost. T_2 is slightly better preserved, and luckily for us, portions on broken leaves in T_1 could be filled up with the help of T_2. T_3 breaks off at page 69 (गहरो गृध्र·). All the three Mss. show peculiarities of these two scripts. They make hardly any discrimination between म and ह, and च and घ. Anusvāra and repha often take the place of a double consonant. These peculiarities do not present much difficulty to the editor of a work in Sanskrit, but to the editor of a Prakrit work on the subject of Grammar, they create untold difficulties and confusion in his work.

One very interesting point about T_1 and T_2 should be specially noted here. After folio 138 in T_1 and 180 in T_2 a portion beginning with °अहरो वार्धिः (our Text on page २२९, (६२५) मणिगाअहरो वार्धिः) upto सराहो निद्रा° (our text on page २२०, (६७४) दर्पोद्धुरः। सराहो (६७५) निद्रालुः) which constituted the contents of a folio, seems to be added, though it was out of place there. It seems to have come there because both T_1 and T_2 were copies of an older Ms. with a misplaced folio, and the copyist blindly copied the portion at a wrong place in T_1 and T_2, and naturally missing in its proper place. As this very portion is missing in the Banaras edition, it appears that editors or the late Dr T. K. Laddu had based his text on these manuscripts!

The original Manuscripts used for this edition are:

K—This is a palm-leaf manuscript, measuring 14·5 × 1·7 inches. It belongs to the collection of Śrī Lakṣmīsena Bhaṭṭāraka Maṭha, Kolhapur. The label on the board is Prākṛta Vyākaraṇa in the first line in black ink and Trivikrama-Kavi in the second line in red and black ink in Devanāgarī script; and bears No. 202. On the other board at the end we have Prākṛta Vyākaraṇa in Kannaḍa script. It is a well-preserved manuscript, but its appearance is not very old. It may be about 200 years old. It has 123 folios, 123b being blank. On one of the blank leaves of this manuscript, we find the following stanzas on the use of Prakrit dialects, taken apparently from the Ṣaḍbhāṣācandrikā (Cf. BSS edition, page 4, lines 4–8):

अथेदानीं भाषाणां स्वरूपं विनियोगश्च कथ्यते—

भाषा द्विधा संस्कृता च प्राकृता चेति भेदतः।
कौमारपाणिनीयादिसंस्कृता संस्कृता भवेत्॥

इयं तु देवतादीनां मुनीनां नायकस्य च।
विप्रक्षत्रियविट्शूद्रमन्त्रिकञ्चुकिनामपि॥ etc.

The entire manuscript is written in old Kannaḍa characters. The hand-writing is uniform, and the manuscript carefully written throughout. Here and there some corrections are made in a different hand in-between the lines and also on the margin. The writing is of that usual mode—scratching with stylus and then rubbing with black soot. The written portion on a page shows three divisions, with marginal blank space on both the sides and blank space surrounding the two string-holes in-between Each page contains six to seven lines, and each line about sixty letters In this script, it may be noted, i and ī, accompanying consonants, are not distinguished; for instances, *Vira* and *Vīra* are similarly represented. For the nasal conjuncts, anusvāra is used and not parasavarṇa The fat zero indicates that the following consonant is to be doubled. There is no special sign for anunāsika, anusvāra serving the purpose of both. The manuscript opens thus

श्रीमत्पंचगुरुभ्यो नमः॥ सरस्वत्यै नमः॥ निर्विघ्नमस्तु॥ श्रीवीरप्राच्याचल° etc.

The colophon of the first pāda of the first adhyāya reads thus:

इति श्रीमदर्हं(र्ह)नंदित्रैविद्यश्रुतधर[मुनिचंद्र]श्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभावश्रीविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ प्रथ(स्थ)मस्याध्यायस्य प्रथमः पादः॥

श्रीविक्रम in the above colophon is obviously a slip for Trivikrama. The letters put in round brackets are first written and then struck off, and the word Municandra in square brackets is added above the line in a different hand. The concluding *portion runs thus* ·

इति श्रीमदर्हन्नंदित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभावश्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ तृतीयस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥ समाप्तश्च तृतीयोध्यायः। संपूर्णं चेदं प्राकृतव्याकरणं ॥ सप्रत्यय° etc.; विशन्नन्त etc.; वक्तारः संतु etc. प्राकृतव्याकरणं संपून्नं ॥ श्रीजिनाय नमः। शुभमस्तु। भद्रमस्तु लेखकपाठकयोः ॥

Then in a different hand—

अपकर्त्तर्यपि संतः शुभानि कर्म्माणि कर्त्तुमीहंते।
धिक्तं सदोपकर्तरि ना यो (नरि ?) योजयत्यशुभं ॥

This verse on the palm-leaf is not covered with black soot.

S—This manuscript was procured for me by Dr. A. N. Upadhye from Sholapur It is a modern paper manuscript, and probably prepared from K described above, as the missing portions, mistakes etc are identical in both, though this manuscript has added a number of its own It has got 112 folios, 12½ × 6½ inches with 11 lines to a page and about 38 letters to a line. After the last stanza, i e. वक्तारः सन्तु etc , the manuscript ends thus .

प्राकृतव्याकरणं संपूर्णं। शुभमस्तु। भद्रमस्तु लेखकपाठकयोः। स्वस्ति श्रीमत्सुरासुरवृंदवंदितपादपायोजश्रीमन्नेमीश्वरसमुत्पत्तिपवित्रीकृतगौतमगोत्राहंतद्विजश्रीमद्ब्रंहसूरिशास्त्रितनूजश्रीमद्दोर्वलिजिनदासशास्त्रिणामंतेवासिना विजयचंद्राभिदे(धे)न जैनक्षत्रियेणालेखीति ॥ ॐ शांति. ॥ प्रभवनामसंवत्सरे फाल्गुणमासे प्रथमदिवसे सौम्यवासरे संपूर्णमाहुः ॥ ग्रंथसंख्या ३५००.

I understand that दोर्वलिजिनदासशास्त्रिन् mentioned in the colophon above died some 25 years back, and his pupil विजयचद्र is still living at Śravana Belgol. The manuscript thus is not more than 50–60 years old.

CONSTITUTION OF PRAKRIT TEXTS

The work of editing a text in Prakrit requires adoption of certain methods which are considerably different from those applicable to texts in the Sanskrit language. Many individual attempts have been made by conscientious editors to enunciate the principles of textual criticism as applicable to Prakrit texts, but they are only partially successful. I am making one

more such attempt, having considerable experience of editing Prakrit works, and remembering the difficulties I have experienced These difficulties can be classified as under: (i) Want of reliable Manuscripts, (ii) Variety of Prakrit Dialects characteristics of which are not easy to determine; (iii) Conflicting directions and statements of Prakrit Grammarians divided into different schools Under the circumstances, it is not easy to evolve a set of principles which could be universally applicable Individual editors are thus left to their own whims and vagaries, and to the principle of eclectics It may be said that time has not yet come to fix up the principles of textual criticism as applicable toPrakrit works. My attempt here is to clarify the situation, and suggest methods with a view that they may be of some use to future editors

(1) *Dearth of Reliable Manuscripts* —It is not now possible to catch hold of author's autograph copies of works in Prakrit. Copies of Prakrit works, found in libraries and private collections, are far removed from their original The scripts in which manuscripts of Prakrit works are found, are usually limited to one or two only I know the existence of a Śāradā manuscript of Śākuntala where Prakrit passages are found; I also know of manuscripts of Ānandavardhana's Dhvanyāloka in that script containing stanzas in Prakait, I know also manuscripts in Bengali script of some Sanskrit dramas containing Prakrit passages, there are similar manuscripts in Telugu or old Kannada, in Tamil and Malayālam, but it is rarely that a large number of manuscripts in different scripts is ever used for the editing of a Prakrit work

Copies of manuscripts of every successive degree are usually considerably spoiled by copyists. If they happen to be illiterate, they make an attempt to reproduce letters of the original manuscript without understanding the meaning of the text which is beyond their comprehension If they happen to be literate and versed in Sanskrit, they are likely to be faithful in making the copy, but their prejudices are responsible for considerable Sanskritisation of the Prakrit text, and also for bringing the Prakrit text in line with Sanskrit Take the case of Śūdraka's Mrcchakatika, a drama which abounds in Prakrit

Jaina canon. Although all these grammarians have modelled their grammars on Pāṇini, they were unable to ignore the variety of forms available in the Prakrit language, and hence unable to fix the form of the language or dialect as Pāṇini has done There is no work of the type of Prātiśākhyas for the Prakrit languages, with the result that phonetic values of sounds in Prakrit remained fluid, one using प, ढ, ज, and another using फ, ड, झ for the same sound. Besides, almost all grammarians state that the rules framed by them are applicable *generally*, and characteristics of one dialect may be noticeable in another dialect. This principle has added to the chaos, initiated by scribes of manuscripts.

(3) *Conflicting Directions and Statements of Prakrit Grammarians about the Characteristics of Dialects*, associated with the two types mentioned above, are equally responsible for the chaos noticeable in manuscripts, and modern editions I give below a list of such rules picked up from Hemacandra and Trivikrama for the present. If I bring in the rules of Vararuci, Mārkaṇḍeya, Puruṣottama and Ramaśarman Tarkavāgīśa *vis-a-vis* with their rules, one will easily see that the characteristics of Prakrit dialects had either undergone changes as time advanced, or the grammarians were not themselves quite sure about rules they have framed, or the strata of literature analysed by them was not necessarily identical. I give below a list of principal rules from Trivikrama and Hemacandra to illustrate my point of view

(1) The word प्रायः, generally, occurring in a number of sūtras, e.g., 1 3.1 , 1.1.14, 1.3 8; 3 2 63 in Trivikrama and in several sūtras of Hemacandra. This word allows a lack of rigidity in their application

(2) The sūtra बहुलम् occurring in both Trivikrama and Hemacandra, which means क्वचित्प्रवृत्तिः क्वचिदप्रवृत्तिः क्वचिद्विभाषा क्वचिदन्यदेव, and Hemacandra's statement आर्षे तु सर्वे विधयो विकल्प्यन्ते.

(3) The word क्वचित् and वा, explicitly and implicitly, occurring in a large number of sūtras, in both Trivikrama and Hemacandra

(4) In compound words the initial letter of the second member is allowed certain changes under the principle वाक्यविभक्त्यपेक्षया अन्त्यत्वमनन्त्यत्वं च.

(5) The principle of श्रुतिसुख as against अर्थसुख.

(6) The sūtras नो णः and आदेस्तु or वादौ, occurring in Hemacandra and Trivikrama which allow retension of initial न against the compulsory change of न to ण recommended by grammarians of the Eastern School.

(7) Application of the rule regarding यश्रुति as in 1.3.10 in Trivikrama and in 1. 180 in Hemacandra.

(8) Optional doubling of consonants after ए and ओ.

(9) Shortening of ए and ओ when followed by a conjunct to इ and उ, giving us एक, एक्क, इक्क.

(10) Substitution of one vowel for another under the sūtra अचोऽचाम् in 2 4 71 in Trivikrama's Grammar

In the case of Apabhramśa, in addition to options mentioned above, the following rules create chaos :—

(1) प्रायोऽपभ्रंशेऽचोऽच् 3.3.1
(2) होः स्तोरुच्चारलाघवम् 3.4.64
(3) हलस्थैङः 3 4.66
(4) विन्दोरन्ते 3 4 65
(5) तद्व्यत्ययश्च 3.4 69

It is no wonder therefore that a variety of forms, which in no way change the meaning of the term are found in manuscripts.

In addition, want of a special sign for the अनुनासिक and for short forms of ए and ओ, have created confusion in manuscripts.

Further, scribes and the methods they adopt in preparing manuscripts are responsible for a lot of confusion. These peculiarities of scribes are classified as under :

(1) Something like the mark of अनुस्वार used to indicate the doubling of the following consonant.

(2) Non-doubling of consonants erratically.

(3) Confusion in the following pairs of letters:

ए and इ, ओ and उ; ओ and वो; ड and ढ; ज and झ, व and च; थ and ध, म and ह, र and ल, प and व, प and य; ल and ळ, च्च and च्छ; त्थ and च्छ

(4) Incorrect application of the rule पूर्वमुपरि वर्गस्य युजः, 1.4.94.

(5) Aspiration of certain letters which gives ढ for ड, फ for प, झ for ज promiscuously

(6) Copies prepared from dictation

The case of the treatment of न in Prakrit and its dialects is a point on which further discussion is necessary. The following note would be found useful by the reader:

न *and* ण *in Prakrit* —According to Bharata न initial, medial and conjunct in Sanskrit words is changed to ण except in some local dialects (e g , Paiśācī) This rule seems to be observed by all non-Jaina writers and also by some Jaina writers But Hemacandra and Trivikrama, both of whom are Jains, and their followers like Śrutasāgara, have laid down that initial न in Sanskrit words may be optionally changed to ण, while medial न, single and double, should be invariably changed to ण. Further, Hemacandra holds that there cannot be न, either initial or medial, in Deśī words In his Deśīnāmamālā, page 208, BSS edition, he states:

नकारादयस्तु [शब्दाः] देश्यामसंभविन एवेति न निबद्धाः। यच्च "वादौ" (१·२२९) इति सूत्रितमस्माभिः, तत्संस्कृतभवप्राकृतशब्दापेक्षया न देश्यपेक्षयेति सर्वमवदातम्।

Hemacandra's view stated in the above passage, is that a Deśī word with initial न is impossible or does not exist, that his sūtra वादौ (1 229) refers only to such Prakrit words as are derived from Sanskrit, and hence it does not refer to Deśī words at all.

Trivikrama, on the other hand, does not seem to accept the above view of Hemacandra Under 2 4 127 Trivikrama gives निरप्पइ as a धात्वादेश or Deśī root, but adds णत्वे णिरप्पइ, which latter form indicates that he believed that initial न might

occur even in Deśī words. Words like आरनाल, अनिल, अनल etc., having medial न, are known to exist in early Prakrit works, say, in the Ardhamāgadhī or Ārsa dialect, and accepted as such by Hemacandra They may be regarded as borrowed either from Sanskrit or from local dialects having the influence of Paiśācī.

It will be seen from the above discussion that Prakrit grammarians of the so-salled Western School are not unanimous with regard to the change of न to ण. This has resulted in a state of chaos and confusion in MSS , and also in modern editions I would suggest the following course in this respect. If the Prakrit work to be edited is a Jaina work, keep initial न if the word can be traced to Sanskrit, and change medial न to ण. Monosyllabic words like णं for ननु should be regarded as Deśī words, but नूणं for नूनम् may have initial न. In the case of non-Jaina Prakrit works, have ण for न everywhere. Jacobi seems to have framed a rule of his own with reference to न्न occurring medially, that it should be न्न if the Sanskrit word does not contain ण, but should be ण्ण if the original Sanskrit has ण. For instance दिन्न from दत्त should retain the dental न, कन्या should be कन्ना, but कर्णं should give us कण्ण. Grammarians do not give their support to Jacobi's view Manuscripts also do not support the above view, and hence I have now come to the conclusion stated above When this rule is followed, the vagaries of MSS. may be ignored.

These are in brief the difficulties which the editor of a work written in Prakrits is required to face. The causes noted above, and the list of vagaries in manuscripts and scribes look formidable, but he has to evolve a system out of this chaos. The following principles may guide him to some extent in this respect:

(1) Make an effort first to determine whether the work in Prakrit or its dialects belongs to the Jaina or non-Jaina school of thought. It is quite possible that non-Jaina works preserved in Jaina Bhondāras may present certain difficulties.

(2) Make an effort to determine the dialect or dialects used in the work. When the dialect in which the work or

passage is written is determined, proceed to see that the text you adopt conforms to the standard rules of the dialect found in a system of grammar

(3) If the work in Prakrits comes from a Jaina source, the text should conform to the rules of Hemacandra and Trivikrama.

(4) If the Prakrit work comes from a non-Jaina source, the text should conform to the rules given by Vararuci, Purusottama, Mārkandeya or Rāmaśarman Tarkavāgīśa.

(5) The following categories of manuscript vagaries should be ignored while recording variants : न and ण; अनुस्वार and अनुनासिक; short ए and इ and ओ and उ, incorrect application of पूर्वमुपरि वर्गस्य युजः, अनुस्वार used to indicate doubling of the following consonant, and letters obtained merely by aspiration.

These are my ideas for the guidance of future editors of Prakrit works. It does not mean that I have followed them in editing the present text, because I want to know the reaction of scholars engaged in editing such texts to the above set of principles.

There are still some ticklish points which deserve elucidation here. The rule बहुलम् in both Hemacandra and Trivikrama has to be used with caution. The old school of grammarians did not regard this rule as creating chaos, they rather held that it should be interpreted as to yield the doctrine of व्यवस्थितविभाषा. The modern editor should follow this principle of व्यवस्थितविभाषा, and evolve certain principles based on eclectics. I give here a few specific illustrations of the application of the above doctrine.

The grammarians allow for Sanskrit खलु two forms in Prakrit, viz., खु and हु. Manuscripts are found to use them promiscuously; but the modern editor should see that हु should not be used, though found in his manuscripts, *after* an anusvāra. For, Trivikrama says, under 3.1.54, बहुलाधिकारादनुस्वारात्परो हु न प्रयोक्तव्यः. Thus, एवं खलु in Sanskrit should be एवं खु and not एवं हु.

Similarly, we have for Sanskrit अपि several forms in Prakrit, such as पि, वि, मि, अवि. We should have in Prakrit कि पि, किमवि and even किं मि and तह वि; but should not allow किं वि Note in this connection अपेर्विः पदान्ते and अनुस्वारात् पिः as found in Puruṣottama's Prakṛtānuśāsana, IV. 3–4. The same principle should govern our choice for substitutes of इव such इव, पिव, विव, मिव, व, व्व. Of these पिव and मिव can be used after an anusvāra, but विव and व should not be, व्व can be used only after a short vowel.

The general tendency of the Prakrit languages is not to allow a conjunct consonant at the beginning of a word. ज्येव or ज्येव्व seems to be not quite good, but if the ending vowel of the preceding word happens to be ए or ओ, we may allow the double consonant. Thus, we have सो ज्येव or सो ज्येव्व; सो च्चिअ, ते च्चेअ. The variants of such words in manuscripts may be ignored as they do not change the sense of the expression in any way. Or, if an editor wants to swell his critical apparatus, he may note all manuscript variants fixing his text according to principles stated above.

Sūtras on Prakrit Grammar Earlier than Hemacandra and Trivikrama

The following passages are found in Hemacandra's Grammar: अत्र केचिद् ऋत्वादिषु (तस्य) दः इत्यारब्धवन्तः, स तु शौरसेनी-मागधीविषय एव दृश्यते इति नोच्यते, under रुदिते दिना ण्णः 1.209; and केचित्तु केवलानन्तर्यार्थयोर्णवरणवरि इत्येकमेव सूत्रं कुर्वते, तन्मते उभावप्युभयार्थौ under आनन्तर्ये णवरि 2.188. The first of these is reproduced by Trivikrama under ण्र्दिना रुदिते 1.3.49 in identical terms, and the second under आनन्तर्ये णवरिअ 2.1.46 with a slight change, आहुः for कुर्वते. These quotations raise an important issue as to what works in the sūtra style Hemacandra had before him. On examination I find ऋत्वादिषु तो दः in Vararuci, 2.7. I was not able to trace the second either in Vararuci or in Puruṣottama, both of whom give separate sūtras for णवर and णवरि. In my opinion the references do not indicate the existence of Vālmīkisūtras, because Hemacandra and Trivikrama cannot refer to a sage of high antiquity by the slightful term केचित्. Neither the sūtras in Hemacandra can be ascribed to Vālmīki

because Hemacandra calls them his own, nor does Trivikrama state anywhere that the sūtras belong to Vālmīki and Vrtti alone is composed by him On the contrary, Trivikrama, in the introductory stanza 9, says that the sūtras are his own composition (निजसूत्र) and that he writes a commentary to help those who want to understand the correct meaning of the sūtras. I feel further that the sūtras in Hemacandra are his own as also in Trivikrama None of them, at any rate Hemacandra, can be accused of plagiarism of the so-called Vālmīki-sūtras.

Chronologically, the first reference to Vālmīkisūtra is found in the following passage from a work *Śambhurahasya* (the genuineness of which is yet to be proved):

को विनिन्देदिमां भाषां भारतीमुग्धभाषिताम् ।
यस्या. प्रचेतस. पुत्रो व्याकर्ता भगवानृषिः ॥ २६७ ॥ १३
गार्ग्यगालवशाकल्यपाणिन्याद्या यथर्षयः ।
शब्दराशेः संस्कृतस्य व्याकर्तारो महत्तमाः ॥ १४ ॥
तथव प्राकृतादीनां षड्भाषाणां महामुनिः ।
आदिकाव्यकृदाचार्यो व्याकर्ता लोकविश्रुतः ॥ १५ ॥
यथैव रामचरितं सस्कृतं तेन निर्मितम् ।
तथव प्राकृतेनापि निर्मितं हि सतां मुदे ॥ १६ ॥
पाणिन्यादैः शिक्षितत्वात्संस्कृती स्याद्यथोत्तमा ।
प्राचेतसव्याकृतत्वात्प्राकृत्यपि तथोत्तमा ॥ १७ ॥
प्राकृतं चार्षमेवेदं यद्धि वाल्मीकिशिक्षितम् ।
तदनार्षं भवे(वदे ?)द्यो वै प्राकृत. स्यात्स एव हि ॥ १८ ॥

The above passage, first cited by K. P Trivedi in his Introduction (page 13) to *Ṣaḍbhāṣācandrikā* has been repeated in *Mallikāmārutam* as from Śambhurahasya from the Vani Vilas Press, Srirangam The work *Śambhurahasya*, from its contents and language, cannot claim a very high antiquity, and may have grown from time to time like the Purāṇas In my opinion, it may belong to 14th century or later. Based on this passage, perhaps, Lakṣmīdhara wrote in his Ṣaḍbhāṣācandrikā:

वाग्देवी जननी येषां वाल्मीकिर्मूलसूत्रकृत् ।
भाषाप्रयोगास्ते ज्ञेयाः षड्भाषाचन्द्रिकाध्वना ॥ १५ ॥

There is a manuscript, No 1548, in the Government Mss. Library in Madras, called *Vālmīkisūtram* The scribe Deśikācārya seems to have added the following stanzas at the beginning of this Ms —

येन श्रीरामचरितमधिगम्य सुरर्षितः ।
श्रीमद्रामायणं प्रोक्तं तस्मै वाल्मीकये नमः ॥ १ ॥
येन निर्मलिता ना(गा)वः षड्भाषाकृतयो नृणाम् ।
विमलः सूक्तकतकस्तस्मै वाल्मीकये नमः ॥ २ ॥
स्वान्तस्य काव्येन गिरां च षण्णां
सूत्रैर्नराणां कलुषं प्रपस्या ।
पराकरोद्यः प्रथमः कवीनां
वाल्मीकिमेनं मुनिमानतोऽस्मि ॥ ३ ॥

These stanzas seems to be the composition of the scribe Deśikācārya who prepared the manuscript on 20th October 1883 (see Dr Upadhye's article · Vālmīkisūtra A myth, in Bhāratīya Vidyā, Vol. II. ii pp. 160–176). Of the three verses the first two are an imitation of the first two stanzas of Pāninīya Śiksā, and the third an imitation of

योगेन चित्तस्य पदेन वाचां मलं शरीरस्य च वैद्यकेन ।
योऽपाकरोत्तं प्रवरं मुनीनां पतञ्जलिं प्राञ्जलिरानतोऽस्मि ॥

and as such we should not attach any value to them

Coming to Laksamīdhara's successor, Appaya Dīkṣita, we find the following stanzas in his Prākrta-Mani-Dīpa (Mysore, Oriental Research Institute, Publication No. 92).

ये त्रिविक्रमदेवेन हेमचन्द्रेण चेरिताः ।
लक्ष्मीधरेण च ग्रन्था भोजेन च महीक्षिता ॥ ४ ॥
ये पुष्पवननाथेन ये वा वाररुचा अपि ।
वार्तिकार्णवभाष्याद्या अप्पयज्वकृताश्च ये ॥ ५ ॥
ते विस्तृतत्वाप्रायेण संक्षेपरुचिभिजनः ।
अगृहीता विलम्बन्ते संध्यार्ककिरणा इव ॥ ६ ॥
अतः प्राकृतशब्दानामन्धे तमसि मज्जताम् ।
प्रकाशनाय क्रियते संक्षिप्ता मणिदीपिका ॥ ७ ॥

It should be noted that Appaya Dīksita has mentioned by name Trivikrama, Hemacandra, Bhoja and Vararuci along with

Lakṣmīdhara and Puspavananātha (who to me appears to be no other than Vasantarāja, the author of a commentary on Vararuci), but did not think worth his while to mention Vālmīki, perhaps he did not believe that the sūtras on which Trivikrama wrote a commentary, were composed by Vālmīki.

The passage from *Śambhurahasya* quoted above is the first indication or source of the myth that Vālmīki, the author of the Rāmāyana composed the sūtras on Prakrit Grammar. As the sūtras of Trivikrama are based on those of Hemacandra, many of them identical and almost all of them giving the same substance, we have to suppose that even Hemacandra must have used the sūtras of Vālmīki, but Hemacandra calls his work of sūtras as स्वोपज्ञवृत्तिसहितम्. Trivikrama also says निजसूत्रमार्गमनुजिगमिषताम्. The myth therefore of ascribing the sūtras of Trivikrama to Vālmīki must have come into vogue later than the age of Trivikrama, and the passage from *Śambhurahasya* quoted above must also belong to that period. If *Śambhurahasya* passage belongs to 14th century A D , Laksmīdhara (1541–1565 A D) can well say वाल्मीकिर्मूलसूत्रकृत्. I am prepared to confess that Laksmīdhara may not have started the canard, but, it must be said, the popularity of his work gave currency to the myth The relative chronology of Hemacandra (1172 A D), Trivikrama (1236–1300 A D.), Sinharāja (1300–1400 A D), Laksmīdhara (1541–1565 A D) and Appaya Dīksita (1554–1626 A D.) should be noted in this connection. The champions of the theory that Vālmīki is the author of the sūtras on which Trivikrama wrote the commentary among modern scholars are Hultzsch, K P. Trivedi, Nitti-Dolci and editor of the Prakrta-Mani-Dīpa, Pischel gave up the theory during his life-time as the late Dr. T K. Laddu states in his paper on Trivikrama. Bhattanāthaswamin and Laddu held that Trivikrama was the author of both sūtras and vrtti Dr. A. N. Upadhye has discussed the point fully and has shown how worthless the theory is

THE SŪTRAPĀTHA OF TRIVIKRAMA

Trivkrama's Prākrta-Śabdānuśāsana, as presented in this edition contains 1036 sūtras. The sūtrapātha as given in the appendix to Ṣadbhāsācandrikā by K. P. Trivedi, contains the

same number of sūtras with णिम्माणं णिम्मिअं between 1 2.46 and 1.2.48 which I have omitted, and dropping सत्तम्याश्च 3 4 53 which I have added. The text of the sūtras given in *Prākṛta-Maṇi-Dīpa* has the same number of sūtras. It also omits णिम्माणं णिम्मिअं of Trivedi, and adds सत्तम्याश्च as I have done. The छन्दश्छायापन्न सूत्रपाठः published by Bhaṭṭanāthaswamin omits सप्तम्याश्च.

Of these 1036 sūtras of Trivikrama, Simharāja in his *Prākṛta-Rūpāvatāra* has commented on 575 sūtras and Lakṣmīdhara in his *Ṣaḍbhāṣācandrikā* on 994 sūtras, the latter thus ignoring some 42 sūtras. These 1036 sūtras of Trivikrama are divided into three adhyāyas, each adhyāya being again divided into four pādas Trivikrama at one place proudly refers to his work on Prakrit Grammar as द्वादशपदी (on page 306 under 3 4.71) on the analogy of द्वादशाध्यायी system of Pūrvamīmāṁsā The Prakrit portion of *Siddha-Hema-Śabdānuśāsana* hs only one adhyāya divided into four pādas and contains 1119 sūtras

Comparison of the Sūtrapātha of Trivikrama and Hemacandra

Trivikrama's Sūtrapātha contains 1036 sūtras divided into twelve pādas and three adhyāyas, as against 1119 in four pādas of the eighth adhyāya of Hemacandra's *Siddha-Hema-Śabdānuśāsana* (i–271, ii–218, iii–182 and iv–448). The subject-matter covered by both is almost the same Trivikrama has newly added the following sūtras : 1.1.1–16; 1 1.38, 1.1.45; 1.2.109 (पुआत्याद्याः), 1 3 14, 1.3.77, 1.3.100, 1.3.105 (गोणाद्याः); 1.4.83, 1 4 85, 1.4 107, 1.4 120; 1.4.121 (गहिआद्याः); 2.1.30 (वरइत्तगाः), 2.2.9, 3.1.129, 3 4.65–67 and 3.4.72 (झाडगाः); in all 32. Of these, 17 sūtras relate to new technical terms used by Trivikrama, four sūtras relate to the groups of Deśī words for which Hemacandra has only one sūtra in his Grammar and an entire work, the *Deśīnāmamālā*, and the remaining sūtras add a few new words not treated by Hemacandra. Thus the subject-matter of 1119 sūtras of Hemacandra has been compressed by Trivikrama in about 1000 sūtras. This he was able to do by compressing two or more

sūtras in one. There are about 100 sūtras which have identical wording in both Hemacandra and Trivikrama, while there are a few in which Trivikrama has only changed the order of words or Ādeśas given by Hemacandra.

Hemacandra wrote his Prakrit Grammar as a continuation of his Sanskrit Grammar. The treatment of Sanskrit grammar covered seven adhyāyas, the eighth, the last, being devoted to Prakrits. He therefore had to continue the same scheme of adhyāya, pāda, sūtra, anuvrtti and technical terms used in the first seven adhyāyas for the eighth adhyāya also. His division of the subject of Prakrit Grammar into four pādas is somewhat better or more systematic than the division adopted by Trivikrama. Hemacandra's first pāda (271 sūtras) deals with some preliminaries and treatment of vowels and single consonants, second pāda (218 sūtras) deals with the treatment of conjunct consonants (1–124), Prakrit substitutes for some Sanskrit words (125–144), some suffixes (145–173), the nipātas or Deśī words (174), and indeclinables (175–218), the third pāda deals with rules of declension (2–129), rules of syntax (130–137), conjugation and participles (138–182), and the fourth pāda gives the Dhātvādeśas (1–259), and dialects—Śauraseni (260–286), Māgadhī (287–302), Paisācī (303–324); Cūlikāpaiśācī (325–328) and Apabhramśa (329–448). Barring the huddling up the Dhātvādeśas and dialects into one pāda, we do not find anything faulty in Hemacandra's method of treatment. The case with Trivikrama, on the other hand, is different. He wrote his grammar of principal Prakrit and its dialects only. He had to frame his own terminology (1 1 1–16). He has divided his work into three adhyāyas, each adhyāya having four pādas. It was expected of him to arrange the subject-matter more systematically. It must be said, however, that the expectation is not fulfilled. The invention of technical terms like ह, दि, स, ग etc, is not very happy. At any rate the introduction of these terms has made his sūtras less clear than those of Hemacandra. The rest of his work covers the same field as Hemacandra's work. Hemacandra refers to Deśī words under one sūtra only, viz, गोणादयः while Trivikrama has six sūtras for the same topic. It must go to the

credit of Trivikrama to have classified the Deśī words into six groups. His treatment of syntax is scanty, and he unnecessarily splits up the Dhātvādeśas into two pādas in two different adhyāyas, without much reason. Again Hemacandra arranges the Ādeśas according to the initial letter of the Sanskrit root, e.g , कथ्, गम्, etc Trivikrama does not seem to have followed any system in arranging his roots. Among the list of Deśī words, we find a few which are not traceable to Deśīnāmamālā. Such words may be regarded as Trivikrama's contribution. In the section on Apabhramśa he has copied *all* the illustrations from Hemacandra, and has added nothing new excepting perhaps the Sanskrit Chāyā, but omitted several illustrations given by Hemacandra.

Trivikrama wanted to score a point over Hemacandra first by reducing the number of sūtras, reducing the volume of the text by introducing shorter terms like ह for ह्रस्व; दि for दीर्घ; स for समास and ग for गण, and bringing all the Deśī words into the fold of grammar for which Hemacandra had to write a special book, the Deśīnāmamālā. All this seems to have been done under the influence of the doctrine अर्धमात्रालाघवेन पुत्रोत्सवं मन्यन्ते वैयाकरणाः, but he seems to be unaware of the fact that a samjñā or technical term has the same value of a *mātrā* or half a *mātrā*, irrespective of the number of syllables it contains. So दि and दीर्घ, स and समास have the same metrical value, as सर्वनामस्थान, आर्धधातुक etc For all practical purposes, thus, the volume of Trivikrama's grammar is the same as that of Hemacandra. The clarity which Hemacandra's work has, is considerably impaired in Trivikrama's work.

Comparison of Trivikrama and Laksmīdhara

The interval between the age of Trivikrama and Lakṣmīdhara seems to be about two hundred years or so This period created some new myths One of them was that the sūtras on which Trivikrama wrote his commentary, were not his sūtras, but those of Vālmīki, the author of the Rāmāyana, and the second was that Trivikrama's commentary was very difficult and required some elucidation. I do not subscribe to the views of Laksmīdhara on both the points I know the

expression निजसूत्रमार्गमनुजिगमिषताम् is capable of being construed in two ways (i) निजानां स्वीयानां सूत्राणां मार्गः अर्थः, and (ii) निज. स्वाभाविक सूत्रार्थ, the first construing निज with सूत्र and the second with सूत्रार्थ Hultzsch suggested the latter sense saying that it was natural with South Indians Bhattanāthaswāmin has shown that Hultzsch was wrong, and yet the editor of Appaya Dīksita's Prākrta-Mani-Dīpa supports it It is this latter sense that gave rise to the myth that Vālmīki was the author of the sūtras I have already discussed the question above and need not repeat my views here Next, Laksmīdhara held the view that the text of Trivikrama's Vrtti was difficult and pregnant with sense —

वृत्तिं त्रैविक्रमीं गूढां व्याचिख्यासन्ति ये बुधाः ।
षड्भाषाचन्द्रिका तैस्तद्व्याख्यारूपा विलोक्यताम् ॥ १६ ॥

The above statement of Laksmīdhara may be all right if its purpose is to justify his work I however do not find Trivikrama's work difficult, Laksmīdhara's so-called subcommentary, on the other hand, is more difficult For instance, compare Laksmīdhara on pages 16–17 under 1 1.39; page 91 under 2.3 31, and page 259 under 3 2 47, where his text is more difficult, and rendered so intentionally to show off his knowledge of Pūrvamīmāmsā In another case, while giving the senses of Deśī words, pages 163–184, he did not correctly understand Trivikrama and his methodology, and has assigned wrong senses, which are not supported by Deśīnāmamālā, which for this purpose is more authentic than even Trivikrama It may be that by the time Laksmīdhara wrote his *Sadbhāsācandrikā*, the text of Trivikrama had already become corrupt; but it appears quite clear that he wrongly read Trivikrama's Vrtti, and did not use Hemacandra's great work on Deśī words, which would have given him correct lead in cases of doubt Laksmīdhara's Vārtikas on अपुण्णगाः क्तेन, 3 1 132, are a good illustration how he lacked the critical faculty My view is that Laksmīdhara had no genuine acquaintance with Prakrit works, particularly, with literary works, and he wrote his work just to show his acquaintance with the Prakrit Grammar. Laksmīdhara, thus, cannot be considered to be a reliable guide to Trivikrama.

PERSONAL HISTORY AND DATE OF TRIVIKRAMA

Like several writers of fame in Indian Literature, Trivikrama leaves but a scanty record about himself and about his date He gives in the introductory and concluding stanzas of the present work some information, and it runs as follows: Trivikrama comes of a good family of Bāna. His grand-father was Ādityavarman His parents are Mallinātha and Lakṣmī. He had a brother named Bhāma (variants सोम, राम, वाम, चाम) known for his excellent behaviour and learning Trivikrama seems to have studied under Arhanandi, a master of the sacred literature (of the Jainas), and a monk possessing three lores Trivikrama calls himself to be a good poet (sukaviḥ), although no literary work of his has come down to us. The concluding verses of his grammar which however are not found in all the manuscripts (two Tanjore manuscripts do not give them, nor one of the two used for the Banaras edition), but can be surely considered to be his composition (मम in the second verse), state that people should mutter as a sacred mantra his Śabdānuśāsana, dealing with basic forms of words, suffixes, rules of syntax, verbal forms and deśya words, couched in short sūtras, and with an ample stock of illustrations, for the attainment of their objective Those who appreciate works of art and the logicians will be pleased to read his poem (kāvya, not necessarily the grammar), because the sweetness of words, entering inside, will fatten the ears, the newness of sense in every word, will please a man of good words, and the sentiment or aesthetic feeling will pervade the whole world as if on account of the greatness of the work All persons are capable to express their own ideas, Trivikrama, however, is unique in (nicely) expressing his own ideas which faithfully represent his own views, and also in faithfully representing the ideas of others It is a pity that no poetic work of Trivikrama has come down to us to verify the above statement.

As regards Trivikrama's religion, we can say definitely that he was a follower of Jainism, as is clear from his salutation to Vīra, i e , Mahāvīra, in the opening verse. The references to Vīrasena and Jinasena in stanza 4 indicate, equally clearly,

his reverence to these ācāryas, and go to prove that Trivikrama was a follower of the Digambara sect of the Jainas, and his reference to Hemacandra in stanza 11 goes to suggest, that though a follower of Digambara sect, he could easily rise above the sectarian prejudices, which in those days were not as strong as they are to-day

Hemacandra makes some distinction between Ārsa (i e, Ardha-Māgadhī of the Canon of the Śvetāmbara Jainas) and Prakrit (i e, Māhārāstrī or Principal Prakrit) Trivikrama also makes reference to Ārsa in stanza 7, but he says that Ārsa and Deśya are *rūḍha* forms of the language, they are quite independent, and hence, do not stand in need of grammar, tradition alone can give information on these forms On the contrary, the Prakrit languages, the stock of words in which can be traced to siddha and sādhyamāna Sanskrit, can be subjected to rules of grammar, and it is this stock of words which is treated in Trivikrama's grammar Trivikrama, quite modestly, says that he has picked up only a few words from the flood of ocean of the writings of Vīrasena and Jinasena In stanza 9, he says he writes a commentary on his own sūtras in order that men should obtain mastery over the subject, and that his commentary follows the traditional methods (of Hemacandra?). Although, Trivikrama says, he has selected only a few words, they will work like a mirror, as such is the greatness of his commentary The method followed in treating the Prakrit forms, is the traditional method adopted by ancient masters down to Ācārya Hemacandra

As to Trivikrama's date, we have equally scanty information He mentions Vīrasena and Jinasena of Dhavalā and Jayadhavalā fame who belonged to the middle of the 9th century of the Christian era He mentions Hemacandra who died in A D. 1172 Trivikrama, thus is later than the last quarter of the 12th century, but not much later than Hemacandra Dr Upadhye holds that he wrote his grammar soon after A D 1236

Luckily for us, we have three works, Simharāja's *Prākrta-Rūpāvatāra*, Laksmīdhara's *Ṣaḍbhāsācandrikā*, and Appaya

Dīkṣita's *Prākrta-Maṇi-Dīpa*, which are later than Trivikrama. Of these, Appaya Dīkṣita is the youngest, who died in A.D. 1626, and was a prolific writer His work mentioned above cannot be his last work, but rather a work of his younger days. He died at the mature age of 72. Laksmīdhara is specifically mentioned in his work, who thus seems to have lived in the last quarter of the 15th century or the first quarter of the 16th century, say, between A D 1475 and 1525. Simharāja is not mentioned either by Laksmīdhara or Appaya Dīksita, but seems to be older or almost a senior contemporary, and may be assigned to the first half of the 15th century. All these indications prove that we can safely assign Trivikrama to the latter half of the 13th century

We have no definite data to determine the province of the residence of Trivikrama But his being a follower of Digambara Jainism, the names of his father, brother and teacher, and above all, the popularity of his work and provenance of manuscripts of his work, go to indicate that he must have been a Southerner, probably an Āndhra with close contacts with Karnāṭaka. The inclusion of some Deśya words like द्रोंडि सायंभोजनम् which cannot be traced to Hemacandra's *Deśīnāmamālā*, and may be traced in the Dravidian languages, goes to confirm the above view.

* * * *

The Appendices

There are in this Volume seven appendices. The first of these gives the Sūtrapātha of Trivikramaśabdānuśāsana in which Sūtras are given in their natural order, divided into adhyāyas and pādas Below on the same page I have given corresponding sūtras from Hemacandra's Grammar with their pāda and sūtra numbers It is easy for the reader to compare and judge how far Trivikrama has based his sūtras on those of Hemacandra, and what new additions he has made. The second appendix gives the sūtras of Trivikrama in the alphabetical order with page references as also the adhyāya, pāda and sūtra number. In the third appendix I have given

the so-called metrical form of the sūtras of Trivikrama from Bhaṭṭanātha Swamin's pamphlet with suitable changes to agree with our sūtra text A special note on this appendix is given below The fourth appendix gives in alphabetical order the first line of the Apabhraṃśa verses which Trivikrama has taken from Hemacandra's Grammar along with their references to the latter. The fifth appendix gives, in alphabetical order, the Deśya or Deśī words found in Trivikrama's work together with suitable references to HD or Hemacandra's *Deśīnāmamālā*, whenever possible A special note on this appendix is given below The sixth appendix gives the so-called Dhātvādeśas See also a special note below The seventh appendix gives the text of Metrical Grammar of Prakrits found in Bharata's *Nāṭyaśāstra*, XVII 7–25, 59–63 The text given is from the GOS edition, Vol II, with some emendations (marked with *) and a summary of his teachings in English for the benefit of the reader who may not be able to follow the text of Bharata.

It was possible for me to give a general index of all Prakrit words with their equivalents in Sanskrit, but I dropped the idea because we have now several dictionaries of Prakrit available, and the reader can use them with ease

The third appendix gives the sūtras of Trivikrama in a metrical form Although I do not consider that Trivikrama wrote his Prakrit Grammar in verse, I thought it fit to discuss this question, because in the Sanskrit introduction to Trivikrama's Grammar in the Grantha Pradarśanī Series, the learned editor, Pandita Venkata Ranganātha Sharma, and Bhattanātha Swamin in his article on Trivikrama in IA, have stated that the sūtras of Trivikrama are metrical in form See for instance, Pandit Sharma's statement

एवमध्यायत्रयात्मकस्याप्यस्य व्याकरणस्य सर्वाणि सूत्राणि छन्दश्छायापन्नानीत्ययमशोऽस्मत्पितृव्यपादानां श्री श्रीनिवासभट्टनाथाचार्यार्यवरगुरूणामुपज्ञा। अत एव एतस्मिन्मुद्रणे सूत्रपाठस्तैः शोधितमातृकानुसारेणैव मुद्रितः ॥

It appears that there was some tradition which indicated that Trivikrama's Grammar was written in a metrical form. This tradition seems to have been translated into action by

this editor Bhattanātha Swamin also published, at the request of the late Dr. T. K. Laddu, the sūtras in the metrical form in a pamphlet I have reproduced this metrical form of the sūtras with some necessary modification so that the sūtras should agree in wording with those in this edition

I must admit that there have been instances of grammatical sūtras being written in a metrical form. Bharata, for instance, wrote his description of the characteristics of the Prakrit Language and its dialects in a metrical form (See Appendix VII to this volume) Mārkandeya wrote his *Prākṛta-Sarvasva* in Kārikās Rāmaśarmatarkavāgīśa also wrote his *Prākṛta-Kalpataru* in a metrical form. In all these instances, the versification, though the subject-matter is terse and dry, seem to possess some qualities of verse. The topics are treated in a suitable metrical form, and their versification has some characteristics and qualities of musical tunes. Trivikrama's sūtras, as given in this appendix, do not possess even a shade of these qualities I must, however, admit that there are some sūtras of Trivikrama, for instance, प्रायो लिति न विकल्पः 1. 1. 14, which lend support to the view that such sūtras have metrical tunes; but the vast majority of the sūtras do not possess any such characteristics. There are no introductory nor concluding stanzas. Most of the sūtras are put, mechanically, into the form of Āryā or Anustubh metre The sūtras are cut up anywhere, e g., see the stanzas 19, 20, 23, 33, 48, 92, 96, 97, 100, 104, 126, 135, 136, 143, 148, 153, 159, 161, 165, 167, 173, 174, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 191, 194, 196, 197, 198. The adhyāya ends and pāda ends have no indication, and the stanza is not completed at such places, e g., see 1 1; 1. 3, 1. 4; 2 1; 2 2, 2 4, 3 1, 3 2, 3. 3, and 3 4. Even the last stanza of the work is left incomplete. I would, therefore, request the reader to compare the versification of Trivikrama's sūtras with that of Bharata, Mārkaṇḍeya and Rāmāśarma Tarkavāgīśa, and decide for himself whether he agrees with the views of Bhaṭṭanāthaswamin.

Trivikrama claims for his verification the qualities of a sweet and pleasing sound :

विशन्नन्त. श्रोत्र पदमधुरिमा मेदुरयति.

Let the reader judge for himself whether the metrical form of the sūtras as printed in this appendix would justify this claim! Even the Kārikās giving the list of anit roots, शक्लृपच्, etc , are more sonorous than the Kārikās of Trivikrama. I therefore do not think that Trivikrama ever wrote his sūtras in that form.

The fifth Appendix contains some 1600 Deśya or Deśī words which are recorded in Trivikrama's Grammar. About the implications of the term Deśya or Deśī, the reader is referred to my article · *Observations on Hemacandra's Deśīnāmamālā*, ABORI, VIII pp 63–71, and more particularly to Hemacandra's definition of Deśī

जे लक्खणे ण सिद्धा ण पसिद्धा सक्याहिहाणेसु।
ण य गउणलक्खणासत्तिसंभवा ते इह णिवद्धा ॥
देसविसेसपसिद्धीइ भण्णमाणा अणन्तया हुन्ति।
तम्हा अणाइपाइअपयट्टभासाविसेसओ देसी ॥ HD. I. 3–4.

Modern philology has made considerable advance in recent years to find fault with the above definition of the term Deśī, but, we owe to Hemacandra a deep debt of gratitude to have preserved for us a tremendously exhaustive list of such words and their senses It is possible to discover a few more Deśī words, some of which we find incorporated in Trivikrama's Grammar It is easy to prove that Trivikrama has drawn largely upon Hemacandra's vocabulary of such Deśī words, and I have tried to trace as many of such words as was possible for me to do, but I was not able to trace some, because my manuscripts could not give me any clue as to their correct form, or because Trivikrama has added them anew from contemporary sources or sources later than Hemacandra.

Trivikrama gives the Deśī words in a classified form as under

(1) वा पुआख्याद्याः 1 2 109, saying that it is possible to explain the forms as derived from Sanskrit due to change in the vowel-structure : स्वराद्यादेशविशेषिताः ;

(2) गोणाद्या. 1. 3. 105, saying that he does not attempt to trace the original basic word or its prefixes and suffixes or changes in the form due to dropping or change of letters : अनुक्तप्रकृतिप्रत्ययलोपागमवर्णविकाराः ;

(3) गहिआद्या. 1. 4. 121, saying that some sort of Etymological explanation can be found for words in the list : निर्वचनगोचराः ;

(4) वरइत्तगास्तूनाद्यैः 2. 1. 30, saying that the words listed have some Taddhita pratyayas or suffixes, coupled with some changes in vowels etc : स्वराद्यादेशविशेषिताः,

(5) अप्पुण्णगाः क्तेन 3 1. 132, saying that the list contains past passive participles in क्त, either from roots traceable to Sanskrit or Deśī stock : क्तप्रत्ययेन सह निपात्यन्ते, and

(6) झाडगास्तु देश्याः सिद्धाः 3. 4 72, saying that the words listed are pure deśī words known to exist in popular literature and no attempt is made to trace them to Sanskrit : देशविशेषव्यवहारादुपलभ्यमानाः सिद्धाः निष्पन्नाः प्रसिद्धा वा It is words listed here which have come down to us in the most corrupt form, and my attempt to trace them to HD have failed in some cases.

The Sixth Appendix contains the Dhātvādeśas arranged alphabetically. It is divided into two parts, Part I giving Sanskrit roots with their Prakrit Substitutes, and Part II giving Prakrit substitutes for Sanskrit roots. Hemacandra has given the list of these substitutes in his Grammar in the fourth pāda, and has arranged the roots according to the initial letter in their Sanskrit form such as कथ्, गम् etc. Trivikrama does not seem to follow any definite principle in giving these substitutes; he has cut them up into 2. 4 and 3 1, and also in 3. 4. I have collected all the so-called substitutes from Trivikrama and given them in the two parts. It would not be very difficult for the reader to compare the Prakrit substitutes in Part II with a similar list from Hemacandra's Grammar given at the end on pages 117*–128* of the revised edition of the work published as Appendix to Kumārapālacarita in Bombay Sanskrit and Prakrit Series, No LX, or on pages 407–416 in its reprint to be soon published.

In this connection it should be noted that Hemacandra held that the so-called Dhātvādeśas were in reality roots drawn from the stock of Deśī vocables, and that they were shown technically as substitutes for Sanskrit roots with the simple object that they could, that way, be used to form verbal derivatives with the help of suffixes Note particularly the following passage from Hemacandra

एते चान्यैर्देशीषु पठिता अपि अस्माभिर्धात्वादेशीकृताः विविधेषु प्रत्ययेषु प्रतिष्ठन्तामिति। तथा च—वज्जरिओ कथित। वज्जरिऊण कथयित्वा। वज्जरणं कथनम्। वज्जरन्तो कथयन्। वज्जरिअव्वं कथयितव्यम्। इति रूपसहस्राणि च सिध्यन्ति। संस्कृतधातुवच्च प्रत्ययलोपागमादिविधि॥ हेव्या—4 2

* * * *

BIBLIOGRAPHY

A—Texts on Prakrit Grammar

Audāryacintāmaṇi of Śrutasāgara (Sūtrapāṭha only) by Bhaṭṭanāthaswamin (pp. 29–44). No date

Prākṛta-Kalpataru of Rāmaśarman Tarkavāgīśa, edited by L. Nitti-Dolci, Śākhā I, Paris 1939.

Prākṛta-Lakṣaṇam of Caṇḍa, ed. by Hœrnle, A S B , Calcutta, 1880.

Prākṛtaprakāśa of Vararuci with the Manoramā Comm. of Bhāmaha, ed. by E. B. Cowell, Hertford, England; 1st Edition 1854 , 2nd edition 1868 ; Revised edition in Poona Oriental Series by Dr P. L. Vaidya, Poona, 1931 , with Commentaries Prākṛtasaṃjīvanī by Vasantarāja, and Subodhinī by Sadānanda, Sarasvati Bhavan Series, Benaras, 1927.

Prākṛta-Maṇi-Dīpa of Appaya Dīkṣita, Part I, Oriental Research Institute, Mysore, Publication No. 92, ed. by T. T. Srinivasagopalacarya with his subcommentary, 1953.

Prākṛtamañjarī, attributed to Kātyāyann, N. S Press, Bombay, 1913

Prākṛta-Rūpāvatāra of Siṃharāja, ed. by E. Hultzsch, Royal Asiatic Society, Prize Publication Fund, No. 1. London, 1909.

Prākṛta-Sarvasva of Mārkandeya, ed. by S P. Bhaṭṭanāthaswamin, Grantha Pradarśanī, Vizagapatam, 1927.

Prākṛtānuśāsana of Puruṣottama, ed. by L. Nitti-Dolci, Paris, 1938

Prākṛta-Vyākaraṇa of Trivikrama, Adhyāya I, ed. in Grantha Pradarśanī, Vizagapatam, 1896.

Siddha-Hema-Śabdānuśāsana or *Hemacandra's Prakrit Grammar* (HG, हेव्या), ed. by R. Pischel, Halle, 1877–1880 ; BSPS No, LX (Appendix to Kumārapālacarita), ed. by S. P. Pandit ; Revised edition, 1936, by Dr. P. L. Vaidya.

Ṣaḍbhāsācandrıkā (C) of Laskmīdhara, ed by K P Trıvedi, BSPS, No LXXI, Poona, 1916

Trıvıkrama-Sūtrapātha (metrıcal) Publıshed by Bhattanāthaswamın, pages 1–28 No date

B—General Works on Prakrit Grammar

Lassen C Instıtutıones Lınguae Pracrıticæ, Bonn, 1837

Mehendale M A , Hıstorıcal Grammar of Inscrıptıonal Prakrıts, Poona 1948

Nitti-Dolci L Les Grammarıens Prakrıts, Parıs, 1938

Pischel R. Grammatık der Prakrıt Sprachen (Grundrıss), Strassburg, 1900.

Sircar D C A Grammar of the Prakrıt Language, Unıversıty of Calcutta, 1943

Sukumar Sen, Comparatıve Grammar of Middle Indo-Aryan Lınguıstıc Socıety of Indıa, Calcutta 1951

Tagare G V. Hıstorıcal Grammar of Apabhraṁśa, Poona 1948

C—Select Articles and Papers on Prākrits

Alsdorf L A Specimen of Archaıc Jaına-Mahārāstrī, Indıan and Iranıan Studıes presented to G A. Grıerson, School of Orıental Studıes, London, VIII, 1936

Alsdorf L Apabhramśa Studıen, Leıpzıg 1937.

A. Banerji-Śastri The Evolutıon of Māgadhī, Oxford 1922.

Bhaṭṭanāthaswamin, Trıvıkrama and hıs followers, IA, XL, pp. 219–223

Bloch Th Vararucı und Hemacandra, Gutersloh 1893.

Chatterji S K Calcutta Hındusthanı A study of Jargon dıalect, Lahore, 1931

Clerk W E Māgadhī and Ardhamāgadhī, JAOS, XLIV

Ghatage A M. Māhārāstrī Language and Lıterature, Journal of the Unı of Bombay, IV, 6, May 1936

Ghatage A M Introductıon to Ardhamāgadhī, Kolhapur, 1942

GHOSH M. M. Prakrit Verses of Bharata-Nātyaśāstra, IHQ VIII, 1932.

GHOSH M. M. Māhārāstrī, a later phase of Śauraseni, Journal of the Dept. of Letters, Calcutta University, XXIII, 1933.

GRIERSON G. A. The Prakrit Vibhāṣās, JRAS. 1918, pp. 489–517.

GRIERSON G. A. The Śauraseni and Māgadhī Stabakas of Prākrita-Kalpataru, IA. LVI–LVII. (Supplement).

GRIERSON G. A. The Eastern School of Prakrit Grammarians, Sir Asutosh Mukerji Silver Jubilee Vol. III ii, pp. 119–141.

GRIERSON G. A The Prakrit Dhātvādeśas, Mem. Asiatic Society of Bengal, VIII, No. 2, 1924.

GRIERSON G. A Paiśācī and Cūlikāpaiśacī, IA. LII, pp. 16–17.

GRIERSON G. A. The Apabhramśa Stabakas of Prākrita-Kalpataru, IA, LI, pp. 13–28, LII, 197 ff.

GRIERSON G. A. Paiśācī in Prākrita-Kalpataru, IA, pp. 114 ff.

GRIERSON G. A. Apabhramśa according to Mārkaṇḍeya and Dhakki Prakrit, JRAS 1913, pp 875–883.

GRIERSON G A. The Pronunciation of Prakrit Palatals, JRAS. 1913, pp. 391–396.

GRIERSON G. A. The Brhatkathā in Mārkandeya, JRAS. 1913, p. 319.

HULTZSCH E. Neue Beitrage Zur Kenntnis der Śauraseni, ZDMG, 66 (1912) pp. 709–726.

KATRE S M. Prakrit Languages and their Contribution to Indian Culture, Bhāratīya Vidyā Bhavan, Bombay, 1945.

LADDU T. K. Prolegomena Zu Trivikramas Prakrit Grammatik, Halle, 1912, English translation by P. V. Ramanujaswamin, ABORI, X, pp. 177–218.

PISCHEL R. Materialen Zur Kenntnis des Apabhraṁśa, Berlin, 1902.

RAMANUJASWAMIN P. V. Hemacandra and Paiśācī Prakrit, IA. 1922, pp. 51–54.

RANGANATHASWAMIN Paiśācī Dialect, IA 1920, p. 114.

SCHMIDT R Elementarbuch der Śaurasenī, Hannover, 1924

UPADHYE A. N Kanarese Words in Deśī Lexicons, ABORI, XII, 3, pp 274–284

UPADHYE A. N A Note on Trivikrama's Date, ABORI, XIII, pp 171–172

UPADHYE A N. Paiśācī Language and Literature, ABORI, XXI pp. 1–37

UPADHYE A N Vālmīkisūtra A Myth, Bhāratīya Vidyā, Vol II ii, pp 160–176

UPADHYE A N Śubhacandra and his Prakrit Grammar, ABORI, XIII, pp 37–58

VAIDYA P L Observations on Hemacandra's Deśīnāmamālā, ABORI, VIII, pp 63–71

VAIDYA P L On the use of Prakrit Dialects in Sanskrit Dramas, ABORI, XXXIII, pp. 15–25.

WOOLNER A C Introduction to Prakrit, Lahore, 1917.

D—MISCELLANEOUS

Deśīnāmamālā (HD) of Hemacandra, ed by R Pischel and G. Buhler, BSS No XVII, Revised edition by P. V. Ramanujaswami, Poona, 1938

Pāialacchī Nāmamālā of Dhanapāla, ed G. Bühler, Gottingen, 1879.

श्रीत्रिविक्रमदेव-विरचितं

प्राकृतशब्दानुशासनम्

स्वोपज्ञवृत्तियुतम्

|| श्रीः ||

श्रीत्रिविक्रमदेवविरचितं

स्वोपज्ञवृत्तियुतं

प्राकृतशब्दानुशासनम् ।

श्रीवीरप्राच्याचलसमुदितमखिलप्रकाशकं वन्दे ।
दिव्यध्वनिपटुदीधितिमहमक्षरपद्धतिप्राप्त्यै ॥ १ ॥
श्रुतभर्तुरर्हनन्दित्रैविद्यमुनेः पदाम्बुजभ्रमरः ।
श्रीबाणसुकुलकमलद्युमणेरादित्यवर्मणः पौत्रः ॥ २ ॥
श्रीमल्लिनाथपुत्रो लक्ष्मीगर्भामृताम्बुधिसुधांशुः ।
भामस्य वृत्तविद्याधाम्नो भ्राता त्रिविक्रमः सुकविः ॥ ३ ॥
श्रीवीरसेनजिनसेनार्यादिवचःपयोधिपूरात्कतिचित् ।
प्राकृतपदरत्नानि प्रकृतिकृती सुकृतिभूषणाय चिनोति ॥ ४ ॥

Of the six Mss. consulted for this edition, K begins: श्रीमत्पंचगुरुभ्यो नमः ॥ सरस्वत्यै नम ॥ निर्विघ्नमस्तु. M begins: श्रीः। प्राकृतव्याकरणं त्रैविक्रमीयम्. S begins: श्रीवीतरागाय नमः। शुभमस्तु। निर्विघ्नमस्तु। त्रिविक्रमविरचित प्राकृतव्याकरणम्. T श्रीः। प्राकृतव्याकरणम्। हरिः ॐ। शुभमस्तु। ॐ. INTRODUCTORY STANZAS: 1. (*cd*) S °प्राप्तै for °प्राप्त्यै; T_1 दिव्यध्वनिपट...प्राप्त्यै, T_3 दिव्यध्वन्यपरदीधितिमहमहमक्षर°. 2. (*a*) Kश्रुतभक्तिर्; Mश्रीभर्तुर्, S श्रुतभक्तिर् for श्रुतभर्तुर्. T_1 damaged: (*c*) GM श्रीवाणसकुल° for श्रीवाणसुकुल°. (*d*) K °द्युमणिर् corr. to °द्युमणेर्, S °द्युमणिर् for °द्युमणेर्. K °शर्मण° for °वर्मणः. 3. (*b*) M °गर्भाम्बुधि° for °गर्भामृताम्बुधि°. (*c*) G सोमस्य; KS रामस्य; T_1 चास्य; T_2 चामस्य; T_3 वामस्य for भामस्य. M वृत्ति° for वृत्त°. (*d*) M स कविः for सुकविः 4. (*a*) M °जिनार्यादि° for °जिनसेनार्यादि°. (*b*) T_3 वाच्यं for °वच°. K °पयोधे पारात्, M °पयोविहारात्; S पयोनिधेः पारात्; T_3 °पयोनिधे पूरात् for °पयोधिपूरात्. K S om. कतिचित्. (*c*) G प्राकृतकृति। K प्राकृतिकृति; S प्रकृतिकृति, T_1 प्रकृतीकृती for प्रकृतिकृती. (*d*) T_1 सुकृती for सुकृति°. M चिनोमि; T_3 विचिनोति for चिनोति.

अनल्पार्थः सुखोच्चारः शब्दः साहित्यजीवितम् ।
स च प्राकृतमेवेति मतं सूत्रानुवर्तिनाम् ॥ ५ ॥

प्राकृतं तत्समं देश्यं तद्भवं चेत्यदास्त्रिधा ।
तत्समं संस्कृतसमं नेयं संस्कृतलक्ष्मणा ॥ ६ ॥

देश्यमार्षं च रूढत्वात्स्वतन्त्रत्वाच्च भूयसा ।
लक्ष्म नापेक्षते, तस्य संप्रदायो हि बोधक. ॥ ७ ॥

प्रकृतेः संस्कृतात्साध्यमानात्सिद्धाच्च यद्भवेत् ।
प्राकृतस्यास्य लक्ष्यानुरोधि लक्ष्म प्रचक्ष्महे ॥ ८ ॥

प्राकृतपदार्थसार्थप्राप्त्यै निजसूत्रमार्गमनुजिगमिषताम् ।
वृत्तिर्यथार्थसिध्द्यै त्रिविक्रमेणागमक्रमात्क्रियते ॥ ९ ॥

तद्भवतत्समदेश्यप्राकृतरूपाणि पश्यता विदुषाम् ।
दर्पणति येयमवनौ वृत्तिस्त्रैविक्रमी जयति ॥ १० ॥

प्राकृतरूपाणि यथा प्राच्यैरा हेमचन्द्रार्यात् ।
विवृतानि तथा तानि प्रतिबिम्बन्तीह सर्वाणि ॥ ११ ॥

---

5. (*a*)G अनल्पार्थसुखोच्चार . (*b*) B शब्दसाहित्य° for शब्दः साहित्य°. (*d*) KS सूक्तानु° for सूत्रानु°. 6. (*d*) GS °लक्षणात् for °लक्ष्मणा. 7. (*a*) Gp देश्यमार्षसवृक्षत्वात् (sic) (*c*) BT नापेक्ष्यते for नापेक्षते. 9. (*a*) K °पदार्थस्यार्थप्राप्त्यै for पदार्थसार्थप्राप्त्यै. (*d*) GM °णागमक्रमेण क्रियते, K °णागम क्रियते for °णागमक्रमात्क्रियते. 10. (*a*) G तत्समतद्भव°; T_1 तद्भवतत्स-देश्य° for तद्भवतत्सम°. (c) BM दर्पणतयैवमवनौ, K दर्पणयति येयमवनौ; T_1 दर्पण तमैवमवनौ, $T_{2\cdot3}$ दर्पणतयेयमवनौ.(*d*) B जयतु for जयति. 11. (*b*)B T_1 प्राच्यैरा हेमचन्द्रास्यात्, G प्राच्यैराहेमचन्द्रमाचार्यैं, Gp प्राचेतसहेमचन्द्राद्यात्; S प्राच्यैरा हेमचन्द्रार्यात. (*d*) After सर्वाणि Gp adds . छाया गीर्वाणवाण्याः पट् सर्वलोकसमर्चिता । प्रतिभान्ति सदा श्रीदा गायत्र्या इव कुक्षयः ॥१॥ मनुष्याणा हि सर्वेषा वागर्थमनुवर्तते । कवीना तु समर्थानां वाचमर्थोऽनुवर्तते ॥ २ ॥

सिद्धिर्लोकाच्च ॥ १ ॥

सिद्धिरिह प्रस्तुता प्राकृतशब्दसंबन्धिनी परिगृह्यते । सा च लो द्भवति । यस्मात् ऋऌवर्णाभ्यामैकारौकाराभ्यामसंयुक्तङञकाराभ्या शष द्विवचनादिना च रहितः शब्दोच्चारो लोकव्यवहारादेवोपलभ्यते, देः शब्दाः, तस्मात्सिद्धिर्लोकादिति वेदितव्यम् । चकाराद्वक्ष्यमाणाच्च लक्षणा कान्ताच्च ॥१॥

अनुक्तमन्यशब्दानुशासनवत् ॥ २ ॥

यदिह स्वरादिसंज्ञात्वेन संधिप्रभृतिकार्यत्वेन चानुक्तं तदन्यशब्द शासनवत् । कौमारजैनेन्द्रपाणिनीयप्रभृतिषु व्याकरणेषु यथोक्तं त वेदितव्यम् ॥ २ ॥

संज्ञा प्रत्याहारमयी वा ॥ ३ ॥

इह प्राकृतव्याकरणे संज्ञा प्रत्याहारस्वरूपा व्यवह्रियते । वाग्रह द्वक्ष्यमाणाच्च । पुनः प्रत्याहारग्रहणं भूयोव्यवहारप्रदर्शनार्थम् । यथा— अच् ; ए ओ एङ् ; ऐ औ ऐच् ; व्यञ्जनं हल् ; स्वादिः सुप् ; त्यादिः ति इत्यादि ॥ ३ ॥

Sūtra 1. K om. सिद्धिरिह. B om. प्रस्तुता. BT_1 प्राकृतसबन्ि $KST_{2\cdot3}$ प्राकृतशब्दार्थसंबन्धिनी; M प्राकृतपदसबन्धिनी for प्राकृतशब्दसंबन्ि B गृह्यते; K परिगृह्यंते for परिगृह्यते. KS चैकारोकाराभ्या; M ऐऔभ्यां ऐकारौकाराभ्यां. B असंपृक्त° for असंयुक्त°; M om. असंयुक्त°. M शषाभ्या. B om. च. K विरहित· for रहितः. M वक्ष्यमाणाल्लक्षणात् वक्ष्यमाणलक्षणात्. GT_3 अनेकान्ताल्लक्षणाच्च for अनेकान्ताच्च. 2. B om. प्रभृतिकार्यत्वेन च. $T_{1\cdot2}$ °नानुक्तं for चानुक्तं. $BMT_{1\cdot2}$ तत्सर्वमन्य° for तद KS °पाणिनीयादिव्याक°; T_3 °जैनेन्द्रब्राह्मचन्द्रपाणिनीय° for °पाणिनीयप्र व्याक°. $BT_{1\cdot2}$ तत्तथैवेति for तथैव. 3. T_3 प्रत्याहाररूपा for प्रत्य स्वरूपा. M वक्ष्यमाणाल्लक्षणाच्च for वक्ष्यमाणाच्च. M पुनर्ग्रहणं for पुनःप्रत्य ग्रहणं. G व्यवहारस्य दर्शनार्थम् ; T व्यवहारदर्शनार्थम् for व्यवहारप्रदर्शन

सुप्स्वादिरन्त्यहला ॥ ४ ॥

सुप्सु स्वादिषु विभक्तिषु आदिर्वर्णो वचनं वा अन्त्यहला अन्त्यव्यञ्जनेन सह इत्सञ्ज्ञो भवति ।यथा—सु औ जस् , सुस् , अम् औट् शस् , अस् ; एवं टास् , ङेस् , ङसिस् , ङम् , ङिप् । पञ्चम्या ङस् इति वक्तव्ये ङसिस् इति ङसः षष्ठ्यैकवचनस्य संदेहार्थम् ॥ ४ ॥

हो ह्रस्वः ॥ ५ ॥

एकमात्रो यो वर्णो ह्रस्व इति प्रसिद्धस्तस्य ह इति सञ्ज्ञा ॥ ५ ॥

दिर्दीर्घः ॥ ६ ॥

द्विमात्रो यो वर्णो दीर्घ इति रूढस्तस्य दिः इति सञ्ज्ञा ॥ ६ ॥

शषसाः शुः ॥ ७ ॥

श ष स इत्येते वर्णाः शुसंज्ञका भवन्ति ॥ ७ ॥

सः समासः ॥ ८ ॥

समासः ससंज्ञको भवति ॥ ८ ॥

---

4. S सुप्स्वादिषु for सुप्सु स्वादिषु. K आदिवर्णो for आदिर्वर्णो. T सहसञ्ज्ञा भवन्ति for सहेत्सञ्ज्ञो भवति. KS om. यथा. B om. एव. B reads: टा भ्या भिस् टास्, ङे, भ्या भ्यस् ङेस्, ङसि भ्या भ्यस् ङसिस्, ङस् ओस् आम् ङाम्, ङि ओस् सुप् ङिप् for टास्. .ङिप्. B om. वक्तव्ये. M S इति तु for इति. 5. For Sūtras 5 and 6, M reads दि दीर्घ हो ह्रस्व', but the order of the Com. is as in our text. M एकमात्रवर्णो for एकमात्रो यो वर्णो. G वर्णो यो, S om वर्णो. S हा इति. for ह इति. T_3 adds भवति after संज्ञा. 6. K M S दि 'दीर्घः for the Sūtra. B GT_1 यो द्विमात्रो, M यो द्विमात्रको for द्विमात्रो यो. G प्रसिद्ध for रूढ . K M दि, ST दी for दि . 7. M शुम् , $T_{1\cdot 3}$ शु for शु in the Sūtra. G इत्येते त्रयो वर्णा for इत्येते वर्णा . K M शुसञ्ज्ञा, S सुसञ्ज्ञा for शुसञ्ज्ञका. 8 K M S ससञ्ज्ञो for ससञ्ज्ञको

आदिः खुः ॥ ९ ॥

आदिर्वर्णः खुसंज्ञको भवति ॥ ९ ॥

गो गणपरः ॥ १० ॥

आदिरिति वर्तते । गणप्रधानो य आदिशब्दः स गसंज्ञको भवति । यथा गुणादिरित्यादौ गुणग इत्यादि ॥ १० ॥

द्वितीयः फुः ॥ ११ ॥

शब्दस्य द्वितीयो वर्णः फुसंज्ञको भवति ॥ ११ ॥

संयुक्तं स्तु ॥ १२ ॥

व्यञ्जनेन युक्तं संयुक्तम्, तस्य स्तु इति संज्ञा ॥ १२ ॥

तु विकल्पे ॥ १३ ॥

विकल्पे विभाषाया तु शब्दः प्रयुज्यते वाशब्दवत् ॥ १३ ॥

प्रायो लिति न विकल्पः ॥ १४ ॥

यः कार्यार्थं सूत्रेऽनुबध्यते न तु प्रयोगे दृश्यते स इत् । अनुबन्ध इति व्याकरणान्तरे लक्षणम् । लकारः इत् यस्यासौ लित् । लिति कार्ये विकल्पः प्रायो न भवति ॥ १४ ॥

शिति दीर्घः ॥ १५ ॥

शानुबन्धे कार्ये सति पूर्वस्य स्वरस्य दीर्घो भवति । यथा 'शि ङुड् न पुनरि तु [१-१-२८] । अत्र नपुनःशब्दे अन्त्यव्यञ्जनस्य शानुबन्धेकारलोपयोः पूर्वस्याचो दीर्घः । णडणाइ, णडणा ॥ १५ ॥

---

9. T₁ आदि ओ for the Sūtra. G आद्विर्णः; MS om. वर्णः. S खुसंज्ञो; T_1 अमंजको for खुसनको. 10. G आदिरित्यनुवर्तते. Gp तस्य गसंज्ञा भवति; K M S स गमज्ञो भवति. 11. M घु. for फु॰ in the Sūtra. M घुसंज्ञो; S फुसंज्ञो for फुमनको. 12. B Gp T संयुक्तः स्तु.; M संयुक्तस्तु for the Sūtra. G व्यञ्जनेन मयुक्तो वर्णः स्तुसनको भवति; M व्यञ्जनेन युक्तस्य स्तु इति संज्ञा. 14. T₁ प्रत्ययो for प्रायो in the Sūtra. B om. प्रयोगे. $BT_{1\cdot2}$ सोऽनुबन्ध इति व्याकरणान्तरे लक्षणम. G यस्य स for यस्यासौ. 15. S शीति for शिति in the Sūtra. G पूर्वस्याचो for पूर्वस्य स्वरस्य. K M S शानुबन्धयोरांकारलोपयोः for शानुबन्धेकारलोपयोः. M om. णडणाइ णडणा; B T add पक्षे णडण after णडणा.

सानुनासिकोच्चारं ङित् ॥ १६ ॥

ङकारानुबन्धं कार्यं सानुनासिकोच्चारं भवति। यथा—'कामुकयमुनाचामुण्डातिमुक्तके मो ङ्लुङ्' [१·३·११] काउँओ। जउँणा। अत्र मकारस्य ङानुबन्धे लोपे शेषस्य स्वरस्य सानुनासिक उच्चारः ॥ १६ ॥

बहुलम् ॥ १७ ॥

अधिकारोऽयमा शास्त्रपरिसमाप्तेः। यत्प्राकृते लक्षणमुच्यते तद्बहुलं भवतीति वेदितव्यम्। ततश्च 'क्वचित्प्रवृत्तिः क्वचिदप्रवृत्तिः क्वचिद्विभाषा क्वचिदन्यदेव' भवति। तच्च यथास्थानं दर्शयिष्यामः ॥ १७ ॥

दिहौ मिथः से ॥ १८ ॥

से समासे दिहौ दीर्घह्रस्वौ मिथः अन्योन्यस्य बहुल भवतः। तत्र ह्रस्वस्य दीर्घः—अन्तर्वेदि. अन्तावेई। सप्तविंशतिः सत्तावीसा ॥ क्वचिद्विकल्पः—वारिमती वारीमई वारिमई। पतिगृहं पईहर पइहरं। युवतिजन· जुवईजणो जुवइजणो। वेणुवनं वेणूवणं वेणुवणं ॥ दीर्घस्य ह्रस्वः—णिअम्बसिलखलिअवीइमालस्स, नितम्बशिलास्खलितवीचिमालस्य। यमुनातट जउँणअडं

---

16 B यत्कार्यं तत् for कार्यं. K S अनुनासिकोच्चारं for सानुनासिकोच्चार. S मोत् (?) for मो ङ्लुङ्. K S काउओ for काउँओ, in fact Mss do not show the अनुनासिक sign even where it is needed. After जउँणा G adds अणिउँत्तओ चाउँण्डा. K S ङानुवन्धो लो.प. for अनुवन्धे लोपे. S अनुनासिक उच्चार·. G सानुनासिकोच्चार for सानुनासिक उच्चार. 17. B प्राकृतलक्षण for प्राकृते लक्षणं. S om. क्वचिदप्रवृत्ति After क्वचिदन्यदेव, G adds विधेर्विधान बहुधा समीक्ष्य चतुर्विध वाहुलकं वदन्ति. G M om. भवति. 18. M om. से, After मिथः M adds परस्पर. B अन्योन्य for अन्योन्यस्य. After अन्तावेई B adds अन्तवेई. After सत्तावीसा B adds सत्तवीसा. B M S om. क्वचिद्विकल्प G K वारिमयी for वारिमई. S om. वारिमइ. K M पईघर पइघर for ?हरं S om. पइहरं. After जुवइजणो G M add ताम्यति युवतिसार्थक, तम्मइ जुवईसत्थओ (रत्ना. १·१६), Gp भम्मइ जुवईसत्थओ इति प्रचुर पाठ After वेणुवणं G adds· सितासितं सिआसिअ सीआसीअं। भुजयन्त्र भुअयन्त भुआयन्त.

जउँणाअडं । नदीस्रोतः णइसोत्तं णईसोत्तं । गौरीगृहं गोरिघरं गोरीघरं । वधूमुखं वहुमुहं वहूमुहं ॥१८ ॥

संधिस्त्वपदे ॥ १९ ॥

संस्कृतोक्तः संधिः सर्वः प्राकृते भवति तु, अपदे एकपदे न भवति । तुशब्दो विकल्पार्थः । व्यासर्षिः वासेसी वासइसी । विषमातपः विसमाअवो विसमआअवो । कवीश्वरः कईसरो कइईसरो । स्वादूदकं साऊअअं साउउअअं॥ अपद इति किम् । मुद्धाए मुद्धाइ मुग्धायाः । वच्छाओ वच्छाउ वृक्षात् । महइ महति, पूजयतीत्यर्थः ॥ बहुलाधिकारात्कचिदेकपदेऽपि ॥ करिष्यति काही काहिइ । द्वितीयः बीओ बिइओ ॥ १९ ॥

न यण् ॥ २० ॥

संधिरित्यनुवर्तते । 'इको यणचि' [पा० ६·१·७७] इति यः संस्कृते यणादेशः संधिरुक्तः स प्राकृते न भवति । इवर्णस्य यत्वमुवर्णस्य च वत्वं न भवतीत्यर्थः ॥ यणिति यवरलाना परिग्रहेऽपि प्राकृते ऋवर्णऌवर्णयोः प्रयोगाभावाद्यत्ववत्वयोरेवायं निषेधः । नखप्रभावल्यरुणः णहप्पहावलिअरुणो । संध्यावध्ववगूढः, संझावहुअवऊढो ॥ यणिति किम् । गूढोदरतामरसानुसारिणी, गूढोअरतामरसाणुसारिणी ॥ २० ॥

K जउणअड for जऊणअड. K om. णईसोत्त. K गउरिघर for गोरिघरं. After वहूमुहं G adds. सखीजन· सहीअणो सहिअणो (कर्णपूरं कण्णऊरं कण्णउरं· पीतापीत पीआपीअं पिआपिअ, लक्ष्मीपतिः लच्छीवई लच्छिवई). 19. B M om. अपदे. S om. साउउअअ, After इति किम्, G adds: (पाओ पादः । पई पतिः) B S T वच्छाइ वत्सा·, K वत्साइ वत्साओ वत्सा·. B om महति. B एकपदे च for एकपदेऽपि. G बीओ विइओ (विइज्जो) द्वितीय· for द्वितीयः विइओ. 20. B om. सधिरित्यनुवर्तते. G M यणादेशरूप· for यणादेशः. B T om. संधिरुक्तः. K om. च. B भवति for भवतीत्यर्थः. G ऋऌवर्णाभावात् for ऋऌवर्णयो प्रयोगाभावात्. S om. °वत्व.° After निषेध., G adds: (न वेरिवग्गे वि अवआसो, न वैरिवर्गेऽप्यवकाशः) वन्देमि अज्जवइरं, वन्दे आर्यवैरम् (वज्रम् ?). B S T om गूढोदरतामरसानुसारिणी. K adds: गूढोअर in marg.

एङः ॥ २१ ॥

नेत्यनुवर्तते । एङित्येदोतौ । एदोतोः संस्कृतोक्तः संधिः प्राकृते न भवति । देवीए आसणं । पचालादो आगओ । देवो अहिणंदणो ॥ अहो अच्छरिअं इत्यादयः संस्कृतवदेव ॥२१॥

शेषेऽच्यचः ॥ २२ ॥

युक्तस्य हलो लोपे योऽवशिष्यतेऽच् स शेषः, तस्मिन्नचि परे अचः संधिर्न भवति । गगन एव गन्धकुटीं कुर्वन्ति, गअणे च्चिअ गन्धउडिं कुणन्ति । फणामणिप्रदीपाः, फणामणिप्पईवा । ज्योत्स्नापूरितकोशः, जोण्हाऊरिअकोसो ॥ बहुलाधिकारात्क्वचिद्विकल्पः । कुम्भकारः कुम्भआरो कुम्भारो । सुपुरुषः सुउरिसो सूरिसो ॥ क्वचित्संधिरेव । शातवाहनः सालाहणो । चक्रवाकः चक्काओ ॥ सालवाहणो चक्कवाओ इत्येतौ प्रायोग्रहणाद्वस्य लोपाभावे भवतः । वलोपे तु संधिरेव ॥२२॥

तिङः ॥ २३ ॥

अच इत्यनुवर्तते, अचीति च । तिङिति तिबादिविभक्तिः । तिङ्संबन्धिनोऽचः अचि परे संधिर्न भवति । भवतीह, होइ इह । पिबतूदकं, पिबउ उदअं ॥२३॥

लोपः ॥ २४ ॥

अचः अचि परे बहुलं लोपो भवति । त्रिदशेशः तिअसीसो । निश्वासोच्छ्वासौ णीसासूसासा ॥ २४ ॥

---

21. S T om. एङित्येदोतौ. B om, पञ्चालादो आगओ. After आगओ, G adds लच्चो (?) and K adds उक्कोओ. S देहो for देवो. K S T अच्चरिअं for अच्छरिअ. 22. M om युक्तस्य. B योऽचू शिष्यते for योऽवशिष्यते. M तस्मिन्परे for तस्मिन्नचि परे. B गगणे for गअणे. B°ऊरिद° for °ऊरिअ. K °ओसो for °कोसो Gp विभाषा for विकल्पः. B °ग्रहणाच्च वस्य for °ग्रहणाद्वस्य. B K M T लोपे for वलोपे M om. तु, K च for तु. 23. B अच इत्येतदनुवर्तते. S. $T_{1\cdot 3}$ अचीति वा for अचीति च. तिङ्विभक्तिः for तिबादिविभक्तिः GM पिज्जउ for पिबउ. 24. B णीसासूसासौ, K S $T_{2\cdot 3}$ णीसासूसासो for °सासा.

अन्त्यहलोऽश्रदुदी ॥ २५ ॥

लोप इत्यनुवर्तते । शब्देष्वन्त्यहलः अन्त्यव्यञ्जनस्य लोपो भवति । अश्रदुदी श्रदित्यव्ययमुदित्युपसर्गं वर्जयित्वा । यावत् जाव । यशस् जसो । तमस् तमो । जन्मन् जम्मो ॥ अश्रदुदीति किम् । श्रद्धा सद्धा । श्रद्दधाति सद्दहइ । श्रद्धानं सद्दहणं । उद्गतं उग्गअं । उन्नतं उण्णअं ॥ समासे तु वाक्यविभक्त्यपेक्षया अन्त्यत्वमनन्त्यत्वं च । तेनोभयमपि भवति । सद्भिक्षुः सब्भिक्खू सभिक्खू । सज्जनः सज्जणो सजणो । एतद्गुणाः एअग्गुणा एअगुणा । तद्गुणाः तग्गुणा तगुणा ॥२५॥

निर्दुरि वा ॥ २६ ॥

निस् दुस् इत्येतयोरुपसर्गयोरन्त्यहलो वा लोपो भवति । निःसहं णिस्सहं णिसहं । निर्घोषः णिग्घोसो णिघोसो । दुःसहः दुस्सहो दूसहो । दुःखितः दुक्खिओ दुहिओ । दुर्भगः दुब्भओ दूहवो ॥२६॥

अन्तरि च नाचि ॥ २७ ॥

अन्तर्शब्दे चकारान्निर्दुरोश्च अन्त्यहलोऽचि परे लोपो न भवति ॥ अन्तरङ्गो । णिरवसेसं । दुरुत्तरं । दुरवगाहं ॥ क्वचित् अन्ताउवरि इति च दृश्यते ॥

शि श्लुङ् नपुनरि तु ॥ २८ ॥

नपुनर्शब्दे अन्त्यव्यञ्जनस्य शानुबन्ध इकार श्लुक् च वा भवति । शित्वात्पूर्वस्य दीर्घः । णउणाइ णउणा ॥ पक्षे णउण । पुनर्शब्देऽपि पुणाइ इति दृश्यते ॥२८॥

---

25. M अश्रदुति, P अश्रदुदि for अश्रदुदी in the Sūtra. K आव for जाव. K असो for जसो G सद्दहाण for सद्दहणं. M वाक्यविभत्त्यपेक्षायां for °पेक्षया. G चेति for च. M om. भवति. T एअंगुणा for एअग्गुणा. B M om. तद्गुणा तग्गुणा तगुणा. 26. G निर् दुर् for निस् दुस्. K लोपो वा for वा लोपो. B om. Sk equivalents निःसह, दुःसहं, दुखितः and दुर्भगः. G निःसहः णिस्सहो णिसहो for नि सहं etc. B दुब्भवो for दुब्भओ. 27. T नाचि for नाचि in the Sūtra. After भवति G reads: अन्तरात्मा अन्तरप्पा । निरन्तर णिरन्तरं. G om. अन्तरङ्गो. M अन्तउपरि; K S अन्ताउपरि for अन्ताउवरि. G वर्तते for दृश्यते. 28. B G M T लुक. for श्लुक्. B om. पक्षे; M om. पक्षे णउण. After णउण G K add णउणो. M पुणा for पुणाइ.

अविद्युति स्त्रियामाल् ॥ २९ ॥

स्त्रीलिङ्गे वर्तमानस्यान्त्यहल आत्व भवति । लानुबन्धान्नित्यम् । अविद्युति विद्युच्छब्दं वर्जयित्वा । लोपापवादः । सरित् सरिआ । प्रतिपद् पडिवआ । संपद् संपआ ॥ बहुलाधिकारादीषत्स्पृष्टयश्रुतिरपि । सरिया । पडिवया । संपया ॥ अविद्युतीति किम् । विज्जू । विज्जुला ॥२९॥

रो रा ॥ ३० ॥

स्त्रिया वर्तमानस्यान्त्यरेफस्य रा इत्ययमादेशो भवति । गिर्, गिरा । पुर्, पुरा । धुर्, धुरा ॥ ३० ॥

हः क्षुत्ककुभि ॥३१॥

क्षुध् ककुभ् इत्येतयोरन्त्यहलो हकारो भवति । छुहा । कउहा ॥३१॥

धनुषि वा ॥३२॥

ह इत्यनुवर्तते । धनु शब्देऽन्त्यहलो हो वा भवति । धणुहं धणू ॥३२॥

सशाशिषि ॥ ३३ ॥

वेत्यनुवर्तते । आशिष्शब्देऽन्त्यहल सशादेशो वा भवति । शित्वात्पूर्वस्य दीर्घ । आसीसा आसी ॥ ३३ ॥

स आयुरप्सरसोः ॥ ३४ ॥

वेत्यनुवर्तते । आयुष् अप्सरस् अनयोरन्त्यव्यञ्जनस्य सकारो वा भवति । दीहाउसो दीहाऊ । अच्छरसा अच्छरा ॥ ३४ ॥

---

29 T सरीआ for सरिआ. G om. सरिया । पडिवया । सपया G अविद्युति किम् for अविद्युतीति किम् 30 S अन्त्यस्य रेफस्य for अन्त्यरेफस्य. T om. अन्त्य°. K M om. गिर्, पुर्, धुर्. S पू for पुर्. S om. धुर्. 31 K M क्षुत् for क्षुध्. K ककुप् for ककुभ्. M हकारादेशो for हकारो. 32. M ह इति वर्तते for ह इत्यनु°. 33. G सादेशो, M सकारो for सशादेशो. M आसिसा for आसीसा. K om आसी. After आसी G adds पक्षे आत्वम् । आसीआ 34 G M om. वेत्यनुवर्तते. G om. आयुष् अप्सरस् G आउसो आऊ for दीहाउसो दीहाऊ T अच्चरा अच्चरसा अप्परा. for अच्छरसा ..

दिक्प्रावृषि ॥ ३५ ॥

स इति वर्तते। दिक् प्रावृष् इत्येतयोरन्त्यहलः सो भवति। योगविभागान्नित्यम्। दिसा। पाउसो ॥ ३५ ॥

शरदामत् ॥ ३६ ॥

शरत्प्रकाराणामन्त्यहलोऽत्वं भवति। शरद्, सरओ। भिषक्, भिसओ ॥ ३६ ॥

तु सक्खिणभवन्तजम्मणमहन्ताः ॥ ३७ ॥

साक्ष्यादयः शब्दा विहितान्त्यव्यञ्जनादेशा वा निपात्यन्ते। सक्खिणो सक्खी। भवन्तो भवं। जम्मणं जम्मो। महन्तो महं ॥३७॥

यत्तत्सम्यग्विष्वक्पृथक्को मल् ॥ ३८ ॥

यदादीनामव्ययानामन्त्यस्य हलो मकारो भवति। लित्त्वान्नित्यम्। यत्, जं। तत्, तं। सम्यक्, सम्मं। विष्वक्, वीसुं। पृथक्, पिहं ॥३८॥

मोऽचि वा ॥ ३९ ॥

म इति वर्तते। अन्त्यमकारस्याचि परे मकारो वा भवति। लोपापवादः। उसहमजिअं च वन्दे। वन्दे उसहं अजिअं ॥ ३९ ॥

विन्दुल् ॥ ४० ॥

शब्दानामन्त्यमकारस्य विन्दुर्भवति। लित्त्वान्नित्यम्। फलं। वच्छं। सव्वं। गिरिं। वहुं ॥ ४० ॥

---

35. M दिक्प्रावृषोः for दिक् प्रावृष् इत्येतयोः. 36. Gp reads अल् for अत् in the sūtra. K om. शरद्. 37. M T सक्खिणादयः for साक्ष्यादयः. G M om. वा. After निपात्यन्ते G M add: तुशब्दो विकल्पार्थः G gives साक्षी, भवान्, जन्मन् and महान् before their Pr. equivalents. 38. B om. हलो. G M T लित्त्वान्न विकल्पः for लित्त्वान्नित्यम्. B K S om. Sk words. Gp विस्सं for वीसुं. Gp पुहं for पिहं. 39 G S T अजअं for अजिअं. 40. P reads विन्दुल्ं for the sūtra. G लित्त्वान्न विकल्पः for लित्त्वान्नित्यम्. G फलं सवं गिरिं हरिं for फलं...वहुं. K वत्तं for वच्छं. T om. वच्छं. विच्चं for सव्वं.

हलि ङञणनाम् ॥ ४१ ॥

म इति निवृत्तम् । ङ ञ ण न इत्येतेषां हलि व्यञ्जने परे बिन्दुर्भवति । ङस्य—पङ्क्तिः, पंती । पराङ्मुखः परंमुहो ॥ ञस्य—कञ्चुकः, कंचुओ । लाञ्छनम्, लंछणं ॥ णस्य—षण्मुखः, छंमुहो । उत्कण्ठा, उक्कंठा ॥ नस्य-सन्ध्या, संझा । विन्ध्यः, विंझो ॥ ४१ ॥

स्वरेभ्यो वक्रादौ ॥ ४२ ॥

वक्रादिषु प्रथमादिभ्यः स्वरेभ्यो यथादर्शनं बिन्दुर्भवति । वंकं वक्रम् । कुंमलं कुड्मलम् । बुंधणं बुध्नम् । पुंछं पुच्छम् । मुंढा मूर्धा । गुंछं गुच्छम् । कंकोडो कर्कोटः । गिंठी गृष्टिः । दंसणं दर्शनम् । फंसो स्पर्शः । अंसू अश्रु । मंसू श्मश्रु । तंसं त्र्यश्रम् । मंजारो मार्जारः । विंछिओ वृश्चिकः । एषु प्रथमात् ॥ मणंसिणी मनस्विनी । मणंसिला मनःशिला । वअंसो वयस्यः । पंसत्थं पार्श्वस्थम् । पडिंसुआ प्रतिश्रुत् । एषु द्वितीयात् ॥ उअरिं उपरि । अणिउंतअं अतिमुक्तकम् । अनयोस्तृतीयात् ॥ क्वचिच्छन्दःपूरणेऽपि । देवंणाअसुवत्तं देवनागसुवक्त्रम् ॥ क्वचित् गिट्ठी, मज्जारो, मणासिला मणोसिला इति च दृश्यते ॥ ४२ ॥

---

41. G ङञणनानाम् for ङञणनाम् in the Sūtra. G अन्त्यहल इति for म इति. B K S T ङ for ङस्य, ञ for ञस्य, ण for णस्य and न for नस्य. B छमुहो for छंमुओ. K om. विन्ध्य॰. 42. K om. Sk. equivalents of Pr words. G कुपलं, K गुप्पल for कुमल. K वुन्धं for वुन्धणं. B पुंजं, G पुछो for पुंछं. B गुजं, G गुछो for गुछं. BT काकोंट. fror कर्कोट. . B om. गिंठी गृष्टि, K गुंठि गृष्टि for गिठी गृष्टिः B om. फसो. .मूर्धो. K om. वअसो. G K om पसत्थ पार्श्वस्थम् B पडिसिआ, Gp पडसुआ, M पड्सुआ for पडिंसुआ. B उपरिं, K उवरिं for उअरिं. Gp K अइमुतअं for अणिउंतअ. B gives the list of words in वक्रादिगण in a versified form as पुच्छाश्रुबुघ्नदर्शनकुड्मलपार्श्वस्थगुच्छकार्कोटाः । पशु (?) श्मश्रुवयस्यप्रतिश्रुदतिमुक्तगृष्टिमार्जाराः ॥स्पर्शनमनःशिलोपरिमनस्वित्रृश्चिकमनस्विनीत्र्यश्राः । मूर्घति च . . पूर्तौ तु देवनागोऽपि, G K M give these words in prose. K om. क्वचित्

क्त्वासुपोस्तु सुणात् ॥ ४३ ॥

क्त्वाप्रत्ययस्य सुपश्च संबन्धिनः सुकाराण्णकाराच्च परोबिन्दुर्भवति तु । सुकारात्—वच्छेसु वच्छेसुं । अम्हेसुं अम्हेसु । तुम्हेसुं तुम्हेसु ॥ क्त्वाप्रत्ययस्य णकारात्—काऊणं काऊण । काउआणं काउआण ॥ सुपः संबन्धिनो णकारात्-वच्छेणं वच्छेण । वच्छाणं वच्छाण । ममाणं ममाण । तुम्हाणं तुम्हाण ॥ अम्हाणं अम्हाण ॥ सुणादिति किम् । करिअ । अग्गिणो ॥४३॥

लुङ् मांसादौ ॥ ४४ ॥

वेति वर्तते । बिन्दुरित्यधिकृतः। तस्य बिन्दोरिति षष्ठयन्तपरिणामः। बिन्दोर्मांसादिषु लुग्वा भवति । मासं मंसं । मासलं मंसलं । पासू पंसू । कासं कंसं । कह कहं । इआणि इआणिं । दाणि दाणिं । कि करेमि किं करेमि । समुहं संमुहं । नूण नूणं । एव एवं ॥ ४४ ॥

संस्कृतसंस्कारे ॥ ४५ ॥

लुगिति वर्तते । संस्कृतसंस्कारयोर्बिन्दोर्लुग् भवति । योगविभागान्नित्यम् । सक्कअं । सक्कारो ॥ ४५ ॥

डे तु किंशुके ॥ ४६ ॥

किंशुके बिन्दोः डानुबन्ध एकारो भवति तु । केसुओ किंसुओ ॥४६॥

---

43. B वा विन्दुर्भवति for विन्दुर्भवति तु. K om. तु । सुकारात्. S om. अम्हेसुं अम्हेसु । तुम्हेसु तुम्हेसु. G क्त्वासवंधिनः for क्त्वाप्रत्ययस्य. K om. णकारात्. B om. काऊण. B om. सुपः सबन्धिनो णकारात्. K om. ममाण ममाण । तुम्हाणं तुम्हाण. After अग्गिणो K adds अग्नेः. 44. G M त्विति for वेति. K S विन्दुरित्यधिकृतस्य विन्दोरिति; M विन्दुरित्यधिकृत्य विन्दोरिति. M भवति तु for वा भवतिः G om. करेमि in both places. K णूणं णूण.for नूण नूणं. G एव्व एव्वं. K gives Sk equivalents of Pr. words at the end, while B reads: मांसादिस्तु तदानीं कथमेव किं करोमि नूनमिदानीम् । कास्यमांसलसंमुखपांसुलपांसव (?) इतीरितो हि गणः 45. G लुगित्यनुवर्तते for लुगिति वर्तते. B M S om. योगविभागान्नित्यम्. 46. B डेत्;M दे for डे in the sūtra. B G M om. तु. T किस्सुओ for किंसुओ.

वर्गेऽन्त्यः ॥ ४७ ॥

त्वित्यनुवर्तते। बिन्दोर्वर्गे परे प्रत्यासन्नस्तस्यैव वर्गस्यान्त्यो भवति तु। पङ्को पको। अङ्गणं। अंगणं। लञ्छणं लंछणं। सञ्झा संझा। कण्टओ कंटओ। मण्डणं मंडणं। अन्तरं अन्तरं। पन्थो पंथो। छन्दो छंदो। बन्धू बंधू। कम्पइ कंपइ। आरम्भो आरंभो॥ वर्ग इति किम्। संसओ॥ नित्यमिच्छन्त्यन्ये॥ ४७॥

विंशतिषु त्या श्लोपल् ॥ ४८ ॥

विंशतिप्रकारेषु ति इत्यवयवेन सह बिन्दोर्लोपो भवति। शित्त्वात्पूर्वस्य दीर्घ.। लित्त्वान्नित्यम्। वीसा विंशतिः। तीसा त्रिंशत्। तेवीसा त्रयोविंशतिः। तेत्तीसा त्रयस्त्रिंशत्। दाढा दंष्ट्रा। सीहो सिंहः। सिंहो सिंघो इति च दृश्यते॥ नाम्नि—सिंहदन्तो। सिंहराओ॥ ४८॥

स्नमदामशिरोनभो नरि ॥ ४९ ॥

स्नं सान्तं नान्तं च शब्दरूपं नरि पुंलिङ्गे प्रयोक्तव्यम्। अदामशिरोनभः। दामन्, शिरस्, नभस् इत्येतान्वर्जयित्वा॥ सान्तं यथा—जसो यशः। तमो तमः। उरो उरः। तेओ तेजः। पओ पयः॥ नान्तं यथा— जम्मो जन्म। कम्मो कर्म। वम्मो वर्म॥ अदामशिरोनभः इति किम्। दामं। सिरं। णहं॥ यच्च

---

47 G M त्विति वर्तते for त्वित्यनुवर्तते. B S परे सति तस्यैव for परे प्रत्याशन्नस्तस्यैव. B T om. तु, after तु G adds वङ्को वंको. After अगणं S adds अङ्कण अकण. G om. पन्थो पंथो. S T चदो चन्दो for छन्दो छंदो. G K S om.बन्धू वधू.After कंपइ K adds चपइ चम्पइ.48 S om. श्लोपल् in the Sūtra. T शोपल् for श्लोपल् in the Sūtra. B इत्यनेन; G इत्यन्ययेन for इत्यवयवेन. K S स्यात् for भवति. K does not give Sk equivalents of Pr. words. G om. तेवीसा तेत्तीसा. K वावीसा for तेत्तीसा B' सिग्घो for सिंघो. After दृश्यते B reads an additional sūtra. नाम्नि सिंहदन्तः। सिहदन्तो ॥ नाम्नीति किम्। सीहरवो सिग्घरवो. G सिंहदन्तो for सिंहदत्तो. सिघरओ K T, सघराओ for सिंहराओ. 49 B सनं T सिन, for स्न° in the Sūtra. B सन for

सदस् सअं। वयस् वअं, सुमनस् सुमणं, शर्म सम्मं इति च दृश्यते तद्बहुलाधिकारात् ॥ ४९ ॥

शरत्प्रावृट् ॥ ५० ॥

नरीत्यनुवर्तते। शरत्प्रावृषौ पुंसि प्रयोक्तव्यौ। सरओ। पाउसो ॥ ५० ॥

अक्ष्यर्थकुलाद्या वा ॥ ५१ ॥

नरीति वर्तते। अक्षिपर्यायाः कुलादयश्च शब्दाः पुंलिङ्गे वा प्रयोक्तव्याः। अक्ष्यर्थाः—एस अच्छी। णच्चाविआइँ तेणम्ह अच्छीइं, नर्तिते तेनास्माकमक्षिणी ॥ अञ्जल्यादिपाठात्स्त्रीलिङ्गेऽपि। एसा अच्छी ॥ चक्खू चक्खूइं। नअणा नअणाइं। लोअणा लोअणाइं ॥ कुलादिः—कुलो कुलं। वअणो वअणं। माहप्पो माहप्पं। दुक्खो दुक्खं। भाअणो भाअणं। विज्जुला विज्जुलाइं। छन्दो छन्दं ॥ कुलादिः—कुल, वचन, माहात्म्य, दुःख, भाजन, विद्युत्, छन्दस् इत्यादि ॥ नेत्ता नेत्ताइं, कमला कमलाइ इत्यादि संस्कृतवदेव ॥ ५१ ॥

---

४९. B सान्तः for सान्त. B K om. यथा. After तमः B adds सदो मणो. B नान्तः for नान्त. B K om. यथा. G मम्मो for कम्मो; S om. कम्मो. S चम्मो for वम्मो. B अन्यच्च for यच्च. B K om. वयस् वअ. B om. तद्. 50. S reads शरत्प्रावृदी for the Sūtra. B M om. नरीत्यनुवर्तते; K नरि इति वर्तते. B T प्रयोज्यौ for प्रयोक्तव्यौ. 51. M कुलाद्याः for कुलादयः B T प्रयोज्याः for प्रयोक्तव्याः G M S अक्ष्यर्थः for अक्ष्यर्थाः B णच्चाविआ तेणम्हाणमच्छी. G K कुलादि for कुलादिः. B हाअणा हाअणाइ for भाअणो भाअण; K भाअणाइ for भाअणो. G विज्जुणा विज्जुए, M विज्जुणा विज्जुए for विज्जुला विज्जुलाइ B T read कुलादिः। कुलगो विद्युच्छन्दोभाजनमाहात्म्यदुःखवचनानि in place of the list in prose. B K M om. कमला कमलाइं.

क्लीबे गुणगाः ॥ ५२ ॥

वेत्यनुवर्तते। गुणादयः शब्दा नपुंसके वा प्रयोक्तव्याः। गुणाइं गुणा। देवाइं देवा। मण्डलग्गं मण्डलग्गो। खग्गं खग्गो। बिन्दूइं बिन्दुणो। कररुहं कररुहो। रुक्खाइं रुक्खा। गुणादयः—गुण, देव, मण्डलाग्र, खड्ग, बिन्दु, कररु, हवृक्ष इत्यादि ॥ ५२ ॥

स्त्रियामिमाञ्जलिगाः ॥ ५३ ॥

इमान्ता अञ्जल्यादयश्च शब्दा स्त्रीलिङ्गे वा प्रयोक्तव्याः। एसा गरिमा एस गरिमो। एसा महिमा एस महिमो। एसा णिल्लज्जिमा एस णिल्लज्जिमो। एसा धुत्तिमा एस धुत्तिमो ॥ अञ्जल्यादिः—एसा अञ्जली एस अञ्जली। वलीए वलिणा। णिहीए णिहिणा। रस्सीए रस्सिणा। पण्हा पण्हो। अच्छीए अच्छिणा। गण्ठीए गण्ठिणा। कुच्छीए कुच्छिणा। चोरिआ चोरिअं। विहीए विहिणा। पिट्ठी पिट्ठं। पृष्ठमित्वे कृते स्त्रियामेवेत्येके ॥ अञ्जल्यादि—अञ्जलि वलि निधि रश्मि प्रश्न अक्षि ग्रन्थि कुक्षि चौर्य विधि पृष्ठ इत्यादि ॥ इमेति तन्त्रेण त्वादेशस्य डिमा इत्यस्य पृथ्व्यादेरिमनिचश्च संग्रहः। त्वादेशस्य स्त्रीत्वमेवेच्छन्त्येके ॥ ५३ ॥

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतवरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-

श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ

प्रथमाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥ १ ॥

---

52 M om वेत्यनुवर्तते, S त्वनुवर्तते. BT प्रयोज्या॰ for प्रयोक्तव्या B T read: गुणदेवमण्डलाग्रा; खड्गो विन्दुश्च कररुहो वृक्षः for the list. 53. M om. शब्दाः. BT प्रयोज्याः for प्रयोक्तव्या॰. S om. एसा महिमा एस महिमो. B T णिल्लच्छिमा for णिल्लज्जिमा. B युगिमा युगिमो for धुत्तिमा धुत्तिमो. Bp गन्धीए गन्धिणो, K गण्डीए गण्डिणो, M दिट्ठीए दिट्ठिणा for गण्ठीए गण्ठिणा. B T read for the list कुक्षिवलनिधिरश्मिप्रश्नाक्षिग्रन्थिचौर्यविधिपृष्ठाः Colophon K om देव॰. T मुनिचन्द्र॰ for श्रुतवर॰ in s. M. B T इति. श्रीत्रिविक्रमदेव॰, B श्रीविक्रमदेव,॰ M त्रैविक्रम॰ for त्रिविक्रम॰ M प्रथमस्याध्यायस्य for प्रथमाध्यायस्य.

द्वितीयः पादः ॥

निष्प्रती ओत्परी माल्यस्थोर्वा ॥ १ ॥

निर् प्रति इत्येतावुपसर्गौ माल्यशब्दे स्थाधातौ च परे ओत् परि इत्येवंरूपौ यथासंख्यं वा भवतः । ओमल्लं णिम्मल्लं निर्माल्यम् । ओमालयं वहइ । परिट्ठा पइट्ठा प्रतिष्ठा । परिट्ठिअं पइट्ठिअं प्रतिष्ठितम् ॥१॥

आदेः ॥ २ ॥

आदेरित्यधिकारोऽयम् 'अस्तोरखोरचः' [१·३·७] इति सूत्रात्प्रागविशेषेण वेदितव्यः ॥ २ ॥

लुगव्ययत्यदाद्यात्तदचः ॥ ३ ॥

अव्ययात्त्यदादेश्च परस्य तदचः तयोरेवाव्ययत्यदाद्योरादेरचो बहुलं लुग्भवति । अम्हे एत्थ अम्हेत्थ, वयमत्र । जइ इमा जइमा, यदीमाः । जइ अहं जइहं, यद्यहम् ॥ ३ ॥

वालाब्वरण्ये ॥ ४ ॥

लुगित्यनुवर्तते । अलाबू अरण्य इत्येतयोरादेर्लुग्वा भवति । लाऊ अलाऊ । रण्णं अरण्णं ॥ ४ ॥

अपेः पदात् ॥ ५ ॥

वेति वर्तते । पदात्परस्यापीत्युपसर्गस्यादेर्लुग्वा भवति । किं पि किमवि । तं पि तमवि । केण वि केणावि । कहं पि कहमवि ॥ पदादिति किम् । अवि णाम ॥ ५ ॥

---

1. T₁ नीप्रती for निष्प्रती in the Sūtra. B ओपरी for ओत्परी in the Sūtra. G K S परयोः for परे. B ओ for ओत्. B om. °रूपौ. Gp प्राप्नुतः for भवतः. B om. ओमालयं वहइ. S वइट्ठिअं for पइट्ठिअं. K om. निर्माल्यम्, प्रतिष्ठा, प्रतिष्ठितम्. 2. Gp om. सूत्रात् B T₁.₂ पृथग्विशेषणं वेदितव्यम् for प्रागविशेषेण वेदितव्यः. 3. G °त्यदाद्यात्तत्तदचः for त्यदाद्यात्तदचः in the Sūtra. G त्यदाद्यात् for त्यदादेः. B T om. तदचः. 4. B om. आदेः. B om. बहुलं. Gp adds वा after बहुलं. 5. G अनुवर्तते for वर्तते. G अव्ययस्य for उपसर्गस्य.

इतेः ॥ ६ ॥

पदादिति वर्तते । पदात्परस्य इतिशब्दस्यादेर्लुग्भवति । योगविभागान्नित्यम् । किमिति किं ति । यदिति जं ति । तदिति तं ति । युक्तमिति जुत्तं ति ॥ पदादित्येव ॥ इअ विंझगुहाणिलआए, इति विन्ध्यगुहानिलयायाः ॥६॥

तोऽचः ॥ ७ ॥

अचः स्वरात्परस्य इतिशब्दस्यादेरिकारस्य तकारो भवति । तह त्ति तथेति । झ त्ति झटिति । पिओ त्ति प्रिय इति ॥ अच इति किम् । किं ति ॥ ७ ॥

शोर्लुप्तयवरशोर्दिः ॥ ८ ॥

शोः शषसानां लुप्तयवरशोः लुप्तयवरशषसानामादेः स्वरस्य दिर्दीर्घो भवति । संयोगे उपर्यधो वा वर्तमानानां यवरशषसानां लोपे सति येऽवशिष्टाः शषसाः तेषामादेरचो दीर्घो भवतीत्यर्थः । शस्य यलोपे—कश्यपः कासवो । आवश्यकम् आवासयं । पश्यति पासइ ॥ वलोपे—अश्वः आसो । विश्वासः वीसासो । विश्वसिति वीससइ ॥ रलोपे—विश्रामः वीसामो । विश्राम्यति वीसामइ । मिश्रम् मीसं । संस्पर्शः संफासो ॥ शलोपे—दुश्शासनः दूसासणो । मनश्शिला मणासिला ॥ षस्य यलोपे—शिष्यः सीसो । पुष्यः पूसो । मनुष्यः मणूसो ॥ वलोपे—विष्वाणः वीसाणो । विष्वक् वीसुं ॥ रलोपे—कर्षकः कासओ । वर्षा वासा । वर्ष वासो ॥ षलोपे—निष्षिक्तः णीसित्तो ॥ सस्य यलोपे-सस्यम् सासं । कस्यचित् कासइ ॥ वलोपे—विकस्वरः विआसरो । निस्स्वः णीसो ॥ रलोपे-

6. T_1 इत विन्ध्य° for इति विन्ध्य°. 7. B om. स्वरात्. K S तकारादेशो for तकारो. K झडिति for झटिति. B S पिअ त्ति for पिओ त्ति. 8. Before शो G adds अच इत्यस्य षष्ठ्यन्तविपरिणाम. B om. लुप्तयवरशोः. B परस्य for स्वरस्य. B T उपर्यधोभावेन वर्तमानानां for उपर्यधो वा वर्त°. B T_1 om. यवरशषसानां. K लोपो भवति for लोपे सति. T_2 ये अविशिष्टाः for येऽवशिष्टा. G कासओ, T कासपो. B T वस्य लोपे for वलोपे. B वीससिइ for वीससइ. B सप्पासो for संफासो. After दूसासणो S adds सुदर्शन सुदासणो. G विष्वासं वीसाणं for विष्वाण वीसाणो.

उस्रः ऊसो । विस्रम्भः वीसम्भो ॥ सलोपे—निस्सहः णीसहो ॥ बहुलाधिकारा-द्रलोपे क्वचिदन्यस्याच आदेर्दीर्घः । जिह्वा जीहा ॥ 'दीर्घान्न' [१·४·८७] इति प्रतिषेधात् 'शेषादेशस्याहोऽचोऽखोः' [१·४·८६] इति सूत्रोक्तं द्वित्वं न भवति ॥ ८ ॥

हे दक्षिणेऽस्य ॥ ९ ॥

दिरित्यनुवर्तते । दक्षिणशब्दे अस्य अवर्णस्य दीर्घो भवति हे क्षस्य हकारे सति । दाहिणो ॥ हे इति किम् । दक्खिणो ॥ ९ ॥

तु समृद्ध्यादौ ॥ १० ॥

अस्येत्यनुवर्तते । समृद्ध्यादिषु शब्देषु आदेरवर्णस्य दीर्घो भवति तु । सामिद्धी समिद्धी समृद्धिः । पाडिसिद्धी पडिसिद्धी प्रतिसिद्धिः । सारिच्छो सरिच्छो सदृक्षः। माणंसी मणंसी मनस्वी । पासुत्तो पसुत्तो प्रसुप्तः । पाडिप्फद्धी पडिप्फद्धी प्रतिस्पर्धी । पाडिवआ पडिवआ प्रतिपत् । पावासू पवासू प्रवासी । आहिआई अहिआई अभिजातिः । पाअडं पअडं प्रकटम् । पाअअं पअअं प्रकृतम् । पासिद्धी पसिद्धी प्रसिद्धिः । पारकेरं परकेरं पारक्कं परक्कं परकीयम् । चाउरन्तं चउरन्तं चतुरन्तम् । आफंसो अफंसो अस्पर्शः । पावअणं पवअणं प्रवचनम् । पारोहो परोहो प्ररोहः । इत्यादि ॥ १० ॥

K adds भोजनं after वीसाणो. B T_2 वीसं; T_1 वीसी for वीसुं. G om. वलोपे. S पिकस्वरः पिकासरो for विकस्वरः विआसरो. T अन्यस्य च for अन्यस्याचः. 9. G हि for हे in the Sūtra and Com. T दक्षिणे अस्य for दक्षिणेऽस्य in the Sūtra. K हे क्षस्य for the Sūtra. 10. B om. शब्देषु. BT माणंसिणी मणंसिणी मनस्विनी for माणंसी ... मनस्वी. BT पाडिप्पद्धी पडिप्पद्धी; G प्रतिस्पर्द्धिः; T_2 पाडिप्पत्थी पडिप्पत्थी for पाडिप्फद्धी पडिप्फद्धी. B T आभिआई अभिआई for आहिआई अहिआई. K S om. पाअडं पअडं प्रकटम्. G om. पाअअं पअअं प्रकृतम्. B om. पारक्कं परक्कं. K reads परकरं twice for परक्कं. B T आपंसो अपंसो for आफंसो अफंसो. B T add: प्रसिद्धिसदृक्षमनस्विनीप्रसुप्तप्रवासिचतुरन्ताः । अभिजात्यस्पर्शप्रवचनप्ररोहपरकीयाः । प्रतिपत्प्रकटप्रकृताः सह प्रतिस्पर्धिना समृद्ध्यादिः.

स्वप्नादाविल् ॥ ११ ॥

स्वप्नादिषु शब्देष्वादेरवर्णस्य इत्वं भवति । लित्वान्नित्यम् । सिविणो सिमिणो स्वप्नः । विअणं व्यजनम् । विलिअं व्यलीकम् । किविणो कृपणः । मिइङ्गो मृदङ्ग.। ईसि ईषत् । वेडिसो वेतसः । दिण्णं दत्तम् । उत्तिमो उत्तमः। मिरिअं मरिचम् ॥ बहुलाधिकाराण्णत्वाभावे दत्ते तु इत्वं न भवति । दत्तं ॥ ११॥

पक्काङ्गारललाटे तु ॥ १२ ॥

पक्क अङ्गार ललाट इत्येतेषु आदेरस्य इत्वं भवति तु । पिक्कं पक्कं । इङ्गारो अङ्गारो । णिडालं णडालं ॥ १२ ॥

सप्तपर्णे फोः ॥ १३ ॥

सप्तपर्णे फोः द्वितीयस्य इत्वं भवति तु । छत्तिवण्णो छत्तवण्णो ॥ १३॥

मध्यमकतमे च ॥ १४ ॥

चकारः फोरित्यस्यानुवृत्त्यर्थम् । मध्यमकतमयोर्द्वितीयस्याच इत्वं भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । मज्झिमो । कइमो ॥ १४ ॥

हरे त्वी ॥ १५ ॥

हरशब्दस्यादेरच ईत्वं भवति तु । हीरो । हरो ॥ १५ ॥

उल् ध्वनिगवयविष्वचो वः ॥ १६ ॥

ध्वनिगवयविष्वक्शब्देषु वकारसंबन्धिन अवर्णस्य उत्वं लिद्भवति । झुणी । गउओ । वीसुं ॥ १६ ॥

---

11. B T विलीअ for विलिअ. G मुइंगो, T मइंगो for मिइङ्गो. After मरिचम् G adds इत्यादि. B S T om. दत्ते तु. S om. दत्तं. After दत्तं B T add : वेतसकृपणमृदङ्गोत्तमदत्तेषव्यलीकमरिचाश्च । व्यअन (व्यजन ?) मिति स्वप्नादिर्भाषाविद्भिः समाख्यात.. 12 G अवर्णस्य, K S अकारस्य for अस्य. T_2 पंक पिंक for पिक्कं पक्कं. G K इङ्गालो अङ्गालो for इङ्गारो अङ्गारो. T णीडाळ for णिडाल. 13. T_1 सप्तवर्णे in the Sūtra and Com. for सप्तपर्णे. S छत्तिपण्णो छत्तपण्णो for छत्तिवण्णो छत्तवण्णो. 14. G °नुवृत्त्यर्थ°, K S °नुकर्षणार्थम् for °नुवृत्त्यर्थम्. T द्वितीयस्यास्य for द्वितीयस्याच G इद्भवति for इत्वं भवति. K S पृथग्योगो नित्यार्थ., T पृथक्प्रयोगान्नित्यम्. 15. T_1 त्वि, T_2 त्वं for त्वी in the Sūtra. G अवर्णस्य, T अस्य for अच. 16. B T °विष्वचि for °विष्वचो in the Sūtra. B T अस्य for अवर्णस्य. B T धुणी; S झणि for झुणी. B T गउआ; K गवुओ for गउओ.

ज्ञो णोऽभिज्ञादौ ॥ १७ ॥

उत्वमनुवर्तते । अभिज्ञादिषु ज्ञकारादेशस्य णस्य संबन्धिनः अवर्णस्य उत्वं भवति । अहिण्णू अभिज्ञः । सव्वण्णू सर्वज्ञः । आगमण्णू आगमज्ञः । कअण्णू कृतज्ञः ॥ ण इति किम् । अहिज्जो अभिज्ञः ॥ अभिज्ञादाविति किम् । पण्णो प्राज्ञः । अहिण्णा अभिज्ञा ॥ येषां ज्ञादेशणकारसंबन्धिनः अस्य उत्वं दृश्यते तेऽभिज्ञादयः ॥ १७ ॥

स्तावकसास्ने ॥ १८ ॥

स्तावकसास्नाशब्दयोरादेरस्य उत्वं भवति । थुवओ । सुण्हा ॥ १८ ॥

चण्डखण्डिते णा वा ॥ १९ ॥

चण्डखण्डितशब्दयोर्णकारेण सहितस्यादेरवर्णस्य उद्भवति तु । चुडं चण्डं । खुडिओ खण्डिओ ॥ १९ ॥

प्रथमे प्थोः ॥ २० ॥

प्रथमशब्दे पकारथकारसंबन्धिनोऽवर्णस्य युगपत्क्रमेण च उत्वं भवति तु । पुढुमं पढुमं पुढमं पढमं ॥ २० ॥

आर्यायां र्यः श्वश्र्वामूल् ॥ २१ ॥

श्वश्रूवाचिन्यार्याशब्दे र्यकारसंबन्धिनोऽवर्णस्य ऊत्वं लिद्भवति । अज्जू ॥ श्वश्र्वामिति किम् । अज्जा माता ॥ २१ ॥

---

17. S अस्य for अवर्णस्य. G लिद्भवति for भवति. B K T अभिण्णू for अहिण्णू. B T आअमण्णू for आगमण्णू. S अभिजो for अहिज्जो. G om. अभिज्ञादाविति किम् । पण्णो प्राज्ञः । अहिण्णा अभिज्ञा. B T अहिण्णो अभिज्ञः for अहिण्णा अभिज्ञा. T एषां for येषां. 18. G लिद्भवति for भवति. T_3 थुवयो for थुवओ. 19. G अस्य for अवर्णस्य. G K उत्वं वा भवति for उद्भवति. B S om. तु. After चण्डं K S add खुडं खंडं. T_2 खुडिअ खडिअ for खुडिओ खण्डिओ. 20. B पथोः for प्थोः in the Sūtra. K पकारथकारयोः; S ष्टोः for °थकारसंबन्धिनोः. B S om. तु. B T पुडुम पडुमं पुडमं पडमं; S पुढुमं पठुमं पुठमं पठमं; K पुडुमं for पुढमं etc. 21. B S यकार° for र्यकार°. T_1 अम्मू; T_2 अंजू for अज्जू. B om. माता.

आसारे तु ॥ २२ ॥

आसारे आदेरवर्णस्य उत्वं भवति तु । ऊसारो आसारो ॥ २२ ॥

तोऽन्तर्येल् ॥ २३ ॥

अन्तर् शब्दे तकारसंबन्धिनोऽवर्णस्य एत्व लिद्भवति । अन्तःपुरम् अन्तेउरं । अन्तश्चारी अन्तेआरी ॥ क्वचिन्न भवति । अन्तर्गतम् अन्तग्गअं । अन्तोवीसम्भणिवेसिआण अन्तर्विश्रम्भनिवेशितानाम् ॥ २३ ॥

पारावते तु फोः ॥ २४ ॥

पारावतशब्दे फोर्द्वितीयस्यास्य एत्वं भवति तु । पारेवओ पारावओ ॥२४॥

उत्करवल्लीद्वारमात्रचः ॥ २५ ॥

उत्करवल्लीद्वारशब्देषु मात्रच्प्रत्यये आदेरवर्णस्य एत्व वा भवति । उक्केरो उक्करो । वेल्ली वल्ली । देरं दार । पक्षे दुआरं ॥ मात्रच्–एत्तिअमेत्तं एत्तिअमत्त एतावन्मात्रम् ॥ बहुलाधिकारान्मात्रशब्देऽपि । भोअणमेत्त भोजन-मात्रम् ॥ २५ ॥

शय्यादौ ॥ २६ ॥

शय्यादिष्वादेरवर्णस्य एत्वं भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । सेज्जा शय्या । एत्थ अत्र । गेज्झं ग्राह्यम् । गेन्दुअ कन्दुकम् ॥ २६ ॥

त्वार्द्रे उदोत् ॥ २७ ॥

आर्द्रशब्दे आदेरवर्णस्य उत्वमोत्व च वा भवतः । उल्लं ओल्लं । पक्षे अल्लं अद्दं । बाहसलिलप्पवहेण ओल्लेइ, बाष्पसलिलप्रवाहेणार्द्रयति ॥ २७ ॥

---

22. Before माता G adds संस्कृते. 23. S एत् for एल् in the Sūtra. S om. लित् K अंतेचारि for अन्तेआरी. After अन्तेआरी B adds अन्तसहम् अन्तेसहं. B अन्तव्वीसम्भ°; Gp अन्तावीसम्भ° for अन्तोवीसम्भ°. 24. K पारावते for पारावतशब्दे. 25. B °द्वारमात्रचि for °मात्रचः in the Sūtra. T °द्वारशब्दे for °द्वारशब्देषु. G °प्रत्ययेऽपि आदे° for °प्रत्यये चादे°. T_1 om. उक्कर. G दुआर, S वेरं, पक्षे वैर, वारं दुआर for वेल्ली... दुआरं. G om. मात्रच्. B S om. एत्तिअमत्तं. G om. बहुलाधिकारात्. 26. After एत्वं T_1 adds नित्य. T गेंडुअ for गेन्दुअं. 27. B S T वार्द्रे for त्वार्द्रे in the Sūtra. S इदोत् for उदोत् in the Sūtra. S इत्वं for उत्वं G भवति for भवत.. G °पवाहेण for °प्पवहेण.

स्वपि ॥ २८ ॥

उदोदित्यनुवर्तते । स्वपिधातोरादेरवर्णस्य उदोतौ भवतः । पृथग्योगान्नित्यम् । सुवइ सोवइ ॥ २८ ॥

ओदाल्यां पङ्क्तौ ॥ २९ ॥

पङ्क्तौ पङ्क्तिवाचिन्यालीशब्दे आदेरवर्णस्य ओत्वं भवति । ओली ॥ पङ्क्ताविति किम् । आली सखी ॥ २९ ॥

फोः परस्परनमस्कारे ॥ ३० ॥

ओदित्यनुवर्तते । परस्परनमस्कारशब्दयोः फोर्द्वितीयस्यास्य ओत्वं भवति । परोप्परं । णमोक्कारो ॥ ३० ॥

पद्मे मि ॥ ३१ ॥

पद्मशब्दे आदेरवर्णस्य मकारे परे ओत्वं भवति । पोम्मं ॥ मीति किम् । पदुमं ॥ ३१ ॥

त्वर्पौ ॥ ३२ ॥

अर्पौ अर्पयतौ धातावादेरस्य ओद्भवति तु । ओप्पेइ अप्पेइ । ओप्पिअं अप्पिअं ॥ ३२ ॥

ईल् खल्वाटस्त्यानयोरातः ॥ ३३ ॥

खल्वाटस्त्यानयोरादेराकारस्य ईत्वं लिद्भवति । खल्लीडो । ठीणं॥ संखाअमिति तु 'स्त्यः समः खा' [२·४·१२४] इति खादेशे क्तप्रत्ययान्ते सिद्धम् ॥ ३३ ॥

---

28. G. उदोदित वर्तते. 29. T₁ दोल्यां for ओदाल्यां in the Sūtra. B om. पक्तौ in Com. 31. T₁ मी for मि in the Sūtra. G ओद्भवति for ओत्वं भवति. G पउमं for पदुमं. 32. B T om. अर्पौ. G: अर्पिधातौ for अर्पयतौ धातौ. Gp ओत्वं for ओद्. 33. T₁ ई for ईल् in the Sūtra. G °स्त्यान आतः for °स्त्यानयोरातः in the Sūtra. B T₁ अवर्णस्य, G आत· for आकारस्य. G om. लित्. After भवति G adds लित्वान्नित्यम्. K ठीणं थीणं; B थीणं for ठीणं. B om. त after संखाअमिति. After खादेशे K S add कृते. S adds रूपं after क्तप्रत्ययान्ते.

इत्तु सदादौ ॥ ३४ ॥

आत इत्यनुवर्तते । सदा इत्यादिष्वादेराकारस्य इत्वं भवति तु । सइ सआ सदा । कुप्पिसो कुप्पासो कूर्पासः । णिसिअरो णिसाअरो निशाकरः । इत्यादि ॥ ३४ ॥

आचार्ये चो ह्रश्च ॥ ३५ ॥

आचार्यशब्दे चकारसंबन्धिन आतो ह्रो ह्रस्वो भवति । चकारादित्वं च । आअरिओ आइरिओ ॥ ३५ ॥

श्यामाके मः ॥ ३६ ॥

ह्र इत्यनुवर्तते । श्यामाके मकारस्यातो ह्रो ह्रस्वो भवति । सामओ ॥ ३६ ॥

न वाव्ययोत्खातादौ ॥ ३७ ॥

अव्ययेषु उत्खातादिषु च आदेशतो ह्रस्वो न वा भवति । अव्यये-जह जहा यथा । तह तहा तथा । अहव अहवा अथवा । व वा । ह हा इत्यादि ॥ उत्खातादिः—उक्खअं उक्खाअं उत्खातम् । कुमरो कुमारो कुमार. । खइरं खाइरं खादिरम् । वलआ वलाआ वलाका । पअअं पाअअं प्राकृतम् । चमरो चामरो चामरः । कलओ कालाओ कलाद स्वर्णकारः । हलिओ हालिओ हालिकः कृषीवलः । णराओ णाराओ नाराच. । तलविण्टं तालविण्टं तालवृन्तम् । ठविओ ठाविओ स्थापितः । पट्ठविओ पट्ठाविओ प्रस्थापित । संठविओ संठाविओ संस्थापितः । इत्यादि ॥ केचिद् ब्राह्मणपूर्वाह्णयोरपीच्छन्ति । बम्हणो बाम्हणो । पुव्वण्हो पुव्वाण्हो ॥ ३७ ॥

---

34. B T आदित्यनुवर्तते for आत इत्यनुवर्तते. S किप्पिसो for कुप्पिसो. 35. B K T आचार्ये for आचार्यशब्दे. B G om. ह्रो. B $T_{1\cdot 3}$ om. चकारादित्वं च T_1 आकरिओ for आअरिओ. 36. B G T om. ह्रो. 37. B T अव्यये for अव्ययेषु B T उत्खातादौ for उत्खातादिषु. B om. Sk equivalents promiscuously. After तथा G adds सिअ सिआ ' स्याद्भव्यचैत्य ' [१·४·१००] इत्यादिना इत्वम्. After तालविंटं G T add तलवेंटं तालवेंटं । तलवोंटं तालवोंटं. T_2 तलहंटं तालहंटं for तलविंटं तालविंटं. After पुव्वाण्हो B T add: उत्खाताव्ययमथवा ह हा यथातथेत्यपि च । प्राकृतकुमारचामरसंस्थापिततालवृन्तनाराचाः । प्रस्थापितसंस्थापितकलादखादिरहालिकवलाकाः । सयोगे ह्रो न स्याद् ब्राह्मणपूर्वाह्णयोर्दीर्घ..

घञि वा ॥ ३८ ॥

घञ्निमित्तो यो वृद्धिरूप आकारस्तस्यादिभूतस्य ह्रस्वो वा भवति। पुनर्वाग्रहणादुत्तरत्र न विकल्पः। पवहो पवाहो प्रवाहः। पहरो पहारो प्रहारः। पअरो पआरो प्रकारः प्रचारो वा। पत्थओ पत्थाओ प्रस्तावः॥ क्वचिन्न भवति। रागः राओ। भागः भाओ॥ ३८॥

स्वरस्य बिन्दुमि ॥ ३९ ॥

बिन्दौ अमि द्वितीयैकवचने च परे स्वरस्य ह्रस्वो भवति। बिन्दौ—मासम् मंसं। मासलम् मंसलं। पांसुः पंसू। कास्यम् कंसं। वाशिकः वंसिओ। काञ्चनम् कंचणं। लाञ्छनम् लंछणं॥ अमि—गङ्गं। मालं। नइं। वहुं। वच्छं॥ ३९॥

संयोगे ॥ ४० ॥

संयोगे परे पूर्वस्य स्वरस्य ह्रस्वो भवति। आ—आम्रम् अम्बं। ताम्रम् तम्बं। विरहाग्निः विरहग्गी। अमात्यः अमच्चो। काव्यम् कव्वं॥ ई—मुनीन्द्रः मुणिन्दो। तीर्थम् तित्थं। शीघ्रम् सिग्घं॥ ऊ—चूर्णम् चुण्णं। सूत्रम् सुत्तं। पूर्वम् पुव्वं॥ ए—नरेन्द्रः णरिन्दो। म्लेच्छः मिलिच्छो॥ ऐ—दृष्टैकस्तनपट्टम् दिट्ठेक्कत्थणवट्टं॥ ओ—अधरोष्ठः अहरुट्ठो। नीलोत्पलम् णीलुप्पलं॥ एदोतोः क्वचित्स्वरूपेणैव ह्रस्वः। एकः ऍक्को। नेत्रम् णॅत्तं। ग्राह्यम् गॅज्झं। स्तोकम् थॉक्कं। तुण्डम् तॉण्डं। इत्यादि॥ ४०॥

---

38. S घञ्निमित्ते for °निमित्तो. B T पत्थावो for पत्थाओ. 39. B यथा for बिन्दौ. T₁ पस्सू for पसू. T₁ om. नइं वहुं वच्छं; T₃ reads नळ वहुं पेच्छ for नइ...वच्छं. 40. B T अमच्छो for अमच्चो. B T चूर्णः चुण्णो for चूर्णं चुण्णं. B T °थणपट्टं for °थणवट्टं. B T स्वरूपेण ह्रस्वः for स्वरूपेणैव ह्रस्व·. No MS. gives any mark for short ए and ओ. B थोकं for थॉक्कं.

त्वेदितः ॥ ४१ ॥

संयोग इति वर्तते । आदेरिकारस्य सयोगे परे एत्वं तु भवति । पेण्डं पिण्डम् । धम्मेल्लं धम्मिल्लम् । सेन्दूरं सिन्दूरं सिन्दूरम् । वेल्लं विल्लं बिल्वम् । चेण्हू विण्हू विष्णुः ॥ क्वचिन्न भवति । चिन्ता ॥ ४१ ॥

मिरायां लित् ॥ ४२ ॥

इत इत्यनुवर्तते एदिति च । मिराशब्दे इतः एत्वं लिद्भवति । मेरा सीमा ॥ ४२ ॥

मूषिकविभीतकहरिद्रापथिपृथिवीप्रतिश्रुत्यत् ॥ ४३ ॥

मूषिकादिष्वादेरिकारस्य अकारादेशो भवति । मूषिक मूसओ । विभीतकः वहेडओ । हरिद्रा हलद्दी । पथि पहो । अकारान्ते सत्यपि पथशब्दे पथिशब्दस्य रूपान्तरनिवृत्त्यर्थोऽयं योग. । पृथिवी पुहवी पुढवी । प्रतिश्रुत पडसुआ प्रतिध्वनि. ॥ ४३ ॥

रस्तित्तिरौ ॥ ४४ ॥

अदित्यनुवर्तते । तित्तिरिशब्दे रसबन्धिन इकारस्य अत्वं भवति । तित्तिरो ॥ ४४ ॥

इतौ तो वाक्यादौ ॥ ४५ ॥

वाक्यादिभूते इतिशब्दे तकारसंबन्धिन इतः अद्भवति । इअ विअसिअ-कुसुमसरो, इति विकसितकुसुमशरः ॥ वाक्यादाविति किम् । पिओ त्ति ॥ ॥ ४५ ॥

---

41. BT वेण्णू विण्णू for वेण्हू विण्हू 42. B T सीमेति यावत् for सीमा. 43. B T अकार for अकारादेशो. S पथिशब्दनिवृत्त्यर्थो for पथिशब्दस्य रूपान्तरनिवृत्त्यर्थो. B °निवृत्त्यर्थम् for °निवृत्त्यर्थो. G पडसुआ for पडंसुआ. After प्रतिध्वनि K adds इत्यर्थे. 44. T रेफसंबन्धिनः for रसंबन्धिनः. G स्यात् for भवति. 45. G S इतो तो for इतौ तो in the Sūtra. B T विअसिअकुसुअसरो for °कुसुमसरो. B T विकसितकुसुदसर for °कुसुमशर.

वेङ्गुदशिथिलयोः ॥ ४६ ॥

इङ्गुदशिथिलयोरादेरित अत्वं वा भवति। अंगुअं इंगुअं। सढिलं सिढिलं। पसढिलं पसिढिलं॥ णिम्माअं णिम्मिअं इत्येतौ निर्मातृ-निर्मिताभ्या भविष्यतः॥ ४६ ॥

उ युधिष्ठिरे ॥ ४७ ॥

वेत्यनुवृत्तिः। युधिष्ठिरे आदेरित उत्वं वा भवति। जुहुट्ठिलो जुहिट्ठिलो ॥ ४७ ॥

द्विनीक्षुप्रवासिषु ॥ ४८ ॥

उत्वमित्यनुवर्तते। द्विशब्दे नीत्युपसर्गे इक्षुप्रवासिशब्दयोश्च आदेरित उत्वं भवति। पृथग्योगान्न विकल्पः॥ द्विमात्रः दुमत्तो। द्विजातिः दुआई। द्विविधः दुविहो। द्विरेफः दुरेहो। द्विवचनम् दुवअणं। दुहा वि सो सुरवहू-सत्थो, द्विधापि स सुरवधूसार्थः॥ बहुलाधिकारात्क्वचिद्विकल्पः। दुउणो विउणो द्विगुणः। दुइओ विइओ द्वितीयः॥ क्वचिन्न भवति। द्विजः दिओ। द्विरदः दिरओ। द्विधागतः। दिहागओ॥ क्वचिदोत्वमपि। द्विवचनम् दोवअणं॥ नि—णुमज्जइ। निमज्जइ। णुमन्तो निमन्त्रः॥ क्वचिन्न भवति। निपतति णिवडइ॥ इक्षुः उच्छू। प्रवासी पवासू॥ ४८ ॥

---

46. T वेंगुदि° in the Sūtra and Com. T₁ अकारत्व for अत्वं. B णिम्मअं for णिम्मिअं. G T निर्मात° for निर्मातृ°. 47. KT₁ उत् for उ in the Sūtra. B K T om. वेत्यनुवृत्तिः. B K जहुठ्ठिला जहिठ्ठिलो; T₂ जुहुठ्ठिरो जहठ्ठिरो for जुहुठ्ठिले जुहिठ्ठिले. 48. B उत्वमनुवर्तते; T उ इत्यनुवर्तते. B T पृथग्योगान्नित्यम् for °योगान्न विकल्प. B T द्विधाविध. दुहाविओ; K द्विधामतः विहामओ for द्विविधः दुविहो After दुउणो B T add दिउणो. T om. दुहावि...सार्थः. G द्विधागतिः दिहागई for द्विधागतः दिहागओ. B om. णुमन्तो निमन्त्रः; G notes a p णुमन्नो BT add इच्छू after इक्षुः. After पवासू B adds पावासू.

तु निर्झरद्विधाकृञोरोना ॥ ४९ ॥

निर्झरशब्दे द्विधाकृञ्शब्दे च आदेरितो नकारेण सह ओत्वं तु भवति। ओज्झरो णिज्झरो निर्झरः। दोहाकिज्जइ दुहाकिज्जइ द्विधाक्रियते। दोहाइअं दुहाइअं द्विधाकृतम् ॥ कृञिति किम्। दिहागअं द्विधागतम् ॥ ४९ ॥

ईतः काश्मीरहरीतक्योर्लालौ ॥ ५० ॥

काश्मीरहरीतकीशब्दयोरीकारस्य आ अ इत्येतौ ल्तिौ यथासंख्येन भवतः। कम्हारो। हरडई ॥ ५० ॥

गभीरग इत् ॥ ५१ ॥

ईत इत्यनुवर्तते। गभीरादिष्वादेरीकारस्य इत्वं भवति। गहिरो गभीरः। सिरिसो शिरीषः। आणिअं आनीतम् ॥ क्रियामीकारोऽपि दृश्यते। आणीदा भुअणब्भुएक्कजणणी [कर्पूर० १·२५], आनीता भुवनाद्भुतैकजननी॥ गहिअं गृहीतम्। विलिअ व्रीडितम्। विइओ द्वितीयः। पईविअं प्रदीपितम्। तइओ तृतीयः। जिअओ जीवन्। ओसिअन्तो अवसीदन्। पसिअ प्रसीद। वम्मिओ वल्मीक इत्यादि ॥ तआणिं इति तु तदानींशब्दस्य 'स्वरस्य बिन्दुमि' [१·२·३९] इति ह्रस्वे सिद्धम् ॥ ५१ ॥

वा पानीयगे ॥ ५२ ॥

पानीयादिष्वादेरीकारस्य इत्वं वा भवति। पाणिअं पाणीअं पानीयम्। अलिअं अलीअं अलीकम्। करिसं करीसं करीषम्। उवणिअं उवणीअं उपनीतम्। जिअइ जीअइ जीवतीत्यादि ॥ ५२ ॥

---

49. Gp त्वीर्निर्झर°, T त्वो निर्झर° in the Sūtra. S °द्विधाकृञो in the Sūtra. B दोहाकिअं दुहाकिअं द्विधाकृतम् for दोहाइअं दुहाइअं. K om. दुहाइअं. S कृडिति for कृञिति. G om. द्विधागतम्. 50. B T यथासंख्यं for यथासंख्येन. B कंहारो; T_2 कोम्हारो for कम्हारो. 51. G इत· for ईतः in the Sūtra. $T_{1.2}$ आणीअं for आणिअं. After व्रीडितम् G adds किलिअं क्रीडितम्. B T_1 पडिवअं; T_3 पडिविअं for पईविअं. G जिअउ जीवतु; K जीअंतो for जिअओ जीवन्. T_1 पसीअ for पसिअ. 52. B T स्यात् for भवति. B पाणियं पाणीयं for पाणिअं पाणीअं T_1 कारीसं for करीसं. T_1 om. उवणिअं.

उल् जीर्णे ॥ ५३ ॥

जीर्णशब्दे ईत उत्वं भवति । लित्वान्न विकल्पः । जुण्णं ॥ क्वचिन्न । जिण्णे भोअणमत्ते, जीर्णे भोजनमात्रे ॥ ५३ ॥

तीर्थे ह्यूल् ॥ ५४ ॥

तीर्थे ईत उत्वं भवति हि हकारे सति । तूहं ॥ हीति किम् । तित्थं ॥ ५४ ॥

विहीनहीने वा ॥ ५५ ॥

विहीनहीनयोरीत ऊत्वं वा भवति । विहूणं विहीणं । हूणं हीणं ॥ अनयोरिति किम् । पहीणजरमरणा ॥ ५५ ॥

एल् पीठनीडकीदृशपीयूषविभीतकेदृशापीडे ॥ ५६ ॥

पीठादिष्वादेरीत एत्वं भवति । लित्वान्न विकल्पः । पेढं । नेडं । केरिसो । पेऊसं । बहेडओ । एरिसो । आमेलो ॥ बहुलाधिकाराच्च पीठनीडयोर्विकल्पः । पीढं । नीडं ॥ ५६ ॥

त्वदुत उपरिगुरुके ॥ ५७ ॥

उपरिगुरुकयोरादेरुकारस्य अत्वं तु भवति । अवरि उवरि । गरुओ गुरुओ ॥ कप्रत्ययपरिग्रहाद्गुरौ न भवति । गुरू ॥ ५७ ॥

---

53. B T लित्वान्नित्यम् for लित्वान्न विकल्पः. After क्वचिन्न G adds भवति, T adds स्यात्. T_1 om. जिण्णे ... मात्रे 54. G ह्यूत् for ह्यूल्. Gp तीर्थशब्दे for तीर्थे. T उत्वं for ऊत्वं. G om. भवति. T तुहं for तूहं. 55 BT तु for वा. T_1 om. विहीनं and हीनम्. S वहिण° for पहीण°. S °मलणो for °मरणा 56. T adds लित् after एत्व. B लित्वान्नित्यम्; T om. लित्वान्न विकल्प.. T_1 पेढं; T_2 पेडं for पेढं. G नेड्डं for नेडं. S आपेलो for आमेलो. 57. B अद्भवति तु, T_2 अत्वं भवति तु. T_1 om. तु. G om. गुरू.

मुकुलादौ ॥ ५८ ॥

उत इत्यनुवर्तते, अदिति च । मुकुलादिष्वादेरुकारस्य अद्भवति । पृथग्योगान्न विकल्पः ॥ मउल मुकुलम् । मउड मुकुटम् ॥ मकुटं यद्यपि संस्कृते तथाप्यय योगो मुकुटशब्दस्य रूपान्तरनिवृत्त्यर्थः ॥ मउरं मुकुरम् । अगरू अगुरुः। गलोई गुडूची । गरुई गुर्वी । जहुट्ठिलो युधिष्ठिरः । सोअमल्लं सौकुमार्यम् । इत्यादि ॥ वहुलाधिकारात्कचिदात्वमपि भवति । विद्रुतः विद्दाओ ॥५८॥

रो भ्रुकुटिपुरुषयोरित् ॥ ५९ ॥

अनयो रेफसंबन्धिन उकारस्य इत्व भवति । भिउडी । पुरिसो । पउरिसं पौरुषम् ॥ ५९ ॥

क्षुत ईत् ॥ ६० ॥

क्षुत उत ईत्व भवति । छीअं ॥ ६० ॥

दोदोऽनुत्साहोत्सन्न ऊच्छसि ॥ ६१ ॥

उदित्युपसर्गस्य उत. शकारसकारयोः परयोर्दा दकारेण सह ऊत्वं भवति उत्साहोत्सन्नशब्दौ वर्जयित्वा । उच्छ्‌वास ऊसासो । उच्छ्‌वसिति ऊससइ । उद्गताः शुका यस्मिन्स उच्छुक ऊसुओ । उत्सुकः ऊसुओ । उत्सन्नः ऊसओ । उत्सरति ऊसरइ । उत्सिक्तः ऊसित्तो ॥ अनुत्साहोत्सन्न इति किम् । उच्छाहो । उच्छण्णो ॥ ६१ ॥

---

58. B om. मकुटम्. B मुकुर for मुकुरम्. B गुलूची. T गुरुई for गुर्वी. B T_1 om. अपि. B विदाओ for विद्दाओ. 59. T_1 रूत् भ्रुकुटिपुरुषयो°, $T_{2.3}$ र इत् भ्रुकुटिपुरुषयोः for the Sūtra. B भ्रुकुटी° in the Sūtra. B T भ्रुकुटीपुरुषयोः for अनयोः. T_1 पुरीसो for पुरिसो. 60. S क्षुभ for क्षुत in the Sūtra. B इत् for ईत् in the Sūtra. After छीअ B T add पक्षे छुअ. 61. K तो तो in the Sūtra before correction. T दो तो in the Sūtra. T उतः उदित्युप°. B om. उतः. K परयोस्तकारेण before correction. B T om दा. G om. उत्सुक ऊसुओ; K ऊसुवो for ऊसुओ. After उच्छण्णो Gp adds शसीति किम्। वुग्गओ उग्गओ.

दुरो रलुकि तु ॥ ६२ ॥

ऊदित्यनुवर्तते । दुर् इत्युपसर्गस्य रलुकि रेफलोपे सति आदेरुत ऊद्वा भवति । दूसहो दुसहो दुःसहः । दूहओ दुहओ दुर्भगः ॥ रलुकीति किम् । दुस्सहो विरहो ॥ ६२ ॥

सुभगमुसलयोः ॥ ६३ ॥

ऊदित्यनुवर्तते । सुभगमुसलयोरुत ऊद्वा भवति । सूहओ सुहओ सुभगः । मूसलं मुसलं मुसलम् ॥ ६३ ॥

हश्चौत्कुतूहले ॥ ६४ ॥

कुतूहले आदेरुत ओत्वं भवति हश्च तत्संनियोगेन ऊतो ह्रस्वश्च । कोउहलं कुऊहलं कोउहल्लं कुतूहलम् ॥ ६४ ॥

स्तौ ॥ ६५ ॥

ओदिति वर्तते । स्तौ संयुक्ते परे आदेरुत ओत्वं भवति । तुण्डम् तोण्डं । पुष्करम् पोक्खरं । कुट्टिमम् कोट्टिमं । पुस्तकम् पोत्थअं । मुस्ता मोत्था । मुद्गरः मोग्गरो । पुद्गलः पोग्गलो । कुन्दम् कोन्दं । व्युत्क्रान्तम् वोक्कन्तं ॥ ६५ ॥

सूक्ष्मेऽद्वोतः ॥ ६६ ॥

सूक्ष्मशब्दे ऊत अत्वं वा भवति । सण्हं सुण्हं ॥ ६६ ॥

अल् दुकूले ॥ ६७ ॥

ऊत इत्यनुवर्तते । दुकूले ऊत अल् इत्यादेशो भवति । लकारो नानुबन्धः । दुअल्लं दुऊलं ॥ ६७ ॥

---

62. T om. ऊदित्यनुवर्तते. B T om. दुःसहः. B T om. दूहओ दुहओ दुर्भगः. B T om. विरहो. 63. B K S T °मुसले for °मुसलयोः in the Sūtra. K त्वित्यनुवर्तते for ऊदित्यनु°. G उद्भवति तु for ऊद्वा भवति. T_2 सूहवो for सूहओ. B T om. सुभगः. B T om. मुसलम्. 64. T_1 हश्चोत् for हश्चौत् in the Sūtra. K कुतूहलशब्दे for कुतूहले. K कोदूहलं कुदूहलं; S कोदूहलं. B om. कोउहलं, K कुऊहलं; S कोदुहलं for कोउहलं. 65. B T ओदित्यनुवर्तते for ओदिति वर्तते. After तोण्डं G K add मुण्डं मोण्डं. S पोत्थओ for पोत्थअं. B T मुक्तागरः मोत्तअरो for मुद्गरः मोग्गरो. B T पुद्गरः for पुद्गल·. K S कुन्तं कोन्तं for कुन्दं कोन्दं. 67. G वोत for ऊत.

उद् वृषभे वुः ॥ ७८ ॥

वृषभे-वृ इत्येतस्य उत्वं वा भवति । उसहो वसहो ॥ ७८ ॥

वृन्दारकनिवृत्तयोः ॥ ७९ ॥

उदित्यनुवर्तते । अनयो॰ ऋत उद्वा भवति । वुन्दारओ वन्दारओ । णिउत्त णिअत्तं ॥ ७९ ॥

ऋतुगे ॥ ८० ॥

ऋत्वादिषु शब्देषु आदेः ऋत उत्व भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । उऊ ऋतुः । उसहो ऋषभः । पाहुड प्राभृतम् । पहुडि प्रभृति । भुई भृतिः । णिहुअं निभृतम् । परहुअं परभृतम् । विउअ विवृतम् । संवुअं संवृतम् । णिउअं निर्वृतम् । णिव्वुई निर्वृति. । णिउत्ती निवृत्तिः । पउत्ती प्रवृत्ति. । पाउसो प्रावृट् । वुत्तन्तो वृत्तान्त॰ । वुन्दं वृन्दम् । वुन्दावणं वृन्दावनम् । पुहई पृथिवी । वुड्ढो वृद्ध । उज्जू ऋजु । मुणालं मृणालम् । पुट्ठो पृष्ट॰ । पउट्ठो प्रवृष्ट. । वुट्ठी वृष्टि । परामुट्ठो परामृष्टः । भाउओ भ्रातृक॰ । पिउओ पितृक । जामाउओ जामातृकः । माउआ मातृका । इत्यादि ॥ ८० ॥

गौणान्त्यस्य ॥ ८१ ॥

गौणपदस्य योऽन्त्य ऋत् तस्य उद्भवति । माउमण्डलं मातृमण्डलम् । माउहरं मातृगृहम् । पिउहर पितृगृहम् । माउसिआ माउच्छा मातृष्वसा । पिउसिआ पिउच्छा पितृष्वसा । पिउवण पितृवनम् । पिउवई पितृपति. ॥ ८१ ॥

---

78. S इत्यस्यावयवस्य for इत्येतस्य B T स्यात् for भवति. 79. B S T om. वा. K निवृत्त निवत्तं for णिउत्तं णिअत्त. 80. K उद् ऋतः for ऋतुगे for the Sūtra. S हुई हृतिः for भुई भृतिः. T परीहुअं for परहुअ. B om विउअ विवृतम्. T निउअं निवृतम् for विउअ विवृतम् B om. णिउअ निर्वृतम्. णिव्वुई निर्वृतिः. G पुहवी for पुहई. G om. वुड्ढो वृद्ध. T उजू for उज्जू. After ऋजु B adds तैलादित्वाद् द्वित्वम्. B T स्पृष्ट for पृष्ट. B T वुट्ठी वृष्टिः for वुड्ढी वृद्धि. T_1 भ्रातृक for भ्रातृक॰. After मातृका B adds पाउड प्राकृतम् । प्रत्यादित्वात्तस्य ड॰. 81. B T गौणस्य उपसर्जनस्य, K गौणशब्दस्य उपसर्जनपदस्य अमुख्यस्य, S गौणशब्दस्य for गौणपदस्य B T ऋकार for ऋत्. B om. Sk. equivalents T_1 माउमण्डणं for °मण्डल. T_1 om. from पिउहर down to पितृपतिः. $BT_{1,3}$ माउघर, T_2 माइघरं for माउहर. BT om. पिउहर.

इदुन्मातुः ॥ ८२ ॥

गौणस्य मातृशब्दस्य ऋत इदुतौ भवतः । माइहरं माउहरं मातृगृहम् ॥ क्वचिद्गौणस्यापि । माईणं माऊणं मातृणाम् ॥ ८२ ॥

वृष्टिपृथङ्मृदङ्गनप्तृकवृष्टे ॥ ८३ ॥

इदुदित्यनुवर्तते । वृष्ट्यादिषु ऋत इदुतौ भवतः । विट्ठी वुट्ठी वृष्टिः । पिहं पुहं पृथक् । मिअङ्गो मुअङ्गो मृदङ्गः । णत्तिओ णत्तुओ नप्तृकः । विट्ठी वुट्ठी वृष्टिः ॥ ८३ ॥

तु वृहस्पतौ ॥ ८४ ॥

वृहस्पतौ ऋत इदुतौ तु भवतः । विहप्फई वुहप्फई वहप्फई ॥ ८४ ॥

उदूदोल् मृषि ॥ ८५ ॥

मृषाशब्दे: ऋत उत्वं ओत्वं ईत्वं च भवति । ल्त्विान्न विकल्पः । मुसा मूसा मोसा । मुसावाओ मूसावाओ मोसावाओ मृषावादः ॥ ८५ ॥

वृन्त इदेङ् ॥ ८६ ॥

वृन्ते ऋत इदेङ् वा भवति । ए ओ एङ्, इच्च एङ् च इदेङ् । इत्वमेत्वमोत्वमित्यर्थः । विण्टं वेण्टं वोण्टं ॥ ८६ ॥

ढिरादृते ॥ ८७ ॥

आदृते ऋतो ढिरादेशो भवति । आढिओ ॥ ८७ ॥

---

82. T_1 उडुन्मातुः for इदुन्मातुः in the Sūtra. T_1 मातृकाशब्दस्य for मातृशब्दस्य. B माइघरं माउघरं for माइहर माउहरं. BT om. मातृगृहम्. BT_1om. माऊण. After मातृणाम् Gp adds माइआ माउआ मातृका. 83. B वुड्ढी; S उट्ठी for वुट्ठी. T_1 पीह for पिहं. G T_1 मिइङ्गो मुइङ्गो S उट्ठो for वुट्ठो. 84. B T om. वृहस्पतौ in Com. T_1 वीहप्पई उहप्पई for विहप्फई वुहप्फई. 85. G भवन्ति for भवति. B T om. मूसावाओ मोसावाओ. 86. G इदेतौ वा भवतः for इदेङ् वा भवति. S om. एओ एङ्, इच्च एच्च इदेङ्. G इदेतौ for इदेङ्. T_1 विंदं वेंदं वोंदं for विण्टं etc. 87. T_1 डीरादृते; $T_{2,3}$ डिरादृते for the Sūtra. T डीरादेशो for ढिरादेशो. T_1 आडीओ; T_2 आडिओ; for आढिओ.

दृप्तेऽरि प्ता ॥ ८८ ॥

दृप्ते ऋत पकारतकाराभ्या सह अरि इत्यादेशो भवति । दरिओ । दरिअसीहेण ॥ ८८ ॥

केवलस्य रिः ॥ ८९ ॥

ऋत केवलस्य व्यञ्जनेनासंपृक्तस्य रि इत्यादेशो भवति । रिद्धी ऋद्धि । रिच्छो ऋक्ष ॥ ८९ ॥

दृश्यक्सक्विपि ॥ ९० ॥

अक् क्स क्विप् इत्येनदन्ते दृशिधातौ ऋतो रित्वं भवति । अक्-सरिसो सदृश ॥ क्स—सरिच्छो सदृक्ष । क्विप्—सरी सदृक् । सरिवण्णो सरिरूवो ॥ एवं एआरिसो । भवारिसो । जारिसो । तारिसो । केरिसो । एरिसो । तुम्हारिसो ॥ अक्सयो साहचर्यात् त्यदादिविहित क्विप् इह परिगृह्यते ॥९०॥

ऋतुऋजुऋणऋषिऋषभे वा ॥९१ ॥

एषु ऋतो रित्वं वा भवति । रिऊ उऊ । रिज्जू उज्जू । रिणं अणं । रिसी इसी । रिसहो उसहो ॥ ९१ ॥

क्लृप्त इलिः ॥ ९२ ॥

क्लृप्त इत्यत्र आदेरच इलि इत्यादेशो भवति । किलित्तं । किलित्तकुसुमोवआरेसु, क्लृप्तकुसुमोपचारेषु ॥ ९२ ॥

---

88 T₁ दृप्तेरि पता for the Sūtra T₁ ₂ दरीओ for दरिओ. T₂ अवसंतेण, T₃ दरिअवसंतेण for दरिअसीहेण. 89. T₁ रीः for रिः in the Sūtra. T री for रि. B T₁ om. रिद्धी रिद्धिः. T₁ रीच्छो for रिच्छो. 90. Bp. दृशि टक् सक् क्विपि for the Sūtra. B °क्विपि, T °सक्कपि in the Sūtra. T₁ टक् for अक्. T₁ सक्. for क्स. B T₂ क्विन् for क्विप्. G om. सरी सदृक्. B T सक्क्विनो. साहचर्यात् त्यदादीत्यादिसूत्रविहित. कन् (T₁ कप्, T₂ क्विन्) इह परिगृह्यते. 91. B T स्यात् for भवति. B T रिजू उजू for रिज्जू उज्जू. BT उण for अण. BT इसी for इसी. 92. B T om. किलित्तकुसुमोवआरेसु down to °पचारेषु. K °वहारेसु ..°पहारेसु for किलित्त. .वआरेसु...पचारेषु.

चपेटाकेसरदेवरसैन्यवेदनास्वेचस्त्वित् ॥ ९३ ॥

एषु एचः संध्यक्षराणामित्वं भवति तु । चविडा चवेडा चपेटा । किसरं केसरं केसरम् । दिअरो देअरो देवरः । सिन्नं सेन्नं ॥ दैत्यादित्वात् [१·२·१०३] सइन्नं सैन्यम् । विअणा वेअणा वेदना ॥ महिला महेला इत्येतौ तत्समावेव ॥ ९३ ॥

सैन्धवशनैश्चरे ॥ ९४ ॥

एच इत्यनुवर्तते । सैन्धवशनैश्चरयोरादेरेच इत्वं भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । सिन्धवं । सणिच्छरो ॥ ९४ ॥

त्वत्सरोरुहमनोहरप्रकोष्ठातोद्यान्योन्ये वश्च क्तोः ॥ ९५ ॥

एषु एचः अत्वं तु भवति, तत्संनियोगे यथासंभवं ककारतकारयोश्च वकारादेशः । सररुहं सरोरुहं । मणहरं मणोहरं । पवट्ठो पओट्ठो । आवज्जं आओज्जं । अण्णण्णं अण्णोण्णं ॥ सिरवेअणा सिरोवेअणा इत्येतौ शिरोवेदनायाः साध्यमानसिद्धावस्थयोरेव भवतः ॥ ९५ ॥

कौक्षेयक उत् ॥ ९६ ॥

कौक्षेयक आदेरेच उत्वं भवति तु । कुच्छेअअं कोच्छेअअं ॥ ९६ ॥

शौण्डगेषु ॥ ९७ ॥

शौण्डादिष्वादेरेच उत्वं भवति । योगविभागान्न विकल्पः । सुण्डो शौण्डः । सुद्धोअणी शौद्धोदनिः । मुञ्जाअणो मौञ्जायनः । सुन्देरं सुन्दरिअं सौन्दर्यम् । सुगन्धत्तणं सौगन्ध्यम् । दुवारिओ दौवारिकः । सुवण्णिओ सौवर्णिकः । पुलोमी पौलोमी ॥ इत्यादि ॥ ९७ ॥

---

93. S °केशर° in the Sūtra. 94. K S इद्भवति for इत्वं भवति. B T सणिच्चरो for सणिच्छरो. 95. B T भवति तु for तु भवति. B तत्सनियोगेन for °संनियोगे. B T क्तकारयोश्च for ककारतकारयोश्च. After वकारादेश. B T add भवति. K gives Sk equivalents of all Pr. words in Com. 96. K कौक्षेयकस्य for कौक्षेयक. 97. B $T_{1\cdot3}$ सुडोअणी शौण्डोदनि. for सुद्धोअणी शौद्धोदनिः. B T om. सुन्दरिअं.

गव्यउदाईत् ॥ ९८ ॥

गोशब्दे एचः अउ आई इत्येतौ भवतः। गउओ हरस्स। एसा गाई ॥ ९८ ॥

ऊ स्तेने वा ॥ ९९ ॥

स्तेने संध्यक्षरस्य ऊत्वं वा भवति। थूणो थेणो ॥ ९९ ॥

सोच्छ्वासे ॥ १०० ॥

सोच्छ्वासशब्दे एच ऊ भवति। पृथग्योगान्न विकल्प। सूसासो ॥ ॥ १०० ॥

ऐच एङ् ॥ १०१ ॥

ऐच. ऐकारौकारयो· एङ् एकारौकारौ यथासंख्य भवत। ऐ-शैल· सेलो। त्रैलोक्यं तेल्लोक्कं। ऐरावणः एरावणो। कैलास केलासो। वैद्य. वेज्जो। कैटभ केढवो। वैधव्यं वेहव्वं॥ औ—कौमुदी कोमुई। यौवनं जोव्वणं। कौस्तुभ कोत्थुहो। कौशाम्बी कोसम्बी। क्रौञ्च कोञ्चो। कौशिक. कोसिओ ॥ १०१ ॥

अइ तु वैरादौ ॥ १०२ ॥

ऐच इत्यनुवर्तते। वैरादिष्वादेरैच अइ इत्यादेशो भवति तु। वैरम् वइरं वेरं। वैशंपायनः वइसंपाअणो वेसपाअणो। वैशिकम् वइसिअं वेसिअं। वैश्रवण. वइसवणो वेसवणो। चैत्र चइत्तो चेत्तो। कैलास· कइलासो केलासो। वैतालिक· वइआलिओ वेआलिओ। कैरवम् कइरवं केरव। दैवम् दइवं देवं। इत्यादि ॥ १०२ ॥

---

100. G K ऊद्भवति for ऊ भवति B T पृथग्योगान्नित्यम् for °योगान्न विकल्पः 101. S एच in the Sūtra and Com. for एङ्. B कइलासो for केलासो K केडवो for केढवो G कौशाम्बो कोसम्बो for कौशाम्बी कोसम्बी. 102 K S om. वैशपायनः वइसपाअणो वेसपाअणो. G वैदेशिकं वइदेसिअं वेदेसिअ for वैशिकं . वेसिअ. After केलासो B T add वैद्यः वइज्जो वेज्जो। कैटभ कइढहो केढहो। वैधव्य वइहव्व वेहव्व. After दइव G adds दइव्व. After देव G adds देव्व.

दैत्यादौ ॥ १०३ ॥

दैत्यादिष्वादेरैच अइ इत्यादेशो भवति ॥ पृथग्योगान्न विकल्पः । दइच्चो दैत्यः । दइण्णं दैन्यम् । दइवअं दैवतम् । कइअवं कैतवम् । वइअब्भो वैदर्भः । वइसाहो वैशाखः । अइसरिअं ऐश्वर्यम् । वइअणणो वैजननः । भइरओ भैरवः । वइएसो वैदेशः । वइसाणरो वैश्वानरः । वइदेहो वैदेहः । वइसालो वैशालः । सइरं स्वैरम् । चइत्तं चैत्यम् ॥ चैत्ये विश्लेषे न भवति । चेइअं ॥ १०३ ॥

नाव्यावः ॥ १०४ ॥

नौशब्दे ऐचः आव इत्यादेशो भवति । णावा ॥ १०४ ॥

गौरव आत् ॥ १०५ ॥

गौरवे ऐच आत्वं भवति । गारवं ॥ १०५ ॥

पौरगे चाउत् ॥ १०६ ॥

पौरादिषु चकाराद्गौरवे च ऐच अउ इत्यादेशो भवति । पउरो पौरः। सउरो सौरः । मउली मौलिः । कउरवो कौरवः । गउडो गौडः । कउलो कौलः । कउसलं कौशलम् । पउरिसं पौरुषम् । कउच्छेअअं कौक्षेयकम् । सउहं सौधम् । मउणं मौनम् । गउरवं गौरवम् ॥ १०६ ॥

उच्चैर्नीचैसोरअः ॥ १०७ ॥

उच्चैर्नीचैःशब्दयोरैच अअ इत्यादेशो भवति । उच्चअं णीचअं ॥ उच्चनीचाभ्या कप्रत्यये सिद्धं तथापि उच्चैर्नीचसो रूपान्तरनिवृत्त्यर्थं वचनम् ॥ १०७ ॥

---

103. T Bp दैत्यगेषु for the Sūtra. B T इत्ययमादेशो for इत्यादेशो. B T पृथग्योगान्नित्यम् for °योगान्न विकल्पः. B T read Sk equivalents first and Pr. word thereafter under this Sūtra. B S T वइअवणो for वइअणणो. After वैशालः G adds विशालाया भव. B S T चैत्यविशेषे for चैत्ये विश्लेषे. 107. B सिद्धेऽपि for सिद्धं तथापि; G om. तथापि. B S T उच्चैर्नीचसोस्तु for उच्चैर्नीचसो.

ई धैर्ये ॥ १०८ ॥

धैर्ये ऐच ईत्वं भवति । धीर । धीर हरइ विसाओ, धैर्यं हरति विषादः ॥ १०८ ॥

वा पुआय्याद्याः ॥ १०९ ॥

पुआई इत्यादय शब्दा स्वराद्यादेशविशेषिता वा निपात्यन्ते । (१) पुआई पिशाच उन्मत्तश्च । (२) ऊणंदिअ आनन्दितम् । (३) टोवरो तुम्बुरुः । (४) माहिवाओ माघवात· । (५) सइकोडी शतकोटि । (६) माइन्दो माकन्द· । (७) ओन्दुरो उन्दुरु । (८) अलिआ आली । (९) तणसोल्लं तृणशूलम् मल्लिकेत्यर्थ । (१०) रिट्ठो अरिष्टो दैत्य काको वा । (११) हुलिअं लघु शीघ्रमित्यर्थ· । (१२) किरो किरि । वराह इत्यर्थ । (१३) वामररोरो वामलूर· वल्मीकम् । (१४) वन्द्र वृन्दम् । (१५) हेरिम्बो हेरम्बः । (१६) चिक्कं स्तोकम् । (१७) चलणाओहो चरणायुधः ।

---

108. BT om. धैर्यं हरति विषाद. 109. (1) HD. 6.80. B पुआयी for पुआई. (2) HD. 1.141. (3) HD. 4.3. B तोम्बरो G टिंवरु, T_2 ढोंवरो, T_3 दोंवरो for टोंवरो. (4) HD. 6.131. (5) Sk शतकोटिः (6) HD. 6.128. (7) Sk उन्दुरु.. G उंदुरो. (8) HD. 1.16. Gp. आलिआ. (9) HD. 5.6. G तणसोल्ली, T' तळसोलं तृणशून्यम् for तणसोल्ल. GT मल्लिका for मल्लिकेत्यर्थ. (10) HD. 7 6. BST अरिट्ठो for रिट्ठो. S om. काको वा. (11) Sk लघुक्म्. BT दरिअ for हुलिअ. (12) HD. 2.30. (13) Sk BST वामलूरो, Gp हमलूरो for वामरोरो. After वल्मीकम् BT add वसो वृक्ष, मूसिओ मूषिक, Gp विसो वृषः मूषिक. (14) HG. 2.79. B T वंत वृन्तम्, Gp विंब वृन्दम् for वन्द्र वृन्दम्. (15) HD. 8.72. (16) HD. 3.21. G चिक्का for चिक्क. After स्तोकम् BT add स्पृष्टं च. (17) HD 3.7. (चलणाउहो). G चलणाऊहो for °ओहो.

(१८) पुआइणिआ पिशाचिनी । (१९) मुसलं मासलम् । (२०) महालवक्खो महालयपक्षः । (२१) चंचरिओ चञ्चरीकः ॥ १०९ ॥

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ
प्रथमाध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥

---

(18) HD, 6.54. B इआणिआ, G पुआइणी; S पुआइणिसा; T_1 पुआइणआ, $T_{2\cdot3}$ पुआइणीआ for पुआइणिआ. After पिशाचिनी BT add उन्मत्ता दुःशीला च. Gp उन्मत्तादुःशील्योर्वचणिया. (19) HD. 6.137. After मासलम् BT add मुसलं. (20) HD. 6.127. BT महल्लअपक्खो. S महल्लपक्खो for महालवक्खो. (21) HD. 3.6. BT चंचरीओ for चंचरिओ. Colophon: BKS om. from °मदर्हनन्दि down to श्रीमत्. T has only प्रथमाध्यायस्य द्वितीयः पादः.

तृतीयः पादः ॥

एत् साज्झला त्रयोदशगेऽचः ॥ १ ॥

आदेरित्यनुवर्तते । त्रयोदशादिष्वादेरचः साज्झला सस्वरव्यञ्जनेन परेण सह एत्व भवति । तेरह त्रयोदश । थेरो स्थविरः, वृद्धो ब्रह्मा वा । एक्कारो अयस्कारः । वेइल्लं विचकिलम् ॥ मुद्धविअइल्लपसूणपुञ्जा [कर्पूर० १·१९] इति च दृश्यते ॥ तेवीसा त्रयोविंशतिः, तेत्तीसा त्रयस्त्रिंशत् । इत्यादि ॥१॥

कदले तु ॥ २ ॥

एत्साज्झलेत्यनुवर्तते । कदले आदेरच परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह एद्भवति तु । केलं कअलं । केली कअली ॥ २ ॥

कर्णिकारे फोः ॥ ३ ॥

कर्णिकारे फोर्द्वितीयस्याच परेण साज्झला सह एत्वं भवति तु । कण्णेरो कण्णिआरो ॥ ३ ॥

नवमालिकाबदरनवफलिकापूगफलपूतर ओत् ॥ ४ ॥

एष्वादेरचः परेण साज्झला सह ओत्व भवति । लित्वान्न विकल्प । णोमालिआ नवमालिका । बोरं बदरम् । णोहलिआ नवफलिका । पोफलं पूगफलम् । पोरो पूतरः, अधमो जलजन्तुर्वा ॥ ४ ॥

N. B—From this pada onwards, variants form M are included in the Notes 1. M आदित्यनुवर्तते. K तेरहा त्रयोदशा for तेरह त्रयोदश BT$_{1\cdot2}$ om. वृद्ध . B वेइल, M पेइल्ल पङ्किलम्; T$_{1\cdot2}$ वेइळ, T$_3$ वेइळ्ळ for वेइल्लं. BT मुद्धविअइल°, T$_2$, °विचिकिल° for मुद्धविअइल्ल°. G °पुञ्जाइ, T$_3$ °विज्जा for °पुञ्जा. After °पुञ्जा G adds मुग्धविचकिलप्रसूनपुञ्जानि K तेवोसि for तेवीसा. BT$_1$ तेतीसा, T$_3$ तेतिसा for तेत्तीसा. 2. T कदळे for कदले in the Sūtra. T$_1$ एत्सज्झळ चेत्यनुवर्तते. BMT om. स in सस्वर°. BS एत्व भवति तु for एद्भवति तु. M om तु. T केळ केळी कअल कअळी for केल ...कअली. 3. T$_{1\cdot2}$ कर्णिकारे तु फोः for the Sūtra. Gp द्वितीयाच. परेण सस्वरव्यज्जनेन for द्वितीयस्याच परेण साज्झला. B T om सह. B M T तु भवति for भवति तु S T$_1$ कण्णआरो for कण्णिआरो 4. K om परेण B om सह. T$_{1\ 2}$ तु भवति for भवति. BT लित्वान्नित्यम् for लित्वान्न विकल्पः. G णोहालिआ, T$_3$ णोहणिआ for णोहलिआ. T पोफळं for पोफलं M om. अधमो जलजन्तुर्वा.

तु मयूरचतुर्थचतुर्वारचतुर्दशचतुर्गुणमयूखोलूखलसुकुमारोदूखललवणकुतूहले ॥ ५ ॥

मयूरादिष्वादेः स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह ओत्वं तु भवति । मोरो मऊरो मयूरः । चोत्थो चउत्थो चतुर्थः । चोव्वारो चउव्वारो चतुर्वारः । चोद्दह चउद्दह चतुर्दश । चोद्दही चउद्दही चतुर्दशी । चोग्गुणो चउग्गुणो चतुर्गुणः । मोहो मऊहो मयूख. । ओहलं उलूहलं उलूखलम् । सोमालो सुउमालो सुकुमारः । ओहलो उऊहलो उदूखल' । लोणं लअणं लवणम् । कोहलं कुऊहलं कुतूहलम् ॥ मोरः संस्कृतेऽपीति केचित्, तदप्रसिद्धम् ॥ ५ ॥

निषण्ण उमः ॥ ६ ॥

निषण्णे आदेरचः परेण साञ्झला सह उम इत्यादेशो भवति तु । णुमण्णो णिसण्णो ॥ ६ ॥

अस्तोरखोरचः ॥ ७ ॥

अधिकारोऽयं 'शो· सल्' [१·३·८७] इति यावत् । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्याम· तदस्तोरसंयुक्तस्य अखोरनादेरच. परस्य भवतीति वेदितव्यम् ॥ ७ ॥

---

5. B T एष्वादेः for मयूरादिष्वादेः. B $T_{1\cdot2}$ om. स in सस्वर°. T_3 मयूर for मयूरः. BS चोद्दहो चउद्दहो for चोद्दह चउद्दह. G K चोद्दसी चउद्दसी for चोद्दही चउद्दही. K M सोमारो सुउमारो for सोमालो. T ओहळ for ओहलं. T_1 उळहलं for उलूहलं. T om. ओहलो उऊहलो उदूखल.. $T_{1\cdot2}$ कउहळ; T_3 कोउहळ for कुऊहल. GK कश्चित् for केचित्. 6. T om. निषण्णे. B om. सह. After सह T adds निषण्णे. B T om. तु. T_1 णीसण्णो for णिमण्णो. 7. K S T_2 °क्रमिष्यते for °क्रमिष्यामः. G अनादौ वर्तमानस्याच. for अनादेरच'. Gp अचः स्वरात्परस्य for अचः परस्य.

प्रायो लुक् कगचजतदपयवाम् ॥ ८ ॥

असंयुक्तानामनादौ वर्तमानानामचः परेषा क ग च ज त द प य व इत्येतेषा प्रायो लुग्भवति। क—लोक लोओ। शकटः सअडो। तीर्थकरः तित्थअरो॥ ग—नगरम् णअर। नगः णओ। मृगाङ्क मिअङ्को॥ च—शची सई। कचग्रहः कअग्गहो॥ ज—गज गओ। रजतम् रअअ। प्रजापतिः पआवई॥ त—स्तुत सुओ। यति जई। रति रई। रसातलम् रसाअलं॥ द—नदी णई। मदनः मअणो। गदा गआ॥ प—रिपुः रिऊ। विपुलम् विउलं। सुपुरुषः सुउरिसो॥ य—जयः जओ। वियोगः विओओ। नयनम् णअणं॥ व—लावण्यम् लाअण्णं। वडवानलः वडआणलो॥ वग्रहणाद्बकारस्यापि। विबुधः विउहो॥ प्रायोग्रहणात्क्वचिन्न भवति। सुकुसुमं। पआगजलं। सुगओ। अगरू। सचाव। विजणं। सुतारं। विदुरो। सपावं। समवाओ। देवो। दाणवो॥ अस्तोरित्येव। अक्को। सग्गो। वच्चा। अज्जुणो। धुत्तो। उद्दामो। विप्पो। सव्वं॥ अखोरित्येव। कुलं। गङ्गा। चरो। जडो। तमो। दआ। परो। वरो॥ अच इत्येव। सकरो। सगमो। कंचणं। वंचणा। धणंजओ। अंतरं। चदणं। कंपो। सअंवरो॥ समासे तु वाक्यविभक्त्यपेक्षया

---

8. KS शकट सअड for शकट. सअडो. M om. नगरम् णअर. After कअग्गहो B adds रचना रअणा. After पआवई B adds भजन भअणं. After गआ B adds कदन कअण. After जओ B adds प्रिय. पिओ. G दवानलः दआणलो for वडवानल वडआणलो. After वडआणलो BT विविध add विइ- (T, उ) हो, GST om. वग्रहणाद् वकारस्यापि. After वकारस्यापि K adds ग्रहण. After सुकुसुम T adds कुमजल. T om. पआगजल. B अगरई for अगरू. S सआव for सचाव After सचाव G S add सचापम्. K reads देवो दाणवो समवाओ for समवाओ देवो दाणवो. BT अको for अक्को. After अक्को B T add ससङ्को. BT सग्गो for सग्गो. After सग्गो B adds सक्का. BT युत्तो for धुत्तो. After विप्पो BT add सच्चं. K सव्वो for सव्व. After सव्व B adds अक्को सग्गो. After परो T adds पर T om. वरो. After वरो T adds. जसो। वअण K reads चंचल वचण G पचाण for वचणा. T अतरिक्ष for अतर. B T °पदत्वमपेक्ष्यते for °मपि विवक्ष्यते, M °मपि स्यात्. After भवति

भिन्नपदत्वमपि विवक्ष्यते, तेन तत्र यथादर्शनमुभयमपि भवति। सुहकरो सुहअरो सुखकरः। आअमिओ आगमिओ आगमिकः। जलअरो जलचरो जलचरः। सुअणो सुजणो सुजनः। बहुअरो बहुतरो बहुतरः। सुअहो सुहदो शुभदः सुखदो वा। इत्यादि॥ बहुलाधिकारात् क्वचिदादेरपि भवति। चिह्नं इण्हं। स पुनः सो उणो। न पुनः ण उणो। स च सो अ॥ क्वचिच्चस्य जः। पिशाची पिसाजी॥ ८॥

नात्पः॥ ९॥

आदवर्णात्परस्य अनादेः पः पकारस्य लुङ् न भवति। सवहो शपथः। सावो शापः॥ आदिति किम्। विउलो विपुलः। अनादेरिति किम्। परउट्ठो परपुष्टः॥ ९॥

यश्रुतिरः॥ १०॥

आदित्यनुवर्तते। 'प्रायो लुक्कगचज' [१·३·८] इत्यादिना लुकि सति योऽवशिष्यते अवर्णः, सः अवर्णात्परः लघुप्रयत्नतरयकारश्रुतिर्भवति। शकटम् सयढं। आकरः आयरो। प्रकारः पयारो। आकाशः आयासो। नगरम् णयरं। सागरः सायरो। वचनम् वयणं। आचारः आयारो। रजतम् रययं। भाजनम् भायणं। प्रजापतिः पयावई। कृतम् कयं। पातालम्

B adds सहचरो सहअरो सहचरः. T₁ सहचरो सहभरो सहचरः. सुहकरोः सुखकरः. BT आअओ आगओ आगतः for आअमिओ आगमिकः. After बहुतरः B adds वित्तअरो वित्तपरो वित्तपरः, धीरअमो धीरयमो धीरतमः, गणवारो गणआरो गणवारः. G इंध, T₁·₂, इत्थ, T₃ इद्धं. G सो उण for सो उणो. G ण उण for णउणो. 9. GM om. आद्. BT om. अनादेः. BMST om. विउलो विपुल.। अनादेरिति किम्. B T परिउट्ठो परिपुष्टः for परउट्ठो परपुष्टः. 10. S आदिति वर्तते for आदित्यनुवर्तते. BMT प्रायो लुगित्यादिना for प्रायो लुक्कगचज इत्यादिना. B T प्रकाशः पआसो for प्रकार. पआरो. The Mss. have no special sign to indicate the यश्रुति, they promiscuously use य or the vowel; we follow the majority of Mss. in giving the illustrations. G om. सागरः सायरो. G om. पातालं पायालं. T reads पाताळं

पायाळ। पदम् पयं। गदा गया। नादवती णायवई। नयनम् णयण। जाया जाया। लावण्यम् लायण्णं॥ अवर्ण इति किम्। सउणो शकुनः। पउणो प्रगुणः। पउर प्रचुरम्। राईवं राजीवम्। रई रति। साऊ स्वादु। वाऊ वायु। कई कपि कविर्वा॥ आदित्येव। विअडं विकटम्। देअरो देवर॥ क्वचिद्भवति। पियइ पिवति॥ १०॥

कामुकयमुनाचामुण्डातिमुक्तके मो ङ्लुक्॥ ११॥

कामुकादिषु मकारस्य लुग्भवति। ङानुबन्धत्वाच्छेषस्य स्वरस्य सानुनासिक उच्चारः। कामुक. काउँओ। यमुना जउँणा। चामुण्डा चाउँण्डा। अतिमुक्तकम् अइउँतअ॥ क्वचिद् अइमुत्तअं अइमुंतअं इति च दृश्यते॥ ११॥

खोऽपुष्पकुब्जकर्परकीले कोः॥ १२॥

'उकारेणानुबन्धेन स्ववर्ग्याः परिगृह्यन्ते' इति व्याकरणान्तरे सिद्धम्। यथा कुः कवर्ग.। चुः चवर्ग.। एवं टुतुपवः॥ अपुष्पवाचिनि कुब्जशब्दे कर्परकीलयोश्च कोः कवर्गस्य खो भवति। खुज्जो॥ पुष्पे तु-वन्धेउं कुज्जपसूण॥ खप्परं। खीलओ॥ १२॥

पाआळ. G om. पद पय. T₁ पाद for पद. G om. नादवती णाअवई. K S om. लावण्यम् लायण्ण. G पउओ प्रचुर for पउर प्रचुरम्. G T om. कविर्वा. G दिअरो for देअरो. T पीअइ for पियइ 11 G °नासिकोच्चार. The Mss. have no sign for अनुनासिक, they use अनुस्वार for it B अतिमुक्तक for अतिमुक्तकम्. B अइउँत्तओ, G अणिउँतअ, S अतिउत्तक, T अइउंतकं for अइउँतअ. B अइमुत्तअ for अइमुत्तअ. BT om. अइमुतअ; B अइमुत्तअ for अइमुतअ. B T om अइमुतअ, S अइउत्तअ for अइमुतअं. 12. M कोः कवर्गस्य कुचुटुतुपु इति व्याकरणान्तरसिद्धत्वात् for उकारेण... सिद्धम्. B °कूर्पर°, T₁ कर्पूर° for °कर्पर° in the Sūtra and Com. BT प्रसिद्धम् for सिद्ध. BT टुतुपुषु, S टु तु पु for टुतुपव.. B वन्धुअ, K वन्धूअ for वन्धेउं. BT खप्परो for खप्पर. B खिलिओ, S खिलओ, T₁ खीदो, T₂ खलओ for खीलओ.

छागशृङ्खलकिराते लकचाः ॥ १३ ॥

कोरित्यनुवर्तते । शृङ्खलकिरातेषु कवर्गस्य ल क च इत्येते यथासंख्यं भवन्ति । छाग· छालो । छागी छाली । शृङ्खलम् संकलं । किरातः चिलाओ । पुलिन्दपर्याय एव । कामरूपिणि तु नेष्यते । नमिमो हरकिराअं ॥ १३ ॥

वैकादौ गः ॥ १४ ॥

एकादिषु कोर्गकारो वा भवति । एगो । पक्षे एक्को एओ । आगारिसो आआरिसो आकर्षः । लोगो लोओ लोकः । असुगो असुओ असुक. । तित्थगरो तित्थअरो तीर्थंकरः । उज्जोअगरो उज्जोअअरो उद्योतकरः । सावगो सावओ श्रावकः । अमुगो अमुओ अमुकः । आगारो आआरो आकारः । इत्यादि ॥ १४ ॥

खोः कन्दुकमरकतमदकले ॥ १५ ॥

एषु खोरादेः कवर्गस्य गो भवति । पृथग्योगान्न विकल्पः । गन्दुओ कन्दुकः । मरगअं मरकतम् । मदगलो मदकलः ॥ १५ ॥

पुन्नागभागिनीचन्द्रिकासु मः ॥ १६ ॥

एषु कोर्मो भवति । पुण्णामो । भामिणी । चन्दिमा ॥ १६ ॥

शीकरे तु भहौ ॥ १७ ॥

शीकरे कवर्गस्य भकारहकारौ तु भवतः । सीहरो सीभरो सीअरो ॥ १७ ॥

---

13. G लकच for लकचाः in the Sūtra. G इत्येतत् for इत्येते. G T भवति for भवन्ति. G $T_{2\cdot3}$ om. छागी. B° रूपिणस्तु for °रूपिणि तु. 14. S उद्योगकर. for उद्योतकरः. M om. इत्यादि. 15. M कुमुदक°; T_1 कन्तुक° for कन्दुक° in the Sūtra. M T °योगान्नित्यम् for °योगान्न विकल्पः. G गेन्दुअ; S गदअ; T गंदुअं for गन्दुओ. G मयगलो for मदगलो. 16. B °भगिनी° for भागिनी° in the Sūtra. G T पुण्णामाइ वसन्ते for पुण्णामो. 17. M श्रीकरे तु हभौ; S शिखरे तु हभौ for the Sūtra. B T कोः for कवर्गस्य. K S हभौ for भकारहकारौ. S सिहरो सिखरो for सीहरो ...सीअरो.

ऊत्वे दुर्भगसुभगे वः ॥ १८ ॥

अनयोरुत ऊत्वे सति कोर्वकारो भवति । दूहवो । सुहवो ॥ ऊत्व इति किम् । दुहओ सुहओ ॥ १८ ॥

निकषस्फटिकचिकुरे हः ॥ १९ ॥

एषु कवर्गस्य हत्व भवति । णिहसो । फलिहो । चिहुरो ॥ चिहुरः संस्कृतेऽपीति भृङ्गाचार्यः ॥ १९ ॥

खघथधभाम् ॥ २० ॥

ह इति वर्तते । असंयुक्तानामनादौ वर्तमानानामचः परेषा ख घ थ ध भ इत्येतेषा प्रायो हकारो भवति । ख—शाखा साहा । मुखम् मुहं । लिखति लिहइ ॥ घ—मेघः मेहो । जघनम् जहणं । श्लाघते सलाहइ ॥ थ—नाथ. णाहो । रथः रहो । मिथुनम् मिहुणं । कथयति कहेइ ॥ ध—साधु. साहू । सुधा सुहा । बाधते बाहइ ॥ भ—शुभम् सुहं । स्वभाव. सहावो । स्तनभरः थणहरो । शोभते सोहइ ॥ अस्तोरित्येव । सौख्यम् सोक्खं । आख्याति अक्खइ । अर्घ. अग्घो । कत्थइ कथ्यते । गृद्ध· गिद्धो । उद्धरति उद्धरइ । दर्भ. दब्भो ॥ लभ्यते लब्भइ ॥ अखोरित्येव । खगो । घटा । थणो । धणं । भरो ॥ अच इत्येव । सखो । संघो । कंथा । बंधो । रंभा ॥ प्राय इत्येव । सरिसवखलो सर्षपखलः । पलअघणो प्रलयघन । अत्थिरो अस्थिर· । जिणधम्मो जिनधर्म. । पणट्ठभवो प्रनष्टभवः ॥ २० ॥

---

18. BKST सुभगदुर्भगे in the Sūtra. T₁ वा for व in the Sūtra. 19. KS को. for कवर्गस्य. After णिहसो BT add णीहसो After चिहुरो K adds चिकुर·. G दुर्गाचार्य for भृङ्गाचार्य agaimst Mss. on the authority of हेमचन्द्र, T आहुराचार्या . 20. K लाहइ for सलाहइ BT कहअइ, G कहइ for कहेइ. B K T सुहावो, G सहाओ for सहावो. T सुक्खं for सोक्ख After उद्धरइ T adds उद्धइ उद्धाइ GK खमो, S खक्खो for खगो. G K S घटा for घटा. G घेणू, T₁ धणो for थणो T om. अत्थिरो अस्थिरः. G S °भओ for °भवो. T₁ ₃ पणट्टपहवो प्रनष्टप्रभव for पणट्ठभवः.

धः पृथकि तु ॥ २१ ॥

पृथक्शब्दे थस्य धकारो भवति तु । पुधं पिधं पुहं पिहं ॥ २१ ॥

चोः खचितपिशाचयोः सल्लौ ॥ २२ ॥

त्वित्यनुवर्तते । खचितपिशाचयोः चोश्चवर्गस्य सकार–द्विरुक्तलकारौ यथासंख्यं तु भवतः । खसिओ खइओ । पिसल्लो पिसाओ ॥ स्त्रियां क्वचिज्जत्वमपि । पिसाजी ॥ २२ ॥

झो जटिले ॥ २३ ॥

चोरिति वर्तते । जटिले चवर्गस्य झत्वं तु भवति । झडिलो जडिलो ॥ २३ ॥

टोर्बडिशादौ लः ॥ २४ ॥

बडिशादौ टवर्गस्य लत्वं तु भवति । बलिसं बडिसं । गुलो गुडो । णलं णडं । चविलो चविडो । आमेलो आमेडो । णाली णाडी । वेलू वेणू । दालिमं दाडिमं । फालेइ फाडेइ ॥ बडिशगुडनडचपेटापीडनाडीवेणुदाडिमपाटीति । पाटीति पाटयति इति णिजन्तः पटिधातुरिह गृह्यते ॥ २४ ॥

स्फटिके ॥ २५ ॥

टोरित्यनुवर्तते । स्फटिके टवर्गस्य लो भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । फलिहो ॥ २५ ॥

लरङ्कोठे ॥ २६ ॥

अङ्कोठे ठोर्लत्वं भवति । रित्त्वाद् द्वित्वम् । अङ्कोल्लं ॥ २६ ॥

---

21. S ढः; T_2 थः for धः; $T_{1\cdot3}$ damaged. G notes that all Mss. used read ढः for धः. 22. T_1 खसीओ, T_2 खस्सिओ for खसिओ. S विसालो for पिसाओ. 23. GT चोरित्यनुवर्तते. After वर्तते B adds त्विति च. T झटिलो जटिलो for झडिलो. 24. M om. बडिशादौ. Before बडिशादौ B T read त्वित्यनुवर्तते. B दाडिवं for दाडिमं. BT पालेइ पाडेइ for फालेइ फाडेइ. B °दाडिमाः, T दाडिम for °दाडिम. B T om. पाटीति. G पटधातु॰ for पटिधातु. 26. B अङ्कोडे in the Sūtra and Com. $T_{1\cdot2}$ अकोठे, for अङ्कोठे. G अङ्कोल्लतेल्लतुप्प, Gp S अङ्कोल्लतेलं for अङ्कोल्लं.

ढः कैटभशकटसटे ॥ २७ ॥

कैटभशकटसटाशब्दे टोर्ढकारो भवति। केढवो। सअढो। सढा ॥ २७ ॥

ठः ॥ २८ ॥

असंयुक्तस्यानादौ स्थितस्याचः परस्य ठकारस्य ढो भवति। मठः मढो। कमठः कमढो। शठ. सढो। कुठारः कुढारो ॥ अस्तोरित्येव। चिट्ठइ ॥ अखोरित्येव। ठाइ ॥ अच इत्येव। कंठो ॥ २८ ॥

पिठरे हस्तु रश्च ढः ॥ २९ ॥

ठ इति वर्तते। पिठरे ठस्य हत्वं भवति तु, तत्संनियोगे रस्य च ढत्वम्। पिहढो पिढरो पिठरः ॥ २९ ॥

लल् डोऽनुड्डुगे ॥ ३० ॥

अस्तोरखोरचः परस्य डकारस्य ळकारो भवति, अनुड्डुगे उड्वादीन् वर्जयित्वा। ळित्वान्न विकल्पः। वडवामुखम् वळआमुहं। गरुडः गरुळो। तडाकम् तळाअं। क्रीडति कीळइ ॥ अस्तोरित्येव। कुड्डं कुड्यम् ॥ अखोरित्येव। ढमरुओ डमरुकः ॥ अच इत्येव। तोंड तुण्डम् ॥ अनुड्डुग इति किम्। उड्डु। निविडं। गउडो। नाडी। पीडिअ। नीडं इत्यादि ॥ ३० ॥

टो डः ॥ ३१ ॥

अस्तोरखोरचः परस्य टकारस्य डत्व भवति। भटः भडो। नट णडो। घट घडो। घटते घडइ ॥ अस्तोरित्येव। खट्टंगं खट्वाङ्गम् ॥ अखोरित्येव। टङ्को देश ॥ अच इत्येव। घटा ॥ क्वचिन्न भवति। अटति अटइ ॥ ३१ ॥

---

27. G °शब्देषु for °शब्दे. B टत्व, T ढत्व for टकारो. B कइढवो for केढवो. B सअटं for सअढो. 28. B T वर्तमानस्य for स्थितस्य. S om. मठः मढो. 29. G इत्यनुवर्तते for इति वर्तते. S रस्य ट, T डत्वम for ढत्वम्. 30. BMT ळित्वान्नित्यम for ळित्वान्न विकल्प' B om. डमरुक, T डमरुअ for ढमरुओ. G तडी for नाडी. 31. S असंयुक्तस्यानादौ वर्तमानस्याच परस्य for अस्तोरखोरचः परस्य. B T टस्य for टकारस्य. After णडो B adds पट पडो. B टंको देशे, T टंको टंकः for टङ्को देश.

वेतसे इति तोः ॥ ३२ ॥

ड इत्यनुवर्तते । वेतसे अत इत्वे सति तोस्तवर्गस्य डो भवति । वेडिसो ॥ इतीति किम् । वेअसो ॥ अत एव विधानात् स्वप्नादौ वेतसस्य अत इत्वं वा भवतीति वेदितव्यम् ॥ ३२ ॥

प्रतिगेऽप्रतीपगे ॥ ३३ ॥

तोरित्यनुवर्तते । प्रत्यादिषु तोस्तवर्गस्य डो भवति, अप्रतीपगे प्रतीपादीन्वर्जयित्वा । प्रतिपन्नम् पडिवण्णं । प्रतिभासः पडिहासो । प्रतिहारः पडिहारो । प्रतिस्पर्द्धी पाडिप्फद्धी । प्रतिनिवृत्तम् पडिणिअत्तं । प्रतिकरोति पडिकरेइ । प्रतिपत् पडिवआ । प्रतिश्रुत् पडंसुआ । प्रतिमा पडिमा । प्रभृति पहुडि । मृतकम् मडअं । भिन्दिपालः भिण्डिवालो । पताका पडाआ । प्राभृतम् पाहुडं । बिभीतकः बहेडओ । व्यापृतः वावडो । कन्दरिका कण्डरिआ औषधविशेषः । हरीतकी हरडई । इत्यादि ॥ अप्रतिपग इति किम् । प्रतीपम् पईवं । प्रतिज्ञा पइण्णा । संप्रति संपइ । प्रतिसमयम् पइसमअं । प्रतिष्ठा पइट्ठा । प्रतिष्ठानम् पइट्ठाणं । इत्यादि ॥ ३३ ॥

दंशदहोः ॥ ३४ ॥

दंशतिदहत्योर्धात्वोस्तवर्गस्य डत्वं भवति । डसइ । डहइ ॥ ३४ ॥

---

32. B लत इत्यनु°; T₁ स इत्यनु° for ड इत्यनु°. G इति सति for इत्वे सति. 33. B T om. तोः. T₁ पडीहासो for पडिहारो. B M T पडिप्पद्धी for पाडिप्फद्धी. B पडिणिडत्तं; T पडिणिवुत्तं for पडिणिअत्तं. B K पडिसुआ; T पडिस्सुआ for पडंसुआ. After वावडो B adds व्याहतं वाडिहो. T₁ वावसो for वावडो. G कन्दलिका कंदलिआ for कन्दरिका कण्डरिआ. T हरीडई for हरडई. After पइसमअं B adds प्रतिसमनं पइसमनं. B K T प्रतिस्थानं for प्रतिष्ठानम्.

दम्भदरदर्भगर्दभदष्टदशनदग्धदाहदोहददोलादण्डकदने तु ॥ ३५ ॥

दम्भादिषु तवर्गस्य डो भवति तु । डम्भो दम्भो । डरो दरो । डब्भो दब्भो । गड्डहो गद्दहो । डट्ठो दट्ठो । डसणं दसणं । डड्ढो दड्ढो । डाहो दाहो । डोहलं दोहलं । डोला दोला । डण्डो दण्डो । कडणं कदनं । दरशब्दे भयार्थवृत्तावेव । अन्यत्र दरदलिअं ॥ दोहदे दम्भादिसाहचर्यादाद्यस्यैव ॥ ३५ ॥

तुच्छे चच्छौ ॥ ३६ ॥

तुच्छे तवर्गस्य चकारच्छकारौ तु भवतः । चुच्छं छुच्छं ॥ ३६ ॥

टल् त्रसरवृन्ततूबरतगरे ॥ ३७ ॥

एषु तवर्गस्य टकारो भवति। लित्वान्न विकल्पः। टसरो । वेण्टं । तालवेण्टं । टूवरो तूवरः शृङ्गरहितोऽनड्वान्, श्मश्रुरहितः पुरुषो वा । टगरो तगरः ओषधिविशेषो वृक्षविशेषो वा ॥ ३७ ॥

हः कातरककुदवितस्तिमातुलिङ्गे ॥ ३८ ॥

एषु तवर्गस्य हत्वं भवति । काहलो । कउहं । विहत्थी । माहुलिङ्गं ॥ मातुलुङ्गस्य तु माउलुङ्गं ॥ ३८ ॥

तु वसतिभरते ॥ ३९ ॥

अनयोस्तवर्गस्य हत्वं वा भवति । वसही वसई । भरहो भरओ ॥ ३९ ॥

---

35. S °वर for °दर° in the Sūtra After °दर्भ° in the Sūtra MT add °गर्भ. S कदनेषु for कदने. T, दर्भादिषु for दम्भादिषु. B डसणो दसणो for डसणं दसणं. After दसणं K adds डट्टं दट्टं. After दरदलिअं BT add अर्धदलितम्. After आद्यस्यैव G adds· बहुलाधिकारात् सड्ढो (शब्द) इति नु सिद्धम् 36 G तकारस्य for तवर्गस्य. After छुच्छं G adds तुच्छम्. 37. M om. the Sūtra and Com. T डसरो for टसरो. S om. तालवेण्टं. After पुरुषो वा B T add जनको वा. S om. तगर ओषधिविशेषो वृक्षविशेषो वा. G औषध° for ओषधि°. 38. M om. the Sūtra and Com. G °मातुलिङ्गे तु for मातुलिङ्गे in the Sūtra, S °मातुलुंगे in the Sūtra. BT काहरो for काहलो. B T om मातुलुङ्गस्य तु माउलुङ्गं. 39. M om. the Sūtra and Com. GT वसतिभरते तु for the Sūtra. KS तु for वा.

लः पलितनिम्बकदम्बे ॥ ४० ॥

एषु तवर्गस्य लो भवति वा। पलिलं पलिअं। लिम्बो णिम्बो। कलम्बो कअम्बो ॥ ४० ॥

दोहदप्रदीपशातवाहनातस्याम् ॥ ४१ ॥

दोहदे प्रपूर्वकदीप्यतिधातौ शातवाहने अतस्या च तवर्गस्य लत्वं भवति। पृथग्योगान्नित्यम्। दोहलो। पलीवेइ। पलित्तं। सालवाहणो सालाहणो। अलसी ॥ ४१ ॥

रल् सप्तत्यादौ ॥ ४२ ॥

सप्तत्यादौ तवर्गस्य रत्वं भवति। लित्वान्नित्यम्। सप्ततिः सत्तरी। सप्तदश सत्तरह। एकादश एआरह। द्वादश बारह। त्रयोदश तेरह। पञ्चदश पण्णरह। अष्टादश अट्ठारह। गग्गरं गद्गदम् इत्यादि ॥ ४२ ॥

अद्रुमे कदल्याम् ॥ ४३ ॥

अद्रुमवाचिनि कदलीशब्दे तोः रत्वं भवति। करली ॥ अद्रुम इति किम्। कअली केली ॥ ४३ ॥

कदर्थिते खोर्वः ॥ ४४ ॥

कदर्थिते खोरादेस्तवर्गस्य वत्वं भवति। कवट्ठिओ ॥ ४४ ॥

पीते ले वा ॥ ४५ ॥

व इति वर्तते। पीते स्वार्थिकलकारे सति तोर्वकारो भवति। पीवलं पीअलं ॥ ल इति किम्। पीओ ॥ ४५ ॥

---

40. G लो निम्बपलितयोः, S लःपलितबिम्बकदवे for the Sūtra. B °नितम्ब° for निम्ब° in the Sūtra. G अनयोः for एषु. B T om. वा. B णिलम्बो णिअम्बो for लिम्बो णिम्बो. After कअम्बो G adds: इत्येतौ कडम्बकदम्बयोर्वर्त्वलोपयोर्भवतः. 41. G °सात° in the Sūtra and Com. G T प्रपूर्वे दीप्यतौ धातौ; S प्रपूर्वदीप्यतौ धातौ for प्रपूर्वकदीप्यतिधातौ. B K T डोहलो for दोहलो. S om. सालाहणो. 42. KS सप्तत्यादिषु for सप्तत्यादौ. K S लित्वान्न विकल्पः for लित्वान्नित्यम्. 43. After भवति K adds कदली. 44. T कवत्थिओ for कवट्ठिओ. 45. T पीतले वा for the Sūtra. G तोरिति वर्तते; B T व इत्यनुवर्तते for व इति वर्तते. B पविलो पीअलो for पीवलं पीअलं.

डो दीपि ॥ ४६ ॥

दीप्यतौ धातौ तवर्गस्य डकारो वा भवति । डिप्पइ दिप्पइ ॥४६॥

ढः पृथिव्यौषधनिशीथे ॥ ४७ ॥

एषु तवर्गस्य ढो वा भवति । पुढवी पुहवी । ओसढं ओसहं । णिसीढो णिसीहो ॥ ४७ ॥

प्रथमशिथिलमेथिशिथिरनिषधेषु ॥ ४८ ॥

ढ इति वर्तते । प्रथमादिषु तोर्ढत्वं भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । पढमं पुढमं । सिढिलं सढिलं । मेढी । सिढिरो । णिसढो ॥ ४८ ॥

णर्दिना रुदिते ॥ ४९ ॥

रुदिते तवर्गस्य दि इत्यवयवेन सह णत्वं भवति । रित्वाद् द्वित्वम् । रुण्णं ॥ अत्र केचिद् ऋत्वादिषु तो द इत्यारब्धवन्तः, तच्छौरसेनीमागधी-विषय एव दृश्यत इति नोच्यते । प्राकृते तु ऋतुः उऊ । रजतम् रअअं । एतत् एअं । गतः गओ । आगतः आगओ । साम्प्रतम् संपअं । यतः जओ । ततः तओ । कृतम् कअं । हतम् हअं । हताशः हआसो । श्रुतः सुओ । सुकृती सुकिई । निर्वृतिः णिव्वुई । तातः ताओ । कातरः काअरो । द्वितीयः दुईओ इत्यादयः प्रयोगा भवन्ति । क्वचित्संभवेऽपि 'तद्व्यत्ययश्च' [३·४·६९] इति सिद्धम् ॥ ४९ ॥

---

46. T_1 धो दीपि, T_3 धो दीपि. for the Sūtra. T तवर्गस्य धो भवति for तवर्गस्य डकारो वा भवति T धिप्पइ for डिप्पइ. 47. BT °ओषधि° in the Sūtra. T om. वा. BT ओसढी ओसही for ओसढं ओसहं. After णिसीहो T adds निशीथः. 48. T °मथिल° for °मेथि° in the Sūtra. T_2 °शिशिर° for °शिथिर° in the Sūtra. T_1 °निषेधेषु for °निषधेषु in the Sūtra. T_3 थ इति for ढ इति. G om. पृथग्योगान्नित्यम्. G T om. पुढमं. B T om सढिलं T मेढिलो for मेढी. G T सिढिलो for सिढिरो. T णिसेढो for णिसढो. 49. M ना रुदिते, T_1 णो रुदिना रुदिते, T_2 णो रुदिना रुदिते; T_3 र्णा दिना रुदिते for the Sūtra. G om. तो. T om द B T सुकृतिः for सुकृती. After सुकिई S adds आकृतिः आकिई. B T निर्वृतः णिव्वुओ for निर्वृतिः णिव्वुई. After णिव्वुई G adds निर्वातः णिव्वाओ. G om. कातरः काअरो. T om. कतरः कअरो B T बाओ for दुईओ. B T प्रयोगा बहवः सन्ति or प्रयोगा भवन्ति.

णो वातिमुक्तके ॥ ५० ॥

अतिमुक्तके तवर्गस्य णत्वं वा भवति । अणिउँत्तअं अइउँत्तअं अइमुत्तअं ॥ ५० ॥

गर्भिते ॥ ५१ ॥

ण इत्यनुवर्तते । गर्भिते तवर्गस्य णत्वं भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । गब्भिणो ॥ ५१ ॥

नः ॥ ५२ ॥

अस्तोरखोरचः परस्य नकारस्य णकारो भवति । कनकं कणअं । धनं धणं । माणइ मानयति ॥ ५२ ॥

आदेस्तु ॥ ५३ ॥

न इत्यनुवर्तते । शब्दानामादेर्नकारस्य णत्वं भवति तु । नदी णई नई । नयति णेइ नेइ ॥ अस्तोरित्येव । न्यायः नाओ ॥ ५३ ॥

नापिते ण्हः ॥ ५४ ॥

नापिते नकारस्य ण्ह इत्यादेशस्तु भवति । ण्हाविओ णाविओ नाविओ ॥ ५४ ॥

पो वः ॥ ५५ ॥

असंयुक्तस्यानादौ वर्तमानस्याचः परस्य पकारस्य वकारः स्यात् प्रायः। शपथः सवहो । शापः सावो । उपसर्गः उवसग्गो । प्रदीपः पईवो । पापम् पावं । उपमा उवमा । कपिलः कविलो । कुणपम् कुणवं । कलापः कलावो ।

---

50. After अणिउँत्तअं B adds अणिउत्तअं अइंउत्तअं. 51. G णमित्यनुवर्तते. T om. पृथग्योगान्नित्यम्. G T गब्भिणो for गब्भिणरे. 52. K S णो for णकारो. T_2 कणकं for कणअं. T घणंजओ for धणं. B माणेइ for माणइ. T माणअंति मानयन्ति for माणइ मानयति. 53. S T णो for णत्व. 54. G वा for तु. S om. तु. G K T om. णाविओ. 55. Before असंयुक्तस्य G reads प्रायः, but om. it at the end of the sentence. G भवति for स्यात्. K S T प्रायो भवति for स्यात्प्रायः. T कुणपः कुणवो for कुणप कुणवं. After महीवालो B T add नरपतिः नरवई.

कपालम् कवालं । महीपाल. महीवालो । गोपायति गोवाअइ । तपति तवइ ॥ अस्तोरित्येव । विप्रः विप्पो ॥ अखोरित्येव । पडइ पतति । पढइ पठति ॥ अच इत्येव । कंपइ कम्पते ॥ प्राय इत्येव । कपिः कई । रिपुः रिऊ ॥ एतेन पकारस्य प्राप्तयोर्लोपवकारयोर्यस्मिन्कृते श्रुतिसुखमुत्पद्यते स तत्र विधेयः ॥ ५५ ॥

फः पाटिपरिघपरिखापरुषपनसपारिभद्रेषु ॥ ५६ ॥

प इत्यनुवर्तते । णिजन्ते पटिधातौ परिघादिषु च पस्य फत्वं भवति । पाटयति फालेइ फाडेइ । परिघः फलिहो । परिखा फलिहा । परुषः फरुसो । पनसः फणसो ॥ फनसः संस्कृतेऽपीति केचित् ॥ पारिभद्रः फालिहद्दो ॥५६॥

नीपापीडे मो वा ॥ ५७ ॥

नीपे आपीडे च पस्य मो वा भवति । नीमो नीवो । आमेडो आवेडो ॥ ५७ ॥

रल् पापर्द्धौ ॥ ५८ ॥

पापर्द्धौ पस्य रो भवति । लित्त्वान्न विकल्पः । पारद्धी । पापर्द्धि-मृगया ॥ ५८ ॥

प्रभूते वः ॥ ५९ ॥

प्रभूते पस्य वो भवति । वहुत्त ॥ ५९ ॥

T गोपयति गोवइ for गोपायति गोवाअइ. G om. पडइ पतति. B पटइ for पढइ. T om. पढइ पठति. B कवि for कपि°. After एतेन B T add प्रकारेण. M पस्य for पकारस्य. 56. G om. पारि in °पारिभद्रेषु in the Sūtra. M °पुरुष° for परुष in the Sūtra. T om. च. T om. फाडेइ. T₂ परिगा फलिहा for फलिहा. K फलुसो for फरुसो. S om. फनसः... केचित् G om. इति केचित्. T₃ पारिभद्रे for पारिभद्र. K पालिभद्दं, T₃ फारिभद्दं for फालिहद्दो. 57. G आमेलो, T आमेलो आवेलो for आमेडो. 58. BT लित्त्वान्नित्यम् for लित्त्वान्न विकल्प. G K om. पापर्द्धिर्मृगया.

फस्य भहौ वा ॥ ६० ॥

अस्तोरखोरचः परस्य फकारस्य भकारहकारौ यथादर्शनं व्यवस्थित-विभाषया भवतः । क्वचिद् भः । रेफः रेभो । शिफा सिभा ॥ क्वचित्तु हः । मोत्ताहलं मुक्ताफलम् ॥ क्वचिदुभावपि । सफलम् सहलं सभलं । शेफालिका सेहालिआ सेभालिआ । शफरी सहरी सभरी । गुभइ गुहइ गुम्फति ॥ अस्तोरित्येव । पुप्फं पुष्पम् ॥ अखोरित्येव । फणी ॥ अच इत्येव । गुंफइ ॥ प्राय इत्येव । कसणफणी कृष्णफणी ॥ ६० ॥

बो वः ॥ ६१ ॥

अस्तोरखोरचः परस्य वकारस्य वो भवति । शबलः सवलो । अलाबुः अलावू ॥ ६१ ॥

ङ्वयौ कबन्धे ॥ ६२ ॥

कबन्धे बस्य वकारयकारौ भवतः । ङित्त्वात्सानुनासिक उच्चारो वकारस्य । कबन्धः कवँधो कयंधो ॥ ६२ ॥

भिसिन्यां भः ॥ ६३ ॥

बिसिनीशब्दे बस्य भो भवति । भिसिणी ॥ ६३ ॥

वो भस्य कैटभे ॥ ६४ ॥

कैटभे भस्य वो भवति । कइढवो ॥ ६४ ॥

त्वभिमन्यौ मः ॥ ६५ ॥

व इत्यनुवर्तते । अभिमन्यौ मस्य वो भवति तु । अहिवण्णू अहिमण्णू ॥ ६५ ॥

---

60. M T_3 हभौ in the Sūtra. M om. वा in the Sūtra. T_3 हकारभकारौ for भकारहकारौ BT °विभाषायां for °विभाषया. G मुत्ताहलं for मोत्ताहलं. G सोहलिआ for सेहालिआ. B गुंहइ गुंभइ for गुभइ गुहइ. K गुफति for गुम्फति. BT गुप्फं गुल्फम् for पुप्फं पुष्पम्. 61. G K असंयुक्त-स्यानादौ स्थितस्य for अस्तोरखोः. 62. T वयौ for ङ्वयौ in the Sūtra. K वकारस्य for बस्य. G ङित्त्वाद्वकारस्यानुनासिकः; S ङित्त्वाद्वकारः सानु-नासिकः for ङित्वा...वकारस्य. 63. G M मकारो for भो. 64. G K वत्वं for वो. G केढवो; T केडवो for कइढवो. 65. T om. तु. S om. अहिमण्णू.

मन्मथे ॥ ६६ ॥

म इत्यनुवर्तते। मन्मथे आदेर्मस्य वो भवति। पृथग्योगान्नित्यम्। वम्महो ॥ ६६ ॥

तु ढो विषमे ॥ ६७ ॥

विषमशब्दे मस्य ढो भवति। विसढो विसमो ॥ ६७ ॥

यो जर्तीयानीयोत्तरीयकृत्येषु ॥ ६८ ॥

त्विन्यनुवर्तते। तीये अनीये च प्रत्यये उत्तरीयशब्दे कृद्विहितयप्रत्यये च यकारस्य जकारो भवति। रित्त्वाद् द्वित्वम्। तीये–द्वितीय विइज्जो विइओ। तृतीय. तइज्जो तइओ ॥ अनीये–करणीयम् करणिज्जं करणीअं। विस्मयनीयम् विम्हअणिज्जं विम्हअणीअ। यापनीयम् जावणिज्जं जावणीअ। उत्तरीयम् उत्तरिज्जं उत्तरीअ ॥ कृत्ये–पेया पेज्जा पेआ। मेयम् मेज्जं मेअ ॥ ६८ ॥

इन्मयटि ॥ ६९ ॥

य इत्यनुवर्तते। मयट्प्रत्यये यस्य इकारो भवति तु। विषमय· विसमइओ विसमओ ॥ ६९ ॥

छायायां होऽकान्तौ ॥ ७० ॥

अकान्तौ वर्तमाने छायाशब्दे यस्य हत्व तु भवति। वच्छस्स छाहा वच्छस्स छाआ। पुद्गलपर्याय· ॥ सच्छाहं सच्छाअं ॥ अकान्ताविति किम्। मुहच्छाआ। मुखकान्तिरित्यर्थ· ॥ ७० ॥

यष्ट्यां लल् ॥ ७१ ॥

यष्ट्या यस्य लत्वं भवति। लित्त्वान्न विकल्पः। लट्ठी यष्टि। वेलुलट्ठी वेणुयष्टि। चूअलट्ठी चूतयष्टिः। महुलट्ठी मधुयष्टिः ॥ ७१ ॥

---

66. M म इत्यनुवृत्ति for म इत्यनुवर्तते 67. B ढो in the Sūtra and Com. B विसडो, T₁ विसवो for विसढो. M ढस्तु स्यात् for ढो भवति. 68. T तीये for अनीये. B M कृद्विहितप्रत्यये, T₁ कृत्विहितप्रत्यये for कृद्विहितयप्रत्यये. G om. द्वितीय विइज्जो विइओ. G कृत्ये for कृत्ये. 69. T इन्मयटि for the Sūtra. S मयटि प्रत्यये for मयट्प्रत्यये. 70 M अकान्ति-नावितिनि for अकान्तौ वर्तमाने. B om. तु. 71. BT om. लित्त्वान्न विकल्पः. BT वेलुलट्ठी for वेलुलट्ठी. T om. महुलट्ठी मधुयष्टि·.

कतिपये वहशौ ॥ ७२ ॥

कतिपये यस्य वत्वहत्वे भवतः । हत्वे शित्त्वात्पूर्वस्य दीर्घः । कइअवं कइवाहं ॥ ७२ ॥

अर्थपरे तो युष्मदि ॥ ७३ ॥

अर्थपरे युष्मच्छब्दे यस्य तकारो भवति । तुम्हच्चिअं यौष्माकम् । तुम्हकेरो युष्मदीयः ॥ अर्थपर इति किम् । जुम्हदम्हप्पअरणं, युष्मदस्मत्प्रकरणम् ॥ ७३ ॥

आदेर्जः ॥ ७४ ॥

पदादेर्यस्य जो भवति । यशः जसो । यमः जमो । युवतिः जुवई । याति जाइ ॥ आदेरिति किम् । अवअवो । विणओ ॥ बहुलाधिकारात्सोपसर्गस्यानादेरपि । संजोओ संयोगः । संजमो संयमः । अपजसो अपयशः ॥ क्वचिन्न भवति । प्रयोगः पओओ ॥ ७४ ॥

भ्यौ बृहस्पतौ तु बहोः ॥ ७५ ॥

बृहस्पतौ वकारहकारयोर्यथासंख्यं भकारयकारौ तु भवतः । भयप्पई बहप्पई ॥ ७५ ॥

रो डा पर्याणे ॥ ७६ ॥

पर्याणे रेफस्य डा इत्ययमादेशो भवति । पडाआणं पल्लाणं ॥ ७६ ॥

लो जठरवठरनिष्ठुरे ॥ ७७ ॥

र इति वर्तते । जठरादौ रस्य लत्वं वा भवति । जठरं जढलं जढरं । वठरः वढलो वढरो । निष्ठुरः णिट्ठुलो णिट्ठुरो ॥ भसलशब्दो भ्रमरपर्यायः संस्कृतवदेव ॥ ७७ ॥

---

72. B कइवहं for कइवाहं. 73. Before अर्थपरे BT read य इत्यनुवर्तते. After भवति B adds तुम्हे च्चिअ यूयमेव for तुम्हच्चिअं. K om. तुम्हकेरो. After तुम्हकेरो T adds तुम्होविअं. 74. After किम् B adds आमओ. G अवजसो for अपजसो. 75. MT ह्यौ for भ्यौ in the Sūtra. T बहे for बहोः in the Sūtra. K M T हकारयकारौ for भकारयकारौ. K T om. तु. M T_1 हअप्पई; T_3 अहप्पई for भयप्पई. $T_{1\cdot3}$ विहप्पई for बहप्पई. 76. G T पडायाणं; T_3 पल्लाणं for पडाआणं. 77. T र इत्यनुवर्तते. B T om. वा. T_2 हसळशब्दो for भसलशब्दो. B सस्कृत इव; S संस्कृत एव.

हरिद्रादौ ॥ ७८ ॥

हरिद्रादिषु रस्य लत्वं भवति। पृथग्योगान्नित्यम्। हलद्दी हरिद्रा। इङ्गालो अङ्गारः। चलणो चरणः। जहुट्ठिलो युधिष्ठिरः। सउमालो सुकुमारः। सिटिलो शिथिरः। सक्कालो सत्कारः। मुहलो मुखरः। वलुणो वरुणः। चिलाओ किरातः। लुग्गो रुग्णः। अवद्दालं अपद्वारम्। कलुणो करुणः। दलिद्दो दरिद्रः। फलिहो परिघः। फलिहा परिखा। दलिद्दाइ दरिद्राति। मच्छलो मत्सरः। संवच्छलो संवत्सरः। फालिहद्दं पारिभद्रम्। दालिद्दं दारिद्र्यम्। काहलो कातरः। इत्यादि॥ बहुलाधिकारादङ्गारस्य कृतेत्वस्यैव। अन्यत्र अङ्गारो॥ चरणस्य पादार्थवृत्तेरेव। अन्यत्र चरणकरणं॥ किराते चकारसंनियोग एव। अन्यत्र नमिमो हरकिराअं॥ ७८॥

किरिबेरे डः ॥ ७९ ॥

अनयो रेफस्य डो भवति। किडी किरिः, वराहो गर्तो मूषिको गन्धर्वो वा। बेडो बेरः, भीरुः शरभः करभो मण्डूको दुन्दुभिर्वा॥ ७९॥

खो. करवीरे णः ॥ ८० ॥

करवीरे खोरादे रेफस्य णत्वं भवति। कणवीरो॥ ८०॥

लो ललाटे च ॥ ८१ ॥

ण इत्यनुवर्तते। ललाटे आदेर्लकारस्य णो भवति। चकारः खोरित्यनुवृत्त्यर्थः। णिडालं णडालं॥ ८१॥

---

78. T हलिद्दी for हलद्दी. BT जुहुट्ठिलो for जहुट्ठिलो. G सुउमालो for सउमालो After सउमालो S T add गोमालो. After रुग्ण B adds सपद्दालं संपद्द्वारम्; G adds रोगो भुग्गो वा. T सपद्दाल संपद्वार for अवद्दाल अपद्वारम्. B फालिहद्दो, T पालिहद्दो for फालिहद्दं. T om. अन्यत्र. B श्लोकपादार्थ°, GMT पदार्थ° for पादार्थ° B चरणप्पहरण, T चरण दारुणं for चरणकरणं. B किरातस्य for किराते. T चकारसंयोगे for चकारसंनियोगे. 79. G किरिभेरे, M S किरिहेरे, T₁·₂ किरिवोरे for किरिबेरे in the Sūtra. T ङः for डः in the Sūtra T om. किरि°. S om. वराहो. गन्धर्वो वा. B गवो for गर्तो. G भेडो भेरः, T बोटो भोदरः for बेडो बेरः. G om शरभ. G करभस्सरो for करभो. 80. G रफारस्य, S रस्य for रेफस्य. 81. B इति वर्तते, M इत्यनुवृत्ति for इत्यनुवर्तते. T om. णडालं

लोहललाङ्गललाङ्गूले वा ॥ ८२ ॥

एष्वादेर्लकारस्य णो वा भवति। णोहलो लोहलो। लोहलः शबर-विशेषः। णंगलं लङ्गलं। णंगूलं लंगूलं॥ ८२ ॥

स्थूले रलूतश्चोत् ॥ ८३ ॥

स्थूले लस्य रत्वं लिद्भवति, तत्संनियोगे ऊत ओत्वं च भवति। थोरो॥ थूलहद्दो इति तु स्थूरस्य हरिद्रादिलत्वे भविष्यति॥ ८३ ॥

वो मः शवरे ॥ ८४ ॥

शवरे बस्य मो भवति। समरो ॥ ८४ ॥

नीवीस्वप्ने वा ॥ ८५ ॥

अनयोर्वस्य मो वा भवति। नीमी नीवी। सिमिणो सिविणो॥ ८५ ॥

हस्य घो विन्दोः ॥ ८६ ॥

विन्दोः परस्य हस्य घत्वं वा भवति। संघारो संहारो संहारः। सिंघो सिंहो सिंहः॥ क्वचिदविन्दोरपि। दाघो दाहः ॥ ८६ ॥

शोः सल् ॥ ८७ ॥

अस्तोरखोरचः [१·३·७] इति निवृत्तम्। शो· शषसाना सकारो भवति। लित्त्वान्नित्यम्। शं–शब्दः सद्दो। कुशः कुसो। नृशंसः णिसंसो। वंशः वंसो। अश्वः आसो। श्मश्रूः मंसू। श्यामा सामा। दश दस। शोभते सोहइ॥ ष–षण्डः सण्डो। निकषः णिहसो। कषायः कसाओ। विष्वक् वीसुं। वर्षः वासो। तुष्यति तूसइ। शेषः सेसो॥ ८७ ॥

---

82. BMST लाहल° for लोहल° in the Sūtra. M om. लाङ्गल° in the Sūtra. BT शफरविशेष; Bp G शब्दविशेषः for शवरविशेष· 83. G रो for रत्वं. B तत्संनियोगेन for °संनियोगे. G T om. च. B थूलहलद्दो for थूलहद्दो. B स्थूलशब्दस्य; T स्थूलस्य for स्थूरस्य. 86. T हकारस्य for हस्य. 87. M om. from लित्त्वात् to तूसइ. T साल् for सल्. BT श्वश्रूः for श्मश्रुः. B ससू; $T_{1\cdot2}$ सुसु; T_3 सस्सू for मसू. B दशा दसा for दश दस. T णीसहो for णिहसो. BT_1 वर्षा वासा; T_2 वर्षा वरिसा

प्रत्यूषदिवसदशपाषाणे तु ह. ॥ ८८ ॥

शोरित्यनुवर्तते। प्रत्यूषादिषु शषसानां हत्वं भवति तु। पच्चूहो पच्चूसो। दिअहो दिअसो। दह दस। दहमुहो दसमुहो। दहबलो दसबलो। दहरहो दसरहो। एआरह एआरस। बारह बारस। तेरह तेरस। पाहाणो पासाणो॥ ८८॥

स्नुषायां ण्ह ष्णो ॥ ८९ ॥

स्नुषाशब्दे ष्णोर्द्वितीयस्य शोः ण्ह इत्यादेशस्तु भवति। सुण्हा सुसा स्नुषा॥ ८९॥

छल् षट्शमीसुधाशावससपर्णे ॥ ९० ॥

एषु शषसानां छत्वं ल्डिद्भवति। छट्ठी षष्ठी। छप्पओ षट्पदः। छम्मुहो षण्मुखः। छमी शमी। छुहा सुधा। छावो शावः। छत्तिवण्णो सप्तपर्णः॥९०॥

सिरायां वा ॥ ९१ ॥

सिराशब्दे शोः छो वा भवति। छिरा सिरा॥ ९१॥

लुक्पादपीठपादपतनदुर्गादेव्युदुम्बरेऽचान्तर्दः ॥ ९२ ॥

पादपीठादिषु अन्तर्वर्तमानस्य दकारस्य अचा सहितस्य लुग्वा भवति। पावीढं पाअवीढं पादपीठम्। पावडणं पाअवडणं पादपतनम्। दुग्गावी दुग्गाएवी दुर्गादेवी। उम्बरो उउम्बरो उदुम्बरः॥ अन्तरिति किम्। दुर्गादेव्या आदौ मा भूत्॥ ९२॥

---

88. G हत्वं for हत्वं. M T पच्चूसो for पच्चूसो. BT, om. एआरस बारस तेरस. 89. G om. ष्णो . 90. Bp T॰ शाप॰, G ॰शाव॰ in the Sūtra. K छल् षट्षट्पदषण्मुखशर्मा॰, M छल् षट्षट्पद॰ for छल्षट्॰ in the Sūtra. After भवति K adds छट्ठी षष्ट . M छाओ, T छावो शापः for छावो शावः. 91. S शिरायां for सिरायां in the Sūtra and Com. 92. T पावीढं for पावीढं. T om. दुग्गावी. B दुग्गाई दुग्गादेई for दुग्गावी दुग्गादेवी K उदुम्बरो for उउम्बरो. G T ॰देव्यां for ॰देव्या.

व्याकरणप्राकारागते कगोः ॥ ९३ ॥

लुगित्यनुवर्तते। वेति वर्तते अचेति च। व्याकरणादिषु ककारगकारयोरचा सह लुग् भवति। वारणं वाअरणं। । पारो पाआरो। आओ आअओ ॥ ९३ ॥

एवमेवदेवकुलप्रावारकयावज्जीवितावटावर्तमानतावति वः ॥ ९४ ॥

एवमेवादिष्वन्तर्वर्तिनानादस्य वकारस्य अचा सहितस्य लुग् भवति। एमेअ एवमेअ। देउलं देवउलं। पारओ पावारओ। जा जाव। जीअं जीविअं। अडो अवडो। अत्तमाणं आवत्तमाणं। ता ताव॥ अन्तरित्येव। एवमेवेत्यन्त्यस्य न स्यात्॥ ९४ ॥

ज्योर्दनुजवधराजकुलभाजनकालायसकिसलयहृदयेषु ॥ ९५ ॥

दनुजवधादिषु ज्योर्जकारयकारयोरचा सहितयोर्लुग्वा भवति। दणुवहो दणुअवहो दनुजवधः। राउलं राअउलं राजकुलम्। भाणं भाअणं भाजनम्। कालासं कालाअसं कालायसम्। किसलं किसलअं किसलयम्। हिअं हिअअं हृदयम्॥ महण्णवसमा सहिआ जाला ते सहिअएहिँ घेप्पन्ति, महार्णवसमाः सहृदया यदा ते सहृदयैर्गृह्यन्ते॥ ९५ ॥

---

93. T om. लुगित्यनुवर्तते. K वेति अचेति च; T₂ लुगित्यचेति च for वेति वर्तते अचेति च. T सहितयोः for सह. 94. T₁ °दावटौ वा, T₂ °तावतिर्वा, T₃ °तावतीव for °तावति वः in the Sūtra. BT एवं एव; S एकमेव for एवमेव. G अत्तनाणं for अत्तमाणं. T आवत्तनाणं for आवत्तमाणं. B T मा स्तु for न स्यात्. 95. G K T₂ om. °वध° in the Sūtra. B G °भोजन° for °भाजन° in the Sūtra. T₁ °कालायसी° for °कालायस° in the Sūtra. G K M T दनुजादिषु for दनुजवधादिषु. T₁ सहितस्य यो for सहितयोः. K राकुलं राजकुलं for राउलं राअउलं. G भोणं भोअणं. BT₃ महाहुअसमा; T₁ समाहुअसमा for महण्णवसमा. T₁ जाइ दे; T₂ जआ दे for जाला ते. B om. जाला ते सहिअएहिँ घेप्पन्ति. B समाहुअसमाः for महार्णवसमाः. B om. यदा ते सहृदयैर्गृह्यन्ते.

अपतौ घरो गृहस्य ॥९६॥

गृहस्य घर इत्यादेशो वा भवति पतिशब्दः परो न भवति चेत्। घरो गृहम्। घरसामी गृहस्वामी। राअघरं राजगृहम्॥ अपताविति किम्। गहवई गृहपतिः ॥ ९६ ॥

स्त्रीभगिनीदुहितृवनितानामित्थीवहिणीधूआविलआः ॥ ९७ ॥

स्त्रीप्रभृतीनामित्थीप्रभृतय आदेशा यथासंख्यं वा भवन्ति। इत्थी थी स्त्री। वहिणी भइणी भगिनी। धूआ दुहिआ दुहिता। विलआ वणिआ वनिता॥ विलयाशब्दः संस्कृतेऽपीति केचित् ॥९७॥

उभयाधसोरवहहेट्ठौ ॥ ९८ ॥

उभय अधस् इत्येतयोर्यथासंख्यं अवह हेट्ठ इत्यादेशौ वा भवतः। अवहं॥उहअं इत्यपि केचित्। हेट्ठ अह। हेट्ठमग्गो अहमग्गो अधोमार्गः ॥९८॥

मलिनधृतिपूर्ववैडूर्याणां मइलदिहिपुरिमवेरुलिआः ॥ ९९ ॥

मलिनादीनां मइलादय आदेशा यथासंख्यं वा भवन्ति। मइलं मलिणं मलिनम्। दिही धिई धृतिः। पुरिमं पुव्वं पूर्वम्। वेरुलिअं वेडुज्जं वैडूर्यम् ॥ ९९ ॥

स्मरकट्वोरीसरकारौ ॥ १०० ॥

स्मरकटुशब्दयोरीसरकारौ यथासंख्यं वा भवतः। ईसरो सरो स्मरः। कारं कडुं कटु ॥ १०० ॥

बहिसो बाहिंबाहिरौ ॥ १०१ ॥

बहिः शब्दस्य बाहिं बाहिर इत्यादेशौ वा भवतः। बाहिं बाहिरं। बाहिरब्भन्तरकिरिआरोहो, बाह्याभ्यन्तरक्रियारोधः ॥ १०१ ॥

---

96. G गृहशब्दस्य for गृहस्य. BT om. वा. B om. भवति. 97. M om. the Sūtra and Com. B °दूआ° for °धूआ in the Sūtra & Com. T om. वा. 98. G °हिट्ठौ for हेट्ठौ in the Sūtra G हिट्ठ for हेट्ठ. K उभयं for उहअं. K अधस् हेट्ठ। अहमग्गो अधोमार्ग॰ for हेट्ठ अह...अधोमार्गः. 99. G वैडूर्यांणां in the Sūtra B T °पूरिम° in the Sūtra and Com G वेडूर्यम् for वैडूर्यम्. 101. B बहिषः for बहिसः in the Sūtra.

कूरो गौणेषदः ॥ १०२॥

ईषच्छब्दस्य गौणस्य कूर इत्यादेशौ वा भवति। चिञ्च व्व कूरपिक्का, चिञ्चेवेषत्पक्का ॥ पक्षे ईसि ॥ १०२ ॥

एण्हि एत्ताहे इदानीमः ॥ १०३ ॥

इदानीमित्यस्य एण्हि एत्ताहे इत्यादेशौ वा भवतः। एण्हि एत्ताहे इआणिं। पक्षे दाणिं ॥ १०३ ॥

तिर्यक्पदातिशुक्तेस्तिरिच्छि पाइक्क सिप्पी ॥ १०४ ॥

तिर्यगादेस्तिरिच्छादिरादेशो भवति। तिरिच्छि पेच्छइ, तिर्यक् पश्यति। पाइक्को पआई पदातिः। सिप्पी सुत्ती शुक्तिः ॥ १०४ ॥

गोणाद्याः ॥ १०५ ॥

गोणादयःशब्दा अनुक्तप्रकृतिप्रत्ययलोपागमवर्णविकारा बहुलं निपात्यन्ते। (१) गोणो गौः। स्वार्थे णः॥ (२) गोला गोदा। गोदेति गोदावरी। दस्य लः। गोला संस्कृतेऽपीति केचित्॥ (३) ओसायणं आपोशनम्। आपो इत्यस्य ओसा इत्यादेशः, ततः सकारात्परो यकारागमः। ओसाशब्दो नीहारवाची देश्यः, तत्कणो वा ओसायणं॥ (४) वणाई वनराजिः। रेफस्य लुक्॥ (५) तल्लडं तल्लं तल्पम्। लद्वित्वपलोपौ स्वार्थे डो वा। द्वित्वाभावे तलं॥ (६) थोवो (७) थेवो थोक्को स्तोकः। कस्य वत्वम्, ओत एत्वं च वा, सेवादिपाठाद् द्वित्वम्॥ (८) विरुअं विरुद्धम्। संयुक्तस्य लुक्॥ (९) आओ आपः। शरदादिपाठादन्त्यस्य हलोऽत्वं दीर्घश्च॥

---

102. T गौणेषत॰ for गौणेषदः in the Sūtra. S om. वा. B कूरपक्का for ॰पिक्का. 103. K om. वा. G T om. पक्षे दाणिं. B तिरच्छि॰; S तिरिच्छ॰ in the Sūtra. B तिरच्छि for तिरिच्छि. 105, (1) HD. 2. 104. Gp T गोणा for गोणो. (2) HD. 2. 104. (3) HD. 1, 64. (ओसा). G ओसाअणमहीशाने, S ओसाआणं for ओसायणं आपोशनम्. (4) HD. 7. 38, (वणई). S om. वणाई वनराजिः, रेफस्य लुक्, G K M वणई वनराजि , रकारस्य लुक्. (5) HD. 5. 19 (तलं). 5.54 (6) From Sk स्तोकः. (7) HD. 5.29. (8) HD. 7.63. (9) HD. 1.73.

(१०) गोसो गोसर्गः प्रत्यूषः। र्गस्य लुक्॥ (११) वोसिरणं व्युत्सर्जनम्। व्युदो वो, सृजतीति जस्य रः, सस्य ऋत इत्वं च॥ (१२) धिरत्थु धिगस्तु। गस्य रः॥ (१३) पत्थेवाअं पाथेयम्। थो द्वित्वं वकारागमश्च॥ (१४) वेलंवो (१५) वडंवो विडम्बना। इत एत्, डो लः, नकारस्य लुक् च॥ (१६) बुलुबुलो बुद्बुदः। दकारयोर्लः, संयुक्तयोर्मध्ये उत्वम्॥ (१७) करिछं करीरम्। रस्य छ॥ (१८) ऊआ यूका। यो लुक्॥ (१९) दोग्गं युग्मम्। योर्दो॥ (२०) धणिआ धन्या प्रियतमा। यकारात्पूर्वमित्वम्॥ (२१) णिव्वहणं उद्वहनं विवाहः। उकारस्य णिः॥ (२२) मुव्वहइ उद्वहति। उकारस्य मुः॥ (२३) छिच्छि धिक्धिक्। धस्य छः॥ (२४) वाडी वृतिः। ऋत आत्वं तकारस्य उत्वम्॥ (२५) गहिल्लो ग्रहिलः। लो द्वित्वम्॥ (२६) गोणिक्को गोनीकः गवामनीकः समूहः। को द्वित्वम्॥ (२७) अइरजुवई अचिरयुवतिः। अपूर्वेत्यर्थः॥ (२८) अणरहू नववधूः। नकारवकारयोरत्वणत्वे वस्य च रः॥ (२९) असआ असुराः। सुकार-रेफयोर्मयौ॥ (३०) पणवण्णा (३१) पञ्चावण्णा पञ्चपञ्चाशत्। स्तो-रादेर्णः, पस्य वः, चाशतोर्णा। द्वितीयस्यात आ, चाशतोर्णा॥ (३२) गामहणं ग्रामस्थानम्। स्थाकारस्य हः॥ (३३) तेवण्णा त्रिपञ्चाशत्। इत एत्वं, चाशतोर्णः॥ (३४) घुसिमं घुसृणम्। णो मः, ऋकारस्य इत्वम्॥

---

(10) HD. 2.96. After गोसो B adds गोस्पर्शः. (11) From Sk व्युत्सर्जनम्. K ओसिरणं for वोसिरणं. After व्युत्सर्जनम् S adds भाअं भालं लस्य यः. (12) From Sk धिगस्तु. (13) Sk पाथेयम्. (14) HD. 7.95. (15) HD. 7.95. (16) HD. 6.95 (बुलंबुला). (17) Sk करीर. BT किरल्ल for करिछं. (18) HD. 1.139. (19) HD. 5.49. (20) HD. 5.58. K यात्पूर्वमित्वं for यकारात्पूर्वमित्वम्. (21) HD. 4.39. (22) Sk उद्वहति. (23) Sk धिक्-धिक्. (24) HD. 7.43. (25) Sk ग्रहिलः. (26) HD. 2.97. (गोणिक्को). (27) HD. 1.48. (28) HD. 1.48. (अणुवहुआ). (29) HD. 1.15. (30) HD. 6.27. (31) Sk पञ्चपञ्चाशत्. (32) HD. 2.90. (33) Sk त्रिपञ्चाशत्. (34) Sk घुसृणं.

(३५) छ ड्डा छटा। टकारस्य ड्डः ॥ (३६) व इ ल्लो वलीवर्दः। दोर्लः, लीवयोरित्वम् ॥ (३७) पा उ र णं (३८) पं गु र णं प्रावरणम्। द्वितीयस्यात उः, वस्य गुरादेशः ॥ (३९) ल क्कु डो लगुडः। गकारस्य कः ॥ (४०) आ सं घो आस्था। स्थाकारस्य संघः ॥ (४१) छे णो स्तेनः। स्तोश्छः ॥ (४२) दो सि णी ज्योत्स्ना ज्योर्दो, नात्पूर्वमित्वम् ॥ (४३) हि ज्जो ह्यः। यकारस्य इज्जः ॥ (४४) क क्ख डो कर्कशः। कशोः खडौ ॥ (४५) ते-आ ली सा त्रिचत्वारिंशत्। इत ए, चत्वयोरा, रो लः, विंशत्यादिपाठाद्बिन्दो-र्लुक् ॥ (४६) क त्तं कलत्रम्। लस्य साचो लुक् ॥ (४७) क ल वू अलाबूः। अकारस्य कः आकारस्य अः ॥ (४८) न लि अं (४९) नि हे ल णं निलयः। इदतोर्व्यत्ययः, यो णः, लात्पूर्वं हे ॥ (५०) णि क्क डो निश्चयः। श्चयोः कडौ ॥ (५१) णि क्क डो निश्चलः। चलोः कडौ ॥ (५२) णि रा सो नृशंसः। शंकारस्य रा ॥ (५३) णि प्फं सो निस्त्रिंशः। स्त्रिकारस्य फः ॥ (५४) वि हुं डु ओ विधुंतुदः। तो डः ॥ (५५) व हिं ओ मथितः। मो वः ॥ (५६) खड्डं खेलम्। लो ड्डः ॥ (५७) को ली रं कुरुविन्दम्। पद्मरागविशेषः। उकारयोरोदितौ, रो लः, बिन्दोश्च रः॥ (५८) वि स ग्गो व्युत्सर्गः। व्युदोः विः ॥ (५९) सं घ य ण संहननम्। हस्य घः, आदेर्नो यः ॥ (६०) घा य णो गायनः। गो घः ॥ (६१) ढे क्कु णो मत्कुणः। मतोः ढे ॥ (६२) क कु ड ककुदम्। दो डः ॥ (६३) से वा लं जम्बालम्। जमोः से ॥

(35) Sk छटा. (36) HD 6.91. (37) HD. 6.43. (पाउरणी). BT₁ पागुरण; MT₃ पग्गुरण -for पगुरण. (38) HD. 6.43. (39) HD. 7.19. (40) Sk आस्था. (41) Sk स्तेनः G चेणो, K थोणी for छेणो. (42) HD. 5.50. S om. दोसिणी, K जोसिणी. (43)? S om. हिज्जा इज्जा. (44) HD. 2.11. (45) Sk त्रिचत्वारिंशत्. (46) Sk कलत्रम्. (47)? Sk अलाबू. (48) HD. 4.20. (49) HD. 4.51. (50) HD. 4.29. (51) Sk निश्चल·. (52) HD. (णिराहो) 4.37. (53) Sk निस्त्रिंशः or निःस्पर्शः (54) HD. (विहुडुओ) 7.65. (55) Sk मथितः. (56) Sk क्रीडा. (57) HD. (कोलीर) 2.46. B कुरुविन्दः for कुरुविन्दम्. (58) Sk व्युत्सर्गः. (59) HD. 8.14. (60) HD. 2.108. (61) HD. (ढेंकुणो) 4.14. G ढेंकुणो. (62) Sk ककुदम. (63) HD. 8.43.

(६४) खुड्डओ क्षुल्लक। लो ड ॥ (६५) वड्डुअरो बृहत्तरः। बृहदित्यस्य वड्डु ॥ (६६) अत्थक्कं अकाण्डम्। काण्डयो त्थक्कौ ॥ (६७) आणुअं आननम्। आदेरत उ, द्वितीयस्य नो लुक् ॥ (६८) संगोलं संघात। घात्योर्गोल ॥ (६९) सामरी (७०) सामली शाल्मलि। लो लुक् द्वित्वाभावश्च ॥ (७१) हिमोरं हिमोदरम्। दो लुक् ॥ (७२) अव्वा अम्बा। बिन्दोर्लुक् वो द्वित्वं च ॥ (७३) सिप्पी सूची। ऊत इ, चस्य द्विरुक्तः प ॥ (७४) वम्ही वाणी। णो म्ह ॥ (७५) जच्छन्दो स्वच्छन्द। स्वस्य ज ॥ (७६) तलारो तलवर पुराध्यक्ष। वस्य लुक् ॥ (७७) कुड्डं कुतुकम्। तोर्लुक्, कस्य डो द्विरुक्त ॥ (७८) सीसक्कं शिरपत्रम्। पत्रस्य क्क ॥ (७९) जम्बालं शैवालम्। शै इत्यस्य जम् ॥ (८०) अणुदिवं दिनमुखम्। अनु पश्चात्, दिवा दिनम्। नो व ॥ (८१) सत्थरो संस्तरः। बिन्दोर्लुक्। (८२) वित्थर विस्तार। स्तकारस्य ड्ड ॥ (८३) वीली वीची (८४) वीवी च। चो ल, चो व ॥ (८५) डम्भिआ दाम्भिक। दो ड ॥ (८६) कडप्पो कलाप समूह। लो ड पो द्वित्वं च ॥ (८७) दूसलो दुर्भग। भगो सलो ॥ (८८) गल्लो गण्डम्। डो ल्ल ॥ (८९) पडिसिद्धी प्रतिस्पर्धा। स्पस्य सि आत ई ॥ (९०) वढो वटः। टो ढ ॥

---

(64) HD. (खुडड) 2.74. B कुडुओ. (65) Sk बृहत्तरः. (66) HG. 2.174. (67) HD. 1.62. (68) HD 8.4. G संगोलं (69) HD (सामरा) 8.23. (70) HD. 8.23. (71) Sk हिमोदरम्. (72) Sk अम्बा (73) Sk सूची, S सिप्पी. (74) Sk ब्राह्मी. G वम्हि. (75) HD. 3.43 (76) HD (तलारो). 5.3. (77) HD. 2.33. BT कुट्टं for कुड्डं. (78) HD. 8.34. S om. सीसक्कं. (79) HD 3.12 (80) HD. 1.19 S om from अणुदिवं down to चेर्य. under 94. (81) HD. 8.1. (82) Sk विस्तर. (83) (84) Sk वीची. (85) HD. 4.8 (86) HD. 2.13 (87) HD 5.43. (88) Sk गण्ड.. (89) HD. 6.77 (90) Sk वृद्ध: ?

(९१) डोअणो (९२) डोअलो (९३) डोलो लोचनम्। लो ड, लनोर्डलौ, अत्रैव चस्य साचो लुक्॥ (९४) कत्थइ क्वचित्। चेर्थः॥(९५) डेड्डुरो दर्दुरः। अत ए, दकारयोर्डः॥ (९६) छिल्लं छिद्रम्। द्रो लः॥ (९७) मंजरो (९८) वजरो मार्जारः। मो वो वा, वक्रादिपाठादनुस्वारः, आतो ह्रस्वः॥ (९९) गहरो गृध्रः। रात्पूर्वमत्॥ (१००) उरओ(१०१) अज्जमो ऋजुः। जो रः, ऋकारोकारयोरत्, स्वार्थे मश्च॥ (१०२) साइआ सारिआ शारिका। रेर्लुक्, अन्त्यस्य आत इआ॥ (१०३) अरणी सराणिः। सो लुक्॥ (१०४) तणेसी तृणराशिः। राकारस्य पूर्वेणाचा सह एत्वम्॥ (१०५) दुग्गं दुःखम्। स्तोर्गः॥ (१०६) चउक्कं चतुष्पथम्। पथस्य क.॥ (१०७) कलेरं रलयोर्व्यत्ययः, आत एत्वं च॥ (१०८) कक्काल कङ्कालश्च॥ इत्यादि॥ १०५॥

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-

श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ

प्रथमाध्यायस्य तृतीयः पादः॥

---

(91) HD. 4.9. (92) HD. 4.9. (93) HD. 4.11. (94) Sk क्वचित्. (95) HD. 4.9. (96) HD. 3.35. S छल्ल for छिल्ल. (97) (98) Sk मार्जारः. (99) HD. 2.84. T_3 ends here. (100) (101) Sk ऋजुः. (102) Sk सारिका. (103) Sk सराणिः. (104) HD. 5.3. (105) HD. 5.53. (106) HD. 3.2. (107) HD. 2.53. (108) Sk कङ्कालः. BT कक्काल. Colophon: B om. from. मदर्ह° down to श्री°; S श्रीत्रिविक्रमदेवविरचिते प्राकृतव्याकरणे वृत्तौ. M T इति प्रथमाध्यायस्य तृतीयः पादः.

चतुर्थः पादः ॥

स्तोः ॥ १ ॥

अधिकारोऽयम् 'इल् व्यायाम्' [१·४·११०] इति यावत् । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते तत् स्तो. संयुक्तस्य भवतीति वेदितव्यम् ॥ १ ॥

वा रक्ते गः ॥ २ ॥

रक्ते स्तोः संयुक्तस्य ग इत्यादेशो वा भवति । रग्गो रत्तो ॥ २ ॥

शुल्के ङ्गः ॥ ३ ॥

शुल्के संयुक्तस्य ङ्ग इत्यादेशो वा भवति । सुङ्गं सुकं ॥ ३ ॥

कः शक्तमुक्तदष्टमृदुत्वरुग्णेषु ॥ ४ ॥

एषु स्तो ककारो वा भवति । सक्को सत्तो । मुक्को मुत्तो । डक्को दट्ठो । माउक्कं मउक्कं माउत्तणं । लुक्को लुग्गो ॥ ४ ॥

क्ष्वेडकगे खल् ॥ ५ ॥

क्ष्वेडकादिषु संयुक्तस्य खकारो भवति । लित्त्वान्न विकल्पः । क्ष्वेडकः खेडओ ॥ क्ष्वेडको विषपर्याय· ॥ स्फोटकः खोडओ । स्फोटिका खोडिआ॥ ॥ ५ ॥

---

1. M अनुक्रमिष्याम· for °क्रमिष्यते. 2. M om. स्तोः.GK गकारो वा भवति; M गकारो वा स्यात् for ग इत्यादेशो वा भवति. 3. M शुल्के गः for the Sūtra. Bp T_2 शुष्के for शुल्के in the Sūtra. Before शुल्के GK read येत्युनुवर्तते;M reads वेत्युनुवृत्तिः. After सुङ्गं G adds पक्षे. M सुग्गं for सुङ्ग. 4. M स्यात् for भवति. BKM om. मउक्कं. G मउत्तणं; K माउत्तं for माउत्तणं. M माउक्कं; T माउक्को for माउक्कं. Gp रुक्को रुग्गो; K om. लुग्गो. 5. GM क्ष्वेटको in the Sūtra. GM क्ष्वेटकादिषु for क्ष्वेडकादिषु. BT लित्त्वान्नित्यम् for लित्त्वान्न विकल्पः. GM क्ष्वेटकः; T क्ष्वेळकः for क्ष्वेडकः. After पर्याय· G adds स्फोटकः खोडिओ । क्ष्वोटकः खोडओ । स्फेटकः खेडओ.M खोडिओ, T खोडिओ for खेडओ. GMT om. स्फोटिका खोटिका.

ष्कस्कोर्नाम्नि ॥ ६ ॥

ख इत्यनुवर्तते । ष्क स्क इत्येतयोर्नाम्नि संज्ञाया खो भवति । पुष्करम् पोक्खरं । पुष्करिणी पोक्खरिणी । निष्कम् णिक्खं । स्कन्धः खन्धो । स्कन्धावारः खन्धावारो । अवस्कन्दः अवक्खन्दो ॥ नाम्नीति किम् । दुक्करं दुष्करम् । णिक्कम्पं निष्कम्पम् । णमोक्कारो नमस्कारः । सक्कअ संस्कृतम् । सक्कारो संस्कारः ॥६॥

वृश्च रुर्वृक्षे ॥ ७ ॥

वृक्षशब्दे संयुक्तस्य खो भवति, तत्संनियोगेन वृकारस्य च रुकारः । रुक्खो ॥ स्पृहादित्वाच्छत्वे वच्छो ॥ ७ ॥

क्षः ॥ ८ ॥

क्षकारस्य खो भवति । लक्षणम् लक्खणं । क्षयः खओ । विचक्षणः विअक्खणो ॥ बहुलाधिकारात्क्वचिच्छझावपि । खीणं छीणं झीणं क्षीणम् । छिज्जइ झिज्जइ क्षीयते ॥ ८ ॥

स्थाणावहरे ॥ ९ ॥

स्थाणुशब्दे स्तोः खो भवति अहरे हरश्चेद्वाच्यो न भवति । खाणू ॥ अहर इति किम् । थाणू ॥ ९ ॥

स्कन्दतीक्ष्णशुष्के तु खोः ॥१०॥

एषु खोरादेः संयुक्तस्य खो भवति तु । खन्दो कन्दो । तिक्खं तिण्हं। सुक्खं सुक्कं ॥ १० ॥

---

6. Before ख M reads वेत्यनुवृत्तिः. M ष्कस्कयोः for ष्क स्क इत्येतयोः. M स्यात् for भवति. B णिक्कं for णिक्ख. B कधो for खन्धो. K अवखदो for अवक्खन्दो. T णिकपो निष्कम्पः for णिक्कम्प निष्कम्पम्. M सकरो for सक्कारो. 7. M स्तोः for संयुक्तस्य. KS °योगाद् ; MT °योगे for °योगेन. M om. स्पृहादित्वाच्छत्वे वच्छो. 8. BT क्षस्य for क्षकारस्य. M स्यात् for भवति. G छडावपि; K क्वचिच्छकारोऽपि; M सछावपि for छझावपि. K छग खणं for क्षय खओ. G डीण for झीणं. G डिज्जइ for झिज्जइ. M गणं हीण झण्णं खीण । क्षीयते झिज्जइ for खीणं . . क्षीयते. 9. M स्यात् for भवति. 10. S om. from Sūtra 10 down to Sūtra. 22. KM एष्वादेः for एषु खोरादेः. M स्यात् for भवति.

स्तम्भे ॥ ११ ॥

खोरित्यनुवर्तते त्विति च। स्तम्भे खो. संयुक्तस्य खकारो भवति तु। खम्भो थम्भो। काष्ठादिमय ॥ योगविभाग उत्तरार्थः ॥११॥

थलस्पन्दे ॥ १२ ॥

स्पन्दाभाववृत्तौ स्तम्भे आदे संयुक्तस्य थो लिद् भवति। थम्भो। थम्भिज्जइ ॥१२॥

स्त्यानचतुर्थे च तु ठः ॥ १३ ॥

स्त्यानचतुर्थयोश्चकारादस्पन्दवृत्तौ स्तम्भे च ठत्वं भवति तु। ठीणं थीण। चउट्ठो चउत्थो। ठम्भो। ठम्भिज्जइ ॥१३॥

ष्टः ॥ १४ ॥

ठ इत्यनुवर्तते। ष्टस्य ठो भवति। योगविभागान्नित्यम्। दृष्टि. दिट्ठी। मुष्टि· मुट्ठी। यष्टि लट्ठी। सौराष्ट्रम् सोरट्ठ ॥१४॥

विसंस्थुलास्थ्यधनार्थे ॥ १५ ॥

विसंस्थुलास्थिशब्दयोरधनवाचिन्यर्थशब्दे च संयुक्तस्य ठो भवति। विसंठुल विसंस्थुलम्। अट्ठी अस्थि। अट्ठो अर्थ· प्रयोजनम्॥ अधनार्थ इति किम्। अत्थो ॥१५॥

चः कृत्तिचत्वरे ॥ १६ ॥

कृत्तिचत्वरयो. संयुक्तस्य चो भवति। किच्ची कृत्तिः। चच्चर चत्वरम्। ॥१६॥

---

11. M इत्यनुवृत्ति. for इत्यनुवर्तते After स्तम्भे in Com. K M add आदे·. M om. खो·. K खो for खकारो. M खस्तु स्यात् for खकारो भवति तु. 12 GMT स्थोस्पन्दे for the Sūtra. M om. स्पन्दाभाववृत्तौ स्तम्भे T_2 स्पन्दवृत्तौ for स्पन्दाभाववृत्तौ. GMT थकारो for थो. K om. लिद्. 13. K अनयोः for स्त्यानचतुर्थयो. M तु स्यात् for भवति तु. K ठाण थाण for ठीण थीण..14. M अनुवृत्ति for अनुवर्तते. M स्यात् for भवति. K जट्ठी for लट्ठी. 15 T_2 अधन्य° for अधन°. M स्यात् for भवति. M om. अधन इति किम GT_2 अधनार्थे for अधने. 16. T om. कृत्तिचत्वरयोः. G कृत्तिचत्वरशब्दयोः, M अनयो for कृत्तिचत्वरयोः.

त्योऽचैत्ये ॥ १७ ॥

चैत्यवर्जितस्य त्यस्य चो भवति। सत्यम् सच्चं। प्रत्ययः पच्चओ। अमात्यः अमच्चो ॥ अचैत्य इति किम्। चइत्तं ॥१७॥

श्चेर्वृश्चिके ञ्चुर्वा ॥१८॥

वृश्चिके श्चि इत्यस्य ञ्चु इत्ययमादेशो भवति। विञ्चुओ विच्छुओ॥१८॥

उत्सवऋक्षोत्सुकसामर्थ्ये छो वा ॥१९॥

एषु स्तोः छो वा भवति ॥ पुनर्वाग्रहणादुत्तरत्र न विकल्पः॥ उच्छओ ऊसओ। रिच्छो रिक्खो। उच्छुओ ऊसुओ। सामच्छं सामत्थं ॥१९॥

क्षमायां कौ ॥ २० ॥

छ इत्यनुवर्तते। कौ पृथिव्या वर्तमाने क्षमाशब्दे स्तोः छत्वं भवति। छमा॥ लाक्षणिकस्यापि। छमा। काविति किम्। खमा क्षमा क्षान्तिः ॥२०॥

क्षण उत्सवे ॥ २१ ॥

उत्सववाचिनि क्षणशब्दे संयुक्तस्य छो भवति। छणो॥ उत्सव इति किम्। खणो ॥२१॥

स्पृहादौ ॥ २२ ॥

स्पृहादिषु स्तोः छो भवति। छिहा स्पृहा। क्षुरः छुरो। क्षीरम् छीरं। वृक्षः वच्छा। क्षेत्रम् छेत्तं। वक्षः वच्छो। कुक्षिः कुच्छी। क्षुतम् छुअं। क्षतम् छअ। क्षुण्णम् छुण्णं। कक्ष्या कच्छा। कक्षः कच्छो। माक्षिका माच्छिआ। क्षारम् छार। इक्षुः उच्छू। सदृक्षः सारच्छा। आक्षि अच्छी। स्थगितः छइओ। दक्षः दच्छो। कौक्षेयकम् कुच्छेअअं। उक्षा उच्छा। सादृश्यम् सारिच्छं। क्षुधा छुहा। लक्ष्मीः लच्छी। लक्ष्म लच्छ। इत्यादि ॥२२॥

---

17. KMT चैत्यवर्जिते for °वर्जितस्य. M स्यान्नित्यम् for भवति. K om. अमात्यः अमच्चो. 18 M om. the Sūtra and Com. G विंछिओ; T₂ विच्छिओ for विच्छुओ. K विछिओ विच्छुओ for विच्छुओ. 19. M om. the Sūtra and Com. GKT छत्व for छो. 20. M अनुवृत्तिः for अनुवर्तते. M भूम्या for पृथिव्या. K छो for छत्व. M स्यात् for भवति. BGK om. क्षमा. K क्षान्तिरित्यर्थः for क्षान्तिः. 21. GM क्षणे for क्षणशब्दे. 22. T क्षुर छुर for क्षुरः छुरो. BT om. वक्षः वच्छो. G छीअं for छुअ. G क्षुण्णो छुण्णो for क्षुण्ण छुण्ण. B कक्षा for कक्ष्या. BKT om. क्षतं छअ. K om. कक्षः कच्छो. BT इच्छू for उच्छू. GKM om. लक्ष्म लच्छं.

थ्यश्चत्सप्सामनिश्चले ॥ २३ ॥

अनिश्चले निश्चलवर्जिते थ्य श्च त्स प्स इत्येतेषां छो भवति । थ्य—पथ्यः पच्छो । मिथ्या मिच्छा॥ श्च—पश्चिमं पच्छिमम्। आश्चर्यम् अच्छेरं । पश्चात् पच्छा॥ त्स—उत्साह उच्छाहो । मत्सर मच्छरो । संवत्सर संवच्छलो । चिकित्सति चिइच्छइ ॥ प्स—अप्सरस् अच्छरा । लिप्सते लिच्छइ । जुगुप्सति जुउच्छइ ॥ अनिश्चल इति किम् । णिच्चलो ॥२३॥

द्यय्यर्यां जः ॥ २४ ॥

एषां जकारो भवति । द्य—मद्यम् मज्जं । अवद्यम् अवज्जं । आतोद्यम् आओज्जं । द्युति जुई । द्योत जोओ॥ य्य—शय्या सेज्जा । जय्य जज्जो । क्षय्य खज्जो ॥ र्य—कार्यम् कज्जं । पर्याय पज्जाओ । पर्याप्तम् पज्जत्त ॥२४॥

न्याभिमन्यौ जञौ ॥ २५ ॥

अभिमन्यौ न्यो जञ् ज इत्येतौ तु भवत । रित्त्वाद् द्वित्वम् । अहिमञ्जू अहिमजू । पक्षे अहिवण्णू अहिमण्णू ॥२५॥

ध्यह्योर्झल् ॥ २६ ॥

ध्य ह्य इत्येनयोर्झत्व भवति । लित्वाद्वित्वम्। ध्य—ध्यान झाण । अध्ययनम् अज्झयणं । संध्या संझा । विन्ध्य विञ्झा । उपाध्याय उवज्झाओ ॥ ह्य—सह्य सज्झो । गुह्यम् गुज्झ । ग्राह्यम् गेज्झ । नह्यते णज्झइ ॥२६॥

साध्वसे ॥ २७ ॥

साध्वसे ध्वोझो भवति । सज्झसं ॥२७॥

---

23. B om. अनिश्चले in the Com. M om. पथ्य पच्छा. GT पथ्य पच्छं for पथ्य पच्छो. After पच्छो GKM add पथ्या पच्छा. KT मच्छलो for मच्छरो G om. संवत्सर संवच्छलो. After संवच्छलो G adds चिकित्सा चिच्छा KT जुगुप्सते for प्सति. 24 K द्य य्य र्य इत्येतेषां for एषां. M ज for जकार GT om आतोद्यम् आओज्जं. GKMT om. क्षय्य खज्जो. B कज्जं for कज्जं. 25 K जज्जौ, MT ञ्जौ for जञौ in the Sūtra. K जज्जौ, MT ञ्जौ for जञ् ज इत्येतौ BKMT om. रित्त्वाद् द्वित्वम्. G MT om. अहिवण्ण, 26. M स्यात् for भवति. M om. लित्वाद्वित्वम्. GK लित्वात् द्वित्वम् GK om अध्ययनम् अज्झयणं. 27 Before साध्वसे in the Com M reads ध्व इति वर्तते G साध्वसशब्दे for साध्वसे. M स्यात् for भवति. GMT सज्झसं for सज्झसं.

ध्वजे वा ॥ २८ ॥

ध्वजे स्तोर्झो वा भवति । झओ धओ ध्वजः ॥२८॥

इन्धौ ॥ २९ ॥

इन्धी दीप्तावित्यस्मिन्धातौ स्तोर्झ इत्यादेशो भवति । समिध्यति समिज्झइ ॥ २९ ॥

र्तस्याधूर्तादौ टः ॥ ३० ॥

र्तस्य टो भवति अधूर्तादौ धूर्तादीन्वर्जयित्वा । कैवर्तः केवट्टो। वर्तिः वट्टी। वर्तुलम् वट्टुलं । संवर्तितः संवट्टिओ । प्रवर्तते पअट्टइ । नर्तयति णट्टइ ॥अधूर्तादाविति किम् । धूर्तः धुत्तो । वार्ता वत्ता । आर्तिः अत्ती । संवर्तनम् संवत्तणं। विवर्तनम् विवत्तणं । प्रवर्तनम् पवत्तणं । आवर्तनम् आवत्तणं । मुहूर्तः मुहुत्तो मूर्तः मुत्तो । आवर्तकः आवत्तओ । संवर्तकः संवत्तओ । वार्तिकः वत्तिओ । वर्तिका वत्तिआ । प्रवर्तकः पवत्तओ । मूर्तिः मुत्ती । उत्कीर्तितः उक्कित्तिओ । निवर्तकः णिवत्तओ । निर्वर्तकः णिव्वत्तिओ । कीर्तिः कित्ती । कार्तिकः कत्तिओ ॥ बहुलाधिकारात्—वार्ता वट्टा ॥ ३० ॥

प्रवृत्तसंदष्टमृत्तिवृत्तेष्टापत्तनकदर्थितोष्ट्रे ॥ ३१ ॥

एषु स्तोः टत्वं भवति । प्रवृत्तः पवट्टो । संदष्टः संदट्ठो । मृत्तिः मट्टी । वृत्तं वट्टं । इष्टा इट्टा । पत्तनं पट्टणं । कदर्थितः कवट्टिओ । उष्ट्रः उट्टो ॥ संदष्टोष्ट्रे तु ठत्वापवादः ॥ ३१ ॥

---

28. M स्यात्तु for वा भवति. M om. ध्वजः 29. M om. अस्मिन्; G एतस्मिन् for अस्मिन्. After आदेशो G adds वा. M स्यात् for भवति. GMT समिज्झाइ for समिज्झइ. G समिध्यते. After समिध्यति BK add विज्झइ विध्यते; MT add विज्झाइ. 30. S तस्या° for र्तस्या° in the Sūtra. M om. टः in the Sūtra. M ढः स्यात् for टो भवति. M धूर्तादिवर्जं for अधूर्तादौ, धूर्तादीन् वर्जयित्वा. GK पवट्टइ for पअट्टइ. KMS om. आर्तिः अत्ती. KMS om. प्रवर्तनम् पवत्तणं. GKM मूर्तम् मुत्तं for मूर्तः मुत्तो. KMS om. वत्तिओ वार्तिकः. After कार्तिक. GKM add इत्यादि 31. M स्यात् for भवति. KMT कअट्टिओ for कवट्टिओ.

वा न्तन्धौ मन्युचिह्नयोः ॥ ३२ ॥

अनयो संयुक्तयोर्यथासंख्य न्त न्ध इत्येतावादेशौ वा भवतः। मन्तू मण्णू। इन्धं चिण्हं।. ३२ ॥

डल्फोर्मर्दितविच्छर्दछर्दिकपर्दवितर्दिगर्तसंमर्दे ॥ ३३ ॥

एषु फोर्द्वितीयस्य न्तो संयुक्तस्य डत्वं लिद्भवति। मर्दित मड्डिओ। विच्छर्द विच्छड्डो छर्दि छड्डी। कपर्द कवड्डो। वितर्दि. विअड्डी। गर्त गड्डो। समर्द संमड्डो ॥ ३३ ॥

ढोऽर्धर्द्धिश्रद्धामूर्ध्नि तु ॥ ३४ ॥

फोरित्यनुवर्तते। एषु स्तोर्द्वितीयस्य ढो भवति तु। अर्धम् अड्ढ अद्ध। ऋद्धि इड्ढी इद्धी। श्रद्धा सड्ढा सद्धा। मूर्धा मुड्ढा मुद्धा ॥ ३४ ॥

दग्धविदग्धवृद्धिदंष्ट्रावृद्धे ॥ ३५ ॥

एषु संयुक्तस्य ढो भवति। पृथग्योगान्नित्यम्। दग्ध दड्ढो। विदग्धः विअड्ढो। वृद्धि. वुड्ढी। दंष्ट्रा दाढा। वृद्ध वुड्ढो ॥ क्वचिन्न। विद्धकइणिरूविअ, वृद्धकविनिरूपितम् ॥ ३५ ॥

पञ्चदशदत्तपञ्चाशति णः ॥ ३६ ॥

एषु स्तोर्णत्वं भवति। पञ्चदश पण्णरह। दत्तं दिण्ण। पञ्चाशत पण्णासा ॥ ३६ ॥

---

32 M इत्येतौ स्याताम for इत्येतावादेशौ वा भवतः. After मण्णू G adds चिन्धं. After इन्ध K adds इण्ह. 33. S डल्पो° for डल्फो° in the Sūtra. S विदर्ध° for °विच्छर्द° in the Sūtra. M om 'छर्दि' in the Sūtra. S 'कपर्दि' for 'कपर्द°' in the Sūtra. S पो for फोः M om. लित S विदर्ध विदड्डो for विच्छर्द· विच्छड्डो. S कपड्डो for कवड्डो. 34. G वर्तते, M अनुवृत्तिः for अनुवर्तते. S ढो for ढो. M स्यात for भवति तु S अड्डो for अड्ड G रिद्धी for इड्ढी. 35. M स्यान्नित्य for भवति. M om. पृथग्योगान्नित्यम्, GK °योगान्न विकल्पः. K om. SK equivalents under this Sūtra. S क्वचित् for क्वचिन्न T om क्वचिन्न विद्ध. निरूपितम 36. GS णकारो; M ण for णत्वं. M स्यात् for भवति. M पण्णाओ for पण्णासा.

ज्ञम्नोः ॥ ३७ ॥

ज्ञ म्न इत्येतयोर्णत्वं भवति । ज्ञानम् णाणं । संज्ञा संणा । विज्ञानम् विण्णाणं ॥ निम्नम् णिण्णं । प्रद्युम्नः पज्जुण्णो ॥ ३७ ॥

स्तवे थो वा ॥ ३८ ॥

स्तवे संयुक्तस्य थो वा भवति । थवो तवो ॥ ३८ ॥

रो हश्चोत्साहे ॥ ३९ ॥

थ इति वर्तते वेति च । उत्साहे संयुक्तस्य थो वा भवति तत्संनियोगेन हस्य च रेफः । उत्थारो उच्छाहो ॥ ३९ ॥

स्तः ॥ ४० ॥

स्तस्य थकारो भवति । हस्तः हत्थो । स्तुति थुई । स्तोकम् थोअं । प्रस्तरः पत्थरो । स्वस्ति सत्थि ॥ ४० ॥

पर्यस्ते टश्च ॥ ४१ ॥

पर्यस्ते स्तस्य टो भवति । चकारात् थश्च । पल्लट्टो पल्लत्थो ॥ ४१ ॥

वात्मभस्मनि पः ॥ ४२ ॥

आत्मभस्मनोः स्तो पो वा भवति । अप्पा अप्पाणो । अत्ता अत्ताणो ॥ भप्पो भस्सो ॥ ४२ ॥

ड्मक्मोः ॥ ४३ ॥

ड्म क्म इत्येतयोः पो भवति । कुड्मलं कुप्पलं । रुक्मिणी रुप्पिणी ॥ क्वचिद् मोऽपि । रुक्मी रुम्मी रुप्पी ॥ ४३ ॥

---

37. M स्यात् for भवति. M om. विज्ञानम् विण्णाणं. M om. प्रद्युम्नः पज्जुण्णो. 38. S थओ for थवो Gp S om. तवो. 39. GKS अनुवर्तते. M अनुवृत्तिः for वर्तते. M स्याद्वा for वा भवति. M तत्सनियोगे. GM रः for रेफः. T उड्डारो for उत्थारो. 40. S स्तकारस्य for स्तस्य.M थः स्यात् for थकारो भवति. KS पत्थारो प्रस्तारःfor प्रस्तरः पत्थरो. 41. S तश्च for टश्च in the Sūtra. M स्यात् for भवति. M om. पल्लत्थो. 42. S om. वा in the Sūtra and Com. G आत्म भस्म इत्येतयोः for आत्मभस्मनोः. G अप्पाणो. M om. अत्ताणो. G अत्तणो;M om.अत्ताणो.43. G ट्मक्मोः; T ग्मक्मोः for the Sūtra. M अनयोः for ड्म क्म इत्येतयोः. G कुट्मलं कुंपलं for कुड्मलम् कुप्पलं. T गोपि for मोऽपि. G रुम्मं रुप्पं रुक्मम्; M रुम्मं रुप्पं रुप्पी, T रुग्गं रुप्पं for रुम्मी रुप्पी रुक्मी.

ष्पस्पोः फः ॥ ४४ ॥

ष्प स्प इत्येतयोः फो भवति। ष्प—पुष्प पुष्फ। शष्प सप्फ। निष्पावः णिप्फावो। निष्पेष णिप्फेसो॥ स्प—स्पन्दनम् फन्दण। प्रतिस्पर्धी पडिप्फद्धी॥ ४४॥

भीष्मे ॥ ४५ ॥

फ इत्यनुवर्तते। भीष्मे ष्मो फत्व भवति। भिप्फो ॥४५॥

श्लेष्मबृहस्पतौ तु फोः ॥४६॥

अनयोः फोर्द्वितीयस्य संयुक्तस्य फो भवति तु। सेप्फो सेम्हो। बिहप्फई बहप्फई॥ ४६॥

ग्मो मः ॥ ४७ ॥

ग्मस्य मो भवति तु। युग्मम् जुम्म जुग्गं। तिग्मम् तिग्गं तिम्म॥४७॥

न्मः ॥ ४८ ॥

न्मस्य मो भवति। पृथग्योगान्नित्यम्। जन्म जम्मो। मन्मथ वम्महो। मन्मन मम्मणो॥ ४८॥

ताम्राम्रयोर्म्बः ॥४९॥

अनयोः संयुक्तस्य मकाराक्रान्तो बकारो भवति। ताम्रम् तम्ब। आम्रम् अम्ब॥ तम्बिर अम्बिर इत्येतौ देश्यौ॥४९॥

---

44. M फकारो for फो. G णिफ्फाओ for णिप्फावो M णिप्फासो for णिप्फेसो. GT पाडिप्फद्धो, M पाडिप्पत्थी for पडिप्फद्धी. 45. GT om फ इत्यनुवर्तते, M फानुवृत्ति M फ स्यात् for फत्व भवति. M भिप्पो for भिप्फो. 46. S श्लेष्म॰ for श्लेष्म॰ in the Sūtra. M om. संयुक्तस्य. MS om. तु. B सेम्महो, G सिलेम्हो, MT सिलिम्हो for सेम्हो. GT बुहप्फई बुहस्सई; M बुहप्फई बुहप्पई for बिहप्फई बहप्फई. 47. M म स्यात् for मो भवति तु. 48 K न्म इत्यस्य संयुक्तस्य म इत्यादेशः स्यान्नित्यम् for न्मस्य...न्नित्यम. BK मन्महो for वम्महो S om. मन्मन मम्मणो GM add मम्मण 49. M म्बो for संयुक्तस्य S मकारादेशो वो for मकाराक्रान्तो बकारो. GM बो for बकारो. B तंबिर अंबिर for तम्बिर अम्बिर

ऊर्ध्वे भो वा ॥ ५० ॥

उर्ध्वे स्तोर्भो वा भवति । उब्भं उद्धं ॥ ५० ॥

ह्वः ॥ ५१ ॥

भो वेत्यनुवर्तते । ह्वस्य भो वा भवति । जिह्वा जिब्भा जीहा ॥५१॥

वश्च विह्वले ॥ ५२ ॥

विह्वले संयुक्तस्य वकारस्य भो वा भवति । विब्भलो विहलो ॥ ५२ ।

काश्मीरे म्भः ॥ ५३ ॥

काश्मीरे संयुक्तस्य म्भ इत्यादेशो भवति । कम्भारं कम्हारं ॥ ५३ ॥

लो वार्द्रे ॥ ५४ ॥

आर्द्रे स्तोर्लत्वं वा भवति । पुनर्वाग्रहणादुत्तरत्र न विकल्पः॥ अल्लं उल्लं ओल्लं । अद्दं उद्दं ओद्दं ॥ ५४ ॥

र्यः सौकुमार्यपर्यस्तपर्याणे ॥ ५५ ॥

एषु र्यस्य लो भवति । सौकुमार्यम् सोअमल्लं । पर्यस्तम् पल्लट्टं । पर्याणम् पल्लाणं ॥ पल्लङ्को इति तु पल्यङ्कस्य ॥ ५५ ॥

अररीअरिज्जमाश्चर्ये ॥ ५६ ॥

र्य इत्यनुवर्तते । आश्चर्ये र्यस्य अर रीअ रिज्ज इति त्रय आदेशा भवन्ति। अच्छअरं अच्छरीअं अच्छरिज्जं ॥ ५६ ॥

---

50. M ऊर्ध्वशब्दे सयुक्तस्य भकारो वा स्यात् for ऊर्ध्वे...भवति. 51. G भ इत्यनुवर्तते, M भानुवृत्तिः 52. BT भश्च for वश्च in the Sūtra. M स्तो॰ for सयुक्तस्य. MT om. वकारस्य; M वस्य. After वकारस्य GM add च. M स्यात् for भवति. M भिब्भलो for विब्भलो.B विह्वलो for विहलो. 53. MS म्हः for म्भः in the Sūtra. M स्तोः for संयुक्तस्य. M म्ह; S म for म्भ. After आदेशो GM add वा. M स्यात् for भवति. KS कम्हारो कम्मारो, M कम्हारा कम्मारा for कम्भार कम्भार. 54. G आर्द्रशब्दे for आर्द्रे. M स्यात् for भवति. T om. उद्दं. 55. After सौकुमार्य KS add पर्यंक in the Sūtra. M स्यात् for भवति. KS सोउमल्ल for सोअमल्ल. K पल्लत्थं corrected to पल्लट्टं. After पल्लट्ट KS add पल्लंक. After पल्लट्ट MT add पल्लत्थ. 56. S अरिअरिज्जमाश्चर्ये for the Sūtra. BM रिअ; Bp रीय for रीअ in the Sūtra and Com. B om. र्य इत्यनुवर्तते. BT अच्चअर अच्चरिअं अच्चरिज्जं for अच्छअर. .अच्छरिज्ज.

डेरो ब्रह्मचर्यसौन्दर्ये च ॥५७॥

ब्रह्मचर्यसौन्दर्ययो चकारादाश्चर्ये च र्यस्य डित् एर इत्यादेशो भवति। चम्भचेरं। सुन्डेरं। अच्छेरं॥ डित्त्वाद्दिलोप ॥ चौर्यसमत्वात् [१·४·१००] चम्भचरिअं। सुन्दरिअ। अच्छरिअं॥ ५७॥

वा पर्यन्ते ॥५८॥

पर्यन्ते र्यस्य डेरो वा भवति। पेरन्तो पज्जन्तो॥ ५८॥

धैर्ये रः ॥ ५९॥

वेत्यनुवर्तते। धैर्ये र्यस्य रो वा भवति। धीरं धिज्जं॥ ५९॥

तूर्यदशार्हशौण्डीर्ये ॥ ६०॥

एषु स्तो· रो भवति। पृथग्योगान्नित्यम्॥ तूर। दसारो। सोण्डीरं॥ ॥ ६०॥

वाष्पे होऽश्रुणि ॥ ६१॥

अश्रुवाचिनि वाष्पशब्दे स्तोर्हो भवति। वाहो नेत्रजलम्॥ अश्रुणीति किम्। वष्फो ऊष्मा॥ ६१॥

कार्षापणे ॥ ६२॥

कार्षापणे संयुक्तस्य हो भवति। काहावणो। कहावणो इत्यत्र 'संयोगे' [१.२·४०] इति पूर्वमेव ह्रस्व, पश्चादादेशः। अथवा कर्षापणशब्दात्सिद्धिः ॥ ६२॥

---

57. S ढेरो for डेरो. M om. चकारात्. S बहृचेरं for बम्भेर BT अच्चेर for अच्छर. S om. डित्त्वाद्दिलोप.. BT अच्चरिअ for अच्छरिअ. 59. KM om. वेत्यनुवर्तते. 60 K तूर्यादिषु for एषु S लो for रो. M om. पृथग्योगात्. After दसारो GM add देश·, T adds दाशार्हः. 61 K वाप्पे for अश्रुवाचिनि वाष्पशब्दे. T om. नेत्रजलम् 62. B स्तो· for संयुक्तस्य. KMS कहापणो for काहावणो. After काहावणो B adds बहुलाधिकारात्कामावणो. S om. अथवा. M om. अथवा...सिद्धि. After °शब्दात् KST add वा GT सिद्ध for सिद्धिः.

न वा तीर्थदुःखदक्षिणदीर्घे ॥ ६३ ॥

एषु संयुक्तस्य हत्वं न वा भवति। तूहं तित्थं। दुहं दुक्खं दुहिओ दुक्खिओ। दाहिणो दक्खिणो। दीहो दीहरो दिग्घो ॥ ६३॥

कूष्माण्ड्यां ण्डश्च तु लः ॥ ६४ ॥

कूष्माण्डीशब्दे प्रथमस्य संयुक्तस्य हकारो भवति। ण्ड इत्यस्य लत्वं तु भवति। कोहली कोहण्डी। कोहली इत्यत्र 'संयोगे' [१·२·४०] इति प्रागेव ह्रस्वः पश्चाल्लत्वम् ॥ ६४ ॥

त्वथ्वद्वध्वां क्वचिच्चछजझाः ॥ ६५ ॥

त्व थ्व द्व ध्व इत्येतेषां यथासंख्यं च छ ज झ इत्येते क्वचित्प्रयोगानुसारेण भवन्ति। त्वस्य चः—भुक्त्वा भोच्चा। ज्ञात्वा णच्चा। श्रुत्वा सोच्चा॥ थ्वस्य छ.—पृथ्वी पिच्छी॥ द्वस्य जः— विद्वान् विज्जं॥ ध्वस्य झः—ध्वनिः झुणी। बुद्ध्वा बुज्झा॥ सअलपिच्छीविज्जं, सकलपृथ्वीविद्वान् ॥ ६५ ॥

ह्लो ल्हः ॥ ६६ ॥

ह्लकारस्य लकाराक्रान्तो हकारो भवति। कह्लारम् कल्हारं। प्रह्लादः पल्हादो ॥ ६६ ॥

श्मष्मस्मह्मामस्मररश्मौ म्हः ॥ ६७ ॥

श्म ष्म स्म ह्म इत्येतेषा म्ह इत्यादेशो भवति स्मररश्मिशब्दौ वर्जयित्वा। काश्मीरः कम्हारो। ग्रीष्मः गिम्हो। ऊष्मा उम्हा। विस्मय. विम्हओ॥ अस्मादृशः अम्हारिसो। ब्रह्मा बम्हा। ब्रह्माणः बम्हाणो। ब्रह्मचर्यम् बम्हचेरं॥ अस्मररश्माविति किम्। स्मरः सरो। रश्मिः रस्सी॥ ६७॥

---

63. S om. न. KS तीहं; T₁ तुहं; T₂ तिहं for तूहं. T om. दिग्घं. 64. M लः for लत्वं. K S वा for तु. M om. कोहली इत्यत्र संयोगे इति. 65. S om. थ्व in the Sūtra. K S त्वादीना, B एतेषां यथासंख्यं; M एतेषा चत्वार आदेशाः for त्व थ्व द्व ध्व इत्येतेषां; S om. श्रुत्वा सोच्चा. KS पुच्छी for पिच्छी. KS विज्जो for विज्जं. K वोज्झा for बुज्झा. 66. S कहलारं for कल्हार. GKM पल्हाओ; S पहलाओ for पल्हादो. 67. M स्मररश्मिशब्दवर्जं for °शब्दौ वर्जयित्वा. KMS काश्मीराः कम्हारा for काश्मीरः कम्हारो. K बह्माणो for ब्रह्मणो. S बंहचेरं for बम्हचेर. S रसि for रस्सी.

पक्ष्मणि ॥ ६८ ॥

म्ह इत्यनुवर्तते । पक्ष्मशब्दे स्तो. म्ह इत्यादेशो भवति । पक्ष्माणि पम्हाइं ॥ पम्हलल्लोअणो पक्ष्मललोचनः ॥ ६८ ॥

श्नष्णस्नह्लक्ष्णां ण्हः ॥ ६९ ॥

एषा ण्ह इत्यादेशो भवति । श्न– प्रश्न. पण्हो । शिश्नः सिण्हो ॥ ष्ण–विष्णुः विण्हू । जिष्णुः जिण्हू । कृष्णः किण्हो । उष्णीषम् उण्हीसं ॥ स्न– स्नान. ण्हाओ । प्रस्नव पण्हओ । ज्योत्स्ना जोण्हा ॥ ह्न–जह्नुः जण्हू ॥ ह्ण–पूर्वाह्ण पुव्वण्हो । अपराह्ण अवरण्हो ॥ क्ष्ण–श्लक्ष्णम् सण्हं । तीक्ष्णम् तिण्हं ॥ ६९ ॥

सूक्ष्मे ॥ ७० ॥

सूक्ष्मे संयुक्तस्य ण्हो भवति । सुण्हं । सण्हं ॥७०॥

आश्लिष्टे लधौ ॥ ७१ ॥

आश्लिष्टे सयुक्तयोर्यथासंख्यं लधौ भवतः । आलिद्धो ॥ ७१ ॥

ठढौ स्तब्धे ॥ ७२ ॥

स्तब्धे सयुक्तयोर्यथासंख्य ठढौ भवतः । ठड्ढो ॥ ७२ ॥

तो ढो रश्चारब्धे तु ॥ ७३ ॥

आरब्धे स्तो. तकारो भवति तु, तत्संनियोगेन रस्य च ढः । आढत्तो आरद्धो ॥ ७३ ॥

सो बृहस्पतिवनस्पत्योः ॥ ७४ ॥

अनयोः संयुक्तस्य सकारो भवति तु । वहस्सई वहप्फई । विहस्सई विहप्फई । वणस्सई वणप्फई ॥ ७४ ॥

---

68 S om. म्ह इत्यनुवर्तते S संयुक्तस्य for स्तो. S म्हकारो for म्ह इत्यादेशो. 69. KS श्न इत्येतेषा for एषा. G वेण्ह for विण्हू. M om. from कृष्ण down to अवरण्हो. GK कण्हो, S किण्ह for किण्हो. T जण्णू for जण्हू S om तीक्ष्णम तिण्हं. 70. S om the Sūtra and Com. BK om. सण्हं. 71. M लढौ in the Sūtra and Com. S आलधो for आलिद्धो. 72. M om. यथासंख्य. 73. KS संयुक्तस्य for स्तो. GMT तत्संनियोगे for °योगेन. 74. S om. the Sūtra and Com. M om. तु. T बुहस्सई for वहस्सई MST बहस्सई बहप्पई for विहस्सई विहप्फई,

शोर्लुवखोः स्तम्बसमस्तनिस्पृहपरस्परश्मशानश्मश्रौ ॥ ७५ ॥

स्तम्बादिषु शोः शषसानां खोरादौ वर्तमानानां संयुक्तसंबन्धिनां लुग्भवति । तम्बो । समत्तो । निप्पिहो । परोप्परं । मसाणं । मंसू ॥७५॥

श्चस्य हरिश्चन्द्रे ॥७६॥

हरिश्चन्द्रे श्चस्य लुग्भवति । हरिअन्दो ॥७६॥

कगटडतदप ᳵक ᳵपशोरुपर्यद्रे ॥७७॥

क ग ट ड त द पानां जिह्वामूलीयोपध्मानीययोः शोः शषसानां च संयुक्तसंबन्धिनामुपरिस्थितानां लुग्भवति अद्रे द्रकारं वर्जयित्वा । क—भुक्तम् भुत्तं। सिक्थम् सित्थं ॥ ग—दुग्धम् दुद्धं । मुग्धम् मुद्धं ॥ ट—षट्पदः छप्पओ । कट्फलम् कप्फलं ॥ ड—खड्ग खग्गो । षड्जः सज्जो ॥ त—उत्पलम् उप्पलं । उत्पातः उप्पाओ । द—मद्गुः मग्गू । मुद्गरः मोग्गरो । उद्विग्नः उव्विग्गो ॥ प—सुप्तः सुत्तो । गुप्तः गुत्तो ॥ ᳵक—दुᳵखम् दुक्खं ॥ ᳵप—अन्तᳵपातः अन्तप्पाओ ॥ श—निश्चलः निच्चलो । श्लक्ष्णं लण्हं । श्च्योतति चुअइ ॥ ष—गोष्ठी गोट्ठी । षष्ठः छट्ठो ॥ स—स्खलितः खलिओ । स्नेहः णेहो ॥ अद्र इति किम् । समुद्रो । चन्द्रो । भद्रं ॥ अद्र इति निषेधोऽयं 'धात्रीद्रे रस्तु' [१·४·८०] इति विकल्पिते रेफलोपे प्राप्तो दकारलोपो मा भूदिति ॥७७॥

---

75. K परप्परो, S परप्पलो for परोप्पर. B मसु; S मस्सू for मंसू. 76. GK श्चकारस्य for श्चस्य. 77. B om अद्रे S om. द्रकारं वर्जयित्वा; K द्रकारमात्रवर्जिते सति; M द्र इत्यक्षरवर्जं, T द्रे न भवति. T om. सिक्थं सित्थं; M सिक्थः सित्थो. GMT मुग्धा मुद्धा for मुग्धम् मुद्ध. T उद्घातः for उत्पाद M मद्दल मद्दलो for मद्गुः मग्गू. T मुद्गरं मोग्गरं for मुद्गरः मोग्गरो. KMS om. उद्विग्नः उव्विग्गो. KMS om. गुप्तः गुत्तो. S सात पातः संतप्पाओ for अन्त पातः अन्तप्पाओ. BK समुद्दो चंदो भद्दं for समुद्रो चन्द्रो भद्र. B रेफलोपेऽप्राप्ते, G रेफलोपे प्राप्तो; M रलोपे प्राप्तो; KT रलोपे प्राप्ते.

धात्रीद्रे रस्तु ॥ ८० ॥

धात्रीशब्दे द्रशब्दे च रेफस्य लुग्भवति तु । धात्री धत्ती धारी ॥ ह्स्वात्प्रागेव रलोपे धाई ॥ द्र—चन्दो चन्द्रो । मन्दो मन्द्रो । रुद्दो रुद्रो । भद्दं भद्रं । समुद्दो समुद्रो ॥ 'ह्रदे दह्योः' [१·४·११५] इति ह्रदशब्दस्य दह्योः स्थितिपरिवृत्तौ द्रह इति रूपम् । तत्र च दहो इति ॥ केचिन्नेच्छन्ति द्रे रलोपम् । द्रहशब्दः संस्कृतेऽपीति केचित् । वोद्रहास्तरुणपुरुषादिवाचका नित्यं रेफसंयुक्ता देश्या एव । सिक्खन्तु वोद्रहीओ । वोद्रहद्रहम्मि पडिआ । शिक्षन्तु तरुण्यः । तरुणह्रदे पतिता ॥८०॥

ह्स्य मध्याह्ने ॥ ८१ ॥

मध्याह्ने ह्स्य लुग्वा भवति । मज्झण्णो मज्झण्हो ॥ ८१ ॥

ज्ञो ञोऽविज्ञाने ॥ ८२ ॥

ज्ञकारसंबन्धिनो ञकारस्य लुग्भवति तु, अविज्ञाने विज्ञानशब्दे न भवति । ज्ञानम् जाणं णाणं । सर्वज्ञः सव्वज्जो सव्वण्णो । आत्मज्ञः अप्पज्जो अप्पण्णो । दैवज्ञः दइवज्जो दइवण्णो । इङ्गितज्ञः इङ्गिअज्जो इङ्गिअण्णो । अभिज्ञः अहिज्जो अहिण्णो । मनोज्ञः मणोज्जो मणोण्णो । प्रज्ञा पज्जा पण्णा। आज्ञा अज्जा अण्णा । संज्ञा सज्जा सण्णा ॥ अविज्ञान् इति किम् । विणाणं ॥८२॥

द्वोर्द्वारे ॥ ८३ ॥

द्वारे दकारवकारयोः पर्यायेण लुग्भवति तु । दारं वारं ॥ पक्षे । दुवारं ॥ ८३ ॥

रात्रौ ॥ ८४ ॥

रात्रिशब्दे संयुक्तस्य लुग्भवति तु । राई रत्ती ॥ ८४ ॥

---

80. M स्यात् for भवति. S om. मदो मंद्रो रुद्दो रुद्रो; T om. मंदो मंद्रो. G M om. ह्रदे दह्योरिति. GT om. द्रे. T वोद्रहशब्दः for द्रहशब्दः. S कश्चित्. BT द्रहादयः for वोद्रहादयः; Gp वोद्रहादयः. 81. K हकारस्य for ह्स्य. M स्यात् for भवति. 82. G ज्ञस्य for ज्ञकारस्य. M विना शब्दर्थशब्दो...for अविज्ञाने...भवति. GST सव्वण्णू. GST °ण्णू for °ण्णो under this Sūtra. K अभिज्जो for अहिज्जो. K आणा for अण्णा. After अण्णा G adds आणा. 83. After दुवारं B adds देरं वेरं.

रितो द्वित्वल् ॥ ८५ ॥

रेफानुबन्धस्यादेशव्यञ्जनस्य द्वित्वं लिङ्गवति । अङ्कोल्लो अङ्कोलः। रुण्णं रुदितम् । करणिज्जं करणीयम् ॥ ८५ ॥

शेषादेशस्याह्रोऽचोऽखोः ॥ ८६ ॥

द्वित्वमिति वर्तते । संयुक्तयोरेकतरस्य लोपे योऽवशिष्यते स शेषः । तस्य संयुक्तादेशस्य च अह्रः हकाररेफवर्जितस्य अच स्वरात्परस्य अखोः अनादौ वर्तमानस्य द्वित्वं लिङ्गवति ॥ शेष.—समस्त समत्तो । निस्पृहः णिप्पिहो । भुक्तम् भुत्तं । दुग्धम् दुद्धं । षट्पद छप्पओ । खड्ग. खग्गो । उत्पलम् उप्पलं । मुद्गरः मुग्गरो । प्राप्त. पत्तो । दुर्गम् दुग्गं । दु.खम् दुक्खं । अन्त पातः अन्तप्पाओ । निश्चल णिच्चलो । दुष्करम् दुक्करं । विप्लवः विप्पओ । पक्वम् पक्कं । धूर्त. धुत्तो । रात्रि· रत्ती । युक्तम् जुत्तं । युग्मम् जुग्गं । रश्मिः रस्सी । नग्न. नग्गो । काव्यम् कव्वं ॥ आदेश—रक्त रग्गो । सक्तः सग्गो । अमात्यः अमच्चो । आत्मा अप्पा । आर्या अज्जा । उपाध्याय उवज्झाओ । सह्यः सज्झो । साध्वसम् सज्झसं । बृहस्पति बहप्फई ॥ अह इति किम् । विह्वलः विहलो । दुःखम् दुहं । बाष्प. बाहो । धात्री धारी । तूर्यम् तूरं। धैर्यम् धीरं ॥ अच इति किम् । कास्यम् कंसं । वयस्यः वअंसो । संध्या संझा । भिन्दिपालः भिण्डिवालो ॥ अखोरिति किम् । स्खलित. खलिओ । स्थूलः थूरो । स्तम्भः खम्भो ॥ ८६ ॥

---

85. S om the Sūtra BKM अकोल for अकोल्लो. K om. करणीयम्.
86 M अनुवर्तते for वर्तते M अवशिष्टः for अवशिष्यते. M om. अह्रः, M om. अच·. GMS om. लित्, GKS मोग्गरो for मुग्गरो GKM S om. दुर्गम् दुग्ग GKM om. युक्तम् जुत्तं GK शक्त. for सक्त· S अज्जू for अज्जा. S बुहप्पई for बहप्फई S अस्तोरिति for अखोरिति.

दीर्घान्न ॥ ८७ ॥

शेषादेशस्येति वर्तते । लाक्षणिकादलाक्षणिकाच्च दीर्घात्परयोः शेषादेशयोः द्वित्वं न भवति । लाक्षणिकात्—निःश्वासः णीसासो । स्पर्शः फासो । दंष्ट्रा दाढा । अस्पर्शः अप्फासो ॥ लाक्षणिकात्—पार्श्वम् पासं । शीर्षम् सीसं । ईश्वरः ईसरो । द्वेष्यः वेसो । लास्यम् लासं । आस्यम् आसं । प्रेष्यः पेसो । निर्माल्यम् ओमालं । आज्ञा आणा । आज्ञप्तिः आणत्ती । आज्ञापनम् आणावणं ॥ अमच्चो इत्यादिषु 'संयोगे'[१·२·४०] इति आदावेव ह्रस्वः, पश्चाल्लोपे द्वित्वम् । अलाक्षणिकात्प्रायो द्वित्वाभावः प्रयोगतोऽनुसर्तव्यः ॥ ८७ ॥

कर्णिकारे णो वा ॥ ८८ ॥

कर्णिकारे शेषस्य णस्य द्वित्वं वा न भवति । कण्णिआरो कणिआरो ॥ णग्रहणमुत्तरार्थम् ॥ ८८ ॥

धृष्टद्युम्ने ॥ ८९ ॥

धृष्टद्युम्ने आदेशस्य णस्य द्वित्वं न भवति । पृथग्योगान्न विकल्पः । धट्ठज्जुणो ॥ ८९ ॥

वा से ॥ ९० ॥

से समासे शेषादेशयोर्द्वित्वं वा भवति । णइग्गामो णइगामो । कुसुमप्पअरो कुसुमपअरो । देवत्थुई देवथुई । हरक्खन्दा हरखन्दा हरस्कन्दौ । आणालक्खम्भो आणालखम्भो ॥ ९० ॥

---

87. KMST om. लाक्षणिकात्. K देसो for वेसो. GKMT अवमाल्यं for निर्माल्यम्. K ओमालो for °मालं. K आणवणं for आणावणं. After आणावण S adds इत्यादि. GKST om. लोपे. 89. BMT om. धृष्टद्युम्ने in Com. M स्यान्नित्यं for भवति । पृथग्योगान्न विकल्पः. B धट्ठजुणो. 90. M om. से in Com. BT हरक्कन्दा हरकदा for °खन्धा हरखंधा. K आलाणक्खम्भो for आणाल°. T om. आणालखंभो.

प्रमुक्तगे ॥ ९१ ॥

से इति वर्तते वेति च । प्रमुक्तादिषु समासे यथादर्शनं व्यञ्जनस्य द्वित्वं वा भवति । प्रमुक्तः पम्मुक्को पमुक्को । सपिपास सप्पिवासो सपिवासो । बद्धफल· बद्धप्फलो बद्धफलो । मलयशिखरखण्डः मलयसिहरक्खण्डो मलयसिहर-खण्डो । त्रैलोक्यम् तेल्लोक्क तेलोक्कं । सपरितापः सप्परितावो सपरितावो । परवशः परव्वसं परवसो । प्रतिकूलम् पडिक्कूलं पडिकूलं । अदर्शनम् अद्दंसणं अदंसणं । इत्यादि ॥ आकृतिगणत्वात् प्रफुल्लम् पप्फुल्लं पफुल्लं । सपरिहासम् सप्परिहासं सपरिहासं । इत्यादि सिद्धम् ॥ ९१ ॥

दैवगेषु ॥ ९२ ॥

दैवादिषु यथादर्शनं व्यञ्जनस्य द्वित्वं वा भवति । दैवम् दइव्वं दइवं । व्याकुलः वाउल्लो वाउलो । नखः णक्खो णहो । नीडं णेड्ड णीडं । निहितः णिहित्तो णिहिओ । मृदुत्वं माउक्क माउअ । कुतूहलम् कोउहल्ल कोऊहल । स्थूलः थुल्लो थोरो । एक. एक्को एओ । व्याहृतम् वाहित्तं वाहिअं । तूष्णीकः तुण्हिक्को तुण्हिओ । मूक. मुक्को मूओ । सेवा सेव्वा सेवा । अस्मदीयम् अम्ह-क्केरं अम्हकेरं । हूतम् हुत्तं हूअ । स्त्यानम् ठिण्ण ठीण । स्थाणुः खण्णू खाणू । स इव सो च्चिअ सो चिअ । स एव सो च्चेअ । इत्यादि ॥ ९२ ॥

तैलादौ ॥ ९३ ॥

तैलादिषु यथादर्शनमन्त्यस्यानन्त्यस्य च व्यञ्जनस्य द्वित्व भवति । पृथग्योगान्नित्यम् ॥ तैलम् तेल्लं । व्रीडा विड्डा । प्रेम पेम्मं । स्रोत. सोत्त । प्रभूतम् पहुत्तं । मण्डूकः मण्डुक्को । उदूखलम् ओक्खलं । यौवनम् जोव्वण । ऋजुः उज्जू । विचकिलम् वेइल्लं । इत्यादि ॥ ९३ ॥

---

91. KS om. वेति च. After पफुल्ल BK add अप्प-रिहासो अपरिहासो. 92 G दैवगेऽखौ for the Sūtra. After दैवादिषु GKM add अनादौ. M om. यथादर्शन. B अम्मक्केर अम्मकेर for अम्हक्केर अम्हकेर. After अम्हकेर B adds भूअ भुत्त भूतम् G थिण्ण थीण for ठिण्ण ठीण. After सो च्चेअ B adds चिअस्सा चिअसा (?) 93. T अन्त्यान-न्त्यस्य for अन्त्यस्यानन्त्यस्य च. M द्वित्व स्यान्नित्यम् for द्वित्व भवति. M om. पृथग्योगान्नित्यम्, GK °योगान्न विकल्प . KMS om. उलूखलं ओक्खल.

पूर्वमुपरि वर्गस्य युजः ॥ ९४ ॥

वर्गसंबन्धिनो युग्वर्णस्य शेषस्यादेशस्य वा द्वित्वप्रसङ्गे उपरि पूर्वमक्षरं भवति । वर्गाणा द्वितीयस्योपरि प्रथमं चतुर्थस्योपरि तृतीयमित्यर्थः । व्याख्यानम् वक्खाणं । वृक्षः रुक्खो । व्याघ्रः वग्घो । अर्घति अग्घइ । मूर्छा मुच्छा । अक्षीणि अच्छीणि । निर्झरः णिज्झरो । मध्यम् मज्झं । निष्ठुरः णिट्ठुरो । मुष्टिः मुट्ठी । तीर्थम् तित्थं । हस्ती हत्थी । हस्तः हत्थो । निर्धनः णिद्धणो । आश्लिष्टः आलिद्धो । गुल्फम् गुप्फं । पुष्पम् पुप्फं । निर्भरः णिब्भरो । विभ्रमः विब्भमो । पिप्पलः पिप्फलो ॥ प्रमुक्तादौ [१·४·९१] द्वित्वे मलयसिहरक्खण्डो ॥ दैवादौ [१·४·९२] णक्खो ॥ तैलादौ [१·४·९३] ओक्खलं ॥ समासे [१·४·९०] कइद्धओ कपिध्वजः ॥ द्वित्व इत्येव । ख्यातः खाओ ॥ ९४ ॥

प्राक्श्लाघाप्लक्षशार्ङ्गे ङ्लोऽत् ॥ ९५ ॥

श्लाघादिषु ङ्लः ङकारलकारयोः प्राक् अत् अकारो भवति । श्लाघा सलाहा । प्लक्षः पलक्खो । शार्ङ्गम् सारङ्गं ॥ ९५ ॥

क्ष्मारत्नेऽन्त्यहलः ॥९६॥

प्रागित्यनुवर्तते, अदिति च । क्ष्माशब्दे रत्नशब्दे च संयुक्तस्यान्त्यहलः अन्त्यव्यञ्जनस्य प्रागत्वं भवति । क्ष्मा छमा खमा । रत्नम् रअणं ॥९६॥

स्नेहाग्न्योर्वा ॥ ९७ ॥

अन्त्यहल इत्यनुवर्तते । स्नेहाग्न्योः संयुक्तस्यान्त्यहलः प्रागत्वं वा भवति । सणेहो णेहो । अगणी अग्गी ॥ ९७ ॥

---

94 T om. प्रथमचतुर्थस्योपरि. S om. तीर्थम् तित्थं । हस्ती हत्थी । हस्तः हत्थो. M om विभ्रमः विब्भमो. B विप्पलः विंचूलो, T पिप्पलो विचूलो (?); GK om. पिप्पलः. GK विप्फलो विब्भलो for पिप्फलो. 95. T पळग्घो for पलक्खो. 96. KS क्ष्मारत्नशब्दयो for क्ष्माशब्दे रत्नशब्दे च. K om. छमा. GT om. खमा. 97. S स्नेहाग्नौ वा for the Sūtra. S om. अन्त्यहल इत्यनुवर्तते; B इति वर्तते, M इत्यनुवृत्तिः.M सिणेहो for णेहो.

शर्षतप्तवज्रेऽन्वित् ॥ ९८ ॥

शर्ष इत्येतयोस्तप्ते वज्रे च संयुक्तस्यान्त्यहल: प्रागित्वं वा भवति । र्श—आदर्श. आअरिसो आअसो । सुदर्शन: सुअरिसणो सुदंसणो । दर्शनम् दरिसणं दंसण ॥ र्ष—वर्षम् वरिसं वासं । वर्षा. वरिसा वासा । वर्षशतम् वरिससअ वाससअ । तप्त: तविओ तत्तो । वज्रं वइरं वज्ज ॥ ९८ ॥

हर्षामर्षश्रीह्रीक्रियापरामर्शकृत्स्नदिष्ट्यार्हे ॥ ९९ ॥

हर्षादिषु र्ह इत्यत्र च संयुक्तस्यान्त्यहल. प्रागित्वं भवति ॥ पृथग्योगान्नित्यम् ॥ हर्ष. हरिसो । अमर्ष· अमरिसो । श्री. सिरी । ह्री हिरी । अह्रीक: अहिरिओ । क्रिया किरिआ । परामर्श· परामरिसो । कृत्स्नम् कसिणं । दिष्ट्या दिट्ठिआ ॥ र्ह—अर्ह. अरिहो । गर्हा गरिहा । बर्ह: बरिहो ॥ ९९ ॥

स्याद्भव्यचैत्यचौर्यसमे यात् ॥ १०० ॥

स्याद् भव्य चैत्य इत्येतेषु चौर्यसमेषु च यकारात्प्रागित्वं भवति। स्यात् सिआ । स्याद्वाद. सिआवाओ । भव्य. भविओ । चैत्यम् चेइअं । चौर्यसम—चौर्यम् चोरिअं । गाम्भीर्यम् गम्भीरिअं । धैर्यम् धीरिअं । भार्या भारिआ । सौन्दर्यम् सुन्दरिअ । ब्रह्मचर्यम् बम्हचरिअं । सूर्य: सूरिओ । शौर्यम् सोरिअं। आचार्य· आइरिओ । वर्य. वरिओ । वीर्यम् वीरिअं। चर्या चरिआ। स्थैर्यम् थेरिअं । इत्यादि ॥ आकृतिगणत्वात्पर्यङ्कादय· । पर्यङ्क. पलिअङ्को ॥१००॥

---

98. T शीर्ष° for शर्ष° in the Sūtra, Bp °वज्रतप्तेषु in the Sūtra M om. आअसो, BT आअस्सो, G आयसो, K आद्दसो. M om. वइर. 99. KS पृथग्योगान्न विकल्प:, M पृथक्त्वान्नित्यम्. M om गरिहा गर्हा । बर्ह बरिहो 100. K स्यादित्यादिषु for स्या ..इत्येतेषु T चौर्यसमेषु for °समे M चोरिओ for चोरिअ. After चोरिअ S adds चोरिआ. M om. from गाम्भीर्यम् down to the end of the Sūtra S om. पर्यङ्कादय·.GK परिअको for पलिअको.

लादक्लीबेषु ॥ १०१ ॥

संयुक्तस्य लकारात्प्रागित्वं भवति । अक्लीबेषु क्लीबप्रकारेषु न भवति । क्लिन्नम् किलिन्नं । क्लिष्टम् किलिट्ठं । क्लृप्तम् किलित्तं । प्लुष्टम् पिलुट्ठं । क्लान्तम् किलितं । प्लोषः पिलोसो । श्लेष्मा सिलिम्हो । श्लेषः सिलेसो । शुक्लम् सुकिलं । क्लेदः किलेओ । क्लेशः किलेसो । प्लवः पिलेवो । अम्लम् अमिलं । ग्लायति गिलाअइ । म्लायति मिलाअइ । म्लानम् मिलाणं । क्लाम्यति किलम्मइ ॥ अक्लीबेष्विति किम् । क्लीबः कीवो । विक्लवः विक्कओ । क्लमः कमो । प्लव पवो । विप्लवः विप्पओ । शुक्लपक्षः सुक्कपक्खो । उत्प्लावयति उप्पावेइ ॥ १०१ ॥

नात्स्वप्ने ॥ १०२ ॥

स्वप्ने संयुक्तस्य नकारात्प्रागित्वं भवति । सिविणो सिमिणो ॥१०२॥

स्निग्धे त्वदितौ ॥ १०३ ॥

नादिति वर्तते । स्निग्धे संयुक्तस्य नकारात्प्रागत्वमित्वं च तु भवतः । सिणिद्धं सणिद्धं । पक्षे णिद्धं ॥ १०३ ॥

कृष्णे वर्णे ॥ १०४ ॥

अदिताविति वर्तते । वर्णवाचिनि कृष्णशब्दे संयुक्तस्यान्त्यहलः प्रागदितौ भवतः । कसणो कसिणो ॥ वर्ण इति किम् । कण्हो कृष्णः (विष्णुः) ॥ १०४ ॥

---

101. GT लादक्लबेषु, M लोऽक्लबेषु for the Sūtra. GMT अक्लबेषु क्लबप्रकारेषु. K पिलुट्ठं for पिलिट्ठ. K किलत for किलिन्न. K प्रोषः for प्लोषः. K सुक्लिलं for सुकिल. T पिळवो for पिलेवो. B किलामइ for किलम्मइ. GKMT अक्लबेषु for अक्लीबेषु. GKMT क्लबः कओ for क्लीबः कोओ. G om. उत्प्लावयति उप्पावेइ. S उत्सादयति for उत्प्लावयति. 102. M न इत् स्वप्ने for the Sūtra. 103. BpT स्निग्धे तु for the Sūtra. MS स्निग्धे अदितौ for the Sūtra. S om. नादिति वर्तते. S om. तु. G S om. पक्षे. S om. णिद्धं. 104. K कृष्णपर्णे for the Sūtra. After कृष्णशब्दे S adds सयुक्तस्य. After अदितौ K adds तु. M om. कृष्णः.

अर्हत्युच्च ॥ १०५ ॥

अर्हच्छब्देऽन्त्यहलः प्रागुत्वमदितौ च भवन्ति । अरुहो अरहो अरिहो । अरुहन्तो अरहन्तो अरिहन्तो ॥ १०५ ॥

तन्व्याभे ॥ १०६ ॥

उदित्यनुवर्तते । उकारान्ता ईकारप्रत्ययान्तास्तन्व्याभाः, तेषु संयुक्तस्यान्त्यहलः प्रागुत्वं भवति । तन्वी तणुवी । लघ्वी लहुवी । गुर्वी गुरुवी । पृथ्वी पुहुई । मृद्वी मउई । वह्वी वहुई । पट्वी पटुई । इत्यादि ॥ १०६ ॥

स्रुघ्ने रात् ॥ १०७ ॥

स्रुघ्ने संयुक्तस्य रात्पूर्वमुत्वं भवति । सुरुग्घं नगरम् ॥ १०७ ॥

एकाचि श्वःस्वे ॥ १०८ ॥

एकस्वरयोः श्व स्व इत्येतयोः संयुक्तस्यान्त्यहलः प्रागुत्वं भवति । श्व कृतं सुवो कअं । स्वे जनाः सुवे जणा ॥ एकाचीति किम् । स्वजनः सअणो ॥ १०८ ॥

वा छद्मपद्ममूर्खद्वारे ॥ १०९ ॥

एषु स्तोरन्त्यहलः प्रागुत्वं वा भवति । छउमं छम्मं । पउमं पोम्मं । मुरुक्खो मुक्खो । दुवार । पक्षे । दारं वारं देरं वेरं ॥ १०९ ॥

ईल् ज्यायाम् ॥ ११० ॥

ज्याशब्दे अन्त्यहलः प्रागीत्वं लिद्भवति । जीआ ॥ ११० ॥

---

105. B अरुहितो आरिहितो अरहतो for अरुहन्तो etc. 106. S om. this Sūtra and Com. G M T ङीप्रत्ययान्ताः for ईकारप्रत्ययान्ता. K लघुवी for लहुई. K पिहुई for पुहुई. GKMT om. पट्वी पटुई. 107. S om the Sūtra and Com. M om संयुक्तस्य M प्रागुत्वं स्यात् for पूर्वमुत्वं भवति. 108. S om. the Sūtra and Com M प्रागुक्त स्यात् for प्रागुत्वं भवति. B सजणो for सअणो 109 M स्यात् for भवति B पम्म, T पद्म for पोम्मं. G om. वारं वेरं, M om. देरं वेरं, T om. वार देर वेरं 111. S विपरीतवृत्ति. for स्थितिपरिवृत्तिः. M om. भवति

ह्रश्च महाराष्ट्रे होर्व्यत्ययः ॥ १११॥

स्तोरिति निवृत्तम् । महाराष्ट्रशब्दे होः हकाररेफयोर्व्यत्ययः स्थिति-परिवृत्तिर्भवति । एकस्य स्थाने एको भवतीत्यर्थः । ह्रश्च ह्रस्वश्च दीर्घस्य भवति । मरहट्ठो ॥१११॥

लनोरालाने ॥ ११२ ॥

व्यत्यय इत्यनुवर्तते । आलाने लकारनकारयोर्व्यत्ययो भवति । आणालो ॥ ॥११२॥

वाराणसीकरेण्वां रणोः ॥ ११३ ॥

अनयो रेफणकारयोर्व्यत्ययो भवति । वाणारसी । कणेरू ॥ करेण्वा-मिति किम् । स्त्रीलिङ्गनिर्देशादन्यत्र न भवति । एसो करेणू ॥११३॥

ललाटे डलोः ॥ ११४ ॥

ललाटे टस्य डत्वे डलयोर्व्यत्ययो भवति । णिडालं णडालं । 'लो ललाटे च' [१·३·८१] इति आद्यस्य णत्वमेव ॥११४॥

ह्रदे दहयोः ॥ ११५ ॥

ह्रदे दहयोर्व्यत्ययो भवति । द्रहो दहो ॥११५॥

चलयोरचलपुरे ॥ ११६ ॥

अचलपुरे चलयोर्व्यत्ययो भवति । अलअउरं ॥११६॥

ह्ये ह्योर्वा ॥ ११७ ॥

ह्य शब्दे हकारयकारयोर्व्यत्ययो वा भवति । गुह्यम् गुय्हं गुज्झं । सह्यं सय्हं सज्झं ॥११७॥

---

112. GKS add आणालखंभो. After °खंभो G adds आलानस्तम्भः । स्तम्भ [१·४·११] इति खत्वम्, K adds आलानं गजबन्धनस्तम्भ इत्यर्थः. 114. K णो ललाटे for the Sūtra. After डत्वे G adds सति. G om. णिडालं. 115. M दहोः for दहयोः in the Sūtra. 116. G अलअपुरं, KS अलचपुरं for अलअउरं. 117. M om. the Sūtra and Com. After गुज्झं BT read गुह्यअहं. After सज्झं BT read सहिअह.

लघुके लहोः ॥ ११८ ॥

लघुकशब्दे घस्य हत्वे हलोर्व्यत्ययो वा भवति । हलुओ लहुओ ॥ घस्य व्यत्यये कृते पदादित्वाद् हत्वं न भवतीति हत्वकरणम् ॥११८॥

रलोर्हरिताले ॥ ११९ ॥

हरिताले रलोर्व्यत्ययो भवति । हरिआलो हलिआरो ॥११९॥

दर्वीकरनिवहौ दव्वीरयणिहवौ ॥ १२० ॥

एतयोर्यथासंख्य दव्वीरअ णिहव इति कृतव्यत्ययविधानौ निपात्येते । दव्वीरओ सर्प. । पक्षे दव्वीअरो । णिहवो ॥१२०॥

गहिआद्याः ॥ १२१ ॥

गहिआ इत्यादय· शब्दा निर्वचनगोचरा निपात्यन्ते । (१) ग हि आ काम्यमाना ग्राह्या काम्यमानत्वात् । ह्रस्वः, चौर्यसमत्वात्प्राणित्वं च ॥ (२) कि मि घ र व स णं कौशेये । कृमिगृहवसन कृमिविहितावरणादेव तत्तन्तो-रुत्पत्ते. ॥ (३) ण न्दि णी धेनु. । नन्दिनीव नन्दिनी ॥ (४) प डि सा ओ घर्घरकण्ठ । प्रतिशब्दवत्त्वात् ध्वने. प्रतिपादनत्वाद्वा ॥ (५) व इ रो डो जारः । पतिं रोटयति वञ्चयतीति । पो वः । टो डः ॥ (६) अ वि ण अ व ई अविनयपति. ॥ (७) अ ण डो अनृतम् । प्रत्यादिपाठात् [१·३·३३] तस्य ड ॥ (८) अ ज डो अजडः शीघ्रकारित्वात् ॥

---

118. GS लहो , M लघो· for हलो in the Sūtra. G S लहोः for हलो . S om वा. T हकरण for हत्वकरणम्. 119. M om. हरिताले रलोर्व्यत्ययो भवति. 120 M दर्वीकरनिवहे तु for the Sūtra. B °दव्विअर° in the Sūtra. After °णिहवौ in the Sūtra G adds तु. S यथा-संभव for यथासंख्य M °विधानेन for °विधानौ B दव्विरओ for दव्वीरओ. M om पक्षे दव्वीअरो सर्प . After णिहवो G adds णिवहो, T adds णीवाहो, S adds णिहओ 121. (1) HD. 2.85. (2) HD. 2.33. GT किमिहरवसण for किमिघर° GT कौशेयम् for कौशेये. T_2 देवतरोत्पत्ते for तत्तन्तोरुत्पत्ते . (3) HD. 4.18.(4) HD. 4.17. B वडिणाओ, K वडिसाओ for पडिसाओ. (5) HD. 7.42. T आदकट स्तेये । पतिं कुटति वञ्चयति for रट °यतीति (6) HD. 1.18.T अविनयवती for °पति . (7) HD.1.18. (अणाडो).

(९) छिण्णो छिन्नः स्मरशरच्छिन्नत्वात्। (१०) छिण्णा स्त्री सदाचारच्छिन्नत्वादन्ते इति ॥ (११) छिच्छओ अक्षिश्वनः नयनप्रीत्यनर्हत्वात्। अक्ष्णोऽकारस्य लुक् ॥ (१२) सद्दोली कामपरवशकारणत्वात्। आदेशतोऽत ॥ (१३) संचारी दूती। प्रीतिं संचारयतीति ॥ (१४) सहउत्थिआ सहोत्थिता दूती। कार्यानुकूल्यात् ॥ (१५) मराली दूती। मृदुस्वभावत्वान्मधुरवचनत्वाद्वा ॥ (१६) पेसणआरी दूती प्रेषणं करोतीति ॥ (१७) अग्गिहरी दूती। आग्निहरी संतर्पणशीलत्वात् ॥ (१८) पडिसोत्तो प्रतिकूले। प्रतिमुखं स्रोतः प्रवाहो यस्यासौ ॥ (१९) पडिक्खरो प्रतिकूले। प्रतिमुखं क्षरतीति ॥ (२०) जोओ (२१) दोसणिजन्तो (२२) दोसारअणो (२३) समुद्दणवणीअं चन्द्रः। द्योतन इति द्योतः। ज्योत्स्नायन्त्रम्। आन इः, जस्य दः, नात्प्राणत्वम्। दोषाकरत्वम्। समुद्रनवनीतं मथनोत्थितत्वात् ॥ (२४) चिरिचिरिआ (२५) चिलिचिलिआ धारा। चिरिचिरीति चिलिचिलीति ध्वनिर्यस्याः सा तथोक्ता ॥ (२६) समुद्दहरं अम्बुगृहं जलधारोपचारात् ॥ (२७) तम्बकुसुमं कुरवकं कुरण्टकं च। ताम्रकुसुमं तथाविधकुसुमत्वात् ॥ (२८) मुहरोमराई भ्रूः श्मश्रूर्वा मुखरोमराजिः तथाविधस्वरूपत्वात् ॥ (२९) थेवो बिन्दुः स्तोकत्वात् ॥

---

(9) HD. 3.27. (11) HD. 1.174. G नयनप्रीत्या छिन्नत्वात्; Gp इतत्वात्; T प्रत्यादनत्वात् for नयनप्रीत्यनर्हत्वात्. (12) HD. 6.142. K om. सद्दोली upto संचारयतीति. Before सद्दोली G read सहउत्थिआ सहोत्थिता दूती. G मराली for सद्दोली. T असराळी व समराळी. (13) GKT om. संचारी दूती। प्रीतिं संचारयतीति. (14) HD.8.9. (15) 6.142. (16) HD. 6.59. T प्रवणं for प्रेषणं. (17) HD 1.35. अग्निहारी for अग्गिहरी. (18) HD. 6.18. G प्रतिकूलः for प्रतिकूले. (19) HD. 6 18. पडिसूरो for पडिक्खरो. (20) HD. 3.40. (21) HD.5.51. (22) SK. (23) HD. 8.50. K मन्दरान्मथितत्वात् for मथनोत्थितत्वात्. (24) HD. 3.13. (25) HD. 3.13. (26) HD. 8.21. K समुद्रगृहं for अम्बुगृहं. After अम्बुगृहं G adds समुद्रगृहम्. (27) HD. 5.9. (28) HD. 6.136. S om. श्मश्रूर्वा.(29) HD. 5.29. S थोओ for थेवो.

(३०) धूमद्धअमहिसीओ कृत्तिकाः धूमध्वजमहिष्यः अग्निना संयुक्तत्वात् ॥ (३१) विसारो सैन्यं विसरणशीलत्वात् ॥ (३२) अवहोओ विरहः । अपमेगः भोगासहत्वात् ॥ (३३) पाओ (३४) पअलाओ फणी । प्राणिघातुकत्वात्पापः । पदानि लायति निगूहतीति पदलापः ॥ (३५) अहिअलो क्रोधः । अहिरिव वलति नाशयतीति अहिवलः ॥ (३६) सिहिणं स्तनः । शिखित्वं चूचुकवत्त्वात् । अस्त्यर्थे णः ॥ (३७) थिरण्णेसो यो न क्वचिदपि स्थितिं बध्नाति, स्थिरं यथा स्यात्तथा न तिष्ठतीति थिरण्णेसो चपलहृदयः ॥ (३८) सूरङ्गो दीपः । सूरवदङ्गं यस्यासौ ॥ (३९) जोइक्खो ज्योतिष्कः ॥ (४०) पासावओ गवाक्षः । पासो इति प्राकृते चक्षुः, तदापद्यत इति पासावओ ॥ (४१) पासो पश्यतीति पासो अक्षि ॥ (४२) कोप्पो अपराधः । आत्मनः कोप एवापराधः ॥ (४३) उम्मुहो उन्मुखः ॥ (४४) उद्दणो उद्ददनः । दस्य वस्य च लुक् ॥ (४५) पहट्टो प्रधृष्टः । गर्वात्यर्थः ॥ (४६) लम्वा केशाः । लम्वन्त इति लम्वाः ॥ (४७) वल्लीवत् वेल्ली वल्लरीवत् ॥ (४८) वेल्लरिआ आदेरत एः, स्वार्थे कश्च ॥ (४९) जण्णहरो यज्ञहरो राक्षसः । तत्स्वभावत्वात् ॥ (५०) जणउत्तो ग्रामप्रधाननरः जनपुत्रः । तद्वदाचरतीति ॥ (५१) वम्हहरं (५२) आरनालं

---

(30) HD. 5.62. S संयुक्तत्वात् for संभुक्तत्वात्. (31) HD. 7.72. (32) HD. 1.35. अवहाओ for अवहोओ. (33) HD. 6.38. G पावो for पाओ. (34) HD. 6.72. (35) HD 1.36. GK अहिअलो for अहिवलः. (36) HD. 7.31. B om. शिखित्वं. (37) HD. 5.27. G थिरणासो; Gp थिरगामो. ST थिरण्गोसो. (38) HD. 8.41. (39) HD. 3.49. (40) HD 6.43. (41) HD. 6.75. (42) HD. 2.45. (43) HD. 1.99. (44) HD 1.99. (45) HD 6.9. (46) HD. 7.26. G लम्वो for लम्वः. After लम्वा. G adds वल्लो. (47) HD. 7.32. (48) HD 7.32. G विल्लरिआ for वेल्लरिआ. (49) HD. 3.43. जण्णोहणो; S जण्णहलो दक्षः for यज्ञहरो राक्षस. (50) HD. 3.52. GT ग्रामपधान; for °प्रधाननरः (51) HD. 6 91. (52) HD. 1.66. G आरणालं. K अम्युजं for अम्बुजे.

(५३) थेरो स णं अम्बुजे। ब्रह्मगृहम्। आराद् दूरे समीपे च नालमस्तीति आरनालं। द्वितीयस्यातोऽत्। स्थविरासनं स्थविरो ब्रह्मा। आत ओत्॥ (५४) क लिमं कन्दोट्टं उत्पले। के लीयते इति कलिमं। डिमः। कन्दादुट्टीकते उद्गच्छतीति कन्दोट्टं। 'स्तौ' [१·२·६५] इत्योत्वम्॥ (५५) चन्दोज्जं (५६) र अ णि द्ध अं कुमुदम्। चन्द्रेणोद्द्योतत इति चन्दोज्जं। रजनिध्वजम्॥ (५७) घ र अ न्दं मुकुरम्। गृहे चन्द्रवदुद्द्योतत इति॥ (५८) आ आ स त लं हर्म्यपृष्ठम्। आकाशतलमिति॥ (५९) आ ण न्द व डो नववध्वा रक्तारुणं वस्त्रम्, प्रथमरजस्वलाया रक्ताक्तः पटः, आनन्दविषयत्वात्॥ (६०) सू र द्ध ओ दिवसः। सूर्यो ध्वजो यस्य सः॥ (६१) प ल्ल वि अं लाक्षारक्तम्। सपल्लवमिव पल्लवितम्॥ (६२) अ च्छि व ड णं निमीलनम्। अक्षिपक्ष्मणा पतनम्॥ (६३) णी स ङ्को वृषः। निःशङ्कः॥ (६४) ए लवि लो धनवांश्च। चकाराद् वृषश्च॥ (६५) सु ह र ओ दारिकागृहं चटकश्च। सुखं रतमस्यास्तीति॥ (६६) ह ट्ठ म ह ट्ठो स्वस्थः। हृष्टश्चासौ महार्थश्च॥ (६७) णि म्मं सु ओ युवा निःश्मश्रुकः। आदेरत ई॥ (६८) ज ह णा रो हो ऊरुः। जघनेनारुह्यत इति॥ (६९) प ल्ल ट्ट जी हो (७०) अ उ ज्झ ह रो रहस्यभेदी। पर्यस्तजिह्वः। गुह्यहरः। आदावडागमः॥ (७१) णि हु अं निधुवनं सुरतं निभृतम्॥

---

(53) HD.5.29. (54) HD. 2.9. (55) HD.3.4. (56) HD.7.4. KS मुकुरं for कुमुदम्. K adds सितोत्पल. (57)HD. 2.107.G घरअंदअ. (58) HD. 1.72. B आआसतअं for °तलं. G आकाशतलवदाभासत इति for °तलं. (59) HD. 1.72. KM रक्तासक्तं वस्त्रं for रक्ताक्तः पटः. (60) HD. 8.42. (61) HD 6.19. G पल्लवितमिव for सपल्लवं. (62) HD. 1 39.G अक्षिपद्मानां for °पक्ष्मणा. (63) Sk. (64) HD. 1.148. GM add ऐलविलवत्. (65) HD. 8.56. सुहराओ for सुहरओ. T सुमरओ for °सुहरओ. (66) HD. 8.65. (67) HD. 6.32. (68) HD. 3.44. GMT जहणरोहो, K जहणलाहो for °णारोहो. (69) HD. 6.35. (70) HD. 1.42.G अगुज्झहरो, M अउज्झहरओ for अउज्झहरो. (71) HD. 4.50.

(७२) अच्छुद्दसिरी मनोरथाधिकफलप्राप्तिः । अच्छुद्दस्री । मृदुत्वादिपाठात् [१·४·९१] द्वित्वम् ॥ (७३) बहुजाणो चोरो धूर्तश्च । बहुज्ञानः ॥ (७४) परेओ परेतः पिशाचः ॥ (७५) उज्जल्लो बहुबलवान् । उज्ज्वल । दैवादिपाठात् [१·४·९२] द्वित्वम् ॥ (७६) जोई विद्युत् ज्योतिर्वा ॥ (७७) मिड्डं कृष्णं मृद्भवशीलत्वात् । मिड्डं संस्कृतम् इत्येके ॥ (७८) णिअंछणं परिधानम् । निबध्यत इति निबन्धनम् ॥ (७९) जहणूहुलं जघनांशुकम् । जघनांशुकम् । आनो बिन्दुना सह उत्वम् ॥ (८०) पाउरणं कवचम् । प्रावरणत्वात् । आदेरत उः (८१) ओअल्लो अपसारः कम्पश्च । अपसारे ओअल्लो । तैलादित्वात् [१·४·९३] द्वित्वम् ॥ (८२) चवेडी करसंपुटाघातः ॥ (८३) रइलक्खं रतिलक्ष्यं जघनम् ॥ (८४) गावडो कुडुम्बी व्यापृतः ॥ (८५) पुरिहदेवा देव्या कुलस्था ॥ (८६) गोसण्णो मूर्खः । गोसंज्ञः पशुप्रायत्वात् ॥ (८७) परमत्तो नीरसः निष्पीडश्च । परः शत्रुस्तत्कृतश्च ॥ (८८) चच्चिक्को स्थासकः । चर्चिका । को द्वित्वं पुंस्त्वं च ॥ (८९) कालं तमिस्रं नीलत्वात् ॥ (९०) महिसो विष्णुः । महोक्षः जगत्पोषकत्वात् । ऋषभ इव ॥ (९१) इन्दग्गिधूमं तुहिनम् । इन्द्राग्निधूम ॥ (९२) पत्थरं पादताडनम् । प्रस्तरवत्परं दुःसहत्वात् ॥

---

(72) HD1.42.(73) HD.(बहुणो).6.97 (74) HD. 6.12. (75) HD. 1.154 ओज्जल्लो; M उज्जलो for उज्जल्लो (76) HD.3.49.K adds द्योतत इव; M द्योतो वा (77) HD. 4.104. MS om. मिड्डं संस्कृतम् इत्येके. (78) HD. 4.3. (79) HD. 3.45. B जहणूसलं for °णूहुलं. (80) HD. 6 43. (81) HD. 1.165. KS क्वादित्वात् for तैलादित्वात्. (82) HD. 3.3.GK करसंपुटप्रहारः for °घात. (83) HD. 7.13. (84) HD 7.54. (85)HD. 6.55. (86) HD. 2.97.S गोसण्णो for गोसण्णो. (87) HD. (परिमंते).6.72. M परहत्तो for परमत्तो. KMS निपिडश्च for निष्पीडश्च (88)HG 2.174. M om. चर्चिका. (89)HD. 2 26. (90) HD. 6.10. (91) HD. 1.80. (92) HD. (पत्थरा), 6.8. Gp पद्दरा, M पदरं for पत्थर.

(९३) ओ वा अ ओ अस्तकालः । अपातपः ॥ (९४) पि उ च्छा (९५) मा उ आ सखी । पितृष्वसेव मातृकेव हितकारित्वात् ॥ (९६) पो र त्थो मत्सरी । पौलस्त्यवत् ॥ (९७) दो सो कोपः आत्मदोषत्वात् ॥ (९८) च च्चा चर्चा तलाहतिः ॥ (९९) प म्ह लो केसरः । पक्ष्मलवत् ॥ (१००) ख न्ध ल ट्ठी (१०१) ख न्ध म सो भुजस्कन्धस्य यष्टिः । स्कन्धं प्रमृशतीति ॥ (१०२) अ ग्गि आ ओ (१०३) त म्ब कि मी इन्द्रगोपः । अग्निवत्कायोऽस्येति अग्निकायः । ताम्रकृमिः ॥ (१०४) वि हा ड णो अनर्थः । विघाटनम् ॥ (१०५) जो इ ओ ज्योतिरिङ्गणः खद्योतः ॥ (१०६) सि ञ्जि रो ध्वनिः । शिञ्जनमेव ॥ (१०७) जो इ सो (१०८) जो अ णा (१०९) जो डो (११०) ख ज्जो ओ खद्योते । तारका । ज्योतिषं जोइसं । द्योतना जोअणा । द्योतः जोडो । तस्य डः । खे द्योतत इति खद्योतः खज्जोओ ॥ (१११) द र व ल्लहो कान्तः । दरो भयः तत्र वल्लभः । (११२) का अ रो कातरः वियोग-भीरुत्वात् ॥ (११३) प ण्ड र ङ्गो महेश्वरः । धवलाङ्गत्वात् ॥ (११४) भो इ ओ ग्रामेशः । भोगं चरतीति भोगिकः ॥

---

(93) KD. 1.162. G ओआअवो for ओवाअओ. G adds ओवाअलो अस्त-कालः अवपातः अतोपकारः (?) ओवायवो ओवायवा अस्तकालः अपातपः अपौकारः (?). (94) HD. 6.49. B पिउच्चा for पिउच्छा. (95) HD. 6.148. (96) HD. 6.62. पोरच्छो for पोरत्थो. (97) HD. 5.56. (98) HD. 3.19 M चचा for चच्चा. (99) HD. 6.13. (100) HD. 2.71. G खधअट्ठी for °लट्ठी. (101) HD. 2.71. G मृशतीति for प्रमृशतीति. (102) HD. 1.53. अग्गिओ for अग्गिआओ. (103) HD. 5.6. (104) HD. 7.71. B विहडणो for विहाडणो. (105) HD. 3.50. (106) G सिंजओ for सिंजिरो. (107) HD. 3.50 B जोइओ, K जोइसं for जोइसो. (108) HD. 3.50 (109) HD. 3.49 B जोअडो for जोडो. (110) HD. 2.69. B खज्जओ for खज्जोओ. (111). HD 6.37. (112) HD. 2.58. कायलो; कायरो for काअरो. (113). HD. 6.23. (114) HD. 6.108.

(७२) अ व्वु द्ध सि री मनोरथाधिकफलप्राप्ति । अबुद्धश्री । प्रमुक्तादिपाठात [१·४·९१] द्वित्वम् ॥ (७३) व हु जा णो चोरो धूर्तश्च । वहुज्ञान. ॥ (७४) प रे ओ परेतः पिशाच ॥ (७५) उ ज्ज ल्लो वहुवलवान् । उज्ज्वलः । दैवादिपाठात् [१·४·९२] द्वित्वम् ॥ (७६) जो ई विद्युत् ज्योतिर्वा ॥ (७७) भि ङ्गं कृष्णं भृङ्गवन्नीलत्वात । भिङ्गं संस्कृत इत्येके ॥ (७८) णि अं ध णं परिधानम् । निवध्यत इति निवन्धनम् ॥ (७९) ज ह णू सु अं चल्लणकम् । जघनांशुकम् । आतो विन्दुना सह ऊत्वम् ॥ (८०) पा उ र णं कवचः । प्रावरणकत्वात् । आदेरत उः (८१) ओ अ ल्लो अपसार कम्पश्च । अपचारे ओअल्लो । तैलादित्वात् [१·४·९३] द्वित्वम् ॥ (८२) च वे डी करसंपुटाघातः ॥ (८३) र इ ल क्खं रतिलक्ष्यं जघनम् ॥ (८४) वा व डो कुटुम्वी व्यापृतः ॥ (८५) पु रि ल्ल दे वा दैत्याः पुराभवाः ॥ (८६) गो स ण्णो मूर्खः । गोसंज्ञः पशुप्रायत्वात् ॥ (८७) प र भ त्तो भीरु निष्पीडश्च । पर. शत्रुस्तद्भक्तश्च ॥ (८८) च च्चि क्को स्थासक. । चर्चिका । को द्वित्वं पुंस्त्वं च ॥ (८९) का लं तमिस्रं नीलत्वात् ॥ (९०) भ ट्टि ओ विष्णु । भर्तृक जगत्पोषकत्वात् । श्रुन इत् ॥ (९१) इ न्द ग्गि धू मं तुहिनम् । इन्द्राग्निधूमः ॥ (९२) प त्थ रं पादताडनम् । प्रस्तरवत्पत्थरं दुःसहत्वात् ॥

---

(72) HD1.42.(73) HD.(वहुणो).6.97 (74) HD. 6.12. (75) HD. 1.154. ओज्जल्लो,M उज्जलो for उज्जल्लो.(76) HD.3.49.K adds द्योतत इव; M द्योती वा. (77) HD. 4.104. MS om. भिंगं सस्कृत इत्येके. (78) HD. 4.3. (79) HD. 3.45 B जहणूसअ for °णूसुअ. (80) HD. 6.43. (81) HD. 1.165. KS कक्षादित्वात् for तैलादित्वात्. (82) HD. 3.3.GK करसपुटघातः for °टाघातः. (83) HD. 7.13. (84) HD 7.54. (85)HD. 6.55. (86) HD. 2.97.S णोसण्णो for गोसण्णो. (87) HD. (परिब्भंतो).6.72. M परहत्तो for परभत्तो. KMS निपिद्धश्च for निष्पीडश्च. (88)HG 2.174. M om. चर्चिका. (89)HD. 2 26. (90) HD. 6.10. (91) HD. 1.80. (92) HD. (पत्थरा), 6.8. Gp पद्दरा, M पत्थमं for पत्थर.

(९३) ओ वा अ ओ अस्तकालः । अपातपः ॥ (९४) पि उ च्छा (९५) मा उ आ सखी । पितृष्वसेव मातृकेव हितकारित्वात् ॥ (९६) पो र त्थो मत्सरी । पौलस्त्यवत् ॥ (९७) दो सो कोपः आत्मदोषत्वात् ॥ (९८) च च्चा चर्चा तलाहतिः ॥ (९९) प म्ह लो केसरः । पक्ष्मलवत् ॥ (१००) ख न्ध ल ट्ठी (१०१) ख न्ध म सो भुजस्कन्धस्य यष्टिः । स्कन्धं प्रमृशतीति ॥ (१०२) अ ग्गि आ ओ (१०३) त म्ब कि मी इन्द्रगोपः । अग्निवत्कायोऽस्येति अग्निकायः । ताम्रकृमिः ॥ (१०४) वि हा ड णो अनर्थः । विघाटनम् ॥ (१०५) जो इ ओ ज्योतिरिङ्गणः खद्योतः ॥ (१०६) सि ञ्जि रो ध्वनिः । शिञ्जनमेव ॥ (१०७) जो इ सो (१०८) जो अ णा (१०९) जो डो (११०) ख ज्जो ओ खद्योते । तारका । ज्योतिषं जोइसं । द्योतना जोअणा । द्योतः जोडो । तस्य डः । खे द्योतत इति खद्योतः खज्जोओ ॥ (१११) द र व ल्ल हो कान्तः । दरो भयः तत्र वल्लभः । (११२) का अ रो कातरः वियोग-भीरुत्वात् ॥ (११३) प ण्ड र ङ्गो महेश्वरः । धवलाङ्गत्वात् ॥ (११४) भो इ ओ ग्रामेशः । भोगं चरतीति भोगिकः ॥

---

(93)KD. 1.162. G ओआअवो for ओवाअओ. G adds ओवाऽग्लो अस्त-कालः अवपातः अतोपकारः (?) ओवायवो ओवायवा अस्तकालः अपातपः अपौकारः (?).(94) HD. 6.49.B पिउच्चा for पिउच्छा. (95) HD. 6.148. (96). HD. 6.62. पोरच्छो for पोरत्थो. (97) HD. 5.56. (98) HD. 3.19 M चंचा for चच्चा. (99) HD. 6.13. (100) HD. 2.71. G खधसट्टी for °लट्टी. (101) HD. 2.71. G मृशतीति for प्रमृशतीति. (102) HD. 1.53. अग्गिओ for अग्गिआओ. (103) HD. 5.6. (104) HD. 7.71. B विहडणो for विहाडणो. (105) HD. 3.50. (106) G सिजओ for सिंजिरो. (107) HD. 3.50 B जोइओ; K जोइसं for जोइसो. (108)HD. 3.50 (109) HD. 3 49 B जोअडो for जोडो. (110) HD. 2.69. B खज्जओ for खज्जोओ. (111). HD 6.37. (112) HD 2.58. कायलो; कायरो for काअरो. (113) HD. 6.23. (114) HD. 6.108.

(११५) सग्गहो मुक्त । सुष्ठु अग्रह स्वग्रह ॥ (११६) संकरो रथ्या । संकीर्यते अत्रेति सकर ॥ (११७) पअरो प्रवर अर्थपर । अर्थे प्रकर्षेण वर ॥ (११८) मइमोहिणी सुरा । मतिमोहिनी ॥ (११९) धारावासो दर्दुरः प्रावृषेण्यत्वात् ॥ (१२०) कमलं आस्य कलहश्च । कमलत्कमल । कं मस्तकं मलतीति ॥ (१२१) वेणुसाओ (१२२) धुअराओ भ्रमर । वेणुशब्द-वच्छब्दो यस्य स वेणुसाओ । सयुक्तस्य लुक् । ध्रुवराग सदा सुस्वरत्वात् ॥ इत्यादि ॥ अस्मिन्गणे लिङ्गव्यत्ययः प्रयोगाधीन. ॥

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ
प्रथमोध्यायस्य चतुर्थ पाद ॥
प्रथमोऽध्याय. समाप्तः ॥

---

(115) HD 8.4. M अनुग्रह for अग्रह . (116) HD. 8.6. (117) M पअरो, S परो. B अर्थदर , M अर्थम् (118) HD. 6.113. (119) HD. 5 63 S दुर्धर for दर्दुर . (120) HD. 2 54.(121) HD. 7.78. वेणुगामो for वेणुनाओ. (122) HD. 5.7. S om. सदा. Colophon. B KMS om. from °मदर्हनन्दि...to प्रभाव. KMS इति प्राकृतव्याकरणवृत्तौ प्रथमस्याध्यायस्य.

द्वितीयोऽध्यायः ॥

प्रथमः पादः ॥

मन्तमणवन्तमाआलुआलइरइल्लउल्लइन्ता मतुपः ॥ १ ॥

मतुप्प्रत्ययस्य मन्त मण वन्त मा आलु आल इर इल्ल उल्ल इन्त इत्येते दशादेशा यथाप्रयोगं भवन्ति । मन्त—सिरिमन्तो श्रीमान् । पुण्णमन्तो पुण्यवान् ॥ मण—धणमणो धनवान् ॥ वन्त—धणवन्तो धनवान् । भत्तिवन्तो भक्तिमान् ॥ मा—हणुमा हनुमान् । पडमा पटवान् ॥ आलु—णेहालू स्नेहालुः । दआलू दयालुः । ईसालू ईर्ष्यालुः ॥ आल—सद्दालो शब्दवान् । जडालो जटावान् । पडालो पटवान् । रसालो रसवान् । जोण्हालो ज्योत्स्नावान् ॥ इर—गहिरो ग्रहवान् ॥ इल्ल—सोहिल्लो शोभावान् । छाइल्लो छायावान् । धामिल्लो धामवान् ॥ उल्ल—विआरुल्लो विकारवान् । मंसुल्लो मासवान् । दप्पुल्लो दर्पवान् ॥ इन्त—कहइन्तो कथावान् । माणइन्तो मानवान् ॥ मतुप इति किम् । धणी । अत्थी ॥ १ ॥

वतुपो डित्तिअमेतल्लुक् चैतत्तद्यदः ॥ २ ॥

एतद् यद् तद् इत्येतेभ्यः परस्य परिमाणार्थस्य वतुप्प्रत्ययस्य डित् इत्तिअ इत्यादेशो भवति एतदो लुक् च ॥ एतावत् एत्तिअं । यावत् जित्तिअं । तावत् तित्तिअं ॥ २ ॥

N. B - G is not available from this chapter to the end.
1. MS °उन्ता for °इन्ता in the Sūtra and Com. KMST आदेशा for दशादेशा. After धणमणो K adds दुग्गमणो. M विहिमणो for धणमणो. After धणवन्तो KS add सुहवन्तो हत्थिवन्तो. M धणुमा for हणुमा. KMS om. पडमा पटवान्. After आलु KT add भआलू M सिणेहालू for णेहालू. M om. पडालो पटवान्. KS ईसालो; T रस्सालू for रसालो. After गहिरो KM add गव्विरो मोहिरो, S adds मोहिरो. KS छाहिल्लो for छाइल्लो. BT_1 जामिल्लो, KS आमइल्लो, M जाइल्लो; T_2 जमिळ्ळो for धामिल्लो M पिआउल्लो महुल्लो for विआरुल्लो मंसुल्लो. M उन्त—पउत्तो माणउत्तो for कहइन्तो माणइन्तो. S om. माणइन्तो. S हत्थी for अत्थी. 2. M मतुपो for वतुपो. Bp डित्तिअमिदमेत° for डित्तिअमेत° in the Sūtra. BMST चैतद्यत्तदः for चैतत्तद्यदः in the Sūtra. M एतेभ्यः for इत्येतेभ्यः. M वा भवति for भवति. S om. from यावत् down to णस्य in Sūtra 4.

किमिदमश्च डेत्तिअडित्तिलएद्दहम् ॥ ३ ॥

किमिदंभ्यां चादेतत्तद्भ्यश्च परस्य वतुप्प्रत्ययस्य डानुबन्धा एत्तिअ इत्तिल एद्दह इत्येते आदेशा भवन्ति। एतावत् एत्तिअं इत्तिलं एद्दहं। यावत् जेत्तिअं जित्तिलं जेद्दहं। तावत् तेत्तिअं तित्तिलं तेद्दहं। कियत् केत्तिअं कित्तिलं केद्दहं। इयत् एत्तिअं इत्तिलं एद्दहं ॥ ३ ॥

इकः पथो णस्य ॥ ४ ॥

'पथो ण नित्यम्' इति यः पथिन्शब्दात् णप्रत्ययो विहितः, तस्य इक इत्यादेशो भवति। पान्थः पहिओ ॥ ४ ॥

खस्य सर्वाङ्गात् ॥ ५ ॥

सर्वाङ्गाद्व्यापिन्यर्थे विहितस्य खप्रत्ययस्य इको भवति। सर्वाङ्गीणः सव्वङ्गिओ ॥ ५ ॥

छस्यात्मनो णअः ॥ ६ ॥

आत्मनः परस्य छप्रत्ययस्य णअ इत्यादेशो भवति। आत्मीयम् अप्पणअं ॥ ६ ॥

हित्थहास्त्रलः ॥ ७ ॥

सप्तम्यन्तात्सर्वनाम्नो विहितस्य त्रल्प्रत्ययस्य हि त्थ ह इति त्रय आदेशा भवन्ति। यत्र जहिं जत्थ जह। तत्र तहिं तत्थ तह। कुत्र कहिं कत्थ कह। अन्यत्र अण्णहिं अण्णत्थ अण्णह ॥ ७ ॥

---

3. K °डेद्दम् for एद्दहम् in the Sūtra, M °एद्दहाः in the Sūtra. K इत्यादेशाः for इत्येते आदेशा After आदेशा T adds डितो. After भवन्ति K adds एतट्टुक् च । अनुबन्धादन्त्यस्वरादेर्लुक्, M adds लुक् च । डानुबन्धादन्त्यस्य स्वरादेर्लुक् B om form °कियत् down to एद्दह. M om इयत् एत्तिअ एद्दहं K कियत् केत्तिअ कित्तिअ केद्दह for कियत् ..केद्दहं. 4 K पथो ण' पन्थश्चेति च., MT पथश्चेति च for पथो ण नित्यम् इति च S पथिन्शब्दस्य, MT पथो णप्रत्ययो for पथिन्शब्दात् णप्रत्ययो. 5 M सर्वव्यापिन्यर्थे for सर्वाङ्गाद् व्यापिन्यर्थे. T अप्पणीअं for अप्पणअं. 7. K सप्तम्यन्तान्नाम्नो for सप्तम्यन्तात्सर्व-नाम्नो

केर इदमर्थे ॥ ८ ॥

इदमर्थे विहितस्य छप्रत्ययस्य केर इत्यादेशो भवति। युष्मदीयः तुम्हकेरो। अस्मदीयः अम्हकेरो॥ क्वचिन्न भवति। मदीयपक्षः मइज्जपक्खो। पाणिनीयम् पाणिणीअं ॥ ८ ॥

राजपराड्डिक्कडक्कौ ॥ ९ ॥

राजन् पर इत्येताभ्या परस्य इदमर्थे विहितस्य प्रत्ययस्य डितौ इक्क अक्क इत्येतौ भवतः। चकारात्केरश्च। राजकीयं राइक्कं राअक्कं राअकेरं। परकीयं परिक्कं परक्कं परकेरं॥ ९ ॥

डेच्चओ युष्मदस्मदोऽणः ॥ १० ॥

युष्मदस्मद्भ्या परस्य इदमर्थस्याणप्रत्ययस्य डित् एच्चअ इत्यादेशो भवति। यौष्माकम् तुम्हेच्चअं। आस्माकम् अम्हेच्चअं ॥ १० ॥

वर्वतेः ॥ ११ ॥

उपमानार्थे विहितस्य वतिप्रत्ययस्य वर् इत्यादेशो भवति। रित्वाद् द्वित्वम्। महुर व्व पाडलिउत्ते पासाआ, मथुरावत्पाटलिपुत्रे प्रासादा ॥११॥

तैलस्यानङ्कोलाड्डेल्लः ॥ १२ ॥

अङ्कोलवर्जिताच्छव्दात्परस्य तैलस्य डित् एल्ल इत्यादेशो भवति। सुरहिजलेण कडेल्लं, सुरभिजलेन कटुतैलम्॥ अनङ्कोलादिति किम्। अङ्कोलतेल्लं ॥ १२ ॥

त्वस्य तु डिमात्तणौ ॥ १३ ॥

भावार्थे विहितस्य त्वप्रत्ययस्य डित् इमा त्तण इत्यादेशौ तु भवतः। पीनत्वं पीणिमा पीणत्तणं। पुष्पत्वं पुप्फिमा पुप्फत्तणं॥ पक्षे पीणत्तं पुप्फत्तं॥ त्वस्येति किम्। पीणआ पीणदा पीनता॥ १३ ॥

---

8. S om. क्वचिन्न भवति. M मईअपक्खो for मइज्जपक्खो. 9. MS °क्कं च; T ढिक्कढक्कौ च for °डक्कौ in the Sūtra. KMS इत्यादेशौ क्रमेण भवतः for इत्येतौ भवतः. KMS पारिक्कं पारक्कं पारकेरं for परिक्कं...परकेरं. 10. Bp एच्चओ for डेच्चओ in the Sūtra. 11. BpT वर्तर्व; MS र्वेवते for the Sūtra. B वरा, S र्व for वर् in Com. 12. S om. कडेल्लं; T सुरहेल्लं कडुएल्लं for कडेल्लं. 13. M भावार्थस्य for भावार्थे विहितस्य. K पुप्फमा for पुप्फिमा. S om. from पीनत्वं down to सव्वदो under the next Sūtra. M om. पीणदा.

स्वार्थे तु कश्च ॥ १८ ॥

स्वार्थे नाम्नः परं कप्रत्ययो भवति तु । चकाराद् डिल्लोल्लडौ च । चन्द्रः चन्दओ । हृदयं हिअअं । इह इहअं । आश्लिष्टं आलिद्धअं ॥ द्विरपि भवति । वहुअअं ॥ ककारोच्चारणं पैशाचीभाषार्थम् । वदनं वतनकं । डि ल्ल—णिज्जिआसोअपल्लविल्लेण, निर्जिताशोकपल्लवेन । पुरिल्लो पुरा पुरो वा ॥ उ ल्ल ड्—पिउल्लो प्रियः । मुहुल्लं मुखम् । हत्थुल्लो हस्तः ॥ पक्षे चन्दो इत्यादि ॥ कुत्सादिविशिष्टे तु संस्कृतवदेव कः सिद्धः ॥ १८ ॥

उपरेः संव्याने ल्लः ॥ १९ ॥

स्वार्थ इत्यनुवर्तते । संव्यानार्थे उपरिशब्दात् द्विरुक्तो लो भवति । लित्त्वान्नित्यम् । उवरिल्लो ॥ संव्यान इति किम् । उवरिं ॥ १९ ॥

नवैकाद्वा ॥२०॥

नव एक इत्येताभ्या परं स्वार्थे द्विरुक्तो लो वा भवति । णवल्लो णवो । एक्कल्लो एक्को ॥ २० ॥

मिश्राल्लिअश् ॥ २१ ॥

मिश्रशब्दात्स्वार्थे लिअ इत्यादेशो वा भवति । शित्त्वात्पूर्वस्य दीर्घः । मीसालिअं मिस्सं ॥ २१ ॥

शनैसो ल्डिअं ॥ २२ ॥

शनै. शव्दात्स्वार्थे लित् डिच्च इअं इत्यादेशो भवति । सणिअं ॥२२॥

मनाको डअं च वा ॥ २३ ॥

मनाक्शव्दात्स्वार्थे डित् अअं इअं च प्रत्ययौ वा भवतः । मणअं मणिअं । पक्षे मणा ॥ २३ ॥

---

18. M चार्थे for स्वार्थे in the Sūtra and Com. K om. परं; MT परः. M om. तु. B द्वित्वेऽपि; T द्विरपि for द्विरपि भवति. MST पैशाचिकभाषार्थम् for पैशाचीभाषार्थम्. KST वदनक for वतनकं. K चन्द्रो for चन्दो. 19. Before द्विरुक्तो S reads स्वार्थे. S om. लित्त्वान्नित्यम्; M लित्त्वान्न विकल्पः. M अवरिल्लो for उवरिल्लो. M अवरि for उवरिं. 20. M इत्याभ्यां for इत्येताभ्या. 21. T लिअट् for लिअश् in the Sūtra. M मीसं for मिस्सं.

रो दीर्घात् ॥२४॥

वेत्यनुवर्तते । दीर्घशब्दात्स्वार्थे रो वा भवति । दीहरं दीहं दिग्घं ॥ ॥ २४ ॥

डुमअडमऔल् भ्रुवः ॥२५॥

भ्रूशब्दात्स्वार्थे उमअ अमअ इत्येतौ डितौ लितौ भवत । लित्वा-न्नित्यम् । भुमआ भमआ ॥ २५ ॥

लो वा विद्युत्पत्रपीतान्धात् ॥ २६ ॥

एभ्य परं स्वार्थे लो वा भवति । विज्जुला विज्जू । पत्तलं पत्तं । पीअलं पीअं । अन्धलो अन्धो ॥ २६ ॥

त्वादेः सः ॥ २७ ॥

'तस्य भावस्त्वतलौ' इत्यादिना विहितत्वादे परं स्वार्थे स एव त्वादिर्वा भवति । मृदुत्वेन मउत्तआइ । मृदुतया मउत्तआए । ज्येष्ठतरः जेट्ठअरो । कनिष्ठतर कणिट्ठअरो ॥ २७ ॥

इरः शीलाद्यर्थस्य ॥ २८ ॥

शीलधर्मसाध्वर्थेषु विहितस्य प्रत्ययस्य स्थाने इर इत्यादेशो भवति । हसनशील हसिरो । रोदनशील रोइरो । लज्जाशील लज्जिरो । जल्पशील जम्पिरो । वेपनशील वेइरो । उच्छ्वसनशील ऊससिरो ॥ केचिदिदं तृन एवाहु । तेषा नमिरकमिराद्यो न सिध्यन्ति । तृनोत्तरादिना बाधितत्वात् ॥ ॥ २८ ॥

---

24. KMS om. दीहं. 25. KM om. लितौ. KMS लित्वान्न विकल्प· for लित्वान्नित्यम्. KS भूमआ, M भुमअं; T हुमआ for भुमआ. 26. MT om. परं KT विज्जुला for विज्जुला. 27. MT भावे त्वतलादिना for तस्य भावस्त्वतलौ इत्यादिना M पर for पर After मउत्तआए M adds त्वादेरिति किम् 28 MS °साध्वर्थे, T शीलधर्मस्वार्थे for °साध्वर्थेषु T भसिरो for हसिरो. KS जपिरो for जम्पिरो. BT ऊसिरो, S उस्ससिरो for ऊससिरो. M केचिदिह ताल एवाहु· for केचिदिदं तृन एवाहु·. M तेषा मते for तेषा.

तुमत्तुआणतूणाः क्त्वः ॥ २९ ॥

क्त्वाप्रत्ययस्य तुं अत् आण तूण इति चत्वार आदेशा भवन्ति। तुं—दट्ठुं। मोत्तुं। मोत्तुं॥ अत्—भमिअ। रमिअ॥ तुआण—घेत्तुआण। सोउआण॥ 'क्त्वासुपोस्तु सुणात्' [१·१·४३] इत्यनुस्वारे कृते। घेत्तुआणं। सोउआणं॥ तूण—घेत्तूण। सोऊण। काऊण॥ अनुस्वारे। घेत्तूणं। सोऊणं। काऊणं॥ वन्दित्ता इति तु सिद्धावस्थायां क्लोपे॥२९॥

वरइत्तगास्तुनाद्यैः ॥ ३० ॥

वरइत्त इत्यादयः तुनादिप्रत्ययैः सहिताः स्वराद्यादेशाविशेषैर्निपात्यन्ते बहुलं निपात्यन्ते॥ (१) वरइत्तो वरयितृकः नूतनवरः। ऋतोऽत्, तो द्वित्वं च॥ (२) कणइल्लो (३) वाअडो शुकः। कणइल्लो। कणई लतावाची देश्यः, ततो भवार्थेऽस्त्यर्थे वा डिल्ल.। वाअडो। वाचाटे द्वितीयस्यातोऽत्॥ (४) मइलपुत्ती पुष्पवती। मलिनशब्दस्य मइलादेशः, तस्मात् पुत्ती॥ (५) दुग्घोट्टो दोग्घोट्टो (६) वृणो द्विपः। पिबतेर्घोट्टः। द्वाभ्यां पिबतीति। द्विपाने पकारेण सह इन ऊत्। वूणो॥ (७) विरिचरो धाराविरेचनशीलः॥ (८) मूरल्ली मव्याहः। मूरादस्त्यर्थे ल्लिः॥ (९) वेल्लहलो कोमलो विलासी च। वल्लमात् ल, आदेरत एत्॥ (१०) सद्दालं नूपुरम्। शब्दादालोऽस्त्यर्थे॥ (११) अल्लिल्लो (१२) फुल्लंवसो

29. M om. तूण—घेत्तून। सोऊन। काऊन॥ अनुस्वारे. T मिहिता नन्दित्ता इति for वन्दित्ता इति. 30. T om. बहुलं. S om. from इत्यादय. down to डिल्ल:. (1) HD. 7.44. K नूत्नवरः नवो वरः for नूतनवरः. (2) HD. 2.21. ( ) Sk वाचाट.. (4) From मलिन and पोत्त=वस्त्र K मलिनादेशात् मइलात् पुत्ती (5) HD. 5.44. M ST om. दोग्घोट्टो. (6) HD 5.44 (7) HD. (विरिचिरो) 7.93. MT विरिचिरो for 'चरो. (8) HD. 8.57. T2 मुरुल्ली for मूरल्ली. (9) HD. 7.96. (10) HD. 8.10. (11) HD.(अल्लल्लो) 1 13. (12) HD (फुल्लंतुसो) 6.85. S फुल्लंदसो; T फुल्लवसो for फुल्लंवसो.

(१३) र सा ओ भ्रमरः । एया क्रमात् अलेः स्वार्थे डिल्लः,लो द्वित्वं च । पुष्पंधयः पस्य ल.। रसमत्तीति रसाओ ॥ (१४) ल अ णी ल अ णा (१५) क ण ई लतायाम् । लतायाः स्वार्थे डणी डणा च । कनतेर्धातोः स्त्रिया डई । शोभावहत्वात् ॥(१६) व हु ज्जा कनीयसी श्वश्रू । वध्वा उक्तेऽर्थे ज्जा । (१७) भा उ ज्जा भ्रातृवधूः । भ्रातुर्जायार्थे ज्जा ॥ (१८) मे हु णि आ मातुलात्मजा स्याली च । मैथुनिका । मिथुनादुक्तेऽर्थे इकण् डाच्च ॥ (१९) रि मि णो रोदनशील । रुदेः शीले डिमिण. ॥ (२०) पु ण्णा ली (२१) छि च्छ ई (२२) अ ड अ णा असती । पुश्चल्या श्चस्य णा । धिक् धिक् छिच्छि । धिग्धिगिति गर्हणा यस्या. सा । अस्त्यर्थे डई । अटेः शीले अणा । अड-अणा अटनशीला । (२३) च प्प ल ओ मिथ्यावहुभाषी । चपलात्क., पस्य च द्विरुक्त· पः ॥ (२४) पि व्व जलम् । पिवतेर्द्विर्वे ॥ (२५) म घो णो मघवा । स्वार्थे ण., अवा इत्यस्य ओकार ॥ (२६) स इ ला सि ओ मयूरः। सदालासिकः नृत्यशीलत्वात् । 'इत्तु सदादौ' [१-२-३४] इत्यनेन सइ ॥ (२७) वा उ ल्लो प्रलपिता । वाचो डुल्लः ॥ (२८) प ल हि अ ओ मूर्खः । उपलहृदयः । उकारस्य लोप. ॥ (२९) च ण्डि क्को कोपः । चण्डात् कोपे डिक्क· ॥ (३०) च ण्डि ज्जो पिशुनः कोपश्च । चण्डादुक्तेऽर्थे डिज्जः ॥ (३१) कु म्म णो म्लान· । म्लायतेः कुम्मादेशे णः ॥ (३२) अ च्छि ह रु ल्लो द्वेष्यः । अक्ष्णोर्हर·, अदर्शनीयत्वात् । अक्षिहरात्स्वार्थे डुल्ल. ॥

---

(13) HD. (रसाऊ) 7.2. (14) HD. 7.27. K लअर्ण for लअणी. (15) HD. 2.5. (16) HD. (वहुव्वा?) 7.40. KMST वहुव्वा for °ज्जा. (17) HD. 6 103. M वाहुज्जा for भाउज्जा (18) HD. 6.148. (19) HD. 7.7. (20) HD. 6.53. (21) Sk धिक् धिक्. (22) HD. 1.18. K om. अटनशीला. (23) HD. 3 20. M चच्चइओ, T छप्फलओ for चप्पलओ M चचलात्क for चपलात्क. (24) HD. 6.46. (25) Sk मघवन्. (26) HD. 8.20. (27) HD.7.56. (28) Sk उपलहृदय M पलाहिओ अपहृतहृदय. (29) HD. 3.2. (30) HD 3.20 K चंडिज्जो पिशुनश्च । चकारात्कोपश्च. (31) HD. 2.40. T कुम्हणो for कुम्मणो. (32) HD. 1.41.

(३३) छाइल्लो रूपवान्। छायाया डिल्लोऽस्त्यर्थे। कान्तिमानित्यर्थः॥ (३४) कुडुंगो कुंगो कुडुक्को लतागृहम्। कुडादुक्तेऽर्थे डुङ्गः डङ्गः डुक्कश्च॥ (३५) जरण्डो वृद्धः। जरतेरण्ड.॥ (३६) अञ्छिविअञ्छी परस्पराकृष्टिः। आकर्षति व्याकर्षतीत्यत्र कृषे स्थाने विअञ्छी॥ (३७) धूमरी तुहिनम्। धूमवत् धूमरी। उपमानार्थे री॥ (३८) सोत्ती तरङ्गिणी। स्रोतसोऽस्त्यर्थे डी। तस्य द्वित्वम्॥ (३९) अहिसिओ ग्रहशङ्कया रुदितः। अभिसीदतेः उक्तेऽर्थे डिकः॥ (४०) गावी गौः। गोः स्त्रियां डावी॥ (४१) उत्थल्लपत्थल्ला पार्श्वयुगापवृत्तिः। उत्स्थलप्रस्थलात्पार्श्वद्वयापवृत्त्यर्थे डा, लो द्वित्वं च॥ (४२) गञ्जिलिओ स्पृष्टेऽङ्गे हासः पुलकश्च। अङ्गे स्पृष्टे यो हासो जायते तस्मिन् पुलकार्थे च गर्जतेरिलिअः॥ (४३) चित्तलं रम्यम्। चित्तं लातीति॥ (४४) पाडहुओ प्रतिभूः। प्रतिभुवः स्वार्थे डुकण्, इतोऽत्वं च॥ (४५) पासणिओ पासाणिओ साक्षी। साक्षात्पार्श्वे नीयतेऽनेनेति पार्श्वान्नीयतेर्डिकः॥ (४६) अवरिज्जं अद्वितीयम्। अवरात् भावार्थे डिज्जः॥ (४७) लाहिल्लो लम्पटः। लाभादुक्तेऽर्थे डिल्लः॥ (४८) कडिल्लं गहनं, दौवारिकः, कटिवस्त्रम्, निर्विवरम्, विपक्षः, आशीश्च। -कटिशव्दाद् गहनादिष्वर्थेषु डिल्लः॥

---

(33) .HD. 3.35. (34) HD. 2.31. M S om. कुडुंगो down to डुक्कश्च. ·(35) HD. 3.40. (36) HD. 1.41. K कृषेः स्थाने अञ्छिविअञ्छी. (37) HD. 5.61. K उपमार्थे for उपमानार्थे. (38) HD. 8.44. (39) HD. 1.30. (40) Sk गो. (41) HD. 1.122.M पार्श्वान्नीयते आनीयते चेत्यर्थे for पार्श्वद्वयापवृत्त्यर्थे. (42) HD. (गंजोल्लिअं) 2.100. S गंजिलिओ; T गज्जलीओ for गज्जिलिओ. (43) HD. 3.4.(44) HD. (पाड्डहुओ). 6.42. KS पाडंहुओ;T पालभुओ for पाडहुओ. T प्रतिभूमिः for प्रतिभूः. (45) HD. 6.41. T पाडणीओ for पासणिओ. S साक्षात्कश्चिन्नीयते for साक्षात्पार्श्वे नीयते. (46) HD. 1.36. T_1 अवरंजं, T_2 अवरज्जं. T अवरादभावार्थे सिज्जं for अवरात् भावार्थे डिज्जः. (47) Sk लाभ. (48) HD. 2.52. T_1 कडिल्ली; T_2 कडिल्लः. S वाहनं for गहनं.

(४९) रूवसिणी रूपवती। रूपादस्त्यर्थे स्त्रियां सिणी ॥ (५०) कुडुंग्विअं सुरतम्। कुटुम्बादुक्तेऽर्थे डिक ॥ (५१) अन्तरिज्जं रशना कटिसूत्रम्। अन्तरादुक्तेऽर्थे डिज्ज ॥ (५२) अवडुक्किअ निपतितं कूपाद्यवटेषु। अवटादुक्तेऽर्थे डुक्किअः ॥ (५३) वुड्डिरो महिषः। मज्जतेरादेशात् वुड्डात् इर शीलार्थे ॥ (५४) पिप्पिडिअ यत्किंचित्पठितम्। पिडिपिडीत्यनुकरणात्क, आदेर्डिकारस्य लुक्, पो द्वित्वं च ॥ (५५) सरिसाहुलो सदृग.। सदृशात्स्वार्थे हुलश् ॥ (५६) गुमिलो मूढः। मुहेरादेशाद्गुमेरिल.॥ (५७) कच्चं कार्यम्। कृञो डच्चः ॥ (५८) घडिअ घडा घडी गोष्ठी। घटिता घटा घटना यस्या. सा ॥ (५९) कमणी निश्रेणी ॥ (६०) किरिकिरिआ कर्णोपकर्णिका कुतुकं च। कर्णोपकर्णं कर्णपरंपराप्राप्त कटुजल्पनं तस्मिन्नर्थे कौतुके च किरिकिरीत्यनुकरणात्का ॥ (६१) अण्णइओ सर्वत्रार्थे तृप्त.। अर्णवादुपमानार्थे डिक. ॥ (६२) साहुली शाखा। स्वार्थे डुलि ॥ (६३) जंपेक्खिरमग्गिरओ यद् दृष्टं याचते। यद् दृष्टमित्यर्थे जपेक्खिरमिति निपातितात्परो याचनशीले मग्गिरओ कप्रत्ययान्त.॥ (६४) गअसाउल्लो विरक्तः। गतस्वादनुरक्तेऽर्थे डुल्ल. ॥

---

(49) HD. 7.9. (50) HD. (कुडुम्चिअ) 2.41. (51) HD. 1.35. B दशना. for रशना. (52) HD. (अवडक्किओ) 1.47. T अवद्धक्किअ for अवडु°. (53) T पुसिरो for वुड्डिरो. From वुड्=मज्ज. KST शीले for शीलार्थे. (54) HD. 6.50. KT पिटिपिटी°, M पिडिपिटी° S पटिपटी° for पिडिपिडी°. (55) HD. 8.9. T सारीसाभुलो for सरिसाहुलो. (56) HD. 2.102. T गुम्मिळो for गुमिलो. T मुहादेशात् for मुहेरादेशात्. (57) HD. 2.2. (58) HD. 2.105. T घसिआ घसा for घडिअघडा. (59) HD. 2.8. (60) HD. (किरिइरिआ) 2.61. KM S om. कर्णोपकर्णं. MT कर्णपरपरया प्रयुक्त प्रकटजल्पन for कर्ण...कटुजल्पनम्. (61) HD. 1.19. Sk अन्नचित.. (62) HD. 8.52. (63) HD 3.44. M यद्यद्दृष्ट तत्तद्याचते for यद्दृष्ट याचते, T यावद् द्रष्टव्य प्रेक्षितमित्यर्थे for यद्दृष्टमित्यर्थे. (64) HD. (गयसाउलो) 2.87 M S om. from विरक्तः down to सिहडहिल्लो. K गतेः स्वादादुक्तेर्थ, T हतस्वादुक्तेर्थे for गतस्वादनुरक्तेऽर्थे.

(६५) सिहण्डहिल्लो बालः। शिखण्डादुक्तेऽर्थे हिल्लः। शिखावानित्यर्थः॥ (६६) अलवलवसहो धूर्तो दुष्टः पृष्ठवाही बलीवर्दः। अलमत्यर्थं वलमस्य वृषभस्येति। बिन्दोर्लुक्॥ (६७) खुरहखुडी प्रणयकोपः। क्षुरवद्भाति तोदयतीति तुदेरादेशात् खुडात् डी॥ (६८) सीउल्ली सीउग्गं हिमकाले दुर्दिनम्। शीतात् डुल्लिडुग्गौ, तस्य लोपः॥ (६९) वरण्डो वरणः प्राकारः। वृणो रण्डः॥ (७०) तत्ती तत्परता। तात्परस्य तात्पर्ये डत्ती॥ (७१) हीरणा त्रपा। त्रपार्थे णा हीरादेशश्च॥ (७२) गामरेडो योऽन्तर्भुक्त्वा ग्रामं भुङ्क्ते। ग्रामादुक्तेऽर्थे रेडः॥ (७३) लडहा (७४) वेल्लरी विलासवती। लसतेर्डहा सलोपश्च। वेष्टयन्ते विटा अनयेति वेष्टेः परो री, ष्टो ल्लश्च॥ (७५) दुम्मइणी कलहपरा। दुर्मतेः स्वार्थे स्त्रियां णी॥ (७६) लज्जालुइणी लज्जावती। लज्जालोः स्वार्थे णी॥ (७७) तण्णाअं आर्द्रम्। तिम्यतेर्डण्णाअं॥ (७८) चिक्खअणो असहनः। नञ्पूर्वात्सहतेर्यणः, चिक्खादेशश्च॥ (७९) वेणिअं वचनीयम्। वचेरुक्तेऽर्थे डेणिअः॥ (८०) सुण्हसिओ निद्रालुः। स्वप्नात् शीले सियः, प्नस्य च ण्हः, आदेरत उः। यद्वा स्नात्वा संस्कृते निद्रा। 'स्तावकसास्ने' [१·२·१८] इत्युत्वे सति ततः शीलार्थे डसिअः॥

---

(65) HD. (सिहंडइल्लो). 8.54. T सिहसहिलो. (66) HD. (अलमल) 1.25. M दुर्दान्तः for धूर्तः; T om. धूर्तः. B पृष्ठवाची for वाही. T वन्वं for वलं. (67) HD. (खुरडुक्खुडी) 2.76. T_1 खररखुसी; T_2 खरखुडी for खुरहखुडी. (68) Sk शीत. T_1 सीसल्लं; T_2 सीदट्टं for सीउग्गं.(69) HD. 7.86. T_1 वरीडो; T_2 वरीसो for वराडो. (70) HD. 5.20. T_2 तत्तं. (71) HD. 8.67. T सीरणा for हीरणा. M ह्रियः स्वार्थे णा for त्रपार्थे णा (72) HD. (गामरोडो) 2.90. BT ग्रामे for ग्रामं. (73) HD.7.17. T_1 रिसभा; T_2 रउभा for लडहा.(74)HD. 7.76. (75) HD, 5.47. M दुम्मलणी for दुम्मइणी. (76) Sk. B लज्जालुणी for लज्जालुइणी. (77) HD. (तण्णायं). 5.2. (78) ? (79) HD. 7.75. (80) HD. 8.39. T_2 सुम्मडिसो. M om. from यद्वा स्नात्वा down to डसिअः.

(८१) वप्पिओ केदार । उप्यन्तेऽत्रेति वपे पिअ ॥ (८२) वन्धोल्लो मेलक । वन्धेर्डोल्ल ॥ (८३) वारिज्जो विवाह । वृञ इज्जण् । 'अचो ञ्णिति' इति वृद्धि ॥ (८४) साउल्लो (८५) हडहडं अनुराग । स्वादेरुक्तेऽर्थे उल्ल । हडत् हडदिति हृदयं स्फुरति यत्रेति । तस्य लुक् ॥ (८६) माणंसी मायावी मनस्वी च ॥ (८७) कोडिल्लो कोडिओ पिशुन । कुडेर्धातोरिल्लइकौ, उत ओच ॥ (८८) अइण्णो आर्तज्ञ । आर्तं जानातीति ॥ (८९) गञ्जोलो । गञ्जते परिभवार्थे देश्याद्धातोर्डोल ॥ (९०) चन्दिणो वन्दी । स्वार्थे ण ॥ (९१) तत्तिल्लो तच्छील । तत्ती तत्परता, ततोऽस्त्यर्थे ल, लो द्वित्वम् ॥ (९२) उत्थुम्भिअं रुद्धगलरोदनम् । उत्पूर्वस्य स्तुम्भतेरुक्तेऽर्थे डिक ॥ (९३) णिउक्को तूष्णीक मूक । निर्मुक्त । मस्य लुक्, दैवादिपाठाद् द्वित्वं च ॥ (९४) वंहलो अपस्मारः । व्रह्मण उक्तेऽर्थे ल ॥ (९५) ठाणिज्ज गौरवम् । स्थानादुक्तेऽर्थे डिज्ज ॥ (९६) उवउज्जो उपकारी । उपकृञो डुज्ज ॥ (९७) एक्कलो प्रवल । एकादुक्तेऽर्थे ल. ॥ (९८) माउसिआ माउच्छा मातृष्वसा । मातु परस्य स्वसु सिआच्छौ ॥ (९९) महल्लो मुखर । महतो डल्ल ॥ (१००) कुच्छिमई गर्भवती । कुक्षेरस्त्यर्थे मई ॥ (१०१) रिञ्छोली ऋक्षालि नक्षत्रमाला, तद्वत् रिञ्छोली । ऋतो रिन्दु ॥

---

(81) HD. (वप्पिणो) 7.85. (82) HD. 6.89. (83) HD. 7.55. BS इज्जाणा for इज्जण्. (84) HD. 7.55. (85) HD. 8.74. M भगत्; T मटत् for हडत्. T_1 स्फुटति for स्फुरति (86) HD. 6.147. T माणसिणी माणंसो (87) HD. 2.40. T क्टेर्धतो. for कुडेर्धातो.. (88) Sk आर्तज्ञ .T आवण्णो आपन्न . (89) HD (गञ्जिल्लो) 2 83. T गजालो गुंजालो for गञ्जोलो. (90) Sk. T विंदिण्णो विंदी. (91) HD. 5.3. (92) HD. 1.142. (93) HD. 4 51. (94) ? S वह्मलो, T वह्मलो for वंहलो. (95) HD. 4.5 M ठाणेज्ज, T ठाणेज्जा for ठाणिज्ज. (96) HD. 1.108 KS उपपूर्वोत्कृञो for उपकृञो. (97) Sk. (98) HD. (माअलिआ) 6.131. T माउच्चा for °च्छा. T सिआच्चौ for सिआच्छौ. (99) HD. 6.143. M महुल्लो for महल्लो. (100) HD. 2 41. (101) HD. 7.7. T रिच्चोळी for रिञ्छोली.

(१०२) घोरणी पंक्तिः। धारावत् घोरणी। आत ओ, उपमार्थे ड्डणी च ॥ (१०३) पडमा दूष्यपटम्। पटादस्त्यर्थे मा ॥ (१०४) जुअणो युवा। स्वार्थे णः ॥ (१०५) करमरी हठहृता स्त्री बन्दी। करेण मृद्यमानादाकृष्यत इत्यर्थे करोपपदाद् मृद्नातेर्डरी ॥ (१०६) दड्ढाली दववर्त्म दवाग्निमार्ग.। दग्धात् डाली ॥ (१०७) कुडङ्गो कुडओ लतागृहम्। कुटीशब्दादुक्तेऽर्थे डङ्गडकौ ॥ (१०८) कारिमं कृत्रिमम्। कृञो डारिमः ॥ (१०९) जंघालुओ (११०) जघामओ दूतः। जङ्घायाः शीघ्रेऽर्थे लुअ-मओ ॥ (१११) बलामोडी बलात्कारः। बलान्मुच्यते यत्रेति ॥ (११२) चक्कलं परिवर्तुलम्। चक्राल्लः ॥ (११३) वाउल्ली पुत्रिका कुमारीक्रीडो-चिता सालभञ्जिका। कुमारीर्व्यापारयतीति व्याप्रेर्डुलि ॥ (११४) मत्तवालो मत्तः। स्वार्थे वाल. ॥ (११५) वहुणिआ ज्येष्ठभ्रातृवधूः। वध्वा उक्तेऽर्थे णिआ ॥ (११६) जंभणंभणो स्वैरभाषणः। यद्वा तद्वा भणत्यधिकमिति। आदितृतीयाभ्यामनुस्वारः, तलोपश्च ॥ (११७) भाइरो भेज्जलो भेज्जो (११८) ओज्जरो भीरुः। भियः शील इत्यर्थे डाइरडेज्जलडेज्जाः, त्रसेरा-देशात् ओज्जाच्च रः ॥ (११९) आहडं सीत्कारः। आहरति आदत्ते प्रिय-हृदयमिति। आहृञो डः ॥ (१२०) काअपिउला कोकिला। काकः पितृवत्पोषको यस्या इत्यर्थे काकपितृशब्दात् ला ॥ (१२१) मुहलं मुखम्। स्वार्थे ल ॥ (१२२) गत्तडी गायिका। गात्रीशब्दात्स्वार्थे डडी ॥

---

(102) Sk. (103) HD (पडवा) 6.6. M दूष्यपटकुटी, T दूष्या पटकुटी for दूष्यपटम् (104) Sk युवन् (105) HD. 2.15. T किरिमरी for करमरी. M मृद्यमाना कृष्यते; T मर्यमाना कृष्यते for मृद्यमानादाकृष्यते (106) Sk दग्धाली. (107) HD. 2.31. T कुडुक्को for कुडगो. (108) HD. 2.27. (109) HD. 3.42. (110) HD. 3.42. (111) HD. 6.92. (112) HD. 3.20. T_1 चग्गळ, T_2 चव्भळ for चक्कलं. (113) HD. 6.92. T वाउळ्ळं. (114) HD. 6.122. (115) HD. (वहुण्णी). 7.41. T वहुणीआ for वहुणिआ. (116) HD. (जभणवो) 3.44. (117) HD. 6.107. T भाउरो for भाइरो Tom. भेज्जो. (118) HD. (ओज्जल्लो) 1.154. S वंजोले; T वोजरो for ओज्जरो. (119) HD. (आहुड). 1.74. KMS शीत्कृतं for सीत्कारः. (120) HD. 2 30. T पुत्रवत् for पितृवत् (121) HD. 6.134. (122) HD. 2.82.

(१२३) दु द्दो ल णा दुग्धापि या दुह्यते गौरित्यत्रार्थे दुग्धात् दोलणा ॥(१२४) मा भा इ अभयम् । भियो भादेशान्मापूर्वात् इः॥ (१२५) तो म रि ओ शस्त्रप्रमार्जकः।तोमरादुक्तेऽर्थे डिक.॥ (१२६) व हु हा डि णी वध्वा उपरि परिणीयते इति वध्वा उक्तेऽर्थे हाडिणी ॥ (१२७) रु अ रु इ आ उत्कलिका । रुहरुहिकाशब्दे हकारयोर्लुक् ॥ (१२८) पि उ सि आ पि उ च्छा पितृष्वसा । पितुः परस्य स्वसु. सिआच्छौ ॥(१२९) पु प्फी पितुः परस्य स्वसुः फी च ॥ (१३०) अ णु सू आ आसन्नप्रसवा । अनुसूतेरासन्नप्रसवार्थे डा ॥ (१३१) भ च्चो भगिनीसुतः । भगिन्याः सुतेऽर्थे चः, भादेशश्च ॥ (१३२) ओ ह ल्ली अपसृतिः । सृतेर्हल्ली ॥ (१३३) म म्म क्को गर्वः। मर्मणः उक्तेऽर्थे क्कः॥ (१३४) म ड प्प रो मधुपरः । उतोऽत्, धो डश्च ॥ इत्यादि ॥ कृष्टानुपसर्गघृष्टवाक्यविद्वस्वाचस्पतिविष्टरश्रवःप्रचेतःप्रोक्तादीना क्विबादिप्रत्ययान्ताना च अग्निचित्सोमसुदित्यादीना सुग्लौ सुम्लौ इत्यादीना च पूर्वविद्वद्भिरप्रयुक्ताना प्रतीतिवैषम्यकरः प्रयोगो न कर्तव्यः । शब्दान्तरैरेव तदर्थोऽभिधेयः । यथा—कृष्ट. कुशलः । वाचस्पतिः गुरुः । विष्टरश्रवाः हरिः । इत्यादि ॥ घृष्टशब्दस्य सोपसर्गस्य प्रयोग इष्यत एव । मन्दरअडपरिघट्ठ, मन्दरतटपरिघृष्टम् । तं दिअसणिघट्ठाणं इत्यादि ॥ ३० ॥

अव्ययम् ॥ ३१ ॥

अधिकारोऽयमा पादपरिसमाप्तेः। इतः परं ये वक्ष्यन्ते ते अव्ययसंज्ञका ज्ञातव्याः ॥ ३१ ॥

---

(123) HD. (दुद्धोलणी). 5.46. (124) HD. 6.129. T माहाई for माभाइ. (125) HD. 5.18. B शस्त्री प्रमार्जकः, T शास्त्रप्रमार्जकः. (126) HD. 7,50. T वहुभासिणी for बहुहाडिणी. (127) HD. 7.8. (128) Sk. पितृष्वसा. (129) HD. (पुप्फा). 6.52. (130) HD. 1.23. T_1 अणेपिआ, T_2 अणेडिआ for अणुसूआ. (131) Sk १ (132) Sk अपसृतिः. (133) HD. 6.143. (134) HD. (मडप्फरो) 6.120. S मड्डुपलो for मडप्परो. MT मदस्फुरः for मधुपर॰. KM आर्यैः कविभि॰, T पूर्वविद्भिः for पूर्वविद्वद्भिः. KMT °वैषम्यपरः for °वैषम्यकर॰. KS तंदिशश° for दिअस°. M °णिहट्ठाण for °णिघट्ठाण. Before Sūtra. 31 Bp K read अथाव्ययानि. MS अतः परं for इतः परं.

आम अभ्युपगमे ॥ ३२ ॥

आम इत्यव्ययमभ्युपगमे प्रयोज्यम्। आम बहुला वणाली ॥ आम संस्कृतेऽपीति केचित् ॥ ३२ ॥

तं वाक्योपन्यासे ॥ ३३ ॥

तं इत्यव्ययं वाक्योपन्यासे प्रयोज्यम्। तं तिअसबन्दिमोक्खं ॥ ३३ ॥

पइ चेअ चिअ च्च एवार्थे ॥ ३४ ॥

पइ चेअ चिअ च्च इत्येते अवधारणार्थे प्रयोज्याः। गइओ पइ। गत एव ॥ जं चेअ मउलणं लोअणाणं अणुबन्धं तं चिअ कामिणीणं। यदेव मुकुलनं लोचनानामनुबन्धं तदेव कामिनीनाम् ॥ दैवादिपाठाद् द्वित्वम्। ते चिअ धण्णा ते चिअ सुउरिसा। त एव धन्यास्त एव सुपुरुषाः ॥ सो च्च वअरूवेन। स एव वयोरूपेण ॥ सो च्च सीले। स एव शीले ॥ ३४ ॥

हद्धि निर्वेदे ॥ ३५ ॥

हद्धि इति निर्वेदे प्रयोज्यम्। हाधिक्शब्दवत् हद्धि। हद्धि हो बावह। हा धिक् हो बावत ॥ ३५ ॥

दर अर्धेऽल्पे वा ॥ ३६ ॥

दर इत्यव्ययमर्धे ईषदर्थे वा प्रयोज्यम्। दरविअसिअं अर्धेनेषद्वा विकसितम् ॥ ३६ ॥

किणो प्रश्ने ॥ ३७ ॥

किणो इत्यव्ययं प्रश्ने वा प्रयोज्यम्। किणो धुवसि, किं धुवसि, किं धूनोषि ॥ ३७ ॥

---

32. KMS अब्भुवगमे आम for the Sūtra. K अब्भुवगमेऽपि for पाठे. KMS प्रयोक्तव्यम् for प्रयोज्यम् here and elsewhere. 33. B तिअसवन्दिमोक्खं for तिअस°. 35. KM निर्वेदे हद्धि इति for हद्धि इति निर्वेदे. B पो बाप्पह for हो बावह. 37. Before किणो in Com. MS read केत्युक्ते. MS om. अव्ययं.

मिव पिव विव विअ व व्व इवार्थे ॥ ३८ ॥

मिव पिव विव विअ व व्व इति षडेते इवार्थे वा प्रयोक्तव्याः । कमलं मिव । चन्दणं पिव । हंसो विव । सीसो विअ । उव्वलन्त व तालविन्तसी-अलस्स, उद्वलन्निव तालवृन्तशीतलस्य । साअरो व्व गहिरो, सागर इव गम्भीरः । साअरो व्व खारओ, सागर इव क्षारः ॥ पक्षे नीलुप्पलमाला इव, नीलोत्पलमालेव ॥ ३८ ॥

किर इर हिर किलार्थे ॥ ३९ ॥

किर इर हिर इति त्रयः किलार्थे वा प्रयोक्तव्याः । कल्लं किर खर-हिअओ । तस्स इर पिअवअंसो । पाहिआ हिर देवो ॥ पक्षे । एवं किल तेन सिविणए भणिअं ॥ ३९ ॥

अम्हो आश्चर्ये ॥ ४० ॥

आश्चर्ये अम्हो इति प्रयोक्तव्यम् । अम्हो देवस्स गई । अम्हो कह परिणिन्दइ ॥ ४० ॥

अव्वो पश्चात्तापसूचनादुःखसंभाषणापराधानन्दादरखेदविस्मय-विषादभये ॥ ४१ ॥

अव्वो इति पश्चात्तापादिषु प्रयोक्तव्यम् । पश्चात्तापे—अव्वो तह तेण कआ अहअं जह कस्स साहेमि ॥ सूचनायाम्—अव्वो दुक्करआरअ । अव्वो अव्हो ॥ दुःखे—अव्वो दलइ हिअअं ॥ संभाषणे—अव्वो किमिणं ॥ अपराधे—अव्वो हरन्ति हिअअं तह वि न वेसा हवन्ति जुवईणं ॥ आनन्दे—अव्वो सुप्पहाअमिणं ॥ आदरे—अव्वो मह सफलं जीविअं ॥ खेदे—अव्वो न जामि छेत्तं ॥ विस्मये—अव्वो किं पि रहस्सं मुणन्ति धुत्ता जणब्भहिआ, किमपि रहस्यं जानन्ति धूर्ता जनाभ्यधिकाः ॥ विषादे—अव्वो नासेन्ति दिहिं पुलअं वड्ढेन्ति देन्ति रणरणअं, नाशयन्ति धृतिं पुलकं वर्धयन्ति ददति रणरणकम् ॥ भये—अव्वो पडिअम्हि तुमे पवसन्तेण मा न कुरिहइ, अव्वो पतितास्मि त्वयि प्रवसति भया न खेदेन ॥ ४१ ॥

---

38. KMST om. साअरो व्व गहिरो. 40. KMS अव्वो for अम्हो in the Sūtra and Com. 41. KMS अव्वो; T अंवो for अव्वो in the Sūtra and Com.

हुं पृच्छादाननिवारणे ॥ ४२ ॥

हुं इति पृच्छादिषु प्रयोज्यम्। पृच्छायाम्—हुं साहसु सब्भावं॥ दाने—हुं गेण्ह अप्पणो विअ॥ निवारणे—हुं णिल्लज्ज समोसर॥ ४२॥

वणे निश्चयानुकम्प्यविकल्पे ॥ ४३ ॥

वणे इति निश्चयादौ प्रयोज्यम्। निश्चये—वणे देमि, निश्चयं ददामि॥ विकल्पे—वणे होइ ण होइ, भवति वा न भवति॥ अनुकम्प्ये—होइ दासो वणे ण मुच्चइ, भवति दासोऽनुकम्प्यो न मुच्यते॥ ४३॥

संभावने अइ च ॥ ४४ ॥

अइ इति, चकारात् वणे इति च, संभावने प्रयोज्यम्। अइ दिअर किं ण पेच्छसि। णत्थि वणे जं ण देइ विहिपरिणामो॥ ४४॥

आनन्तर्ये णवरिअ ॥ ४५ ॥

णवरिअ इत्यानन्तर्ये प्रयोज्यम्। णवरिअ से रहुवइणो, अनन्तरमस्य रघुपतेः॥ ४५॥

केवले णवर ॥ ४६ ॥

केवलेऽर्थे णवर इति प्रयोज्यम्। णवर पिआइं चिअ णिव्वडन्ति, केवलं प्रियाण्येव निष्पतन्ति पृथग्भवन्ति॥ केचित्तु 'केवलानन्तर्ययोर्णवर-णवरिअ' इत्येकमेव सूत्रमाहुः। तन्मते उभावप्युभयार्थौ॥ ४६॥

भन्द ग्रहणार्थे ॥ ४७ ॥

भन्द इति ग्रहणार्थे प्रयोज्यम्। भन्द ओलोएसु मं। गृहाणेत्यर्थः॥ ४७॥

भन्दि विकल्पविषादसत्यनिश्चयपश्चात्तापेषु च ॥ ४८ ॥

भन्दि इति विकल्पादिषु ग्रहणार्थे च प्रयोज्यम्। विकल्पे—भन्दि मोज्ज एत्ताहे, भवेदिदानीम्॥ विषादे—भन्दि चरणे तओ संमाणिओ, चरणौ ततः संमानितौ॥ सत्ये—भन्दि तुह भणिमो॥ निश्चये—सासिज्जइ भन्दि तुह कज्जे॥ पश्चात्तापे—भन्दि सहेहि धराणि॥ ग्रहणार्थे—भन्दि आलोएसु मं॥ ४८॥

---

42. T भुं for हुं. 47. M हंद for भन्द in the Sūtra and Com 48. K भंदि तुज्झ for मोज्ज.

संभाषणरतिकलहे रे अरे ॥ ४९ ॥

संभाषणरतिकलहयोर्यथासंख्यं रे अरे इत्येतौ प्रयोज्यौ । संभाषणे— रे रे हिअअ मडअसरिसा ॥ रतिकलहे—अरे वहुवल्लह मए समं मा करेसु उवहासं ॥ ४९ ॥

हरे क्षेपे च ॥ ५० ॥

क्षेपे चकारात्संभाषणरतिकलहयोर्यथासंख्यं हरे इति प्रयोज्यम् । क्षेपे—हरे णिल्लज्ज ॥ संभाषणे—हरे पुरिसा ॥ रतिकलहे—हरे वहुवल्लह ॥ ५० ॥

थू कुत्सायाम् ॥ ५१ ॥

कुत्सायां थू इति प्रयोज्यम् । थू णिल्लज्जो लोओ ॥ ५१ ॥

ऊ गर्हाविस्मयसूचनाक्षेपे ॥ ५२ ॥

गर्हादिषु ऊ इति प्रयोज्यम् । गर्हायाम्—ऊ णिल्लज्ज । विस्मये— ऊ कहं मुणिआ अहं ॥ सूचने—ऊ केण ण विण्णाअं ॥ प्रक्रान्तवाक्यस्य विपर्यासशङ्कया विनिवर्तनलक्षण आक्षेप । तत्र—ऊ किं मए भणिअं ॥५२॥

पुणरुत्तं कृतकरणे ॥ ५३ ॥

पुणरुत्तं इति कृतकरणे प्रयोज्यम् । अइ सुव्वइ पंसुलि णीसहेहिं अङ्गेहिं पुणरुत्तं, अयि स्वपिषि पांसुले निःसहैरङ्गैः कृतकरणम् ॥ ५३ ॥

हु खु निश्चयविस्मयवितर्के ॥ ५४ ॥

हु खु इत्येतौ निश्चयादिषु प्रयोज्यौ । निश्चये—तं पि हु अच्छिण्णसिरं, तं खु सिरीएँ रहस्सं ॥ विस्मये—को खु एसो सहाससिरो ॥ वितर्क ऊहः संशयो वा । ऊहे—न हु नवरसग्गहिआ एअं खु हसइ ॥ संशये—जलहरो खु घूमो खु ॥ संभावने चेष्यते—तरिउं ण हु णवर इमं । एअं खु तुमं हसइ ॥ बहुलाधिकारादनुस्वारात्परो हु न प्रयोक्तव्य ॥ ५४ ॥

---

49. BT मवमासि for उवहास. 51. KS थू for थू in the Sūtra and Com. 53. K सुव्रते पासुले for स्वपिषि पांसुले.

णवि वैपरीत्ये ॥ ५५ ॥

णवि इति वैपरीत्ये प्रयोज्यम् । णवि लोअणो ॥ ५५ ॥

वेव्वे विषादभयवारणे ॥ ५६ ॥

वेव्वे इति विषादादौ प्रयोज्यम् । वि षा दे–उल्लाविरीइ वेव्वेत्ति तीएँ भणिअं ण विम्हरिमो । किमुल्लापयन्त्या उत खिद्यमानया त्वया वेव्वे इति भणितं न विस्मरामः ॥ भ ये–वेव्वे पलाइदं तेण ॥ वा र णे–उल्लाविरीइ वि तुमं वेव्वे त्ति मयच्छि किं णेअं ॥ उल्लाविरीइ इति स्वप्नायातम् ॥ ५६ ॥

आमन्त्रणे वेव्वे च ॥ ५७ ॥

वेव्वे इति चामन्त्रणे प्रयोज्यम् । वेव्वे गोले । वेव्वे मुरन्दले वहसि पाणिअं ॥ ५७ ॥

चा सख्या मामि हला हले ॥ ५८ ॥

आमन्त्रण इति वर्तते । सख्या आमन्त्रणेऽर्थे मामि हला हले इति प्रयोज्याः । मामि सरिसक्खराण वि । पणवह माणस्स हला । हला सउन्दले । हले हआसे ॥ पक्षे । सहि एरिस च्चिअ गई ॥ ५८ ॥

दे संमुखीकरणे च ॥ ५९ ॥

संमुखीकरणे सख्या आमन्त्रणे च दे इति प्रयोज्यम् । दे पसिअ णिअत्तसु सुन्दरि, यावत्प्रसीद निवर्तस्व सुन्दरि । दे सहि ॥ ५९ ॥

ओ पश्चात्तापसूचने ॥ ६० ॥

पश्चात्तापे सूचनायां च ओ इति प्रयोज्यम् । पश्चात्तापे–ओ पच्चाअन्तिआए ॥ सूचनायाम्–ओ अविणयतत्तिल्लो ॥ परिकल्पार्थे उतादेशेन ओकारेणैव सिद्धम् । ओ विरएमि णहअले ॥ ६० ॥

---

55. M भाअणो for लोअणो. 56. B वेव्वे; M वेंवे for वेव्वे in the Sūtra and Com. M om. उल्लाविरीइ इति स्वप्नायातम्. 57. T आमंत्रणेषु in the Sūtra. B वेव्वे; T वव्वे for वेव्वे. BT वेव्वे मुकुरं रेहसि पाणी क्षीवा (?) 58. BT सरिसक्खराणि; M सहि सक्खिराण वि for सरिसक्खराण वि. BT माणं सहला for माणस्स हला. 59. M आमन्त्रणकरणे for °मन्त्रणे. BT णिवत्तइ. T om. दे सहि. 60. M विकल्पार्थे for परिकल्पार्थे.

अण णाइं नञर्थे ॥ ६१ ॥

नञर्थे अण णाइं इत्येतौ प्रयोज्यौ । अणचिन्तिअ मुणन्ति, अचिन्तितं जानन्ति । णाइं करेमि रोसं, न करोमि रोषम् ॥ ६१ ॥

निश्चयनिर्धारणे वले ॥ ६२ ॥

निश्चये निर्धारणे च वले इति प्रयोज्यम् । निश्चये–वले सीहो, सिंह एवायम् ॥ निर्धारणे–वले पुरिसो धणंजओ खत्तिआणं, पुरुषो धनंजय एव क्षत्रियाणाम् ॥ ६२ ॥

मणे विमर्शे ॥ ६३ ॥

विमर्शे मणे इति प्रयोक्तव्यम् । मणे सूरो, किंस्वित्सूर्यः अन्ये मन्ये इत्यर्थमपीच्छन्ति ॥ ६३ ॥

माइं मार्थे ॥ ६४ ॥

माइ इति मार्थे प्रयोक्तव्यम् । माइं काहीअ रोसं, मा कार्षीद् रोषम् ॥ ६४ ॥

अलाहि निवारणे ॥ ६५ ॥

अलाहीति निवारणे प्रयोज्यम् । अलाहि विसाएण,अलं विषादेन ॥ ६५ ॥

लक्षणे जेण तेण ॥ ६६ ॥

लक्षणे जेण तेण इत्येतौ प्रयोज्यौ । भमररुअं जेण कमलवणं । भमररुअं तेण कमलवणं ॥ ६६ ॥

त्वोदवापोताः ॥ ६७ ॥

अव अप इत्येतावुपसर्गौ उत इति विकल्पार्थो निपातश्च ओ इति तु प्रयोक्तव्याः । ओआरो अवतारः अपकारो वा । ओ विरएमि णहत्थले, उत विरचयामि नभःस्थले । पक्षे अवआरो इत्यादि ॥ ६७ ॥

---

63. BT इत्थमपीच्छन्त्यन्ये for अन्ये मन्ये इत्यर्थमपीच्छन्ति. 64. B माइ, T माउ for माइ in the Sūtra and Com. 65. KM अलाहि किं वाइएण लोहेण, अल किं वाचिकेन लोभेन for अलाहि विसाएण,अलं विषादेन. 67. T अवकारः for अवतार·. KMT णहअले for णहत्थले.

उ ओ उपे: ॥ ६८ ॥

उप इत्युपसर्गः उ ओ इति द्विधा प्रयोक्तव्यः । उआरो ओआरो उपकारः ॥ ६८ ॥

प्रत्येकमः पडिएक्कं पाडिक्कं ॥ ६९ ॥

प्रत्येकमित्यस्यार्थे पाडिएक्कं पाडिक्कं इति तु प्रयोक्तव्यम् । पाडिएक्कं । पाडिक्कं ॥ पक्षे पच्चेअं ॥ ६९ ॥

स्वयमोऽर्थे अप्पणा ॥ ७० ॥

स्वयमित्यस्यार्थे अप्पणा इति तु प्रयोक्तव्यम् । विसअं विअसन्ति अप्पणा कमलसरा ॥ पक्षे । सअं चिअ मुणसि करणिज्जं, स्वयमेव जानासि करणीयम् ॥ ७० ॥

एक्कसरिअं झटिति संप्रति ॥ ७१ ॥

झटित्यर्थे संप्रत्यर्थे च एक्कसरिअं इति तु प्रयोज्यम् । एक्कसरिअं झटिति संप्रति वा ॥ पक्षे । झत्ति । संपइ ॥ ७१ ॥

इहरा इतरथा ॥ ७२ ॥

इहरा इति इतरथार्थे प्रयोज्यम् । इहरा नीसामन्नेहिं । पक्षे । इअरहा ॥ ॥ ७२ ॥

मुधा मोरउल्ला ॥ ७३ ॥

मुधार्थे मोरउल्ला इति तु प्रयोज्यम् । मोरउल्ला ॥ पक्षे मुहा ॥ ७३ ॥

अयि ऐ ॥ ७४ ॥

अयि इत्यर्थे ऐ इति तु प्रयोज्यम् । ऐ बीहेइ । ऐ उम्मत्तिए ॥ अत एव वचनादैकारस्यापि प्राकृते प्रयोगः ॥ ७४ ॥

---

69. पडिएक्कं for पाडिक्कं in the Sūtra and Com. 70. M स्वयं अप्पणो; T स्वयमप्पणा for the Sūtra. 72. BT णिसामतेहिं for नीसामन्नेहिं. 74. K बीहेमि for बीहेइ.

उअ पश्य ॥ ७५ ॥

पश्य इत्यर्थे उअ इति प्रयोज्यम् । उअ णिच्चलणिप्फन्दा । पक्षे ओअच्छादयः पश्यन इत्यर्थ ॥ उव्वह इति च दृश्यते । उव्वह गोट्ठनज्झम्मि ॥७५॥

इजेराः पादपूरणे ॥ ७६ ॥

इ जे र इत्येते पादपूरणे प्रयोज्या· । णअणा इ । अच्छी इ । अण्णेक्क इ । स्त्वं तु जे गव्भइ । कलमगोवी र ॥ अहो हंहो हा नाम हे इत्यादयः संस्कृतसमन्वेन सिद्धा· ॥ ७६ ॥

प्याद्याः ॥ ७७ ॥

प्यादयो नियतार्थवृत्तय. प्राकृते प्रयोज्या । पि अपीत्यर्थे ॥ ७७ ॥

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-

श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ

द्वितीयाध्यायस्य प्रथमः पाद ॥

---

77. MT व्याद्या· for प्याद्याः in the Sūtra. M वि अपीत्यर्थे; T वि क्षप्यर्थे for पि अपीत्यर्थे. Colophon, BKM om. from °मदर्ह down to श्रीमत्. MT द्वितीयस्याध्यायस्य for द्वितीयाध्यायस्य.

द्वितीयः पादः ॥

वीप्सार्थात्तदचि सुपो मस्तु ॥ १ ॥

वीप्सार्थात्पदात्परस्य सुपः स्थाने तदचि तस्य वीप्सार्थस्य संबन्धिन्यचि परे मो वा भवति । एकैकम् एक्कमेक्कं । एकैकेन एक्कमेक्केण । अङ्गे अङ्गे अङ्गमङ्गम्मि ॥ पक्षे । एक्केक्कं इत्यादि ॥ १ ॥

अमः ॥ २ ॥

सुप इत्यनुवर्तते । नाम्नः परस्य सुपः संबन्धिनोऽमः द्वितीयैकवचनस्य स्थाने मकारो भवति । वच्छं । मालं । गिरिं । गोरिं । गामणिं । तरुं । वहुं ॥ २ ॥

श्लुग्जश्शसोः ॥ ३ ॥

नाम्नः परयोर्जस् शस् इत्येतयोर्लुग्भवति । शित्त्वात्पूर्वस्याचो दीर्घः । वच्छा । माला । गिरी । गोरी । गामणी । तरू । वहू चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ ॥ ३ ॥

णशामः ॥ ४ ॥

नाम्नः परस्य षष्ठीवहुवचनस्य आमः णश् इत्यादेशो भवति । शित्त्वात्पूर्वस्य दीर्घः । वच्छाण । वणाण । मालाण । गङ्गाण । गिरीण । दहीण । वुद्धीण । गामणीण । सुधीण । गोरीण । तरूण । महूण । वहूण ॥ 'क्त्वासुपोस्तु सुणात्' [१·१·४३] इति वानुस्वारे वच्छाणं गिरीणं इत्यादि ॥४॥

---

1. M om. वा. KS भवति तु for वा भवति. KM om. एक्केक्केन. B अग्गे अग्गे अग्गमग्गम्मि for अङ्गे अङ्गे अङ्गमङ्गम्मि. S पक्षे एक्कमेक्क इत्यादि for पक्षे एक्केक्कं इत्यादि. 2. K गामिणिं for गामणिं. After वहुं K adds पेच्छ वा; S adds पेच्छ. 3. T om. श्लुक्. in the Sūtra. 4. MS ण for णश् in the Sūtra and Com. S om. आमः. M om. वहूण. KMS om. मालाण गङ्गाण; T om. मालाण. KM om. सुधीण; S वुद्धीण for सुधीण. After वच्छाणं KS add वणाणं गङ्गाणं.

हिं हिँ हि भिसः ॥ ५ ॥

नाम्नः परस्य भिसः सबिन्दुः सानुनासिकः केवलश्च हिर्भवति। वच्छेहिं वच्छेहिँ वच्छेहि। वणेहिं वणेहिँ वणेहि। मालाहिं मालाहिँ मालाहि। गिरीहिं गिरीहिँ गिरीहि। बुद्धीहिं बुद्धीहिँ बुद्धीहि। दहीहिं दहीहिँ दहीहि। गामणीहिं गामणीहिँ गामणीहि। गोरीहिं गोरीहिँ गोरीहि। तरूहिं तरूहिँ तरूहि। घेणूहिं घेणूहिँ घेणूहि। वहूहिं वहूहिँ वहूहि। महूहिं महूहिँ महूहि। इत्यादि ॥ ५ ॥

हिंतोत्तोदोदु ङसिम् ॥ ६ ॥

नाम्नः परो ङसिम् पञ्चमीविभक्तिः हिंतो, द्विरुक्तत्तो, दो, दु इति चतुर आदेशानापद्यते। वच्छाहिंतो 'भिस्भ्यस्सुपि' [२·२·२१] इत्येत्वे वच्छेहिंतो। वच्छत्तो। वच्छादो। वच्छादु। वृक्षात् वृक्षेभ्यो वा ॥ दहीहिंतो दहित्तो। दहीदो। दहीदु ॥ गोरीहिंतो। गोरित्तो। गोरीदो। गोरीदु ॥ तरूहिंतो। तरुत्तो। तरूदो। तरूदु ॥ महूहिंतो। महुत्तो। महूदो। महूदु ॥ घेणूहिंतो। घेणुत्तो। घेणूदो। घेणूदु ॥ दो दु इत्यत्र दकारो भाषान्तरार्थः। तेन शौरसेनीमागध्योः—मलअकेदूदो मलअकेदूदु मलयकेतोः। पैशाच्यां 'तल्तदो' (३·२·४६) इति तकारार्थम्। गिरीतो ॥ एवं वनमालागिरिबुद्धिग्रामणीतरुवधूप्रभृतयः ॥ ६ ॥

सुंतो भ्यसः ॥ ७ ॥

पञ्चमीबहुवचनस्य सुंतो इत्यादेशो भवति। वच्छासुंतो वच्छेसुंतो। वणासुंतो वणेसुंतो। मालासुंतो। गिरीसुंतो। दहीसुंतो। बुद्धीसुंतो। गामणीसुंतो। इत्यादि ॥ ७ ॥

---

5. KS सानुस्वारः; M सनुस्वारः for सबिन्दुः. KM use the sign for anunāsika here only, M om. वेणूहिं down to इत्यादि. 6. KMST भ्यस्येत्वे for भिस्भ्यस्सुपि इत्येत्वे. KMT वच्छाओ वच्छाउ and similraly for other words. for वच्छादो वच्छादु. T भाषान्तरार्थं for °रार्थः. T om. from पैशाच्यां down to °प्रभृतयः. 7. KMT om. मालासुंतो. After गामणीसुंतो KM add गोरीसुंतो तरुसुंतो महूसुंतो वहूसुंतो K वच्छादु for वच्छाउ. K वणादु for वणाउ. K om. गोरीओ गोरित्तो गोरीउ गोरीहिंतो गोरीहि.

दिर्दोत्तोदु ङसौ ॥ ८ ॥

पञ्चम्यादेशेषु दो त्तो दु इत्येषु ङसि पञ्चम्येकवचने च परे पूर्वस्याचो दीर्घो भवति। वच्छाओ वच्छत्तो ॥ 'संयोगे' (१·२·४०) इति दीर्घेऽपि ह्रस्वः, तथापि तद्ग्रहणं भ्यसि एत्वबाधनार्थम् ॥ ङसिनैव सिद्धे दोदुग्रहणमप्येत्वापवादार्थैव ॥ वच्छाउ वच्छाहिंतो वच्छाहि ॥ धणाओ धणत्तो धणाउ धणाहिंतो धणाहि ॥ गिरीओ गिरित्तो गिरीउ गिरीहिंतो गिरीहि ॥ गोरीओ गोरित्तो गोरीउ गोरीहि ॥ दहीओ दहित्तो दहीउ दहीहिंतो दहीहि ॥ बुद्धीओ बुद्धित्तो बुद्धीउ बुद्धीहिंतो बुद्धीहि ॥ गामणीओ गामणित्तो गामणीउ गामणीहिंतो गामणीहि ॥ तरूओ तरुत्तो तरूउ तरूहिंतो तरूहि ॥ महूओ महुत्तो महूउ महूहिंतो महूहि ॥ धेणूओ धेणुत्तो धेणूउ धेणूहिंतो धेणूहि ॥ वहूओ वहुत्तो वहूउ वहूहिंतो वहूहि ॥ ८ ॥

सोर्लुक् ॥ ९ ॥

नाम्नः परस्य सोः प्रथमैकवचनस्य लुग्भवति। हे देव। हे गङ्गे। हे गोरि। हे लच्छि। हे गामणि। हे वहु ॥ ९ ॥

ङसोऽस्त्रियां सर् ॥ १० ॥

ङसः पष्ठयेकवचनस्य स इत्यादेशो भवति, अस्त्रिया स्त्रीलिङ्गे न भवति। रित्त्वाद् द्वित्वम्। वच्छस्स। धणस्स। गिरिस्स। दहिस्स। गामणिस्स। तरुस्स। महुस्स ॥ अस्त्रियामिति किम्। गङ्गाए। गोरीए। धेणूए। वहूए ॥ १० ॥

ङेर्मिर् ॥ ११ ॥

नाम्नः परस्य सप्तम्येकवचनस्यास्त्रिया मिर् इत्यादेशो भवति। रित्त्वाद् द्वित्वम्। वच्छम्मि। धणम्मि। गिरिम्मि। दहिम्मि। तरुम्मि। महुम्मि ॥ अस्त्रियामित्येव। मालाए। बुद्धीए। धेणूए। वहूए ॥ ११ ॥

---

9. KS हे गङ्गा for हे गङ्गे. S अहो लच्छि for हे लच्छि. 10. M रस्, S सल् for सर् in the Sūtra. Before ङसः in Com. KM read नाम्नः परस्य. M om. धणस्स गिरिस्स. MS om. गोरीए and वहूए. T om. from Sūtra. 11 down to the and fo Com. on Sūtra 22. 11. S ङेर्मिल् for the Sūtra. MS वणम्मि for धणम्मि. MS om. वहूए.

अतो डो विसर्गः ॥ १२ ॥

अकारान्तात्परो विसर्गः डिदोकारो भवति । सर्वतः सव्वओ । पुरतः पुरओ । अग्रतः अग्गओ ॥ एवं सिद्धावस्थापेक्षया । भवत. भवओ । भवन्तः भवन्तो । सन्तः सन्तो । कुतः कुओ ॥ १२ ॥

सोः ॥ १३ ॥

अत इत्यनुवर्तते । अतः परस्य सोः स्थाने डो भवति । वच्छो । देवो ॥ १३ ॥

वैतत्तदः ॥ १४ ॥

अदन्ताभ्यामेतत्तद्भ्या परस्य सोः डो वा भवति । एसो एस । सो स ॥ १४ ॥

ङसेः श्लुक् ॥ १५ ॥

वेत्यनुवर्तते । अतः परस्य ङसे. श्लुग्वा भवति । शित्त्वात्पूर्वस्य दीर्घः । वच्छा । धणा ॥ पक्षे । वच्छाहिंतो वच्छत्तो वच्छाओ वच्छाउ वच्छाहि ॥१५॥

ङेर्डे ॥ १६ ॥

अतः परस्य सप्तम्येकवचनस्य डिदेत्वं वा भवति । वच्छे । धणे ॥ पक्षे । वच्छम्मि । धणम्मि ॥ १६ ॥

ङसिसो हि ॥ १७ ॥

अतः परस्य ङसिसः पञ्चम्या हि इति वा भवति । वच्छाहि । धणाहि ॥ भ्यासि एत्वे । वच्छेहि । धणेहि ॥ पक्षे हिंतोत्तोदोदु इत्येते च ॥ १७ ॥

टो डेणल् ॥ १८ ॥

अतः परस्य टावचनस्य डित् एण इत्यादेशो भवति । लित्त्वान्नित्यम् ॥ वच्छेण । धणेण ॥ अनुस्वारे । वच्छेणं । धणेणं ॥ १८ ॥

---

12. M अकारात्परो for अकारान्तात्परो. After अग्गओ M adds मार्गतः मग्गओ. 15. M om. वच्छाहि. 16. KMS डिवचनस्य for सप्तम्येकवचनस्य. M डित्व for डिदेत्वं. 18. KS लित्त्वान्न विकल्पः for लित्त्वान्नित्यम्.

दिर्वा भ्यसि ॥ १९ ॥

अत इति पञ्चम्यन्तस्य षष्ठ्यन्तविभक्तिविपरिणामः । अतो भ्यसादेशे सति दिः दीर्घो वा भवति । वच्छाहिंतो वच्छेहिंतो । वच्छासुंतो वच्छेसुंतो । वच्छाहि वच्छेहि ॥ त्तोदोदुषु दीर्घ एव ॥ १९ ॥

शस्येत् ॥ २० ॥

अतः शसि परे एद्वा भवति । वच्छे वच्छा पेच्छ ॥ २० ॥

भिस्भ्यस्सुपि ॥ २१ ॥

भिस् भ्यस् सुप् इत्येतेषु परेष्वत एत्वं भवति । पृथग्योगान्नित्यम् ॥ भिसि । वच्छेहिं ॥ भ्यसि । वच्छेहिंतो वच्छेसुंतो । वच्छेहि ॥ त्तोदोदुषु दीर्घ एव ॥ सुपि । वच्छेसु ॥ २१ ॥

इदुतोर्दिः ॥ २२ ॥

भिस्भ्यस्सुपि परे इदुतोः दिः दीर्घो भवति । भिसि । गिरीहिं गिरीहि ॥ एवं बुद्धीहिं । तरूहिं । धेणूहिं । महूहिं ॥ भ्यसि । गिरीहिंतो । गिरीसुंतो । गिरीओ । गिरीउ ॥ एवं बुद्धीओ । गामणीओ । तरूओ । महूओ आअअं ॥ सुपि । गिरीसु । दहीसु । गामणीसु । तरूसु ठिअं ॥ क्वचिन्न भवति । दिअभूमिसु दाणजलद्दिआइं, द्विजभूमिषु दानजलार्द्रितानि ॥ इदुतोरिति किम् । वच्छेहि । वच्छेसुंतो । वच्छेसु ॥ २२ ॥

चतुरो वा ॥ २३ ॥

चतुःशब्दस्य उदन्तस्य भिस्भ्यस्सुपि परे दीर्घो वा भवति । चउहि चऊहि । चउहिंतो चऊहिंतो । चउसु चऊसु ॥ २३ ॥

---

19. KS भ्यस्यादेशे परे for भ्यसादेशे सति. 20. MS om. पेच्छ. 21. K योगविभागान्नित्यं for पृथग्योगान्नित्यम्. K पक्षे दीर्घोऽपि, M पक्षे दीर्घः for त्तोदोदुषु दीर्घ एव. 22. KS °सुपि च परे for °सुपि परे. M इत्येतेषु परेषु for परे. After बुद्धीओ KS add दहीओ. After गिरीसु KS add बुद्धीसु. K दाणजलोल्लिआइं; S दोण° for दाणजलद्दिआइं.

पुंसो जसो डउडओ ॥ २४ ॥

इदुत इत्यस्य पञ्चम्यन्तपरिणाम । पुंलिङ्गादिदुतः परस्य जस अउ अओ इत्येतौ डितौ वा भवतः । अग्गउ अग्गओ । वाअउ वाअओ ॥ पक्षे । अग्गी अग्गिणो । वाऊ वाउणो ॥ पुंसोति किम् । बुद्धीइ । दहीइ ॥ इदुत इत्येव । वच्छा ॥ २४ ॥

ड्वो उतः ॥ २५ ॥

पुंस इति वर्तते, जस इति च । पुंलिङ्गादुत. परस्य जसः डित् अवो इति वा भवति । वाअवो ॥ पक्षे । वाअओ वाऊ वाउणो ॥ उत इति किम् । वच्छा ॥ पुंस इति किम् । घेणूउ । वहूउ ॥ २५ ॥

णो शसश्च ॥ २६ ॥

योगविभागादिदुतौ गृह्येते । इदुत परस्य जस शसश्च णो इत्यादेशो भवति । गिरिणो तरुणो चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ पक्षे । गिरी । तरू ॥ पुंस इत्येव । बुद्धी । घेणू । दहीइं । महूइं ॥ २६ ॥

नृनपि ङसिङसोः ॥ २७ ॥

पुंलिङ्गे नपुंसकलिङ्गे च वर्तमानादिदुत परयोर्ङसिङसोर्णो इत्यादेशो वा भवति । गिरिणो तरुणो आगओ विआरो वा ॥ पक्षे ङसि–गिरीओ । तरूओ । दहीओ । महूओ ॥ ङस्–गिरिस्स । तरुस्स । दहिस्स । महुस्स ॥ नृनपीति किम् । बुद्धीए । घेणूए ॥ ङसिङसोरिति किम् । रिद्धो । समिद्धी । दिट्ठं ॥ इदुत इत्येव । कमले । कमलस्स ॥ २७ ॥

टो णा ॥ २८ ॥

पुंनपुंसके वर्तमानादिदुत परस्य टावचनस्य णा भवति । गिरिणा । दहिणा । गामणिणा । तरुणा । महुणा । खलपुणा ॥ नृनपीत्येव । बुद्धीए । घेणूए ॥ इदुत इत्येव । कमलेण ॥ २८ ॥

---

24. K इत उत for इदुतः K om. वाअउ वाअओ. KS बुद्धीओ घेणूओ for बुद्धीइ घेणूइ. M om. इदुत इत्येव । वच्छा. 25 M om the Sūtra and Com. T पुस इति किं । धेगू । महूइं for घेणूउ वहूउ. 26. T इतौ for इदुतौ. KMS परिगृह्येते for गृह्येते. 27. KMS बुद्धीअ घेणूअ for बुद्धीए घेणूए. 28 M om the Sūtra and Com T om. the Sūtra. T पुंलिङ्गे नपुसकलिङ्गे वा for पुनपुंसके. T उत. for इदुत .

श्नुगनपि सोः ॥ २९ ॥

इदुतः परस्य सोः शानुबन्धो लुग्भवति । अनपि नपुंसकलिङ्गे न भवति । गिरी । बुद्धी । तरू । धेणू ॥ अनपीति किम् । दहिं । महुं ॥२९॥

मङ्लुगसंबुद्धेर्नपः ॥ ३० ॥

इदुत इति निवृत्तम् । नपो नपुंसकलिङ्गात्परस्य सोर्मकारो ङानुबन्धो लुक् च भवति, असंबुद्धेः आमन्त्रणार्थस्य न भवति । वणं । दहिं । महुं ॥ दहि महु इति तु सिद्धावस्थापेक्षया ॥ बहुलाधिकारादकारान्तान्न लुक् ॥३०॥

श्निंशिङ् जश्शसोः ॥ ३१ ॥

नप इत्यनुवर्तते । नपुंसकात्परौ जस् शस् इत्येतौ श्नि शिं शिङ् इति त्रीनादेशानापद्येते शानुबन्धान् । शकारो दीर्घार्थः । ङकारः सानुनासिकोच्चारणार्थः । वणाणि वणाइं वणाइँ । गुणाणि गुणाइं गुणाइँ चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ एवं दहिमहुबिन्द्वादि ॥ नप इत्येव । वच्छा ॥ ३१ ॥

शोशु स्त्रियां तु ॥ ३२ ॥

जश्शसाविति वर्तते । स्त्रिया वर्तमानान्नाम्नः परौ जश्शसौ ओत्वमुत्वं च शितावापद्येते तु । मालाओ मालाउ । बुद्धीओ बुद्धीउ ॥ एवं सहीधेणुवहूप्रभृतयः ॥ पक्षे । माला । बुद्धी । सही । धेणू । वहू ॥ स्त्रियामिति किम् । वच्छा ॥ जश्शसाविति किम् । मालाए कअं ॥ ३२ ॥

आदीतः सोश्च ॥ ३३ ॥

स्त्रियामित्यनुवर्तते । स्त्रियामीकारान्तान्नाम्नः परस्य सोश्चकाराज्जश्शसोश्च आत्वं तु भवति । एसा हसन्तीआ ॥ जस् शस् । गोरीआ रोहन्ति पेच्छ वा ॥ पक्षे । हसन्तीओ । गोरीओ ॥ ३३ ॥

---

29 K नपुसके for नपुंसकलिङ्गे. 30. After वणं K adds दहिं दहि मुहुं मुहु. S तण for वणं. 31. KMS त्रीनादेशान्शानुवधानापद्यते for त्रीनादेशानापद्यते शानुबन्धान्. 32. MS जस् शस् इति वर्तते for जश्शसाविति वर्तते. M om. तु in Com. MS जश्शमीति किं for जश्शसाविति किम् 33. KM गोरिआ रेहति (चिट्ठंति) for गोरीआ रोहन्ति. T रोभंति for रोहन्ति.

ङसेः शशाशिशे ॥ ३४ ॥

स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नः परस्य ङसेः अ आ इ ए इति चत्वार आदेशाः शितो भवन्ति तु । मालाअ मालाइ मालाए । गोरीअ गोरीआ गोरीइ गोरीए । एवं घेणू । वहू ॥ पक्षे । मालाहिंतो । मालत्तो । मालाओ । मालाउ ॥ एवं बुद्धीहिंतो इत्यादि ॥ ३४ ॥

टाङिङसाम् ॥ ३५ ॥

शशाशिशे इत्यनुवर्तते । स्त्रियां नाम्नः परेषां टा ङि ङस् इत्येतेषां स्थाने अ आ इ ए इत्येते आदेशाः शितो भवन्ति । योगविभागान्नित्यम् । जाआअ जाआइ जाआए कअं ठिअं मुहं वा ॥ कप्रत्यये । जाइआअ जाइआइ जाइआए । बुद्धिआअ बुद्धिआआ बुद्धिआइ बुद्धिआए ॥ कप्रत्ययाभावे । बुद्धीअ बुद्धीआ बुद्धीइ बुद्धीए कअं ठिअं वअणं वा ॥ स्त्रियामिति किम् । वच्छेण । वच्छम्मि । वच्छस्स ॥ ३५ ॥

नातः शा ॥ ३६ ॥

स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नः परेषां टा ङि ङस् इत्येतेषां प्राप्तः शा इति शित् आकारः आकारान्तान्न भवति । मालाअ मालाइ मालाए कअं ठिअं मुहं वा ॥ ३६ ॥

पुंसोऽजातेर्ङीर्वा ॥ ३७ ॥

अजातिवाचिनः पुंलिङ्गात् स्त्रियां वर्तमानात् ङीप्रत्ययो वा भवति । नीली नीला । काली काला । हसमाणी हसमाणा । सुप्पणही सुप्पणहा । इमीए इमाए । इमीणं इमाणं । एईए एआए । एईण एआण ॥ अजातेरिति किम् । अआअ अआइ अआए ॥ अप्राप्ते विभाषाविधिरयम् । तेन गौरी कुमारी इत्यादौ संस्कृतवदेव नित्यम् ॥ ३७ ॥

---

34. T सालाअ etc. for मालाअ All Mss. add मालाआ (T सालाआ) after मालाअ against the Sūtra नातः शा below. 35. After जाआअ all Mss. add जाआआ, After जाइआअ all Mss add जाइआआ against 2.2.36 below K वअणं च for वअणं वा. After वअणं वा M adds एवं वहूअ इत्यादि. M स्त्रियामित्येव for स्त्रियामिति किम्. 36. KMS मुहं वा for मुहं वा. 37. B महमाणी महमाणा, T भममाणा भममाणा for हसमाणी हसमाणा. BKM अआआ for अआअ. T अआ अजा । एलआ एलआ for अआअ ...अआए. K अप्राप्ते विधिरयं for अप्राप्ते विभाषाविधिरयम्.

ङीप्प्रत्यये ॥ ३८ ॥

वेत्यनुवर्तते। 'टिड्ढाणञ्' [पा० ४·१·१५] इत्यादिसूत्रेण प्रत्ययनिमित्तो यो ङीप्प्रत्ययो विहितः स स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नो वा भवति। साहणी साधनी। कुरुअरी॥ पक्षे विकल्पसामर्थ्यादेव टाप्। साहणा। कुरुअरा ॥ ३८ ॥

हरिद्राच्छाये ॥ ३९ ॥

अनयोः ङीप् वा भवति। हलद्दी हलद्दा। छाही छाहा ॥ ३९ ॥

कियत्तदोऽस्वमामि सुपि ॥ ४० ॥

सु-अम्-आम् वर्जिते सुपि परे किंयत्तद्भ्यः स्त्रियां ङीप् वा भवति। कीओ काओ। कीए काए। कीसु कासु॥ जीओ जाओ। जीए जाए। जीसु जासु॥ तीओ ताओ। तीए ताए। तीसु तासु॥ अस्वमामीति किम्। का। जा। सा॥ कं। जं। तं॥ काणं। जाणं। ताणं ॥४०॥

स्वस्रादेर्डा ॥ ४१ ॥

स्वस्रादेः स्त्रिया वर्तमानात् आप्रत्ययो डिद्भवति। लित्वान्नित्यम्। ससा। णणन्दा। दुहिआ। दुहिआहि। दुहिआसु ॥ ४१ ॥

डोश्लुकौ तु संबुद्धेः ॥ ४२ ॥

'सोः' [२·२·१३] इति यः प्राप्तो डो, यश्च 'श्लुगनपि सोः' [२·२·२९] इति श्लुग् विहितः, तौ संबुद्धेरामन्त्रणार्थस्य सोः तु भवतः। हे देव, हे देवो॥ हे अज्ज, हे अज्जो॥ श्लुक्। हे हरि, हे हरी। हे गुरु, हे गुरू। हे बुद्धि, हे बुद्धी। हे वहु, वहू॥ जाइविसुद्धेण पहू, जातिविशुद्धेन प्रभो॥ संबुद्धेरिति किम्। दे कासवा। दे गोअरा। रेरे पिलिआ। रेरे णिग्घणिआ॥ ४२ ॥

---

38. Bp om. ङीप् in the Sūtra; T सी for ङीप् in the Sūtra. ST अणादिसूत्रेण for टिड्ढाणञ् इत्यादिसूत्रेण. B सहमाणी for साहणी. K कुलरी for कुरुचरी. KMST कुरुचरा for कुरुअरा. 39. KS हरिद्राच्छाया for the Sūtra. KS ङि for ङीप्. 42. KS हे कासवा, हे गोअमा, रे रे पिप्पला; T हे गे अम्मा, रे रे पव्वळआ, रे रे णिग्घणिआ for दे ...ग्घणिआ.

ऋदन्ताड्डः ॥ ४३ ॥

संबुद्धेरित्यनुवर्तते । ऋदन्तान्नाम्न परस्य सबुद्धे डित् अत्वं तु भवति । हे पितः हे पिअ । हे दातः हे दाअ ॥ ४३ ॥

नाम्नि डरम् ॥ ४४ ॥

नाम्नि संज्ञाया ऋदन्तात्परस्य संबुद्धेर्डित् अरं इति तु भवति । हे पित हे पिअरं । पक्षे हे पिअ ॥ नाम्नीति किम् । हे कत्तार ॥ ४४ ॥

टापो डे ॥ ४५ ॥

टावन्तात्परस्य संबुद्धेर्डित् एत्वं तु भवति । हे माले । हे अज्जे ॥ पक्षे । हे माला । हे अज्जू इत्यादि ॥ टाप इति किम् । हे पिउच्छा । हे माउच्छा ॥ वहुलाधिकारात्कचिदोत्वमपि । अम्मो भणामि भणिए ॥ ४५ ॥

ह्रस्वलीदूतः ॥ ४६ ॥

सबुद्धिनिमित्तयोरीदूतोर्ह्रस्वो लिद्भवति । हे णइ । हे लच्छि । हे वहु ॥ ४६ ॥

क्विपः ॥ ४७ ॥

संबुद्धेरिति निवृत्तम् । क्विवन्तयोरीदूतोर्ह्रस्वो भवति । गामणिणा । खलपुणा । गामणिसुंनो । खलपुहिं ॥ ४७ ॥

---

43. M om the Sūtra and Com. KS हे पिअ हे पिअर हे मात हे माअ हे माअर for हे पिअ. 44. M om the Sūtra and Com. K हे पिअर हे पिअ for हे पिअर. T पितर for पितं 45. M om the Sūtra and Com. After हे अज्जे K adds हे पुत्ति K हे मालि for हे माला. S om. हे अज्ज T क्वचिदे-त्वमपि । अने भणामि भणिए for क्वचिदोत्वमपि अम्मो भणामि भणिए 46. M om the Sūtra and Com 47, K क्विप for the Sūtra. K खल-पुन KT गामणिसुओ for गामणिसुनो. K खलपुसु, T खलपुसु for खल-पुहिं.

उद्दतां त्वस्वमामि ॥ ४८ ॥

ऋदन्तानामुत्वं भवति तु, अस्वमामि सु-अम्-आम्-वर्जिते, अर्थात्सुपि परे ॥ जसि । भत्तू भत्तुणो भत्तओ भत्तउ । पक्षे भत्तारा ॥ शसि । भत्तू भत्तुणो । पक्षे भत्तारा ॥ टा । भत्तुणा भत्तारेण ॥ भिस् । भत्तूहिं । पक्षे भत्तारेहिं ॥ ङसि । भत्तूहिंतो भत्तुत्तो भत्तूओ भत्तूउ भत्तुणो । पक्षे भत्ताराहिंतो भत्तारत्तो भत्ताराउ भत्तारा भत्ताराहि ॥ ङस् । भत्तुणो भत्तुस्स ॥ पक्षे भत्तारस्स ॥ ङौ । भत्तुम्मि । पक्षे भत्तारे ॥ सुप् । भत्तूसु । पक्षे भत्तारेसु ॥ बहुवचनं व्याप्त्यर्थम्, तेन यथादर्शनं नाम्नि उत्वं वा भवति ॥ जश्शस्-ङसिङस्सु । पिउणो । जामाउणो ॥ टा । भाउणा ॥ भिस् । पिऊहिं ॥ सुप् । पिऊसु ॥ पक्षे पिआर इत्यादि ॥ अस्वमामीति किम् । सु । पिआ ॥ अम् । पिअरं ॥ आम् । पिअराणं ॥ ४८ ॥

आरः सुपि ॥ ४९ ॥

ऋदन्तस्य सुपि परे आर इत्यादेशो वा भवति । भत्तारो । भत्तारा । भत्तारं । भत्तारे । भत्तारेणं । भत्तारेहिं ॥ एवमन्यत्राप्युदाहार्यम् ॥ लुप्तविभक्त्यपेक्षया भत्तारविहिअं ॥ ४९ ॥

मातुरा अरा ॥ ५० ॥

मातृशब्दस्य आ अरा इत्यादेशौ भवतः । माआ माअरा । माआओ माअराओ । माआइ माअराइ । माअं माअरं ॥ बहुलाधिकाराज्जनन्यर्थस्य आ, देवतार्थस्य अरा । माआए कुच्छिआए । णमो माअराणं ॥ ‘इदुन्मातुः’ [१·२·८२] इत्युत्वे माउणि । ‘उद्दतां त्वस्वमामि’ [२·२·४८] इत्युत्वे तु माऊण माऊए ॥ समत्तिअं वन्दे ॥ सुपीत्येव । माइदेवो । माइगणो ॥५०॥

---

48. KST om. ङौ भत्तुम्मि। पक्षे भत्तारे. 50. After मातृशब्दस्य KS add ऋतः सुपि परे. K om. माआइ माअराइ. K माईण for माऊण. B समेत्तिअं, T समत्तअं for समत्तिअं.

संज्ञायामरः ॥ ५१ ॥

ऋदन्तस्य संज्ञाया सुपि परे अर इत्यादेशो भवति। पिअरा पिअरो। पिअरं पिअरे। पिअरेण पिअरेहिं॥ जामाअरो जामाअरा। जामाअरं जामाअरे। जामाअरेण जामाअरेहिं॥ ५१ ॥

आ सौ वा ॥ ५२ ॥

ऋदन्तस्य सौ परे आत्वं वा भवति। पिआ। माआ। जामाआ। भाआ। भत्ता। कत्ता॥ पक्षे। पिअरो। माअरो। जामाअरो। भाअरो। भत्तारो। कत्तारो॥ ५२ ॥

राज्ञः ॥ ५३ ॥

वेत्यनुवर्तते। राजन्शब्दस्य नलोपे सति अन्त्यस्य सौ परे आत्वं वा भवति। राआ। हे राआ॥ पक्षे आणादेशे। राआणो। हे राआणो॥ हे राअं इति शौरसेन्याम्॥ ५३ ॥

टो णा ॥ ५४ ॥

राज्ञ इत्यनुवर्तते। राजन्शब्दात्परस्य टावचनस्य णा इत्यादेशो वा भवति। राइणा रण्णा॥ पक्षे राएण कअं॥ ५४ ॥

जश्शस्ङसिङसां णोश्॥ ५५ ॥

राज्ञः परेषा जस् जस् ङसि ङस् इत्येतेषा णो इत्यादेशः शिद्भवति वा। जस्—राआणो चिट्ठन्ति। पक्षे राआ॥ शस्—राआणो पेच्छ। पक्षे राआ॥ ङसि—राइणो रण्णो आअओ। पक्षे राआहिंतो राअत्तो राआओ राउआ राआ राआहिं॥ ङस्—राइणो रण्णो धणं। पक्षे राअस्स॥ ५५ ॥

---

51. M संज्ञायां रः for the Sūtra. 52. M सौ वा for the Sūtra. KM om. भत्तारो. 53. K om. वेत्यनुवर्तते. S om. सति. KMT om. हे राआणो. 54. °शब्दात्परस्य for °शब्दस्य. K राआणो for राइणा. M om. पक्षे. 55. T राइत्तो for राअत्तो. BM राणो, S राआणो for राइणो

णोणाङिष्विदना जः ॥ ५६ ॥

राजन्शब्दसंबन्धिनो जकारस्य अना सहितस्य णो णा इत्यादेशयोः ङिवचने च परे इकारो वा भवति। राइणो चिट्ठन्ति पेच्छ आअओ धणं वा। राइणा कअं। राइम्मि ठिअं॥ पक्षे। राआणो। रण्णा। राएण। राअम्मि॥ ॥ ५६ ॥

इणममामा ॥ ५७ ॥

अना ज इत्यनुवर्तते। राजन्शब्दसंबन्धिनो जकारस्य अना सहितस्य अम् आम् इत्येताभ्यां सह इणं इत्यादेशो वा भवति। राइणं पेच्छ धणं वा। पक्षे। राअं। राआणं ॥ ५७ ॥

भिस्भ्यसाम्सुप्स्वीत् ॥ ५८ ॥

राजन्शब्दस्य अना सहितस्य जस्य भिस् भ्यस् आम् सुप् इत्येतेषु परेषु ईकारो वा भवति। भिस्—राईहिं॥ भ्यस्—राईहिंतो। राईसुंतो। राईहि॥ आम्—राईणं॥ सुप्—राईसु॥ पक्षे। राएहिं इत्यादि॥ ५८ ॥

ङस्ङसिटां णोणोर्डण् ॥ ५९ ॥

राजन्शब्दस्य अना सहितस्य जस्य ङस्ङसिटावचनानां यौ णो णा इत्यादेशौ तयोः परयोः डित् अण् इत्यादेशो वा भवति। रण्णो राइणो धणं आअओ वा। रण्णा राइणा कअं॥ ङस्ङसिटामिति किम्। राआणो चिट्ठन्ति पेच्छ वा॥ णोणोरिति किम्। राअस्स। राअओ। राएण॥ ५९ ॥

---

56. T णो णा इत्यादिषु ङिद्वचनपरे for णो णा इत्यादेशयोः ङिवचने च परे. T om. धणं. 58. M जस्यना सहितस्य for अना सहितस्य जस्य. T राआहिं for राएहिं. 59. T om. जस्य. KMT कअं for धणं.

इदमेतत्किंयत्तद्भ्यष्टो डिणा ॥ ७३ ॥

एभ्यः सर्वादिभ्योऽदन्तेभ्यः परस्य टावचनस्य इणा इति डित् भवति तु । इमिणा इमेण । एदिणा एदेण । किणा केण । जिणा जेण । तिणा तेण ॥ ७३ ॥

क्वचित्सुपि तदो णः ॥ ७४ ॥

सुपि परे तच्छब्दे णो भवति तु, क्वचिल्लक्ष्यानुसारेण । णं पेच्छ, तं पश्य ॥ स्त्रियामपि । हत्थुण्णामिअमुही भणइ णं तिअडा, हस्तोन्नामितमुखी भणति तां त्रिजटा ॥ णेण भणिअं, तेन भणितम् ॥ णीए तया ॥ णेहिं कअं, तैः कृतम् । णाहि कअं, ताभिः कृतम् ॥ ७४ ॥

त्रतसि च किमो ल्कः ॥ ७५ ॥

सुपीत्यनुवर्तते । किंशब्दस्य त्रतसोः सुपि च परे लित् को भवति । को के । कं के । केण केहिं ॥ त्र—कत्थ कस्सिं ॥ तस्—कत्तो कदो ॥ ७५ ॥

इदम इमः ॥ ७६ ॥

इदमः सुपि परे इम इत्यादेशो भवति । इमो इमे । इमं इमे । इमेण इमेहिं ॥ स्त्रियामपि । इमा ॥ ७६ ॥

पुंसि सुना त्वयं स्त्रियामिमिआ ॥ ७७ ॥

इदमः सुना सहितस्य पुंलिङ्गे अयमिति स्त्रियां इमिआ इति तु भवति । अयं कअकज्जो । इमिआ सण्णिअमाआ ॥ पक्षे । इमो । इमा ॥ ७७ ॥

अत्सुस्सिंहिस्से ॥ ७८ ॥

इदमः सुप् डि भिस् ङस् इत्येतेषु सु स्सिं हि स्स इत्यादेशेष्वापन्नेषु अत्वं तु भवति । एसु । अस्सिं । एहि । अस्स ॥ पक्षे । इमेसु । इमस्सिं । इमेहिं । इमाहिं । इमस्स ॥ ७८ ॥

---

74. B हत्था णमिअमुही for हत्थुण्णामिअमुही. After तेन भणितम् T adds भणिअं च णाए. 77. KM स्त्रीलिङ्गे for स्त्रियां.

टाससि णः ॥ ७९ ॥

टास् इति तृतीयाविभक्तिः, अस् इति द्वितीयाविभक्तिः, तयोः परयोरिदमः स्थाने ण इत्यादेशो भवति तु । णेण णेहि कअं । णं णे पेच्छ ॥ पक्षे । इमेण इमेहिं । इमं इमे ॥ ७९ ॥

इहेणं ङ्यमः ॥ ८० ॥

ङि अम् इत्याभ्या सहितस्य इदमः स्थाने इह इणं इत्येतौ क्रमेण तु भवतः । ङि—इह । अम्—इणं ॥ पक्षे । इमस्सिं । इमम्मि । इमं ॥ ८० ॥

न त्थः ॥ ८१ ॥

इदम. परस्य ङिवचनस्य 'ङेस्त्थस्सिम्मि' [२·२·६३] इति प्राप्तः त्थो न भवति । इह । इमस्सिं । इमम्मि ॥ ८१ ॥

क्लीबे स्वमेदमिणमिणमो ॥ ८२ ॥

नपुंसके वर्तमानस्य इदमः सु अम् इत्याभ्या सहितस्य इदं इणं इणमो इति त्रय आदेशा भवन्ति । इदं इणं इणमो चिट्ठइ पेच्छ वा ॥ ८२ ॥

किं किं ॥ ८३ ॥

क्लीबे, स्वमेति च वर्तते । क्लीबे वर्तमानः किंशब्दः स्वमा सहितः किं इत्येव भवति । किं कुलं । किं भणसि ॥ ८३ ॥

तदिदमेतदां सेसिं तु ङसामा ॥ ८४ ॥

तद् इदम् एतद् इत्येतेषा स्थाने ङस् आम् इत्याभ्या सह यथासंख्यं से सिं इत्यादेशौ तु भवतः । तद्—से गुणा, तस्य गुणा. तस्या वा ॥ सिं उच्छाहो, तेषामुत्साहः, तासां वा ॥ इदम्—से सीलं, अस्य शीलम्, अस्या वा ॥ सिं गुणा, एषा गुणाः, आसा वा ॥ एतद्—से हिअअं, एतस्य हृदयम्, एतस्या वा ॥ सिं गुणा, एतेषा गुणा , एतासा वा ॥ पक्षे । तस्स । तेसिं । ताण ॥ इमस्स । इमस्सिं । इमाण ॥ एअस्स । एअस्सिं । एआण ॥ तदेतदोरमा सह से सिं इति आदेशं केचिदिच्छन्ति ॥ ८४ ॥

---

82. KMS नपुंसकलिङ्ग for नपुंसके. T om. चिट्ठइ पेच्छ वा. 83 KMT किमेव भवति for किं इत्येव भवति. KT किं भणासि for किं भणसि. 84. B इत्येषां for इत्येतेषां. KM कश्चिदिच्छति for केचिदिच्छन्ति.

एत्तो एत्ताहे ङसिनैतदः ॥ ८५ ॥

त्वित्यनुवर्तते । एतदो ङसिना सह एत्तो एत्ताहे इत्यादेशौ तु भवतः । एत्तो एत्ताहे आगओ ॥ पक्षे । एआहिंतो एअत्तो एआओ एआहि एआउ एआ ॥ ८५ ॥

त्थे डेत् ॥ ८६ ॥

एतदः स्थाने रानुबन्धे थकारे परे डानुबन्धो लानुबन्धश्च एत् भवति । एत्थ ॥ ८६ ॥

एतदो म्मावदितौ वा ॥ ८७ ॥

सतम्येकवचनादेशे म्मौ परे एतद एकारस्य अ इ इत्यादेशौ वा भवतः । अअम्मि इअम्मि ॥ पक्षे । एअम्मि ॥ ८७ ॥

सुनैस इणमो इणं ॥ ८८ ॥

एतदः सुना सह एस इणमो इण इत्यादेशा वा भवन्ति । एस सहाओ च्चिअ ससहरस्स, एष स्वभाव एव शशधरस्य ॥ एस गई, एषा गतिः । सव्वस्स वि एस गई, सर्वस्याप्येषा गतिः ॥ एस सरं, एतत्सरः ॥ इणमो । इणं ॥ पक्षे । एसा । एओ । एअं ॥ ८८ ॥

तस्सौ सोऽक्लीबे तदश्च ॥ ८९ ॥

तदश्चकारादेतदश्च तकारस्य सौ परे सकारो भवति, अक्लीबे अनपुंसके । सो पुरिसो । सा महिला ॥ एसो पिओ । एसा पिआ । एसा मुद्धा । सौ इत्येव । ते, एए चिट्ठन्ति । ताओ, एआओ महिलाओ ॥ अक्लीब इति किम् । तं, एअं वणं ॥ ८९ ॥

---

88. T सरभस्स for ससहरस्स. KMT om. एस गई एषा गतिः; T om. एस सरं एतत्सरः; KMS एस सिरं एतच्छिरः.

सुप्यदसोऽमुः ॥ ९० ॥

अदसः स्थाने सुपि परे अमु इत्यादेशो भवति। अमू पुरिसो। अमुणो पुरिसा। अमुं वणं। अमूइं वणाइं। अमू महिला। अमूओ महिलाओ॥ टा—अमुणा। अमूहिं॥ ङसि—अमूहिंतो अमूओ अमूहि अमूउ अमुत्तो॥ भ्यस्—अमूहिंतो अमूसुंतो॥ ङस्—अमुणो अमुस्स॥ आम्—अमूणं॥ ङि—अमुम्मि॥ सुप्—अमूसु॥ ९०॥

अहद्वा सुना॥ ९१॥

अदस् सुना सह अहदित्यादेशो भवति तु। तकारस्तावन्मात्रदर्शनार्थः, तेन क्रियामात्रं न भवति। अह पुरिसो। अह महिला। अह वणं। अह णे हसइ हिअएण मारुअतणओ, असावस्मान् हसति हृदयेन मारुततनय॥ पक्षे। अमू पुरिसो। अमू महिला। अमुं वणं॥ ९१॥

इआओ म्मौ॥ ९२॥

अदसो ऽविचनादेशे म्मौ परे इअ अअ इत्यादेशौ तु भवतः। इअम्मि। अअम्मि॥ ९२॥

॥ इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतवरश्रीपादप्रसादासादितसर्वविद्याप्रभाव-

श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ

द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः॥

---

90. KMT om. अमूओ महिलाओ. Colophon: KMS om. from 'मदर्ह°' down to श्रीमत्. T has इति द्वितीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः। श्रीत्यागेशाय नमः.

तृतीयः पादः ॥

युष्मत्सुना तुवं तुं तुमं तुह ॥ १ ॥

युष्मच्छब्दः सुना सहितः तुवं तुं तुमं तुह इत्यादेशांश्चतुर. प्राप्नोति । तुवं तुं तुमं तुह दिट्ठो सि ॥ १ ॥

अमा तुमे तुए च ॥ २ ॥

युष्मदित्यनुवर्तते । युष्मच्छब्दोऽमा सह तुमे तुए इत्येतौ, चकारात् तुमादिचतुष्टयं चापद्यते । तुमे। तुए ॥ पक्षे । तुवं तुं तुमं तुह वन्दामि ॥ तं इति तु त्वामित्यस्य सिद्धावस्थायां वलोपे ह्रस्वे च ॥२॥

जसा भे तुब्भे तुय्हे उय्हे तुब्भ ॥ ३ ॥

युष्मच्छब्दो जसा सह भे तुब्भे तुय्हे उय्हे तुब्भ इति पञ्चादेशाना- पद्यते । भे तुब्भे तुम्हे उय्हे तुब्भ चिट्ठह । 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२·३·१४] इति वचनात् तुम्हे तुज्झे तुम्ह तुज्झ इति नव रूपाणि ॥ ३ ॥

शसा वो च ॥ ४ ॥

युष्मच्छब्दः शसा सह वो इति, चकारात् मे इत्यादींश्चादेशानापद्यते। वो भे तुब्भे तुम्हे उय्हे तुब्भ तुम्हे तुज्झे तुम्ह तुज्झ इति दश रूपाणि ॥४॥

---

1. M om. तुं in the Sūtra and Com. T तुहि for तुह in the Sūtra and Com. KS इति चतुर आदेशानाप्नोति for इत्यादेशांश्चतुरः प्राप्नोति. After दिट्ठो सि KS add तं इति तु सिद्धावस्थायां त्वमित्यस्य वलोपे; MT तुं इति सिद्धावस्थायां वलोपे. 2. M तुमादिचतुष्टयं for तुवमादिचतुष्टयं K om. सिद्धावस्थायां. MT तुं इति तु त्वामित्यस्य वलोपे ह्रस्वे च. S ह्रस्वश्च for ह्रस्वे च. 3. KMST हे for भे in the Sūtra and Com. here and elsewhere almost regularly. MT तुम्हे उम्हे for तुब्भे in the Sūtra. T षडादेशान् for पञ्चादेशान्. S ओ म्हो मज्झौ च for वा ब्भो म्हज्झौ. 4. T तुय्भे तुम्हे almost everywhere. S ओ for वो in the Sūtra and Com. KMST युष्मत् for युष्मच्छब्द. KMS हे for भे almost everywhere. T इत्यादेशान् for इत्यादींश्चादेशान्. After कअं KS add एवं दश रूपाणि. M एवं for इति.

टा मे ते दे दि तुमं तुमइ ॥ ५ ॥

युष्मच्छब्दः टावचनेन सह मे ते दे दि तुमं तुमइ इति षडादेशा-नापद्यते । मे ते दे दि तुमं तुमइ कअं ॥ ५ ॥

ङिटाभ्यां तुमए तुइ तुए तुमाइ तुमे ॥ ६ ॥

युष्मच्छब्दः ङिटाभ्या सह तुमए तुइ तुए तुमाइ तुमे इति पञ्च रूपा-ण्याप्नोति । तुमए तुइ तुए तुमाइ तुमे ठिअं कअं वः ॥ ६ ॥

तुब्भ तुहिंतो तुम्ह ङसिना ॥ ७ ॥

युष्मच्छब्दः ङसिना सह तुब्भ तुहिंतो तुम्ह इति त्रीणि रूपाण्यापद्यते । तुब्भ तुहिंतो तुम्ह वा आगओ । 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२·३·१४] इति वचनात् तुम्ह तुज्झ ॥ इति पञ्च रूपाणि ॥ ७ ॥

तु तुइ ङिप्ङसौ ॥ ८ ॥

ङिप् सप्तमीविभक्तिः, ङसि पञ्चम्येकवचनम्, तयो परयोर्युष्मच्छब्दो यथासंख्यं तु तुइ इत्येतावादेशावापद्यते । सप्तमीङस्योर्यथाप्राप्तमेव । सप्तम्या तु तुम्मि तुसु ॥ ङसौ–तुइ तुइत्तो तुईहिंतो तुईओ तुईउ आगओ ॥ ८ ॥

तुव तुम तुह तुब्भ ॥ ९ ॥

ङिप्ङसावित्यनुवर्तते । ङिपि ङसौ च परे युष्मद् तुव तुम तुह तुब्भ इति चत्वारि रूपाण्यापद्यते । ङिप्ङस्योर्यथाप्राप्तमेव । ङिपि–तुवम्मि तुमम्मि तुहम्मि तुब्भम्मि । 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२·३·१४] इति वचनात् तुम्हम्मि तुज्झम्मि। सुपि–तुवेसु तुमेसु तुहेसु तुब्भेसु तुम्हेसु तुज्झेसु ठिअं। 'क्त्वासुपोस्तु

---

5. M om. तुमइ in the Sūtra but has it in Com. MT पञ्च रूपाण्यापद्यते for षडादेशानाप°. 6 KMST युष्मत् for युष्मच्छब्दः. KS रूपाणि प्राप्नोति for रूपाण्याप्नोति. 7. T तुम्ह for तुब्भ in the Sūtra and Com. T तुय्म for तुम्ह in the Sūtra and Com. T युष्मत् for युष्मच्छब्दः. 8. M ङिम्ङसोः. for ङिप्ङसौ in the Sūtra. M ङिप्ङसो. for सप्तमीङस्यो., T ङिपि for सप्तम्या तु. KS om. सप्तम्या तु. After तुवेसु KS add तुमेसु. K दोदुलुकहि एष्वपि for दोदुहिंतसुतेष्वपि.

सुणात्' [१·१·४३] इत्यनुस्वारे तुवेसुं इत्यादि। ङसौ—तुवाहिंतो तुमाहिंतो तुहाहिंतो तुब्भाहिंतो। 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२·३·१४] इति वचनात् तुम्हाहिंतो तुज्झाहिंतो॥ एवं तुवत्तो तुमत्तो तुहत्तो तुब्भत्तो तुम्हत्तो तुज्झत्तो। इति दोदुहिंतसुंतेष्वप्युदाहार्यम्॥ तत्तो इति तु त्वत्त इत्यस्य वलोपे॥ ९॥

भिसा भेतुब्भेह्युब्भेह्युम्हेहितुम्हेहिं॥ १०॥

युष्मद् भिसा सह भे तुब्भेहि उब्भेहि उम्हेहि तुम्हेहि इति पञ्च रूपाण्यापद्यते। भे तुब्भेहि उब्भेहि उम्हेहि तुम्हेहि कअं॥ 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२·३·१४] इति वचनात् तुम्हेहि तुज्झेहि उम्हेहि उज्झेहि। एवं नव रूपाणि॥ १०॥

उम्होम्हतुम्हतुब्भ भ्यसि॥ ११॥

भ्यसि परे युष्मद् उम्ह उम्ह तुम्ह तुब्भ इति चत्वारि रूपाण्यापद्यते। भ्यसस्तु यथाप्राप्तमेव। उम्हाहिंतो उम्हाहिंतो तुम्हाहिंतो तुब्भाहिंतो आगओ॥ 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२·३·१४] इति वचनात् तुम्हाहिंतो तुज्झाहिंतो। उम्हत्तो उम्हत्तो तुम्हत्तो तुब्भत्तो तुम्हत्तो तुज्झत्तो इत्यादि॥ एवं दोदुहिंतसुंतेष्वप्युदाहार्यम्॥ ११॥

तुब्भोब्भोम्हतइतुहंतुहतुम्हंतुवतुमतुमेतुमाइतुमोदेतेदितुइए ङसा॥१२॥

युष्मद् ङसा सह तुब्भ उब्भ उम्ह तइ तुहं तुह तुम्हं तुव तुम तुमे तुमाइ तुमो दे ते दि ति तु इ ए इत्यष्टादशादेशानापद्यते। 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२·३·१४]इति वचनात् तुम्ह तुज्झ उम्ह उज्झ इति द्वाविंशतिरूपाणि॥१२॥

तुम्हाणतुब्भंतुब्भाणतुमाणतुवाणतुहाणतुब्भवोभे त्वामा॥ १३॥

युष्मदामा सह तुम्हाण तुब्भं तुब्भाण तुमाण तुवाण तुहाण तुब्भ वो मे त्वा इति दशादेशानापद्यते। तुम्हाण तुब्भं। 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२·३·१४] इति वचनात् तुम्हं तुज्झं तुब्भाण तुम्हाण तुज्झाण तुब्भ तुम्ह तुज्झ वो भे त्वा॥ 'क्त्वासुपोस्तु सुणात्' [१·१·४३] इत्यनुस्वारे तुम्हाणं तुब्भाणं तुज्झाणं तुमाणं तुवाणं तुहाणं॥ एवं त्रयोविंशतिरूपाणि॥ १३॥

---

11. MS तुम्हो for उम्हो in the Sūtra and Com. 12. KS तुब्भ तुम्ह उब्भ उम्ह for तुब्भ उम्ह उम्ह. After ए KS add भगं.

वा भो म्हज्झौ ॥ १४ ॥

युष्मदादेशसंबन्धिनो द्विरुक्तस्य भकारस्य म्ह ज्झ इत्यादेशौ वा भवतः। तत्र यथास्थानमुदाहृतानि ॥ १४ ॥

अस्मत्सुना अम्हिहंअहअंअहंअहम्मिअम्मि ॥ १५ ॥

अस्मच्छब्दः सुना प्रथमैकवचनेन सह अम्हि हं अहअं अहं अहम्मि अम्मि इति षडादेशानाप्नोति। अम्मि करेमि, अहं करोमि। तेण हं दिट्ठो, तेनाहं दृष्टः। अहअं जम्पामि, अहं जल्पामि। अहं गमिस्सं, अहं गमिष्यामि। अज्ज अहम्मि हासिआ, अद्याहं हासिता। न अम्मि कुविआ, नाहं कुपिता ॥ १५ ॥

मो भे वअं जसा ॥ १६ ॥

अस्मदित्यनुवर्तते। जसा सहास्मच्छब्दः मो मे वअं इति त्रीनादेशानापद्यते। मो भणामो इत्यादि ॥ १६ ॥

अम्हे अम्हो अम्ह ॥ १७ ॥

अस्मच्छब्दः जसा सह अम्हे अम्हो अम्ह इति त्रीनादेशानापद्यते। योगविभाग उत्तरार्थः ॥ अम्हे इत्यादि ॥ १७ ॥

णे च शसा ॥ १८ ॥

शसा सहास्मच्छब्दः णे इति, चकारात् अम्हे इत्यादि त्रीनादेशांश्चापद्यते। णे अम्हे पेच्छ इत्यादि ॥ १८ ॥

मं णे णं मि मिमं ममम्मि अहं मम्हाम्ह अमा ॥ १९ ॥

अस्मच्छब्दः अमा सह मं णे णं मि मिमं ममं अम्मि अहं मम्ह अम्ह इति दशादेशानापद्यते ॥ मं पेच्छ इत्यादि ॥ १९ ॥

---

14. After उदाहृतानि S adds in margin: अस्मच्छब्दः. 15. KS सहितः for सह. KS °देशानापद्यते for °देशानाप्नोति. KS अद्यम्मि हासिता for अज्ज अहम्मि हासिआ. 16. M मो मे वअं भणिमो for मो भणामो इत्यादि. 17. KM अस्मज्जसा सह for अस्मच्छब्दः जसा सह. KMS अम्हे अम्हो अम्ह पेच्छामो for अम्हे पेच्छामो इत्यादि. 18. KM इत्यादेशांश्चापद्यते for इत्यादि त्रीनादेशानापद्यते. After णे KM add अम्हो अम्ह. 19. KS मं मे etc पेच्छ for मं पेच्छ इत्यादि.

मि मइ ममाइ मए मे ङिटा ॥ २० ॥

ङिवचनेन टावचनेन सहास्मच्छब्दः मि मइ ममाइ मए मे इति पञ्चादेशानापद्यते। मि ठिअं कअं वा इत्यादि ॥ २० ॥

ममं णे मआइ ममए टा ॥ २१ ॥

टावचनेन सहास्मच्छब्दः ममं णे मआइ ममए इति चतुर आदेशानापद्यते । ममं कअं इत्यादि ॥ २१ ॥

णेऽम्हेह्यम्हाह्यम्हेऽम्ह भिसा ॥ २२ ॥

भिसा सहास्मच्छब्दः णे अम्हेहि अम्हाहि अम्हे अम्ह इति पञ्चादेशानापद्यते । णे कअं इत्यादि ॥ २२ ॥

मइ मम मह मज्झ ङसौ ॥ २३ ॥

ङसौ पञ्चम्येकवचने परे अस्मच्छब्दः मइ मम मह मज्झ इति चतुर आदेशानापद्यते । ङसेस्तु यथाप्राप्तमेव । मईहिंतो मइत्तो मईओ मईउ । एवं ममाहिंतो ममत्तो ममाउ ममाहि ममा ॥ एवं महाहिंतो महत्तो मज्झाहिंतो मज्झत्तो इत्यादि ॥ २३ ॥

अम्ह मम भ्यसि ॥ २४ ॥

भ्यसि पञ्चमीबहुवचने परे अस्मच्छब्दः अम्ह मम इत्यादेशावापद्यते । अम्हाहिंतो अम्हेहिंतो अम्हत्तो अम्हाओ अम्हाउ अम्हासुंतो अम्हेसुंतो अम्हाहिं अम्हेहिं । ममाहिंतो ममेहिंतो ममत्तो ममाओ ममाउ ममासुंतो ममाहिं ॥ २४ ॥

अम्हं मज्झं मज्झ मइ मह महं मे च ङसा ॥ २५ ॥

ङसा सह अस्मच्छब्दः अम्हं मज्झं मज्झ मइ मह महं मे इति सप्तादेशान्, चकारादम्हममौ चापद्यते ॥ अम्हं इत्यादि ॥ २५ ॥

---

24. KMS om. अम्हेहिंतो.

अम्हे अम्हो अम्हाण ममाण महाण मज्झाण मज्झाम्हाम्हं णे णो आमा ॥ २६ ॥

आमा सह अस्मच्छब्द अम्हे अम्हो अम्हाण ममाण महाण मज्झाण मज्झ अम्ह अम्हं णे णो इत्येकादशादेशानाप्नोति। अम्हे धणं इत्यादि। 'क्त्वासुपोस्तु सुणात्' [१·१·४३] इत्यनुस्वारे। अम्हाणं॥ एवं पञ्चदश रूपाणि ॥ २६ ॥

अम्ह मम मज्झ मह ङिपि ॥ २७ ॥

सप्तमीविभक्तौ परतः अस्मच्छब्दः अम्ह मम मज्झ मह इति चतुर आदेशानापद्यते। ङिपो यथाप्राप्तमेव। ङि—अम्हम्मि ममम्मि मज्झम्मि महम्मि॥ सुप्—अम्हेसु ममेसु मज्झेसु महेसु॥ एत्वविकल्पमते अम्हसु ममसु मज्झसु महसु॥ आत्वमपीच्छन्त्यन्ये। अम्हासु ममासु मज्झासु महासु॥ 'क्त्वासुपोस्तु सुणात्' [१·१·४३] इत्यनुस्वारे। अम्हेसुं ममेसुं मज्झेसुं महेसुं। अम्हसुं ममसुं मज्झसुं महसुं। अम्हासुं ममासुं मज्झासुं महासुं॥ एवमष्टादश रूपाणि ॥ २७ ॥

चतुरो जश्शस्भ्यां चउरो चत्तारो चत्तारि ॥ २८ ॥

चतुश्शब्दस्य जश्शस्भ्यां सह चउरो चत्तारो चत्तारि इति त्रय आदेशा भवन्ति। चउरो चत्तारो चत्तारि चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ २८ ॥

तिण्णि त्रेः ॥ २९ ॥

जश्शस्भ्यामिति वर्तते। त्रिशब्दस्य जश्शस्भ्यां सह तिण्णि इत्यादेशो भवति। तिण्णि पुरिसा महिला वणाणि वा चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ २९ ॥

दोण्णि दुवे बेण्णि द्वेः ॥ ३० ॥

द्विशब्दस्य जश्शस्भ्यां सह दोण्णि दुवे बेण्णि इति त्रय आदेशा भवन्ति। दोण्णि दुवे बेण्णि महिला चिट्ठन्ति पेच्छ वा॥ 'संयोगे' [१·२·४०] इति ह्रस्वे। दुण्णि। बिण्णि ॥ ३० ॥

---

27. KS read ङिपि before सप्तमीविभक्तौ. K आत्वमिच्छन्त्यन्ये; S- आत्वमपीच्छत्यन्य: for आत्वमपीच्छन्त्यन्ये. 29. KMS अनुवर्तते for वर्तते. 30. S om. पेच्छ वा.

दो वे टादौ च ॥ ३१ ॥

द्वेरिति वर्तते । द्विशब्दस्य टादौ तृतीयादौ विभक्तौ परतः दो बे इत्यादेशौ भवतः । चकाराज्जश्शस्भ्यां सहितस्य च । दोहिं बेहिं कअं । दोहिंतो बेहिंतो आगओ । दोण्णं बेण्णं धणं । दोसु बेसु ठिअं ।। जश्शस्भ्याम् । दो वे ठिआ पेच्छ वा ॥ ३१ ॥

ति त्रेः ॥ ३२ ॥

टादावित्यनुवर्तते । त्रिशव्दस्य टादौ परे ति इत्यादेशो भवति । तिहिं कअं, त्रिभिः कृतं तिसृभिर्वा । तिहिंतो आगओ, त्रिभ्यः तिसृभ्यो वा आगतः । तिणं धणं, त्रयाणां तिसृणा वा धनम् । तिसु ठिअं, त्रिषु तिसृषु वा स्थितम् ॥ ३२ ॥

ण्ह ण्हं संख्याया आमोऽविंशतिगे ॥ ३३ ॥

संख्याशव्दात्परस्यामः ण्ह ण्हं इत्यादेशौ भवतः, अविंशतिगे विंशत्यादीन्वर्जयित्वा । दोण्ह तिण्ह । दोण्हं तिण्हं । चउण्ह चउण्हं । पञ्चण्ह पञ्चण्हं । छण्ह छण्हं । सत्तण्ह सत्तण्हं । अट्ठण्ह अट्ठण्हं । नवण्ह नवण्हं । दसण्ह दसण्हं । पण्णारहण्ह पण्णारहण्हं । अट्ठारहण्ह अट्ठारहण्हं । कइण्ह कइण्हं । कतीनाम् ॥ अविंशतिगे इति किम् । वीसाणं । तिसाणं ॥३३॥

द्विवचनस्य वहुवचनम् ॥ ३४ ॥

सर्वासा विभक्तीना स्वादीना तिङादीना च द्विवचनस्य स्थाने बहुवचनं भवति । दोण्णि कुणन्ति, द्वौ कुरुतः । दोहिं । दोसुंतो । दोण्हं दोसु ॥ दो पाआ, द्वौ पादौ । दोण्गि हत्था, द्वौ हस्तौ । दुवे णअणा, द्वे नयने । वेण्णि कण्णा, द्वौ कर्णौ ॥ ३४ ॥

ङेसो ङम् ॥ ३५ ॥

ङेस् चतुर्थी विभक्तिः, ङम् पष्ठीविभक्तिः । ङेसः स्थाने ङम् भवति । मुणिस्स, मुणीणं भोअणं देहि ॥ णमो देवस्स, देवाणं ॥ ३५ ॥

---

31. K दो दे टादौ च; S दो वे दावौं च for the Sūtra. 33. KM अट्ठरसण्हं समसाहसाण कइण्हं for अट्ठारहण्हं कइण्हं.

तादर्थ्ये ङेस्तु ॥ ३६ ॥

तादर्थ्ये विहितस्य ङेः चतुर्थ्येकवचनस्य स्थाने ङम् षष्ठी तु भवति। देवस्स देवाअ, देवार्थमित्यर्थः ॥ ङेरिति किम्। देवाणं ॥ ३६ ॥

वधाड्डाइ च ॥ ३७ ॥

त्वित्यनुवर्तते। वधशब्दात्परस्य ङेःस्थाने डित् आइ इत्यादेशः षष्ठी चतुर्थी च भवति। वहाइ वहस्स वहाअ। वधार्थमित्यर्थ. ॥ ३७ ॥

क्वचिदसादेः ॥ ३८ ॥

अस् द्वितीयाविभक्तिः। असादीना विभक्तीना स्थाने षष्ठीविभक्तिः क्वचिद्भवति। सीमंधरस्स वन्दे, सीमंधरं वन्दे। तिस्सा मुहस्स भरिमो, तस्या मुखं स्मरामः। अत्र द्वितीयाया ॥ धणस्स लद्धं, धनेन लब्धम्। तेसिमेसमणाइण्णं, तैरेतदनाचीर्णम्। अत्र तृतीयाया· ॥ चोरस्स वीहइ, चोराद्बिभेति। इमाण पाअन्तसहिआण इअराइं लहुअक्खराइं ति, एभ्य. पादान्तसहितेभ्य इतराणि लघ्वक्षराणि। अत्र पञ्चम्या. ॥ वणसिरिपट्ठीएँ कवरि व्व, वनश्रीपृष्ठे कवरीव। अत्र सप्तम्या. ॥ ३८ ॥

अस्टासोर्ङिप् ॥ ३९ ॥

अस् द्वितीया, टास् तृतीया, तयो. स्थाने ङिप् सप्तमी क्वचिद्भवति तु। गामे वहामि, णअरे णआमि, ग्रामं वहामि, नगरं नयामि। अत्र द्वितीयाया ॥ तेसुं अलंकिआ पुहवी, तैरलंकृता पृथिवी। अत्र तृतीयाया ॥ ३९ ॥

---

37. S डायि for डाइ in the Sūtra. 38. KS तिस्सा मुहस्स सरिमो; M तिस्सा मुह सरिमो for तिस्सा मुहस्स भरिमो. KS धणस्स लद्धो for धणस्स लद्धं. After लद्ध KMS add चिरस्स मुक्का चिरेण मुक्ता. KMS इअराण जाण लहुअक्खराइ पाअन्तिमिल्लसहिआण, इतरेभ्यः एभ्यः पादान्तेन सहितेभ्यः इतराणि लघ्वक्षराणि for इमाण...लघ्वक्षराणि S लघ्वक्षराणीत्यर्थः. M वणसिरिवट्टीअ for °वट्ठीए. 39. S ङिसू for ङिप् in the Sūtra. KS

ङसिसष्टाश्च ॥ ४० ॥

ङसिसः पञ्चम्याः स्थाने टास् तृतीया, चकारात्सप्तमी च क्वचिद्भवति। चोरेण बीहइ, चोराद्बिभेति। अन्तेउरे रमिअ आगओ, अन्तःपुरा- द्रन्त्वागतः ॥ ४० ॥

ङिपोऽस् ॥ ४१ ॥

ङिपः सप्तम्याः स्थाने अस् द्वितीया क्वचिद्भवति। विज्जुज्जोअं भरइ रइं, विद्युद्द्योते स्मरति रतिम् ॥ ४१ ॥

लुक्क्यङोर्यस्य तु ॥ ४२ ॥

क्यङन्तस्य द्विवचनात् क्यषन्तस्य च संबन्धिनो यस्य लुग् भवति तु। क्यङ्—गुरूअइ गुरूइ, अगुरुर्गुरुर्भवति, गुरुरिवाचरति वा ॥ क्यष्—धमधमा- अइ धमधमाइ। लोहिआअइ लोहिआइ ॥ ४२ ॥

॥ इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव- श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ द्वितीयाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥

---

41. S ङसोप् for the Sūtra. S हरइ for भरइ. 42. KMS गुरुआइ गुरुआअइ for गुरूअइ गुरूइ. Colophon: KSM om. from °मदर्ह down to श्रीमत्. KMST द्वितीयस्याध्यायस्य for द्वितीयाध्यायस्य.

चतुर्थः पादः ॥

लटस्तिप्ताविजेच् ॥ १ ॥

लट् वर्तमानं तत्संवन्धिनः प्रथमपुरुषस्य एकत्वे वर्तमानौ यौ परस्मैपदात्मपदत्वेन विहितौ तिप् तङ् इत्येतौ प्रत्येकं इच् एच् च इत्येतौ भवतः । चकारौ 'हुरचिति'[३·१·५]इति विशेषणार्थौ । हसइ हसए । रमइ रमए ॥१॥

सिप्थास्सेसि ॥ २ ॥

लट इत्यनुवर्तते । परस्मैपदात्मनेपदयोर्मध्यमपुरुषस्य एकत्वे वर्तमानौ सिप् थास् इत्येतौ प्रत्येकं से सि इत्येतौ तु भवत' । हससे हससि । रमसे रमसि ॥ २ ॥

मिर्मिविटौ ॥ ३ ॥

लटः परस्मैपदात्मनेपदोत्तमपुरुषैकवचनत्वे वर्तमानौ मिप् इट् इत्येतौ प्रत्येकं मि इति भवतः । हसामि । रमामि ॥ वहुलाधिकारात् मिविटोरादेशस्य मेरिकारस्य लोपश्च । वहु वण्णिउं न सक्कं, वहु वर्णितुं न शक्नोमि । न मरं, न म्रिये ॥ ३ ॥

झिझौ न्ति न्ते इरे ॥ ४ ॥

लटः प्रथमपुरुषस्य वहुत्वे वर्तमानौ झि झ इत्येतौ प्रत्येकं न्ति न्ते इरे इति त्रीनादेशानापद्येते । हसन्ति हसन्ते । रमन्ति रमन्ते । हसिज्जन्ति हसिज्जन्ते । रमिज्जन्ति रमिज्जन्ते । गज्जन्ते खे मेहा । उप्पज्जन्ते कइहिअअसाअरे कव्वरअणाइं । दोण्णि वि ण पहुप्पिरे वाहू, द्वावपि न प्रभवतो वाहू ॥ क्वचिदेकत्वे इरे । सूसइरे ताण तारिसो कण्ठो, शुष्यति तासां तादृशः कण्ठः ॥ ४ ॥

---

1. MST इचेच् for इजेच् in the Sūtra. T वर्तमानात् for वर्तमानं. MST त for तङ्. T इत्यादेशौ for इत्येतौ. S एञ्च भवतः for एञ्च इत्येतौ भवतः. S विशेषणार्थः for विशेषणार्थौ. 2. KM मध्यमपुरुषैकत्वे for °षस्य एकत्वे. After वर्तमानौ M adds यौ. M इत्यादेशौ for इत्येतौ. M om. तु. 3. ST मि for मिर् in the Sūtra and Com. T om. प्रत्येकं. M इकारलोपश्च for इकारस्य लोपश्च. After सक्कं M adds आइं दीसंति सरअपिडाइं. 4 BT om. दोण्णि वि ण and द्वावपि न. S om. रमन्ति रमन्ते. T om. कइ...णाइं. K om. तारिसो. T कर्णः for कण्ठः.

तिङास्थि ॥ १० ॥

अस्तेस्तिङा तिबादिना सह अत्थि इत्यादेशो भवति । अत्थि सो । अत्थि ते । अत्थि तुमं । अत्थि तुम्हे । अत्थि अहं । अत्थि अम्हे ॥ १० ॥

णिजदेदावावे ॥ ११ ॥

धातोः प्रेरणार्थे विहितो यो णिच्प्रत्ययः, सः अत् एत् आव आवे इति चतुर आदेशानाप्नोति । तकारस्तावन्मात्रत्वप्रदर्शनार्थः । अत्–दरिसइ॥ एत्–कारेइ ॥ आव–कारावइ ॥ आवे–कारावेइ ॥ हासावइ हासइ हासावेइ हासेइ ॥ उवसमावइ उवसमेइ ॥ वहुलाधिकारात्क्वचिदेन्नास्ति । जाणइ जाणावइ जाणावेइ ॥ क्वचिदावे नास्ति । धावइ धावेइ धावावइ ॥ ११ ॥

शुष्यादेरविर्वा ॥ १२ ॥

णिजित्यनुवर्तते । शुष्यादिणिचः अविः इति वा भवति । शोषितं सोसाविअं सोसिअं ॥ तोषितं तोसाविअं तोसिअं ॥ १२ ॥

भ्रमेराडः ॥ १३ ॥

भ्रमेर्धातोः परो णिच् आड इति वा भवति । भमाडइ ॥ पक्षे । भामइ भामेइ भमावइ भमावेइ ॥ १३ ॥

लुगाविल् भावकर्मक्ते ॥ १४ ॥

भावकर्मविहिते प्रत्यये क्तप्रत्यये च परे णिच् लुक् आवि इत्यादेशावाप्नोति । लित्वान्न विकल्प ॥ भावकर्मणोः । कारिअइ काराविअइ कारिज्जइ काराविज्जइ । हासिअइ हासाविअइ हासिज्जइ हासाविज्जइ ॥ क्ते । कारिअं काराविअं । हासिअं हासाविअं । खामिअं खामाविअ ॥ १४ ॥

---

10. M तिङा अत्थि for the Sūtra. 11. S तावन्मात्रदर्शनार्थः for तावन्मात्रत्वप्रदर्शनार्थ. M करावेइ for कारावइ. After उवसमावइ K adds उवसमावेइ K आणावेइ for जाणइ जाणावेइ. B यावइ थावेइ थावावइ for धावइ धावेइ. M om. धावावइ. 12. S शुष्यादि in the Sūtra. M शुष्यादिर्णिच् for शुष्यादिणिचः. 13. MS om. भामइ भामेइ. 14 MS om. क्तप्रत्यये. MST लुक for लुक्. KMS इत्यादेशं चाप्नोति for इत्यादेशावाप्नोति. M कारीअइ करावीअइ for कारिअइ काराविअइ. MS हसाविअइ for हासा°. S खमाविअं for खामाविअ.

अदेल्लुक्यात्खोरतः ॥ १५ ॥

अत् एत् लुक् इत्येतेषु णिचः स्थाने विहितेषु खोरादेरतः अकारस्य आत् आत्वं भवति । अत्—पाडइ । मारइ ॥ एत्—कारेइ । मारेइ । खामेइ ॥ लुक्—कारिअइ कारिज्जइ । खामिअइ खामिज्जइ । अदेल्लुगिति किम् । काराविअं कारिअं । काराविअइ काराविज्जइ ॥ खोरिति किम् । संगामेइ ॥ इह व्यवहितस्य मा भूत् ॥ कारिअं । इह अन्त्यस्य मा भूत् ॥ अत इति किम् । आसेइ ॥ केचित्तु आवे आवि इत्येतयोरपि आदेरत आत्वमिच्छन्ति । कारवेइ । हासाविओ जणो सामलङ्गीए ॥ १५ ॥

तु मौ ॥ १६ ॥

अत इत्यनुवर्तते आदिति च । अदन्ताद्धातोः मौ लडुत्तमपुरुषैकवचनादेशे परे सति आद्भवति तु । हसामि हसमि । जाणामि जाणमि । लिहामि लिहमि ॥ अत इत्येव । होमि ॥ १६ ॥

मोमसुष्विच्च ॥ १७ ॥

त्वित्यनुवर्तते । आकारान्ताद्धातोः मो म मु इत्येतेषु परेषु अत इत्वं च्चकारादात्वं च भवति तु । भणिमो भणामो । भणिम भणाम । भणिमु भणामु ॥ पक्षे । भणमो भणम भणमु ॥ 'वा लड्लोट्छतृषु' [२·४·२०] इत्येत्वे तु । भणेमो भणेम भणेमु ॥ अत इत्येव । होमो ॥ १७ ॥

क्ते ॥ १८ ॥

इदित्यनुवर्तते । क्तप्रत्यये परे अत इत्वं भवति । हसिअं । पढिअं नमिअं ॥ हासिअं । पाढिअं । नामिअं ॥ णअं गअं इत्यादि तु सिद्धावस्थापेक्षया ॥ अत इत्येव । लुअं । हूअं ॥ १८ ॥

---

15. KMS कराविज्जइ कराविअइ for कारा°. M om. लुक्-कारिअइ; S लुक्-कारावइ कारेज्जइ. B संगासइ for संगामेइ. KMS कारावइ; T कारावेइ for कारवेइ. M दूसेइ for आसेइ. 16. M om. तु in the Sūtra. M om. परे सति M om तु in Com. M जाणेमि for जाणमि. 17. KS भणिमु for भणेमो भगेम भणेमु. 18. BT पसिअं for पढिअं; B पासिअं; T पासिअं for पाढिअं. B नअअं; M णाअं; T भअ for णअं.

एच्च क्त्वातुंतव्यभविष्यति ॥ १९ ॥

क्त्वातुंतव्येषु भविष्यत्कालविहिते च प्रत्यये परतः अत एत्वं चकारादित्वं च भवति । क्त्वा–हसेऊण हसिऊण ॥ तुम्–हसेउं ॥ तव्य–हसेअव्वं हसिअव्वं ॥ भविष्यत्–हसेहिइ हसिहिइ । अत इत्येव । जाऊण । काऊण ॥१९॥

वा लट्लोट्छतृषु ॥ २० ॥

एदित्यनुवर्तते । लट् वर्तमानं, लोट् पञ्चमी, तयोः शतृप्रत्यये च परतः अत एत्वं वा भवति । लट्–हसेइ हसइ । हसेम हसिम ॥ लोट्–हसेउ हसउ । सुणेउ सुणउ ॥ शतृ–हसेन्तो ॥ क्वचिन्न भवति । जअइ ॥ क्वचिदात्वमपि । सुणाइ ॥ २० ॥

ज्ञा ज्जे ॥ २१ ॥

ज्जा ज्ज इत्येतयोः परयोरत एत्वं भवति । हसेज्जा हसेज्ज ॥ अत इत्येव । होज्जा होज्ज ॥ २१ ॥

भूतार्थस्य सी हीअ ही ॥ २२ ॥

भूतार्थे विहितो योऽनद्यतनादिप्रत्ययः स भूतार्थः, लुङ् लङ् लिट्, तस्य स्थाने सी हीअ ही इति त्रय आदेशा भवन्ति । उत्तरत्र 'हल ईअ' (२·२·२३) इति विधानात्स्वरान्तादेवाय विधिः । कासी काहीअ काही, अकार्षीत् अकरोत् चकार वा ॥ एवं ठासी ठाहीअ ठाही ॥ २२ ॥

हल ईअ ॥ २३ ॥

भूतार्थस्येत्यनुवर्तते । हलन्ताद्धातोः परस्य भूतार्थस्य लुङादिप्रत्ययस्य ईअ इत्यादेशो भवति । भुवीअ, अभूत् अभवत् बभूव वा ॥ एवं आसीअ, आसिष्ट आस्त आसाचक्रे वा ॥ गहीअ, अग्रहीत् अगृहात् जग्राह वा ॥२३॥

---

19. K om. काऊण. KST om. जाऊण. 20. S वर्तमाना; T वर्तमानो for °मानं. KS जअइ for जअइ. 21. S om अतः. 22. BS सि हिअ हि for सी हीअ ही in the Sūtra K makes no distinction between short and long इ KMS लुङादिप्रत्ययः; B अनद्यतनादिः प्रत्ययः for अनद्यतनादिप्रत्ययः. KS make no distinction between short and long इ in the verbal forms under this Sūtra. After चकार B om. वा. 23. M om. भूतार्थस्य. B हुईअ for भुवीअ. M गेण्हीअ for गहीअ.

अहेस्यासी तेनास्तेः ॥ २४ ॥

अस्तेर्धातोः तेन भूतार्थेन प्रत्ययेन सह अहेसि आसि इत्यादेशौ भवतः । अहेसि सो तुमं अहं वा । जे अहेसि, ये आसन् । एवं आसि ॥ ॥ २४ ॥

भविष्यति हिरादिः ॥ २५ ॥

भविष्यदर्थंविहितप्रत्यये परतः तस्यैवादिः हि इति प्रयोक्तव्यः । होहिइ, भविष्यति भविता वा । होहिन्ति । होहिसि होहित्था । होहिम । हसिहिइ । काहिइ ॥ २५ ॥

हा सा मिमोमुमे वा ॥ २६ ॥

भविष्यतीत्यनुवर्तते आदिरिति च । भविष्यत्यर्थे उत्तमपुरुषादेशेषु परेषु तेषामेवादिः हा सा इत्येतौ वा प्रयोक्तव्यौ । पक्षे हिरपि । होहामि होस्सामि । होहामो होस्सामो । होहामु होस्सामु । होहाम होस्साम । होहिमो होहिमु होहिमि होहिम ॥ क्वचित्तु हा न भवति । हसिहिमो हसिस्सामो । हसिहिमु हसिस्सामु । हसिहिम हसिस्साम ॥ २६ ॥

हिस्सा हित्था मुमोमस्य ॥ २७ ॥

वेत्यनुवर्तते । भविष्यति काले मु मो म इत्येतेषा स्थाने हिस्सा हित्था इत्येतौ धातोः परतो वा प्रयोक्तव्यौ । होहिस्सा होहित्था ॥ पक्षे । होहिमु होहिमो होहिम ॥ क्वचित्तथा न भवति । होस्सामो इत्यादि ॥ २७ ॥

---

25. KS om. परतः; M परे for परतः. K होहिमि for होहिम. After होहिम K adds होहिमो. 26. KST हास्सा; M हां सा for हा सा in the Sūtra and Com. K भविष्यदर्थे for भविष्यत्यर्थे. K इत्येतावादेशौ for इत्येतौ. MS om. from हसिस्सामो down to हसिस्साम. 27. After होहित्था KM add हसिहिस्सा हसिहित्था. M om. क्वचित् तथा न भवति । होस्सामो इत्यादि. S om. इत्यादि.

डच्छ दशिगम इजादौ हिलुक्च वा ॥ २८ ॥

दश् गम् इत्याभ्या धातुभ्या भविष्यदादिषु इच् इत्यादिषु परेषु डित् अच्छ इत्ययं वा भवति, हेश्च लुग्वा भवति। डित्वादन्त्याजादेर्लुक् ॥ दच्छिइ दच्छिहिइ। दच्छिन्ति दच्छिहिन्ति। दच्छिसि दच्छिहिसि। दच्छित्था दच्छिहित्था। दच्छिह दच्छिहिह। दच्छिमि दच्छिहिमि। दच्छिहामि दच्छिस्सामि। दच्छिस्सं दच्छिहिस्सं। दच्छिमो दच्छिहिमो। दच्छिहामो दच्छिस्सामो। दच्छिहिस्सा दच्छिहित्था। दच्छिम दच्छिहिम। दच्छिहाम दच्छिस्साम। दच्छिमु दच्छिहिमु। दच्छिहामु दच्छिस्सामु॥ एवं गच्छिइ गच्छिहिइ। गच्छिन्ति गच्छिहिन्ति। गच्छिसि गच्छिहिसि। गच्छित्था गच्छिहित्था। गच्छिह गच्छिहिह। गच्छिमि गच्छिहिमि। गच्छिहामि गच्छिस्सामि। गच्छिस्सं गच्छिहिस्सं। गच्छिमो गच्छिहिमो। गच्छिहामो गच्छिस्सामो। गच्छिहिस्सा गच्छिहित्था। गच्छिम गच्छिहिम। गच्छिहाम गच्छिस्साम। गच्छिमु गच्छिहिमु। गच्छिहामु गच्छिस्सामु ॥ २८ ॥

भिदिविदिच्छिदो डेच्छ ॥ २९ ॥

हिलुक् च वेत्यनुवर्तते, इजादाविति च। भिद् विद् छिद् इत्येतेभ्यो धातुभ्यो भविष्यदर्थेषु तिसाद्यादेशेषु परेषु डित् एच्छ इत्ययं वा भवति, हिलुक् च वा। भिदि—भेच्छिहि भेच्छिहिइ। भेच्छिन्ति भेच्छिहिन्ति। भेच्छिसि भेच्छिहिसि। भेच्छित्था भेच्छिहित्था। भेच्छिह भेच्छिहिह। भेच्छिम भेच्छिहिम। भेच्छिमि भेच्छिहिमि। भेच्छिहामि भेच्छिस्सामि। भेच्छिस्सं भेच्छिहिस्सं। भेच्छिमो भेच्छिहिमो। भेच्छिहामो भेच्छिस्सामो। भेच्छिहिस्सा भेच्छिहित्था ॥ एवं मम्वोरपि ॥ विदि—वेच्छिहि वेच्छिहिइ। वेच्छिन्ति वेच्छि-

28. KS इजादिषु परेषु for इच् इत्यादिषु परेषु. S अत्याचादेः for अन्त्याजादे KS दच्छिस्सि दच्छिहिस्सि for दच्छिसि दच्छिहिसि. KMS दच्छ, T दच्छि for दच्छिहिस्स. S दच्छिहामु for दच्छिहिमु. MST गच्छं for गच्छिहिस्स. See under Sūtra 31 below. 29. The Mss. use ह and भ promiscuously. K om. भेच्छिहिस्सं, MS भेच्छं for भेच्छिहिस्स. KMST वेच्छ for वेच्छिहिस्स.

हिन्ति । वेच्छिसि वेच्छिहिसि । वेच्छित्था वेच्छिहित्था । वेच्छिह वेच्छिहिह । वेच्छिमि वेच्छिहिमि । वेच्छिहामि वेच्छिस्सामि । वेच्छिस्सं वेच्छिहिस्सं । वेच्छिमो वेच्छिहिमो । वेच्छिहिमो । वेच्छिहामो वेच्छिस्सामो । वेच्छिहिस्सा वेच्छिहित्था ॥ एवं मम्वोरपि ॥ छिदिर्—छेच्छिहि छेच्छिहिइ । छेच्छिन्ति छेच्छिहिन्ति । छेच्छिसि छेच्छिहिसि । छेच्छित्था छेच्छिहित्था । छेच्छिह छेच्छिहिह । छेच्छिम छेच्छिहिम । छेच्छिमि छेच्छिहिमि । छेच्छिहामि छेच्छिस्सामि । छेच्छिस्सं छेच्छिहिस्सं । छेच्छिमो छेच्छिहिमो । छेच्छिहामो छेच्छिस्सामो । छेच्छिहिस्सा छेच्छिहित्था ॥ एवं एम्वोरपि ॥ २९ ॥

डोच्छ वचिमुचिरुदिश्रुभुजः ॥ ३० ॥

वचि मुचि रुदि श्रु भुजि इत्येतेभ्यो धातुभ्यो भविष्यदर्थेषु तिबाद्यादेशेषु इजादिषु परेषु डित् ओच्छ इति वा भवति, हिलुक् च वा । वचि—वोच्छिइ वोच्छिहिइ । वोच्छिन्ति वोच्छिहिन्ति । वोच्छिसि वोच्छिहिसि । वोच्छित्था वोच्छिहित्था । वोच्छिह वोच्छिहिह । वोच्छिमि वोच्छिहिमि । वोच्छिहामि वोच्छिस्सामि । वोच्छिस्सं वोच्छिहिस्सं । वोच्छिमो वोच्छिहिमो । वोच्छिहामो वोच्छिस्सामो । वोच्छित्था वोच्छिहित्था ॥ एवं मम्वोरपि ॥ मुचि—मोच्छिहि मोच्छिहिइ । मोच्छिन्ति मोच्छिहिन्ति । मोच्छिसि मोच्छिहिसि । मोच्छित्था मोच्छिहित्था । मोच्छिह मोच्छिहिह । मोच्छिमि मोच्छिहिमि । मोच्छिहामि मोच्छिस्सामि । मोच्छिस्सं मोच्छिहिस्सं । मोच्छिमो मोच्छिहिमो । मोच्छिहामो मोच्छिस्सामो । मोच्छित्था मोच्छिहित्था ॥ एवं मम्वोरपि ॥ रुदि—रोच्छिहि रोच्छिहिइ । रोच्छिन्ति रोच्छिहिन्ति ॥ एवं स्सादिष्वपि ॥ श्रु—सोच्छिहि सोच्छिहिइ । सोच्छिन्ति सोच्छिहिन्ति । सोच्छिसि सोच्छिहिसि ॥ एवमिडादिष्वपि ॥ भुजि—भोच्छिहि भोच्छिहिइ । भोच्छिन्ति भोच्छिहिन्ति । भोच्छिसि भोच्छिहिसि ॥ एवमिडादिष्वपि ॥ ३० ॥

KMS. om. वेच्छिहिमो. KS छेच्छं for छेच्छिहिस्सं. M om. from छेच्छित्था down to the end of this Sūtra. 30. KMT वोच्छं; S ओच्छं for वोच्छिहिस्सं. KMST मोच्छं for मोच्छिहिस्सं. KMST छेच्छं for छेच्छिहिस्सं. 31. S उत्तमपुरुषादेक° for °पुरुषैक°. S om. तु. K वा for तु. M om. गच्छं गमिष्यामि.

डं मेश्छात्ततः ॥ ३१ ॥

भविष्यति दृशादिभ्यो धातुभ्य. परतः पूर्वसूत्रैस्त्रिभिरुक्ताना डच्छडेच्छ-डोच्छाना यश्छकारः ततः परस्य मेः उत्तमपुरुषैकवचनादेशस्य स्थाने डित् अं इत्यादेशस्तु भवति । दच्छं द्रक्ष्यामि । गच्छं गमिष्यामि । संगच्छ संगंस्ये । मेच्छं मेत्स्यामि । वेच्छं वेदिष्यामि । छेच्छं छेत्स्यामि । वोच्छं वक्ष्यामि । मोच्छं मोक्ष्यामि । रोच्छं रोदिष्यामि । सोच्छं श्रोष्यामि । भोच्छं भोक्ष्ये ॥ पक्षे दच्छिमि दच्छिहिमि दच्छिहामि दच्छिस्सामि दच्छिस्सं ॥ एवं गमादिष्व-प्युदाहार्यम् ॥ छात्तत इति किम् । हि हा स्सा इत्येतेभ्यः परो मा भूत् । गच्छिहिमि गच्छिहामि गच्छिस्सामि ॥ ३१ ॥

कृदो हं ॥ ३२ ॥

मेरित्यनुवर्तते । करोतेर्ददातेश्च परतो भविष्यति विहितस्य मेः स्थाने हं इति वा प्रयोक्तव्यः। काहं । दाहं ॥ पक्षे काहिमि दाहिमि इत्यादि ॥३२॥

सं ॥ ३३ ॥

धातोः परो भविष्यति काले मे स्थाने सं इति वा भवति ॥ रित्वाद् द्वित्वम् । होस्सं हविस्सं ॥ पक्षे होहिमि होहामि होस्सामि इत्यादि ॥३३॥

त्विज्जाल्लिङः ॥ ३४ ॥

लिङ् सप्तम्यादेशात् जा इत्यस्मात्परः इकारः तु प्रयोक्तव्य । होज्जा होज्जाइ भवेत् ॥ वाधिकारे पुनस्तुग्रहणादुत्तरत्र न विकल्पः ॥ ३४ ॥

एकस्मिन् प्रथमादेर्विध्यादिषु दु सु मु ॥ ३५ ॥

विध्यादिषु विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषु वर्तमानाना प्रथ-मादेः प्रथमादिपुरुषाणामेकत्वे वर्तमानाना प्रत्ययाना स्थाने यथासंख्यं दु सु मु इत्यादेशाः स्युः । हसउ सा । हससु तुमं । हसामु अहं । पेच्छउ पेच्छसु पेच्छामु ॥ दकारोच्चारणं भाषान्तरार्थम् ॥ ३५ ॥

---

32. M भविष्यति काले for भविष्यति. 33. M om. the Sūtra. K सर्; S शस् for the Sūtra. MT सं, K सर्, S स for सं. After हविस्सं MT add कित्तइस्सं. 34. KS होज्जइ होज्ज; M होज्जइ होज्ज for होज्जा होज्जाइ.B विकल्पः for न विकल्पः.35.S एकस्तु for एकस्मिन् in the Sūtra. KM भवन्ति for स्युः. M हसउ सो for हसउ सा.

बहौ न्तु ह मो ॥ ३६ ॥

विध्यादिष्वर्थेषु विहितानां प्रथमध्यमोत्तमपुरुषाणां बहुत्वे वर्तमानानां प्रत्ययानां स्थाने यथासंख्यं न्तु ह मो इत्यादेशा भवन्ति । हसन्तु, हसन्तु हसेयुर्वा ॥ हसह, हसत हसेत वा ॥ हसामो, हसाम हसेम वा ॥ एवं तुवरन्तु तुवरह, तुवरामो ॥ एवं सर्वधातुष्वप्युदाहार्यम् ॥ ३६ ॥

सोस्तु हि ॥ ३७ ॥

विध्यादिष्वर्थेषु सोर्मध्यमपुरुषैकवचनस्य स्थाने हि इत्यादेशः स्यात् तु । देहि देसु । होहि होसु ॥ ३७ ॥

लुगिज्जहीज्जस्विज्जेऽतः ॥ ३८ ॥

सोरित्यनुवर्तते त्विति च । अतः अकारात्परस्य सोः स्थाने लुक् इज्जहि इज्जसु इज्जे इति त्रयश्चादेशा भवन्ति तु ॥ हस हसिज्जइ हसिज्जसु हसिज्जे ॥ पक्षे हससु । अत इति किम् । होसु । ठाहि ॥ ३८ ॥

लड्लटोश्च जर्जारौ ॥ ३९ ॥

लड्लटोर्वर्तमानभविष्यतोश्चकाराद्विध्यादिषु च विहितस्य प्रत्ययस्य स्थाने ज जा इत्येतौ रितौ तु भवतः॥ रित्त्वाद् द्वित्वम् । लट्—हसेज्ज हसेज्जा । पढेज्ज पढेज्जा । सुणेज्ज सुणेज्जा ॥ पक्षे हसइ । पढइ । सुणइ ॥ लट्—पढेज्ज पढेज्जा । सुणेज्ज सुणेज्जा ॥ पक्षे पढिहिइ । सुणिहिइ ॥ विध्यादिषु--हसेज्ज हसेज्जा, हसतु हसेद्वा ॥ पक्षे हसउ ॥ एवं सर्वत्र पुरुषेषु वचनेषु च अन्येषामपि लकाराणामिच्छन्ति ॥ होज्ज होज्जा, भवति भवेत् भवतु अभवत् अभूत् बभूव भूयात् भविता भविष्यति अभविष्यद्वेत्यर्थः ॥३९॥

---

36. T om. एवं सर्वधातुष्वप्युदाहार्यम्. KMS ऊह्यम् for उदाहार्यम्. 37. KMS सेस्तु for सोस्तु in the Sūtra. KMS से: for सो:. S भवति तु for स्यात्तु. 38. K सेरित्यनु वर्तते; MS सेरिति वर्तते for सोरित्यनुवर्तते. KMS सेः for सो:. K त्रय आदेशा भवन्ति तु for त्रयश्चादेशा भवन्ति 39. M जर्जार्; S जल् जाल् for जर्जारौ in the Sūtra. KS सर्वपुरुषेषु for सर्वत्र पुरुषेषु. KM om. होज्ज होज्जा.

मध्ये चाजन्तात् ॥ ४० ॥

जर्जाराविति अनुवर्तते । अजन्ताद्धातो. प्रकृतिप्रत्यययोर्मध्ये चकारात्प्रत्ययानां च स्थाने जर् जार् इत्येतौ भवत. लड्लटोर्विध्यादिषु च । होज्जइ होज्जाइ । होज्ज होज्जा । होज्जहिमि होज्जाहिमि ॥ विध्यादिषु—होज्जइ होज्जाइ । होज्ज होज्जा । भवतु भवेद्वा ॥ पक्षे होइ ॥ अजन्तादिति किम् । हसेज्ज हसेज्जा । तुवरिज्ज तुवरिज्जा ॥ ४० ॥

माणन्तौल् च लङः ॥ ४१ ॥

लङः क्रियातिपत्ते. यौ तिप्तौ तत्स्थाने माण न्त इत्येतौ चकारात् जर्जारौ च भवतः ॥ लित्वान्न विकल्प. ॥ होमाणो होन्तो होज्ज होज्जा । अभविष्यदित्यर्थ ॥ ४१ ॥

शतृशानचोः ॥ ४२ ॥

माणन्तौ इत्यनुवर्तते । शतृ शानच् इत्येतयो प्रत्यययोः स्थाने माण न्त इत्येतौ प्रत्येकं भवत. । शतृ—हसमाणो हसन्तो । शानच्—सहमाणो सहन्तो ॥ ४२ ॥

स्त्रियामी च ॥ ४३ ॥

स्त्रिया वर्तमानयो. शतृशानचोः स्थाने ईत्वं चकारान्माणन्तौ च भवत. । हसई हसमाणा हसन्ती ॥ वेवई वेवमाणा वेवन्ती ॥ ४३ ॥

---

40. S जल् जाल् इत्यनुवर्तते for जर्जारावित्यनु°. After होज्जाहिमि KMT add होज्ज होज्जा होज्जहामि होज्जस्सामि होज्जस्सं होहिमि इत्यादि. KMST तुवरेज्ज तुवरेज्जा for तुवरिज्ज तुवरिज्जा. 41. B क्रियादिवृत्तेः for °तिपत्तेः. K जल्जालौ; M जर् जार् इति; S जल्जाल्; T जजार् for जर्जारौ. M om. यौ तिप्तौ तत्.M लित्त्वान्नित्यम्. S om. from होमाणो down to °त्यर्थ·. After होन्तो M adds हसमाण हसंत हसेज्ज हसेज्जा अहसिष्यत्. 42. KST शतृशानचः for the Sūtra. KS om. Com. on this Sūtra. 43. KS om. the Sūtra and स्त्रियां in Com.

घेत् तुंतव्यक्त्वासु ग्रहेः ॥ ४४ ॥

तुंतव्यक्त्वाप्रत्ययेषु परतो ग्रहेर्धातोर्घेत् इति भवति। तुम्—घेत्तुं॥ तव्य—घेत्तव्वं॥ क्त्वा—घेत्तुआण घेत्तूण॥ क्वचिन्न भवति। गहिउं। गेण्हिअ॥ ४४॥

अन्त्यस्य वचिमुचिरुदिश्रुभुजां डोत् ॥ ४५ ॥

तुंतव्यक्त्वास्वित्यनुवर्तते। वचि मुचि रुदि श्रु भुजि इत्येतेषा धातूनामन्त्यस्य तुंतव्यक्त्वाप्रत्ययेषु ओत् इत्यादेशो डित् भवति॥ वचि—वोत्तुं। वोत्तव्वं। वोत्तुआण वोत्तूण॥ मुचि—मोत्तुं। मोत्तव्वं। मोत्तुआण। मोत्तूण॥ रुदि—रोत्तुं। रोत्तव्वं। रोत्तुआण रोत्तूण॥ श्रु—सोत्तुं। सोत्तव्वं। सोत्तुआण सोत्तूण॥ भुजि--भोत्तुं। भोत्तव्वं। भोत्तुआण भोत्तूण॥ ४५॥

ता ट्ठो दृशः ॥ ४६ ॥

अन्त्यस्येत्यनुवर्तते। दृशो धातोरन्त्यस्य तुंतव्यक्त्वासु परतः तेषामेव प्रत्ययानामादिना तकारेण सह द्विरुक्तष्ठकारो भवति दट्ठुं। दट्ठव्वं। दट्ठुआण दट्ठूण॥ ४६॥

आ भूतभविष्यति च कृञः॥ ४७ ॥

कृञोऽन्त्यस्य आ इत्यादेशो भवति भूतभविष्यत्प्रत्यये, चकारात् तुंतव्यक्त्वासु च परतः। काहीअ, अकार्षीत् अकरोत् चकार वा॥ काहिइ, करिष्यति कर्ता वा॥ तुम्--काउं॥ तव्य--काअव्वं॥ क्त्वा--काउआण काऊण॥ ४७॥

---

44. T गृहिधातुः for ग्रहेर्धातोः. MS वा भवति for भवति. T घेआण for घेत्तूण. M om. गहिउं. S गिहिउं for गहिउं. KMS om. गेण्हिअ; T गण्हिअ. 45. MS °क्त्वा इत्यनुवर्तते for °क्त्वास्वित्यनु°. After प्रत्ययेषु M adds परेषु. B om. from श्रु down to सोत्तूण. 46. T ठा for ट्ठो in the Sūtra. KM दृशेर्धातोः for दृशो धातोः. 47. KS काहि for काहीअ.

नमोद्विजरुदां वः ॥ ४८ ॥

नमतेः उद्विजतेः रुदेश्च अन्त्यस्य वकारो भवति । णवइ । उव्विवइ उव्वेइ । रुवइ रोवइ ॥ ४८ ॥

चर् नृतिमदिव्रजाम् ॥ ४९ ॥

नृत मद व्रज इत्येतेषां धातूनामन्त्यस्य चकारो भवति ॥ रित्वाद् द्वित्वम् ॥ णच्चइ । मच्चइ । वच्चइ ॥ ४९ ॥

छर् गमिष्यमासाम् ॥ ५० ॥

गम इष यम आस इत्येतेषामन्त्यस्य छो भवति ॥ रित्वाद् द्वित्वम् ॥ गच्छइ । इच्छइ । जच्छइ । अच्छइ ॥ ५० ॥

रुधो न्धम्भौ ॥ ५१ ॥

रुधेरन्त्यस्य न्ध म्भ इत्येतौ भवतः । रुन्धइ । रुम्भइ ॥ ५१ ॥

युधबुधगृधक्रुधसिधमुहां च ज्झः ॥ ५२ ॥

युध बुध गृध क्रुध सिध मुह इत्येतेषां चकाराद्रुधेश्चान्त्यस्य द्विरुक्तो झकारो भवति । जुज्झइ । बुज्झइ । गिज्झइ । कुज्झइ । सिज्झइ । मुज्झइ । रुज्झइ ॥ ५२ ॥

जर् स्विदाम् ॥ ५३ ॥

स्विदिप्रकाराणां धातूनामन्त्यस्य जो भवति ॥ रित्वाद् द्वित्वम् ॥ सिज्जइ ॥ सव्वङ्गसिरीए संपज्जइ, सर्वाङ्गश्रिया संपद्यते ॥ खिज्जइ ॥ बहुवचनं प्रयोगानुसरणार्थम् ॥ ५३ ॥

---

48. MT रोदितेः, S रुदितेः for रुदेः. T उप्पिइ उप्पेवो for उव्विवइ उव्वेइ. KS रवइ for रुवइ. 49. MT चर् नृतमदव्रजां for the Sūtra. S चल् for चर् in the Sūtra. M चकारो रिद् भवति for चकारो भवति. M om. रित्वाद् द्वित्वम्. 50. S छल्, T छरि for छर् in the Sūtra. T इत्येषां for इत्येतेषां. After इत्येतेषां K adds धातूनाम्. M छकारो रिद् भवति for छो भवति. M om. रित्वाद् द्वित्वम्. KT यच्छइ for जच्छइ 51. S रुदो न्तो for the Sūtra. 52. T_1 ग्रध for गृध in the Sūtra. T_2 द्रुहां for °मुहां in the Sūtra and Com. M झर् for ज्झः in the Sūtra. M झो for झकारो. 53. T जरि स्विदां for the Sūtra. S जल् for जर् in the Sūtra. M जो रिद् भवति for जो भवति. M om. रित्वाद् द्वित्वम्. K सव्वंगसिरिए for °सिरीए.

छिदिभिदो न्दः ॥ ५४ ॥

छिदिभिदोरन्त्यस्य न्द इत्यादेशो भवति । छिन्दइ । भिन्दइ ॥५४॥

ढः क्थिवर्धाम् ॥ ५५ ॥

क्थतेर्वर्धतेश्चान्त्यस्य ढत्वं भवति । कढइ । वड्ढइ ॥ बहुवचनाद् वृधेः कृतगुणस्य वर्धेश्चाविशेषेण ग्रहणम् ॥ ५५ ॥

वेष्टेः ॥ ५६ ॥

ढ इति वर्तते । वेष्ट वेष्टने इत्यस्य धातोः 'कगटड' [१·४·७७] इत्यादिना षलोपे टस्य ढो भवति । वेढइ । वेढिज्जइ ॥ ५६ ॥

समुदो लर् ॥ ५७ ॥

सम् उद् इत्युपसर्गाभ्या परस्य वेष्टेरन्त्यस्य लकारो रित् भवति । संवेल्लइ । उव्वेल्लइ ॥ बहुलाधिकारादुतः परस्यापि वा ढः । उव्वेल्लइ ॥ उव्वेढइ ॥ ५७ ॥

खादधावि लुक् ॥ ५८ ॥

खादतौ धावतौ चान्त्यस्य लुग्भवति । खाइ खाअइ ॥ खाओ खाइओ॥ धाइ धाअइ ॥ धाओ धाइओ ॥ बहुलाधिकाराद्वर्तमानभविष्यद्विध्याद्येकवचन एव भवति । तेनेह न भवति । खादन्ति । धावन्ति ॥ क्वचित् 'धावइ पुरओ' इति च दृश्यते ॥ ५८ ॥

---

54. MT ण्डः for न्दः in the Sūtra. and Com. 55. M ढर् कृषिवर्ध्योः; T ढः क्थवर्धाम् for the Sūtra. S ठः for ढः in the Sūtra and Com. KM कड्ढइ for कढइ. M अविशेषग्रहण for अविशेषेण ग्रहणम्. 56. S ठ इति for ढ इति. M अन्त्यस्य for टस्य. S वेडइ for वेढइ. 57. M रत्, S लल् for लर् in the Sūtra. MS लिद् for रिद्. S om. वा. S डः for ढः. 58. M खादधाव्योर्लुक् for the Sūtra. M खादतेर्धावतेश्च for खादतौ धावतौ च. K om. धाइओ. After खाअइ MT add खाहिइ खाउ. After धाअइ MT add धाहिइ धाउ. MT क्वाचित्तु for क्वचित्.

रः सृजि ॥ ५९ ॥

सृजिधातावन्त्यस्य रत्वं भवति । विसरइ । ओसरइ । ओसरामि ॥ ॥ ५९ ॥

डः सीदपति ॥ ६० ॥

सीदतौ पततौ च अन्त्यस्य डत्वं भवति । सडइ पडइ ॥ ६० ॥

मीलेः प्रादेर्द्वे तु ॥ ६१ ॥

प्रादेरुपसर्गात्परस्य मीलेरन्त्यस्य द्वे रूपे तु भवतः । पमिल्लइ पमीलइ । निमिल्लइ निमीलइ । संमिल्लइ । संमीलइ । उम्मिल्लइ उम्मीलइ ॥ प्रादेरिति किम् । मीलइ ॥ ६१ ॥

चलस्फुटे ॥ ६२ ॥

द्वे इत्यनुवर्तते । चलतौ स्फुटतौ च अन्त्यस्य द्वे रूपे तु भवतः । चल्लइ चलइ । फुट्टइ फुडइ ॥ ६२ ॥

शकगे ॥ ६३ ॥

शकादिषु धातुष्वन्त्यस्य द्वे रूपे भवतः ॥ योगविभागान्नित्यम् ॥ शक—सक्कइ । नृग—नग्गइ । लग—लग्गइ । सिच—सिच्चइ । अट—अट्टइ । लुट—लुट्टइ । त्रुट—तुट्टइ । कुप—कुप्पइ । जिम—जिम्मइ । णश—णस्सइ । इत्यादि ॥ ६३ ॥

---

59. T नीसरइ वोसरइ वोसिरामि for विसरइ ओसरइ ओसिरामि. 60. M डः सदपति for the Sūtra. M सीदतेः पततेश्च for सीदतौ पततौ च. 61. S मिलेः for मीलेः in the Sūtra, Com. and illustrations. T om. तु in the Sūtra. M पमल्लइ for पमिल्लइ. M om. संमिल्लइ संमीलइ 62. MST चलस्फुटि for the Sūtra. M द्वेतिवर्तते for द्वे इत्यनुवर्तते. M द्वित्वं भवति for द्वे रूपे भवतः. B स्फुटितौ for स्फुटतौ. BM फुड्डइ for फुट्टइ. 63. M द्वित्वं भवति द्वे for रूपे भवतः KS तस तस्सइ for णस-णस्सइ. S वच वंचइ for सिच सिच्चइ T कुट-कुट्टइ for त्रुट तुट्टइ. T जम-जम्मइ for जिम जिम्मइ.

उवर्णस्यावः ॥ ६४ ॥

धातोरन्त्यस्य उवर्णस्य अव इत्यादेशो भवति । ह्नुङ्—निन्हवइ । च्यु—चवइ । रु—रवइ । कु--कवइ । सु--सवइ । पसवइ ॥ ६४ ॥

योरेङ् ॥ ६५ ॥

इश्च उश्च युः तस्य । तयोर्धात्वोरिवर्णोवर्णयोः एङ् एदोतौ यथासंख्यं भवतः । इवर्णस्य एकारः, उवर्णस्य ओकारः । जेऊण जित्वा । नेऊण नीत्वा । नेइ नयति । उड्डेइ उड्डयति । सोऊण श्रुत्वा ॥ क्वचिन्न भवति । नीओ । उड्डीणो ॥ ६५ ॥

अर उः ॥ ६६ ॥

ऋवर्णस्य धातोरन्त्यस्य अर इत्यादेशो भवति । करइ । धरइ । वरइ । सरइ । भरइ । मरइ । तरइ । जरइ ॥ ६६ ॥

अरि वृषाम् ॥ ६७ ॥

वृषप्रकाराणां धातूनामृवर्णस्य अरि इत्यादेशो भवति । वृष--वरिसइ ॥ मृष--मरिसइ ॥ कृष--करिसइ ॥ हृष--हरिसइ ॥ बहुवचनं प्रयोगानुसरणार्थम् ॥ ६७ ॥

रुषगेऽचो दिः ॥ ६८ ॥

रुषादिधातुष्वचो दीर्घो भवति । रुष--रूसइ ॥ शुष--सूसइ ॥ दुष--दूसइ ॥ तुष--तूसइ ॥ पुष--पूसइ ॥ शिष--सीसइ ॥ इत्यादि ॥ ६८ ॥

---

64. T उवर्णस्य वा for the Sūtra. 65. M योरेदोत् for the Sūtra. M om. एङ्. M om इवर्णस्य एकारः, उवर्णस्य ओकारः. T ओ for ओकारः. S चेऊग चेत्वा for जेऊग जित्वा. T नेंति उड्डेंति for नयति उड्डयति. 66. T अर इ. for the Sūtra. T रोवर्णस्य for ऋवर्णस्य. 68. MS रुषगे दिः, T रुषगे चोदित for the Sūtra. K दिर्दीर्घो for दीर्घो.

हलोऽक् ॥ ६९॥

हलन्ताद्धातोः परः अगागमो भवति ॥ ककारोऽन्तविध्यर्थः ॥ हसइ । भमइ । रमइ । गच्छइ । भुज्जइ । उवसमइ । पावइ । सिञ्चइ । रुन्धइ । मुसइ । चहइ । सहइ ॥ शसृप्रभृतीना प्रायः प्रयोगो न भवति ॥ ६९ ॥

त्वनतः ॥ ७० ॥

अगिति वर्तते । अकारान्तवर्जिताद्धातोः परः अगागमो भवति तु । पाअइ पाइ । ठाअइ ठाइ । वाअइ वाइ । धाअइ धाइ । जाअइ जाइ । झाअइ झाइ । भाअइ भाइ, विभेति भाति वा । जम्भाअइ जम्भाइ, जम्भते । उव्वाअइ उव्वाइ, उद्वाति । मिलाअइ मिलाइ, म्लायते । विक्केअइ विक्केइ, विक्रीणीते ॥ अनत इति किम् । चिइच्छइ चिकित्सते ॥ ७० ॥

अचोऽचाम् ॥ ७१ ॥

धातुषु अचा स्थाने अचो बहुलं भवन्ति । हवइ हिवइ । चिणइ चुणइ । सद्दहणं सद्दहाणं । धावइ धुवइ । रुवइ रोवइ ॥ क्वचिन्नित्यम् । जेइ । चेइ । देइ । लेइ । विहेइ । नासइ ॥ ७१ ॥

णो ह्रश्च चिजिपूश्रुधूस्तुहुलूभ्यः ॥ ७२ ॥

चि जि पू श्रु धू स्तु हु लू इत्येतेभ्य परो ण इत्यागमो भवति, तत्संनियोगेन ह्रश्च, दीर्घस्य च ह्रस्वः । चिणइ । जिणइ । पुणइ । सुणइ । धुणइ । थुणइ । हुणइ । लुणइ ॥ बहुलाधिकारात् क्वचिद्विकल्पः ॥ उच्चेणइ उच्चेइ । जिणिऊण जेऊण । जिणइ जेणइ । सुणिऊण सोऊण ॥ ७२ ॥

---

69. S om. भुज्जइ T भवइ for वहइ. 70. MT अकारान्तवर्जितादजन्ताद्धातो. for °वर्जिताद्धातो . S om. तु T om. ठाअइ ठाइ. K काअइ काइ for झाअइ झाइ. KS विक्कोअइ विक्कोइ for विक्केअइ विक्केइ. T om. from अनत इति down to स्थाने under the next Sūtra. After चिइच्छइ M adds जुउच्छइ M om. चिकित्सते. 71. BS धवइ for धावइ. STom. जेइ चेइ.Tom. नासइ. K देहि लेहि for देइ लेइ.72. MT इत्येभ्यः for इत्येतेभ्यः. ST °संनियोगे for °योगेन. M उच्चिणइ for उच्चेणइ. T om. from पुणइ down to जेणइ. K जअइ for जेणइ. S om. from थुणइ down to the end of the Sūtra.

भावकर्मणि तु वर्यग्लुक् च ॥ ७३ ॥

भावे कर्मणि च वर्तमानेभ्यः चिजिपूश्रुधूस्तुहुल्लूभ्यः परो वकारागमो भवति तु । तत्संनियोगेन यक्प्रत्ययस्य लुक् ॥ रित्त्वाद् द्वित्वम् ॥ चिव्वइ चिणिज्जइ । जिव्वइ जिणिज्जइ । पुव्वइ पुणिज्जइ । सुव्वइ सुणिज्जइ । धुव्वइ धुणिज्जइ । एवं भविष्यति चिव्विहिइ चिणिज्जहिइ । इत्यादि ॥७३॥

म्चेः ॥ ७४ ॥

भावकर्मणीत्यनुवर्तते । चिनोतेः परो भावकर्मणि मागमो रिद् भवति । तत्संनियोगेन यग्लुक् च । चिम्मइ । पक्षे चिव्वइ चिणिज्जइ ॥ भविष्यति—चिम्मिहिइ, चिव्विहिइ, चिणिज्जहिइ ॥ ७४ ॥

अन्त्यस्य हनखनोः ॥ ७५ ॥

मरिति वर्तते । हन खन इत्येतयोः अन्त्यस्य भावकर्मणि मागमो रिद् भवति तु ।तत्संनियोगेन यग्लुक् च । हम्मइ हणिज्जइ । खम्मइ खणिज्जइ॥ भविष्यति—हम्मिहिइ हणिज्जहिइ । खम्मिहिइ खणिज्जहिइ ॥ बहुलाधिकारात् हन्तेः कर्तर्यपि । हम्मइ, हन्तीत्यर्थः॥ क्वचिन्न भवति । हन्तव्वं । हन्तूण । हओ ॥७५॥

दुहलिहवहरुहां भरत उच्च ॥ ७६ ॥

दुह लिह वह रुह इत्येषामन्त्यस्य भकारो रिद् भवति तु । तत्संनियोगेन यग्लुक् च । वहेरतः उकारश्च । दुब्भइ दुहिज्जइ । लिब्भइ लिहिज्जइ । वुब्भइ वहिज्जइ । रुब्भइ रुहिज्जइ ॥ भविष्यति—दुब्भिहिइ दुहिज्जहिइ । इत्यादि ॥ ७६ ॥

---

73. S om. the Sūtra. K वर्भावकर्मणि तु यग्लुक्; M वर्भावकर्मणि यग्लुक् च for the Sūtra. T यत् लुक् for यग्लुक् in the Sūtra and Com. here and elsewhere under the following Sūtras upto Sūtra 90. S om. भावे. K om. च. M om. from तत्संनियोगे down to पुणिज्जइ. T तत्संनिघौ for तत्संनियोगेन. 74. T मच्चोः for the Sūtra. MST तत्संनियोगे for °योगेन under this Sūtra and elsewhere up to Sūtra 82. KMS चिम्मिहिइ; T चिव्विहइ for चिम्मिहिइ. KM om. चिव्विहिइ. 75. K अनुवर्तते for वर्तते. MS om. रिद्. After भवति तु K adds रित्त्वाद् द्वित्वम्. 76. M हर् for भर् in the Sūtra. KMS वहतेः for वहेः. K ऊकारश्च for उकारश्च.

दहेर्झर् ॥ ७७ ॥

अन्त्यस्येत्यनुवर्तते । दहेरन्त्यस्य भावकर्मणि झकारो रिद् भवति तु । तत्संनियोगेन यग्लुक् च । डज्झइ डहिज्जइ ॥ भविष्यति—डज्झिहिइ डहिज्जहिइ ॥ ७७ ॥

बन्धो न्धः ॥ ७८ ॥

झरित्यनुवर्तते । बन्धेर्धातोः न्ध इत्यस्य भावकर्मणि झर् इत्यादेशो भवति तु । तत्संनियोगेन यग्लुक् च । बज्झइ बन्धिज्जइ ॥ भविष्यति-- बन्धिहिइ बान्धिज्जहिइ ॥ ७८ ॥

रुध उपसमनोः ॥ ७९ ॥

उप सम् अनु इत्येतेभ्य परस्य रुन्धेरन्त्यस्य भावकर्मणि झर् भवति तु । तत्संनियोगेन यग्लुक् च । उवरुज्झइ । संरुज्झइ । अणुरुज्झइ ॥ पक्षे उवरुन्धिज्जइ । संरुन्धिज्जइ । अणुरुन्धिज्जइ ॥ भविष्यति—उवरुज्झहिइ । संरुज्झहिइ । इत्यादि ॥ ७९ ॥

द्वे गमिगे ॥ ८० ॥

गमादौ धातोरन्त्यस्य भावकर्मणि द्वे रूपे भवतः । तत्संनियोगेन यक्प्रत्ययस्य लुक् च । गम—गम्मइ गमिज्जइ ॥ हस—हस्सइ हसिज्जइ ॥ भण—भण्णइ भणिज्जइ ॥ लुभ—लुब्भइ लुभिज्जइ ॥ कथ—कत्थइ कहिज्जइ ॥ कुप—कुप्पइ कुविज्जइ ॥ भुज—भुज्जइ भुजिज्जइ ॥ रुद—रुव्वइ रुविज्जइ ॥ 'नमोद्विजरुदाम्' [२·४·४८] इति कृतवकारादेशो रुदिरत्र पठ्यते ॥ भविष्यति—गम्मिहिइ गच्छिज्जहिइ । इत्यादि ॥ ८० ॥

---

77. S झल् for झर् in the Sūtra. 78. KMS झरिति भवति for झर् इत्यादेशो भवाते. K वज्झिहिइ वधिज्जिहिइ for बन्धिहिइ बन्धिज्जहिइ. 79. KM रुधे . for रुन्धे·.K उवरुज्झिहिइ for उवरुज्झहिइ. KS om. सरुज्झहिइ.80. KS om. लुब्भ इ लुभिज्जइ. M लुभइ for लुब्भइ. BK om. पठ्यते.

ईर हृकृतॄज्राम् ॥ ८१ ॥

हृञ् कृञ् तॄ जॄ इत्येतेषामन्त्यस्य भावकर्मणि ईर इत्यादेशो भवति तु । तत्संनियोगेन यग्लुक् च । हीरइ हारिज्जइ । कीरइ करिज्जइ । तीरइ तरिज्जइ । जीरइ जरिज्जइ ॥ ८१ ॥

अर्जेविढप्पः ॥ ८२ ॥

अन्त्यस्येति निवृत्तम् । अर्जेविढप्प इत्यादेशो भावकर्मणि भवति तु । तत्संनियोगेन यग्लुक् च । विढप्पइ । पक्षे अज्जिज्जइ विढप्पिज्जइ ॥ ८२ ॥

आरभ आढप्पः ॥ ८३ ॥

आरभतेर्भावकर्मणि आढप्प इत्यादेशो भवति तु, यग्लुक् च । आढप्पइ । पक्षे आरभिज्जइ आढप्पिज्जइ ॥ ८३ ॥

णप्पणज्जौ ज्ञः ॥ ८४ ॥

जानातेर्भावकर्मणि णप्प णज्ज इत्यादेशौ तु भवत, यग्लुक् च । णप्पइ । णज्जइ ॥ पक्षे जाणिज्जइ । मुणिज्जइ ॥ 'ज्ञम्नोः' [१·४·२७] इति णत्वे णाइज्जइ ॥ नञ्पूर्वस्य अणाइज्जइ ॥ ८४ ॥

सिप्पः सिचस्निहोः ॥ ८५ ॥

सिञ्चतेः स्निह्यतेश्च भावकर्मणि सिप्प इत्यादेशो भवति तु, यग्लुक् च । सिप्पइ सिच्यते स्निह्यते वा ॥ पक्षे सिञ्चिज्जइ । णेहिज्जइ ॥ ८५ ॥

वाहिप्पो व्याहृः ॥ ८६ ॥

व्याहरतेर्भावकर्मणि वाहिप्प इत्यादेशो भवति तु, यग्लुक् च । वाहिप्पइ ॥ पक्षे वाहरिज्जइ ॥ ८६ ॥

---

81. K हृञ्कृञ् for हृकृ in the Sūtra. S हिरिज्जइ for हारिज्जइ. K जिरिज्जइ for जरिज्जइ. 82. BK विडप्पः for विढप्पः in the Sūtra. T om. विढप्पिज्जइ. K विडविज्जइ for विढप्पिज्जइ. 83. MS आडप्पः for आढप्पः in the Sūtra and Com. KS आरभेः for आरभतेः. T आरंभिज्जइ आडविज्जइ for आरभिज्जइ आढप्पिज्जइ. 84. T om. तु. T जणिज्जइ for मुणिज्जइ. 85. M om. the Sūtra and Com., but gives illustrations. KMST om. पक्षे सिञ्चिज्जइ णेहिज्जइ. B ण्हिहिज्जइ for णेहिज्जइ 86. KS वाहिप्पिज्जइ for पक्षे वाहरिज्जइ T om. पक्षे.

ग्रहेर्घेप्पः ॥ ८७ ॥

ग्रहेर्भावकर्मणि घेप्प इत्यादेशो भवति तु, यग्लुक् च । घेप्पइ ॥ पक्षे गेण्हिज्जइ ॥ ८७ ॥

छिप्पः स्पृशतेः ॥ ८८ ॥

स्पृशतेर्भावकर्मणि छिप्प इत्यादेशो भवति तु, यग्लुक् च । छिप्पइ ॥ पक्षे छिविज्जइ ॥ ८८ ॥

दीसल् दृशेः ॥ ८९ ॥

दृशेर्भावकर्मणि दीस इत्यादेशो लिद् भवति, यग्लुक् च । दीसइ ॥ ॥ ८९ ॥

वचेरुञ्चः ॥ ९० ॥

वचेर्भावकर्मणि उञ्च इत्यादेशो भवति तु, यग्लुक् च । उच्चइ ॥ पक्षे वइज्जइ ॥ ९० ॥

ईअइज्जौ यक् ॥ ९१ ॥

अपवादनिमित्तोऽयं विधिः । भावकर्मणि विहितो यो यक्प्रत्ययः स ईअ इज्ज इत्यादेशावापद्यते । हसीअइ हसिज्जइ । हसीअन्तो हसिज्जन्तो । हसीअमाणो हसिज्जमाणो ॥ पढीअइ पढिज्जइ । होईअइ होइज्जइ ॥ बहुलाधिकारात् क्वचिद् यगपि विकल्पेन भवति । तेण लहिज्ज । तेण लहिज्जेज्ज ॥ मए णवेज्ज । मए णविज्जेज्ज ॥ तेण अच्छिज्ज । तेण अच्छिज्जेज्ज । तेण अच्छीअइ ॥ ९१ ॥

---

87. KST om. पक्षे. 88. T चिप्प for छिप्पः in the Sūtra, Com. and illustrations KS om. पक्षे. KMS छिप्पिज्जइ for छिविज्जइ. 90. K पचेर्ड्वच्च; M पचे. पुचः, S पचेल् वृचः, T वचेर्वुञ्च for the Sūtra. KMS पचते. for वचेः. K उच्च, M पुच; T वुञ्च for उञ्च. K उच्चइ, M पुंचइ; T वुञ्चइ for उञ्चइ. KMST om. पक्षे वइज्जइ. 91. Bp इअइज्जौ यक्; M ईयज्जौ यक् for the Sūtra. Bp KS अपवादनिर्मुक्तः, M °वाद-विनिर्मुक्त. for अपवादनिमित्तः B पटीअइ पटिज्जइ; K पडिअइ पडिज्जइ for पढीअइ पढिज्जइ. K om. मए णवेज्ज.

स्पृहदूञोः सिहदूमौ णिचोः ॥ ९२ ॥

णिजन्तयोः स्पृहदूञो धात्वोः सिह दूम इत्यादेशौ यथासंख्यं भवतः । सिहइ । दूमइ ॥ ९२ ॥

निवृपतोर्णिहोडो वा ॥ ९३ ॥

णिचोरित्यनुवर्तते। निपूर्वस्य वृञः पतेश्च धात्वोर्णिजन्तयोः स्थाने णिहोड इत्यादेशो वा भवति। णिहोडइ निवारयति पातयति वा। पक्षे णिवारेइ। पाडेइ ॥ ९३ ॥

धवलोद्घटोर्दुमोग्गौ ॥ ९४ ॥

वेत्यनुवर्तते। धवलयतेरुत्पूर्वस्य घटयतेश्च णिजन्तयोर्दुम उग्ग इत्यादेशौ यथासंख्यं भवतो वा। दुमइ। उग्गइ॥ पक्षे धवलेइ। उग्घाडेइ॥ 'अचोऽचाम्' [२·४·७१] इति दुमोऽत्वे दमिअं धवलिअं ॥ ९४ ॥

भ्रमवेष्टयोस्तालिअण्टपरिआलौ ॥ ९५ ॥

भ्रमयतिवेष्टयत्योर्णिजन्तयोः तालिअण्ट परिआल इत्येतौ यथासंख्यं वा भवतः। तालिअण्टइ॥ पक्षे भमाडइ। भमाडेइ। भामइ। भामावइ। भामावेइ॥ वेष्टेः—परिआलइ॥ पक्षे। वेढइ॥ ९५ ॥

रावो रञ्जयतेः ॥ ९६ ॥

रञ्जयतेर्णिजन्तस्य राव इत्यादेशो वा भवति। रावेइ। पक्षे रञ्जेइ॥९६॥

---

92. Bp स्पृहधूञोः; M स्पृहदशोः in the Sūtra, Com. and illustrations; T स्पृहरुद्रोः in the Sūtra and Com. for स्पृहदूञोः in the Sūtra. S धूमेइ for दूमइ. 93. M निवृधोर्निवो घो वा for the Sūtra. 94. MS वा भवतः यथासंख्यं for यथासंख्यं वा भवतः.' S om. from दुमइ down to the end of the Sūtra. M दुम्मइ; T दुग्गइ for दुमइ. T दुमेरित्वे for दुमोऽत्वे. T उदूमिअं for दमिअं. 95. S om. the Sūtra. KM इत्यादेशौ for इत्येतौ. T भमडेइ for भमाडेइ. KT भमावइ भमाविइ for भामावइ भामावेइ K वरिआलइ वरिजालइ वेडेइ for परिआलइ॥ पक्षे वेढइ. 96. T om. वा. MST om. पक्षे.

नशेर्विप्पगालनासवपलावहारवविउडाः ॥ १०३ ॥

नाशयतेर्णिजन्तस्य विप्पगाल नासव पलाव हारव विउड इति पश्चादेशा वा भवन्ति। विप्पगालइ। नासवइ। पलावइ। हारवइ। विउडइ॥ पक्षे णासेइ ॥ १०३ ॥

वल आरोपे ॥ १०४ ॥

णिजन्तस्यारोपेर्वल इत्यादेशो वा भवति। वलइ॥ पक्षे आरोवेइ ॥ ॥ १०४ ॥

विरेचेरोल्लुङ्डोल्लुङ्डपल्लत्थाः ॥ १०५ ॥

विरेचयतेर्णिजन्तस्य ओल्लुङ्ड उल्लुङ्ड पल्लत्थ इति त्रय आदेशा वा भवन्ति। ओल्लुङ्डइ। उल्लुङ्डइ। पल्लत्थइ॥ पक्षे विरेअइ ॥ १०५ ॥

कम्पेर्विच्छोलः ॥ १०६ ॥

कम्पयतेर्णिजन्तस्य विच्छोल इति वा भवति। विच्छोलइ॥ पक्षे कम्पेइ ॥ १०६ ॥

रोमन्थेरोग्गालवग्गालौ ॥ १०७ ॥

रोमन्थेर्नामधातोर्णिजन्तस्य ओग्गाल वग्गाल इत्यादेशौ वा भवतः। ओग्गालइ। वग्गालइ ॥ पक्षे रोमन्थेइ ॥ १०७ ॥

प्लावेरोव्वालपव्वालौ ॥ १०८ ॥

प्लावयतेर्णिजन्तस्य ओव्वाल पव्वाल इत्यादेशौ वा भवतः। ओव्वालइ। पव्वालइ ॥ पक्षे पावेइ ॥ १०८ ॥

---

103. T om. पक्षे. 104. S आलोपे; T आलोपो for आरोपेः in the Sūtra. S आलोपेः for आरोपेः. KMT om. पक्षे. M om. आरोवेइ. 105. M om. the Sūtra and Com. upto णिजन्तस्य. T ओल्लुङोल्लुड° in the Sūtra and Com. T om. पक्षे. 107. MS om. पक्षे. T om. पक्षे. T om. पक्षे रोमन्थेइ. 108. S प्लावेः; T प्लवयतेः for प्लावयतेः. ST om. पक्षे.

मिश्रेर्मीसालमेलवौ ॥ १०९ ॥

मिश्रयतेर्णिजन्तस्य मीसाल मेलव इत्यादेशौ वा भवतः । मीसालइ । मेलवइ ॥ पक्षे मीसेइ ॥ १०९ ॥

छादेर्नूमनुमोव्वालडक्कपव्वालसंतुमाः ॥ ११० ॥

छादयतेर्णिजन्तस्य नूम नुम उव्वाल डक्क पव्वाल संतुम इति षडादेशा वा भवन्ति । नूमइ नुमइ ॥ णत्वे णूमइ णुमइ ॥ उव्वालेइ । डक्केइ । पव्वालेइ । संतुमइ ॥ पक्षे छाएइ ॥ ११० ॥

अच्चुक्कवोक्कौ विज्ञापेः ॥ १११ ॥

विज्ञापेर्णिजन्तस्य अच्चुक्क वोक्क इत्यादेशौ वा भवतः । अच्चुक्कइ वोक्कइ ॥ पक्षे विण्णावेइ ॥ १११ ॥

परिवाडो घटेः ॥ ११२ ॥

घटयतेर्णिजन्तस्य परिवाड इत्यादेशो वा भवति । परिवाडेइ ॥ पक्षे घडेइ ॥ ११२ ॥

दृशेर्दावदक्खवदंसाः ॥ ११३ ॥

दर्शयतेर्णिजन्तस्य दाव दक्खव दंस इति त्रय आदेशा वा भवन्ति । दावइ । दक्खवइ । दंसइ ॥ पक्षे दरिसइ ॥ ११३ ॥

प्रस्थापेः पेट्ठवपेड्डवौ ॥ ११४ ॥

प्रस्थापयतेर्णिजन्तस्य पेट्ठव पेड्डव इत्यादेशौ वा भवतः । पेट्ठवइ । पेड्डवइ ॥ पक्षे पट्ठावेइ ॥ ११४ ॥

---

109. Bp KS विलास°, M वालास° for मीसाल in the Sūtra and Com. KS विलासइ for मीसालइ T om. पक्षे. KST मिस्सेइ for मीसेइ. 110. T_2 °ढक्क° for डक्क in the Sūtra. KS T om. पक्षे. BT छअइ for छाएइ. 111. KMS विज्ञप्ते for विज्ञापेः in the Sūtra and Com. T अपुक्कपोक्कौ for अच्चुक्कवोक्कौ in the Sūtra, Com. and illustrations. KMST om. पक्षे. B विण्णावेइ, T विण्णवइ for विण्णावेइ. 112. T परिवाढो for परिवाडो in the Sūtra, Com. and illustrations. T om. पक्षे. T घटेइ for घडेइ. 113. T °दस्साः in the Sūtra and Com. T om. पक्षे. 114. M पेड्ढव°; T पेण्डव° for पेड्डव° in the Sūtra, Com. and illustrations. KS पट्ठावइ for पट्ठावेइ.

यापेर्जवः ॥ ११५ ॥

यापयतेर्णिजन्तस्य जव इत्यादेशो वा भवति । जवइ ॥ पक्षे जावेइ ॥ ॥ ११५ ॥

विकोशेः पक्खोडः ॥ ११६ ॥

विकोशयतेर्नामधातोर्णिजन्तस्य पक्खोड इत्यादेशो वा भवति । पक्खोडइ ॥ पक्षे विओसेइ ॥ ११६ ॥

गुण्ठ उध्दूलेः ॥ ११७ ॥

उद्धूलयतेर्णिजन्तस्य गुण्ठ इत्यादेशो वा भवति । गुण्ठइ ॥ पक्षे उद्धूलेइ ॥ ११७ ॥

तडेराहोडविहोडौ ॥ ११८ ॥

ताडयतेर्णिजन्तस्य आहोड विहोड इत्यादेशौ वा भवतः । आहोडइ । विहोडइ ॥ पक्षे ताडेइ ॥ ११८ ॥

ह्लादेरवअच्छलणिचश्च ॥ ११९ ॥

ह्लादयतेर्णिजन्तस्याणिजन्तस्य च अवअच्छ इत्यादेशो लिद् भवति । अवअच्छइ, ह्लादते ह्लादयति वा ॥ ११९ ॥

निर्मेर्निम्मवनिम्माणौ ॥ १२० ॥

निर्पूर्वस्य मिमीतेर्धातोः निम्मव निम्माण इत्यादेशौ वा भवतः । निम्मवइ । निम्माणइ ॥ 'आदेस्तु' [१.३.५३] इति णत्वे णिम्मवइ । णिम्माणइ ॥ पक्षे णिम्मइ ॥ १२० ॥

---

115. KMST om. पक्षे. T जावइ for जावेइ. 116. T विक्रोचेः for विकोचेः in the Sūtra. T विक्रोचयतेः for विकोचयतेः. KMST om. पक्षे here and also elsewhere promiscuously. The variants are no longer recorded. 117. K गुट्ठइ for गुण्ठइ. K उद्धूलइ; T उद्धूलइ for उद्धूलेइ. 118. T om. पक्षे ताडेइ. 120. S निर्मोः; T निम्मोः for निर्मेः in the Sūtra. T om. णिम्माणइ. KST om. पक्षे णिम्मइ.

आल्लीङोल्लिः ॥ १२१ ॥

आङ्पूर्वस्य लीयते. अल्लि इत्यादेशो भवति । अल्लिइ । अल्लिअइ ॥ अल्लीणो ॥ १२१ ॥

क्रियः कीणः ॥ १२२ ॥

क्रीणातेः कीण इत्यादेशो भवति । कीणइ ॥ १२२ ॥

केर् च वेः ॥ १२३ ॥

वीत्युपसर्गात्परस्य क्रीणाते केर् इति भवति । चकारात् कीणश्च ॥ रित्वाद् द्वित्वम् ॥ विकेइ । विकीणइ ॥ १२३ ॥

स्त्यः समः खा ॥ १२४ ॥

स्त्यै ष्टयै शब्दसंघातयोः इत्यस्य स्त्यायते संपूर्वस्य खा इत्यादेशो भवति । संखाइ । संखाअइ । संखाअं ॥ १२४ ॥

ध्मो धुमोदः ॥ १२५ ॥

ध्मा शब्दाग्निसंयोगयोः इत्यस्य धातो उद. परस्य धुमा इत्यादेशो भवति । उद्धुमाइ ॥ १२५ ॥

स्थष्ठकुकुरौ ॥ १२६ ॥

उद. परस्य ष्ठा गतिनिवृत्तौ इत्यस्य धातो ठ कुकुर इत्यादेशौ भवतः । उट्ठइ । उक्कुरइ ॥ १२६ ॥

---

121. T आल्लीडोऽल्ली for the Sūtra. M अल्ली for अल्लिः in the Sūtra and Com. T अल्ली for अल्लि. MT अल्लीइ अल्लीअइ for अल्लिइ अल्लिअइ. B अल्लिणो for अल्लीणो. 122. T क्रीयः for क्रियः in the Sūtra. MS किणः in the Sūtra, Com. and illustrations. 123. T om. the Sūtra and Com.

निरप्पथक्कठाचिट्ठाः ॥ १२७ ॥

स्थ इत्यनुवर्तते। तिष्ठतेः निरप्प थक्क ठा चिंट्ठा इति चत्वार आदेशा भवन्ति। निरप्पइ॥ णत्वे णिरप्पइ॥ थक्कइ। ठाइ। चिट्ठाइ। ठाणं। पट्ठाओ। उट्ठाओ। पट्ठाविओ। उट्ठाविओ। चिट्ठिऊण॥ बहुलाधिकारात् थिअं। थाणं। पत्थिओ। उत्थिओ। थाऊण ॥ १२७ ॥

विस्मरः पम्हसवीसरौ ॥ १२८ ॥

विस्मरतेः पम्हस वीसर इत्यादेशौ भवतः। पम्हसइ। वीसरइ॥ पक्षे विम्हइ॥ 'श्मष्म' [१-४-६७] इति स्मस्य म्हत्वे 'अर उः' [२·४·६६] इति ऋवर्णस्य रादेशे च सेत्स्यति ॥ १२८ ॥

कृपौ णिजवहः ॥ १२९ ॥

कृप कृपायामित्यस्य धातोः अवह इत्यादेशो णिजन्तो भवति। अवहावेइ, कृपा करोतीत्यर्थः ॥ १२९ ॥

जाणमुणौ ज्ञः ॥ १३० ॥

ज्ञा अवबोधने इत्यस्य धातोः जाण मुण इत्यादेशौ भवतः। जाणइ। मुणइ॥ बहुलाधिकारात्क्वचिद्विकल्पः। जाणिअं मुणिअं णाअं ज्ञातम्॥ जाणिऊण णाऊण ज्ञात्वा। जाणणं णाणं ज्ञानम्॥ मणइ इति तु मन्यतेरेव। ॥ १३० ॥

धो दह श्रदः ॥ १३१ ॥

श्रदित्यव्ययात्परस्य डुधाञ् धारणपोषणयोः इत्यस्य धातोः दह इत्यादेशो भवति। सद्दहइ। सद्दहमाणो जीवो। सद्दहणं होइ सम्मत्तं ॥ १३१ ॥

---

127. K °ढक्क°; S °डक्क° for °थक्क in the Sūtra and Com. K तिष्ठतेर्धातोः for तिष्ठतेः. K ढक्कइ; S डंकइ for थक्कइ. KM पट्ठिओ for पट्ठाओ. M उट्ठिओ for उट्ठाओ. 128. S विस्मरः पम्हिरवीसरौ; T विस्मुः पम्हुसवीसरौ for the Sūtra. 129. T अवहवेइ for अवहावेइ. 130. KMST om. मुणिअं.

स्पृशिश्छिवालुक्खफरिसफासफंसालिहच्छिहान् ॥ १३२ ॥

स्पृश स्पर्शने इत्ययं स्पृशतिः छिव आलुक्ख फरिस फास फंस आलिह छिह इति सप्तादेशानापद्यते । छिवइ । आलुक्खइ । फरिसइ । फासइ । फंसइ । आलिहइ । छिहइ ॥ १३२ ॥

फक्कस्थक्कः ॥ १३३ ॥

फक्कतेः थक्क इत्यादेशो भवति । थक्कइ ॥ १३३ ॥

श्लाघः सलाहः ॥ १३४ ॥

श्लाघृ कत्थने इत्यस्य धातोः सलाह इत्यादेशो भवति । सलाहइ ॥ १३४ ॥

थिप्पस्तृपः ॥ १३५ ॥

तृप प्रीणने इत्यस्य धातोः थिप्प इत्यादेशो भवति । थिप्पइ ॥ १३५ ॥

भियो भाविहौ ॥ १३६ ॥

ञिभी भये इत्यस्य धातोः भा विह इत्यादेशौ भवतः । भाइ भाअइ । भाइअं ॥ विहइ । विहिअं ॥ भीअं इति तु सिद्धावस्थायाम् ॥ १३६ ॥

भुजिरण्णभुञ्जकम्मसमाणचमडचड्डजेमजिमान् ॥ १३७ ॥

भुज पालनाभ्यवहारयोः इत्ययं धातुः अण्ण भुञ्ज कम्म समाण चमड चड्ड जेम जिम इत्यष्टादेशानापद्यते । अण्णइ । भुञ्जइ । कम्मइ । समाणइ । चमडइ । चड्डइ । जेमइ । जिमइ ॥ १३७ ॥

---

132. T आलुख° for आलुक्ख° in the Sūtra. S °फस्स° for °फंस° in the Sūtra, Com. and illustrations. B om. छिहइ. 133. MS पक्कः for फक्कः in the Sūtra. 134. S सलाघः for सलाहः in the Sūtra. 135. Bp KS छिप्पस्तृपः for the Sūtra. BM इत्यस्माद्धातोः for इत्यस्य धातोः. K छिप्प, S छप्प for थिप्प. K छिप्पइ for थिप्पइ. 137. MST अण्ह° for अण्ण° in the Sūtra, Com. and illustrations.

जृम्भेऽवेर्जम्भा ॥ १३८ ॥

जृभी गात्रविनामे इत्यस्य धातोः जम्भा इत्यादेशो भवति। अवेः वि इत्युपसर्गात्परस्य न भवति। जम्भाइ। जम्भाअइ ॥ अवेरिति किम्। केलिपसरो विअम्भइ ॥ १३८ ॥

जुञ्जजुज्जजुप्पा युजेः ॥ १३९ ॥

युजिर्योगे इत्यस्य धातोः जुञ्ज जुज्ज जुप्प इति त्रय आदेशा भवन्ति। जुञ्जइ। जुज्जइ। जुप्पइ ॥ १३९ ॥

जनो जाजम्मौ ॥ १४० ॥

जनी प्रादुर्भावे इत्यस्य जा जम्म इत्यादेशौ भवतः। जाइ। जाअइ। जम्मइ ॥ १४० ॥

उत्थल उच्चलेः ॥ १४१ ॥

उत्पूर्वस्य चल गतावित्यस्य धातोः उत्थल इत्यादेशो भवति। उत्थलइ ॥ १४१ ॥

घूर्णेघुम्मपहल्लघोलघुलाः ॥ १४२ ॥

घूर्ण भ्रमणे इत्यस्य धातोः घुम्म पहल्ल घोल घुल इति चत्वार आदेशा भवन्ति। घुम्मइ। पहल्लइ। घोलइ। घुलइ ॥ १४२ ॥

लिम्पो लिपः ॥ १४३ ॥

लिपेर्धातोः लिम्प इत्यादेशो भवति। लिम्पइ ॥ १४३ ॥

शदेर्झडपक्खोडौ ॥ १४४ ॥

शद्लृ शातने इत्यस्य झड पक्खोड इत्यादेशौ भवतः। झडइ। पक्खोडइ ॥ १४४ ॥

---

138. KMS जृंभोऽवेर्जंभा; T जृंभोविजंभा for the Sūtra. KS विजंभइ for विअम्भइ. 140. After इत्यस्य S adds धातोः. 141. S उच्छल उच्छलेः for the Sūtra. BKM उत्थलेः for उच्चलेः in the Sūtra. S शल गतौ for चल गतौ. S उच्छलइ for उत्थलइ. 143. S लिम्पो लिपः for the Sūtra. S लिप्पइ for लिम्पइ. 144. S सदेः for शदेः in the Sūtra.

नेः सदेर्मज्जः ॥ १४५ ॥

निपूर्वस्य षद्लृ विशरणगत्यवसादने इत्यस्य मज्ज इत्यादेशो भवति। अत्ता एत्थ णुमज्जइ, श्वश्रूरत्र निषीदति ॥ १४५ ॥

पुच्छः पृच्छेः ॥ १४६ ॥

पृच्छतेः पुच्छ इत्यादेशो भवति । पुच्छइ ॥ १४६ ॥

गण्ठो ग्रन्थेः ॥ १४७ ॥

ग्रन्थेर्गण्ठ इत्यादेशो भवति । गण्ठइ ॥ १४७ ॥

तुवरजअडौ त्वरेः ॥ १४८ ॥

त्वरेः तुवर जअड इत्यादेशौ भवतः । तुवरइ । जअडइ । तुवरन्तो । जअडन्तो ॥ १४८ ॥

अतिङि तुरः ॥ १४९ ॥

त्वरेरित्यनुवर्तते । तिङ्वर्जिते प्रत्यये परतः त्वरेः तुर इत्यादेशो भवति । तुरिओ । तुरन्तो ॥ अतिङीति किम् । तुवरइ ॥ १४९ ॥

तूरः शतृतिङि ॥ १५० ॥

शतृप्रत्यये तिङि च परे त्वरते तूर इत्यादेशो भवति । तूरन्तो । तूरइ ॥ १५० ॥

पर्यसः पल्लट्टपल्लोट्टपल्हत्थाः ॥ १५१ ॥

परिपूर्व असु क्षेपणे इत्ययं धातुः पल्लट्ट पल्लोट्ट पल्हत्थ इति त्रीनादेशानापद्यते । पल्लट्टइ । पल्लोट्टइ । पल्हत्थइ ॥ १५१ ॥

---

145. S शदेः for सदेः in the Sūtra. B om. the Com. on the Sūtra. M अत्था for अत्ता. 147. After गण्ठइ KMS adds गंठो. 148. MT °जअढौ for °जअडौ in the Sūtra, Com. and illustrations 150. S शतृतिङोः for शतृतिङि in the Sūtra. 151. B पर्यसेः for पर्यसः in the Sūtra. B पल्लोट्ट for पल्लोट्ट° in the Sūtra. K पर्यसः for परिपूर्वः असु क्षेपणे इत्ययं धातुः. KM om. त्रीन्.

मृद्नातेर्मलपरिहट्टखुड्डपन्नाडचड्डमड्डमडाः ॥ १५२ ॥

मृद्नातेः मल परिहट्ट खुड्ड पन्नाड चड्ड मड्ड मड इति सप्तादेशा भवन्ति। मलइ । परिहट्टइ । खुड्डइ । पन्नाडइ । चड्डइ । मड्डइ । मडइ ॥ १५२ ॥

दृशिरोअक्खणिअच्छावअच्छचज्जावअज्झपुलअपुलोअदेक्खावअक्ख-पेच्छावआसपासणिअसच्चवावक्खान् ॥ १५३ ॥

दृशिर् प्रेक्षणे इत्ययं धातुः ओअक्ख णिअच्छ अवअच्छ चज्ज अवअज्झ पुलअ पुलोअ देक्ख अवअक्ख पेच्छ अवआस पास णिअ सच्चव अवक्ख इति पञ्चदशादेशानापद्यते। ओअक्खइ। णिअच्छइ। अवअच्छइ। चज्जइ। अवज्झइ। पुलअइ । पुलोअइ । देक्खइ । अवअक्खइ । पेच्छइ । अवआसइ । पासइ । णिअइ । सच्चवइ । अवअक्खइ । णिज्झअइ इति तु निपूर्वस्य ध्यायतेर्दर्शनार्थस्य ॥१५३॥

झरपज्झरपच्चड्डखिरणिड्डुअणिब्बलाः क्षरेः ॥ १५४ ॥

क्षरतेः झर पज्झर पच्चड्ड खिर णिड्डुअ णिव्बल इति षडादेशा भवन्ति। झरइ । पज्झरइ । पच्चड्डइ । खिरइ । णिड्डुअइ । णिब्बलइ ॥१५४॥

कासेरवाद्वासः ॥ १५५ ॥

अवात्परस्य कासेः वास इत्यादेशो भवति । ओवासइ ॥ १५५ ॥

न्यसेर्णिमणुमौ ॥ १५६ ॥

अस्यतेर्निपूर्वस्य णिम णुम इत्यादेशौ भवतः । णिमइ । णुमइ ॥१५६॥

---

152. S om. the Sūtra. KT °खुट्ट° for °खुड्ड° in the Sūtra. T खुट्ट खुट्टइ for खुड्ड खुड्डइ. M मढइ for मडइ. 153. T दृश प्रेक्षणे for दृशिर प्रेक्षणे. K अवअज्झइ for अवअच्छइ 154. T °पच्छड्ड° for °पच्चड्ड° in the Sūtra, Com. and illustrations. K °णिद्दुअ° for °णिड्डुअ° in the Sūtra and Com. M °णीदुअ° for °णिड्डुअ° in the Sūtra. M णिद्दुअइ for णिड्डुअइ. 155. T काशेः for कासेः in the Sūtra, and Com. 156. MST न्यसो for न्यसेः in the Sūtra.

ग्रहेर्णिरुवारगेण्हवलहरपग्गाहिपच्चुआः ॥ १५७ ॥

ग्रह उपादाने इत्यस्य धातोः णिरुवार गेण्ह वल हर पग्ग अहिपच्चुअ इति षडादेशा भवन्ति । णिरुवारइ । गेण्हइ । वलइ । हरइ । पग्गइ । अहिपच्चुअइ ॥१५७॥

॥ इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसर्वविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ

द्वितीयाध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥

द्वितीयोऽध्यायः समाप्तः ॥

---

157. T °पट्ट° for °पग्ग° in the Sūtra, Com. and illustrations. M अहिवच्चअइ for अहिपच्चुअइ. Colophon : KST om. from °मदर्ह down to श्रीमत्. S °व्याकरणे वृत्ती. T द्वितीयस्याध्यायस्य.

तृतीयोऽध्यायः ॥

प्रथमः पादः ॥

होहुवहवा भुवेस्तु ॥ १ ॥

भुवेर्धातोः हो हुव हव इति त्रय आदेशा भवन्ति तु । होइ । होन्ति । हुवइ हुवन्ति । हवइ हवन्ति ॥ पक्षे भवइ ॥ परिहीणविहवो भविउं पभवइ ॥ परिभवइ । संभवइ ॥ क्वचिदन्यदपि । उभअहुत्तं ॥ १ ॥

पृथक्स्पष्टे णिव्वडः ॥ २ ॥

भुवेरित्यनुवर्तते । पृथग्भूते स्पष्टे च कर्तरि भुवेः णिव्वड इत्यादेशो भवति । णिव्वडइ, पृथक् स्पष्टो वा भवतीत्यर्थः ॥ २ ॥

प्रभौ हुप्पः ॥ ३ ॥

त्वित्यनुवर्तते । प्रभुकर्तृकस्य भुवो हुप्प इत्यादेशो भवति तु ॥ अङ्गे वि न पहुप्पइ ॥ पक्षे । पहवइ प्रभवति ॥ ३ ॥

हु क्ते ॥ ४ ॥

भुवः क्तप्रत्यये परे हु इत्यादेशो भवति । हुअं ॥ ४ ॥

हुरचिति ॥ ५ ॥

चिद्वर्जिते प्रत्यये परे हु इत्यादेशो रिद् भवति तु । हुन्ति । होन्ति । हुओ ॥ अचितीति किम् । होइ ॥ ५ ॥

---

1 S होहुवहावा for होहुवहवा in the Sūtra. K भवेरतु M भवेः for भुवेस्तु in the Sūtra. KM भवेः for भुवेः. BT हरिहीणविभवो for परिहीणविहवो. B परभइ; S पहवइ; MT वहइ for पभवइ. B उभइ M उब्भवअइ, T उब्भुअइ for उभअ. S हुतं; T हत for हुत्तं. 2. T णिर्बन्धः for णिव्वडः in the Sūtra, Com. and illustraticns. K णिब्बडइ for णिव्वडइ 3. BT अंगे वि अ न for अङ्गे वि न. 4. M हूक्ते; T हूर्तेः for the Sūtra. M हूअ; S हुति for हुअं. 5. S om. the Sūtra and Com. upto हुओ. T om रिद्. T om. हुओ.

आघ्राक्षिस्नामाइग्घणिज्झराव्वुत्ताः ॥ ६ ॥

आजिघ्रतिक्षयतिस्नातीना धातूनाम् आइग्घ णिज्झर अव्वुत्त इत्यादेशा यथासंख्यं भवन्ति तु । आइग्घइ आजिघ्रति । णिज्झरइ क्षयति । अव्वुत्तइ स्नाति ॥ पक्षे । अग्घाइ । खअइ । ण्हाइ ॥ ६ ॥

रा वेर्लियः ॥ ७ ॥

लीङ् श्लेषणे इत्यस्य धातो॰ वि इत्युपसर्गात्परस्य रा इत्यादेशो भवति तु । विराइ । विराअइ । विलिज्जइ ॥ ७ ॥

निना ल्हिक्कणिलुक्कणिलिअलिक्कलुक्कणिरुग्घाः ॥ ८ ॥

ल्यि इत्यनुवर्तते । नि इत्युपसर्गेण सह लीयतेः ल्हिक्क णिलुक्क णिलिअ लिक्क लुक्क णिरग्घ इति षडादेशा भवन्ति तु । ल्हिक्कइ । णिलुक्कइ । णिलिअइ । लिक्कइ । लुक्कइ । णिरुग्घइ ॥ पक्षे । णिलिज्जइ ॥ ८ ॥

सारः प्रहृः ॥ ९ ॥

प्रहरते सार इत्यादेशो भवति तु । सारइ ॥ पक्षे । पहरइ ॥ ९ ॥

प्रसृरुव्वेल्लवअल्लौ ॥ १० ॥

प्रसरते उव्वेल्ल वअल्ल इत्यादेशौ भवत॰ । उव्वेल्लइ । वअल्लइ । पसरइ ॥ १० ॥

महमहो गन्धे ॥ ११ ॥

प्रसरतेर्गन्धविषये महमह इत्यादेशो भवति तु । महमहइ मालईगन्धो ॥ गन्ध इति किम् । पसरइ ॥ ११ ॥

---

6. M °जि° for °क्षि° in the Sūtra. MT °अब्भुत्ताः in the Sūtra and Com. S °अब्भेत्ताः in the Sūtra and Com. M °जयति°; T °क्षियति° for °क्षयति°. M झिज्जइ जयति, T झियति for क्षयति M om. पक्षे here and elsewhere and hence the omission is not recorded hereafter. S अब्भतइ for अव्वुत्तइ 7. M लीय. for ल्यि in the Sūtra. 8. M °णिलीअ°; T °णिलीय° in the Sūtra and Com. MT °णिरग्घा° for णिरग्घाः in the Sūtra, Com. and illustrations 9 M वर्तते for अनुवर्तते. 10. S अवेल्ल° for उवेल्ल° in the Sūtra. T उव्वेल्लपअल्लौ in the Sūtra, Com. and illustrations. 11. T पाडईगंधो for मालईगन्धो. After °गन्धो M add S पक्षे पसरइ गंधो.

झरझूरसुमरविम्हरहरहललुढपअरपम्हुहाः स्मरतेः ॥ १२ ॥

स्मरतेः झर झूर सुमर विम्हर हर हल लुढ पअर पम्हुह इति नवादेशाः भवन्ति तु । झरइ । झूरइ । सुमरइ । विम्हरइ । हरइ । हलइ । लुढइ । पअरइ । पम्हुहइ ॥ पक्षे । सरइ ॥ १२ ॥

व्याप्रेराअड्डः ॥ १३ ॥

व्याप्रियतेः आअड्ड इत्यादेशो भवति तु ॥ आअड्डइ । वावरइ ॥१३॥

निस्सुर्निहरनिलदाढवरहाढाः ॥ १४ ॥

नि.सरतेः निहर निल दाढ वरहाढ इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु । निहरइ । निलइ । दाढइ । वरहाढइ । नीसरइ ॥ १४ ॥

जाग्रेर्जग्गः ॥ १५ ॥

जागृ निद्राक्षये इत्यस्य धातोः जग्ग इत्यादेशो भवति तु । जग्गइ । जागरइ ॥ १५ ॥

पट्टघोट्टडल्लपिज्जाः पिबेः ॥ १६ ॥

पिब इति विहितादेशस्य पा पाने इत्यस्य धातोः पट्ट घोट्ट डल्ल पिज्ज इत्यादेशाश्चत्वारो भवन्ति तु । पट्टइ । घोट्टइ । डल्लइ । पिज्जइ ॥ पक्षे । पिबइ ॥ १६ ॥

---

12. Bp S °जूर° for °झूर° in the Sūtra, Com. and illustrations KM °लढ° for °लुढ° in the Sūtra, Com. and illustrations. S °पम्हहाः for °पम्हुहाः in the Sūtra. M विस्मरतेः for स्मरतेः in the Sūtra. 13. MT आअड्ढ ; S आअंडः in the Sūtra, Com and illustrations. KS वावारइ; M वारइ for वावरइ. 14. M नीहरनील° in the Sūtra, and Com. T °थाढ° for °दाढ° in the Sūtra, Com. and illustrations. S वरहाडाः in the Sūtra. K नीहरइ for णिहरइ. 15. K जागृतेर्जम्भ· for the Sūtra. Mss. om. तु in Com. promiscuously and hence not noted henceforward. 16. KM इति चत्वार आदेशा भवन्ति. T पीवइ for पिवइ.

धुवो धूञः ॥ १७ ॥

धूञ कम्पने इत्यस्य धातोः धुव इत्यादेशो भवति तु। धुवइ। धुणइ ॥ १७ ॥

हणः शृणोतेः ॥ १८ ॥

श्रु श्रवणे इत्यादेशो भवति तु। हणइ। सुणइ ॥ १८ ॥

म्लैर्वापव्वाऔ ॥ १९ ॥

म्लै गात्रविनामे इत्ययं धातुः वा पव्वाअ इत्यादेशावापद्यते तु। वाइ। पव्वाअइ। मिलाइ ॥ १९ ॥

कृञः कुणः ॥ २० ॥

डुकृञ् करणे इत्यस्य धातो कुण इत्यादेशो भवति तु। कुणइ। करइ ॥ २० ॥

काणेक्षिते णिआरः ॥ २१ ॥

कृञ इत्यनुवर्तते। कृञः काणेक्षितविषये णिआर इत्यादेशो भवति तु। णिआरइ, काणेक्षितं करोतीत्यर्थः ॥ २१ ॥

निष्टम्भे णिट्ठुहः ॥ २२ ॥

निष्टम्भविषयस्य कृञः णिट्ठुह इत्यादेशो भवति तु। णिट्ठुइ, निष्टम्भं करोतीत्यर्थः ॥ २२ ॥

श्रमे वापम्फः ॥ २३ ॥

श्रमविषयस्य कृञः वापम्फ इत्यादेशो भवति तु। वापम्फइ, श्रमं करोति ॥ २३ ॥

---

17. S धुवो धूङः for the Sūtra धूङ् कम्पने for धूञ् कम्पने. 18. T हुण for हणः in the Sūtra, Com. and illustrations. 19. T मम्लैर्वापम्वायौ for the Sūtra. K °पव्वाओ in the Sūtra. T उप्पाअइ for पव्वाअइ. 20. S कृङः कुणः for the Sūtra 21. T काणेक्षिके for °क्षिते in the Sūtra and Com. Bp णिअर, S णीआरः for णिआरः in the Sūtra. S कृङ् for कृञ्. KM °विषयस्य for °विषये. 23. T वावफः for वापम्फः in the Sūtra, Com. and illustrations.

संदाणोऽवष्टम्भे ॥ २४ ॥

अवष्टम्भविषयस्य कृञः संदाण इत्यादेशो भवति तु । संदाणइ, अवष्टम्भं करोति ॥ २४ ॥

णिव्वोलो मन्युनौष्ठमालिन्ये ॥ २५ ॥

मन्युना करणेन यदोष्ठमालिन्यं तद्विषये कृञो णिव्वोल इत्यादेशो भवति । णिव्वोलइ, मन्युना ओष्ठं मलिनं करोति ॥ २५ ॥

गुललश्चाटौ ॥ २६ ॥

चाटुविषयस्य कृञो गुलल इत्यादेशो भवति । गुललइ, चाटु करोतीत्यर्थः ॥ २६ ॥

पअल्लो लम्बनशैथिल्ययोः ॥ २७ ॥

लम्बनशैथिल्यविषयस्य कृञः पअल्ल इत्यादेशो भवति । पअल्लइ, लम्बयति शैथिल्यं करोति वा ॥ २७ ॥

क्षुरे कम्मः ॥ २८ ॥

क्षुरविषयस्य कृञः कम्म इत्यादेशो भवति तु । कम्मइ, क्षुरं करोति ॥ २८ ॥

णिलुञ्छो निष्पाताच्छोटे ॥ २९ ॥

निष्पतनविषयस्य आच्छोटनविषयस्य च कृञः णिलुञ्छ इत्यादेशो भवति तु ॥ णिलुञ्छइ, निष्पतति आच्छोटयति वा ॥ २९ ॥

---

24. B सद्दाणो for संदाणो in the Sūtra, Com, and illustrations. 25. KM णिव्वोलो for णिव्वोलो in the Sūtra, Com. and illustrations. After °मालिन्यं B adds करोति. 26. T गुग्लः for गुललः in the Sūtra. T गुल्लइ for गुललइ. 27. M लंब° for लम्बन° in the Sūtra. M om. from पअल्लइ down to the end of Com. 28. M om. the Sūtra and Com. upto तु. M करोतीत्यर्थः for करोति. 29. B णिलुञ्छो in the Sūtra, Com. and illustrations. K निष्पातविषयस्य for निष्पतनविषयस्य. K आच्छोटविषयस्य for आच्छोटन°. K om. च.

साहट्टसाहरौ संवुः ॥ ३० ॥

संपूर्वस्य वृणोतेः साहट्ट साहर इत्यादेशौ तु भवतः। साहट्टइ। साहरइ। संवरइ ॥ ३० ॥

ओहिरोग्घौ निद्रः ॥ ३१ ॥

निपूर्वस्य द्रै स्वप्ने इत्यस्य धातोः ओहिर उग्घ इत्यादेशौ तु भवतः। ओहिरइ। उग्घइ। णिद्दाइ ॥ ३१ ॥

उद्व ओरुम्मावसुऔ ॥ ३२ ॥

उत्पूर्वस्य वा गतिगन्धनयोः इत्यस्य धातोः ओरुम्मा वसुआ इत्यादेशौ तु भवतः। ओरुम्माइ। वसुआइ। उव्वाइ ॥ ३२ ॥

रुवो रुञ्जरुण्टौ ॥ ३३ ॥

रु शब्दे इत्येतस्य रौतेर्धातोः रुञ्ज रुण्ट इत्यादेशौ तु भवतः। रुञ्जइ। रुण्टइ। रुवइ ॥ ३३ ॥

कोक्कवोक्कौ व्याहुः ॥ ३४ ॥

व्याहरतेः कोक्क वोक्क इत्यादेशौ तु भवतः। कोक्कइ। वोक्कइ। वाहरइ ॥ ३४ ॥

संनाम आदृङः ॥ ३५ ॥

आद्रियतेः संनाम इत्यादेशो भवति तु। संनामइ आढरइ ॥ ३५ ॥

ओहरोसरावववतरेस्तु ॥ ३६ ॥

अवपूर्वस्य तॄ प्लवनतरणयोः इत्यस्य धातोः ओहर ओसर इत्यादेशौ तु भवतः। ओहरइ। ओसरइ ॥ त्वधिकारे पुनस्तुग्रहणमधिकारस्यानुस्मरणार्थम् ॥ ३६ ॥

---

31. T ओहीरोग्घौ for ओहिरोग्घौ in the Sūtra. T ओहीर for ओहिर. T ओहीरइ for ओहिरइ 32. B °वसऔ, KMS °वसूआ for °वसुऔ in the Sūtra. 34. °पोक्कौ for °वोक्कौ in the Sūtra, Com. and illustrations. 36. M ओहृ° for ओहर° in the Sūtra, Com. and illustrations. M त्विकरणे for त्वधिकारे. Bp °कर्षणार्थं for °नुस्मरणार्थम्.

शकेस्तरतीरपारचआः ॥ ३७ ॥

शक्लृ शक्तौ इत्यस्य धातोः तर तीर पार चअ इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु । तरइ । तीरइ । पारइ । चअइ ॥ पक्षे सक्कइ ॥ तरतेरपि तरइ ॥ तीर पार कर्मसमाप्तौ इत्यनयोरपि । तीरइ । पारइ ॥ त्यजेरपि । चअइ ॥३७॥

सोल्लपउल्लौ पचेः ॥ ३८ ॥

डुपचष् पाके इत्यस्य धातोः सोल्ल पउल्ल इत्यादेशौ तु भवतः । सोल्लइ । पउल्लइ । पअइ ॥ ३८ ॥

वेअडः खचेः ॥ ३९ ॥

खचतेर्वेअड इत्यादेशो भवति तु । वेअडइ । खअइ ॥ ३९ ॥

णिब्बलो मुचेर्दुःखे ॥ ४० ॥

दुःखविषयस्य मुच्लृ मोक्षणे इत्यस्य धातोः णिब्बल इत्यादेशो भवति तु । णिब्बलइ, दुःखं मुञ्चतीत्यर्थः ॥ ४० ॥

अवहेडमेल्लणिल्लुञ्छोसिक्कदिसडरेअवछण्डाः ॥ ४१ ॥

मुचेरित्यनुवर्तते । मुञ्चतेः अवहेड मेल्ल णिल्लुञ्छ उसिक्क दिसड रेअव छण्ड इति सप्तादेशा भवन्ति वा । अवहेडइ । मेल्लइ । णिल्लुञ्छइ । उसिक्कइ । दिसडइ । रेअवइ । छण्डइ ॥ पक्षे । मुअइ ॥ ४१ ॥

सिञ्चसिप्पौ सिचेः ॥ ४२ ॥

सिञ्चतेः सिञ्च सिप्प इत्यादेशौ तु भवतः । सिञ्चइ । सिप्पइ । सेअइ ॥ ४२ ॥

---

37. ST °तिर° for °तीर° in the Sūtra, Com. and illustrations. T om. त्यजेरपि. After चअइ B adds: त्योऽचैत्ये इति त्यस्य चः जलोपश्च. 38. ST °पउलौ for °पउल्लौ in the Sūtra, Com. and illustrations. 39. KST खचइ for खअइ. 41. BKS °मोल्ल° for °मेल्ल° in the Sūtra, Com. and illustrations. Bp °णिलुञ्छ° for °णिल्लुञ्छ° in the Sūtra. MS °धसाड°; T °थसाड° in the Sūtra, Com. and illustrations. T चड्डाः for °छण्डाः in the Sūtra, Com. and illustrations. KST वर्तते for अनुवर्तते. 42. MS °सिपौ for °सिप्पौ in the Sūtra, Com. and illustrations.

रचेर्विडविड्डावहोग्गहाः ॥ ४३ ॥

रचि प्रतियत्ने इत्यस्य धातोः विडविड्ड अवह उग्गह इति त्रय आदेशा भवन्ति तु। विडविड्डइ। अवहइ। उग्गहइ। रअइ ॥ ४३ ॥

केवलाअसारवसमारोवहत्थाः समारचेः ॥ ४४ ॥

समारचे. केवलाअ सारव समार उवहत्थ इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु। केवलाअइ। सारवइ। समारइ। उवहत्थइ। समारअइ ॥ ४४ ॥

मस्जेराउड्डणिउड्डवुड्डखुप्पाः ॥ ४५ ॥

टुमस्जी शुद्धौ इत्यस्य धातोः आउड्ड णिउड्ड वुड्ड खुप्प इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु। आउड्डइ। णिउड्डइ। वुड्डइ। खुप्पइ। मज्जइ ॥ ४५ ॥

अनुव्रजतेः पडिअग्गः ॥ ४६ ॥

व्रज गतौ इत्यस्य धातो. अनुपूर्वस्य पडिअग्ग इत्यादेशो भवति तु। पडिअग्गइ। अणुवअइ ॥ ४६ ॥

वञ्चेर्वेहववेलवजूरवोम्मच्छाः ॥ ४७ ॥

वञ्चते वेहव वेलव जूरव उम्मच्छ इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु। वेहवइ। वेलवइ। जूरवइ। उम्मच्छइ। वञ्चइ ॥ ४७ ॥

---

43. Bp KM °होह्हाः; S °होंट्हाः in the Sūtra. ST मयत्ने for प्रतियत्ने. KM उह्ह उह्हइ. 44. M केलाअ° for केवलाअ° in the Sūtra, Com. and illustrations. T om. समारअइ. 45. S मंजेः for मस्जेः in the Sūtra and Com. K °कुप्पाः, S °कुंपाः for खुप्पाः in the Sūtra. 46. T पडिअट्टः for पडिअग्गः in the Sūtra, Com. and illustrations. M अणुवज्जइ, T अणुवच्चइ for °वअइ. 47. M वंचतेः in the Sūtra. S °जारव°, T °झारव in the Sūtra, Com. and illustrations. M °उमच्छाः in the Sūtra and Com.

रोसाणोव्वुसलुहलुञ्छपुञ्छफुसफुस्सघसहुला मार्ष्टेः ॥ ४८ ॥

मृजू शुद्धौ इत्यस्य धातोः रोसाण ञ्वुस लुह लुञ्छ पुञ्छ फुस फुस्स घस हुल इति नवादेशा भवन्ति तु । रोसाणइ । उवुसइ । लुहइ । लुञ्छइ । पुञ्छइ । फुसइ । फुस्सइ । घसइ । हुलइ ॥ पक्षे । मज्जइ ॥ ४८ ॥

भञ्जेर्वेमअमुसुमूरमूरपविरज्जसूरसूडकरञ्जनिरञ्जविराः ॥ ४९ ॥

भञ्जी आमर्दने इत्यस्य धातोः वेमअ मुसुमूर मूर पविरज्ज सूर सूड करञ्ज निरञ्ज विर इति नवादेशा भवन्ति तु । वेमअइ । मुसुमूरइ । मूरइ । पविरज्जइ । सूरइ । सूडइ । करञ्जइ । निरञ्जइ । विरइ ॥ पक्षे । भञ्जइ ॥४९॥

गर्जेर्वुक्कः ॥ ५० ॥

गर्जतेः वुक्क इत्यादेशो भवति तु । वुक्कइ ॥ गज्जइ ॥ ५० ॥

डिक्को वृषे ॥ ५१ ॥

वृषकर्तृकस्य गर्जतेः डिक्क इत्यादेशो वा भवति । डिक्कइ, वृषो गर्जतीत्यर्थः ॥ ५१ ॥

तिजेरोसुक्कः ॥ ५२ ॥

तिज निशातने इत्यस्य धातोः ओसुक्क इत्यादेशो भवति तु । ओसुक्कइ । तेअइ । तेअणं ॥ ५२ ॥

आरोलवमालौ पुञ्जेः ॥ ५३ ॥

पुञ्जेः आरोल वमाल इत्यादेशौ वा भवतः । आरोलइ । वमालइ । पुञ्जइ ॥ ५३ ॥

---

48. T उव्वुस° for ञ्वुस in the Sūtra, Com. and illustrations. MT °लुंछपुंछ° for °लुञ्छपुञ्छ° in the Sūtra, Com. and illustrations. M °पुस°; T पुस्स for फुस in the Sūtra. Com. and illustrations. T om. °घस° in the Sūtra, Com. and illustrations. 49. T वेअमअ° for वेमअ° in the Sūtra. S °परिरंज° for °पविरज्ज° in the Sūtra, Com. and illustrations. T °नीरंज° for °निरज्ज° in the Sūtra, Com. and illustrations. 50. S गर्जतेर्भुक्कः; T गर्जतेर्बुक्कः for the Sūtra. S भुंक्कइ for बुक्कइ. 52. B निशाने for निशातने. 53. Bp वमूलौ for °वमालौ in the Sūtra. MST पुंजिरारोल वमाल इत्यादेशावापद्यते.

कम्मवमुपभुजि ॥ ५४ ॥

उपपूर्वको भुजिः कम्मव इत्यादेशमापद्यते तु । कम्मवइ । उवभुञ्जइ॥५४॥

विडवमर्जिः ॥ ५५ ॥

अर्जिः विडव इत्यादेशमापद्यते तु । विडवइ । अज्जइ ॥ ५५ ॥

लज्जेर्जीहः ॥ ५६ ॥

ओलस्जी व्रीडायाम् इत्यस्य धातोः जीह इत्यादेशो भवति तु । जीहइ । लज्जइ ॥ ५६ ॥

राजेः सहरेहच्छज्जरिरग्घाः ॥ ५७ ॥

राजृ दीप्तौ इत्यस्य धातोः सह रेह छज्ज रिर अग्घ इति पञ्चादेशा भवन्ति तु । सहइ । रेहइ । छज्जइ । रिरइ । अग्घइ । राअइ ॥ ५७ ॥

घटेर्गडः ॥ ५८ ॥

घटतेर्गड इत्यादेशो भवति तु । गडइ । घडइ ॥ ५८ ॥

समो गलः ॥ ५९ ॥

समः परस्य घटतेर्गल इत्यादेशो भवति तु । संगलइ । संघडइ॥५९॥

हासेन स्फुटतेर्मुरः ॥ ६० ॥

हासेन करणेन प्रयुज्यमानो यः स्फुट विकसने इति धातुः तस्य मुर इत्यादेशो भवति तु । मुरइ, हासेन स्फुटतीत्यर्थः ॥ ६० ॥

मण्डेष्टिविडिक्करिडचिञ्चचिञ्चिल्लचिञ्चआः ॥ ६१ ॥

मडि भूषायाम् । इत्यस्य धातोः टिविडिक्क रिड चिञ्च चिञ्चिल्ल चिञ्चअ इति पञ्चादेशा वा भवन्ति । टिविडिक्कइ । रिडइ । चिञ्चइ । चिञ्चिल्लइ । चिञ्चअइ ॥ पक्षे । मण्डइ ॥ ६१ ॥

---

55. B पिडव in the Sūtra, Com. and illustrations. S पिढवइ for विडवइ. 56. M लस्जे for लज्जेः. in the Sūtra. T लज्ज for ओलस्जी. 57. MT °रीर° for रिर° in the Sūtra, Com. and illustrations. 58. T गढः for गडः in the Sūtra and Com. 59. S संघलइ for संघडइ. 60 T विकासने for विकसने. M इत्यर्थं for इति. BS इत्यस्य धातोः तस्य for इति धातु तस्य. 61. M टिविढिक्क° for टिविडिक्क° in the Sūtra, Com and illustrations. T °रांड° for °रिड° in the Sūtra, Com. and illustrations. T °चिंछिल्ल° in the Sūtra, and Com.

तुडिरुल्लुक्कणिल्लुकोल्लूरोक्खुडलुक्कतोडखुट्टखुडान् ॥ ६२ ॥

तुड तोडने इत्ययं धातुः उल्लुक्क णिल्लुक उल्लूर उक्खुड लुक्क तोड खुट्ट खुड इत्यष्टादेशानापद्यते। उल्लुक्कइ। णिल्लुक्कइ। उल्लूरइ। उक्खुडइ। लुक्कइ। तोडइ। खुट्टइ। खुडइ॥ पक्षे। तुडइ॥ तुट्टइ इति तु त्रुटेः शकादि-द्वित्वे [२·४·६३] भविष्यति॥ ६२॥

घुसलविरोलौ मन्थेः ॥ ६३ ॥

मन्थ विलोडने इत्यस्य धातोः घुसल विरोल इत्यादेशौ तु भवतः। घुसलइ। विरोलइ। मन्थइ॥ ६३॥

ढंसोत्थङ्घौ विवृतिरुध्योः ॥ ६४ ॥

विपूर्वस्य वृतु वर्तने इत्यस्य, रुधि आवरणे इत्यस्य च धातोः क्रमेण ढंस उत्थङ्घ इत्यादेशौ तु भवतः। ढंसइ॥ पक्षे। विवट्टइ॥ उत्थङ्घइ। पक्षे। रुन्धइ॥ ६४॥

णिहर आक्रन्देः ॥ ६५ ॥

आङ्पूर्वस्य क्रन्देः णिहर इत्यादेशो भवति तु। णिहरइ। अक्कन्दइ॥ ६५॥

ओअन्दोद्दालौ छिदेराङा ॥ ६६ ॥

छिदिर् द्वैधीकरणे इत्यस्य धातोः आङा सहितस्य ओअन्द उद्दाल इत्यादेशौ तु भवतः। ओअन्दइ। उद्दालइ॥ अच्छिन्दइ॥ ६६॥

णिल्लूरल्लूरणिव्वरणिच्छल्लदुहावणिज्झोडाः ॥ ६७ ॥

छिदेरिति वर्तते। छिदेः णिल्लूर ल्लूर णिव्वर णिच्छल्ल दुहाव णिज्झोड इति षडादेशा वा भवन्ति। णिल्लूरइ। ल्लूरइ। णिव्वरइ। णिच्छल्लइ। दुहावइ। णिज्झोडइ॥ पक्षे। छिन्दइ॥ ६७॥

---

62. M °णिलुक्क° for °णिल्लुक° the Sūtra, Com. and illustrations. T °तोढ° for तोड° in the Sūtra. K °खुट्टकुड्डान्; S °खुंटकुडान् in the Sūtra. KMS कुड्ड for खुड. KMS कुट्टइ. for कुडइ 63. K °विलोलौ for विरोलौ, in the Sūtra. 64. S डस°; T ढस्स° for ढंस° in the Sūtra, Com. and illustrations. T °उत्थग्घौ in the Sūtra, Com. and illustrations. 65. MT णीहर for णिहर in the Sūtra, Com and illustrations. KM कंदतेः for क्रन्देः. 67. K °णिव्वर°; M °णिव्वल°; T °णिप्पल° in the Sūtra, Com and illustrations.

अट्टः क्वथेः ॥ ६८ ॥

क्वथ निष्पाके इत्यस्य धातोः अट्ट इत्यादेशो भवति तु। अट्टइ। कढइ ॥ ६८ ॥

कथेर्वज्जरपज्जरसग्घसाससाहचवजप्पपिसुणबोल्लोव्वालाः ॥ ६९ ॥

कथयतेः वज्जर पज्जर सग्घ सास साह चव जप्प पिसुण बोल्ल उव्वाल इति दशादेशा वा भवन्ति। वज्जरइ। पज्जरइ। सग्घइ। सासइ। साहइ। चवइ। जप्पइ। पिसुणइ। बोल्लइ। उव्वालइ ॥ पक्षे। कहइ ॥ ६९ ॥

दुःखे णिव्वरः ॥ ७० ॥

दुःखविषयस्य कथयतेः णिव्वर इत्यादेशो भवति तु। णिव्वरइ, दुःखं कथयतीत्यर्थः ॥ ७० ॥

निषेधेर्हक्कः ॥ ७१ ॥

निपूर्वस्य षिधू शास्त्रे माङ्गल्ये च इत्यस्य धातोः हक्क इत्यादेशो भवति तु। हक्कइ। णिसेहइ ॥ ७१ ॥

जूरः क्रुधेः ॥ ७२ ॥

कुप क्रुध रुष इति त्रयः क्रुध्यतिः, तस्य जूर इत्यादेशो भवति। जूरइ। कुज्झइ ॥ ७२ ॥

विसूरश्च खिदेः ॥ ७३ ॥

खिद दैन्ये इत्यस्य धातोः विसूर इत्यादेशः, चकारात् जूरश्च वा भवति। विसूरइ। जूरइ। खिज्जइ ॥ ७३ ॥

तड्डवविरल्लतडतड्डास्तनेः ॥ ७४ ॥

तनु विस्तारे इत्यस्य धातोः तड्डव विरल्ल तड तड्ड इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु। तड्डवइ। विरल्लइ। तडइ। तड्डइ। तणइ ॥ ७४ ॥

---

68. B कहइ, KS कट्टइ, M कत्थइ for कढइ. 69. MT °सीस°, S °सिर° for °सास°. MT °जंप° for °जप्प°. MT °विसुण° for °पिसुण°. T °उप्पालाः for °उव्वालाः in the Sūtra, Com. and illustrations. 70. T णिब्वर for णिव्वर. in the Sūtra, Com. and illustrations. 72. M जूरः कुपः for the Sūtra. M खुज्जइ for कुज्झइ. 74. M om. °तड° in the Sūtra.

निरः पद्यतेर्वलः ॥ ७५ ॥

निरपूर्वस्य पद गतौ इत्यस्य धातोः वल इत्यादेशो भवति वा । णिव्व-ल्लइ । णिवज्जइ ॥ ७५ ॥

संतपां झङ्खः ॥ ७६ ॥

संपूर्वस्य तप्यतेः झङ्ख इत्यादेशो भवति तु । बहुवचनात् निःश्व-सितिविलपत्युपालभतीना च । झङ्खइ, संतप्यते, निःश्वसिति, विलपति उपालभते वा ।। पक्षे संतवइ । णीससइ । विलवइ । उवालहइ ॥ ७६ ॥

ओअग्गसमाणौ व्यापिसमाप्योः ॥ ७७ ॥

व्याप्नोति समाप्नोति इत्यनयोः यथासंख्यम् ओअग्ग समाण इत्यादेशौ तु भवतः । ओअग्गइ । समाणइ ॥ पक्षे । वावेइ व्याप्नोति । समावेइ समाप्नोति ॥ ७७ ॥

णिरवो बुभुक्ष्याक्षिप्योः ॥ ७८ ॥

बुभुक्षेराचारे क्विबन्तस्य आङ्पूर्वस्य च क्षिपतेः णिरव इत्यादेशो भवति तु । णिरवइ, बुभुक्षते आक्षिपति वा ॥ बुभुक्खइ । अक्खिवइ ॥ ७८ ॥

क्षिपिरड्डक्खपरिहुलघत्तछुहफेल्लणोल्लसोल्लगल्लत्थान् ॥ ७९ ॥

क्षिप प्रेरणे इत्ययं धातुः अड्डक्ख परि हुल घत्त छुह फेल्ल णोल्ल सोल्ल गल्लत्थ इति नवादेशानापद्यते तु । अड्डक्खइ । परिइ । हुलइ । घत्तइ । छुहइ । फेल्लइ । णोल्लइ । सोल्लइ । गल्लत्थइ ॥ पक्षे । खिवइ ॥ ७९ ॥

उत्क्षिपिरुत्थग्घोसिक्कहक्खुवाल्लत्थगुलुगुञ्छाब्भुत्तान् ॥ ८० ॥

उत्क्षिपतिः उत्थग्घ उसिक्क हक्खुव अल्लत्थ गुलुगुञ्छ अब्भुत्त इति षडादेशानापद्यते तु । उत्थग्घइ । उसिक्कइ । हक्खुवइ । अल्लत्थइ । गुलु-गुञ्छइ । अब्भुत्तइ ।। पक्षे । उक्खिवइ ॥ ८० ॥

---

76. S झक्कः; T झक्खः for झंखः in the Sūtra. S झंक in Com. S झक्कइ for झंखइ. 78. KS णिवरो; S णिलवो; T णीरवो for णिरवो in the Sūtra, Com. and illustrations. M om. आचारे क्विबन्तस्य. 79. T °गलत्थान् in the Sūtra, Com. and illustrations.

वेपेराअव्वआअज्झौ ॥ ८१ ॥

टुवेपृ कम्पने इत्यस्य धातोः आअव्व आअज्झ इत्यादेशौ तु भवतः। आअव्वइ। आअज्झइ। वेवइ ॥ ८१ ॥

विरणडौ गुपेः ॥ ८२ ॥

गुप व्याकुलत्वे इत्यस्य धातोः विर णड इत्यादेशौ तु भवतः। विरइ। णडइ। गुप्पइ ॥ ८२ ॥

चच्चारवेलवावुपालभेः ॥ ८३ ॥

उपाङ्पूर्वस्य डुलभष् प्राप्तौ इत्यस्य धातो चच्चार वेलव इत्यादेशौ तु भवतः। चच्चारइ। वेलवइ। उवालम्भइ ॥ ८३ ॥

खउरपड्डुहौ क्षुभेः ॥ ८४ ॥

क्षुभ्यते॰ खउर पड्डुह इत्यादेशौ तु भवत। खउरइ। पड्डुहइ। खुब्भइ ॥ ८४ ॥

प्रदीपेः संधुक्काब्वुत्ततेअवसंधुमाः ॥ ८५ ॥

प्रपूर्वस्य दीप्यते॰ संधुक्क अब्वुत्त तेअव संधुम इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु। संधुक्कइ। अब्वुत्तइ। तेअवइ। संधुमइ ॥ पक्षे। पलीवइ॥८५॥

अल्लिअ उपसर्पेः ॥ ८६ ॥

उपपूर्वस्य सृप गतौ इत्यस्य धातोः अल्लिअ इत्यादेशो भवति तु। अल्लिअइ। उवसप्पइ ॥ ८६ ॥

कमवसलिसलोट्टाः स्वपेः ॥ ८७ ॥

ञिष्वप् शये इत्यस्य धातो॰ कमवस लिस लोट्ट इति त्रय आदेशा भवन्ति तु। कमवसइ। लिसइ। लोट्टइ ॥ पक्षे। सुवइ। सोवइ ॥ ८७ ॥

---

81. MT आअम्व° in the Sūtra, Com. and illustrations. 83. M चचारपेलवमुपालमे for the Sūtra. S चचार°, T पच्चार° in the Sūtra, Com. and illustrations. 84. M °पत्थुही for °पड्डुहौ in the Sūtra. 85. MS °अब्भुत्त°, T °अब्भुक्क° for °अब्वुत्त° in the Sūtra. MST °सदुमा॰ for सधुमाः in the Sūtra, Com. and illustrations. 86. S अल्लिक in the Sūtra, Com. and illustrations. MT सप्लृ for सृप.

बडबडो विलपेः ॥ ८८ ॥

लप व्यक्तायां वाचि इत्यस्य धातोर्विपूर्वस्य बडबड इत्यादेशो भवति तु। बडबडइ। विलवइ॥ 'संतपां झङ्खः' [३·१·७६] इति विनिः-श्वसित्यादीना बहुवचनग्रहणात् झङ्खइ॥ ८८॥

रभिराङो रम्भडवौ ॥ ८९ ॥

आङः परो रभ राभस्ये इत्ययं धातुः रम्भ डव इत्यादेशावापद्यते तु। आरम्भइ। आडवइ। आरहइ॥ ८९॥

भाराक्रान्ते नमेर्निसुडः ॥ ९० ॥

णमु प्रह्वत्वे शब्दे इत्यस्य धातोर्भाराक्रान्ते कर्तरि निसुड इत्यादेशो भवति तु। निसुडइ, भाराक्रान्तो नमतीत्यर्थः ॥ ९०॥

उब्भाववेल्लणिसरकोड्डुमसक्खुड्डखेड्डमोट्टाअकिलिकिञ्चा रमतेः॥९१॥

रमु क्रीडायाम् इत्यस्य धातोः उब्भाव वेल्ल णिसर कोड्डुम सक्खुड्ड खेड्ड मोट्टाअ किलिकिञ्च इत्यष्टादेशा भवन्ति तु। उब्भावइ। वेल्लइ। णिसरइ। कोड्डुमइ। सक्खुड्डइ। खेड्डइ। मोट्टाअइ। किलिकिञ्चइ॥ पक्षे। रमइ॥ ९१॥

पडिसापरिसामौ शमेः ॥ ९२ ॥

शमु उपशमे इत्यस्य धातोः पडिसा परिसाम इत्यादेशौ वा भवतः। पडिसाइ। परिसामइ। समइ॥ ९२॥

लुभेः संभावः ॥ ९३ ॥

लुभ गार्ध्ये इत्यस्य धातोः संभाव इत्यादेशो भवति तु। संभावइ। लुब्भइ॥ ९३॥

---

88. KMS चडचडो, T वडवड्डो for बडबडो in the Sūtra. KMS चडचडइ for बडबडइ. T झंघइ for झंखइ. 89. T रंभढवौ for रम्भडवौ in the Sūtra, Com. and illustrations. K om. आरहइ. 90. MT निसुढः in the Sūtra, Com. and illustrations. 91. M णीसर°, for °णिसर, M °संखुड° for सक्खुड्ड° in the Sūtra, Com. and illustrations. 93. K लुब्भावइ for लुब्भइ.

आक्रामिरोहावोत्थारच्छुन्दान् ॥ ९४ ॥

आङ्पूर्वस्य क्रमु पादविक्षेपे इत्ययं धातु ओहाव उत्थार छुन्द इत्यादेशांस्त्रीनापद्यते । ओहावइ । उत्थारइ । छुन्दइ । अक्कमइ ॥ ९४ ॥

विश्रमेर्णिप्पा ॥ ९५ ॥

श्रमु तपसि खेदे च इत्यस्य धातोर्विपूर्वस्य णिप्पा इत्यादेशो भवति तु । णिप्पाइ । वीसमइ ॥ ९५ ॥

झुण्डुल्लझुमडण्डल्लभमाडभम्मभमुडतलअण्टझण्टगुमटिरिटिल्लि-परिपरघमचक्कमभमडघसझम्पझुसा भ्रमेः ॥ ९६ ॥

भ्रमु अनवस्थाने इत्यस्य झुण्डुल्ल झुम डण्डल्ल भमाड भम्म भमुड तलअण्ट झण्ट गुम टिरिटिल्लि परि पर घम चक्कम भमड घस झम्प झुस इत्यष्टादशादेशा वा भवन्ति । झुण्डुल्लइ । झुमइ । डण्डल्लइ । भमाडइ । भम्मइ । भमुडइ । तलअण्टइ । झण्टइ । गुमइ । टिरिटिल्लइ । परिइ । परइ । घमइ । चक्कमइ । भमडइ । घसइ । झम्पइ । झुसइ ॥ पक्षे । भमइ ॥ ९६ ॥

गमिरणुवज्जावज्जसाक्कुसोक्कुसाइच्छाईअवहरावसेहवडअवरिअल-वरिअल्लवोल्लणिरिणासवच्छड्डणिणणिम्महपच्छन्दणिलुक्करम्भणि-णिवहान् ॥ ९७ ॥

गम्लृ गतौ इत्ययं धातु अणुवज्ज अवज्जस अक्कुस उक्कुस अइच्छ अई अवहर अवसेह वडअ वरिअल वरिअल्ल वोल्ल णिरिणास वच्छड्ड णिण णिम्मह पच्छन्द णिलुक्क रम्भ णि णिवह इत्येकविंशतिमादेशानापद्यते वा । अणु-वज्जइ । अवज्जसइ । अक्कुसइ । उक्कुसइ । अइच्छइ । अईइ । अवहरइ ।अवसेहइ । वडअइ । वरिअलइ । वरिवल्लइ । वोल्लइ । णिरिणासइ । वच्छड्डइ । णिणइ । णिम्महइ । पच्छन्दइ । णिलुक्कइ । रंहइ । णिइ । णिवहइ ॥ पक्षे । गच्छइ ॥ हम्मइ, णिहम्मइ, आहम्मइ इत्यादि तु हम्म गतौ इत्यस्य भविष्यति ॥ ९७ ॥

---

94. M °छंदान् for °च्छुन्दान् in the Sūtra, Com. and illustrations. T पदविक्षेपे for पाद°. 96. M टुंडुल°; S डुंडुल्ल°. M °भुम° for °भम्म°. B °चक्कमु° for °चक्कम° in the Sūtra, Com. and illustrations. After इत्यस्य K adds धातोः. 97. M °वडव°; T °पडअ° for °वडव°. KM °वच्चड्ड°; S °वचंड° for °वच्छड्ड°. K °णिल्लक्क° for °णिलुक्क°. M °रह° for °रम्भ°. M °णी° for °णि° in the Sūtra, Com. and illustrations,

प्रत्यागमागमाभ्यागमां पल्लोट्टाहिपच्चुओम्मच्छाः ॥ ९८ ॥

प्रत्यागमेः आगमेः अभ्यागमेश्च यथासंख्यं पल्लोट्ट अहिपच्चुअ उम्मच्छ इत्यादेशा भवन्ति तु । पल्लोट्टइ, पच्चागमइ, प्रत्यागच्छति । अहिपच्चुअइ, आअच्छइ, आगच्छति । उम्मच्छइ, अब्भागच्छइ, अभ्यागच्छति ॥ ९८ ॥

रिहरिग्गौ प्रविशेः ॥ ९९ ॥

प्रविशतेः रिह रिग्ग इत्यादेशौ तु भवतः । रिहइ । रिग्गइ । पविसइ ॥ ९९ ॥

संगमोऽब्भिडः ॥ १०० ॥

संगच्छतेः अब्भिड इत्यादेशो भवति तु । अब्भिडइ । संगच्छइ ॥ १०० ॥

डिप्पणिड्डुहौ विगलेः ॥ १०१ ॥

विपूर्वस्य गलतेः डिप्प णिड्डुह इत्यादेशौ तु भवतः । डिप्पइ । णिड्डुहइ । विगलइ ॥ १०१ ॥

णिवहणिरिणासणिरिणिज्जरोञ्चचड्डाः पिषेः ॥ १०२ ॥

पिष्लृ संचूर्णने इत्यस्य धातोः णिवह णिरिणास णिरिणिज्ज रोञ्च चड्ड इति पञ्चादेशा भवन्ति तु । णिवहइ । णिरिणासइ । णिरिणिज्जइ । रोञ्चइ । चड्डइ ॥ पक्षे । पिसइ ॥ १०२ ॥

वलेर्वम्फः ॥ १०३ ॥

वल्तेर्वम्फ इत्यादेशो भवति तु । वम्फइ । वलइ ॥ १०३ ॥

---

98. M °अहिपच्छअ°, T °अहिवच्चुअ° for °अहिपच्चुअ°. S °ओअच्छाः; T °ओमच्चाः for उम्मच्छाः in the Sūtra, Com. and illustrations. KT आगच्छइ for आअच्छइ. 99. M रिहरिंगौ, T रिअरिजौ for रिहरिग्गौ in the Sutra, Com. and illustrations. 100. MT संगमेरब्भिडः for the Sūtra. B अब्विडः for अब्भिडः in the Sūtra, Com. and illustrations. 101. M णिप्पणिछुहौ T थिप्पणिट्ठुहौ; for डिप्पणिड्डुहौ in the Sutra, Com. and illustrations. 102. M णीवह° for णिवह° in the Sūtra. KS °लोंच° for °रोञ्च° in the Sūtra.

भ्रंशेः पिड्डपिट्टछुक्कछुल्लपुट्टपुडाः ॥ १०४ ॥

भ्रंशेरित्यस्य धातोः पिड्ड पिट्ट छुक्क छुल्ल पुट्ट पुड इत्येते षडादेशा भवन्ति तु। पिड्डइ। पिट्टइ। छुक्कइ। छुल्लइ। पुट्टइ। पुडइ॥ पक्षे भंसइ॥ १०४॥

भषेर्बुक्कः ॥ १०५ ॥

भषतेः बुक्क इत्यादेशो भवति तु। बुक्कइ। भसइ॥ १०५॥

पुरग्घवाग्घोडाहिरेमाग्गुमाद्धुमाः ॥ १०६ ॥

पृ पालनपूरणयो इत्यस्य धातो. अग्घव अग्घोड अहिरेम अग्गुम अद्धुम इति पञ्चादेशा भवन्ति तु। अग्घवइ। अग्घोडइ। अहिरेमइ। अग्गु- मइ। अद्धुमइ॥ पक्षे। पूरइ॥ १०६॥

आहाहिलंघवच्चाहिलक्खमहसिहाचिल्लुम्पचम्पाः कांक्षेः ॥ १०७ ॥

काक्षतेः आह अहिलंघ वच्च अहिलक्ख मह सिह चिल्लुम्प चम्प इत्यष्टादेशा वा भवन्ति। आहइ। अहिलंघइ। वच्चइ। अहिलक्खइ। महइ। सिहइ। चिल्लुम्पइ। चम्पइ॥ पक्षे। कंखइ॥ १०७॥

नशिरवहरावसेहणिवहपडिसासेहाणिरिणासान् ॥ १०८ ॥

नश्यतिः अवहर अवसेह णिवह पडिसा सेह णिरिणास इति षडा- देशानापद्यते वा। अवहरइ। अवसेहइ। णिवहइ। पडिसाइ। सेहइ। णिरि- णासइ॥ पक्षे। णासइ॥ १०८॥

साअड्ढाणच्छकड्ढाच्छाअञ्छाणञ्छाः कृषेः ॥ १०९ ॥

कृष विलेखने इत्यस्य धातो· साअड्ढ अणच्छ कड्ढ अञ्छ आअञ्छ आणञ्छ इति षडादेशा वा भवन्ति। साअड्ढइ। अणच्छइ। कड्ढइ। अञ्छइ। आअञ्छइ। आणञ्छइ॥ पक्षे करिसइ॥ १०९॥

---

104 K भ्रमे. for भ्रशेः. Bp KM °चुकचुल्ल° for ° छुकछुल्ल°. Bp K °घट्टघाडाः, M फुट्टफुडा., T °पट्टपुडाः for °पुट्टपुडा. in the Sūtra, Com. and illustrations K भ्रशु पतने इत्यस्य for भ्रशे. 105 S भुक्क for बुक्कः in the Sūtra, T हर्षतेः for भषते. 107.T °विलुप° for °चिल्लुम्प°.MS °चंफा· for °चम्पाः in the Sūtra, Com. and illustrations 108. KST पक्षे नस्सइ for नासइ. 109. K °याअठु° for °आअञ्छ° in the Sūtra. and Com.K आअट्टइ for आअञ्छइ.

असावक्खोडः ॥ ११० ॥

असिविषयस्य कर्षते अक्खोड इत्यादेशो वा भवति । अक्खोडइ, असिं कोशात्कर्षति ॥ ११० ॥

उल्लसेरूसलोसुम्भारोअणिल्लसगुञ्जोल्लपुलआआः ॥ १११ ॥

उत्पूर्वस्य लष कान्तौ इत्यस्य धातोः ऊसल ऊसुम्भ आरोअ णिल्लस गुञ्जोल्ल पुलआअ इति षडादेशा वा भवन्ति । ऊसलइ । ऊसुम्भइ । आरोअइ । णिल्लसइ । गुञ्जोल्लइ ॥ ह्रस्वे । गुञ्जुल्लइ । पुलआअइ ॥ पक्षे उल्लसइ ॥ १११ ॥

संदिशोऽप्पाहः ॥ ११२ ॥

संपूर्वस्य दिश अतिसर्जने इत्यस्य धातोः अप्पाह इत्यादेशो वा भवति । अप्पाहइ । संदिसइ ॥ ११२ ॥

ग्रसेर्घिसः ॥ ११३ ॥

ग्रस अदने इत्यस्य धातोः घिस इत्यादेशो भवति । घिसइ । गसइ ॥ ११३ ॥

भासेर्भिसः ॥ ११४ ॥

भासृ दीप्तौ इत्यस्य धातोः भिस इत्यादेशो भवति । भिसइ । भासइ ॥ ११४ ॥

प्रतीक्षेर्विहिरविरमालसामआः ॥ ११५ ॥

प्रतिपूर्वस्य ईक्ष दर्शने इत्यस्य धातोः विहिर विरमाल सामअ इति त्रय आदेशा भवन्ति तु । विहिरइ । विरमालइ । सामअइ ॥ पक्षे । पडिक्खइ ॥ ११५ ॥

स्रंसेर्ल्हसडिम्भौ ॥ ११६ ॥

स्रंसु अवस्रंसने इत्यस्य धातोः ल्हस डिम्भ इत्यादेशौ तु भवतः । ल्हसइ । परिल्हसइ । परिल्हसण । डिम्भइ । संसइ ॥ ११६ ॥

---

111. T °आरोध° for आरोअ°. S °घलआआः for °पुलआआः in the Sūtra, Com. and illustrations. BT गुजल्लइ for गुञ्जुल्लइ. 113. MS ग्रसु for ग्रस 114. Bp भासुर्विसः for the Sūtra. 115. S विहर°; T विहीर° for विहिर° in the Sūtra.

मृक्षेश्चोप्पडः ॥ ११७ ॥

मृक्षतेः चोप्पड इत्यादेशस्तु भवति । चोप्पडइ । मक्खइ ॥ ११७ ॥

विसट्टो दलेः ॥ ११८ ॥

दलतेः विसट्ट इत्यादेशस्तु भवति । विसट्टइ । दलइ ॥ ११८ ॥

त्रसेर्वज्जडरौ ॥ ११९ ॥

त्रसतेः वज्ज डर इत्यादेशौ तु भवतः । वज्जइ । डरइ । तसइ ॥ ११९ ॥

वोज्जो वीजेश्च ॥ १२० ॥

वीज व्यजने इत्यस्य धातोः चकारात् त्रसेश्च वोज्ज इत्यादेशो भवति तु । वोज्जइ ॥ पक्षे । वीजइ । तसइ ॥ १२० ॥

गवेषेर्घत्तगमेसडुण्डुल्लडण्डोलाः ॥ १२१ ॥

गवेषे घत गमेस डुण्डुल्ल डण्डोल इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु । घत्तइ । गमेसइ । डुण्डुल्लइ । डण्डोलइ ॥ पक्षे । गवेसइ ॥ १२१ ॥

तक्षेश्चञ्छरम्परम्फाः ॥ १२२ ॥

तक्षू तनूकरणे इत्यस्य धातोः चञ्छ रम्प रम्फ इति त्रय आदेशा भवन्ति तु । चञ्छइ । रम्पइ । रम्फइ ॥ स्पृहादिपाठात् छत्वे च तच्छइ ॥ तक्खइ ॥ १२२ ॥

हसेर्गुञ्जः ॥ १२३ ॥

हसतेः गुञ्ज इत्यादेशो भवति तु । गुञ्जइ । हसइ ॥ १२३ ॥

दहेरहिऊलालुक्खौ ॥ १२४ ॥

दह भस्मीकरणे इत्ययम् अहिऊल आलुक्ख इत्यादेशावाप्नोति । अहिऊलइ । आलुक्खइ । दहइ ॥ १२४ ॥

---

117. B मृक्षेश्चोव्वड , K मुहेश्चोव्वडः, S मुञ्चेश्चोव्वडः; for the Sūtra. K मुह्यतेः for मृक्षतेः. BKS चोव्वडइ for चोप्पडइ. K मुज्झइ for मक्खइ. 118. T विदलेः for दलतेः. KS इत्यादेशो भवति तु for इत्यादेशस्तु भवति. 120 S वज्जो विजश्च, T वोज्जो व्यजेश्च for the Sūtra. 121. M °ढढोल्लाः, T °ढिंडोला in the Sūtra, Com. and illustrations. 122. M °रछाः for °रम्फाः in the Sūtra. BK चञ्छइ. for तच्छइ.124. S °आलुंभौ in the Sūtra,अलुल्ल in Com.,but आलुक्खइ as illustrations. K डहइ for दहइ

विकसेः कोआसवोसग्गौ ॥ १२५ ॥

विकसतेः कोआस वोसग्ग इत्यादेशौ तु भवतः। कोआसइ । वोसग्गइ । विअसइ ॥ १२५ ॥

श्लिषोऽवआससामग्गपरिअन्ताः ॥ १२६ ॥

श्लिष आलिङ्गने इत्यस्य धातोः अवआस सामग्ग परिअन्त इति त्रयः आदेशा भवन्ति तु । अवआसइ । सामग्गइ । परिअन्तइ । सिलिसइ ॥१२६॥

जुगुप्सतेर्दुगुञ्छझूणदुगुच्छाः ॥ १२७ ॥

जुगुप्सतेः दुगुञ्छ झूण दुगुच्छ इति त्रय आदेशा भवन्ति तु । दुगुञ्छइ । झूणइ । दुगुच्छइ । जुउच्छइ ॥ १२७ ॥

वलग्गचडमारुहेः ॥ १२८ ॥

रुह बीजजन्मनि प्रादुर्भावे च इत्यस्य धातोः आङ्पूर्वस्य वलग्ग चड इत्यादेशौ तु भवतः । वलग्गइ । चडइ । आरुहइ ॥ १२८ ॥

हुल्लो लक्ष्यात् स्खलेः ॥ १२९ ॥

लक्ष्यविषयस्य स्खलतेः हुल्ल इत्यादेशो वा भवति । हुल्लइ । लक्ष्यात् स्खलतीत्यर्थः ॥ १२९ ॥

गाहोऽवाद्वाहः ॥ १३० ॥

अवात् परस्य गाहू विलोडने इत्यस्य धातोः वाह इत्यादेशो भवति तु । ओवाहइ । ओगाहइ ॥ १३० ॥

गुम्मगुम्मडौ मुहेः ॥ १३१ ॥

मुह वैचित्ये इत्यस्य धातोः गुम्म गुम्मड इत्यादेशौ तु भवतः। गुम्मइ। गुम्मडइ । मुज्झइ ॥ १३१ ॥

---

125. T °वोसट्टौ for °वोसग्गो in the Sūtra. T वोसट्टइ for वोसग्गइ. 127. MT दुगुच्छझुणदुगुंछा जुगुप्सेः for the Sūtra. S °झाण° for °झूण° in the Sūtra, Com. and illustrations. 128, S °जड° for °चड° in the Sūtra, Com. and illustrations. KMS om. प्रादुर्भावे च. 129. KM स्खलतेः for स्खलेः in the Sūtra and Com. 130. MT om. ओगाहइ.

अपुण्णगाः क्तेन ॥ १३२ ॥

अपुण्णादयः शब्दाः क्तप्रत्ययेन सह निपात्यन्ते । (१) अ पु ण्णं आक्रान्तम् । (२) उ म्म च्छं असबद्धं क्रोधेन भङ्गया च यद्भणितम् । (३) उ ल्लु क्को (४) ओ स ण्णो (५) मु रु ओ त्रुटितः । (६) प ह ट्टं अविरतदृष्टम् । (७) गु ज्ज लि अं (८) पे ज्ज लि अं संघटितम् । (९) स उ लि ओ (१०) ग ल त्थ लि ओ (११) उ रु सो ल्लो प्रेरितः । (१२) उ क्खि ण्णं अवकीर्णम् । (१३) वो स ट्टो (१४) वि हि मि हि ओ विकसितः । (१५) उ द्ध रि अं अर्दित. । (१६) क मि ओ उपसर्पितः । (१७) क ड त रि अं छिन्नं छिद्रितं च । (१८) सु ढि ओ श्रान्तः । (१९) प रि हा इ अं परिक्षीणम् । (२०) णि क्क ज्जो (२१) अ णि क ज्जो (२२) उ क्क ग्गो (२३) त ड ह डि ओ अनवस्थित ।

132. (1) HD. (अप्फुण्ण-पूर्णम्) 1.20, HG. 4. 258. T अप्पण. (2) HD.1.125. BC अम्मच्छ. (3) HD.1 92. B उलुको, C उलोक (4) HD. 1.156 B आसण्णो. (5) HD (मुरिअ) 6.135. Bp KS गुरुो, C मरिओ; M मुरओ. (6) HD. (पहट्टो-दृप्त·) 6.9. M पहत्त, T पट्ट. (7) HD. (गुजेल्लिअ) 2 92. BC गुजलिअ. (8) HD. (पेज्जल प्रमाण) 6.57. KS पड्डलिअं; M पंडलिअं, T पधलिअ (9) HD. (सउलिअ) 8.12. B सउल्लिओ, C पसल्लिओ. (10) HD. 2.87. B गल्लडिलिओ, C गळद्धओ, K गल्लडलिओ, S गलद्दालिओ, T गलइत्थिलिओ. After this K adds उरुम्मिल्ले, C ऊरुमल्लो (11) HD. (°ल्ल) 1.108. (12) HD. 1.130. B उक्खिण, C उक्खणो. (13) HD. (°ट्ठ) 7.81. BC ओसट्टो, K om, M वे सट्टो, T वोसटो. (14) HD. (विहसिव्विअ) 7.61. K om. (15) HD. (उद्दरिअ) 1.100. K उद्दवओ; MS उत्थविओ, T_1 उद्धवीअ, T_2 उद्धविअं. After this KMS add अधित्तं. (16) HD. 2 3. K कविओ, S किमिओ. (17) HD. 2.20. BK कडत्तरिअ; C कडद्दरिअ, T कसत्तरिअ. (18) HD. 8.36. B सुदिओ, KM S सुडिओ, T सुथिओ. (19) HD. (परिहाओ) 6.25. BT परहाइअ. After this KMS add परिहण (cf HD. 6.21). (20) HD. 4.33. S णिकजो; T णिकज्जो. (21) HD. 4.33 S अणेकंजो, T अणेअज्जो. (22) HD. ? B मुक्कज्जो, K अचग्गो, M अच्वेगो, S अच्चगो, T उच्चग्गो (23) HD. (तडफडिअं) 5.9. KS वडहडिओ, T तहसिओ. Bp अनुत्थितः, S अनुस्थित· for अनवस्थित·.

(२४) उद्धओ श्रान्तः। (२५) उब्भग्गो मुण्डितः। (२६) उच्चुल्लो उद्विग्नः। (२७) उच्छूरणं उच्छिष्टम्। (२८) उव्विलं चकितं क्लान्तं वा। (२९) पहोइअं (३०) अकासिअं पर्याप्तम्। (३१) णालं (३२) गोरिहिअं। (३३) हित्थो (३४) डट्ठो त्रस्तः। (३५) उप्पित्थो क्रुद्धश्च। (३६) णिविड्डो सुप्तोत्थितः। (३७) ओमिसं अप्रवृत्तम्। (३८) उग्घक्कं प्रलपितम्। (३९) उप्पिअं क्षतं रोषितं विमुक्तं च। (४०) ओहरणं (४१) जिग्घिअं (४२) ओअग्घिअं आघ्रातम्। (४३) ऊसविअं उद्भ्रान्तम्। (४४) आहित्थो रुद्धो गलितश्च। (४५) णिसुद्धो निपातितः। (४६) णिव्वूठो। (४७) उम्मण्डो उद्धतः। (४८) उल्लुण्डिअं

---

(24) HD. (उद्धाओ-श्रान्तः) 1.124. S अंधओ. BT शान्तः for श्रान्तः. (25) HD. (उब्भग्गो गुण्ठितः) 1.95. BK उव्वग्गो; C पुव्वंगो, S उब्भग्गो. T मण्डितः for मुण्डितः. (26) HD. (उच्चुल्लं) 1.127. Bp K उच्छुग्गो, C उच्चल्लो; M उच्छल्लो, S उद्दुग्गो. (27) HD. (उद्धरणं) 1.106. BT उच्चुरणं; M उच्छुरणं. (28) HD. (उप्पित्थं ?) 1.129. C उव्विडं; M उव्विल्लं, T उप्पिणं. (29) HD. 6.26. B पओहिअं; C वहइअं; M पहोडअं (30) HD. (अकासि) 1.8. B अकारिअ, C आकासिअं; KS अरासिअं, M परासिअ. (31) C णाली, T णिलं. (32) BG गोरडितं; M गोरहितं; S गोरिहितं; T गोट्टितं. (33) HD. 8.67. BT हिड्डो, C हिद्धो. (34) BG डट्ठो, M ढड्ढो; S डंडो; T ढट्ठो. (35) HD. 1.129. BK उव्विड्डो; C उव्विवत्रो; M उव्वियो, S उव्वित्थो. (36) HD. (णिविद्धो) 4.48. B णिविट्ठो, Bp णिव्विडो. (37) C ओमसो; S अमिसं, T ओमिसः; (38) C उव्वंक्को, S उग्घंकं, T उप्पुत्तं. (39) HD. (उप्पित्थं ?) 1.129. KS उग्घिअं. (40) HD. 1.174. MT ओहरसं. S om. (41) HD. 3.46. BKS णिघअं, C णिमिअं; T दीघिअं. (42) HD. (ओअग्गिअं) 1.172. BC ओअघिअं, M om; S ओअंघिअं; T ओअविअं. (43) HD. 1.143. (44) HD. 1.76. BK आहिद्धो. (45) HD. 4.36. HG. 4.258. (निसुट्टो); M निसुवो, S निसुत्थो; T रिसुडो. (46) HD. 4.33. BT णिच्चूडो; C णिच्चुड्डो; S णिउडो. (47) HD. 1.124. BK उम्मडो. C उम्मड्डो; M उम्मढो. (48) B उड्डडिअ; K उल्लुविड्डिअं, M उल्लंडिअं.

(४९) जूसिअं क्षिप्तम् । (५०) णिज्जो । (५१) लवओ (५२) लिहसो (५३) लुक्को लुप्त । (५४) उज्जाणिअं वक्रितं निम्नीकृतं च । (५५) जडं लग्नम् । (५६) उज्जरिअं शुष्कं निम्नीकृतं च । (५७) फुड्डं स्पृष्टम् । (५८) डिहओ जलान्त.पातित । (५९) ओसरिओ आकीर्ण अक्षिनिकोचसंकुचितश्च । (६०) गुलिअं मथितम् । (६१) उन्नरिअं (६२) गुत्थिअं उन्मूलितम् । (६३) उड्डाहिअं (६४) परिन्छूढं (६५) उग्गाहिअं उत्क्षिप्तम् । (६६) हासिअं दत्तम् । (६७) हेसिअं (६८) ढुंढुनिअं रसितम् । (६९) चित्तविओ परितोषित । (७०) पल्लोट्टं (७१) झसिअं (७२) पल्हत्थं पर्यस्तम् । (७३) पल्हुट्ठो प्रलुषित प्रनृष्टश्च । (७४) ओलेहडो प्रवृद्ध. अन्यसक्तश्च । (७५) ओड्डअं (७६) ओआनिअं अभिभूतम् । (७७) रुमिहुं अभिलषितम् ।

---

(49) B जूडअं: K सेलिअं. MS रोसिअं, T झेसिअं. (50) HD. 4.25. S गिच्चो. (51) C लवणो; M लओ. (52) HD. (लिहिसो) 7.28. B गिहसो; C गिहवो; KM लिगओ: S om. (53) HD. (लुंक्को) 7.23. M लक्को. After this ST add लुअं. (54) HD. 1.111. BK उज्जाणिअं. After this T adds उगिल. (55) C जडं, M लुअं. (56) HD. 1.133 B उज्जरिअं; C उज्जिअं. (57) B पुड्डं. C घडं: S घड्डं. T पुत्तं. (58) HD. (डिट्टयं) 4.15. C डिडवो: M डिडं. (59) HD. 1.171. C ओसडिओ. (60) M गुदअं, T नीलितं for मथितम्. (61) HD, 1.100. T₁ उन्नरीअं. (62) M गुंठिअं; S गुंडिअं; T गुंडअं. (63) B उडाहिअं; M उड्डडाहिअं: S उंडाहिअं. (64) C परिञ्चिअं;K वरञ्छडं; M वरञ्छंथं, S वरञ्छडं: T परञ्छडं. (65) HD. 1.137. C उगाहिअं: उडाहिअ; उगाहिअ KS उन्नाहिअं. (66) B आसिअं: T हसिअं. (67) Sk हेष्तिम्. KMS om. (68) HD. 5.45. (69) C चित्तविअसो: K रित्तविओ; S रितविओ; T वित्तविओ, (70) HD. 6 35. C परोट्टं. (71) HD. 3.62. B झुसिअं: C अपिअं. (72) B पल्लथं; C पलितं. (73) C अन्हत्तो M वल्हुडो; S पलुंडो. After प्रनष्टश्च KMST add गअं साघूर्णितम्. (74) HD. 1.172. B आवेहडो. C ओदेदओ. (75) B ओह्लं, Bp ओनलं: C ओअन्नओ, S ओंडअं: T ओनअं. (76) HD. (ओहाइओ) 1.156. C ओहानिओ; S ओआहअं. (77) C रमिह, S रुंमिहं; T नहिहं.

(७८) पच्चुडरिअं प्रत्युद्गतम् । (७९) अक्कन्तो प्रवृद्धः । (८०) ओअल्लो छन्नः । (८१) करमो क्षीणः । (८२) कडो उपरतः क्षीणश्च । (८३) पेक्किअं वृपराटितम् । (८४) अङ्किअं आलिङ्गितम् । (८५) अविअं उक्तम् । (८६) उद्धुसिअं (८७) उल्लुसिअं (८८) चिमिणं (८९) उलुकुसिअं (९०) ऊसलिअं रोमाञ्चितम् । (९१) असङ्गिओ सक्तः । (९२) आरेइअं मुकुलितं मुक्तं भ्रान्तं पुलकितं च । (९३) उच्छ-ण्डिअं शरादिव्यथितम् अपहृतं च । (९४) चण्टिअं छन्नम् । (९५) ऊससिअं (९६) ऊसअं उपधानीकृतम् । (९७) आविअं प्रोतम् । (९८) अवहट्टो दर्पितः । (९९) आरद्धो वृद्धिं गतः गृहायातश्च । (१००) घुत्तिअं (१०१) घुसिणिअं अन्विष्टम् । (१०२) घुग्घुस्सिअं अशङ्कं भणितम् ।

(78) HD. उच्चुलउलिअ ? 1.121. HD. notes उप्पिलवेलिअं (as from Tr); B उच्चुडरिअं; C वच्छुद्धलिओ; K पड्डरिअं; M पप्पुद्धरिअं; T पच्चुडरीअं. (79) HD. (अक्कन्तं) 1.9. S अंकतो; T अकत्तो. (80) HD. (=पर्यस्तः) 1.165. C जअल्लो; M ओअळो; S ओअंल्लो. (81) HD. 2.6. (82) HD. 2.5. BC कयो; T कन्धो. (83) KS पक्खिअं; M फोकिअ, T फेंकिअं. (84) HD. 1.11. (85) HD. 1.10. MS अपिअं. (86) B उदुसिअं; C उलुओसिअं; उद्दुसिअं, T उडुहिअं. (87) HD. (उल्लसिअ) 1.115. B उल्लुसिअं; T उल्लसिअं. (88) HD. (चिमिणो) 3.11. KS विमिणं; M om. (89) HD. (°कसिअं) 1.115. KS दुलुकुसिअं; T उल्लुकुसिअं; M om. (90) HD. 1.141. K ऊसरिअं, MS ऊसलिलं. (91) HD. 1.55. B अस्संगिओ; T अंसंगिओ. (92) HD. 1.77. C आरोइअं. (93) HD. 1.112. B ओच्छ-ण्डिअं; C ओच्छन्दिअं; K उच्छड्डिअं; S उच्छडिअ. B शरीरादि° for शरादि°. T अवभृतं for अपहृतं. (94) B छण्डिअं; M चंढिअं, T चकभिअं. (95) B ऊसंसिअं; C ऊसुम्मिअं; T ऊसासअं. (96) HD. 1.140. B ऊसिअ. (97) HD. 1.76. B आलिअं; M आपिअं; T आसीअं. (98) HD. 1.23. B अवहिट्टो; S अवहच्छो; T_1 अवहोट्टो; T_2 अवहेट्टो. (99) HD. 1.75. C आरोद्धो; S आरधो. KS गुहायातश्च, T ग्रहा° for गृहायातश्च. (100) HD. (घुत्तिअं) 2.109. B उडिअ. (101) HD. 2.109. B घसणिअं; KS घुसि-णअं; M घुसणिअं. (102) HD. 2.109. C घुग्घुस्सुमं; MS घुग्घुंसुअं.

(१०३) उल्लूढो (१०४) उच्चप्पो आरूढः । (१०५) खवलिओ कुपित. । (१०६) चक्कडिअं प्रीणितम् । (१०७) उव्वत्तो गलितो विरक्तश्च । (१०८) गुडिओ संनद्धः । (१०९) गुम्मइओ आपूरितः स्खलितः आमूलात्संचलितः मूढः विघटितश्च । (११०) पडिरिग्गअं भग्नम्। (१११) परिअड्डिअं प्रकटितम् । (११२) परिअट्टलिअं परिच्छिन्नमू। (११३) ओप्पं मृष्टम् । (११४) कोज्जरिअं पूरितम् । (११५) उम्मलं घनीभूतम् । (११६) वेल्लाइअं (११७) खडइअं सकुचितम् । (११८) झणिटअं प्रहृतम् । (११९) अणुअज्झिओ प्रयात प्रतिजागरितश्च । (१२०) णज्झरं दलितम् । (१२१) उलुहुलिओ अवितृप्तः । (१२२) वप्पिअं (खप्पिअं ?) (१२३) आरोग्गिअं भुक्तम् (१२४) उव्भालणं (१२५) उच्छुण्णं (१२६) अहिरेइअं (१२७) उद्धुमाअं (१२८) अप्पुण्णं परिपूर्णम् ।

---

(103) HD. 1.100. B उल्लूडो. (104) HD 1.100. B उच्छूडो, C उच्छूटो, KM उच्चओ, S उचओ. (105) HD. 2.72. B आविलिओ, K खविलिओ, T अवलिओ. (106). HD. (चक्खडिअ) 3 6. B काडिअं; T_1 चक्कसअ, T_2 चकडिअ. (107) HD. 1.129. B उप्पत्तो, KM उत्तत्तो; S उत्ततो T उपतो. (108) T गुढओ. (109) HD. 2.103. T गम्मइओ. (110) HD. (पडिरजिअं) 6.32. K पडिरिग्गिअ, M पडिरिंभिअ, S पडिरिंगिअ, T विसिरिंटिअ. (111) M परिअत्तिअ, S परिअत्थिअ. (112) HD. 6.36. C परिअट्टविअ. B परिच्छन्न for परिच्छिन्नम्. (113) HD. (ओप्पा) 1.148. (114) HD. (कोज्झरिअ) 2.50. (115) HD. 1.91. C ओम्मलं. (116) HD.7 79. B वेल्लइअ. (117) HD. 2.72.B घडइअ. (118)HD. 3.55.C झदिअ, MS झढिअ. (119)HD. (अणुवज्जिअ) 1.41.C अणुझिअओ; T अणुअज्झओ. (120) HD. (णज्झरो) 4.19. C पज्जतर, T णज्झरि.(121) HD.(उलुहलिओ) 1.117. CKMS उलुहुलअं, T उलुभुलिओ. (122).खप्पिअं ? HD. (खरिअ) 2.67. M खप्पिअ, T_1 पप्पिअ, T_2 पपिअ. (123) HD. 1.69. B आरोग्गिरिअ, C आरोग्गरिअ. (124) HD. 1.103. B उग्गालणं; C उल्लअ. (125) B उघण; उसुण्ण, T उप्पणि. (126) B अहिरोइअ,T अहिरेहिइअ. (127) C अदुमाअं, S उद्दुमाअं, T उड्डमाअ. (128) HD. (अप्फुण्णं) 1.20.M अप्फुण्ण. S अग्घण्ण.

(१२९) पच्चावेणिओ संमुखमागतः । (१३०) दुगुच्छं भ्रमितम् । (१३१) वट्टाविअं समापितम् । (१३२) पारद्धं अभिपीडितम् । (१३३) उद्दालिअं रणद्रुतम् । (१३४) उज्झमाणं पलायितम् । (१३५) विडत्तं अर्जितम् (१३६) छिक्कं स्पृष्टम् । (१३७) थेणिल्लअं हृतम् । (१३८) विउलो आविग्नः । (१३९) साणिअं (१४०) तिक्खालिअं शातम् । (१४१) सोहिल्लं (१४२) पक्कं (१४३) समराइअं (१४४) आइप्पणं पिष्टम् । (१४५) ओत्थअं (१४६) ओसविअं अवसन्नम् । (१४७) पडिसारिअं स्मृतम् । (१४८) पेण्डइअं पिण्डितम् । (१४९) उग्गहिओ निपुणगृहीतः विरचितश्च । (१५०) गमिअं अवधूतम् । (१५१) उद्दच्छिओ निषिद्धः । (१५२) णिग्गिण्णो निर्गतः । (१५३) किवाडो स्खलितः । (१५४) लोट्टो अत्यासक्तः स्मृतश्च ।

---

(129) HD. (पच्चोवणी) 6.24. C S पच्छाणिओ; T_1 उच्चावेणिओ. (130) B दुगुच्छं; C अग्गुच्छं, S दुगुंछं. (131) C पट्टाविअ; M पट्टविअं, S वटाविअं, T वत्साविअ. (132) HD. 6.77. C चारद्ध, S पारंधं. T पराद्धि. (133) HD. (उद्दलिअं) 1.100. C उद्दारिअं. KS रणहृत, MT रणभृत for रणद्रुतम्. (134) HD. (उज्झमणं) 1.103. (135) B विट्टिअ, C विट्ठितं; M पिढत्तं. (136) HD. 3.36. (137) HD. (थेणिल्लिअं) 5.32. B वेणिल्लअ. C पणिल्लअं. T भृत for हृतम्. (138) HD. (विओलो) 7.63 C पिउओ; K विउरो. (139) HD. (साणइअं) 8.13. T साणिअअं. (140) HD. 5.13. B णिक्खालिअं, C णिक्खाविओ; K भिक्खालिअं; M हिक्खालिअं; S भिकालिअं, BKMS श्रातं, T (अ)वशातं for शातम्. (141) C सोहिअं, K साहिल्लं, T सोरिल्लि. (142) HD. (पक्को) 6.64. MS पक्र. (143) T सराइअं for समराइअं. (144) HD. 1.78. K आइप्पपण, M आइव्वरणं, S आइंपपण, (145) HD. (ओत्थओ) 1 151. (146) HD. (ओसव्विअं) 1.168. BT ओसप्पिअं. (147) HD. 6.33. T पाडिसारिअ. (148) HD. (पेंड) 6.81. B वेंटइअं, C वंडइअं; MS पेड्डइअं. (149) HD. (उग्गहिअं) 1.104. C अग्गहिओ, M उग्गविओ. (150) C गविअ for गमिअ.(151) B उद्दुच्छिओ; C विडुच्छिओ; K ओद्दच्छिओ; MT_1 उद्धच्छिओ· T_2 उड्डुच्छिओ. (152) HD. 4.36. B णिगिण्णो; C णग्गट्ठो; KMS णिग्गिणो; T णिट्टिण्णो. (153) HD. (किंवोडो) 2 31. C किपाडो, KS कवाडो. (154) HD. (लोढो) 7.29. C लोठ्ठो, KS om.; T लोट्टा.

(१५५) प वि रं जि ओ स्निग्धः।(१५६) हु रु हु ण्डि अं (१५७) उ द्धू लि
(१५८) ओ स त्तं अवनतम् (१५९) ओ ज्झ रि अं प्रक्षित विक्षिप्तं च
(१६०) वि स्सु ओ (१६१) व व हि ओ उन्मत्त । (१६२) प रि क्ख
इ अ अं परिक्षीणम्। (१६३) छि क्कं (१६४) हे लु अं क्षुतम्। (१६५
थ मि अं विस्मृतम्। (१६६) अ ज्झ सि अं (१६७) अ व डा हि
(१६८) उ क्का सं उत्कृष्टम्। (१६९) ह ल्ल प्फ लि अं त्वरितम् (१७०
उ द्दा रि अं उत्खातम्। (१७१) अट्टो यातः। (१७२) उ छि क्कं दुश्
ष्टितम्। (१७३) उ च्छ ड्डि अं मुषितम् (१७४) वो ग्गि ण्णं (१७५
प रि अ म्मि अं अलंकृतम्। (१७६) उ क्कि अं प्रसृतम्। (१७७) झ त्
(१७८) ल्हि क्को (१७९) मो ओ (१८०) स त्थो गतः।

---

(155) HD. 6.74. B पविरंजवो, KS om., M परिरजिओ, T
परिमजिओ. (156) B उवडिअं, KS om.; T गुरुहुव्विअ. (157) B उद्
लिअं; C उद्दूविअ, KS om. (158) Sk अवसक्तम्. B ओणअ, KS on
(159) HD. (उज्झरिअ) 1.133. KS om. (160) KS om; M अप्पुअ
T₁ विप्सुओ, T₂ पिप्सुओ. (161) Sk व्यवहितः. B अविहिओ, KS om
T पवहिओ. (162) Sk परिक्षायितम्. KS om ; M परिभाउअं; T परिग
हिअ. (163) HD. 3.36 C चिक्क, KS om.; (164) HD. 8.72.
पिलुअ, KS om., M छेलुअ, T₁ हेलुहअ, T₂ हेलहअ. (165) HD.5.2
B पविग्घं, KMS om. (166) HD. 1.30. C उज्झासिअ, KS om
M अज्झासिअं, T अज्झास्सिअ. (167) HD. 1.47. KS om; T अवाविअ
After अवडाहिअ S adds लोट्टिरो (cf.HD.7.25)अत्यासक्तः. (168) HD
(उक्कासिअ) 1.114. BM उक्कोस उत्कृष्टम्, KS om. (169) HD. 8 5
B हलपविअ, C हल्लपविअ,K पहुल्लकारिअं or पहुल्लपरिअ, Mom.,S पहुल्लपलिअ
T हल्लफलिअं. (170) HD. (उद्दरिअ) 1.110. M om, S उद्दालिअं; (17
HD. 1 10. C आरिट्टो, K अट्टग्गो, M om., S अट्टगो. (172) M om,
अलिक्क. (173) HD. (उच्छडिअं) 1.112. C उच्चादिअ, M om, S उच्छेदिअ
T उड्डिअ. (174) B उग्गिअ, K दोग्गीणं, S दोग्गिण. (175) Sk. परिकर्मित
B पट्टिअम्मिअ, M परिअमिअ. (176) CT उक्कअं for उक्किअ. (177) HI
(झत्थं) 3 61. B गत्तो, KS झत्तो, T कत्थो. (178) T लिक्को for ल्हिक्क
(179) HD. 6.148. B om. (180) HD. 1.8. B सत्तो, C गावो,
अच्छो; S अत्थो.

(१८१) खसिअं (१८२) उच्छुरिअं (१८३) पडिहत्थो आपूर्णम्। (१८४) णिज्जरं जीर्णं खिन्नं च। (१८५) उज्जल्लो (१८६) उच्छुल्लो (१८७) उव्वालो (१८८) अवाहिओ। (१८९) उत्तप्पो अध्यासिनम्। (१९०) ओइल्लअं (१९०अ) उक्कुण्ड विप्रलब्धः। (१९१) उद्धच्छो लिप्तम्। (१९२) छूहिअं पार्श्वपरावृत्तम्। (१९३) अणग्गपल्लइं पुनरुक्तम्। (१९४) अण्णसअं आस्तृतम्। (१९५) उप्पड्डिअं नष्टम्। (१९६) अणहप्पणअं भर्त्सितम्। (१९७) उज्झरिओ (१९८) उग्घओ। (१९९) विमइओ। (२००) मइओ (२०१) पइओ विस्तीर्णः। (२०२) कुद्दो (२०३) वामो (२०४) अवगदो (२०५) पइण्णो (२०६) धुत्तो आक्रान्तम्।

---

(181) M om. खसिअ. (182) HD. (उच्छुरं) 1.90. B विच्छुरिअं; K उच्छूरितं; M om. S उदूरितः. (183) HD. 6.19. B पडिहत्थं अपूर्वम्. (184) HD. (णिज्झर) 4.26. S णिउरं; S om. जीर्णं. (185.) HG. 2 174. HD. 1.97. B उच्चल्लो, T अल्लो. (186) HD. 1.131. BT उप्पल्लो; K उच्छणो; M उच्छुण्णो; S उच्छूणो; T₂ उच्चुण्णो. (187) HD. (ओव्वालो) 1.102. B उव्वालो; C उय्यल्लो; S ओव्वोलो; T उवोलो. (188) B अजडिओ; T अवानिओ. (189) HD. 1.131. B उत्तत्तो; T om. (190) HD. (ओइल्लं) 1.158. CM ओअल्लअं. (190 A) HD. (उक्कुडो) 1 91. B उक्कुड्ड; C उक्कंदं; M उक्कुड्ढं; T कूटं. (191) HD. (उद्धत्थो) 1.96. B उद्दच्छो, C उडंवो; M उड्ढच्छो; T उद्धचो. (192) HD. 3 30. B छूहिअं, M छुहितं. (193) अपिट्ठवल्लंं, T अणग्गपल्लग्गं. (194) B अण्णासअ. T अस्मृतं for आस्तृतम्. (195) C अपंडिअं, S उप्पडिअ, T इच्छड्ढिअं. (196) HD. 1.48. BC अणह्वणअं; T अणहप्पाणिअं. (197) HD. (उज्झारिअं) 1.133. C उक्करिओ; KMT उज्जरिओ. (198) HD (उग्घाओ) 1.126. C ओघिओ; T उग्घओसिओ. (199) HD. (विमइअ) 7.71. C मरिओ, T घिमइओ. (200) HD. (मइअं भर्त्सितम्) 6.114. B मइचो, M om.; S तुइओ; T मगुओ. (201) HD. (पइअ भर्त्सितम्) 6.64. T चइओ. (202) HD. (कुद्दं) 2.34. C रुद्धो; S कुदो. (203) HD. 7.47. KS पपामो; M पवामो; T पामो. (204) HD. (अवगदं, 1.30, C अवगळो. (205) HD. 6.7. C वेण्गो. (206) HD. 5.58.

(२०७) ओक्खलिअ (२०८) ओरम्पिअं (२०९) उक्खण्डिअं त्रुटितम् खण्डितमित्यर्थः। (२१०) अणगं (२११) कप्परिअं आरोपितम्।(२१२) आहविओ चूर्णितम्। (२१३) उल्लुण्टिअं (२१४) दुहअं (२१५) उत्थिअं (२१६) उक्कासिअं (२१७) ओत्थरिअं रणलब्धम्। (२१८) ओमहिअं उन्म्रक्षितम्। (२१९) वक्खलिअं उत्सङ्गितम्। (२२०) उअक्किअं पुञ्जीकृतम्। (२२१) पिण्डइअं प्रशान्तम्। (२२२) उलुहुण्डिअं हेपितम्। (२२४) हेक्किअं (२२५) हीसमणं उन्नतम्, उत्तमं चुम्बितं च। (२२६) मुम्मिअं (२२७) मुल्लिअं गीलितम्। (२२८) महुगालिअं (२२९) णिस्सीमिओ निर्वासित। (२३०) विक्खिण्णो अवकीर्ण। (२३१) णिरित्तो नत। (२३२) गुम्मिओ मूलोत्सन्नम्।

---

(207) HD. (ओक्खण्डिअ) 1.112. C उक्करिअ, S ओंखलिअं, T ओक्खपिअं. (208) HD. 1 171. B ओरपिअ, C उरविअं, M आरपिअ. (209) HD. 1.112 C उक्कडिअ; K उक्खुडिअं, MS उक्खुड्डिअं, T इक्कुडिअं. (210) KMST om, HD. does not give this word. (211) HD. 2.20. B कप्परिअं, KS कपरिअं आरोपित. (212) B अहविओ; C आटविओ; S अहडिओ. K घूर्णित., M चूर्णित; S पूर्णितं for चूर्णितम्. (213) HD. 1.109. BT उल्लुट्ठिअ, उल्लुअ, M उल्लट्टिअ; S टलंटिअं. (214) HD. (दुहओ) 5.45. C धुहअ, T लुहअं; (215) C ओउल्हिअं; KMS उत्थित. (216) HD. 1.114. C उक्कोसिअ; M उक्कासिअ. (217) HD. (ओत्थरिओ) 1.169. B ओटरिअ, C उच्चरिअ; K ओच्छरिअं; M ओचरिअं, ST ओत्थरिओ. (218) T ओघहिअ for ओमहिअं. (219) HD. (वक्खल्य) 7.46. C वणनत्तडिअं; K वंझलत, M पक्कलिअ, S वज्झलअं; T वक्खलअ. (220) HD. 1 107. C वलक्किअ उच्यक्किअ, S उअंकिअ T उअगिअं. (221) HD. 6.54. C पिड्डइअ, M वेंठइअ; S पेड्डइअं T पेंडइअं. (222) HD. (उलुउण्डिअ) 1.119. M उलुउडिअं, S उलुहुडिलं; T उलुहुल्लिअ. (224) CM हक्किअ, T हेगिअ. (225) HD 8.68. B हिसमण; C हेसमणं, T हिसमणि. (226) T गुट्टिअ for मुम्मिअ. (227) M मुल्लं; T गुल्लि. S सिलित for गीलितम्. (228) HD. 6.125. M मुहरालिअं. (229) Sk निःसीमितः. B णिस्सिमिओ. (230) HD. (विक्खिण्ण) 7.88. KS विक्खिणो. HD. अवतीर्णः for अवकीर्ण. (231) HD. णिरिक्को) 4.30. T णिरिक्को. B नृत्तः for नतः. (232) B गुम्मुओ मूलोत्पन्नः for गुम्मिओ मूलोत्सन्न.

(२३३) णिरुत्तं निश्चितम्। (२३४) पक्कड्डिअं प्रस्फुरितम्। (२३५) खण्डिओ मद्यासक्तः। (२३६) वेट्ठिओ वेष्टितः।(२३७) वोलीणो अतिक्रान्तः। (२३८) णिम्मिओ स्थापितः। (२३९) लक्खिओ (२४०) मिओ विघटितः। (२४१) णिच्चणिओ जलधौतः। (२४२) चक्खिअं आस्वादितम्। (२४३) तुच्छअं रञ्जितम्। (२४४) रेक्किअं आक्षिप्तम्। (२४५) परद्दो भीतः पतितः पीडितश्च। (२४६) पडिअग्गिअं वर्धापितं परिभुक्तं च। (२४७) उच्छुल्लो विधारितः। (२४८) णडिओ वञ्चितः। (२४९) ओसक्किओ (२५०) सग्गओ (२५१) फंसुलो मुक्तः। (२५२) गुमिलो मूढः स्खलितः आपूर्णश्च। (२५३) संसोसिओ चूर्णितः भीतः आरूढः उद्विग्नश्च। (२५४) उच्चल्लो (२५५) अज्झंसिअं दृष्टम्। इत्यादि ॥ १३२ ॥

---

(233) HD. 4.30. T णीरुत्तो. (234) HD. (पक्खड्डिअं) 6.20. M पक्कडिअ, S पकडिअ; T पक्कसीअं; (235) HD. 2.78. B ओण्डिओ. Bp T अन्यासक्त· for मद्यासक्तः. (236) M वेंडिओ for वेट्टिओ. (237) B वोरिणो for वोलीणो. (238) B जणिम्मिओ, M णिमिओ; T णिरीओ. (239) M लक्खओ; S लंखओ. (240) S मिवो for मिओ. (241) ? (242) From चक्ख. (243) HD. 5.15. B तुत्थअं; M उत्थअ. (244) HD. (रेंकिअं) B किक्किअं; MT रेंकिअं. S लेक्किअं. (245) M वरंदो; S परटो, T परग्गो. (246) HD. 6.74. M पडिअटिअं; S पडिअगिअ, T पढिघट्टिअं. (274) HD. 1.131. M उच्छल्लो, S उदुल्लो, T उच्छुलो. T विदारितः for विधारितः (248) HD. 4.10. B णिाडिओ. (249) HD. (ओसक्की) 1.149. B ऊसक्किओ, C ऊरिसंकिओ, M ओसिक्किओ; S ह्रासिंकिओ; T ऊसक्किओ. (250) HD. (सग्गहो or संगहो) 8.4. C नगओ, M सगओ. (251) HD. (फसुलो) 6.82. B पुंसुलो; C पंसुलो; S घुंसुलो. (252) HD. (गुमिलं) 2.102. B मुमिलो; C गमिदो; T उमिलो. (253) BC ससाओ, KST सगोपितं चूर्णम् for चूर्णितः. (254) B om.; C उत्तुर्वो; S उंचल्लो. (255) HD. 1.30. B उज्झंसिअं. B om. दृष्टम्.

धातवोऽर्थान्तरेष्वपि ॥ १३३ ॥

उक्तेभ्योऽर्थेभ्योऽर्थान्तरेष्वपि धातवो वर्तन्ते । वलि: प्राणने पठितः, खादनेऽपि वर्तते । वलइ खादति प्राणनं करोति वा ॥ एवं कलि: संख्याने संज्ञाने च । कलइ जानाति संख्यानं करोति वा ॥ गिरिर्गतौ प्रवेशे च । गिरइ प्रविशति गच्छति वा ॥ काक्षते: पम्फ आदेशः प्राकृते । पम्फइ इच्छति खादति वा ॥ पङ्कते: (?) थक्क आदेश । थक्कइ नीचा गतिं करोति विलम्बयति वा ॥ विलप्युपालम्भिसंतपिनिश्वसां झंखादेश: । झंखइ विलपति उपालभते संतपति निःश्वसिति वा ॥ केचित्कैश्चिदुपसर्गैर्नित्यम् । पहरइ युध्यते । संहरइ संवृणोति । अणुहरइ सदृशो भवति । णीहरइ पुरीषोत्सर्गं करोति । विहरइ क्रीडति । आहरइ खादति । पडिहरइ पुन पूरयति । परिहरइ त्यजति । उपहरइ पूजयति । वाहरइ आह्वयति । पवसइ देशान्तरं गच्छति । उच्छुवइ चोरयति । उलुहइ नि:सरति ॥ १३३ ॥

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचिनप्राकृतव्याकरणवृत्तौ
तृतीयाध्यायस्य प्रथमः पादः ॥

---

133. S ओलइ for वलइ. B सस्थान, K सञ्ज्ञान for सज्ञान. K प्रवेशेपि for प्रवेशे च. M फफ for पम्फ. M फफइ for पम्फइ. K काक्षति for इच्छति. S om. इच्छति. T_1 विक्कतेः, T_2 निक्कते for पङ्कते. Bp निजा for नीचां. After निःश्वसिति KMS add भाषते. B णिहरइ for णीहरइ KM उच्चुवइ; S उच्चव्वइ for उच्छुवइ. K चटति, S चडति, T चट्टति for चोरयति. B उल्लुहरइ, T उल्लरइ for उलुहइ. Colophon: M om. from °मदर्ह down to श्रीमत्. MS तृतीयस्याध्यायस्य for तृतीयाध्यायस्य.

द्वितीयः पादः ॥

दस्तस्य शौरसेन्यामखावचोऽस्तोः ॥ १ ॥

शौरसेन्या भाषाया तकारस्य अखौ अनादौ वर्तमानस्य अचः परस्य अस्तोः असंयुक्तस्य दकारो भवति । तदो पूरिदपदिण्णेण मारुदिणा मन्तिदो । एतस्मात् एदाहि । सततं सददं ॥ अखाविति किम् । तथा तहा । तधा करेध । तरइ ॥ अच इति किम् । चिन्ता । मन्तिदं ॥ अस्तोरिति किम् । मन्तो । अय्यउत्तो । असंभाविदसक्कारं । हला सउन्तले ॥ १ ॥

अधः क्वचित् ॥ २ ॥

तस्येत्यनुवर्तते । शौरसेन्या संयोगे अधो वर्तमानस्य तस्य दकारो भवति, क्वचिल्लक्ष्यानुसारेण । महन्दो । अन्देउरं ॥ २ ॥

तावति खोर्वा ॥ ३ ॥

शौरसेन्या तावच्छब्दे खोः आदेस्तकारस्य दो वा भवति । दाव । ताव ॥ ३ ॥

थो धः ॥ ४ ॥

वेत्यनुवर्तते । शौरसेन्या थस्य धो वा भवति । कधेदि कहेदि, कथयति । कधं कहं, कथम् । पिधं पिहं, पृथक् । कधा कहा, कथा । अखावित्येव । थामं । थेवं ॥ अच इत्येव । कन्था ॥ अस्तोरित्येव । तित्थं तीर्थम् ॥ ४ ॥

---

1. B read तकारस्य after असयुक्तस्य. B पूरिदपडिण्णेण for °पदिण्णेण. After एदाहि KS add पदाओ पताकः. BT करथा for करेध. K om. तरइ M करइ for तरइ. KS om. अय्यउत्तो. M असंभाविदसंकारं; T °सकर for °सक्कारं. B सउन्दले; T सउद्दले for सउन्तले 2. B सयोगेऽधः क्वचित् for the Sūtra. KT अथ for अधः in the Sūtra. After लक्ष्यानुसारेण BT read महन्दा. T महद्दो for महन्दो After महन्दो M adds नमन्दो. T अंदेप्परि for अन्देउरं. 4. S धो दः for the Sūtra. BT थाम for थामं. T किथा for कन्था. T सत्थं for तित्थं.

इहहचोर्हस्य ॥ ५ ॥

शौरसेन्यामिहशब्दस्य 'थध्वमित्थाहचौ [३·४·५] इति विहितस्य हच्प्रत्ययस्य च हकारस्य धकारो वा भवति। इध इह। होध होह। परित्ताअध परित्ताअह ॥ ५ ॥

भुवो भः ॥ ६ ॥

हस्येत्यनुवर्तते। शौरसेन्या भुवादेशस्य हकारस्य भकारो वा भवति। भोदि होदि भुवदि हुवदि हवदि ॥ ६ ॥

अन्त्यादिदेति मो णः ॥ ७ ॥

शौरसेन्यामन्त्यान्मकारात्परो णकारागमो वा भवति इदेति इकारे एकारे च परे। जुत्त णिम जुत्तमिणं, युक्तमिदम्। सरिसं णिमं सरिसमिणं, सदृशमिदम्। किं णेदं किमेदं, किमेतत्। एवं णेदं एवमेदं, एवमेतत् ॥७॥

र्यो य्यः ॥ ८ ॥

शौरसेन्या र्यस्य स्थाने य्य इत्ययं वा भवति। अय्यउत्तो। पय्याउलीकिदम्हि। सुय्यो। कय्यपरवसो॥ पक्षे। अज्जउत्तो। पज्जाउलीकिद म्हि। सुज्जो। कज्जपरवसो ॥ ८ ॥

पूर्वस्य पुरवः ॥ ९ ॥

शौरसेन्या पूर्वशब्दस्य पुरव इत्यादेशो वा भवति। अपुरवमेदं। पक्षे। अपुव्वमेदं ॥ ९ ॥

इअदूणौ क्त्वः॥ १० ॥

शौरसेन्या क्त्वाप्रत्ययस्य इअ दूण इत्यादेशौ वा भवतः। भविअ होदूण। पढिअ पढिदूण। रमिअ रमिदूण॥ होत्ता भोत्ता पढित्ता रन्ता इति सिद्धावस्थाया वलोपे॥ १० ॥

---

6. T भुवो हा for the Sūtra. BT भवति for हवदि. 7. K युत्त णिमं for जुत्त णिम. K om. जुत्तमिणं. K om. सारिसमिण. 8. K om. स्थाने. K इति वा for इत्यय वा. After सुय्यो K adds सूर्य.। पक्षे सुज्जो. ST om. कय्यपरवसो. K पज्जाउलीकद म्हि for °किद म्हि. K om. सुज्जो. 9. B पुरवमेद, M अपुरवं णाडअं for अपुरवमेद, B पुव्वमेद for अपुव्वमेदं. 10. KMS हअऊणौ क्त्व. for the Sūtra. KM इअ ऊण for इअ दूण. K भोऊण for भोदूण. KT सोत्ता भोत्ता इति तु for होत्ता भोत्ता पढित्ता रन्ता इति. MT कत्ता for रन्ता. T मारिअ मारिदूण for रमिअ रमिदूण.

कृगमोर्डदुअः ॥ ११ ॥

कृञ् गम् इत्याभ्या परस्य क्त्वाप्रत्ययस्य डित् अदुअ इत्यादेशो वा भवति। कदुअ। गदुअ। करिअ। गमिअ। करिदूण। गमिदूण ॥ ११ ॥

इदानीमो ल्दाणिं ॥ १२ ॥

शौरसेन्यामिदानीमः स्थाने दाणिं इत्यादेशो लिद्भवति। लित्त्वान्न विकल्पः। अणन्दरकरणिज्जं दाणिं आणवेदु अय्यो। 'तव्यत्ययश्च' [३·४·६९], इति सूत्रात् प्राकृतेऽपि। अण्णं दाणिं होइ ॥ १२ ॥

तस्मात्ता ॥ १३ ॥

शौरसेन्या तस्माच्छब्दः ता इत्यादेशमापद्यते। ता जाव पविसामि। ता अलं एदिणा माणेण ॥ १३ ॥

णं नन्वर्थे ॥ १४ ॥

शौरसेन्या नन्वर्थे णं इति निपातः प्रयोक्तव्यः। णं अफलोदअं। णं अय्यमिस्सेहिं पुढमं एव्व आणत्तं। णं भवं मे अग्गदो चलदि ॥ १४ ॥

अम्महे हर्षे ॥ १५ ॥

शौरसेन्या अम्महे इति निपातो हर्षे प्रयोज्यः। अम्महे एदाए उम्मिलाए सुपरिघडिदो भवं ॥ १५ ॥

हीही वैदूषके ॥ १६ ॥

शौरसेन्या विदूषकसंबन्धिनि हर्षे हीही इति निपातः प्रयोक्तव्यः। हीही संपण्णा मणोरहा पिअवअस्सस्स ॥ १६ ॥

---

11. KM इत्येताभ्यां for इत्याभ्यां. KMS करिऊण गमिऊण for करिदूण गमिदूण. After गमिदूण KMS add गच्छिऊण. 12. KST om. लिद्. K अणतर for अणन्दर°. BT अणतरं for अण्ण. T om. दाणिं. 13. T तस्मात्ताः for the Sūtra. 14. BT पढम for पुढमं. 15. T अम्हहे for अम्महे in the Sūtra, Com. and illustrations. KMS एक्काए for एदाए. 16. B विदूषके for वैदूषके. T मणोरधा for मणोरहा.

हीमाणहे निर्वेदविस्मये ॥ १७ ॥

शौरसेन्या हीमाणहे इति निपातः निर्वेदे विस्मये च प्रयोक्तव्यः। नि र्वे दे—हीमाणहे परिस्सन्ता अम्हे एदेण णिअविहिणो दुव्विलसिदेण, 'परिश्रान्ता वयमेतेन निजविधेर्दुर्विलसितेन।। वि स्म ये—हीमाणहे जीवन्तवच्छा मे जणणी ॥ १७ ॥

एवार्थे एव्व ॥ १८ ॥

शौरसेन्यामेवार्थे एव्व इति निपात. प्रयोज्य'। मह एव्व भणन्तस्स। सो एव्व देसो ॥ १८ ॥

हञ्जे चेटयाह्वाने ॥ १९ ॥

शौरसेन्या हञ्जे इति निपात. चेट्याह्वाने प्रयोज्यः। हञ्जे चदुरिए ॥ ॥ १९ ॥

अतो ङसेर्दुदोश् ॥ २० ॥

शौरसेन्यामकारात्परस्य ङसेः दु दो इत्येतौ शितौ भवतः। दूरादु। दूरादो एव्व ॥ २० ॥

आत्सावामन्त्र्य इनो नः ॥ २१ ॥

शौरसेन्याभिनो नकारस्य आमन्त्र्ये सौ परे आत्वं वा भवति। हो कञ्चुइआ। हो तवस्सिआ। हो मणस्सिआ ॥ २१ ॥

मः ॥ २२ ॥

शौरसेन्यामामन्त्र्ये सौ परे नकारस्य मकारो वा भवति। हो राअ। हो पिअवम्मं। हो सुकम्मं। भअवं कुसुमाउह ॥ पक्षे। सअलल्लोअन्तआरि भअवं हुदवह ॥ २२ ॥

---

17. KS om. शौरसेन्था. K om. निर्वेदे. KMS परिस्सतो हगे for परिस्सन्ता अम्हे. T जीविदवच्छा जीवतवच्छा. 18. KS य्येव्व इति, MT येव्व इति for एव्व इति. MST सो य्येव एसो for सो एव्व देसो. 19. KMS चउरिए for चदुरिए. 20. T दूरादो येव्व for दूरादो एव्व. 21. B हे for हो. KMST हो तवास्सि हो मण स्सि for हो तवस्सिआ हो मणस्सिआ. S मणसि for मणस्सिआ. 22. B हे for हो throughout. B om. हे सुकम्म. B सअलल्लोअ-अहिभवं हुदवह.

भवताम् ॥ २३ ॥

आमन्त्र्य इति निवृत्तम् । शौरसेन्या भवत्प्रकाराणा सौ परे नकारस्य मो भवति । किं भवं हिअएण चिन्तेदि, कि भवान् हृदयेन चिन्तयति । एदु भवं, पज्जलिदो भअवं हुदासणो, एतु भवान्, प्रज्वलितो भगवान्हुताशनः। मघवं पाकसासणो, मघवान् पाकशासनः । कअवं करेमि काहं च, कृतवान् करोमि करिष्यामि च ॥ २३ ॥

भविष्यति स्सिः ॥ २४ ॥

शौरसेन्या भविष्यदर्थे विहिते प्रत्यये परे स्सि इति भवति । हिस्सा-दीनामपवादः । भविस्सिदि । करिस्सिदि । गच्छिस्सिदि ॥ २४ ॥

इचेचोर्दट् ॥ २५ ॥

'लटस्तिसाविजेच्' [२·४·१] इति वर्तमाने प्रथमपुरुषैकवचन-स्थाने विहितयोरिचेचोर्दकारागमो भवति । टित्त्वादादिः । रमदि रमदे । हसदि हसदे । गच्छदि गच्छदे । होदि । देदि । णेदि ॥ २५ ॥

शेषं प्राकृतवत् ॥ २६ ॥

शौरसेन्यामिह प्रकरणे यत्कार्यमुक्तं ततोऽन्यत्प्राकृतवदेव भवति । 'दिहौ मिथः से' [१·१·१८] इत्यारभ्य 'दस्तस्य शौरसेन्यामखाव्चोऽस्तोः' [३·२·१] इति सूत्रात् प्राग् यानि सूत्राणि, तेषु यान्युदाहरणानि तानि तदवस्थान्येव शौरसेन्या भवन्तीति विभागः प्रतिसूत्रमभ्यूह्य दर्शनीयः । यथा—अन्तावेई । जुवईजणो । मणसिला इत्यादि ॥ २६ ॥

---

23. KS मकारो for मो. ST किं एदं भवं for किं भवं. S पज्जालिदो for पज्जलिदो. B महवं for मघव. B पाअसासणो for पाक°. 24. KMS हिस्साह्यादीनामपवादः for हिस्सादीनामपवादः. T om. करिस्सिदि गच्छिस्सिदि. 25. BS इजेचोर्दट् for the Sūtra. KMT °विचेच् for °विजेचू. BS °रिजेचोः for °रिचेचोः. B टित्त्वादनुक्तमन्यन्यायेनादेः for टित्त्वादादिः. After हसदे KMS add अच्छदे अच्छदि. After होदि KMS add होदे. 26. M अन्दावेदि । जुवदिजणो । मणंसिला for अन्तावेई. ...मणसिला. S मणंसिला for मणसिला.

मागध्यां शौरसेनीवत् ॥ २७ ॥

शेषमिति वर्तते । मागध्या यद्वक्ष्यते ततोऽन्यच्छौरसेनीवद् द्रष्टव्यम् । तत्र ‘ दस्तस्य शौरसेन्यामखाव्चोऽस्तोः ’ [३·२·१] विशदु आउत्ते शामिपशादाअ ॥ ‘अधः क्वचित्’ [३·२·२] अले किं एशे महन्दे कलकले, किमेष महान्कलकल. ॥ ‘ तावति खोर्वा ’ [३·२·३] मालेध वा मुञ्चेध चा, अयं दात्र से आगमे ॥ ‘थो धः’ [३ २·४] अले कुम्भीलआ कधेहि ॥ ‘इहहचोर्हस्य’ [३·२·५] ओशलध अय्या ओशलध ॥ ‘भुवो भ ’ [३·२·६] भोदि ॥ ‘ अन्त्यादिदेति मो ण· ’ [३·२·७] जुत्तं णिम । शलिश णिमं ॥ ‘ र्यो य्य. ’ [३·२ ८] अय्य, एशे खु कुमाले मलअकेदू ॥ ‘ पूर्वस्य पुरवः ’ [३·२·९] एशे अपुलवे ॥ ‘ इअदूणौ क्त्व. ’ [३·२·१०] किं खु शोहणे बम्हणे त्ति कलिअ लञ्ञा पदिग्गहे दिण्णे ॥ ‘कृगमोर्डदुअ ’ [३·२·११] कदुअ । गदुअ ॥ ‘इदानीमो ल्दाणिं’ [३ २·१२] शुणध दाणिं, हगे शक्कावदालतित्थवाशी धीवले ॥ ‘ तस्मात्ता ’ [३ २·१३] ता जाव उवविशामि ॥ ‘णं नन्वर्थे’ [३·२·१४] णं अवशलोवशप्पणीआ लाआणो शुणीअन्ते ॥ ‘अम्महे हर्षे’ [३·२·१५] अम्महे एदाए उम्मिलाए शुपलिघडिदे भवं ॥ ‘हीही वैदूपके’ [३·२·१६] हीही कोशम्बाणअरी एशा ॥ ‘हीमाणहे निर्वेदविस्मये’ [३·२·१७] निर्वेदे यथा विक्रान्तभीमे राक्षस – हीमाणहे पलिश्शन्ता हगे एदेण णिअविहिणो दुव्विलशिदेण ॥ विस्मये यथा उदात्तराघवे राक्षसः–हीमाणहे जीवन्तवच्छा मे जणणी ॥ ‘एवार्थे एव्व’ [३·२·१८]

---

27. B मागध्या for मागध्या in the Sūtra. K om. शेषामिति वर्तते. B पशीददु भावमिश्शे for पविशदु ..दाअ. K माउत्ते, S माउत्ते for आउत्ते. B सयोगेऽधः क्वचित् for अधः क्वचित्. K om. किमेष महान्कलकल.. KM जं दाव, T अअ दाव for अय दाव. K अम्मा for अय्या. B पुरवे for अपुलवे. KS इअऊणो for इअदूणौ. BMS बम्हणे शे त्ति for बम्हणे त्ति. K लण्णा for लञ्ञा. B शक्कावदालब्भन्तलवाशी for शक्कावदालतित्थवाशी. M om. °तित्थ.° K पविशामि for उवविशामि. T om. शुणीअन्ते. B विदूषके for वैदूषके. T om. from ही ही

मए एव्व ॥ 'हञ्जे चेट्याह्वाने' [३·२·१९] हञ्जे चदुलिए ॥ 'अतो ङसेर्डु-दोश्' [३·२·२०] अहं पि भागुलअणादो मुद्दं पवेमि ॥ 'आत्सावामन्त्र्य-इनो नः' [३·२·२१] हे कञ्चुइआ ॥ 'मः' [३·२·२२] हे लाअं ॥ 'भवताम्' [३·२·२३] एदु भवं शमणे भअवं महावीले ॥ 'भविष्यति स्सिः' [३·२·२४] कहिं णु एदे लुहिलप्पिए भविश्शिदि ॥ 'इचेचोर्दट्' [३·२·२५] अमच्चलऽकशे पेक्खिदुं इदो एव्व आअच्छदि ॥ अले किं एशे महन्दे कलकले शुणीअदि ॥ 'शेषं प्राकृतवत्' [३·२·२६] मागध्यामपि 'दिहौ मिथः से' [१·१·१८] इत्यारभ्य 'दस्तस्य शौरसेन्यामखावचोऽस्तोः' [३·२·१] इत्यस्य प्राग् यानि सूत्राणि, तेषु यान्युदाहरणानि सन्ति, तेषु मध्ये अमूनि तदवस्थान्येवेति विभागः स्वयमभ्यूह्य दर्शनीयः ॥ २७ ॥

त्वाङ्गाहो ङसः ॥ २८ ॥

मागध्यामित्यनुवर्तते । मागध्या आत् अवर्णात्परस्य ङसः डित् आह इत्यादेशो भवति तु । हगे न एलिशाह कम्माह काली, अहं न ईदृशस्य कर्मणः कारी । भअदत्तशोणिदाह कुम्भे, भगदत्तशोणितस्य कुम्भ ॥ पक्षे । भीमशेणश्श पश्चादो आहिण्डीअदि । हिडिम्बाए घडुक्कअशोए ण उव-शमदि ॥ २८ ॥

आमो डाहङ् ॥ २९ ॥

मागध्यामवर्णात्परस्य आमो डाहादेशो ङिद्वा भवति । ङित्त्वात्सानु-नासिक उच्चारः । शअणाहँ मुहं, स्वजनाना मुखम् ॥ पक्षे णलिन्दाणं । शअणाणं ॥ व्यत्ययात्प्राकृतेऽपि डाहङ् । तुम्हाहं । अम्हाहं । सरिसाहं । कम्माहं ॥ २९ ॥

वैदूषके down to एशा. B शंवाहणअरी for कोशम्बा णअरी. B यथा राक्षसी for यथा विक्रान्तभीमे राक्षसः. K चउलिये; M चउलिके, T चदुलिके for चदुलिए BK हगे वि for अहं पि. B भवं सहावले for भअवं महावीले. B इजेचो. for इचेचोः. T पेऽ किदुं for पेक्खिदुं. 28. M वर्तते for अनुवर्तते. M om. तु. K आहिदाअदि for आहिण्डीअदि. BT कुटुंबअशोए for घडुक्कअशोए. 29. KMT आभो ङित् for the Sūtra. B सुहं for मुहं. B न डाहङ् for णलिन्दाणं. KMS om. शअणाणं.

सौ पुंस्येलतः ॥ ३० ॥

मागध्या पुंलिङ्गे अकारस्य एकारो भवति सौ परे । लित्वान्न विकल्पः । एषः मेषः, एशे मेशे । एषः पुरुषः, एशे पुलिशे ॥ अत इति किम् । निधिः णिही ॥ पुंसीति किम् । जं । जलं ॥ ३० ॥

हगेऽहंवयमोः ॥ ३१ ॥

मागध्यामहंवयमोः स्थाने हगे इत्यादेशो भवति । हगे शक्कावआलतित्थवाशी धीवले । हगे शंपत्ता, वयं सम्प्राप्ताः ॥ ३१ ॥

छोऽनादौ श्चः ॥ ३२ ॥

मागध्यामनादौ वर्तमानस्य छकारस्य शकाराक्रान्तश्चकारो भवति । गच्छ गच्छ, गश्च गश्च । उच्छलति उश्चलदि । पिच्छिलः पिश्चिले ॥ लाक्षणिकस्यापि । आपन्नवत्सलः आवण्णवच्छलो आवण्णवश्चले । तिर्यक् प्रेक्षते, तिरिच्छि पेच्छइ, तिलिश्चि पेश्चदि ॥ अनादाविति किम् । छाले ॥ ३२ ॥

क्षः ᳲकः ॥ ३३ ॥

मागध्यामनादौ वर्तमानस्य क्षकारस्य जिह्वामूलीयाक्रान्तककारो भवति । यक्षः यᳲके । राक्षसः लᳲकशे ॥ अनादावित्येव । खए ॥ ३३ ॥

स्कः प्रेक्षाचक्षेः ॥ ३४ ॥

मागध्या प्रेक्षतेराचक्षतेश्च क्षस्य सकाराक्रान्तः ककारो भवति । क्षः ᳲकः [३·२·३३] इत्यस्यापवादः । पेस्कदि । आअस्कादि ॥ ३४ ॥

---

30. K एसे मेसे for एशे मेशे. KS णिहि(ही). After णिही KS add झलि। पुंसीति किं। जल, MT add कली. KS om. ज. T om. जलं. 31. शक्कावदालब्भन्तलवाशी. KS °वासि for °वाशी. 32. T om. the Sūtra. and Com. BT पिश्चिलो for पिश्चिले. KS तिरिच्छ पेच्छइ तिरिश्च पेश्चदि for तिरिच्छि...पेश्चदि. 33. KMS क्षष्कः for the Sūtra, i. e. these Mss. do not use the sign of जिह्वामूलीय here and also in the Com. K यष्के लष्कशे for यᳲके लᳲकशे. M om. खले, K खए क्षयः; S खअजले, T खयकाले for खए. 34. B om. क्षस्य.

सः सषोः संयोगेऽग्रीष्मे ॥ ३५ ॥

मागध्या सकारषकारयोः संयोगे वर्तमानयोः सकारो भवति, अग्रीष्मे ग्रीष्मशब्दे न भवति । ऊर्ध्वलोपाद्यपवादः । सः—पस्खलदि । हस्ती । बहस्पदी । मस्कली । विस्मये ॥ षः—शुष्कदारु शुस्कदालु । कष्टं कस्तं । शष्पकवलः शस्पकवले । धनुष्काण्डं धणुस्काण्डं ॥ अग्रीष्म इति किम् । गिम्हवाशले ॥ ३५ ॥

स्रोः श्लौ ॥ ३६ ॥

मागध्यां स्रोः सकाररेफयोः शकारलकारौ यथासंख्यं भवतः । सः—समः शमे । हंसः हंशे । स्तुतिः शुदी । शोभनम् शोहणं ॥ रः—नरः नले । करः कले ॥ उभये—सारसः शालशे । पुरुषः पुलिशे ॥ ३६ ॥

न्यण्यज्ञञ्जां ञ्ञः ॥ ३७ ॥

मागध्या न्य ण्य ज्ञ ञ्ज इत्येषां ञः ञकारो भवति । रित्त्वाद् द्वित्वम् । न्य—अभिमन्युकुमारः अहिमञ्ञुकुमाले । कन्यका कञ्ञआ । सामान्यं शामञ्ञं ॥ ण्य—पुण्यवान् पुञ्ञवन्ते । अब्रह्मण्यम् अब्बम्हञ्ञं ॥ ज्ञ—प्रज्ञा पञ्ञा ॥ ञ्ज—अञ्जलि. अञ्ञली । धनञ्जयः धणञ्ञए । पातञ्जलः पाअञ्ञले ॥ ३७ ॥

जो व्रजेः ॥ ३८ ॥

मागध्या व्रजतेर्जकारस्य ञः भवति । यस्यापवादः । वञ्ञदि । वञ्ञदे ॥ ३८ ॥

जयद्यां यः ॥ ३९ ॥

मागध्यां जकारयकारद्यकाराणा यकारो भवति । ज—जानाति याणादि । जनपदः यणवए । दुर्जनः दुय्यणे । गर्जति गय्यदि ॥ य—यानपात्रं याणवत्तं ॥ द्य—मद्यं मय्यं । अद्य किल विद्याधरः आगतः, अय्य किल विय्याहले आअदे ॥ यस्य यत्वविधानं 'आदेर्जः' [१·३·७४] इत्यस्य बाधनार्थम् ॥ ३९ ॥

---

35. T हस्ते for हस्ती. KT सुस्कदालु for शुस्कदालु. B धनुष्कुण्डं धणुस्कुण्डं, T धनुष्खंडी धनुस्खंडी. 36. ST श्रुतिः शुदी for स्तुतिः शुदी. K om. कर. कले. MT प्राञ्जलिः पञ्ञली, S पाङ्जल. पङ्ले for पातंजलः पाअञ्ञले. 38. T ञ्ञ् व्रजेः for the Sūtra. MS छस्यापवाद ; T छापवादः for यस्यापवादः. M om. अय्य किल विय्याहले आअदे. B विय्याहरे for विय्याहले. T बाधार्थं for बाधनार्थम्.

ष्टट्टौ स्टम् ॥ ४० ॥

मागध्यां षकाराक्रान्त ठकारः, द्विरुक्त टकारश्च सकाराक्रान्तं टकारमापद्यते। ष्ट—सुष्टु कृतं शुस्टु कदं। कोष्टागारं कोस्टागालं॥ ट्ट—पट्टं पस्टं। भट्टारिका भस्टालिआ। भट्ट भस्टे। भट्टिनी भस्टिणी॥ ४० ॥

स्थर्थों स्तम् ॥ ४१ ॥

मागध्यां स्थ र्थ इत्येतौ सकाराक्रान्तं तकारमापद्येते। स्थ—उपस्थितः उवस्तिदे। सुस्थितः शुस्तिदे॥ र्थ—अर्थपति अस्तवदी। सार्थवाहः शस्तवाहे॥ ४१ ॥

चिष्ठस्तिष्ठस्य ॥ ४२ ॥

मागध्यां स्थाधातोर्य तिष्ठ इत्यादेश तस्य चिष्ठ इत्यादेशो भवति। चिष्टदि। चिष्टदे॥ ४२ ॥

नो नणोः पैशाच्याम् ॥ ४३ ॥

पैशाच्यां भाषायां नकारणकारयोर्नकारो भवति। पनमत पनयप्पकुवितं, प्रणमत प्रणयप्रकुपितम्। गुनगनजुत्तो गुणगणयुक्तः। गुनेन। गुणेन॥ नकारस्य नकारकरण णत्वबाधनार्थम्॥ ४३ ॥

न्यण्यज्ञां ञ्ञ् ॥ ४४ ॥

पैशाच्यां न्य ण्य ज्ञ इत्येतेषां ञकारो भवति। रित्त्वाद् द्वित्वम्। न्य—कन्यका कञ्ञका। अभिमन्यु. अभिमञ्ञू॥ ण्य—पुण्यकर्मा पुञ्ञकम्मो। पुण्याहम् पुञ्ञाहं॥ ज्ञ—प्रज्ञा पञ्ञा। सर्वज्ञ सव्वञ्ञो। विज्ञ. विञ्ञो। सज्ञानम् सञ्ञाणं॥ ४४ ॥

---

40. B ष्टट्टौ स्थम; MST ष्टट्टौ स्तम् for the Sūtra. BM थकारमापद्यते; T तकारमापद्यते for टकारमापद्यते. B शुस्थु for शुस्टु. B कोस्थागारं; KS गोस्टागालं. B पस्थ, T पस्त for पस्ट. B भस्तालिआ, T भस्तारिका for भस्टालिआ. B भस्थे for भस्टे. B भस्थिनी for भस्टिणी. 41. तकाराक्रान्तं सकारं for सकाराक्रान्तं तकार. K सुस्तिदे for शुस्तिदे. 42. B चिट्ठ for चिष्ठ in the Sūtra, Com. and illustrations. T om. चिष्टदि. 43. पनयप्पकुविअं for °प्पकुपितं. 44. After पञ्ञा KMS add सञ्ञा ञानी विञ्ञानं and om. from सर्वज्ञ. down to सञ्ञाणं. After सव्वञ्ञो T adds ञानी विञ्ञानी.

राज्ञो ज्ञो वा चिञ् ॥ ४५ ॥

पैशाच्या राजन्शब्दसंबन्धिनो ज्ञकारस्य चिञ् इत्यादेशो वा भवति। राचिञा लपितं। रञ्ञा लपितं। राचिञो धनं। रञ्ञो धनं॥ ज्ञ इति किम्। राजा ॥ ४५ ॥

तलतदोः ॥ ४६ ॥

पैशाच्या तकारदकारयोस्तकारो भवति। लित्वान्न विकल्पः। त—भगवती भअवती। सततम् सततं ॥ द—मतनपरवसो। तामोतरो। वतनकं। मालातो। मालातु। सिरीतो सिरीतु। तरीतो तरीतु। तरूतो तरूतु। वधूतो वधूतु। होतु। रमतु॥ तकारस्य तकारविधानमादेशान्तरबाधनार्थम्। तेन पताका वेतिसो इत्यादि सिद्धं भवति ॥ ४६ ॥

शषोः सः ॥ ४७ ॥

पैशाच्या शकारषकारयोः सो भवति। श—सोभनं। ससी। संखो। सङ्का। सक्को॥ ष—विसमो। किसनो कृष्णः। विसेसो ॥ 'न प्रायो लुक्कादिच्छल्षट्छम्यन्तसूत्रोक्तम्' [३·२·६३] इत्यस्य बाधकस्य बाधनार्थोऽयं योगः ॥ ४७ ॥

लो ळः ॥ ४८ ॥

पैशाच्या लकारस्य ळकारो भवति। सीळं। कुळं। जळं। फळं कमळं ॥ ४८ ॥

---

45. K लविअं for लपितं. 46. After पैशाच्यां KMS add भाषायां. After भगवती KS add पव्वती सततं. KMS गिरीतो गिरीतु for सिरीतो सिरीतु. KST नरीतो नरीतु. M नर्तीतो नर्तीतु for तरीतो तरीतु. K इति for इत्यादि. 47. K सोहनं for सोभनं. K om. सङ्का. M किसिनो T कसनो; for किसनो. B बाधनार्थेऽयं for बाधनार्थोऽयं. 48. KS om. कमळं.

दुस्तिर्यादृशगे ॥ ४९ ॥

पैशाच्या यादृश इत्यादिषु दृ इत्यस्य स्थाने ति इत्यादेशो भवति। यादृशः यातिसो। भवादृशः भवातिसो। तादृशः तातिसो। अस्मादृशः अम्हातिसो। अन्यादृश अञ्ञातिसो। ईदृशः ईतिसो। कीदृशः केतिसो। एतादृश एतातिसो। इत्यादि ॥ ४९ ॥

र्यस्नष्टां रिअसिनसिटाः क्वचित् ॥ ५० ॥

पैशाच्या र्य स्न ष्ट इत्येतेषां यथासंख्यं रिअ सिन सिट इत्यादेशाः क्वचिद्भवन्ति। भार्या भारिआ। स्नानं सिनानं। कष्टं कसिटं ॥ क्वचिदिति किम्। अय्यो। सुसा। भट्ठो ॥ ५० ॥

टोस्तु तु ॥ ५१ ॥

पैशाच्या टु इत्यस्य तु इति भवति तु। कुटुम्बकं कुतुम्बकं ॥ ५१ ॥

यः पो हृदये ॥ ५२ ॥

पैशाच्या हृदयशब्दे यस्य पो भवति। हितपकं। किं पि हितपके अत्थं चिन्तयमानी ॥ ५२ ॥

टा नेन तदिदमोः ॥ ५३ ॥

पैशाच्या तदिदमोः स्थाने टावचनेन सह नेन इत्यादेशो भवति। नेन, तेन अनेन वा ॥ ५३ ॥

नाए स्त्रियाम् ॥ ५४ ॥

पैशाच्या तदिदमोः टावचनेन सह नाए इत्यादेशः स्त्रिया भवति। पूचितो च नाए पातवकुसुमपतानेन। नाए, तया अनया वा ॥ ५४ ॥

---

49. B एतिसो for ईतिसो. MT om. from. कीदृशः down to एतातिसो 50. B र्यस्नष्टा for र्यस्नष्टां in the Sūtra. S हठे for भट्ठो. 52. B किंपि किंपि for किं पि. 54. B om. पूचितो च नाए वातवकुसुमपतानेन (पूजितश्च तया पादपकुसुमप्रदानेन).

ङसेस्तोतुशतः॥ ॥ ५५ ॥

पैशाच्याम् अकारात्परस्य ङसेः तो तु इत्येतौ भवतः। शित्वात्पूर्वस्य दीर्घः। ताव तीए तूरातो एव्व तिट्ठो। तुवातो तुवातु। ममातो ममातु ॥ ५५ ॥

तडिजेचः ॥ ५६ ॥

पैशाच्या लटः प्रथमपुरुषैकवचनादेशयोः इच् एच् इत्येतयोः तकारागमः टिद्भवति। टकार आदिविध्यर्थः। रमति रमते। हसति हसते। गच्छति गच्छते। होति। नेति ॥ ५६ ॥

एय्य एव भविष्यति ॥ ५७ ॥

पैशाच्यामिजेचोः स्थाने भविष्यति एय्य इत्ययमेव भवति न तु स्सिः। तं तट्ठून चिन्तितं रञ्ञा का एसा हुवेय्य, तां दृष्ट्वा चिन्तितं राज्ञा कैपा भविष्यति॥ ५७ ॥

इय्यो यकः ॥ ५८ ॥

पैशाच्या यक्प्रत्ययस्य इय्य इत्यादेशो भवति। निय्यते। गिय्यते। रमिय्यते। पठिय्यते ॥ ५८ ॥

कृञो डीरः ॥ ५९ ॥

पैशाच्या कृञः परस्य यकः डित् ईर इत्यादेशो भवति। पुथुमतंसने सव्वरस य्येव संमानं कीरते, प्रथमदर्शने सर्वस्यैव संमानः क्रियते ॥ ५९ ॥

---

55. MS तूरातो तूरातु for तुवातो तुवातु. BMS om. ताव तीए तूरातो एव्व तिट्ठो (तावत् तया दूरादेव दृष्टः). T येव्व for एव्व. 56. ST तडिच्चेचः for the Sūtra. B om. नेति. After नेति T adds तेति. 57. T om. न तु स्सिः. B तत्थून for तट्ठून. T om from त तट्ठून down to भविष्यति. 58. T om. the Sūtra and Com. B नीइय्यते गीइय्यते for निय्यते गिय्यते. 59. T om. the Sūtra and Com. up to भवति. B पटमदंसने; M पुडुमतंसने; T पुडमतसने for पुथुमतसने.

क्त्वा तूनं ॥ ६० ॥

पैशाच्यां क्त्वाप्रत्ययः तूनं इत्यादेशमापद्यते । गन्तूनं । रन्तूनं । मन्तूनं । हसितूनं । पठितूनं । कथितूनं ॥ ६० ॥

ष्ट्वः ट्ठूनत्थूनौ ॥ ६१ ॥

पैशाच्यां षत्वे कृते ष्ट्वा इति सिद्धस्य क्त्वाप्रत्ययस्य स्थाने ट्ठून त्थून इत्यादेशौ भवतः । तट्ठून तत्थून । नट्ठून नत्थून ॥ ६१ ॥

शेषं शौरसेनीवत् ॥ ६२ ॥

पैशाच्यां यदुक्तं ततोऽन्यच्छौरसेनीवद्भवति । अध ससरीरो भगवं मकरद्धजो एत्थ परिभमन्तो हुवेय्य । एवंविधाए भगवतीए कथं तापसवेसगहनं कतं । ईतिसं अनिट्ठपुरवं महाधनं तट्ठून भअवं अक्किमं वरं अच्छसे राअस्स । चंदावलोकातो रचनीए तूरातो एव्व तिट्ठो सो आगच्छमानो राजा ॥ ६२ ॥

न प्रायो लुकादिच्छल्षट्शम्यन्तसूत्रोक्तम् ॥ ६३ ॥

पैशाच्यां 'प्रायो लुक्कगजदतदपयवाम्' [१·३·८] इत्यारभ्य 'छल्षट्छमीसुधाशावसप्तपर्णे' [१·३·९०] इति यावद्यानि सूत्राणि तैर्यदुक्तं कार्यं तन्न भवति । मकरकेतू । मगधपुत्तवचनं । विजयसेनेन लपितं । मतं । पापं । आयुधं । देवरो ॥ एवमन्यसूत्राणामप्युदाहरणानि द्रष्टव्यानि ॥ ६३ ॥

रो लस्तु चूलिकापैशाच्याम् ॥ ६४ ॥

चूलिकापैशाच्यां भाषाया रेफस्य लकारो भवति तु ॥
पनमत पनयप्पकुपितगोलीचलनग्गलग्गपतिपिंपं ।
तससु नखतप्पनेसुं एकातसतनुधलं लुद्दं ॥

---

60. KS om. गन्तूनं. 61. KS ठून थून; T धून थून for ट्ठून त्थून. T नच्छून for नत्थून 62. After पैशाच्या KM add भाषायां. B एव्व for हुवेय्य. B एतातिसं for ईतिसं. B om. from भअवं down to राजा. S अंकिम for अक्किमं. 63 After पैशाच्यां KM add भाषायां MS सगरपुत्तवचनं, T संकरपुत्त° for मगधपुत्त°. 64 S लो लस्तु for रो लस्तु in the Sūtra. B °चलनग्गलग्गपतिबिम्बं for °चलनकलक्कपतिपिम्पं MS °चलनंकलंक° for चलनक्कलक्क°. T लुद्दं for लुसं.

नलो नरो। सलो सरो ॥ ६४ ॥

गजडदबघझढधभां कचटतपखछठथफाः ॥ ६५ ॥

चूलिकापैशाचिके ग ज ड द ब घ झ ढ ध भ इत्येतेषां यथासंख्यं क च ट त प ख छ ठ थ फ इत्येते लितो भवन्ति। नगरम् नकलं। मार्गणः मक्कनो। मेघः मेखो। घनः खनो। व्याघ्रः वक्खो। राजा राचा। जीमूतः चीमूतो। जर्जरम् चच्चलं। निर्झरः निच्छलो। झर्झरः छच्छलो। तडागम् तटाकं। डमरुकः टमलुको। मण्डलम् मण्टलं। गाढम् काठं। ढक्का ठक्का। षण्डः सण्टो। मदनः मतनो। दामोदरः तामोतलो। मन्दरः मन्तलो। मधुरम् मथुलं। धारा थाला। बान्धवः पन्थवो। बालकः पालको। रभसः रफसो। रम्भा लम्फा। भगवती फकवती। नियोजितम् नियोचितं ॥ क्वचिल्लाक्षणिकस्यापि। प्रतिमा पडिमा पटिमा। दंष्ट्रा दाढा ताठा ॥ ६५ ॥

अन्येषामादियुजि न ॥ ६६ ॥

अन्येषामाचार्याणा मते ग ज ड द ब घ झ ढ भ इत्येषामादौ स्थिताना युजिधातौ च क च ट त प ख छ ठ थ फा न भवन्ति। गती। घम्मो। जनो। झल्लरी। डमरुको। ढक्का। दानं। धूळी। बालो। फालं॥ युज्—नियोजितं ॥ अन्येषामिति किम्। कती। नियोचितं ॥ ६६ ॥

शेषं प्राग्वत् ॥ ६७ ॥

चूलिकापैशाचिके 'रो लस्तु' [३·२·६४] इत्यादि यदुक्तं, ततोऽन्यत् प्राग्वत् प्राक्तनपैशाचिकवद्भवति। 'नो णनोः' [३·२·४३] नयनं। फनी ॥ एवमन्यदपि ॥ ६७ ॥

॥ इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ
तृतीयाध्यायस्य द्वितीयः पादः' ॥

---

65. KS नकरं for नकलं. KS जर्जरः चच्छलो. KMS om. दामोदरः तामोतलो. KS om. मधुरम् मथुल. KMS रभस लफसं. B रम्फा for लम्फा. KMS om. नियोजितम् नियोचितं. T om. क्वचिल्लाक्ष°...ताठा. 66. T om. the Sūtra and Com. K भालं for फाल. 67. B प्राक्तनपैशाचीवद् for °पैशाचिकवद्. Colophon KMST इति प्राकृतव्याकरणवृत्तौ तृतीयस्याध्यायस्य द्वितीयः पादः.

तृतीयः पादः ॥

अयोऽपभ्रंशेऽचोऽच् ॥ १ ॥

अपभ्रंशे अचः स्थाने प्रायः अच् अन्यो भवति । कउ काउ । वेणा वेणी । बाह बाहा बाहुः । पट्ठि पुट्ठि पृष्ठम् । तणु तिणु तुणं तृणम् । सुकिदु सुकृदु सिकिउ सुकृतम् । लिह लिहा लेह लेखा । गउरं गोरं ॥ प्रायो-ग्रहणाद्यश्चापभ्रंशे विशेषो वक्ष्यते, तस्यापि क्वचित्प्राकृतवच्छौरसेनीवच्च कार्यं भवति ॥ १ ॥

अचोऽस्तवोऽखौ कखतथपफा गघदधबभान् ॥ २ ॥

अपभ्रंश इत्यनुवर्तते । अपभ्रंशे अचः परे अस्तव असंयुक्ताः अखौ अनादौ वर्तमानाः क ख त थ प फ इत्येते वर्णा ग घ द ध ब भ इत्येतान् प्रायो यथासंख्यमापद्यन्ते ॥ २ ॥

कस्य गः ।

जं दिट्ठउँ सोमग्गहणु असइहिँ हसिउँ णिसंकु ।
पियमाणुसविच्छोहगरु गिलि गिलि राहु मियंकु ॥ १ ॥
[= हे. ३९६·१]

[यद् दृष्टं सोमग्रहणमसतीभिर्हसितं निःशङ्कम् ।
प्रियमनुष्यविक्षोभकरं गिल गिल राहो मृगाङ्कम् ॥]

---

1. S om. प्राय in Com. MT कवु कावु for कउ काउ. Bp. पिट्ठी for पुट्ठि. KS पिट्ठि पिट्ठी, M पट्ठी पिट्ठी for पट्ठ पुट्ठ. M तुणा; T तृणु for तुणु. KS सुकिउ for सुकिदु. KS सुकुउ, M om.; T सुकि for सुकृदु. S सकिउ for सिकिउ. MT लीहा for लिह. KMS गउरि गोरि for गउरं गोरं. T अपभ्रंशेऽपि for °भ्रंशे. M वक्तव्य for कार्यं. 2. M अचोना-दावाखौ for अचोस्तवोखौ in the Sūtra. T °पफां for °पफा in the Sūtra. KS om. कस्य ग.. St. 1. T दिट्ठइ for दिट्ठउँ M सहिहिं; T सईहिं. KS नीसकु for णिसकु. T °माणस° for °माणुस°. KS °विच्छहगरु for विच्छोहगरु. KMS गिलु गिलु for गिलि गिलि. S मिअका for मिअकु. BT °मानस° for °मनुष्य°. KS °मानुषविक्षोभगात्र (Corr. to कर्तुः) for °मनुष्यविक्षोभकरं. KMS गिलु गिलु for गिलि गिलि.

खस्य घः ।

अम्मिएँ सत्थावत्थेहिं सुघिँ चिन्तिज्जइ माणु ।
पिएँ दिट्ठे हल्लोहलेँण को चेअइ अप्पाणु ॥ २ ॥
[= हे.३९६·२].

[अम्ब स्वस्थावस्थैः सुखेन चिन्त्यते मानः ।
प्रिये दृष्टे सुखपारवश्येन कश्चेतयत्यात्मानम ॥]

तथपफाना दधवभाः ।

सवधु करेप्पिणु कधिदुँ मइँ तसु पर सभलउँ जम्मु ।
जासु न चाउ न चारभडी न य पम्हुट्ठउ धम्मु ॥ ३ ॥
[= हे.३९६·३]

[शपथं कृत्वा कथितं मया तस्य परं सफलं जन्म ।
यस्य न त्यागो न चारभटी न च प्रमुष्टो धर्मः ॥]

अच इति किम् । गिलि गिलि राहु मियंकु [१] ॥ अरतव इति किम् । एव्वहिं अविरुहिं सावणु [हे = ३५७·२] ॥ अखाविति किम् । सबधु करेप्पिणु [३] ॥ प्रायोऽधिकाराव्क्वचिन्न भवति ।

जइ केवँइ पावीसु पिउ अकिआ कोड्ड करीसुँ ।
पाणिउँ नवइ सरावि जिवँ सव्वंगे पइसीसुँ ॥ ४ ॥
[= हे.३९६·४]

[यदि कथंचित्प्राप्स्यामि प्रियमकृतानि कौतुकानि करिष्यामि ।
पानीयं नवे शरावे यथा सर्वाङ्गे प्रवेक्ष्यामि ॥]

St. 2. B अम्मीए; MS अम्मिये for अम्मिए. M सुघ; S सुघे; T सुखे for सुघिँ M हेल्लोहलेण for हल्लोहलेण. M वेअइ for चेअइ. B हल्लोहल्लेन for सुखपारवश्येन. M चिन्त्यता for चेतयति. St. 3. KS कधिउ for कधिदुँ. KS मए for मइं. KS पर्‌ for पर. MS पम्भट्टउ; T वम्हुट्टउ for पम्हुट्टउ. ST शौर्यं for आरभटी. KMS प्रमृष्टो for प्रमुष्टो. KMS गिलु गिलु for गिलि गिलि. KS क्वचिद् भवति for क्वचिन्न भवति. St. 4. M जलकेवळवापीसु for जइ केवँइ पावीसु. KS कुड्डलि करिसु for कोड्ड करीसु. S जव for जिवँ. KS पविसु for पइसीसुँ. B अकृतं कौतुकं for अकृतानि कौतुकानि. B सर्वाङ्गेण प्रविशामि for सर्वाङ्गे प्रवेक्ष्यामि.

उअ कणिआरु पफुल्लिअउ कंचणकंतिपयासु ।
गोरीवयणविणिज्जिअउ णं सेवइ वणवासु ॥ ५ ॥
[= हे. ३९६.५]

[पश्य कर्णिकारः प्रफुल्लितः काञ्चनकान्तिप्रकाशः ।
गौरीवदनविनिर्जितो ननु सेवते वनवासम् ॥]

तु मो ङ्वम् ॥ ३ ॥

अपभ्रंशे अचः परः असंयुक्तः अनादौ वर्तमानो मकारो ङ्वकारमापद्यते तु । ङित्त्वात्सानुनासिकः । कँवलु कमलु । भँवरु भमरु ॥ लाक्षणिकस्यापि जिँव । आँव ॥ तिँव ॥ अच इत्येव । संमाणेइ लोउ ॥ असंयुक्त इत्येव तसु परः सभलउँ जम्मु [३] ॥ अखाविन्येव । मअणु ॥ ३ ॥

ह्मो म्हम् ॥ ४ ॥

अपभ्रंशे ह्म इत्यस्य मकाराक्रान्तहकारमापद्यते तु । म्ह इति 'क्ष्मश्मस्मह्मामल्सरस्त्स्मौ म्हः' [१.४.६७] इति प्राक्तनलक्षणविहितोऽत्र गृह्यते संस्कृते तस्यासंभवात् । गिम्हो गिह्मो । वम्हणो बह्मणो ॥ ४ ॥

वम्ह तेँ विरला के वि नर जे सव्वंगछइल्ल ।
जे वंका ते वंचयर जे उज्जुअ तेँ वइल्ल ॥ ६ ॥
[= हे. ४१२.१]

[ब्रह्मंस्ते विरलाः केऽपि नरा ये सर्वाङ्गच्छेकाः ।
ये वक्रास्ते वञ्चकतरा ये ऋजुकास्ते बलीवर्दाः ॥]

रो लुक्मधः ॥ ५ ॥

अपभ्रंशे संयोगस्याधो वर्तमानो रेफो लुकं लोपमाप्नोति तु । पिउ प्रिउ प्रियः ॥ जइ केवँइ पावीसु पिउ [४] ॥ ५ ॥ पक्षे—

St. 5. KMS om. उअ and पश्य. 3. KMS तु ने ह्व for the Sūtra. S सानुनासिक उकारः for सानुनासिक. MT जाव ताव for आँव तिँव. KMS अम्माणेइ । सलाइ for संमाणेइ लोउ T मअवणु for मअणु. 4. KMS हकाराक्रान्त मकार for मकाराक्रान्त हकारं. KMS तदसंभवात् for तस्यासंभवात्. KMST om St 5 5. MS om. तु K om. पिउ प्रिउ प्रियः.

जइ भग्गा पारक्कडा तो सहि मज्झु प्रिएण ।
अह भग्गा अम्हहंतणा तो तें मारिअडेण ॥ ७ ॥
[= हे. ३७९.२]

[यदि भग्नाः परकीयास्ततः सखि मम प्रियेण ।
अथ भग्ना अस्मदीयास्ततस्तेन मारितेन ॥]

क्वचिदभूतोऽपि ॥ ६ ॥

अपभ्रंशे क्वचिदविद्यमानोऽपि रेफो भवति । व्रासु व्यासः ॥ ६ ॥

व्रासु महारिसि एँउ भणइ जइ सुइसत्थु पमाणु ।
मायहँ चलण नवंताहं दिवे दिवे गंगण्हाणु ॥ ८ ॥
[= हे.३९९.१]

[व्यासो महर्षिरेतद्भणति यदि श्रुतिशास्त्रं प्रमाणम् ।
मातृणा चरणौ नमता दिवा दिवा गङ्गास्नानम् ॥]

क्वचिदिति किम् । वासेण वि भारहखंभि बद्धु, व्यासेनापि भारतस्तम्भे बद्धम् । [= हे. ३९९]

विपदापत्संपदि द इ ॥ ७ ॥

अपभ्रंशे विपद् आपद् संपद् इत्येतेषा दकारस्य इकारो भवति । विवइ । आवइ । संपइ ॥ प्रायोऽधिकारात् । गुणहिँ न संपय कित्ति पर [४५] ॥७॥

St.7.K भट्टा;Sभटा for भग्गा.MS पारकेडा;T परकेरडा for पारक्कडाMS ते for तो. K पिएण for प्रिएण.KS जम्हहंतणा for अम्हहतणा.KMS यदि भर्ता परकीयस्ते सखि मम प्रियेण । अथ भर्तास्मत्संबन्धी तदा तेन मारितेन (S छूरितेन) for the छाया. 6. St. 8. M व्रासमहारिसि for व्रासु महा°. KS सुइसद्दु for सुइसत्थु. KS माएहि चलगे णवहं दिणे दिणे, M मायहे...दिणे दिणे for मायहें...दिवे दिवे. K व्यासमहर्षिः for व्यासो महर्षिः. T मातुश्चरणौ for मातृणां चरणौ. KS दिन दिन; M दिने दिने for दिवा दिवा. KS हारइ खवि; M हारइ खंहि; T हारहखच्छ for भारहखभि. K भद्दा; M वद्धा; S भंधा for वद्धु KT वद्धाः for वद्धम्. 7. M इत्येतेषु for इत्येतेषा. T दस्य for दकारस्य. After संपइ K adds विपत्, आपत्, सपत्. KS read here the full stanza: गुणहि न संपअ कित्ति पर फल लिहिआ भुजंति । केसरि ण ळहइ वद्दिअ वि गअ ळक्खेहिं घेप्पति ॥ छाया-गुणैर्न संपत् कीर्तिः केवलं फलानि लिखितानि भुंजते । केसरी न लभते विशतिकपर्दानपि गजा लक्षैर्गृह्यंते.

कथं यथा तथा डिहडिधडिमडेमास्थादेः ॥ ८ ॥

अपभ्रंशे कथं यथा तथा इत्येतेषु थादेरवयवस्य इह इध इम एम इत्येते चत्वार आदेशा डितो भवन्ति । किह किध किम केम, कथम् । जिह जिध जिम जेम, यथा । तिह तिध तिम तेम, तथा ॥ ८ ॥

बिंबाहरि तणु रअणवणु किह ठिउ सिरिआणंद ।
निरुवमरसु पिएं पिअवि जणु सेसहोॅ दिण्णी मुद्द ॥ ९ ॥
[= हे.४०१·३]

[बिम्बाधरे तनू रदनव्रणः कथं स्थितः श्रियानन्द ।
निरुपमरसं प्रियेण पीत्वेव शेषस्य दत्ता मुद्रा ॥]

केम समप्पउ दुट्ठु दिणु किध रअणी छुडु होइ ।
णववहुदंसणलालसउ वहइ मणोरह सो इ ॥ १० ॥
[= हे.४०१·१]

[कथं समाप्यता दुष्टं दिनं कथ रजनी क्षिप्रं भवति ।
नववधूदर्शनलालसो वहति मनोरथान्सोऽपि ॥]

ओ गोरीमुहणिज्जिअउ वद्दलि लुक्कु मिअंकु ।
अन्नु वि जो परिहविअतणु सो किम भमइ निसंकु ॥ ११ ॥
[= हे.४०१·२]

[अहो गौरीमुखनिर्जितो मेघेषु निलीनो मृगाङ्कः ।
अन्योऽपि यः परिभूततनुः स कथं भ्रमति निःशङ्कम् ॥]

---

8. KS om from किह down to तथा St 9. B सिरिआणदु; KS सिरिआणादा, M सिरिआणादु for सिरिआणद. K पीएव्वि for पिअवि. B मुद्दु; KMS मुद्दा for मुद्द. KMS श्रिया ज्ञात, T श्रियानदः for श्रियानन्द. St.10. B रअणी चुडु होइ, KS रजणी जरु होइ, M रजणी जुडु होइ; T रअणी चुडु मोउ for रअणी छुडु होइ. KMS मणोरहसोदु for मणोरह सोइ.B रजनी यदि भवतु; KS जडे भवतु,M जडीभवतु. KMST मनोरथस्त्रोतः for मनोरथान्सोऽपि. St. 11. M दुद्दिणि, S वचाणि for वद्दलि. M लीणु. for लुक्कु. T वहइ for भमइ. After निसकु MT add ओ सूचनायाम्.

भण सहि निहुअउँ तेम मइँ जइ पिउ दिट्ठु सदोसु ।
जेम ण जाणइ मज्झु मणु पक्खावडिअं तासु ॥ १२ ॥
[= हे. ४०१·४]

[भण सखि निभृतं तथा मा यदि प्रियो दृष्टः सदोषः ।
यथा न जानाति मम मनः पक्षपाति तस्य ॥]

जिम जिम वंकिम लोअणहं णिरु सावँलि सिक्खेइ ।
तिम तिम वम्महु णिअअ सर खरपत्थरि तिक्खेइ ॥ १३ ॥
[= हे. ३४४·१]

[यथा यथा वक्रिमाणं लोचनयोर्नितरा श्यामला शिक्षते ।
तथा तथा मन्मथो निजान्शरान्खरप्रस्तरे तीक्ष्णयति ॥]

मइँ जाणिउँ पिअविरहिअहं क वि धर होइ विआलि ।
णवर मिअंकु वि तिह तवइ जिह दिणयरु खयगालि ॥ १४ ॥
[= हे. ४०१·५]

[मया ज्ञातं प्रियविरहिताना कापि धरा भवति विकाले ।
केवलं मृगाङ्कोऽपि तथा तपति यथा दिनकरः क्षयकाले ॥]

एवं जिधतिधौ उदाहार्यौ ॥

दादेर्डेहो यादृक्तादृकीदृगीदृशाम् ॥ ९ ॥

अपभ्रंशे यादृगादीना दादेरवयवस्य डित् एह इत्यादेशो भवति । सर्वत्र डित्त्वाट्टिलोपः ॥ ९ ॥

St. 12. K भणु सह णिभुजं for भण सहि णिहुअउँ. S जामइ for जाणइ. KS पक्खावडिअदुः M पक्खावडिअउ, T पक्खापडिअउ for पक्खावडिअं. KS तासा; M तसु for तासु. K तथा मया यदि for तथा मां यदि. KM पक्षपातीतं, T पक्षपातितं. St. 13. KS वकिमु for वंकिम. KS णिअर for णिरु. KS संखेइ for सिक्खेइ. B सरा for सर. KS श्यामलापि संक्षयति for श्यामला शिक्षते. St. 14. BKMS read line 1 as line 2 and line 2 as line 1 in the text and also in the छाया. KS मए for मइँ. KM खअकालि, S खअकारि for खअगालि. K प्रियविरहिणीनां for °विरहिताना. BKS अपराह्णे. KS after correction विकाले. 9. M °दृशाः for °दृशाम् in the Sūtra, KMS om. सर्वत्र डित्त्वाट्टिलोपः.

मइँ भणिअउ बलिराउ तुहुँ केहउ मग्गणु एहु।
जेहु तेहु नवि होइ वढ सइँ नारायणु एहु ॥ १५ ॥
[= हे. ४०२·१]

[मया भणितो बलिराज त्वं, कीदृङ् मार्गण ईदृक्।
यादृक्तादृङ् न भवति मूढ स्वयं नारायण एषः ॥]

डइसोऽताम् ॥ १० ॥

अपभ्रंशे यादृशादीनामकारान्ताना यादृग तादृश कीदृग ईदृश इति रूपाणा दादेरवयवस्य डित् अइस इत्यादेशो भवति। जइसु। तइसु। कइसु। अइसु ॥ १० ॥

यावत्तावत्युंमहिंमा वादेः ॥ ११ ॥

अपभ्रंशे यावत् तावत् इत्यव्यययोर्वकारादेरवयवस्य उं महिं म इति त्रय आदेशा भवन्ति ॥ ११ ॥

तिलहँ तिलत्तणु ताउँ पर जाउँ न नेह गलन्ति।
नेहि पणट्ठइ ते ज्जि तिल तिल फिट्टवि खल होन्ति ॥ १६ ॥
[= हे. ४०६·२]

[तिलाना तिलत्वं तावत्परं यावन्न स्नेहा गलन्ति।
स्नेहे प्रनष्टे त एव तिलास्तिला भ्रष्ट्वा खला भवन्ति ॥]

जामहिँ विसमी कज्जगइ जीवहँ मज्झे एइ।
तामहिँ अच्छउ इयरु जणु सुयणु वि अंतरु देइ ॥ १७ ॥
[= हे. ४०६·३]

St.15.K बलिराज for बलिराउ. K केहुउ,S केहुओ for केहउ. KS भण्यते for भणितो. 10. KS यादृगादीनां for यादृशादीनां. KMST जइसो तइसो कइसो अइसो for जइसु etc. St. 16. KS तिलाह for तिलह. S गअति for गलति. KMS तिल पिट्ठवि, T तिल विट्ठा for तिल फिट्टवि. KS तिलास्तिलपिष्ठवद् भ्रष्टा भवंति. T तिलभ्रष्टाः for तिला भ्रष्ट्वा. 11. M has been damaged from this Sūtra onwards and hence variants are noted wherever possible. St.17. T कम्मगइ for कज्जगइ. KS जीवह मज्झं for मज्झे. KS इअरजणु for इअरु जणु. KS सुजणु जि for सुअणु वि. KST इतरजनः, सुजन एवातर ददाति for इतरो जनः, सुजनोऽपि अन्तर ददाति.

[यावद्विषमा कार्यगतिर्जीवाना मध्ये एति ।
तावदास्तामितरो जनः, सुजनोऽप्यन्तरं ददाति ।।]

जाम न निवडइ कुंभअडि सीहचवेडचडक्क ।
ताम समत्तहँ मयगलहं पइ पइ वज्जइ ढक्क ।। १८ ।।
[=हे. ४०६·१]

[यावन्न निपतति कुम्भतटे सिंहचपेटादृढाघातः ।
तावत्समस्ताना मदकलाना पदे पदे वाद्यते ढक्का ।।]

डेत्तुलडेवडावियत्कियति च व्यादेर्वतुपः ।। १२ ।।

इयत्कियदित्येतयोश्चकाराद्यावत्तावतोश्च परिमाणार्थे विहितो यो वतुप्प्रत्ययः तस्य व्यादेर्वकारादेर्यकारादेश्चावयवस्य एत्तुल एवड इत्यादेशौ डितौ भवतः । एत्तुलो । केत्तुलो । एवडो । केवडो ।। १२ ।।

जेवडु अंतरु पट्टणगामहं तेवडु अंतरु रावणरामहं ।। १९ ।।
[= हे. ४०७·१]

[यावदन्तरं पत्तनग्रामयोः, तावदन्तरं रावणरामयोः ।।]

डेत्तहे त्रलः ।। १३ ।।

अपभ्रंशे सर्वादेः सप्तम्यर्थे त्रल्प्रत्ययस्य डित् एत्तहे इत्यादेशो भवति । जेत्तहे । तेत्तहे ।। १३ ।।

जेत्तहेँ तेत्तहेँ वारि घरि लच्छि विसंठुल धाइ ।
पिअपब्भट्ठ व गोरडी णिच्चल काहिँ वि ण ठाइ ।। १९ ।।
[= हे. ४३६·१]

[यत्र तत्र द्वारे गृहे लक्ष्मीर्विसंष्ठुला धावति ।
प्रियप्रभ्रष्टेव गौरी निश्चला कुत्रापि न तिष्ठति ।।]

St. 18. KS °चवेडा ढक्का for °चवेडचडक्क. KM समत्थाणं मदकलाणं for समत्तहं मयगलह. KST °चपेटा दृढपातः for °चपेटा दृढाघातः. 12. After केवडो KS add जेवडो तेवडो. St. 19. All Mss. read जेवडु अंतरु रावणराहवह तेवडु अंतरु पट्टणगावहं. KS रावणराघवयोः for रावणरामयोः. 13. St. 19. KS थाइ for धाइ. KS पब्भट्टेव for पब्भट्ठ व. KS कांता for गौरी.

यत्तदोर्डेत्तु ॥ १४ ॥

त्र इत्यनुवर्तते । यद् तद् आभ्यां परस्य त्रप्रत्ययस्य डित् एत्तु इत्यादेशो भवति । जेत्तु ठिदो. यत्र स्थितः । तेत्तु ठिदो. तत्र स्थितः ॥१४॥

कुत्रात्रे च डेत्थु ॥ १५ ॥

अपभ्रंशे कुत्र अत्र इत्येतयोः शब्दयोः चकारात् यत्तदोः परस्य त्रप्रत्ययस्य डित् एत्थु इत्यादेशो भवति । केत्थु । एत्थु । जेत्थु । तेत्थु ॥१५॥

जइ सो घडदि प्रयावदी केत्थु वि लेप्पिणु सिक्खु ।
जेत्थु वि तेत्थु वि एत्थु जगि भण तो तहि सारिक्खु ॥ २० ॥
[=हे. ४०४.१]

[यदि स घटयति प्रजापतिः कुत्रापि लात्वा शिक्षाम् ।
यत्रापि तत्रापि अत्र जगति भण तदा तस्याः सदृशः ॥]

त्वतलोः प्पणम् ॥ १६ ॥

अपभ्रंशे भावेऽर्थे विहितौ त्वतल्प्रत्ययौ प्पण इत्यादेशमापद्येते । वड्डप्पणं वड्डत्तं वड्डत्ता वा । भुल्लप्पणं. भुल्लत्तं भुल्लत्ता वा ॥ १६ ॥

साहु वि लोउ तडप्फडइ वड्डत्तणहों तणेण ।
वड्डप्पणु परि पाविअइ हत्थिं मोक्कलडेण ॥ २१ ॥
[=हे. ३६६.१]

[सर्वोऽपि लोकः उत्ताम्यति बृहत्त्वस्यार्थे ।
बृहत्त्वं परं प्राप्यते हस्तेन मुक्तेन ॥]

तडप्फडइ इति तु औत्सुक्ये शब्दानुकरणे देशी धातुः ॥

---

14. KS अपभ्रंशे त्राभ्यां परस्य for यद् तद् आभ्यां परस्य. K तेत्त for तेत्तु. 15. After तेत्थु K adds Sk. equivalents कुत्र अत्र. St. 20. K घडइ for घडिदि. K पयावइ for पयावदी. K जइ for जगि. KS तहि for तहि. KMST सारिच्छ for सदृशः. 16. K om. अपभ्रंशे. St. 21. B वड्डुत्तणहो for वड्डत्तणहो. S om. वड्डत्तणहों तणेण. S पर for परि. KS हत्थेण मुक्कलडेण for हत्थें मोक्कलडेण. KS सर्वोऽपि लोकस्तडफडायते महत्त्वस्य तात्पर्येण (S तात्कार्येण). KS महत्ता परं प्राप्यते. KM तडफड इत्यौत्सुक्ये for तडप्फडइ इति तु औत्सुक्ये. B शब्दानुशासने for शब्दानुकरणे. B देश्योपाद; K देश्ये धातुः; S देश्यो धातुः for देशी धातुः.

तव्यस्य एव्वइएव्वउएव्वाः ॥ १७ ॥

अपभ्रंशे तव्यप्रत्ययस्य एव्वइ एव्वउ एव्व इति त्रय आदेशा भवन्ति ।

जेव्वइ जेव्वउ जेव्व, जेतव्यः ॥ १७ ॥

एउँ गृण्हेप्पिणु ध्रुं मइं जइ प्रिउ उव्वारिज्जइ ।
महु करिएव्वउँ किं पि न वि मरिएव्वउँ पर देज्जइ ॥ २२ ॥
[= हे. ४३८.१]

[एतद् गृहीत्वा यन्मया यदि प्रिय उद्वार्यते ।
मम कर्तव्यं किमपि नापि मर्तव्यं परं दीयते ॥]

देसुच्चाडणु सिहिकढणु घणकुट्टणु जं लोइ ।
मंजिट्ठएँ अइरत्तिए सव्वु सहेव्वउँ होइ ॥ २३ ॥
[= हे. ४३८.२]

[देशोच्चाटनं शिखिक्कथनं घनकुट्टनं यल्लोके ।
मञ्जिष्ठयातिरक्तया सर्वं सोढव्यं भवति ॥]

सोएव्वा पर वारिआ पुप्फवईहिँ समाणु ।
जग्गेव्वा पुणु को धरइ जइ सो वेउ पमाणु ॥ २४ ॥
[= हे. ४३८.३]

[स्वपितव्यं परं वारितं पुष्पवतीभिः समम् ।
जागर्तव्यं पुनः को धरति यदि स वेदः प्रमाणम् ॥]

---

17. St. 22. KS एम गृहेप्पिणु जं मइ पिअ उव्वारिज्जइ । सबध करेव्विणु किं पि णइ वरि (S मरि) एव्वइ पर दिज्जइ. After उद्वार्यते KS add निषिध्यते. KS शपथं कृत्वा किमपि नास्ति for मम कर्तव्यं किमपि नास्ति. St. 23. K मंजिठ्ठाए, S मंजठ्ठाए for मंजिट्ठएँ. K अइरित्तिण; S अइरिंतिण for अइरत्तिए. KS घनकूटनं for घनकुट्टनं. KS अतिरिक्तया for अतिरक्तया. St. 24. B सोएव्व; K सोएव्वं for सोएव्वा. KST परि for पर. B जग्गेव्व for जग्गेव्वा. S दरइ for धरइ. KS वेदु for वेउ. K सुप्तव्य; S स्वप्तव्य for स्वपितव्यं. K जागरितव्यं for जागर्तव्यं.

क्त्व इ इउ इवि अवि ॥ १८ ॥

अपभ्रंशे क्त्वाप्रत्ययस्य इ इउ इवि अवि इति चत्वार आदेशा भवन्ति । करइ, करिउ, करिवि, करवि, कृत्वा ॥ १८ ॥

इ—

हिअडा जइ वेरिअ घणा तो किं अब्भि चडाहुं ।
अम्हहं बे हत्थडा जइ पुणु मारि मराहुं ॥ २५ ॥
[= हे. ४३९.१]

[हृदय यदि वैरिणो धनास्तत्किमभ्रे आरोहामः ।
अस्माकं द्वौ हस्तौ यदि पुनर्मारयित्वा म्रियामहे ॥]

इउ—

अम्मि पओहर वज्जमा निच्चु जें संमुह ठन्ति ।
महु थक्कहँ समरंगणि गयघड भंजिउ जन्ति ॥ २६ ॥
[= हे. ३९५.५]

[मातः पयोधरौ वज्रमयौ नित्यं यौ संमुखं तिष्ठतः ।
मम स्थितस्य समराङ्गणे गजघटा भक्त्वा यान्ति ॥

इवि—

रक्खइ सा विसहारिणी बे कर चुंबिवि जीउ ।
पडिबिम्बिअमुंजालु जलु जेहिँ अडोहिउँ पीउँ ॥ २७ ॥
[= हे. ४३९.२]

---

18. KS इपि अपि for इवि अवि in the Sūtra, Com. and illustrations. K करइपि करअपि for करिवि करवि. St.25. S हिअड for हिअडा. K महि चडाहहुं, S तुहि जहाहुं for अब्भि चडाहुं. KS अम्हहं पि for अम्हहं. KS तदा किमत्रेमारोहामा for तत्किमभ्रे आरोहामः. St. 26. K अम्हि पअउहर चज्जवा णिच्च for अम्मि पओहर वज्जमा निच्चु. K महु कंतासा समरगणइ for महु थक्कहँ समरगणि. KS भंजिदु for भजिउ. K साहसिनौ for वज्रमयौ. KMST कातस्य for स्थितस्य. St. 27. S विसहारिण for विसहारिणी. KS ते करजुप्पि जिउ for बे कर चुंबिवि जीउ. KMS जेहिमालोढिवि पिउ for जेहिँ अडोहिउँ पीउँ. K विषधारिणी तौ करौ for विषहारिणी द्वौ करौ. KMS याभ्यामालोड्य पीतम् for याभ्यामनवगाह्य पीतम्.

[रक्षति सा विषहारिणी द्वौ करौ चुम्बित्वा जीवम् ।
प्रतिबिम्बितमुञ्जालं जलं याभ्यामनवगाह्य पीतम् ॥]

अवि—

बाह विछोडवि जाहि तुहुँ हउँ तेवँइ को दोसु ।
हिअअट्ठिउ जइ नीसरहि जाणउँ मुंज सरोसु ॥ २८ ॥
[= हे. ४३९.३]

[बाहू विच्छोड्य यासि त्वं भवतु तथा को दोषः ।
हृदयस्थितो यदि निःसरसि जानामि मुञ्ज सरोषः ॥]

एप्प्येप्पिण्वेव्येविणु ॥ १९ ॥

अपभ्रंशे क्त्वाप्रत्ययस्य एप्पि एप्पिणु एवि एविणु इति चत्वार आदेशा भवन्ति । करेप्पि करेप्पिणु करेवि करेविणु, कृत्वा ॥ १९ ॥

जेप्पि असेसु कसाअबलु देप्पिणु अभउ जअस्सु ।
लेवि महव्वअ सिवु लहहिं झाएविणु तत्तस्सु ॥ २९ ॥
[= हे. ४४०.१]

[जित्वाशेषं कषायबलं दत्वाभयं जगतः ।
लात्वा महाव्रतानि शिवं लभन्ते ध्यात्वा तत्त्वम् ॥]

पृथग्योग उत्तरार्थः ॥

St. 28. KS बाह विछोडपि जाहिउ तुहं भमंतू मइ को दोसु. K हिअइ ट्ठिउ for हिअअट्ठिउ. KMS मुंचसु रोसु for मुंज सरोसु. KS बाहू बिछोड्य यासि त्वं भ्रमन् तदा मयि को दोषः. KS. हृदये स्थितः for हृदयस्थितः. KS मुंच रोषं for मुञ्ज सरोषः. 19. BKMS एपि एपिणु for एपि एविणु in the Sūtra, Com. and illustrations. BK करएप्पि करएपिणु करएपि करएपिणु for करेप्पि.. करेविणु. St. 29. KS अहउ for अभउ. KMS लेपि for लेवि. KS झोपिणु for झाएविणु. K लमस्व for लात्वा.

तुम एवमणाणहमणहिं च ॥ २० ॥

अपभ्रंशे तुमुन्प्रत्ययस्य एवं अण अणहं अणहिं इत्येते चत्वारः, चकारात् एप्पि एप्पिगु एवि एविणु इत्येते च चत्वारः, एवमष्टादेशा भवन्ति । करेव करण करणहं करणहिं करेप्पि करेप्पिणु करेवि करेविणु, कर्तुम् ॥ २० ॥

देवं दुक्करु निअअधणु करण न तउ पडिहाइ ।
एमइ सुहुँ भुजणहँ मणु पर भुंजणहिँ न जाइ ॥ ३० ॥
[= हे. ४४१·१]

[दातुं दुष्करं निजकधनं कर्तुं न तपः प्रतिभाति ।
एवमेव सुखं भोक्तुं मन. परं भोक्तुं न याति ॥]

जेप्पि चएप्पिणु सअल धर लेविणु तउ पालेवि ।
विणु संतें नित्थेसरेॅण को सक्कइ भुवणे वि ॥ ३१ ॥
[= हे. ४४१·२]

[जेतुं त्यक्तुं सकला धरा लातुं तप पालयितुम् ।
विना शान्तिना तीर्थेश्वरेण कः शक्नोति भुवनेऽपि ॥]

गमेस्त्वेप्येपिण्वोरेलुक् ॥ २१ ॥

अपभ्रंशे गमेर्धातो. परयोः एप्पि एप्पिणु इत्यादेशयोरेकारस्य लुग्भवति तु । गंपि गंपिणु गमेप्पि गमेप्पिणु, गत्वा ॥ २१ ॥

---

20. KMST तुमः प्रत्ययस्य for तुमुन्प्रत्ययस्य. KS एपि एपिणु for एवि एविणु. K करएव करअग करअणहं करअणहिं करएपि करएप्पि करएप्पिणु करएपिणु for करेवं करेविणु. St 30. K णिअधणु for णिअअधणु. K पडिभाइ for पडिहाइ K एव for एमइ. K निजवनं for निजकधन. KMST भोक्तुमनाः for भोक्तु. St. 31. KS धरं for धर. KS पालेपि for पलेवि. KS विउसातित्थोसरें, M विणु सतें तित्थेसरें for विणु सतें तित्थेसरेॅण. KS हुवणे for भुवणे. K परिपालयितुं for पालयितुम्. KMST शांतेन for शान्तिना.

गंपिणु वाणारसिहि नर अह उज्जेणिहि गंपि ।
मुअ पप्पुवन्ति परम पउ दिव्वंतरइँ म जंपि ।। ३२ ।।
[= हे. ४४२·१]

[गत्वा वाराणस्या नरा अथ उज्जयिन्यां गत्वा ।
मृताः प्राप्नुवन्ति परमं पदं दिव्यान्तराणि मा जल्प ।।]

पक्षे

गंग गमेप्पिणु जो मरइ जो सिवतित्थु गमेप्पि ।
कीडदि तिदसावासगउ सअलउ लोउ जएप्पि ।। ३३ ।।
[= हे. ४४२·२]

[गङ्गा गत्वा यो म्रियते यः शिवतीर्थं गत्वा ।
क्रीडति त्रिदशावासगतः सकलं लोकं जित्वा ।।]

तृनो णअलू ।। २२ ।।

अपभ्रंशे तृनः प्रत्ययस्य लित् णअ इत्यादेशो भवति । होणउ भविता । सुणउ श्रोता ।। २२ ।।

[हत्थि मारणउ लोउ बोल्लणउ ।
पडहु वज्जणउ सुणउ भसणउ ।। ३४ ।।
[= हे. ४४३·१]

[हस्ती मारयिता लोकः कथयिता ।
पटहो वादयिता शुनको भषिता ।।]

---

21. St. 32. KS मुअ पावइ परमु पउ for मुअ पप्पुवंति परम पउ. BKS दिव्वंतरइ न जंपि for दिव्वतरइँम जंपि. KMS दिव्यंतरेण यदपि for दिव्यान्तराणि मा जल्प. St. 33. S मुअइ for मरइ. KS कीलदि for कीडदि. B सो जएप्पि; KS सो जमलोउ जणेप्पि for सअलउ लोउ जएप्पि. B सोऽद्य लोक जित्वा; KMS स यमलोकं जित्वा for सकलं लोक जित्वा. 22. KS तृणो णल्; M तृनो णल् for the Sūtra. KMS अण for णअ. St. 34. K पटहु for पडहु. K मारणशीलः भाषणशीलः वादनशीलः भषणशीलः for मारयिता कथयिता वादयिता भषिता.

छस्य युष्मदादेर्डार: ॥ २३ ॥

अपभ्रंशे युष्मदादिभ्य: परस्य छस्य डित् आर इत्यादेशो भवति। तुम्हारु युष्मदीय: । अम्हारु अस्मदीय ॥ २३ ॥

संदेसें काइँ तुम्हारेण जं संगहों न मिलिज्जइ।
सुविणंतरि पिएँ पाणिएँग पिअ पिवास किं छिज्जइ ॥ ३५ ॥
[= हे. ४३४.१]

[संदेशेन किं त्वदीयेन यत्संगस्य न मिल्यते।
स्वप्नान्तरे पीतेन पानीयेन प्रिय पिपासा किं छिद्यते ॥]

दिक्खि अम्हारा कंतु । वहिणि अम्हारा कंतु [११९] ॥

जणि जणु नं नइ नावइ नाइ इवार्थे ॥ २४ ॥

अपभ्रंशे इवार्थे जणि जणु नं नइ नावइ नाइ इति षडादेशा भवन्ति। चंदु जणि, चंदु जणु, चंदु नं, चंदु नइ, चंदु नावइ, चंदु नाइ चन्द्र इव ॥ २४ ॥

जणि—

चंपअकुंपलमज्झि सहि भसलु पइट्ठउ।
सोहइ इंदनील जणि कणइ उविट्ठउ ॥ ३६ ॥
[= हे. ४४४.४]

---

23. St.35. KS सन्देशइ ताइ, M मणिए काइ for संदेसें कॉइ. KS सुवणंतरि for सुविणंतरि. B पिआस, KMS पिआसा for पिवास. KS om. प्रिय in the छाया. KS देक्खि; M दिट्ठ for दिक्खि. After कंतु K adds छाया as दृष्टोऽस्मदीय: कान्त.. 24. M om. नाइ in the Sūtra. St. 36 B चंपअकुंमसज्झि; KM चंपहकुसुमहो मज्झि; S जपहकुसुमहो मज्झि for चंपअकुंपलमज्झि. K पहट्ठइ for पइट्ठउ. KMS इदुगीलु for इंदणीलु. K कणइ वइट्ठउ. M कणइ उपइट्ठउ for कणइ उविट्ठउ KS उपरिष्ठ: for उपविष्ट:.

[चम्पककुड्मलमध्ये सखि भ्रमरः प्रविष्टः ।
शोभते इन्द्रनील इव कनके उपविष्टः ॥]

जणु—

निरुवमरसु पिएं पिअवि जणु [९] ॥ प्रागेव व्याख्यातम् ॥

नं—

मुहकबरिबंध तहेँ सोह धरहिँ
नं मल्लजुज्झु ससिराहु करहिँ ।
तहेँ सोहहिँ कुरल भमरउलतुलिअ
नं तिमिरडिंभ खेल्लंति मिलिअ ॥३७॥

[= हे. ३८२·१]

[मुखकबरीबन्धौ तस्याः शोभा धरतः
इव मल्लयुद्धं शशिराहू कुरुतः ।
तस्याः शोभन्ते कुरला भ्रमरकुलतुलिता
इव तिमिरडिम्भाः क्रीडन्ति मिलित्वा ॥]

नइ—

रविअत्थमणसमाउलेँण कंठट्ठिअउ ण छिण्णु ।
चक्कें खंडु मुणालिअहि नइ जीवग्गलु दिन्नु ॥ ३८ ॥

[= हे. ४४४·१]

[रव्यस्तमनसमाकुलेन कण्ठस्थितो न च्छिन्नः ।
चक्रेण खण्डो मृणालिकाया इव जीवार्गलो दत्तः ॥]

K पिएवि for पिअवि. St. 37. KS णहे for तहे. KS धरइ for धरहिँ. KS सहइहि for सोहइ. KS कुरुल for कुरल. KS भवँवहुलअ for भमरउलतुलिअ KMS खेलति for खेल्लंति. KS तस्या राजंति कुंतलानीव for तस्याः शोभन्ते कुरलाः. KM मिलिताः for मिलित्वा. St. 38. KS रविअत्तमअसमाइलेइ for रविअत्थमणसमाउलेण. KS कडिट्ठिउ for कंठट्ठिअउ. KS णिच्छिण्णु (Corr. to ण छिण्णु) for ण च्छिण्णु. KS चक्केण for चक्कें. K कंठे स्थितः for कण्ठस्थितः.

नावइ—

पेक्खेविणु मुहुँ जिणवरहं दीहरणअणसलोणु ।
नावइ गरुमच्छरभरिउँ जलणि पवेसइ लोणु ॥ ३९ ॥
[दृष्ट्वा मुखं जिनवराणां दीर्घनयनसलावण्यम् ।
इव गुरुमत्सरभरितं ज्वलने प्रविशति लवणम् ॥]

नाइ—

वलआवलिनिवडणभएँण धण उद्धब्भुअ जाइ ।
वल्लभविरहमहादहहु गाह गवेसइ नाइ ॥ ४० ॥
[=हे. ४४४·२]
[वलयावलीनिपतनभयेन धन्या ऊर्ध्वभुजा याति ।
वल्लभविरहमहाह्रदस्य गाधमन्विष्यतीव ॥]

तणेण रेसिं रेसि तेहिं केहिं तादर्थ्ये॥ २५ ॥

अपभ्रंशे तादर्थ्ये द्योत्ये तणेण रेसिं रेसि तेहि केहिं इति पञ्च निपाताः प्रयोक्तव्याः । रामतणेण रामरेसिं रामरेसि रामतेहिं रामकेहिं णमोक्कारो, रामार्थं नमस्कारः ॥ २५ ॥

ढोल्ला एँह परिहासडी अइ भण कवणइ देसि ।
हउँ झिज्जउँ तउकेहिँ पिअ तुहुँ पुणु अन्नहिरेसि ॥ ४१ ॥
[=हे. ४२५·१]

St.39. B पेक्खेविणु; KS पेक्खेप्पिणु; M देविणु for पेक्खेविणु B ल्दीरहघन सलोणु; KS डीहरनल्नसलोणु; M दीहरअनसलोणु for दीहरणअणसलोणु. K गुरुमच्छरहरिउ for गरुमच्छरभरिउँ. K पविसइ for पवेसइ. B ल्दीर्घघनसलावण्यं; K MS दीर्घनयनस्यलावण्यं for दीर्घनयनसलावण्यम्. KMS लावण्यं for लवणम्. St. 40. KMS धण्णा for धन. KS उद्धहुज for उद्धब्भुअ. B वल्लहघूमह लस्स. KS वल्लहु for वल्लह°. KMS °महद्दहल्लो for °महादहहु. B गाहप्पण for गाह. B वल्लभधूमादस्य. KMS गाध for गाधस्वं. B गवेषयत इव for अन्विष्यतीव. 25. B तेसिं तेसि for रेसिं रेसि in the Sūtra, Com. and illustrations. M om. ढोल्ले. n Com. St. 41. KS एस for एह. KMS लननकणहे देहि. KS झिज्जउ हउं for हउँ झिज्जउँ. B एतां परिहासिकामयि भण कस्मै न ददासि; KM एतां परिहासिकां न न कस्मै ददासि for एष परिहासः अयि भण कस्मिन्देशे. K क्षीये अहं तवार्थे प्रिय.

[विट एप परिहासः अयि भण कस्मिन्देशे ।
अहं क्षीये तवार्थे प्रिय त्वं पुनरन्यस्या अर्थे ॥]

वड्डप्पणहो तणेण [२१] ॥ एवं रेहिंरेसिमावुदाहार्यौ ॥

स्वार्थे डुः पुनर्विनाध्रुवमः ॥ २६ ॥

अपभ्रंशे पुनः विना ध्रुवम् इत्येतेभ्यः परः स्वार्थे डित् उप्रत्ययो भवति । पुणु होइ, पुनर्भवति । पावु विणु, पापं विना । धुवु जम्मु, ध्रुवं जन्म ॥ २६ ॥

सुमरिज्जइ तं वल्लहउँ जं वीसरइ मणाउँ ।
जहिँ पुणु सुमरणु जाउँ गउँ तहोँ णेहहोँ किं णाउँ ॥ ४२ ॥
[= हे. ४२६·१]

[स्मर्यते तद्वल्लभं यद्विस्मरति मनाक् ।
यस्य पुनः स्मरणं जातं गतं तस्य स्नेहस्य किं नाम ॥]

चंचलु जीविउँ धुवु मरणु पिअ रूसिज्जइ काइं ।
होसहिँ दिअहा रूसणा दिव्वइँ वरिससयाइं ॥ ४३ ॥
[= हे. ४१८·३]

[चञ्चलं जीवितं ध्रुवं मरणं प्रिय रुष्यते कथम् ।
भविष्यन्ति दिवसा रूपणा दिव्यानि वर्षशतानि ॥]

डेंडाववश्यमः ॥ २७ ॥

स्वार्थ इत्यनुवर्तते । अपभ्रंशे अवश्यमः परौ एं अ इत्येतौ डितौ प्रत्ययौ भवतः । अवसें, अवस, अवश्यम् ॥ २७ ॥

---

26. KST om. पुणु होइ down to ध्रुवं जन्म. St. 42. KMS सु वल्लहउ for तं वल्लहउँ. K गदु णेहहो कयिं नाम for गउँ तहोँ णेहहोँ किं णाउँ. KMS यस्मिन्पुनः स्मरण यावद्गत for यस्य पुनः स्मरणं जात गतं. After किं नाम KMS add विणु जुज्झेण लोहु. St. 43. KS द्रुउ for धुवु. KMS रोषयोग्याः for रूषणाः. 27. M डेमडाववश्यमः for the Sūtra. M एम अ; M एं आ for एं अ. KS om. स्वार्थ इत्यनुवर्तते. K आवासें । आवास अवश्यं for अवसें... अवश्यम्. S om. अवसें... श्यम्.

जिब्भिंदिउ नायउँ वसि करहुँ जसु अधिन्नइँ अन्नइँ ।
मूलि विणट्ठइ तुंबिणिहि अवसें सुक्कहिँ पण्णइं ॥ ४४ ॥
[=हे॰ ४२७·१]

[जिह्वेन्द्रियं नायकं वशे कुरुत यस्य अधीनान्यन्यानि ।
मूले विनष्टे तुम्बिन्या अवश्यं शुष्यन्ति पर्णानि ॥]

अवस न सुअहिँ सुहच्छिअइ [१४०] ॥

परमेक्कशसोर्डडि ॥ २८ ॥

अपभ्रंशे परम् एकशम् इत्याभ्यां परौ स्वार्थे डितौ अ इ इत्येतौ यथासंख्यं भवतः । पर परम् । एक्कसि एकश ॥ २८ ॥

गुणहिँ न संपइ कित्ति पर फल लिहिआ भुंजंति ।
केसरि लहइ न बोड्डिअ वि गय लक्खेँहिँ घेप्पन्ति ॥ ४५ ॥
[= हे. ३३५·१]

[गुणैर्न संपत्कीर्तिः परं फलानि लिखितानि भुञ्जन्ति ।
केसरी न लभते कपर्दिकानपि गजा लक्षैर्गृह्यन्ते ॥]

एक्कसि सीलकलंकिअह देज्जहिँ पच्छित्ताइं ।
जो पुणु खंडइ अणुदिअहु तसु पच्छित्तें काइं ॥ ४६ ॥
[= हे. ४२८·१]

St 44. KS जिम्हिंदिउ for जिब्भिंदिउ. T वहु करहु for वसिकरहुँ. S करहि for करहुँ. KMS अंगाइ for अन्नाइं. S वगट्ठइ for विणट्ठइ. KS सुक्खहं वण्णाइ; MT सुक्खहिं वण्णाइं for सुक्कहिँ पण्णइ. KMS अंगानि for अन्यानि. KS सुअइहिं, M सुहाहिं for सुअहिँ. KMS सुहच्छिअहि for सुहच्छिअइ After °च्छिअइ KMS add अवश्यं न स्वपन्ति. 28. KMS इत्येताभ्या for इत्याभ्यां. KS om पर एक्कसि. St. 45. KS गुगेहिँ for गुणहिँ. K संपिअ, S संपेअ for संपइ. K ओड्डिअ, M बोंडिअ, S ओंडिअ, T पोड्डिअ for बोड्डिअ KS लक्खइ for लक्खेहिँ. KS भुजते for भुञ्जन्ति. KMS कपर्दकविंशतिमपि T विंशतिकपर्दानपि for कपर्दिकानपि. St 46 KS डिज्जहिं पच्छिइ ताव, M डिज्जहि पच्छितावइ for देज्जहिँ पच्छित्ताइं. KS तसु पइनावें काइ for तसु

[एकशः शीलकलङ्किताना दीयन्ते प्रायश्चित्तानि ।
यः पुनः खण्डयत्यनुदिवसं तस्य प्रायश्चित्तेन किम् ॥]

अडडडुल्लाः स्वार्थिककलुक् च ॥ २९ ॥

अपभ्रंशे नामतः परतः अ इति, अअ उल्ल इत्येतौ च डितौ प्रत्ययौ भवतः, तत्संनियोगेन स्वार्थिकस्य कप्रत्ययस्य लोपश्च । बलउ, बलडु, बलुल्लु, बलम् ॥ २९ ॥

विरहाणलजालकरालिअउ पहिउ पंथि जं दिट्ठउ ।
तं मेलवि सव्वहिँ पंथिअहिँ सो ज्जि किअउ अग्गिट्ठउ ॥ ४७ ॥
[= हे. ४२९.१]

[विरहानलज्वालाकरालितः पथिकः पथि यदा दृष्टः ।
तदा मिलित्वा सर्वैः पथिकैः स एव कृतोऽग्निष्ठः ॥]

महु कंतहु बे दोसडा हेल्लि म जंपहि आलु ।
देंतहोँ हउँ पर उव्वरिअ जुज्झंतहोँ करवालु ॥ ४८ ॥
[= हे. ३७९.१]

[मम कान्तस्य द्वौ दोषौ हे सखि मा जल्प मिथ्या ।
ददतोऽहं परमुर्वरिता युध्यमानस्य करवालः ॥]

एक्क कुडुल्ली पंचहिँ रुद्धी [७६] ॥

पच्छित्तें काइं. KMS पश्चात्तापा दीयते for दीयन्ते प्रायश्चित्तानि. KMST तस्य पश्चात्तापेन किं for तस्य प्रायश्चित्तेन किम्. 29. KMS नाम्नः for नामतः. T भवंति for भवतः. KMS om. बलउ... बलम् St. 47. K पथि पंयअ जो दिट्ठउ; M पथि पथिअ अदिट्ठइ; S पयि पथअ जा दिट्ठउ for पहिउ पथि ज दिट्ठउ. K तनोश्वविं; M त तमोलवि; S तमोच्चवि, T तममेल्लवि for तं मेल्लवि. KS पंथअहिं for पथिअहिं. KMS सो वि अ कउ अग्गिट्ठउ. KMST तं मुत्त्वा सर्वैः पान्थैः for तदा मिलित्वा सर्वैः पथिकैः. M निष्टः; S निम्नः; T अग्निष्टकः for अग्निष्ठः. St. 48. KS कातहो for कतहु. KS दोसड for दोसडा BKS हेलि म झंखहि आलु for हेल्लि म जंपहि आलु. K परमव्वरि जुझंतहो; M परिजुझतहो for पर उव्वरिअ जुज्झंतहोँ. KMST मा विलप असत्यं for मा जल्प मिथ्या. K परमवगिष्टामुपरि युध्यतः; M परेषामुपरि युध्यतः for परमुर्वरिता युध्यमानस्य K एक्क कुडुची पचहि रुम्भा; M एक्क कुडंवा चपहि रुम्भा; S एक्क कुडुंवा पंचहि रुद्धा.

तद्योगजाश्च ॥ ३० ॥

अपभ्रंशे अडडडुल्लाना योगभेदेभ्यो ये जायन्ते अड डुल्लअ डुल्लड इत्यादयः प्रत्ययाः तेऽपि स्वार्थे प्रायो भवन्ति ॥ ३० ॥

अड—

फोडेंति जे हिअडउँ अप्पणउँ ताहँ पराई कवण घिण ।
रक्खेज्जहों तरुणहो अप्पणा बालहेँ जाया विसम थण ॥ ४९ ॥
[=हे. ३५०.२]

[पाटयतो यौ हृदयकमात्मनः तयोः परकीया का घृणा ।
रक्ष्यन्ता तरुणा आत्मा बालाया जातौ विषमौ स्तनौ ॥]

डुल्लअ—

चूडुल्लउ चुण्णीहोइसइ [१५५] ॥

डुल्लड—

सामिपसाअ सलज्जु पिउ सीमासंधिहि वासु ।
देक्खिअ बाहुबलुल्लडउ धण मुंचइ नीसासु ॥ ५० ॥
[=हे. ४३०.१]

एवं बाहुबलुल्ल इत्यादि ॥

---

30. KS om. अपभ्रंशे. KS डडअ इत्यादयः for अड डुल्ल अडुल्लउ इत्यादयः. KMS प्रयोज्या for प्रायो. St. 49. KS फोडति for फोडेंति. KS हिअडइ for हिअडउँ. K अप्पणुअ; M अप्पणु, S अप्पउ for अप्पणउ. K परिभी, M परको, S परिकि for पराई. K कवणु घिण, M कवणु घीणु for कवण घिण. KS रक्खिज्जउ for रक्खेज्जहों. KS अप्प, M अप्पणु for अप्पणा. M जाअहे for बालहेँ. KMS थणा for थण. B स्फोटयन्ति for पाटयतो KMST चुण्णिहोसइ for चुण्णीहोइसइ. BKMST add चूडा चूर्णीभविष्यति. St.50 B om. सामिपसाअसलज्जु पिउ सीमासधिहिवासु. KS आमिपसाअ° for सामिपसाअ°. KS पउ for पिउ. KMS सीमासधिनिवासु, T °णिवास for सीमासधिहि वासु. KMS पेक्खिउ बाहुवलुल्लड धण मेल्लइ णीसासु for the second line. KS °सधिनिवासः for °संधौ वासः

ङीतः स्त्रियाम् ॥ ३१ ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानान्नाम्नः इतः प्राक्तनसूत्रद्वयविहितप्रत्ययान्तात्परो ङीप्रत्ययो भवति ॥ ३१ ॥

पहिआ दिट्ठी गोरडी दिट्ठी मग्गु निअंत ।
अंसूसासें कंचुअं तिंतुव्वाण करंत ॥ ५१ ॥
[= हे. ४३१·१]

[पथिक दृष्टा गौरी दृष्टा मार्गं पश्यन्ती ।
अश्रूच्छ्वासैः कञ्चुकं तिमितोद्वातं कुर्वती ॥]

अदन्ताड्डा ॥ ३२ ॥

अपभ्रंशे अडडडुल्लाना मध्ये यः अकारान्तः प्रत्ययः तदन्तन्नाम्नः स्त्रियां वर्तमानात् डाप्रत्ययो भवति । ङ्यपवादः ॥ ३२ ॥

पिउ आगअउ पत्तहॅं झुणि कण्णडइ पइट्ठ ।
तहॅं विरहहॅं नासंतहॅं धूलडिआ वि न दिट्ठ ॥ ५२ ॥
[= हे. ४३२·१]

[प्रियः आगतः प्राप्तस्य ध्वनिः कर्णे प्रविष्टः ।
तस्य विरहस्य नश्यतः धूलिरपि न दृष्टा ॥]

---

31. St. 51. BT वहिआ for पहिआ. T दिट्ठा for दिट्ठी. B वुट्टा for दिट्ठी. KS निअंतो for निअत. B अंसुसाएं. K अंसूसासिह; M अंसूसासेह; S अंसूसासेहि. B कं चूआ, KMST कंचुआ for कंचुअं. B तोतुवाण करत; K तिंतुप्पाण करता, MS किंतुपाण करता for तिंतुव्वाण करंत; KST तिमितशुष्क, M तिमिरशुष्क for तिमितोद्वात. After St. 51 KMST add एक्क कुडुल्ली पचहि रुद्धी. 32.T डाः for डा in the Sūtra. K अडअलाना मध्ये; T अडुल्लाना मध्ये for अडडडुल्लाना मध्ये. St. 52. K पिदु; T पिहु for पिउ. K आअदु; M आअड for आगअउ. K सुवत्ताडी, M सुपत्तडी; T पत्तडि for पत्तहो. KS झणु for झुणि. KMS कण्णडइ; T कण्णधइ for कण्णइ. KS घूलइआ वि ण दित्ता; M धूलहि वि ण दिट्ठा, T धूलडिआ वि विनट्ठ. KS सुवार्ताध्वनिः; M सुखार्ता for प्राप्तस्य ध्वनिः.

इदतोऽति ॥ ३३ ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानस्य नाम्नो योऽकारस्तस्य अति अकारे प्रत्यये परे इकारो भवति । धूलडिआ वि न दिट्ठ [५२] ॥ स्त्रियामित्येव । झुणि कण्णडइ पइट्ठ [५२] ॥ ३३ ॥

इदानीमेव्वहि ॥ ३४ ॥

अपभ्रंशे इदानीमः स्थाने एव्वहि इति भवति । ऐंव्वहि होइ, इदानीं भवति ॥ ३४ ॥

हरि नच्चाविउ पगणइ विम्हइ पाडिउ लोउ ।
एव्वहि राहपओहरहं जं भावइ तं होउ ॥ ५३ ॥
[= हे. ४२०.२]

[हरिर्नर्तित. प्राङ्गणे विस्मये पातितो लोकः ।
इदानीं राधापयोधरयोर्यद्भवति तद्भवतु ॥]

एव जि ॥ ३५ ॥

अपभ्रंशे एवशब्दस्थाने जि इति भवति । रामु जि, राम एव ॥३५॥

जाउ म जंतउ पल्लवह देक्खउँ कइ पय देइ ।
हिअइ तिरिच्छी हउँ जि पर पिउ डंबरइँ करेइ ॥ ५४ ॥
[= हे. ४२०.१]

[यातु, मा यान्तं पल्लवथ, पश्यामि कति पदानि ददाति ।
हृदये तिरश्चीना अहमेव, परं प्रियो डम्बराणि करोति ॥]

---

33. KM ण दिट्ठा for न दिट्ठ. K झणि कन्नडइ पइट्ठ for झुणि कण्णडइ पइट्ठ. 34. MT एवहि for एव्वहि in the Sūtra. St 53. K णच्चादिदु for णच्चाविउ. M वगणइ for पंगणइ. KS वम्हइ पाडिदु लोदु for विम्हइ पाडिउ लोउ. MT एवहि for एव्वहिं. KS तं तोइ for तं होउ. KT यद्भावि तद्भवतु; M यद्भाति तद्भवतु for यद्भवति तद्भवतु. 35. T om. the Sūtra and its Com down to डवरइ in stanza 54. K एवशब्दो जि इति for एवशब्दस्थाने जि इति. KM om. रामु जि राम एव. St 54. KS पल्लवउं for पल्लवह. M कउ वअ for कइ पय. KS तिरिच्छा for तिरिच्छी. K करोइ for करेइ. KM मा यातु पल्लवकः for मा यान्तं पल्लवथ. KS तिर्यग्भूता for तिरश्चीना.

एवमेम ॥ ३६ ॥

एवं इत्यव्ययं एम इति भवति। एम रामु कुणइ, एवं रामः करोति ॥ ३६ ॥

पियसंगमि कउ निद्दडी पियहों परोक्खहों केम।
महु बिण्णि वि विण्णासिअ निद्द न एम न तेम ॥ ५५ ॥
[= हे. ४१८·१]

[प्रियसंगमे कुतो निद्रा प्रियस्य परोक्षस्य कथम्।
मम द्वे अपि विनाशिते, निद्रा न एवं न तथा ॥]

नहि नाहि ॥ ३७ ॥

नहि इत्यव्ययं नाहि इति भवति। नाहि धम्मु, न हि धर्मः ॥ ३७ ॥

एत्तहें मेह पिअन्ति जलु एत्तहें वडवाणलु आवट्टइ।
पेक्खु गहीरिम साअरहों एक्क वि कणिअ नाहि ओहट्टइ ॥ ५६ ॥
[= हे. ४१९·४]

[इतो मेघाः पिबन्ति जलमितो वडवानल आवर्तते।
पश्य गभीरत्वं सागरस्य एकापि कणिका नहि अपहीयते ॥]

प्रत्युत पच्चलिउ ॥ ३८ ॥

प्रत्युत इत्यव्ययं पच्चलिउ इति भवति। पच्चलिउ सुघु, प्रत्युत सुखम् ॥ ३८ ॥

---

36. T एमः for एम in the Sūtra. KM om. from एम रामु down to करोति. St 55. KS णिद्दइ; T निद्दासि for णिद्दडी. KM मइ बे वि विनासिअ निद्दड एम न जिअ तेम (M एमह जाअ) for the second half of stanza 55. KS मया द्वे अपि नाशिते for मम द्वे अपि विनाशिते. KMS नैवं निद्रा न जायते तथा for निद्रा नैवं न तथा. 37. KM om. नाहि धम्मु नहि धर्मः. St 56. KS आवत्तइ; T आवग्गइ for आवट्टइ. M om. the second and 3rd lines of Stanza 56. KMS काणिआ for कणिअ. K नाहिहिइ; M नाहिहिअ; T ओहग्गइ for ओहट्टइ. KST आवर्तयति for अपहीयते. 38. B पच्छलिउ; K पच्चलिउ; for पच्चालिउ in the Sūtra, Com. and illustrations.

सव्वसलोणी गोरडी नवखी क वि विसगंठि ।
भडु पच्चलिउ सो मरइ जासु न लग्गइ कंठि ॥ ५७ ॥
[= हे. ४२०·३]

[सर्वसलावण्या गौरी नवीना कापि विषग्रन्थिः ।
भटः प्रत्युत स म्रियते यस्य न लगति कण्ठे ॥]

ग्रन्थिरित्यत्र ' लिङ्गमतन्त्रम् ' [३·४·६७] इति सूत्रात्स्त्रीलिङ्गता ॥

एवमेव एमइ ॥ ३९ ॥

एवमेव इत्यव्यय एमइ इति भवति । एमइ लोगु, एवमेव लोकः ॥ ३९ ॥

अंगहिँ अंगु न मिलिउँ हलि अहरे अहरु न पत्तु ।
पिअ जोअन्तिहें मुहकवँलु एमइ सुरउ समत्तु ॥ ५८ ॥
[= हे. ३३२·२]

[अङ्गैरङ्गं न मिलितं सखि अधरेण अधरो न प्राप्तः ।
प्रियस्य पश्यन्त्या मुखकमलं एवमेव सुरत समाप्तम् ॥]

समं समाणु ॥ ४० ॥

समं इत्यव्ययं समाणु इति भवति । रामेण समाणु, रामेण समम् ॥ ४० ॥

कंतु जं सीहहों उवमिअइ तं महु खंडिउ माणु ।
सीहु अरक्खअ गअ हणइ पिउ पयरक्खसमाणु ॥ ५९ ॥
[= हे. ४१८·२]

[कान्तो यत्सिंहस्योपमीयते तन्मम खण्डितो मानः ।
सिंहोऽरक्षकान्गजान्हन्ति प्रियः पदरक्षैः समम् ॥]

St 57. K पड्डु for भड्डु. K सर्वसमलावण्या for सर्वसलावण्या. K नवका यापि, M नवका कापि. for नवीना कापि. M विषमग्रथिः for विषग्रन्थिः. 39. KM om. एमइ लोगु, एवमेव लोकः. St. 58. M अगहे for अगहिँ. M अहि for हलि. KMST पिअहो निअतिहे for पिअ जोअतिहें. KM एवइ सुरतु for एमइ सुरउ. KS हला for सखि. 40. KM om. रामेण समाणु, रामेण समम्. St. 59. KS कतु ह सीहहो हुवमिअइ for कतु जं सीहहों उवमिअइ. KMT पररक्खसमाणु for पयरक्खसमाणु. KS य· for यत्. KMT पररक्षासम for पदरक्षैः समम्.

किल किर ॥ ४१ ॥

अपभ्रंशे किल इत्यव्ययं किर इति भवति ॥ ४१ ॥

न किर खाइ न पिअइ न विद्दवइ धम्मि न वेच्चइ रूअडउ ।
इह किवणु न जाणइ जह जमहौँ खणेँण पहुच्चइ दूअडउ ॥ ६० ॥
[= हे. ४१९.१]

[न किल खादति न पिवति न विद्रवति धर्मे न व्ययति रूपकम् ।
इह कृपणो न जानाति यथा यमस्य क्षणेन प्रभवति दूतः ॥]

पग्गिम प्राइम प्राउ प्राइव प्रायसः ॥ ४२ ॥

प्रायस् इत्यव्ययं अपभ्रंशे पग्गिम प्राइम प्राउ प्राइव इति चतुर्धा प्रयोज्यम् । पग्गिम चवलु, प्रायश्चपलः इत्यादि ॥ ४२ ॥

एसी पिउ रूसेसुँ हउँ रुट्ठी मइँ अणुणेइ ।
पग्गिम एइँ मणोरहइँ दुक्करु दइवु करेइ ॥ ६१ ॥
[= हे. ४१४.४]

[एष्यति प्रियः रुष्याम्यहं रुष्टा मामनुनयति ।
प्राय एतान्मनोरथान्दुष्करं दैवं कारयति ॥]

प्राइम मुणिहँ वि भंतडी ते मणिअडा गणन्ति ।
अखइ निरामइ परमपइ अज्ज वि पउ न लहन्ति ॥ ६२ ॥
[= हे. ४१४.२]

---

41. St.60. M रूअड्ड इ for रूअडउ. M जिह for जह. KM डूअडउ; T दूआसउ for दूअडउ. K प्रयच्छति for व्ययति. KM प्रभविष्यति; T पर्याप्नोति for प्रभवति. 42. MT प्रायशः for प्रायसः. in the Sūtra. KM om. पग्गिम चवलु, प्रायश्चपल इत्यादि. St. 61. KS एसेइ; M एसिइ for एसी. KM रूसेउ for रूसेसुँ. KM रुट्ठि मइ for रुट्ठी मइँ. KM एअ मणोरहअ for एइँ मणोरहइँ. KM दुक्खर दइउ करोइ. K प्रायशः for प्रायः. K दुष्करान्करोति दैवं. St. 62. KM प्राइंव; T प्राइव for प्राइम. KS तंतडी; M हंतडी for भंतडी. KM अक्खई for अखइ. KMT लउ for पउ. K प्रायशो for प्रायः. K विभ्रातिः; T विश्रांतिः for अपि भ्रान्तिः. K मणीन्मानयंति for मणीन्गणयन्ति. K अद्यापि लयं न लक्ष्यंते for अद्यापि पदं न लभन्ते.

[प्रायो मुनीनामपि भ्रान्ति ते मणीन्गणयन्ति ।
अक्षये निरामये परमपदे अद्यापि पदं न लभन्ते ॥]

अन्ने ते दीहर लोअण अन्नु त भुअजुअलु ।
अन्नु सु घणथणहारु अन्नु जि मुहकमॅलु ।
अन्नु सु केसकलाउ अन्नु जि प्राउ विहि ।
जेण णिअंबिणि घडिअ स गुणलाअण्णणिहि ॥ ६३ ॥
[= हे. ४१४·१]

[अन्ये ते दीर्घे लोचने अन्यत्तद् भुजयुगलम् ।
अन्यः स घनस्तनभार. अन्यदेव मुखकमलम् ।
अन्यः स केशकलाप. अन्य एव प्रायो विधि· ।
येन नितम्बिनी घटिता सा गुणलावण्यनिधिः ॥]

अंसुजलें प्राइव गोरिअहें सहि उव्वत्ता नअणसर ।
ते संमुह संपेसिआ देन्ति तिरिच्छी घत्त पर ॥ ६४ ॥
[= हे. ४१४·३]

[अश्रुजलेन प्रायो गौर्या सखि उद्वान्ते नयनसरसी ।
ते संमुखं संप्रेषिते ददतास्तिर्यग्घातं परम् ॥]

दिवा दिवे ॥ ४३ ॥

दिवा इत्यव्ययं दिवे इति भवति । दिवें दिवें गंगण्हाणु [८]॥४३॥

सह सहुं ॥ ४४ ॥

सह इत्यव्ययं सहुं इति भवति ॥ ४४ ॥

St. 63. KT अन्नु for अन्ने. K हुअजसलु; M हुअजअलं for भुअजुअलु. KMT थणभारु for थणहारु. K केसकलाउ पिहु; T केसकलापु सु for सु केसकलाउ. KS विह for विहि. K एहु सगुणलाअण्णणिहि, M सा गुणलाअण्णगहि for स गुणलाअण्णणिहि. T घनस्तनहरः for घनस्तनभारः. KM सद्गुणलावण्यनिधि. for सा गुण°. St. 64. K गोरिहिहे; M गोरडिए for गोरिअहें. M उव्वत्ता; T उप्पंता for उव्वता. K णअणसरे for °सर. K उद्वाता आर्द्रा नयनशरा:; M उद्वास्ता, T उभ्राता नयनशराः for उद्वान्ते नयनसरसी. KT संमुखं प्रेषिता ददति तिर्यक्क्षेप परं.

जइ पवसंतें सहुँ न गय न मुअ विओएं तस्सु ।
लज्जिज्जइ संदेसडा देंती सुहअजणस्सु ॥ ६५ ॥
[= हे. ४१९.३]

[यदि प्रवसता सह न गता न मृता वियोगेन तस्य ।
लज्जते संदेशान्ददती सुभगजनस्य ॥]

मा मं ॥ ४५ ॥

मा इत्यव्ययं मं इति भवति । मं धणि करहि विसाउ ॥ ४५ ॥
[= हे. ३८५.१]

प्रायोग्रहणात्

माणि पणट्ठइ जइ ण तणु तो देसडा चइज्ज ।
मा दुज्जणकरपल्लवेँहिँ दंसिज्जन्तु भमेज्ज ॥ ६६ ॥
[= हे. ४१८.४]

[माने प्रनष्टे यदि न तनुं ततो देशं त्यजेत् ।
मा दुर्जनकरपल्लवैर्दर्श्यमानो भ्रमेत् ॥]

कुतः कउ कहंतिहु ॥ ४६ ॥

अपभ्रंशे कुत इत्यव्ययं कउ कहंतिहु इति च भवति । कउ गदु, कहंतिहु गदु, कुतो गतः ॥ ४६ ॥

St.65.M जदि for जइ.B पवसंते; KM पवसंतेण; T पविसिंतेन for पवसंतें. B गयअ,K मुअ;T मअ for गय.B संदेहसडा for सदेसडा.B दिंतेहिं;KMT देंतिहिं for देंती. KMT सह न मृता. KM लक्ष्यते for लज्जते.M सुभगजनकस्य for °जनस्य. 45. KM करउ for करहि. After विसाउ KT add मा धन्ये कुरु विषाद. St. 66. तो तं देसु जइज्ज for तो देसडा चइज्ज. MT हमेज्जा for भमेज्ज. K तदा तं देशं त्यजेत् for ततो देशं त्यजेत्. 46. M कहु for कउ in the Sūtra, Com. and illustrations. B कहुतिहु in the Sūtra and Com. K om. कउ गदु...कुतो गतः.

महु कन्तहोँ गुट्ठट्ठिअहोँ-कउ झुंपडा वलन्ति ।
अह रिउरुहिरें उल्लवइ अह अप्पणे न भंति ।। ६७ ।।
[= हे. ४१६.१]

[मम कान्तस्य गोष्ठस्थितस्य कुतः कुटीरकानि ज्वलन्ति ।
अथ रिपुरुधिरेणार्द्रयति अथात्मीयेन न भ्रान्तिः ।।]

घूमु कहंतिहु उट्ठिअउ [७०] ।।

अथवा मनागहवइ मणाउं ।। ४७ ।।

अथवा मनाक् इत्येतौ अहवइ मणाउं इति भवतः । अहवइ ण सुहं ताहु, अथवा न सुखं तस्य । किं पि मणाउं महु पिअहोँ [६९] ।। किमपि मनाङ् मम प्रियस्य ।।४७।।

जाइज्जइ ताहिँ देसडइ लब्भइ पिअहोँ पमाणु ।
जइ आवइ तो आणिअइ अहवइ तं जि निवाणु ।। ६८ ।।
[= हे. ४१९.२]

[गम्यते तत्र देशे लभ्यते प्रियस्य प्रमाणम् ।
यद्यागच्छति तदानीयते अथवा तदेव निर्वाणम् ।।]

विहवि पणट्ठइ वंकडउ रिद्धिएँ जणसामण्णु ।
किं पि मणाउं महु पिअहोँ ससि अणुहरइ न अण्णु ।। ६९ ।।
[= हे. ४१८.६]

[विभवे प्रनष्टे वक्रः ऋद्धौ जनसामान्य ।
किमपि मनाङ् मम प्रियस्य शशी अनुहरति नान्यः ।।]

St. 67. M मम for महु. KM गोट्ठट्ठिअहो for गुट्ठ°. KM कहुं झंपडअ for कउ झुंपडा. KM °रुहिरें दुजंतइ अह अप्पाणिं ण हति for रिपुरुधिरेण...भ्रान्तिः. KMT तृणकुटीरकाः for कुटीरकानि. KMT विध्यापयति for आर्द्रयति. K यथात्मीयेन for अथात्मीयेन. K उट्ठिउ for उट्ठिअउ after which it gives its छाया. 47. M अभवइ for अहवइ in the Sūtra. KM तासा for तस्य. KM om. from किंपि मणाउं down to the छाया of St. 68. St. 69. B रिद्धी; KS रिट्ठिहि for रिद्धिएँ. K ऋद्धिभिः for ऋद्धौ.

इतसेत्तहे ॥ ४८ ॥

इतस् इत्यव्ययं एत्तहे इति भवति । एत्त हैं मेह पिअन्ति जलु [५६] ॥ ४८ ॥

पश्चात्पच्छइ ॥ ४९ ॥

अपभ्रंशे पश्चादित्यव्ययं पच्छइ इति भवति । पच्छइ होइ विहाणु [१२८] ॥ ४९ ॥

ततस्तदा तो ॥ ५० ॥

ततस् तदा इत्येतौ तो इति भवतः। तो गदु, ततो गतः, तदा गतो वा । जइ भग्गा पारक्कडा तो सहि मज्झु पिएण [७] ॥ ५० ॥

त्वनुसाहावन्यथासर्वौ ॥ ५१ ॥

अन्यथा सर्व इत्येतौ अनु साह इति यथासंख्यं तु भवतः । अनु कदु, अन्यथा कृतम् ॥ ५१ ॥

विरहाणलजालकरालिअउ पहिउ को वि बुड्डिवि ठिअउ ।
अनु सिसिरकालि सीअलजलहु धूमु कहंतिहु उट्ठिअउ ॥ ७० ॥
[विरहानलज्वालाकरालितः पथिकः कोऽपि निमज्य स्थितः ।
अन्यथा शिशिरकाले शीतलजलाद्धूमः कुत उत्थितः ॥]

पक्षे अन्नहा ॥ साहु वि लोउ तडप्फडइ [२१] ॥

किं काइंकवणौ ॥ ५२ ॥

अपभ्रंशे किंशब्दः काइं कवण इत्यादेशावापद्यते ॥ ५२ ॥

---

48. After जलु B adds इतो मेघाः पिवन्ति जलम्. 49. पच्छ in the Sutra and Com.; T पच्छिइ, in the Sūtra, Com. and illustrations. After विहाणु adds पश्चाद्भवति विभातम्. 50. KM om. तो गदु... गतो वा. KMT give here St. 7 in full with पारकेडा for पारक्कडा and प्रिएण for पिएण. 51. KM om. अनु कदु...कृतम्, St. 70. KM °करालिअदु for °करालिअउ. B ठिअओ for ठिअउ. B सीअलजलु for °जलहु. B उट्ठिअओ for उट्ठिअउ. After तडप्फडइ B adds साधुरपि तडफडायते (ताम्यति).

जइ सु न आवइ दूइ धरु काँइ अहो मुहु तुज्झु ।
वअणु जु खंडइ तउ सहिए सो पिउ होइ न मज्झु ॥ ७१ ॥
[=हे. ३६७·१]

[यदि स नायाति दूति गृहं किमधो मुखं तव ।
वचनं यः खण्डयति तव सखि स प्रियो भवति न मम ॥]

काइँ न दूरे पेक्खइ [=हे.३४९·१] । ताहँ पराई कवण घिण [४८]॥ ॥ ५२ ॥

उन्नविच्चवुत्ता विषण्णवर्त्मोक्ताः ॥ ५३ ॥

विषण्ण वर्त्म उक्त इत्येते उन्न विच्च वुत्त इति यथासंख्यं भवन्ति । ॥ ५३ ॥

मइँ वुत्तउँ तुहुँ धुरु धरहि कसुरेसि विमुक्कइ ।
पइँ विणु धवल न चडइ भरु एमइ उन्नउ काइं ॥ ७२ ॥
[=हे. ४२१·१]

[मया उक्तम्—त्वं धुरं धर, कस्य कृते विमुच्यते ।
त्वया विना धवल न आरोहति भर', एवमेव विषण्णः किम् ॥]

जं मणु विच्चि न माइ [११८] ॥

अत्खुः परपरस्य ॥ ५४ ॥

अपभ्रंशे परस्परशब्दस्य खुः आदि' अद्भवति ॥ ५४ ॥

St.71. K आअइ for आवइ. KM तुह वि सहि for तउ सहिए. K यदि न समायाति for यदि स नायाति. K तवापि सखि for तव सखि. KM दूरे देक्खइ for दूरे पेक्खइ. 53. M पुन्नपिच्चपित्ता for उन्नविच्चवुत्ता in the Sūtra and Com.; T अन्न for उन्न in the Sūtra and Com.; T अत्ता for वुत्ता in the Sūtra and Com. M पद्म for वर्त्म. St. 72. KM तहु धुरु धर for तुहुँ धुरु धर. B कसरेहिं विगुत्ताइं for कसुरेसि विमुक्कइ. M विमुक्काइ for विमुक्कइ. KM तइ विणु for पइँ विणु. KM एंवइ for एमइ. K कस्यार्थे विमुक्ता for कस्य कृते विमुच्यते. KM जे मणु विच्चइ न माइ for जं मणु विच्चि न माइ. 54. T अत्खुः परस्य for the Sūtra. T परस्य for परस्परशब्दस्य.

ते मुग्गडा हराविआ जे परिविट्ठा ताहं ।
अवरोप्परु जोअंताहं सामिउ गंजिउ जाहं ॥ ७३ ॥
[= हे. ४०९·१]

[ते मुद्गा हारिता ये परिविष्टास्तेषाम् ।
परस्परं पश्यतां स्वामी परिभूतो येषाम् ॥]

अन्यादृशस्याण्णाइसावराइसौ ॥ ५५ ॥

अपभ्रंशे अन्यादृशस्य अण्णाइस अवराइस इत्यादेशौ भवतः ।
अण्णाइसु । अवराइसु ॥ ५५ ॥

वहिल्लगाः शीघ्रादीनाम् ॥ ५६ ॥

अपभ्रंशे शीघ्रादीनां वहिल्लादय आदेशाः प्रायो भवन्ति ॥ ५६ ॥
शीघ्रस्य वहिल्लः—

एक्कु कइह वि न आवहि अन्नु वहिल्लउ जाहि ।
मइँ मित्तडा प्रमाणिअउं पइँ जेहउ खलु नाहि ॥ ७४ ॥
[= हे. ४२२·१]

[एकं कदाचिदपि नायासि, अन्यत् शीघ्रं यासि ।
मया मित्र प्रमाणितं त्वं यथा खलो नहि ॥]

अस्मिन्नाणे कस्य किं भवति । तथाहि—

St.73. KT परविट्ठा for परिविट्ठा. KM अवअंताहं for जोअंताहं. KM हंजिउ for गंजिउ. KMT ते मुग्धा ये परं प्रविष्टाः for ते मुद्गा... परिविष्टाः. 55. T °अवराइसौ for °अवराइसौ in the Sūtra and Com. 56. St. 74. KM एक्कु कइवि ण आवहि for एक्कु कइह वि ण आवहि. KMT महि मितडअ पवाणिगअउ तइ (M तउ) जेहउ for मइँ मित्तडा पमाणिअउं पइँ जेहउ. KM मित्रं प्रमाणितं for मित्र प्रमाणितं. KMT त्वया याइक् खलो नहि for त्वं यथा खलो नहि. Kom. अस्मिन्नागे कस्य किं भवति.

झकटकस्य घग्घल —

जिव कुडरिंग तिव घग्घलइँ जिम नइ तिम वल्णाइं ।
जिम डोंगर तिम कोट्टरइँ हिआ विसूरहि काइं ॥ ७५ ॥

[=हे ४२२·२]

[यत्र कुडुरुगास्तत्र झकटका, यत्र नदी तत्र वल्नानि ।
यत्र पर्वतास्तत्र कोटराणि हृदय खिद्यसे किम् ॥]

रम्यस्य रवण्णः—

सरिहिँ न सरेँहिँ सरवरहिँ नवि उज्जाणवणेहिँ ।
देस रवण्णा होन्ति वढ निवसन्तेँहिँ सुअणेहिँ ॥ ७६ ॥

[=हे. ४२२·१०]

[सरिद्भिर्न सरोभिर्न सरोवरैः नापि उद्यानवनैः ।
देशा रम्या भवन्ति मूढ निवसद्भिः सज्जनैः ॥]

यद्यद् दृष्टं तत्तद् इत्यस्य जाइट्ठिआ—

अह रच्चसि जाइट्ठिअएँ हिअडा मुद्धसहाव ।
लोहेँ फुट्टणएण जिव घणा सहेसहि ताव ॥ ७७ ॥

[=हे. ४२२·१७]

[अथ रज्यसे यद्दृष्टं तत्र हृदय मुग्धस्वभाव ।
लोहेन स्फुटता यथा घना सहिष्यसे तावद् ॥]

KMS कंटकस्य घंघलः; T झषटकस्य घग्घलः for झकटकस्य घग्घलः. St. 75 KMT घंघलाइं for घग्घलइ. M कोडराइं for कोट्टरइँ. KM यथा कुडुरुपास्तथा कंटकाः for यत्र कुडुरुपास्तत्र झकटकाः (कलहाः). M तथा वनानि for तत्र वल्नानि. KM यथा for यत्र. St. 76. KT न सरिहि न सरवरेहि for सरिहिँ न सरेँहिँ न सरवरहिँ. KM न सरिद्भिर्न सरोवरैः for सरिद्भिर्न सरोभिर्न सरोवरैः. K जाइट्ठिला; T जाइंठिआ for जाइट्ठिआ here and in illustration below. K अइरच्चसि for अह रच्चसि. K हिअअ मुद्धसहावा for हिअडा मुद्धसहाव. KM पट्टणएण for फुट्टणएण. KSM घण for घणा. K अथिरज्यसे; M अयि रज्यसे for अथ रज्यसे. KM लोभेन स्फुटगोलेन यथा घनान् सहिष्यसे तापान्. T स्फुटनशीलेन for स्फुटता.

पृथक्पृथक् इत्यस्य जुअंजुअः—

एक्क कुडुल्ली पंचहिँ रुद्धी तहँ पंचहँ वि जुअंजुअ वुद्धी ।
बहिणिऍ तं घरु कह किवँ नन्दउ जेत्थु कुडुंबउँ अप्पणछंदउ ॥७८॥

[हे.= ४२२·१२]

[एका कुटी पञ्चभी रुद्धा तेषा पञ्चानामपि पृथक्पृथग्बुद्धिः ।
भगिनि तद्गृहं कथं नन्दता यत्र कुटुम्बकं आत्मच्छन्दकम् ॥]

भयस्य द्रवक्कः—

दिवेँहिँ विढत्तउँ खाहि वढ संचि म एक्कु वि द्रम्मु ।
को वि द्रवक्कउ सो पडइ जेण समप्पइ जम्मु ॥ ७९ ॥

[=हे. ४२२·४]

[दिवसैरर्जितं खाद मूढ संचिनु मा एकमपि द्रम्मम् ।
किमपि भयं तत्पतति येन समाप्यते जन्म ॥]

मा भैषीरित्यस्य स्त्रीलिङ्गे मब्भीसडी—

सत्थावत्थहँ आलवणु साहु वि लोउ करेइ ।
आदन्नहं मब्भीसडी जो सज्जणु सो देइ ॥ ८० ॥

[हे. =४२२·१६]

[स्वस्थावस्थानामालपनं सर्वोऽपि लोकः करोति ।
आर्तानां मा भैषीरिति यः सज्जनः स ददाति ॥]

St.78. KM रुद्धा for रुद्धी. KM तहुं पंचहुं for तहँ पंचहँ. KM कहिं किम for कह किवँ. KM नंददु for नंदउ. KM अप्पणछंदु KM एतद् गृहं for तद् गृहं. M आत्मच्छदकः for °च्छन्दकम्. K डवक्क for द्रवक्कः here and in illustration. St.79. KS म सचिणु एक्कु वि दम्मु for संचि म एक्कु वि द्रम्मु. K डवक्कउ, M डवरु for द्रवक्कउ. KM मा संचिनु एकमपि मुहूर्तं for संचिनु मा एकमपि द्रम्मम्. M प्रतिभयेन समाप्यते for येन समाप्यते. KMT स्त्रीवन्मब्भीसडी for स्त्रीलिङ्गे मब्भीसडी. St.80. K अथावत्थह for सत्थावत्थहँ. M आलपणु for आलवणु. KMT सीदंतहं for आदन्नहं. KMT सीदता for आर्तानां. KMT °रित्यभयं यः for °रिति यः.

अवस्कन्दस्य दडवड:—

चलेँहिँ चलन्तेँहिँ लोअणेँहिँ जे तइँ दिट्ठा वालि ।
ताहिँ मअरद्धअदडवडउ पडइ अपूरइ कालि ॥ ८१ ॥

[= हे. ४२२·१४]

[चलैश्चलद्भिर्लोचनैर्ये त्वया दृष्टा वाले ।
तेषु मकरध्वजावस्कन्द पतत्यपूर्णे काले ॥]

आत्मीयस्य अप्पण —

फोडेन्ति जे हिअडउँ अप्पणउँ [४९] ॥

गाढस्य निच्चट्ट —

विहवे कस्सु थिरत्तणउँ जोव्वणि कस्सु मरट्टु ।
सो लेखडउ पठाविअउ जो लग्गइ निच्चट्टु ॥ ८२ ॥

[= हे. ४२२·६]

[विभवे कस्य स्थिरत्वं यौवने कस्य गर्वः ।
स लेख प्रस्थाप्यता यो लगति गाढम् ॥]

क्रीडायां खेड्ड —

खेड्डयं कयमम्हेहिं निच्छयं किं पयंपह ।
अणुरत्ताउ भत्ताउ अम्हे मा चय सामिअ ॥ ८३ ॥

[= हे. ४२२·९]

St. 81. KMS वलतेंहिं for चलंतेंहिँ. KM वडइ for पडइ. M आपूरिअकालि for अपूरइ कालि. KSM वलद्भ्या for चञ्चलैः. M आपूरिते for अपूरिते. KT आत्मीयस्य अप्पणअ. K फोडंति for फोडेंति. St. 82. K लेहडउ पडाविवइ for लेखडउ पठाविसउ. M पठापिउ for पठाविअउ. KM प्रस्थाप्यते for प्रस्थाप्यता. St. 83. KM खेड्कं for खेड्डय. KS पवहस for पयंपह KM हत्ताउ for भत्ताउ. K प्रवदत, M प्रवदथ for प्रजल्पत. K असडल्लु; MS असद्दलु for असड्ढलु. K मरघरु for मअरहरु KMT वरहिणु for वरिहिणु. KM दूरट्ठिअहं for दूरठिआहँ. KM कस्मिन् for कुत्र in छाया.

[क्रीडा कृतास्माभिर्निश्चयं किं प्रजल्पत ।
अनुरक्तान्भक्तानस्मान्मा त्यज स्वामिन् ॥]

असाधारणस्य असड्ढलः—

काहिँ ससहरु काहिँ मअरहरु काहिँ बरिहिणु काहिँ मेहु ।
दूरठिआहॅं वि सज्जणहं होइ असड्ढलु नेहु ॥ ८४ ॥
[= हे. ४२२·७]

[कुत्र शशधरः कुत्र मकरगृहं कुत्र बार्हिणः कुत्र मेघः ।
दूरस्थितानामपि सज्जनाना भवत्यसाधारणः स्नेहः ॥]

नवस्य नवखः—

नवखी क वि विसगंठि [५७] ॥

मूढस्य नालिअवढौ—

जो पुणु मणि जि खसिफसिहूअउ ।चिन्तइ देइ न द्रम्मु न रूअउ ।
रइवसभमिरु करग्गुल्लालिउ घरहिँ जि कोंतु गुणइ सो नालिउ॥८५॥
[= हे. ४२२·१३]

[यः पुनर्मनस्येव व्याकुलीभूत-
श्चिन्तयति ददाति न द्रम्मं न रूपकम् ।
रतिवशभ्रमणशीलः कराग्रोल्लालितं
गृहेष्वेव कुन्तं गुणयति स मूढः ॥]

दिवेँहिं विढत्तउँ खाहि वढ [७७] ॥

St. 85. KM मणिए महंतडउ; T मणि ए खसप्फसिहु for मणि जि खसफसिहूअउ. KSM दम्मु for द्रम्मु. T रइअउ for रूअउ. KM करग्गल्लासिदु for करग्गुल्लालिउ. KS घेरहिं for घरहिँ. K भ्रांतीभूतः; M भ्रांतोभूत for व्याकुलीभूतः. KM कराग्रोल्लासितं for °ग्रोल्लालितं.

अस्पृश्यसंसर्गस्य विट्टाल:—

जे छड्डेविणु रअणनिहि अप्पउँ तडि घल्लन्ति ।
तहँ संखहँ विट्टालु पर फुक्किज्जंत भमन्ति ।। ८६ ।।
[=हे. ४२२·३]

[ये त्यक्त्वा रत्ननिधिमात्मानं तटे क्षिपन्ति ।
तेषां शंखानामस्पृश्यसंसर्ग:, परं फूत्क्रियमाणा भ्रमन्ति ।।]

अद्भुतस्य ढक्करि:—

हिअडा पइँ बहु बोल्लिअउँ महु अग्गइ सयवार ।
फुट्टिसु पिएँ पवसंति हउँ भंडय ढक्करिसार ।। ८७ ।।
[=हे. ४२२·११]

[हृदय त्वया बहु उक्तं ममाग्रे शतवारम् ।
स्फुटिष्यामि प्रिये प्रवसति अहं, भण्डक अद्भुतसार ।।]

कौतुकस्य कोड्ड:—

कुंजरु अन्नहँ तरुवरहं कोड्डेँण घल्लइ हत्थु ।
मणु पुणु एक्कहिँ सल्लइहिं जइ पुच्छह परमत्थु ।। ८८ ।।
[=हे. ४२२·८]

[कुञ्जरोऽन्येषु तरुवरेषु कौतुकेन क्षिपति हस्तम् ।
मन: पुनरेकस्यां शल्लक्यां यदि पृच्छत परमार्थम् ।।]

हे सखीत्यस्य हेल्लि:—

हेल्लि म जंपहि आलु [४८] ।।

K विश्टालु for विट्टाल everywhere, T विर्गाल: for विट्टाल:. St.86. KS जे पुणु मुचिवि for जे छड्डेविणु. KS हुक्किज्जत for फुक्किज्जत KS ये पुनर्मुक्त्वा for ये त्यक्त्वा. T भ्रांत्क्रियमाणा for फूत्क्रियमाणा:. KS ढकरि, T ढक्कारी for ढक्करि:. St. 87. KMS हिअडा तुइ (M तुह बहु बोल्लिअ for first half. KMS अगदु for अग्गउ. KMS फुट्टिउ for फुट्टिसु. KMS हडय for भंडय. M स्फुटिष्ये for स्फुटिष्यामि. St. 88. KS कुंजर for कुंजरु. KMS कोडें झलइ हत्थु for कोड्डेँण घल्लइ हत्थु. T हेली for हेल्लि:. BT झक्खइ for जंपहि.

यदेश्छुड्डुः—

विहि विणडउ पीडन्तु गह मं धणि करहि विसाउ ।
संपइ कड्ढउँ वेस जिम छुड्डु अग्घइ ववसाउ ॥ ८९ ॥
[= हे. ३८५·१]

[विधिर्विनटतु पीडयन्तु ग्रहाः मा धन्ये कुरु विषादम् ।
संपदं कर्षामि वेश्येव यदि अर्घति व्यवसायम् ॥]

संबन्धिनः केरतणौः—

गअउ सु केसरि पिअहु जलु निच्चिंतइ हरिणाइं ।
जसु केरएँ हुंकारडएं मुहहु पडन्ति तिणाइं ॥ ९० ॥
[= हे. ४२२·१५]

[गतः स केसरी पिबत जलं निश्चिन्ता हरिणाः ।
यस्य संबन्धिना हुंकारेण मुखात्पतन्ति तृणानि ॥]

जइ भग्गा अम्हहंतणा [७] ॥

दृष्टेर्द्रेहिः—

एक्कमेक्कउँ जइ वि पेक्खइ हरि सुट्ठु सव्वायरेँण ।
तो वि द्रेहि जहिँ कहिँ वि राही ।
को सक्कइ संवरेवि दड्ढनअणा नेहें पलुट्टा ॥ ९१ ॥
[= हे. ४२२·५]

St. 89. KS करहु for करहि. KMT वैश्यां यथा for वेश्येव. KS व्यवसायः for व्यवसायम्. KMT केरतणौ संबंधिनः for संबन्धिनः केरतणौ. St. 90. KS स for सु. KS पिअहि for पिअहु. T निच्चिंतउ for निच्चिंतइ. KS केरय; M करअ for केरएं. KM हुंकारेण for हुंकारडएं. KMS तुणाइं for तिणाइं. KM अम्हतणा for अम्हहंतणा. KM दृशो देहि for दृष्टेर्द्रेहिः. St. 91. KS जोएइ for पेक्खइ. KS तउ वि; M तहि for तो वि. KMS देहि for द्रेहि. T संकइ for सक्कइ. KMT दद्धण्ण अणेहिं चलुट्टा (T पलुग्गा) for दड्ढनअणा नेहें पलुट्टा.

[एकमेकं यद्यपि प्रेक्षते हरि सुष्ठु सर्वादरेण ।
तथापि दृष्टिर्यत्र कुत्रापि राधा ।
क शक्नोति संवरीतुं दग्धनयने स्नेहेन पर्यस्ते ॥]

हुहुरुघिग्घिगाः शब्दचेष्टानुकृत्योः ॥ ५७ ॥

अपभ्रंशे हुहुर्वादयः शब्दानुकरणे घिग्घिगादयश्चेष्टानुकरणे यथासंख्यं प्रयोक्तव्याः ॥ ५७ ॥

मइँ जाणिउँ बुड्डीसुँ हउँ पेम्मद्रहि हुहुरु त्ति ।
णवरि अचिंतिअ संपडिअ विप्पिअनाव झडत्ति ॥ ९२ ॥
[= हे. ४२३·१]

[मया ज्ञातं मंक्ष्यामि अहं प्रेमह्रदे हुहुरु इति ।
केवलमचिन्तिता संपतिता विप्रियनौर्झटिति ॥]

आदिग्रहणात्—

खज्जइ न कसरक्केंहिं पिज्जइ नउ घुंटेहिं ।
एमइ होइ सुहच्छडी पिएँ दिट्ठे नअणेहिं ॥ ९३ ॥
[= हे. ४२३·२]

[खाद्यते न कसरत्कैः पीयते न घुण्टैः ।
एवमेव भवति सुखासिका प्रिये दृष्टे नयनाभ्याम् ॥]

इति शब्दानुकरणम् ॥

KMT स्नेहेन प्रतिसुखनागते for स्नेहेन पर्यस्ते. 57. K °घग्घिगा; M घुघिणा; T घुग्घगा. for घिग्घिघाः in the Sūtra. K घुघुप्यादयः; M घुन्यादय for घिग्घिगादयः. St. 92. KS बुड्डीसउ for बुड्डीसु. KS पेम्मद्दहि for °द्रहि. KMS संपडइ for संपडिअ. KS पिअनो for विप्पिअनाव. KS मज्जिष्यामि for मंक्ष्यामि. KS इति अनंतरमपि चिंतितं संपतति प्रियनो झडिति for the second half. St. 93. M om. stanza down to सुखासिका in the छाया. K खज्जइ नउ करसक्केहिं पज्जइ नहि घुट्टेहिं for the first half. T घुग्गेहि for घुंटेहि. K एवहि for एमहि. K सुहअडी for सुहच्छडी. K करसत्कृतैः for कसरत्कैः.

अज्जु वि नाहु महु ज्जि घरि सिद्धत्था वन्देइ ।
ताउँ जि विरहु गवक्खेँहिं मक्कडघिग्घिउ देइ ॥ ९४ ॥
[= हे. ४२३·३]

[अद्यापि नाथो ममैव गृहे सिद्धार्थान्वन्दते ।
तावदेव विरहो गवाक्षेभ्यो मर्कटविभीषिका ददाति ॥]

आदिग्रहणात्—

सिरि जर खंडी लोअडी गलि मणिअडा न वीस ।
तो वि गोट्ठडा कराविआ मुद्धएँ उट्ठबईस ॥ ९५ ॥
[= हे. ४२३·४]

[शिरसि जरा, खण्डिता लोमपुटी, गले मणयो न विंशतिः ।
तथापि गोष्ठस्थाः कारिता मुग्धया उत्तिष्ठोपविश ॥]

इति चेष्टानुकरणम् ॥

अनर्थका घइमादयः ॥ ५८ ॥

अपभ्रंशे घइं इत्यादयो निपाता अनर्थकाः प्रयुज्यन्ते ॥५८॥

St. 94. KMT मक्कड घुग्घिउ for मक्कडघिग्घिउ. KM गवाक्षे मर्कटभीषिका(M भाषिता)विकारं ददाति for गवाक्षेभ्यो मर्कटविभीषिकां ददाति. St. 95. KMS लोअअ for लोअडी. KM मणिगण अडवीसा। (M विंसा, for मणिअडा न वीस KM गोट्ठ for गोट्ठडा. KMS कराविय for कराविआ. KMS मुद्दये दुट्ठबईस for मुद्धएँ उट्ठबईस. KMT खंडा लोचका for खण्डिता लोमपुटी. KM मणिगणा विंशतिः for मणयो न विंशतिः. BKM ततोपि for तथापि. 58. K घइआदयः for घइमादयः. in the Sūtra.

पेम्मडि पच्छायावडा पिउ कलहिअउ विआलि ।
घइँ विवरीरी बुद्धडी होइ विणासहोँ कालि ॥ ९६ ॥
[= हे. ४२४·१]

[प्रेम्णि पश्चात्ताप., प्रियः कलहायितो विकाले ।
खलु विपरीता बुद्धिर्भवति विनाशस्य काले ॥]

आदिग्रहणात् खाइं इत्यादि ॥

॥ इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसर्वविद्याप्रभाव-

श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ

तृतीयाध्यायस्य तृतीयः पादः ॥

St. 96. K पच्छालाउ पिउ for पच्छायावडा KS विवरीरा वद्दडी, T विवरीई बुद्धडी for विवरीरी बुद्धडी. KMS कलहितोऽपराहे; T काले-पराहे for कलहायितो विकाले. M आदिग्रहणात् काइं इत्यादि for आदिग्रहणात्खाइं इत्यादि Colophon: B इति श्रीत्रिविक्रम.. वृत्तौ, KT इति प्राकृत व्याकरणवृत्तौ; M इति व्याकरणवृत्तौ. KT तृतीयस्याध्यायस्य, M तृतीयस्य for तृतीयाध्यायस्य.

चतुर्थः पादः ॥

दिहौ सुपि ॥ १ ॥

अपभ्रंश इत्यनुवर्तते। अपभ्रंशे सुपि परे नाम्नोऽन्त्यस्य स्वरस्य दिहौ दीर्घह्रस्वौ प्रायो भवतः। रामु रामू, रामः ॥ १ ॥

सौ—

ढोल्ला सावँला धण चंपअवण्णी।
णाइ सुवण्णरेह कसवट्टइ दिण्णी ॥ ९७ ॥

[=हे. ३३०·१]

[विटः श्यामलो धन्या चम्पकवर्णा।
इव सुवर्णरेखा कषपट्टे दत्ता ॥]

[Before the beginning of Sūtra 1, Ms. क which was used for the Banaras Edition (our B in Critical Notes), and T₁ and T₂ have the following passage: प्राकृतं, शौरसेनी, मागधी, पैशाची, चूलिकापैशाची, अपभ्रंश इति षड् भाषाः। आसामित्थंकारं शेषातिदेशः—शौरसेनीशेषं प्राकृतवत्; मागधीशेषं शौरसेनीवत्; पैशाचीशेषमपि शौरसेनीवत्; चूलिकापैशाचीशेषं पैशाचीवत्; अपभ्रंशे तु प्रायः शौरसेनीवत् कार्यम्, लिङ्गातन्त्रता च, शेषं प्राकृतवत्। शौरसेन्यामिह प्रकरणे यत्कार्यमुक्तं ततोऽन्यत् प्राकृतवदेव भवति। 'दिहौ मिथः से' इत्यारभ्य 'दस्तस्य शौरसेन्यामखावचोऽस्तोः' इति सूत्रात् प्राग् यानि सूत्राणि, तेषु यान्युदाहरणानि, तान्येव शौरसेन्यां भवन्तीति विभागः प्रतिसूत्रमभ्यूह्य दर्शनीयः. To this passage, T₁ and T₂ add further the following: मागध्यां शौरसेनीवत्, पैशाच्यां शेषं शौरसेनीवत्, चूलिकापैशाच्या शेषं प्राग्वत्, अपभ्रंशे शौरसेनीवत्, शेषं संस्कृतवत्.]

1. M दीहौ सुपि; T दिहौ सरफ (?) for the Sūtra. M om. अपभ्रंश इत्यनुवर्तते. M नाम्न्यतस्य; T नाम्नोन्यस्य for नाम्नोऽन्त्यस्य. M प्रायेण for प्रायो. KM om. रामु रामू रामः. KS om. सौ. St. 97. M सामळा; T सावीळा for सावँला. K चंपावण्णी; S चंदावर्णी for चंपअवण्णी. KS कसगवट्टइ; M कषपट्ट for कसवट्टइ. M चंपकपर्णा; S पंचकवर्गा for °वर्णा. KS कषगपट्टे for कषपट्टे.

आमन्त्र्ये—

ढोल्ला मइँ तुहुँ वारिआ मा करु दीहा माणु ।
निद्दएँ गमिही रत्तडी दडवड होइ विहाणु ॥ ९८ ॥
[= हे. ३३०.२]

[विट मया त्वं वारितो मा कुरु दीर्घं मानम् ।
निद्रया गमिष्यति रात्रिः शीघ्रं भवति प्रभातम् ॥]

स्त्रियाम्—

बिट्टिए मइँ भणिय तुहुँ मा करु वंकी दिट्ठी ।
पुत्ति सकण्णी भल्लि जिम मारइ हिअइ वइट्ठि ॥ ९९ ॥
[= हे. ३३०.३]

[पुत्रि मया भणिता त्वं मा कुरु वक्रा दृष्टिम् ।
पुत्रि सकर्णा भल्लिर्यया मारयति हृदये प्रविष्टा ॥]

जसि—

एइ ति घोडा एह थलि एइ ति निसिआ खग्ग ।
एत्थु मुणीसिम जाणिअइ जे णवि वालइ वग्ग ॥ १०० ॥
[= हे. ३३०.४]

[एते ते घोटका एषा स्थली एते ते निशिताः खड्गाः ।
अत्र मनुष्यत्वं ज्ञायते ये नापि वल्यन्ति वल्गा. ॥]

एवं विभक्त्यन्तरेष्वप्युदाहार्यम् ॥

St. 98. KS तु; M तुह; T तुभ for तुहुँ. KT कुरु for करु. M om. from करु down to वारितः in the छाया. T णिद्देण गमह for णिद्दएँ गमिही. St. 99. KS सुआ for बिट्टिए. K भणिदु for भणिय. KS कुरु for करु. T सगण्णी for सकण्णी. K हल्लि for भल्लि. KS मारदि हिअइ पइट्ठी for मारइ हिअइ वइट्ठी. KST हे शिशो for पुत्रि. KST सकर्णी for सकर्णा. K प्रतिष्ठा for प्रविष्टा. St.100. KM एइ ते for एइ ति. KT ते निसिआ खग्गा for ति निसिआ खग्ग. K मणसिम for मुणीसिम. K विचालदु for वि वालइ. M पग्ग for वग्ग. T_2 एके ते for एते ते. KS अत्र मनस्विता पौरुष, M अत्र पौरुषं for मनुष्यत्व. KS विचलति for वल्यन्ति.

स्वम्यत उत् ॥ २ ॥

अपभ्रंशे स्वमोः परयोरत उकारो भवति । रामु । घडु । पडु ॥ २ ॥

दहमुहु भुवणभअंकरु तोसिअसंकरु णिग्गउ रहवरि चडिअउ ।
चउमुहु छम्मुहु झाइवि एक्कहिँ लाइवि णावइ दइवे घडिअउ ॥ १०१ ॥
[= हे. ३३१·१]

[दशमुखो भुवनभयंकरस्तोषितशंकरो निर्गतो रथोपरि आरूढः ।
चतुर्मुखं षण्मुखं ध्यात्वा एकत्र लगित्वा इव दैवेन घटितः ॥]

ओत्सौ पुंसि तु ॥ ३ ॥

अपभ्रंशे पुंसि वर्तमानस्य नाम्नोऽकारस्य सौ परे ओत्वं वा भवति । रामो । घडो । पडो ॥ ३ ॥

अगलिअनेहनिवट्टाहं जोअणलक्खु वि जाउ ।
वरिससएण वि जो मिलइ सहि सो सोक्खहँ ठाउ ॥ १०२ ॥
[= हे. ३३२·१]

[अगलितस्नेहनिर्वृतानां योजनलक्षमपि यातु ।
वर्षशतेनापि यो मिलति सखि स सौख्याना स्थानम् ॥]

पुंसीति किम् । अंगाहिँ अंगु न मिलिउँ हलि [५८] ॥

---

2. After अपभ्रंशे K adds अकारस्य, but om. अतः. KM om. रामु घडु पडु. St. 101. KS भमंकरु for °भअंकरु. KS णिग्गदु; T णिग्गइ for णिग्गउ. KS रहउवरि; M रहपरि for रहवरि K देवें घडिउ for दइवें घडिअउ. 3. K ओ सौ पुंसि तु; T ओ सौ पुंसि for the Sūtra. M om. सौ परे in Com. KMS om. रामो घडो पडो, St. 102. KS °णेहणुवत्ताहं; T °णेहनिवग्गाहं for °नेहनिवट्टाहं. KS जोअणलक्ख वि जाअदु; M °लक्ख वि जाइ for °लक्खु वि जाउ. KS ठाणु; M ठाइ for ठाउ. MT अकलित° for अगलित°. K स्नेहोनुवृत्तानां; M स्नेहनिवृत्तानां for °स्नेहनिर्वृताना. KT °लक्षमपि जायतां for °लक्षमपि यातु. KS मिलिअदु for मिलिउ.

ए भिसि ॥ ४ ॥

अपभ्रंशे अकारस्य भिसि परे एत्वं तु भवति । रामेहिं । घडेहिं ॥ गुणहिँ न संपइ कित्ति पर [४५] ॥ ४ ॥

टि ॥ ५ ॥

अपभ्रंशे अतः टावचने परे एकारो भवति । पृथग्योगान्न विकल्पः ॥ रामेण । घडेण ॥ ५ ॥

जे महु दिण्णा दिअहडा दइएं पवसन्तेण ।
ताण गणन्तिएँ अंगुलिउ जज्जरिआउ नहेण ॥ १०३ ॥
[= हे. ३३३·१]

[ये मम दत्ता दिवसा दयितेन प्रवसता ।
तान्गणयन्त्या अङ्गुल्यो जर्जरिता नखेन ॥]

ङिनेच्च ॥ ६ ॥

अपभ्रंशे अकारस्य ङिना सह इकार एकारश्च भवति । रामि रामे । घडि घडे ॥ ६ ॥

साअरु उप्परि तणु धरइ तलि घल्लइ रयणाइं ।
सामि सुभिच्चु वि परिहरइ संमाणेइ खलाइं ॥ १०४ ॥
[= हे. ३३४·१]

[सागर उपरि तृणं धरति तले क्षिपति रत्नानि ।
स्वामी सुभृत्यमपि परिहरति संमानयति खलान् ॥]

---

4. M एकारो for एत्व. KM om. रामेहिं घडेहिं. KMT gives the whole stanza गुणहिँ न संपइ here along with its छाया. (K ओड्डिअ = विंशतिकपर्दान्) 5. M om. अतः. KM om. रामेण घडेण. St. 103 M मइ for महु, but मम in छाया. KS दिअसडा for दिअहडा. KS गणतिहे for गणतिए. KT तेषां गणयत्या for तान्गणयन्त्या. 6 M om. अकारस्य. KM om. रामि रामे घडि घडे. St. 104. KS उवरि तणुं धरइ for उप्परि तणु धरइ. K झल्लइ for घल्लइ. KST सहिच्चु for सुभिच्चु. T कीरे क्षिपति रत्न for तले क्षिपति रत्नानि.

ङसेर्हे हु ॥ ७ ॥

अत इति पञ्चम्यन्तविपरिणामः । अपभ्रंशे अकारात्परस्य ङसेः हे-हु इत्यादेशौ भवतः ।

वच्छहें गिण्हइ फलइँ जणु कडु पल्लव वज्जेइ ।
तो वि महद्दुमु सुअणु जिम ते उच्छंगि करेइ ॥ १०५ ॥
[= हे. ३३६.१]

[वृक्षाद् गृह्णाति फलानि जनः कटून्पल्लवान्वर्जयति ।
तथापि महाद्रुमः सुजनो यथा तानुत्सङ्गे करोति ॥]

वच्छहु गेण्हइ, वृक्षाद् गृह्णाति ॥

भ्यसो हुं ॥ ८ ॥

अपभ्रंशे अकारात्परस्य भ्यसः पञ्चमीवहुवचनस्य हुं इत्यादेशो भवति ॥ ८ ॥

दूरुड्डाणें पडिउ खलु अप्पणु जणु मारेइ ।
जिह गिरिसिंगहुँ पडिअ सिल अन्नु वि चूरु करेइ ॥१०६॥
[= हे. ३३७.१]

[दूरोड्डाणेन पतितः खल आत्मानं जनं (च) मारयति ।
यथा गिरिशृङ्गेभ्यः पतिता शिला अन्यदपि चूर्णं करोति ॥]

सुस्सुहो ङसः ॥ ९ ॥

अपभ्रंशे अतः परस्य ङसः सु स्सु हो इति त्रय आदेशा भवन्ति । रामसु । रामस्सु । रामहो ॥ ९ ॥

---

7. KST पचम्यत परिणामः for पञ्चम्यन्तविपरिणामः. St. 105. T वच्छउ for वच्छहें. KS गेण्हइ for गिण्हइ B फलाइ for फलइँ KS दुच्छगि for उच्छंगि. KS ततोपि for तथापि. T सुमनो for सुजनो. 8. St 106. KS दूरुड्डअणहु पडिड्डु; T दूरुगाएं पडिउ for दूरुड्डाणें पडिउ. M जह for जिह. KS दूरोड्डानात्; MT दूरोड्डयनात् for दूरोड्डानेन. M पतिताः शिलाः अन्यदपि चूर्णं कुर्वंति for पतिता शिला...करोति. 9. KM om. रामसु रामस्सु रामहो.

जो गुण गोवइ अप्पणा पअड़ा करइ परस्सु ।
तसु हउँ कलिजुगि दुल्लहहौँ वलि किज्जउ सुअणस्सु ॥ १०७ ॥
(= हे. ३३८·१]

[यो गुणान्गोपायत्यात्मनः प्रकटान्करोति परस्य ।
तस्याहं कलियुगे दुर्लभस्य वलिं करोमि सुजनस्य ॥]

आमो हं ॥ १० ॥

अपभ्रंशे अकारात्परस्यामः हं इत्यादेशो भवति ॥ १० ॥

तणहँ तइज्जी भंगि नवि तें अवडयडि वसन्ति ।
अह जणु लग्गिवि उत्तरइ अह सह सइँ मज्जन्ति ॥ १०८ ॥
[= हे. ३३९·१]

[तृणाना तृतीया भङ्गिर्नापि तेनावटनटे वसन्ति ।
अथ जनो लगित्वा उत्तरति अथ सह स्वयं मज्जन्ति ॥]

टो णानुस्वारौ ॥ ११ ॥

अपभ्रंशे अतः परस्य टावचनस्य णत्वमनुस्वारश्च भवतः । दइएं पवसन्तेण [१०३] ॥ ११ ॥

एं चेदुतः ॥ १२ ॥

अपभ्रंशे इकारादुकाराच्च परस्य टावचनस्य एं इति, चकारात् णानुस्वारौ च भवन्ति ॥ १२ ॥

एं—

अग्गिएं उण्हउँ होइ जग वाएं सीअलु तेवँ ।
जो पुणु अग्गिएं सीअला तसु उण्हत्तणु केवँ ॥ १०९ ॥
[= हे. ३४३·१]

St. 107. KS गुग णवइ अप्पगमु for गुग गोवइ अप्पगा. KS कालिजुइ for कलिजुगि KMT वलि. क्रिये सुजनस्य. 10. St. 108. K हगि, T हग्गि for भंगि. K न अ for न वि. KS दुत्तरइ, M अईइ for उत्तरइ. M तृणादीनां for तृगाना. K भगिन for भङ्गिर्नापि. KMS तानि for तेन. M अपरतटे न संति for अवटतटे वसन्ति. 12 K एम् चेोडदुतः for the Sūtra KS भवतः for भवन्ति. St 109 KS उण्हदु होइ जिम for उण्हउँ होइ जगु KS सीअलु तसु. K उष्णः भवति for उष्णे भवति. K om जगत्. KST यथा वा वायुना सीतल. तथा.

[अग्निना उष्णं भवति जगत् वातेन शीतलं तथा ।
य: पुनरग्निना शीतलस्तस्य उष्णत्वं कथम् ।।]

णानुस्वारौ—

विप्पिअआरउ जइ वि पिउ तोँ वि तं आणहि अज्जु ।
अग्गिण दड्ढा जइ वि घरु तो तें अग्गि कज्जु ॥ ११० ॥
[= हे. ३४३·२]

[विप्रियकारको यद्यपि प्रियः तथापि तं आनयाद्य ।
अग्निना दग्धं यद्यपि गृहं तथापि तेनाग्निना कार्यम् ।।]

एवमुकारान्तादप्युदाहार्यम् ।।

हि हे ङिङस्योः ॥ १३ ॥

अपभ्रंशे इदुद्भ्या परयोः ङि ङसि इत्येतयोः हि हे इत्यादेशौ क्रमेण भवतः ।। १३ ।।

ङेर्हि—

अह विरलपहाउ जि कलिहि धम्मु ।। १११ ।।
[= हे. ३४१·३]

[अथ विरलप्रभाव एव कलौ धर्मः ।]

ङसेर्हे—

गिरिहेँ सिलायलु तरुहेँ फलु घेप्पइ नीसावन्नु ।
घरु मेल्लेप्पिणु माणुसहं तो वि न रुच्चइ रन्नु ॥ ११२ ॥
[= हे. ३४१·१]

[गिरेः शिलातलं तरोः फलं गृह्यते निःसामान्यम् ।
गृहं मुक्त्वा मनुष्याणां तथापि न रोचतेऽरण्यम् ।।

St. 110. K पिदु for पिउ. MT तो तं आणह अज्जु for तोँ वि तं आणहि अज्जु. K तनोपि for तथापि in both places. KMT एवमुकारादपि for एवमुकारान्तादपि उदाहार्यम् 13. M ङिङसेः for ङिङस्योः in the Sūtra. KS इत्येतावादेशौ यथासंख्यं भवतः for इत्यादेशौ क्रमेण भवतः. St. 111. KS अह विरइं पहाउ करिहि धम्मु; M अह विरहं पहाउ जीविह धम्मु. KMT do not give the छाया of St. 111. St. 112. K णूसावण्णु for नीसावन्नु. M पुरु for घरु but गृहं in छाया. K मोल्लेप्पिण for मेल्लेप्पिणु. K मानुषाणां for मनुष्याणां.

हुं भ्यसः ॥ १४ ॥

इदुतः परस्य भ्यसः हुं इत्यादेशो भवति ॥ १४ ॥

तरुहुँ वि वक्कलु फलु मुणि वि परिहणु असणु लहन्ति ।
सामिहुँ एत्तिउँ अग्गलउँ आअरु भिच्च गृहन्ति ॥ ११३ ॥
[= हे. ३४१·२]

[तरुभ्योऽपि वल्कल फलं मुनयोऽपि परिधानमशनं लभन्ते ।
स्वामिभ्य एतावदधिकं आदरं भृत्या गृह्णन्ति ॥]

आमो हं च ॥ १५ ॥

अपभ्रंशे इदुद्भ्या परस्य आमो हं इति, चकारात् हुं इति चादेशौ भवतः ॥ १५ ॥

दइवु घडावइ वणि तरुहुँ सउणिहँ पक्कफलाइ ।
सो वरि सुक्खु पइट्ठ णवि कण्णहिँ खलत्रअणाइं ॥ ११४ ॥
[= हे. ३४०·१]

[दैवं घटयति वने तरूणा शकुनीना पक्वफलानि ।
तद्वरं सुखं प्रविष्टानि नापि कर्णयोः खलवचनानि ॥]

प्रायोग्रहणात्क्वचित्सुपोऽपि हुं—

धवलु विसूरइ सामिअहोँ गरुआ भरु पिक्खेवि ।
हउँ किँ न जुत्तउ दुहुँ दिसिहिँ खंडइं दोण्णि करेवि ॥ ११५ ॥
[= हे. ३४०·२]

[धवलो विषीदति स्वामिनो गुरुं भारं प्रेक्ष्य ।
अहं किं न युक्तो द्वयोर्दिशोः खण्डे द्वे कृत्वा ॥]

---

14 M om. भ्यसः in Com. St. 113. KS आमिहु एत्तहु for सामिहुँ एत्तउँ. KS हिच्च for भिच्च. 15. M इदुत्परस्य for इदुभ्यां परस्य. St. 114. KS सो पर सुक्ख, MT सो परि सुक्खु for सो वरि सुक्खु T कण्णडि for कण्णहिँ. KS तत्पर सुखं प्रविष्टानामपि for तद्वर सुखं प्रविष्टानि नापि. St. 115. KS गरुअउ हरु पेक्खेवि, T गरु सागरु पेक्खेवि. M जंतउ for जुत्तउ. KS दुहुं दिसहुं for दुहुँ दिसिहिँ. K करेइ for करेवि. KMS खिद्यति for विषीदति. KS गुरुकं भरं दृष्ट्वा for गुरुं भार प्रेक्ष्य. M द्वयोर्देशयोः.

ङसो लुक् ॥ १६ ॥

अपभ्रंशे ङसः षष्ठीविभक्तेः प्रायो लुग्भवति। राम रामा, रामस्य रामाणां वा ॥ १६ ॥

संगरसऍहिँ वि जो वण्णिअइ देक्खु अम्हारा कंतु।
अइमत्तहं चत्तंकुसहं गअ कुंभइँ दारन्तु ॥ ११६ ॥
[=हे. ३४५.१]

[संगरशतेष्वपि यो वर्ण्यते पश्यास्माकं कान्तम्।
अतिमत्तानां त्यक्ताङ्कुशानां गजानां कुम्भान्दारयन्तम् ॥]

सुससोः । १७ ॥

सुस् प्रथमा, अस् द्वितीया, तयोरपभ्रंशे नित्यं लुग्भवति। राम रामा, रामः रामाः रामं रामानिति वा ॥ एइ ति घोडा [१००] ॥ अत्र स्वम्जसां लोपः। जिम जिम वंकिम लोअणहं [१२] ॥ अत्र स्वमूशसां लोपः ॥ १७ ॥

हो जसामन्त्र्ये ॥ १८ ॥

अपभ्रंशे आमन्त्र्येऽर्थे वर्तमानान्नाम्नः परो जस् हो इति भवति। लोपापवादः। हे रामहो, हे रामाहो, हे रामाः।

---

16. BKMST ङ्मो लुक् for the Sūtra. BKMST ङ्मो for ङसो in Com. KMS om. राम रामा, रामस्य रामाणां वा. St 116. M संगामसअहिं; S संगरसमहि for संगरसऍहिँ. KS जा वण्णिअइ दक्खु अम्हिरा कतु for जो वण्णिअइ... KS कुंभ for कुंभइं. 17. M सुम्योः सुस्; S ग़ुसोः for the Sūtra. BKMS give the stanza एइ ति घोडा here in full with its छाया. K मणरसम; S मणसिम. KS चालइ for वालइ. KS वग्गं B KST give the stanza जिम जिम वंकिम here in full with its छाया. KS णिअरा सावल्हि for णिरु सावेलि 18 T भो for हो in the Sūtra, Com. and illustrations. KST om. हे रामहो, हे रामाहो, हे रामाः.

तरुणहो तरुणिहो मुणिउँ मईं करहु म अप्पहों घाउ ॥ ११७ ॥
[= हे. ३४६·१]

[हे तरुणाः हे तरुण्यः, ज्ञातं मया मा कुरुतात्मनो घातम् ॥]

हिं भिस्सुपोः ॥ १९ ॥

अपभ्रंशे भिस्सुपोः हिं इत्यादेशो भवति । गुणहिँ न संपइ [४५] ॥ इत्यादि ॥ १९ ॥

सुप्—

भाईरहि जिम भारइ मग्गेंहिँ तिहिँ वि पअट्टइ ॥ ११८ ॥
[= हे. ३४७·१]

[भागीरथी यथा भारते मार्गेषु त्रिष्वपि प्रवर्तते ॥]

स्त्रियां ङेर्हिं ॥ २० ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानान्नाम्नः परस्य ङिवचनस्य हि भवति ॥२०॥

वायसु उड्डावंतिअएँ पिउ दिट्ठउ सहस त्ति ।
अद्धा वलया महिहि गअ अद्धा फुट्ट तड त्ति ॥ ११९ ॥
[= हे. ३५२·१]

[वायसमुड्डापयन्त्या प्रियो दृष्टः सहसेति ।
अर्धानि वलयानि मह्या गतानि अर्धानि स्फुटितानि तडिति ॥]

ङस्ङस्योर्हे ॥ २१ ॥

स्त्रियामित्यनुवर्तते । अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानान्नाम्नः परं ङस् ङसि षष्ठ्येकवचनं पञ्चम्येकवचनं च हे इत्यादेशमापद्येते ॥ २१ ॥

St. 117. K मुणिअउ मइ; S मुणिगउ मइ for मुणिउँ मईं. M अप्पणो खाउ for अप्पहों घाउ 19. T हि for हिं in the Sūtra and Com. St. 118. KS पम्मट्टइ for पवट्टइ KM भारति for भारते. M वर्तते for प्रवर्तते 20. BS स्त्रियां डे., M स्त्रियां ढि for the Sutra. M ङस्वचनस्य for ङिवचनस्य St. 119. KS उड्डावेंतिअ; T उस्सावंति अए for उड्डावतिअएँ S वलअ for वलआ. T अड्डा for अद्धा. K पुडअ तडित्ति, S घडअ तडत्ति, T पुट्ट तडत्ति. KMT उड्डाययन्त्याः for उड्डापयन्त्या 21. Bp ङस्ङमेर्हे. MT ङसुङसि हे; S ङस्ङसि हे for the Sūtra, KS नाम्नः परस्य ङसः षष्ठ्येकवचनस्य ङसेः पंचम्येकवचनस्य च हे इत्यादेशो भवति for नाम्नः... मापद्येते.

ङस्—

तुच्छमज्झहेँ तुच्छरोमावलिहेँ तुच्छराय तुच्छयरहासहेँ ।
पिअवयणु अलहन्तिहेँ तुच्छकाय वम्महनिवासहेँ ।
अन्नु जु तुच्छउँ तहेँ धणहेँ तं अक्खणह न जाइ ।
कडरि थणन्तरु मुद्धडहेँ जं मणु विच्चि न माइ ॥ १२० ॥
[=हे. ३५०.१]

[तुच्छमध्यायाः तुच्छरोमावल्यास्तुच्छरागायास्तुच्छतरहासायाः ।
प्रियवचनमलभमानायास्तुच्छकायायास्तुच्छमन्मथनिवासायाः ।
अन्यद्यत्तुच्छं तस्या धन्यायास्तदाख्यातुं न याति ।
कूटं स्तनान्तरं मुग्धाया यन्मनो वर्त्मनि न माति ॥]

ङसेः । बालहेँ जाया विसम थण [४८] ॥

हुमाम्भ्यसोः ॥ २२ ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानान्नाम्नः परयोः आम् भ्यस् इत्येतयोः हुं इत्यादेशो भवति । वअंसाहुं जइ भट्टु, वयस्यानां यदि भर्ता, वयस्याभ्यो वा ॥ २२ ॥

St 120. M Corrupt for the stanza. KS तुच्छअररोमावलिहे for तुच्छरोमावलिहेँ. KS तुच्छअहे; T तुच्छगअ for तुच्छराय. KS तुच्छकाअहे for तुच्छकाय. T मुहनिवासहे for वम्महनिवासहेँ. KST तुच्छ for तुच्छउँ. KS धण्णहे; T अगहे for धणहेँ. KS तु for तं T अक्खहं for अक्खणह. KS कडद; T कडहेर for कडरि. BT जे मणु; KS हे मणु for जं मणु. KS विच्च for विच्चि. KS तुच्छतर-रोमावल्याः, T तुच्छाच्छरोमावल्याः. KST तुच्छगतायाः कायायाः. S om. कायायाः. B कूटे; S करत्; T कुटरे for कूटं. KS यत्र मनविस्तारो न मामि; T यत्र मनोपि न माति for यन्मनो वर्त्मनि न माति KST ङसि for ङसेः. KST give the stanza फोडेंति जे and its छाया here (with महिलहे for बालहे; जाअहि for जाआ. T घृण for घिण). The छाया runs: स्फोटयंतो ये हृदयमात्मयि तेभ्यो परकीया का घृणा । रक्षथ हे लोकाः आत्मानं महिलाया जायेते विषमौ स्तनौ इत्यादि. 22. ST हुंमाभ्यसः for the Sūtra. KST om. वअंसाहुं जइ... वा.

भल्ला हुआ जु मारिआ वहिणि महारा कंतु ।
लज्जिज्जन्त वअंसिअहुँ जइ भग्गा घरु एन्तु ॥ १२१ ॥
[= हे. ३५१·१]

[सम्यग्भूतं यन्मारितो भगिनि मदीयः कान्तः ।
अलज्जिष्यं वयस्याभ्यो यदि भग्नो गृहमैष्यत् ॥]

उदोतौ जश्शसः ॥ २३ ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानान्नाम्नः परस्य जसः शसश्च प्रत्येकं उदोतौ भवतः । लोपापवादः । ॥ २३ ॥ जसः—अंगुलिउ जज्जरिआओँ नहेण [१०१] ॥ शस —

सुंदरसव्वंगाउ विलासिणीओँ पेच्छन्ताण ॥ १२२ ॥
[= हे. ३४८·१]

[सुन्दरसर्वाङ्गयो विलासिनीः प्रेक्षमाणानाम् ॥]

वचनभेदान्न यथासंख्यम्, उदोताविति द्विवचनात् जश्शस इति षष्ठ्येकवचनाच्च ॥

इं नपि ॥ २४ ॥

जश्शस इति वर्तते । अपभ्रंशे नपि नपुंसके वर्तमानान्नाम्नः परयोर्जश्शसोः इं इत्यादेशो भवति ॥ २४ ॥

St. 121. K हल्लाहु अज्जु स मारिदु; S हलाहु अज्जु for भल्ला हुआ जु मारिआ. KS अम्हारा for महारा. KS वअसाहुं जइ भग्गो for वअसिअहुं जइ भग्गा. KS लहुअंतु, M पुरु एतु for घरु एंतु. KS मारित for मारितो. KS अलज्जिष्यते, T अलज्जिष्यत for अलज्जिष्यं. KS वयस्याना, T वयस्याभ्य. वयस्यानां for वयस्याभ्यः. KS यदि भर्ता गृहमागमिष्यत्. After ऐष्यत् S adds वयस्याभ्यो वा. 23 St. 122. B सुन्देरसव्वंगाउ. KS सुदरु संताउ विलासिणीओ छत्तेण सुंदरसत्का विलासिन्यारछत्रेण for the stanza and its छाया. KS द्विवचननिर्देशात्... निर्देशाच्च for द्विवचनात् . वचनाच्च. MT om. from उदोताविति down to वचनाच्च.

कमलइँ मेल्लवि अलिउलइं करिगंडाइँ महन्ति ।
असुलहमेच्छण जाहँ भलि ते णवि दूर गणन्ति ॥ १२३ ॥
[= हे. ३५३·१]

[कमलानि मुक्त्वा अलिकुलानि करिगण्डानि काङ्क्षन्ति ।
असुलभं वाञ्छितुं येषामभ्यासः ते नापि दूरं गणयन्ति ॥]

कान्तस्यात उं स्वमोः ॥ २५ ॥

नपीति वर्तते । अपभ्रंशे नपुंसकलिङ्गे वर्तमानस्य नाम्नो यः ककारस्तदन्त्यस्याकारस्य स्वमोः परयोः उं इत्यादेशो भवति । अन्नु जु तुच्छउँ । [१२०] ॥ २५ ॥

भग्गउँ देक्खिवि निअय बलु बलु पसरिअउँ परस्सु ।
उम्मिल्लइ ससिरेह जिम करि करवालु पिअस्सु ॥ १२४ ॥
[= हे. ३५४·१]

[भग्नं दृष्ट्वा निजं बलं बलं प्रसृतं परस्य ।
उन्मीलति शशिरेखा यथा करे करवालः प्रियस्य ॥]

सर्वगात् ङि हिं ॥ २६ ॥

अपभ्रंशे सर्वगात्सर्वादेरकारान्तात्परं ङिवचन हिं इति भवति ॥२६॥

जहिँ खण्डिज्जइ सरिण सरु विज्झइ खग्गिण खग्गु ।
तहिँ तहविहि भडघडनिवहि कंतु पयासइ मग्गु ॥ १२५ ॥
[= हे. ३५७·१]

St. 123. KMS असुहलु वछण जाह तलि (M चलि) for असुलहमेच्छण जाहँ भलि. K गजगंडान् for करिगण्डानि. B असुलभान् for असुलभं. 25. S मांतस्य for कान्तस्य in the Sūtra. S यो मकारः for यः ककारः. K om. अन्नु जु तुच्छउं तहें. St. 124. M corrupt. T अपसरिउ for पसरिउ. K ससिरेहु; S ससिलेहु for ससिरेह. 26. St. 125. KS तहिँ तिहविहिं; M तहिं तेहइ for तहविहि. M भडरणनिवहि for भडघडनिवहि. K वध्यते for विध्यते. K भटाश्वनिवहे; M corrupt; S भटास्वानिवहे;

[यस्मिन्खण्ड्यते शरेण शरो विध्यते खड्गेन खड्गः ।
तस्मिंस्तथाविधे भटघटानिवहे कान्तः प्रकाशयति मार्गम् ॥]

ङसिहं ॥ २७ ॥

सर्वादेरकारान्तात्परस्मिन् ङसिः पञ्चम्येकवचनं हं इति भवति । जहं होंतउ आगओ, तहं होंतउ आगओ, यस्माद् भवानागतः, तस्माद्भवानागतः ॥ २७ ॥

तु किमो डिह ॥ २८ ॥

अपभ्रंशे किंशब्दादकारान्तात्परं ङसिवचनं डित् इह इति भवति तु । किह आगओ । पक्षे, कहं आगओ, कस्मादागतः ॥ २८ ॥

जइ तुह तुट्टउ नेहडा मइँ सहुँ नवि तिल्तार ।
तं किह वक्कँहिँ लोअणँहिँ जोइज्जउँ सअवार ॥ १२६ ॥
[= हे. ३५६·१]

[यदि तव त्रुटितः स्नेहो मया सह नापि तिलमात्रः ।
तत्कस्माद्वक्राभ्यां लोचनाभ्यां विलोक्ये शतवारम् ॥]

ङसः सुश् यत्तत्किम्भ्यः ॥ २९ ॥

अपभ्रंशे यत् तत् किम् इत्येतेभ्यः अकारान्तेभ्यः परस्य ङसः स्थाने सुश् इत्यादेशो भवति तु । शित्त्वात्पूर्वस्य दीर्घः ॥ २९ ॥

T भटाश्वीनिवहे for भटघटानिवहे. 27. M ङसि हों, S ङसि हिं; T ङसि हां for the Sūtra. T हां इति for ह इति. 28. S डिहि; T डिहे for डिह in the Sūtra. T डित् इहे for डित् इह. St. 126. B तुहु for तुह KS तद्दिदु नु णोहदु (?) for तुट्टउ नेहडा. KS तिलआर; K तिल्कार for तिल्तार. K किहि; S किहे for किह. K जोहिज्जइ सहवार; S जोहिणिज्जइ सहि वार. KS तिलकार, M लेशः; T कणलेशः as छाया for तिलमात्रम्. KS शतवारान विलोक्यते for विलोक्ये शतवारम्.

कंतु महारउ हलि सहिए निच्छइँ रूसइ जासु ।
अत्थिहिँ सत्थिहिँ हत्थिहिँ वि ठाउ वि फेडइ तासु ॥ १२७ ॥
[= हे. ३५८.१]

[कान्तोऽस्माकं हे सखि निश्चयेन रुष्यति यस्य ।
अस्त्रैः शस्त्रैर्हस्तैरपि स्थानमपि स्फोटयति तस्य ॥]

जीविउँ कासु न वल्लहउँ धणु पुणु कासु न इट्ठु ।
दोण्णि वि अवसरनिवडिअइं तिणसम गणइ विसिट्ठु ॥ १२८ ॥
[= हे. ३५८.२]

[जीवितं कस्य न वल्लभं धनं पुनः कस्य नेष्टम् ।
द्वे अप्यवसरनिपतिते तृणसमे गणयति विशिष्टः ॥]

पक्षे । तसु हउँ कलिजुगि [१०७] ॥ इत्यादि ॥

स्त्रियां डहे ॥ ३० ॥

अपभ्रंशे स्त्रीलिङ्गे वर्तमानेभ्यो यत्तत्किम्भ्यः परस्य ङसो डित् अहे इत्यादेशो भवति तु । जहे केरउं, यस्याः संबन्धि ॥ ३० ॥

यत्तद् ध्रुं त्रुं स्वमोः ॥ ३१ ॥

अपभ्रंशे यत्तदित्येतौ यथासंख्यं ध्रुं त्रुं इत्यादेशावापद्येते स्वमोः परयोः ॥ ३१ ॥

St.127.KS कंतु अम्हारउ हेल्लि for कंतु महारउ हलि सहिए.KS णिच्चएं for निच्छइँ.M रोसइ for रूसइ KS डाउ वि संठइ तासु for ठाउ वि फेडइ तासु. KS स्थानमेव डलति तस्य for स्थानमपि स्फोटयति तस्य. St.128. KS जीविदु for जीविउं. K तणु for धणु. KS वेण्णि वि अवसरपडिआ for दोण्णि वि अवसरनिवडिअइं. KS तिणसमइ for तिणसम. S जीवितु for जीवितं. KS कलिजुइ for कलिजुगि. 30. After जहे केरउं KMS add तहे केरउ कहे केरउ. 31. KS धृं तृ for ध्रुं त्रु in the Sūtra, Com. and illustrations.

प्रंगाणि चिट्ठदि नाहु ध्रुं त्रुं रणि करदि न भ्रंति ॥ १२९ ॥
[= हे. ३६०·१]

[प्राङ्गणे तिष्ठति नाथो यत्तद्रणे करोति न भ्रान्तिः ॥]

पक्षे । तं वोल्लिअइ जु निव्वहइ [= हे ३६०] ॥

इदम इमु नपुंसके ॥ ३२ ॥

अपभ्रंशे नपुंसके वर्तमानस्य इदंशब्दस्य स्वमोः परयोः इमु इत्यादेशो भवति । इमु कुलु तुह तणउं । इमु कुलु देक्ख । इदं कुलं तव संबन्धि । इदं कुलं पश्य ॥ ३२ ॥

एतदेहएहोएहु स्त्रीनॄनपि ॥ ३३ ॥

अपभ्रंशे स्त्रीनॄनपि स्त्रीलिङ्गे पुलिङ्गे नपुंसकलिङ्गे च वर्तमान. एतच्छब्दः स्वमोः परयोः यथासंख्यम एह एहो एहु इति भवति ॥ ३३ ॥

एह कुमारी एहो वरु एहु मणोरहठाणु ।
इअ वढहं चिन्तन्ताह पच्छइ होइ विहाणु ॥ १३० ॥
[= हे. ३६२·१]

[एषा कुमारी एष वरः एतन्मनोरथस्थानम् ।
·इति मूढाना चिन्तयता पश्चाद्भवति विभातम् ॥]

जश्शसोरेइ ॥ ३४ ॥

अपभ्रंशे एतदो जश्शसोः परयो. एइ इति भवति । एइ ति घोड [१००] ॥ एइ पेच्छ, एतान्पश्य ॥ ३४ ॥

St. 129. KS पगणि for प्रंगणि. KS धृं तृं for ध्रुं त्रुं. KS त वोल्लिअ जं पहइ; T तं वोल्लिअ ज वहइ for त वोल्लिअइ जु निव्वहइ. 32. M om. the Sūtra and Com. up to भवति. KS इ for इमु in the Sūtra and Com. KS तुह भणउ for तुह तणउं. KS देइ for देक्ख. KS do not give the Sk. equivalents. 33. St. 130. KMS एहु कुमारी for एह कुमारी. KS एहु वड्ढ चिततहो, K एहउ वढ चिंतताहं for इअ वढहं चिंतताह KS एतन्मूढ चिन्तयतः for इति मूढाना चिन्तयतां. KS विभ्रातिः for विभातं. 34 M om. the Sūtra and Com. Kom. एइ पेच्छ एतान्पश्य.

ओइ अदसः ॥ ३५ ॥

अपभ्रंशे अदस्शब्दस्य जश्शसोः परयोः ओइ इत्यादेशो भवति। ओइ, अमी अमून् वा ॥ ३५ ॥

जइ पुच्छह घर वड्डाहं तो वड्डा घर ओइ।
विहलिअजणअब्भुद्धरणु कंतु कुडोरइ जोइ ॥ १३१ ॥
[= हे. ३६४·१]

[यदि पृच्छथ गृहान्बृहता तद् बृहन्तो गृहा अमी।
विह्वलितजनाभ्युद्धरणं कान्तं कुटीरके पश्य ॥]

इदम आअः ॥ ३६ ॥

अपभ्रंशे इदमः सुपि परे आअ इत्यादेशो भवति। आउ पुंरिसु, अयं पुरुषः ॥ ३६ ॥

आअइँ लोअहोँ लोअणइँ जाई सरइँ न भन्ति।
अप्पिएँ दिट्ठइ मउलिअहिँ पिएँ दिट्ठइ विअसन्ति ॥ १३२ ॥
[= हे. ३६५·१]

[इमानि लोकस्य लोचनानि जातिं स्मरन्ति न भ्रान्तिः।
अप्रिये दृष्टे मुकुलयन्ति प्रिये दृष्टे विकसन्ति ॥]

सोसउ म सोसउ च्चिअ उअही वडवाणलस्स किं तेण।
जं जलइ जले जलणो आएण वि किं न पज्जत्तं ॥ १३३ ॥
[= हे. ३६५·२]

---

35. M om. the Sūtra K om. ओइ अमी अमून्वा. St 131. M corrupt. KS पुच्छहु घर वड्डइ for पुच्छह घर वड्डाहं. KS विम्हलजणअब्भूधरणु कंतु कुडाइ(S कुडारइ) जोहि for the second half. S पृच्छति for पृच्छथ. KS विह्वलजना° for विह्वलितजना°. 36. KS आयः for आअः in the Sūtra and Com. St. 132. KS जाइंसराइं for जाई सरइं. KST इमे लोकस्य लोचने जातिस्मरे न भ्रान्तिः. KMS मुकुलायेते for मुकुलयन्ति. KMS विकसतः for विकसन्ति. St. 133. KS सूसउ मं सूसउ जि for सोसउ म सोसउ च्चिअ. KS वडवाणलस्सु for °स्स. K जो जलइ for जं जलइ. KS जलणु for जलणो. K अलु णवि; S आणवि for आएण वि. K पज्जत्तु; S पेज्जंतं for पज्जत्तं.

[शुष्यतु मा शुष्यतु एव उदधिर्वडवानलस्य किं तेन ।
यज्ज्वलति जले ज्वलन अनेनापि किं न पर्याप्तम् ।।]
आअहों दड्ढकलेवरहों जं वाहिउ तं सारु ।
जइ उट्ठब्भइ तो कुहइ अह डज्झइ तो छारु ।। १३४ ।।
[= हे. ३६५.३]

[अस्य दग्धकलेवरस्य यद्वाहित तत्सारम् ।
यद्युत्तभ्यते तत्कुथाति अथ दह्यते तत्क्षारः ।।]

सौ युष्मदस्तुहुं ।। ३७ ।।

अपभ्रंशे युष्मदः सौ परे तुहुं इत्यादेशो भवति । तुहुं, त्वम् ।।३७।।
भमर म रुणझुणि रण्णडइ सा दिसि जोइ म रोइ ।
सा मालइ देसतरिअ जसु तुहुँ मरहि विओइ ।। १३५ ।।
[= हे. ३६८.१]

[भ्रमर मा रुवीहि अरण्ये ता दिशं पश्य मा रोदीः ।
सा मालती देशान्तरिता यस्यास्त्वं म्रियसे वियोगे ।।]

तुम्हे तुम्हइं जश्शसोः ।। ३८ ।।

अपभ्रंशे युष्मद जश्शसोः परयोः तुम्हे तुम्हइ इत्यादेशौ भवतः । वचनभेदान्न यथासंख्यम् । तुम्हे तुम्हइं जाणह, यूयं युष्मान् जानीथ । तुम्हे तुम्हइं पेच्छह, यूयं युष्मान्पश्यत ।। ३८ ।।

भिसा तुम्हेहिं ।। ३९ ।।

अपभ्रंशे युष्मदो भिसा सह तुम्हेहिं इत्यादेशो भवति ।। ३९ ।।

St. 134. K उत्थभइ; S उत्थंभइ for उट्ठब्भइ. S कुंथइ for कुहइ. KS तो छाऊ for तो छारु. KST तदा क्षार for तत्क्षारः. 37. M om. the Sūtra. K om. तुहुं त्वम्. St. 135. KS भमरु म रुणुवउ कुणु रण्णइ सा दिस जोइ म रोइ (S मं रोइ) for the first half of the stanza. KS मा रुणु एवं कुरु; M मा रणरणं कुरु for मा रुवीहि. KS वियोगे म्रियसे for म्रियसे वियोगे. 38. KS om. अपभ्रंशे. KS चिठ्ठह for जाणह. KS तिष्ठत for जानीत. KS पेच्छउ पश्यामि for पेच्छह पश्यत. 39. K भिंसो युष्मदा सह for युष्मदो भिसा सह.

तुम्हेहिँ अम्हेहिँ जं किअउँ दिट्ठउँ बहुअजणेण।
तं तेवड्डउ समरभरु णिज्जिउ एक्कखणेण ॥ १३६ ॥

[= हे. ३७१.१]

युष्माभिरस्माभिर्यत्कृतं दृष्टं तद्बहुजनेन।
तत्तावान्समरभरो निर्जित एकक्षणेन ॥]

ङ्यम्टा पइं तइं ॥ ४० ॥

अपभ्रंशे ङि अम् टा इत्येतैः सह युष्मदः पइं तइं इत्यादेशौ भवतः। पइं तइं, त्वा त्वया त्वयि वा ॥ ४० ॥

ङिना—

मइँ पइँ बेहिँ वि रणगयहिं को जयसिरि तक्केइ।
केसहिँ लेप्पिणु जमघरिणि भण सुहुँ को थक्केइ ॥ १३७ ॥

[= हे. ३७०.३]

[मयि त्वयि द्वयोरपि रणगतयोः को जयश्रियं तर्कयति।
केशेषु लात्वा यमगृहिणीं भण सुखं कस्तिष्ठति ॥]

अमा—

पइँ मेल्लन्तिहेँ महु मरणु मइँ मेल्लन्तहोँ तुज्झु।
सारस जसु जो वेग्गला सो वि किदन्तहोँ सज्झु ॥ १३८ ॥

[= हे. ३७०.४]

St. 136. K दिट्ठउं for दिट्ठउँ. K सोउंवड समरु भरु; S सो ताउं वड समरु भरु. K दृष्टं बहुजनेन for दृष्टं तद् बहुजनेन. KST स तावान्समरभरः for तत्तावान् समरभरः. 40. M corrupt. K om. पइं तइं...वा. St. 137. KS एवेहिं for बेहिँ वि. KST लेविणु for लेप्पिणु. KS भगसु सुहं को ठाइ for भण सुहुँ को थक्केइ K जयं for जयश्रियं. After तिष्ठति KS add एवं तइ. St. 138. K सारसु जसु जो वेग्गलु; M सारस जसु जो विगला; ST सो रसु जो वेग्गला for सारस जसु जो वेग्गला. KS कुदंदहो for किदंतहोँ. KMS सरस यस्य योधिकः for सारस यस्य यो दूरं. KS om. तवं तइं.

[त्वा मुञ्चन्त्या मम मरणं मा मुञ्चतस्तव ।
सारस यस्य यो दूरं सोऽपि कृतान्तस्य साध्यः ॥]

एवं तइं ॥ टा—

पइँ मुक्काहँ वि वरतरु फिट्टइ पत्तत्तणं न पत्ताणं ।
तुह पुणु छाया जइ होज्ज कह वि तो तेहिँ पत्तेहिं ॥ १३९ ॥
[= हे. ३७०.१]

[त्वया मुक्तानामपि वरतरो भ्रश्यति पत्रत्वं न पत्राणाम् ।
तव पुनश्छाया यदि भवेत्कथमपि तत्तैः पत्रैः ॥]

मह्यु हिअउँ तइं ताए तुह स वि अन्ने विनडिज्जइ ।
पिअ काइँ करउँ हउँ काइँ तुहुँ मच्छे मच्छु गिलिज्जइ ॥ १४० ॥
[= हे. ३७०.२]

[मम हृदयं त्वया तया तव साप्यन्येन विनाटयते ।
प्रिय किं करोम्यहं किं त्वं मत्स्येन मत्स्यो गिल्यते ॥]

तुज्झ तुध्र तउ ङसिङसा ॥ ४१ ॥

अपभ्रंशे युष्मदो ङसिना ङसा च सह तुज्झ तुध्र तउ इति त्रय आदेशा भवन्ति। तुज्झ होंतउ आगदो। तुध्र होंतउ आअदो। तउ होंतउ आगदो ॥ ङसा—

तउ गुणसंपइ तुज्झ मदि तुध्र अणुत्तर खन्ति ।
जइ उप्पत्तिं अन्न जण महिमंडलि सिक्खन्ति ॥ १४१ ॥
[= हे. ३७२.१]

St. 139. M Corrupt. KS मुक्कह for मुक्काहं. KS. पत्तत्तणउ for पत्तत्तणं. B ता तेहिं, KS तउ तेहिं for तो तेहिं. KST तावत्तैः पत्रैः for तत्तैः पत्रैः. St. 140. M corrupt. KS पि नडिज्जइ for विनडिज्जइ. S om. second half. K अन्येनापि नाट्यते for अन्येन विनाट्यते. 41. M तुज्झ तुज्झं तउ; S तज्झु तुधु तुइ, T तुज्झु तुस्स तुइ for तुज्झ तुध्र तउ in the Sūtra, Com. and illustrations. St.141. KST तुइ गुण सपदिइ तुज्झू मदि तुधु अ अनुत्तर (T अनतर) खंति for the first half. KS जइ उप्पज्जत्ति अण्ण गण (S जण) for जइ उप्पत्तिं अण्ण जण. K तत्र for तव. K शिक्षयति for शिक्षन्ते.

[तव गुणसंपदं तव मतिं तवानुत्तरा क्षान्तिम् ।
यद्युपेत्यान्ये जना महीमण्डले शिक्षन्ते ॥]

सुपा तुम्हासु ॥ ४२ ॥

युष्मदः सुपा सह तुम्हासु इत्यादेशो भवति । तुम्हासु ठिअं, युष्मासु स्थितम् ॥ ४२ ॥

तुम्हहमाम्भ्यसभ्याम् ॥ ४३ ॥

युष्मदः आमा भ्यसा च सह तुम्हहं इत्यादेशो भवति । तुम्हहं केरउ धणु, युष्माकं संबन्धि धनम् । तुम्हहं होन्तउ आगदो, युष्मभ्यं भवन्नागतः ॥ ४३ ॥

अस्मदोऽम्हहं ॥ ४४ ॥

अपभ्रंशे अस्मदः आम्भ्यसभ्या सह अम्हहं इत्यादेशो भवति । अह भग्गा अम्हहंतणा [७] ॥ अम्हहं होन्तउ आगदो, अस्मद् भवन्नागतः ॥ ॥ ४४ ॥

सौ हउं ॥ ४५ ॥

अस्मद इत्यनुवर्तते । अपभ्रंशे अस्मदः सौ परे हउं इत्यादेशो भवति । तसु हउँ कलिजुगि दुल्लहहोँ [१०७] ॥ ४५ ॥

मइं ङ्यम्टा ॥ ४६ ॥

अस्मदः ङि अम् टा इत्येतैः सह मइं इत्यादेशो भवति । मइं मयि मां मया वा ॥ ङिना—मइँ पइँ बेहिँ वि रणगयहिं [१३७] ॥ अमा—मइँ मेल्लन्तहोँ तुज्झु [१३८] ॥ टा—मइँ जाणिउँ पिअ विरहिअहं [१४] ॥ ॥ ४६ ॥

---

43. KS तुम्हहं करेउ धणु, तुम्हहं त्ताउ आगदो। युष्माके (?) करोमि घनं। युष्मत्तावदागतः for तुम्हहं...आगतः. 44. K अस्मदेम्हहं for the Sūtra. K om. अपभ्रंशे. 45. M om. the Com. upto कलिजुगि. 46. K जाणिदु पिअविरइअहं for जाणिउ...हिअहं.

ङसूङसिना महु मज्झु ॥ ४७ ॥

अपभ्रंशे अस्मदः ङसः ङसिना च सह महु मज्झु इत्यादेशौ भवतः । वचनभेदान्न यथासंख्यम् । महु कंतहों वे दोसडा [४८] ॥ जइ भग्गा पारक्कडा तो सहि मज्झु पिएण [७] ॥ महु होन्तउ आगदो, मद् भवन्नागतः । मज्झु होन्तउ आगदो, मद् भवन्नागतः ॥ ४७ ॥

अम्हइं अम्हे जश्शसोः ॥ ४८ ॥

अपभ्रंशे अस्मदः जश्शसोः परयोः अम्हइँ अम्हे इत्यादेशौ प्रत्येकं भवतः ॥ ४८ ॥

अंबणु लाइवि जे गया पहिअ पराआ के वि ।
अवस न सुअहिँ सुहच्छिअइ जिम अम्हइँ तिम ते वि ॥ १४२ ॥
[= हे. ३७६.२]

[अम्लत्वं लगयित्वा ये गताः पथिकाः परकीयाः केऽपि ।
अवश्यं न स्वपन्ति सुखासिकाया यथा वयं तथा तेऽपि ॥]

अम्हे थोवा रिउ बहुअ कायर एम भणन्ति ।
मुद्धि निहालहि गअणअलु कइ जण जोण्ह करन्ति ॥ १४३ ॥
[= हे. ३७६.१]

[वयं स्तोका रिपवो बहवः कातरा एव भणन्ति ।
मुग्धे निभाल्य गगनतल कति जना ज्योत्स्ना कुर्वन्ति ॥]

अम्हे देक्खहुं, अम्हइं देक्खहुं, वयं पश्यामः ॥

---

47. KS महु मज्झु ङसिङसा for the Sūtra. K मह for महु in the Sūtra. KS भट्टा for भग्गा. KS सुहि for सहि. B महु कंतळ आगदो, मम कान्त आगत. for महु होंतउ...आगतः. K आगओ for आगदो. KS om. मद् भवन्नागत॰. 48. St. 142. M corrupt. K तंव अम्हासु लाइवि पथिअ परक्का केंपि; S तव अम्हसु लाइवि जे गया पथिक परंका केपि for the first line KS अवस सुअहिं न सुहच्चिअहिं जिम अम्हइ तिम तेंपि for the second line T अवसु सुअहिं, i. e. om. न but has it in the छाया. KS आम्रमस्मासु लगइत्वा for अम्लत्व लगयित्वा. St. 143. S थोआ for थोवा. K विअउ बहु for रिउ बहुअ. S गअणुअलि for गअणअलु. K पश्य for निभाल्य. K दक्खइ for देक्खइं.

भिसाम्हेहिं ॥ ४९ ॥

अस्मदो भिसा सह अम्हेहिं इत्यादेशो भवति । तुम्हेँहिँ अम्हेँहिँ जं किअउँ [१३६] ॥ ४९ ॥

सुपाम्हासु ॥ ५० ॥

अपभ्रंशे अस्मदः सुपा सह अम्हासु इत्यादेशो भवति । अम्हासु ठिअं, अस्मासु स्थितम् ॥ ५० ॥

लटो हिं वा झझ्योः ॥ ५१ ॥

लटो वर्तमानाया विभक्तेः प्रथमपुरुषबहुवचनयोः परस्मैपदात्मनेपदयोः स्थाने अपभ्रंशे हिं इत्यादेशो वा भवति । होहिं हुवहिं हवहिं, भवन्ति ॥ पक्षे । न्ति न्ते इरे च ॥ मुहकबरिबंध तहेँ सोह धरहिँ [३७] ॥ ५१ ॥

हि थास्सिपोः ॥ ५२ ॥

लटो मध्यमपुरुषैकवचनयोः थास्सिपोः अपभ्रंशे हि इत्यादेशो वा भवति । होहि हवहि हुवहि, भवसि ॥ पक्षे से सि च ॥ ५२ ॥

बप्पीहा पिउ पिउ करवि केत्तिउँ रुअहि हआस ।
तुह जलि महु पुणु वल्लहइ बिहुँ वि न पूरिअ आस ॥ १४४ ॥
[= हे. ३८३·१]

[चातक पिउ पिउ कृत्वा कियद्रोदिषि हताश ।
तव जले मम पुनर्वल्लभे द्वयोरपि न पूरिता आशा ॥]

पिउ पिउ इति तु पिबामीत्यस्य वा, प्रिय प्रिय इत्यस्य वा सिद्धमपभ्रंशे ॥

---

50. M om. अपभ्रंशे. 51. K सोहं for सोह. After धरहिँ MT add नं मल्लजुज्झु ससिराहु करहिं. S om. पक्षे न्ति न्ते इरे च. 52. MT हि सिसिपोः for the Sūtra. M damaged from मध्यमपुरुषैक onwards, giving only a few words and sentences here and there. The variants, if available, are noted in the sequel, St. 144. KS अप्पिह पिदु पिउ करवि for बप्पीहा पिउ पिउ करवि. KS हआसु for हआस. KS जल for जलि. KS वेह वि for बिहुं वि. KS इत्थनुकरणं कृत्वा; T इत्यनुकारं कृत्वा for इति तु पिबामीत्यस्य वा.

आत्मनेपदे—

वप्पीहा काइँ बोल्लिएण निग्घिण वारइवार ।
साअरि भरिअइ विमलजलि लहहि न एक्क वि धार ॥ १४५ ॥
[=हे. ३८३·२]

[चातक किमुक्तेन निर्घृण वारंवारम् ।
सागरे भृते विमलजलेन लभसे नैकामपि धाराम् ॥]

सप्तम्याश्च ॥ ५३ ॥

अपभ्रंशे सप्तम्या लिङो मध्यमपुरुषैकवचनयोः थास्सिपोः हि इत्यादेशो भवति ॥ ५३ ॥

आअहिँ जम्महिँ अन्नहिँ वि गोरि सु दिज्जहि कंतु ।
गअ मत्तहँ चत्तंकुसहं जो अब्भिडइ हसन्तु ॥ १४६ ॥
[=हे. ३८३·३]

[अस्मिञ्जन्मन्यन्यस्मिन्नपि गौरि तं दद्याः कान्तम् ।
गजाना मत्ताना त्यक्ताङ्कुशाना यः संमुखं गच्छति हसन् ॥]

पक्षे । हससि इत्यादि ॥ ५३ ॥

हु थध्वमोः ॥ ५४ ॥

लटो मध्यमपुरुषस्य बहुत्वे वर्तमानयोः परस्मैपदात्मनेपदयोः थ ध्वम् इत्येतयोः हु इत्यादेशो भवति । होहु हवहु हुवहु, भवथ ॥ ५४ ॥

St. 145. K बोल्लिय, S ओल्लियं for बोल्लिएण. KS वारउ वारउ for वारइवार. S हरिल्लइ; T हरिअइ for भरिअइ. KS एग्गु वि धार for एक्क वि धार. K निल्लग्ग for निर्घृण. KS भरिते for भृते 53. B reads. सप्तम्यां च for the Sūtra. BT om. the Com on this Sūtra. M om. अपभ्रंशे, though the rest of Com. is illegible. St 146. M om. the stanza. KS आहिं जम्मि महु (S तुहु) अण्णहिं वि गोरि सु वेज्जहि कतु, T आमि आहिं कममि महु अन्नेहिं पि गोरी देज्जहि कंतु for the first line. K गज for गअ. K जोअंति जाइ हसतु for जो अब्भिडइ हसंतु. K गौरि स ददिथाः कान्तः for गौरि त दद्याः कान्तम्. K वेज्जउ for हससि. 54. After भवति KS add वा, M adds होउ हवउ.

बलिअब्भत्थणि महुमहणु लहुईहूआ सोइ ।
जइ इच्छहु वड्डत्तणउँ देहु म मग्गहु कोइ ॥ १४७ ॥
[= हे. ३८४·१]

[बल्यभ्यर्थने मधुमथनो लघुकीभूतः सोऽपि ।
यदीच्छथ बृहत्त्वं दत्थ मा याचध्वं कमपि ॥]

पक्षे । इच्छह इत्यादि ॥

उँ मिबिटोः ॥ ५५ ॥

लट उत्तमपुरुषस्यैकत्वे वर्तमानयोः परस्मैपदात्मनेपदयोः मिप् इट् इत्येतयोः उँ इत्यादेशो वा भवति । संपइ कड्ढउँ वेस जिम [८७] बलि किज्जउँ सुअणस्सु [१०७] पक्षे । कड्ढमीत्यादि ॥

हुं मस्महिङोः ॥ ५६ ॥

लट उत्तमपुरुषस्य बहुत्वे वर्तमानयोः मस् महिङ् इत्येतयोः हुं इत्यादेशो वा भवति । होहुं हवहुं हुवहुं, भवामः ॥ ५६ ॥

खग्गविसाहिउँ जहिँ लहहुं पिअ तहिँ देसहिँ जाहुं ।
रणदुब्भिक्खें भग्गाइं विणु जुज्झें न वलाहुं ॥ १४८ ॥
[= हे. ३८६·१]

[खड्गविसाधितं यस्मिल्लभामहे प्रिय तस्मिन्देशे यामः ।
रणदुर्भिक्षेण भग्ना विना युद्धेन न वलामहे ॥]

पक्षे । लहिमु इत्यादि ॥

St. 147. M om. the Stanza. S बलिबंधणि for बलिअब्भत्थणि. KS इच्छहु वड्डत्तणु; T इच्छइ वड्ढत्तणइ for इच्छहु वड्डत्तणउँ. KS देह for देहु. KS कं वि for कोइ. KS लघूभूतः for लघुकीभूतः. KS महत्त्व, T ब्रह्मत्वं for बृहत्त्वं. KS ददत; T ददथ for दत्थ. BT इच्छहे for इच्छह. 55. K उमिबिटोः; T इं मिबिङोः for the Sūtra. M इं for उ in the Sūtra, the remaining part missing. K उ for उे in Com. T कड्ढइं for कड्ढउे. T सुघणस्सु for सुअणस्सु. After सुअणस्सु KS add the छायाः बलिः क्रिये सुजनस्य. 56. K om. वा. KST om होहुं...भवामः. St. 148. M om. the Sūtra. KS °विसाहिदु for विसाहिउँ. KS पिउ for पिअ. KS°दुब्भिक्खइ मग्ग विणु जुज्झु णिबलाहु for °दुब्भिक्खें...वलाहुं. K°विसाधितुं; T °विलासित for खड्गविसाधितं. KS प्रियं for प्रिये KST °दुर्भिक्षे मग्नाः विना युद्ध (T युद्धेन) स्थाने न लाभः (नैव लाभ) for the second half.

इदुदेत्स्वहेः ॥ ५७ ॥

पञ्चम्याः स्व हि इति यौ मध्यमपुरुषैकवचनादेशौ तयोरपभ्रंशे इ उ ए इत्येते त्रय आदेशा वा भवन्ति । होइ होउ होए, भव । इत्यादि ॥५७॥

इ—

कुंजर सुमरि म सल्लइउ सरला सास म मेल्हि ।
कवल जैं पाविअ विहिवसिण ते चरि माणु म मेल्हि ॥ १४९ ॥
[= हे. ३८७.१]

[कुञ्जर स्मर मा सल्लकी: सरलान् श्वासान्मा मुञ्च ।
कवला ये प्राप्ता विधिवशेन तांश्चर मानं मा मुञ्च ॥]

उ—

भमरा एत्थु वि लिंबडइ कैं वि दियहडा विलम्बु ।
घणपत्तलु छायावहलु फुल्लइ जाम कलम्बु ॥ १५० ॥
[= हे. ३८७.२]

[भ्रमर अत्रापि निम्बे कानपि दिवसान्विलम्बस्व ।
घनपत्रवांश्छायावहल फुल्लति यावत्कदम्ब: ॥]

ए—

प्रिय एवहिँ करेँ सेल्लु करि छड्डहि तुहुँ करवालु ।
जं कावालिय बप्पुडा लेहिँ अभग्गु कवालु ॥ १५१ ॥
[= हे. ३८७.३]

---

57. KS om. वा. KST om. होइ....इत्यादि. St. 149. KS सुमरिवि सल्लइइ for सुमरि म सल्लइउ. K कमल जे for कवल जि. K माण for माणु. KS स्मृत्वा सल्लकिं for स्मर मा सल्लकी:. St. 150. KS निंवडइ for लिंबडइ KS दिअह for दिअहडा. T जामु for जाम. KS घनपत्रच्छायावहुला for घन ..वहल· S घल्लति for फुल्लति. St. 151. KS पिअ एवहि खल्लु करे छड्डेहि तुहु करवालु for the first line. K जो for जे. S वग्घड for बप्पुडा. KS लेहि अहग्गु कवालु for लेहिँ अभग्गु कवालु. KS इदानीं खेलां कुरु for इदानीं कुरु कुन्तं करे. KS वराद्वा for वराका. K मेल्लहि for सुमरहि.

[प्रिय इदानीं कुरु कुन्तं करे, मुञ्च त्वं करवालम् ।
यत्कापालिका वराका लान्त्यभग्नं कपालम् ।।]

पक्षे । सुमरहि इत्यादि ।।

स्यस्य सो लृटि ।। ५८ ।।

लृटि भविष्यति यो विहितः स्यप् तस्य स इत्यादेशो भवति । होसइ, भविष्यति ।। ५८ ।।

दिअहा जन्ति झडप्पडहिँ पडाहिँ मणोरह पच्छि ।
जं अच्छइ तं माणिअइ होसइ करतु म अच्छि ।। १५२ ।।
[= हे. ३८८·१]

[दिवसा यान्ति झटिति पतन्ति मनोरथाः पश्चात् ।
यदस्ति तन्मान्यते भविष्यति (इति) कुर्वन्मास्त्व ।।]

पक्षे । होहिइ ।।

पर्याप्तौ भुवः पहुचः ।। ५९ ।।

अपभ्रंशे भुवो धातो. पर्याप्तावर्थे वर्तमानस्य पहुच इत्यादेशो भवति ।।५९।।

अइतुंगत्तणु जं थणहं सो छेयउ न हु लाहु ।
सहि जइ केवँइ तुडिवसेँण अहरि पहुचइ नाहु ।। १५३ ।।
[= हे. ३९०·१]

[अतितुङ्गत्वं यत्स्तनयोः स च्छेदो न खलु लाभः ।
सखि यदि कथमपि त्रुटिवशेनाधरे प्रभवति नाथः ।।]

---

58. KS सः शपो लृटि; T सस्य पो लृटि for the Sūtra. KT लृटि भविष्यन्ती तस्या परतो यो विहितः स्यप् तस्य स इत्यादेशो भवति वा। for लृटि.. भवति. St 152. M om. the stanza. K दिअहा गति झडप्पडिति for दिअहा जंति झडप्पडहिं. K मणूरह for मणोरह. KS जं एच्छइ तं माणि (S वण्णि) पिअ for जं अच्छइ तं माणिअइ KS करंतु: T किरतु for करतु. KS झडफाडिति for झटिति. KS यदास्ते तन्मानं प्रियो for यदस्ति तन्मान्यते. 59. KS पर्यापो भुवो हुच्च; T परियाप्तौ हुवे पुञ्च for the Sūtra. K हुच; T उप्प for पहुच. St 153. KS सो छेअ म णहु लिहु for सो छेयउ न हु लाहु. K केवं वि; S केवलं वि for केवँइ. KST कथमपि स्पर्धा (T स्पर्श) वशेन अधरे पर्याप्नोति नाथःfor कथमपि त्रुटिवशेन अधरे प्रभवति नाथः.

व्रजेर्वञ्जः ॥ ६० ॥

अपभ्रंशे व्रजेर्धातोर्वञ्ज इत्यादेशो भवति। वञ्जइ। वञ्जेप्पि। वञ्जेप्पिणु ॥ ६० ॥

ब्रूञो ब्रुवः ॥ ६१ ॥

अपभ्रंशे ब्रूञो धातोः ब्रुव इत्यादेशो वा भवति। न सुहासिउ किंपि ब्रुवइ, न सुभाषितं किमपि ब्रवीति ॥ ६१ ॥ पक्षे—

एत्तउँ बोप्पिणु सउणि ठिउ पुणु दूसासणु बोप्पि।
तो हउँ जाणउँ एहौँ हरि जइ महु अग्गइ बोप्पि ॥ १५४ ॥
[= हे. ३९१·१]

[एतावदुक्त्वा शकुनि स्थितः पुनर्दुःशासन उक्त्वा।
ततोऽहं जानामि एष हरिर्यदि ममाग्रे उक्तवान् ॥]

क्रियेः कीसु ॥ ६२ ॥

क्रिये इत्यस्य क्रियापदस्यापभ्रंशे कीसु इत्यादेशो भवति ॥ ६२ ॥

सन्ता भोग जु परिहरइ तसु कन्तहौँ बलि कीसु।
तसु दइवेण जि मुण्डियउँ जसु खल्लिहडउँ सीसु ॥ १५५ ॥
[= हे. ३८९·१]

---

60. K व्रजेड्वञ्जः, S व्रजेर्वङः; T वृजेवृञ for the Sūtra. K ड्वञ्ज इत्यादेशो for वञ्ज इत्यादेशो. K उञेइ उञेप्पि उञेप्पिणु, T वुञइ वुञइ वुञेप्पिणु for वञ्जइ etc 61. KS ब्रूञो ड्वुच (S लूच) for the Sūtra. K K ड्वच S लूच for ब्रुव. KS om. वा. KS ऊचह सुहासिदु किंपि; T प्रवह सुहासिउं कपि ब्रूइ for न सुहासिउ किं पि ब्रुवइ. K ब्रूत सुभाषित किमपि for न सुभा...ब्रवीति. St 154. K एत्तिउ for एत्तउँ. B वोप्पिणु S जोप्पिणु for ब्रोप्पिणु. KS अउणि for सउणि. K जाणदु for जाणउँ. KS सुहु for महु K उक्त्वा for उक्तवान्. 62. St. 155. KST तसु देवेण वि मुंडिअ (T मुडिअइ) जसु खल्हिडउ (T खल्लीदउ) सीस for the second half. KS कांतस्य बलि क्रियते for कान्तस्य बलि क्रिये (करोमि). KST दैवेनापि for दैवेनैव T विमथित for मुण्डित. KS सुमणस्सु for सुअणस्सु. After सुअणस्सु B adds the छाया बलि करोमि सुजनस्स.

[सतो भोगान्यः परिहरति तस्य कान्तस्य बलिं क्रिये (करोमि) ।
तस्य दैवेनैव मुण्डितं यस्य खल्वाटं शीर्षम् ॥]

पक्षे साध्यमानावस्थात: अयं प्रयोग: क्रिये इति संस्कृतपदादेव। बलि किज्जइ सुअणस्सु [१०५] ॥ ६२ ॥

पस्सगण्हौ दृशिग्रहोः ॥ ६३ ॥

अपभ्रंशे दृशिर् ग्रह इत्येतयोर्धात्वोः पस्स गण्ह इत्यादेशौ यथासंख्यं भवतः। पस्सदि पश्यति। पढ गण्हेप्पिणु व्रतु, पठ गृहीत्वा व्रतम् ॥६३॥

तक्षाद्याश्छोल्लादीन् ॥ ६४ ॥

अपभ्रंशे तक्षिप्रभृतयो धातवः छोल्ल इत्यादीनादेशानापद्यन्ते ॥६४॥

जिम तिम तिक्खा लेवि कर जइ ससि छोल्लिज्जन्तु ।
तो जइ गोरिहें मुहकमलि सरिसिम का वि लहन्तु ॥ १५६ ॥
[= हे. ३९५.१]

[यथा तथा तीक्ष्णान् लात्वा करान् यदि शशी अतक्षिष्यत ।
ततो जगति गौर्या मुखकमलेन सदृशता कामप्यलप्स्यत ॥]

आदिग्रहणाद्देशीषु ये क्रियाशब्दा उपलभ्यन्ते ते उदाहार्याः ।

चुडुल्लउ चुण्णीहोइसइ मुद्धि कवोलि निहित्तउ ।
सासाणलजालझलक्किअउ वाहसलिलसंसित्तउ ॥ १५७ ॥
[= हे. ३९५.२]

---

63. S पसगृण्हौ दृशिगृहोः for the Sūtra. KS दृशि ग्रह for दृशिर् ग्रह. S गृण्ह for गण्ह. KST पस्सदि पत्थु तुहु गृण्हेप्पिणु (T गृण्हविण्णु) द्रूप (T द्दत्रं) for प स्सदि ... व्रतम्. 64. St. 156. जिम जिम for जिम तिम. KS तिक्खावइ for तिक्खालेवि. KS छोल्लिज्जंत for छोल्लिज्जन्तु. KS गोलिहे मुहकंवल सारिसिम का वि लहंत for the second line. KST तदा यदि गौर्याः मुखकमलसदृशतां कामपि अलप्स्यति for the second half of the छाया. St 157. M om. the stanza. KS चुण्णा होइस for चुण्णीहोइसइ. KS मुद्दी for मुद्धि. KS सास्यानलजालझलुक्किअउ; T विसानलजालझुलुक्किअ for सासाणलजालझलुक्किअउ; KTS चूडकं हस्ताभरणक चूर्णीभवति स्वयं कपोले निहितं for the first line of the छाया. KS °दग्ध for °दग्धो. KS °ससिक्ते for °संसिक्तः.

[चूडकश्चूर्णीभविष्यति मुग्धे कपोले निहितः ।
श्वासानलज्वालादग्धो बाष्पसलिलसंसिक्तः ॥]
हिअइ खुडुक्कइ गोरडी गयणि घुडुक्कइ मेहु ।
वासारत्तपवासुअहं विसमा संकडु एहु ॥ १५८ ॥
[= हे. ३९५.४]
[हृदये खुटूशब्दं करोति गौरी गगने घडघडायते मेघः ।
वर्षारात्रिप्रवासिना विषमं संकटमेतत् ॥]

अम्मि पओहर वज्जमा [२६] ॥
पुत्तें जाएं कवणु गुणु अवगुणु कवणु मुएण ।
जा बप्पीकी भुंहडी चम्पिज्जइ अवरेण ॥ १५९ ॥
[= हे. ३९५.३]
[पुत्रेण जातेन को गुणोऽवगुणः को मृतेन ।
यत्पैतृकी भूमिराक्रम्यतेऽपरेण ॥]
तं तेत्तिउँ जलु सायरहों सो तेवडु वित्थारु ।
तिसहेँ निवारणु पलु वि न वि पर धुट्टुअइ असारु ॥ १६० ॥
[= हे. ३९५.७]
[तत्तावज्जलं सागरस्य स तावान्विस्तारः ।
तृषाया निवारणं पलमपि नैव परं शब्दायतेऽसारः ॥]

St. 158 M om. the stanza. KS हिअउ for हिअइ. KT कुडुक्कइ; S कुडुंतइ for खुडुक्कइ. KT खुडुक्कइ, S खुडुकइ for घुडुक्कइ. KS हृदयं खुडूत्करोति प्रिया गमने खुडुखुडायते मेघः for the first line of the छाया. KST give the stanza अम्मि पओहर and its छाया here, KS reading : पउहरा वज्जवज्ज निच्च जे शमुह ठन्ति । महु कंतहो समरंगणि गजघड भंजिदु जंति. St. 159. M om. the stanza. KS मएण for मुएण. KST आवहि पिहु भुमिहडी (S भुविहडि; T भूहडी) for जा बप्पीकी भुंहडी. KS यावत्पितृभूराक्रम्यते परेण for यत्पैतृकी भूमिराक्रम्यते परेण. St. 160. M om. the stanza. KS तं ताउ, T तं तेउ for तं तेत्तिउ. KS निवारुणु for निवारणु. KS धुंधुवइ, T धुंधुडुवइ for धुट्टुअइ. KS स तावद्विस्तारः for स तावान् विस्तारः. B धूमायते, KS धुंधुमायते असार शब्दायते for शब्दायते असारः.

ह्रोः स्तोरुच्चारलाघवम् ॥ ६५ ॥

ह्रोः हकाररेफयोः स्तोः संयुक्तस्य उच्चारलाघवमपभ्रंशे प्रायो भवति । वहिणि अम्हारा कन्तु [११९] ॥ सिरु ल्हसिउं खंधस्सु [१६२] जह सो घडिदि प्रयावदी [२०] ॥ अन्नु जि प्राउँ [६३] ॥ चंचलु जीविदु ध्रुवु मरणु [४३] ॥ ६५ ॥

बिन्दोरन्ते ॥ ६६ ॥

अपभ्रंशे पदान्ते वर्तमानस्य बिन्दोरुच्चारलाघवं प्रायो भवति । अन्नु ज्ञु तुच्छउँ तहेँ धणहेँ [१२०] ॥ बलि किज्जउँ सुअणस्सु [१०७] ॥ दइवु घडावइ वणि तरुहुँ [११४] ॥ तरुहुँ वि वक्कलु [११३] ॥ खग्गविसाहिउँ जहिँ लहहुँ [१४८] ॥ तणहँ तइज्जी भंगि न वि [१०८] ॥ ६६ ॥

हलस्थैङः ॥ ६७ ॥

अपभ्रंशे व्यञ्जनेषु स्थितस्यैङः एदोतोः उच्चारलाघवं प्रायो भवति । सुधँ चिन्तिज्जइ माणु [२] ॥ तसु हउँ कलिजुगि दुल्लहहोँ [१०५] ॥

लिङ्गमतन्त्रम् ॥ ६८ ॥

अपभ्रंशे लिङ्गमतन्त्रं व्यभिचारि प्रायो भवति । गयकुम्भइँ दारन्तु [११६] ॥ अत्र पुंलिङ्गस्य नपुंसकत्वम् ॥

अब्भा लग्गा डुंगरिहिँ पहिउ रडन्तउ जाइ ।
जो एहा गिरिगिलणमणु सो किं धणहेँ घणाइ ॥ १६१ ॥
[= हे. ४४५.१]

---

65. S प्रआवइ for प्रयावदी. B om. अन्नु जि down to मरणु. 66. After धणहेँ KS add तु अक्खणहं. K देउ; ST देवु for दइवु. 67. S चिंतिज्जदु for चिन्तिज्जइ. 68. St. 161. KS अंता लग्गा डोंगरइ for अब्भा लग्गा डुंगरिहिँ. T वहिउ for पहिउ. KS रुदंतउ for रडन्तउ. KS जो (S जा) एम विहुगिलणमणु for जो एहा गिरिगिलणमणु. BKT घणाइ for घणाइ. KS य एवंविधं गि (S ग) लितुमनाः. KS धनायते गणयति; T धनायते रणायति.

[अभ्राणि लग्नानि पर्वतेषु पथिको रुदन्याति ।
य एष गिरिगिलनमना स किं धन्याया घृणायते ॥]

अत्र अब्भा इति नपुंसकस्य पुंस्त्वम् ॥

पाइ विलग्गी अंत्रडी सिरु ल्हसिउं खन्धस्सु ।
तो वि कडारइ हत्थडउ वलि किज्जउँ कंतस्सु ॥ १६२ ॥
[=हे. ४४५.२]

[पादे विलग्नमन्त्रं शिरः स्रस्तं स्कन्धात् ।
तथापि कटारे हस्त. बलिं करोमि कान्तस्य ॥]

अत्र अंत्रडी इति नपुंसकस्य स्त्रीत्वम् ॥

सिरि चडिआ खन्ति फलइँ पुणु डालइँ मोडन्ति ।
तो वि महद्दुम सउणाहं अवराहिउ न करन्ति ॥ १६३ ॥
[=हे. ४४५.३]

[शिरसि आरूढा खादन्ति फलानि पुनः शाखा भञ्जन्ति ।
तथापि महाद्रुमा· शकुनीनामपराधिता न कुर्वन्ति ॥]

अत्र डालइं इत्यत्र स्त्रीलिङ्गस्य नपुंसकत्वम् ॥

शौरसेनीवत् ॥ ६९ ॥

अपभ्रंशे प्रायः शौरसेनीवत्कार्यं भवति ॥ ६९ ॥

St 162. KS अंतडी for अत्रडी. KS ल्हसिदु for ल्हसिउं. KS तोपि काडारइ हंदडउ for तो वि कडारइ हत्थडउ. KS विलग्नगात्र for विलग्नमन्त्र KS ततोपि कडारः हस्ते for तथापि कटारे हस्तः. KS वलिः क्रिये कातस्य for वलिं करोमि कान्तस्य. K अंत्रस्य for अंत्रडी इति. St. 163. KS सिरु for सिरि. KST फलाइं for फलइँ. K डाल, S डालउ for डालइँ KST तो वि महद्दुमु सउणि (T सउण) अवराहिं न करंति for the second line of the stanza. KS शिरश्चटित्वा for शिरसि आरूढा. KS मोटयंति for भञ्जन्ति. KST ततोपि महद्रुमाः शकुनिनः अपराधिनो न कुर्वंति for the second line of the छाया.

सीसि सेहरु खणु विणिम्मविदु
खणु कंठि पालंबु किदु रदिएँ ।
विहिदु खणु मुंडमालिअ जं पणएँण
तं नमहु कुसुमदामकोदंडु कामहोँ ॥ १६४ ॥
[=हे. ४४६.१]

[शीर्षे शेखरः क्षणं विनिर्मापितः
क्षणं कण्ठे प्रालम्बः कृतो रत्या ।
विहितं क्षणं मुण्डमालिका यत्प्रणयेन
तन्नमत कुसुमदामकोदण्डं कामस्य ॥]

तद्व्यत्ययश्च ॥ ७० ॥

तदिति प्राकृताना द्योतकम् । तेषा प्राकृतादिभाषालक्षणानां प्रायो व्यत्ययश्च भवति । यथा मागध्या तिष्ठश्चिष्ठ इत्युक्तं, तथा प्राकृतपैशाचीशौरसेनीष्वपि भवति । चिष्ठदि ॥ अपभ्रंशे रेफस्याधो लोपो वोक्तः, मागध्यामपि भवति । शदमाणुशमंशभालके कुंभशहश्र वशाहँ शंचिदे, शतमानुषमांसभारकं कुम्भसहस्रं वसायाः संचितम् ॥ इत्याद्यन्यदपि द्रष्टव्यम् । न केवलं भाषालक्षणाना तिङाद्यादेशानामपि व्यत्ययो भवति । ये वर्तमानकाले प्रसिद्धास्ते भूतेऽपि भवन्ति । अह पेच्छइ रहुतणओ, अथ प्रेक्षाचक्रे रघुतनयः ॥ आभासइ रयणीअरे, आबभाषे रजनीचरान् । भूते प्रसिद्धा वर्तमानेऽपि भवन्ति । सोहीअ एस चण्डो, शृणोत्येष चण्डः ॥ ७० ॥

---

69. St. 164. B ससि for सीसि. K खाण विणिम्मिदु; S खाणु विणमिदु for खणु विणिम्मविदु. S रथिए for रदिएँ. B मुंडमालिए for मुंडमालिअ. T नमह for नमहु. K विनिर्मित for विनिर्मापितः. K मूर्धमालिका for मुण्डमालिका. 70. KS चिस्टदि for चिष्ठदि. KS °माशभा(S शा)-अणे for °मशभालके. KS °सहस्सवशाइ शंचिदे. K om. the छाया of this passage. After रघुतनयः KS add इत्यर्थः. KS आहसइ रआणिअरे for आहासइ रअणीअरे. S adds इत्यर्थः. KS चंडा for चण्डो.

शेषं संस्कृतवत् ॥ ७१ ॥

शेषं यदत्र प्राकृतादिभाषालक्षणं द्वादशपदीनिबद्धं ततोऽन्यत् संस्कृतवदेव भवति। रामाअ पोप्फाणि, रामाय पुष्पाणि।

हेट्ठट्ठियसूरनिवारणाय छत्तं अहो इव वहन्ती।
जअइ ससेसा वराहसासदूरुक्खया पुहवी॥

[=हे. ४४८·१]

[अधःस्थितसूर्यनिवारणाय छत्रमध इव वहन्ती।
जयति सशेषा वराहश्वासदूरोत्क्षिप्ता पृथिवी॥]

अत्र चतुर्थ्या आदेशो नोक्तः, स च संस्कृतवदेव। उरसि सरसि सिरसि इत्यादयः सिद्धावस्थायाम्॥ ७१॥

झाडगास्तु देश्याः सिद्धाः ७२॥

झाडादयः शब्दा देश्या देशविशेषव्यवहारादुपलभ्यमानाः सिद्धा निष्पन्नाः प्रसिद्धा वा वेदितव्याः। (१) झाड लतादिगहनम्॥ (२) गोप्पी (३) सप्पत्तिआ बाला॥ (४) गोंडी (५) गाडी (६) गोंजी मञ्जरी। (७) एक्कगं (८) ओहंसं (९) भद्दसिरी चन्दनम्॥ (१०) आडोरो

---

71. T द्वादशपदनिबद्ध for द्वादशपदीनिबद्ध K हेडड्डिअ°, S हेदड्डिअ° for हेट्ठट्ठिअ°. ST om. from छत्त अधो down to पृथिवी in the छाया. After सस्कृतवदेव K adds भवति. BKS तरुसरसि सिरसि for उरसि सरसि सिरसि. 72. S जाडगास्तु for झाडगास्तु in The Sūtra. (1) HD. 3. 57. S रूढ, T झाडा for झाड. S लतादिगमन for °गहनम्. (2) Sk गोपी (?) MT गोंपी, S गोंपि for गोप्पी. (3) HD (सपत्तिआ) 8.18. MS सपतिआ (4) HD. (गोंठी) 2.95. K गोंडि, S गोड्डि. (5) ? K णडि, S गोंडि. (6) HD. 2.95 KS गोंजि. (7) HD. 1.144. BKT एक्कग्ग, M एकग. (8) HD. (.ओहरिस चन्दनघर्षणशिला) 1.169 BT ओहस्स. (9) HD. 6 102. K भद्दसरि, MS भदसिरी. (10) HD. (आणूवो ?) 1.64. S आदोरो.

(११) मोरत्तओ (१२) मोरो (१३) पाणाअओ श्वपचः ॥ (१४) डुल्लरअं भूषा कपर्दानाम्, कपर्दैः कृतमाभरणमित्यर्थः ॥ (१५) सोमालं (१६)सोल्लं मासम् ॥ (१७) छट्टो मर्म ॥ (१८) भोट्टणो भृतकः॥ (१९) गोड्डुं स्तनयोरुपरि रचितो वासोग्रन्थि ॥ (२०) भावई गृहिणी ॥ (२१) दुक्खित्तो कम्पः ॥ (२२) परिहालो जलनिर्गमः ॥ (२३) पडं ग्रामसीमास्थानम् ॥ (२४) गोजा कलशी ॥ (२५) पडिपल्लिलो विहित-पूजः ॥ (२६) गन्धपिसाओ गान्धिकः ॥ (२७) ओहिअं अधोमुखम् ॥ (२८) असारा कदली ॥ (२९) करइल्लो शुष्कमहीजः ॥ (३०) वपझओ भारः ॥ (३१) दुप्परिअल्लं अशक्यम् ॥ (३२) वेडूणी (३३) पिच्छल्लं (३४) विद्दूणा (३५) सारोवहि (३६) सिणी

---

(11) HD. 6.140. MS मोरतओ; T मोरीतओ. (12) HD. 6.140. BK मारो. (13) HD. 6.38. BKM पणाअओ; T पाणअओ. (14) HD. (उल्लरय) 1.110. BKM दुल्लरअ. BT कपर्दे for कपर्दैः. (15) HD. 8.44. (16) HD. 8.44. (17) HD. (वट्टा) 7.31. ? K छट्टा वर्म, M छटो मर्म; S छढो वर्म; T पट्टो वर्त्म. (18) HD. (भुत्तूणो, भोत्तूणो) 6.106. B छोट्टणो, M भोट्टण, S भट्टुणो; T भोग्गरणो. KM भृतकं; T भूतकः.(19) HD. (गेंठुअ) 2.93. M मोंडं; S गोंद; T गेंड. Bp KMS वासोग्रंथिरुपरि कुचयोः for स्तनयो...ग्रन्थि. (20) HD. (भावइआ धार्मिकगृहिणी) 6.104. M भारई, T_1 गएई; T_2 गवाइ. (21) ? K दुक्खिते; MS दु खिते; T उक्खित्ते कपा (22) HD. 6.29. T परिहारो. (23) ? T पठम. (24) HD.(गोआ) 2 89. T गोपा. (25) HD. (पडिएल्लिओ ?) 6.32. T पडिपड्डिरो. (26) HD. 2.87. T गंधविसाओ. BM ग्रान्थिकः; K गन्विकः for गान्धिकः. (27) HD. (ओहुरं ?) 1.157. KS ओखिअं, T ओसिअं. (28) HD. 1.12. (29) HD. 2.17. S करइल्लि. (30) ? B वेज्झओ. Bp वपझओ; M व...पज्झओ. (31) HD. 5.55. BKMS उप्परिअल्लं. (32) HD. (वेलूणा-वेलणय इति केचित्) 7.65. B वेडूणा; T वेड्डुणि. (33) HD. (पिच्छिली) 6.74. B om. the word and wrongly gives पिच्छिलः as the meaning of वेडूणी; M पिच्छलं; T विच्छिलं. (34) HD. 7.65. B om. and wrongly reads पन्थाः; K वधा; M पंथा; T विघा. (35) ? B रासारोवहो; T सिरोवहा. (36) ? KMS सिणि.

(३७) वे लू रा (३८) मं त क्ख रं लज्जा ।। (३९) को ण्णा अं म्लानम् ।। (४०) ख न्द जी स्थूलेन्धनवह्नि ।। (४१) ऊ सा अ त्तो खेदेन शिथिलः ।। (४२) उ त्ता ण फ लं एरण्ड ।। (४३) च ड रूढो (४४) हा लो शातवाहनः।। (४५) प उ लि अं शूलप्रोतं मासम् ।। (४६) मा डा समकालम् ।। (४७) ख ड रि अं कलुषम् ।। (४८) वहुराणो असिधारा ।। (४९) व व्वा डो दक्षिणो हस्त ।। (५०) ख व्व णो दक्ष· ।। (५१) ख ड्डं (५२) वे डो (५३) वो ड्ड रं श्मश्रु ।। (५४) उ ड त्त णं निवसनम् ।। (५५) स अ रा हं झटिति ।। (५६) ख ल्लि री (५७) ख ल्लि रि आ संकेत ।। (५८) र ड्ढी (५९) व ड्डु अं प्रधानम् ।। (६०) ग अ ण र ई मेघ ।। (६१) तिं ग च्छी (६२) तिं ग आ पुष्परज ।। (६३) तं डं शिरोहीनम् ।। (६४) पा ढु ग्गो सभ्य ।। (६५) ति वि डी सूची ।। (६६) प त्त लं तीक्ष्णम् ।। (६७) कू रं भक्तम् ।।

---

(37) HD.(वेलूणा as under 32 above) 7.65. T वेड्डरा. (38) HD. (मंतक्खं) 6.141. B मतत्तखरं, KM मततखर, S मततखर. (39) ? M कोंणाअं: T कोण्णाय. B मान.,KM मान for म्लानम्. (40) HD. (खदग्गी) 2.70. S खदजि, T खमयग्गि. (41) HD. (ऊसाअतो) 1.141. BK दुक्खाअंतो; MS दुक्खाअत. (42) HD. (उत्ताणपत्तय) 1 120 T उत्ताणवत्ती. (43) HD (वडरचिवो) 3.7. B चडरइडो,M चडरइढो. (44) HD. 8.66. (45) from पउलइ पचति, HD 6.29. T चउलिअं. (46) ? M पाडा; S माढा, T आमिअ. (47) HD. (खरडिअं रूक्षम) 2.79. T खडरअ. (48) HD. (वहुराणा) 6.91. (49) HD. 6.89 B वप्पोट्टेण; KS पप्पोण; T बप्पोट्टेड. (50) HD. (खवो, खव्वो वामकर) 2.77. S खड्णो. (51) HD. 2.66 S खडं; T कड्डो. (52) HD. (वेड्डा) 6.95. (53) HD. 6.95. B वोद्दरं: M वोंदर, T वोरं. (54) HD. (उडंत्तणं) 1.103. M उड्तण, T ओमत्तणं. (55) HD. (सयराहं) 8.11. M सहराह (56) HD. 2.70. T खल्लरी. (57) HD. 2.70. B खिल्लिरिआ, M खिलिरीआ, T वल्लरीआ (58) HD. 7.2 BK रज्जो, M रंजी; S रजि, T रड्ढी. (59) HD. 7.29. B चड्डअ: M अधअ, T वडअ. (60) HD. 2.88. (61) HD. (तिगिच्छी) 5.12. M निंमकी, T तिगिच्छि. (62) HD. (तिंगिआ) 5.12. T तांडिआ. (63) HD. 5.19. T तढ. (64) HD. (पाउग्गिओ) 6.42 M पाढुंगो, T पाइग्गो. (65) HD. (पुटिका तिविडा सूचीति केचित्) 5.12. M तिविई. (66) HD. 6.14. (67) HD. 2 43.

(६८) गोड्डं (६९) चिक्खिल्लं (७०) कच्छरं (७१) महिंडं (७२) वहलं (७३) रेणं (७४) पणओ (७५) डंडरिआ (७६) डंडा (७७) दोहणी पङ्कः, कर्दम इत्यर्थः ॥ (७८) छिविओ (७९) छोहो (८०) पगेज्झो (८१) विज्झड्डो चयः, समूह इत्यर्थः ॥ (८२) निअत्थं परिहितं वस्त्रम् ॥ (८३) निड्डरिआ भाद्रपदसितदशम्या कश्चिदुत्सवविशेषः ॥ (८४) खोड्डी (८५) तालफली दासी ॥ (८६) छिञ्छिणरमणं (८७) ओलुक्की (८८) हद्विण चक्षुःस्थगगनक्रीडा ॥ (८९) पुंसुलं विसंवादः ॥ (९०) अवअण्हं उलूखलम् ॥ (९१) सराहओ (९२) किक्किडी सर्पः ॥ (९३) सइलंतं (९४) सइ दिट्ठं मनोरथेनैव सघटना ॥ (९५) ओसा

---

(68) HD. (गेड्ड) 2.104. M गोंडं; T गेड्डी. (69) HD. (चिक्खल्लो) 3.11. MS चिक्खिल; T चिक्खिल्ली (70) HD. (कच्छरो) 2.2. BK कच्चरो; M कंचरं; T कच्छरी. (71) HD. (महेड्डो) 6.119. B महिड्डं; T महेप्पी. (72) HD. 6.89 B वलाहं; KM वलह; T वहुली. (73) HD. (रेणी) 7.9. T रेओ. (74) HD. 6 7. (75) HD. (ढंढरिओ) 4.15. B उड्ढरिआ; T ढड्ढरीआ T. (76) HD. (ढंढो) 4.16. B डड्ढाः M दडा, T ढड्ढा. (77) HD. 5.48. KM कर्दमपर्यायः for कर्दम इत्यर्थः.(78) HD (छिवओ) 3.36. BK विच्छिओ;M विंछिओ.(79) HD. 3.39. T छोओ. (80) HD. (पग्गेज्जो) 6.15. M पगेज्झो. (81) HD. (विच्छड्डो) 7.32. B विज्झडा; M विंझंडो; T विचुसो वधः (?) समूह इत्यर्थः- (८2) HD. 4.3१. B णिअडी स्नानम्; HD. 4.26. णिअडी (Sk निकृतिः) दम्भ.; KS निअत्थि; M निअई. (83) HD. 4.45. BK नड्डरिआ; MS नंडुरिआ; T नेस्सुरीआ. (84) HD. (खोट्टी) 2.77. BK सोड्डी; M सोंडी;T खोड्ढ. (85) HD. (तालप्फली) 5 11 BK ताणफली, T, तालपाली. (86) HD. छिछटरमण 3.30. B चिच्छिणरमणं, M चिछिणरमणं; T शिञ्छरणमणी. (87) HD. (ओलुकी छन्नरमणं, नष्ट्वा यत्र शिशवः क्रीडन्ति) 1.153. B ओलुक्को; T उलुक्की. (88) HD. (गदीणी) 2.83. B हविण; T गंधीणी. (89) ? M पुसल; T भसुल. (90) HD. (अवअण्णो) 1.26. S अवहणं. (91) HD. 8.12. S सराहवो. (92) HD. (किक्किंडी) 2.32. K किक्कडी; S किक्डी; T किकडी. (93) HD. (सइलभ) 8.18. B सइलत्त; T सिउलीही. (94) HD. 8.91. BT सइदड्ढं; KM सइदंड; S सहरडं. (95) HD. 1.164. T ओधा.

(९६) ओ ग्गि वो (९७) सि ण्हा नीहार· ।। (९८) णि अं स णं परिधानम् ।। (९९) झु त्ति स्रोतः ।। (१००) सि ट्टा (१०१) सि ह डो सुप्तनासिकानाद·।। (१०२) णे व च्छ णं (१०३) णि व च्छ णं अवतारणम् ।। (१०४) अ ल्लओ कृतपरिचय· ।। (१०५) अ डा (१०६) स डा प्रलम्बा· केशा. ।। (१०७) घ ग्घ त्थ णं खेद ।। (१०८) चं ढ व डा आ अर्धप्रावृतदेहा ।। (१०९) त ल प्फ लं शालि· ।। (११०) त रि डी अनुष्णो वायु ।। (१११) वे प्पो (११२ सं पु ओ पिशाचाक्रान्त ।। (११३) की ला (११४) कु कु ला (११५) अ द्ध घ र णी (११६) व हु धा रि णी नववधू· ।। (११७) व त्ती (११८) व ई (११९) वे ला मर्यादा ।। (१२०) णि ग्घ ट्टो कौशलोपेत ।। (१२१) व ज्जा (१२२) प ज्जा अधिकार ।। (१२३) झ डी

---

(96) HD. (ओग्गीओ) 1.149. S ओग्गिओ, T ओजोहा. (97) HD. 8 53. K सिणा, (98) HD. 4.38. (99) HD. 3.38. M झति. HD. छेदः for स्रोतः. (100) HD. (सिढा) 8.29. M सिटा; T सिण्गा. (101) HD. (सिंवाडी ?) 8 29 B सिहिडो, T सवाडो. (102) HD. 4.40. KS दिणवछगं, M दिवछणं; (103) HD. 4 40. KS णिवनंछणं; M णिवछण. (104) HD. 1.12. B लवओ. (105) ? T सअडा. (106) HD. (सढा) 8.46. B प्रलम्बकेशा; S प्रलवकेश. (107) HD. (घुग्घुच्छगयं) 2.110. B घावथग, M घघंथग, T घत्थण. M खेदरवः for खेदः. (108) HD. 3 7 B वड्डवड्डाआ; KM वड्डवडाआ S चंडवडाआ, T छड्डवडाआ. Cf. वटवटीत in Marathi. (109) HD. (तलप्फलो) 5.7. KMS तलफल, T तलच्छल (110) HD. (तिरिड्डि) 5.12. T तीरिडी. HD. उष्णवात for अनुष्णो वायु. (111) HD. 7.74. M वेंपो, T वेप्फा. (112) HD. (सिपुअ) 8.30 (113) HD. 2 33. BKMS किला (114) HD. 2 33 BKMS कुलकुला (कुक्कुला ?) (115) ? B अद्धरणा, M अधरणा, T हत्यत्थरणी. (116) HD 7.50. T वहुधारणी. (117) HD 7.31. M वती, T वर्ता (118) Sk वृतिः. T वइ. (119) Sk. T वेडा. (120) HD. (णिग्घट्टो) 4 34 S णिग्घटो, T णिच्चट्टो. (121) HD. 7. 32. KS पज्जा, M पंजा; T वजा. (122) HD. 6.1. KS पंजा; M वंजा, T वज्जा. (123) HD. (निरन्तरवृष्टि; or झाडी ?) 3.53 KS जडी; T जालि.

(१२४) झाउरी गुल्मः ॥ (१२५) मुकुंडी (१२६) मुच्चमुंडो जूटः ॥ (१२७) णिक्कसरिओ गलितसारः ॥ (१२८) झटिलिआ चंक्रमणम् ॥ (१२९) सखोडी व्यतिकारः ॥ (१३०) सिछिपो (१३१) चिछो (१३२) चुछो (१३३) चेडो (१३४) छिक्को (१३५) डहरो बालः ॥ (१३६) हणं दूरम् ॥ (१३७) विड्डिरिआ (१३८) तुंगी रात्रिः ॥ (१३९) कुहिणं कूर्परम् ॥ (१४०) विआलो (१४१) नेछ (१४२) दुइहणो (१४३) लगिक्को (१४४) कामलो (१४५) कुविलो (१४६) णिरिक्को (१४७) ओच्छलो (१४८) कुसुगालो दस्युः, चोर इत्यर्थः ॥ (१४९) अहेलो ईश्वरः ॥ (१५०) पणी पर्यातिः गुर्विर्वा ॥ (१५१) वंकअसुकओ अलासुकुलालभ्यः ॥ (१५२) पज्ञामुरो प्रवयाः, वृद्ध इत्यर्थः ॥

---

(124) ? (125) HD. (मुक्कुंडी) 6.117. T मुकुडी. (126) HD. मुक्कुंडो or मुग्गुंडो राशिः?) 6.136. B मुचुमुत्तो; KS मुचुमुंडो; M मुचुमुतो; T मुक्किमुंडो. BK कूटः for जूटः (127) HD. (णिक्कसरिओ) 4.41. T णिक्कासिरओ. (128) HD. (झटलिआ) 3.55. BK झड्डिलिआ; S झेढलिआ. (129) HD. (संखोडी) 8.8. BK सुखोडी. (130) HD. (सिछिबो) 8.30. BK सिलिप्पो; T सलिमचो. (131) HD. 3.10. (132) HD. 3.22. T om. चुछो. (133) HD. 3.10. BM जेडो. (134) HD. 7.22. BST छिक्को. (135) HD. 4.8. B जालः; KS चाला; MS जाला. (136) HD. 8.59. BKMS णदं for हणं. (137) HD. (विड्डिरिली) 7.67. B विड्डिरिआ; M विटिरिआ; T विप्पिरिआ. (138) HD. 5.14. T तुग्गी. (139) HD. (कुहिणं) 2.62. S कहिण; T कुहीणं. (140) HD. 7. 90. (141) HD. 7.94. (142) Sk ? B दुइहणो; M दुठह...; T उच्चुहणो. (143) HD. (लगिक्को) 7.19. BKMS अग्गिक्को. (144) HD. (कलमो) 2.20. (145) HD (कुविलो) 2.66. BM कुबिलो; T कुविलो. (146) HD. (णिरक्को) 4.49. MS णिरिक्का; T णिरको. (147) HD. (उच्छलो or ओच्छलो) 1.101. B चच्छलो; M वेछला; T ओच्चड्डो. (148) HD. 2.10. Bp. वैरी; K वैर for चोरः. (149) HD. (अहिलो) 1.10. B (अहलो); M अहिली. (150) HD 5.62. T पर्णा. (151) HD. (अंकअसुकओ) 3.45. (152) ? MS पज्ञामरो; T प्रागुरा.

(१५३) पुंडरिआ उत्कलिका ॥ (१५४) हत्थं शीघ्रम् ॥ (१५५) पिडिहिको शूर. ॥ (१५६) संचुहो पिशुन. ॥ (१५७)जोव्वणजोअं (१५८)जोव्वणिरं (१५९)जोव्वणी जरा ॥ (१६०) पडिणिअंसणं निशि प्रावरणम् ॥ (१६१) पडिवेसो विक्षेप ॥ (१६२) पडिक्किआ प्रतिक्षाति. ॥ (१६३) पडुज्जइणी तरुणी ॥ १६४) कुणिआ (१६५) कुच्छिणी (१६६) कंडणारो वृतिविवरम् ॥ (१६७) देवरिअं हुतजन्मनि दृप्येन्, पुत्रोत्सवे बघनानं दृप्येनिन्ध्यं ॥ (१६८) अक्खवाला दिक् ॥ (१६९) नेव्वं पार्श्वेऽघन् ॥ (१७० गहिआवडा ललना ॥ (१७१) पोवरई चैर्येण वधू, चौर्येण स्वीकृता भार्येत्यर्थ. ॥ (१७२) सोरही गवीरदीर्घेण ॥ (१७३) पोअन्नो निर्मय ॥ (१७४) उक्कंडी (१७५) णेलच्छिआ —

---

(153) HD. (पुञ्पुरिला) 6.55. ST पुडरीला. (154) HD. 8.39. B हइं. T हथे:. (155) ? K पिविडिल्ला: M पिडिलिका, S पडिलिका: T पडिलिरो. (156) HD. (संचुहो) 8.7. B स्तुहो; T सिविहो. (157) HD. (जोव्वणवेसं) 3.51. (158) HD. (जोव्वणणारं) 3.51. BT वोव्वणिणी (159) HD. (जोव्वणोवचं ?) 3.51. B वोणिरं. B जार: for बरा. (160) HD. 6.36. B णिडिणिअंसणं. K पिडिणिअंसण. (161) HD. 6.21. KMS पडिवेसा. Bp विक्षेप. for विक्षेप:. (162) HD. (पडिक्खो) प्रतिक्ष्या) 6.19. KS पडिक्किआ (163) HD. (पडुजुवई) 6.31. S पडुज्जणि;T वडुज्जयणो. (164)HD. .24. After कुणिआ BT add कुविला; HD. does not record it. (165)HD. (कुच्छिणी) 2.24. K कुच्छिण्णि; S कुंभिणि. (165)HD. (कंडणारो)2.24. B कडडिणारो: K कडिणारो or कडिणारो: S कडुडिणालो. B प्रतिविवरं; K प्रतिविपरं for वृतिविवरम्. (167) HD. (देवरिअं) 5.29 K हुजन्मनि for हुतजन्मनि. (168) HD. (अक्खवाया) 1.35. M अंखवाला; T अक्खपाला. (169) ? B निम्वं; M नेवं. (170) ? MS गाहिवाडा ललना. (171) HD. 6.51. BKMS पिवरइ. (172) HD. 1.154. B सारही: M सारली. (173) HD. (पोअंडो) 6.61. M पोअंणो; T वोअंणो. (174) HD. (उक्कंदी) 1.87. M उंकंदि. (175)HD. (णेलच्छी) 4.44.BT णलच्छिआ:K णिलच्छिआ;M णिलंकिला.

(१७६) डोक्को कूपतुला, निपानादेर्जलोन्नयनयन्त्रम् ॥ (१७७) काअंजी (१७८) काणड्डी (१७९) वक्करो परिहासः ॥ (१८०) खोडो धार्मिकः ॥ (१८१) उच्छलओ (१८२) पउडं (१८३) मेठिअं (१८४) उप्पदं (१८५) थेड्डो गृहम् ॥ (१८६) उलुहंतो (१८७) डंको (१८८) वसतुंडो (१८९) वुक्कणो काकः ॥ (१९०) मामा (१९१) मामी मातुलभार्या ॥ (१९२) चंचुप्परं मिथ्या ॥ (१९३) चुक्को मुष्टिः ॥ (१९४) पुल्ली (१९५) अल्ली (१९६) चित्तओ व्याघ्रः ॥ (१९७) चडआणा (१९८) लुञ्छी कुन्तलाः ॥ (१९९) गणसमो रतो गोष्ठ्याम् ॥ (२००) तित्ती सारः ॥ (२०१) डाली शाखा ॥ (२०२) ठाणो अहंकारः ॥ (२०३) णामुक्कसिअं कार्यम् ॥ (२०४) पेआलं

---

(176) HD. (डोओ) 4.11. or HD. (डुंघो दारुहस्तः) 4.11. from Telugu डोर्का. BM डोको; T डोक्का. KM वनादेर्जलानयनयंत्रं for निपानादे...यन्त्रम्. (177) HD.(कायंदी) 2.28. B काअंवी (178) HD. (काणद्धो) 2.28. M काणंडी; T काणड्डी. (179) HD. (वक्कर) 6.89. MS वंकरो; T वक्कारो. (180) HD. 2.80. B खाडो; T खेडो. (181) HD. (उत्थलिअं) 1.107. M उंछलवो; T ओत्थलओ. (182) HD (पउट्ठं) 6.4. KMS वुदुडं (?) (183) ? T मेलिअं. (184) ? B अप्पदं; S उप्पित्थं; T पउत्थं. (185) ? KMS थजो (?); T थेड्डो. (186) HD. 1.109. B उलुहत्तो. (187) HD. (ढंको) 4.13. B डको; T ढंको. (188) HD. (वसभुद्दो) 7.49. B वसुतुंडो; T वसतुड्डो. (189) HD. 6.94. M वुंकणो; T पुक्कणो. (190) HD. 6.112. (191) HD. 6.112. (192) HD. (चंचप्परं) 3.4. M चचुंपरं; T_1 वपुप्परी; T_2 चपुप्परी.(193) HD. 3.14. B reads मुष्टिः after तित्ती (200). (194) HD. 6.79. BKMS पुत्ती. (195) HD. (अलिअल्ली) 1.56. or (अरिअल्ली) 1.24. (196) ? B चित्ती; M चिंती. Cf. चित्ता in Marathi. ((197) HD. (चडो) 3.1. B चणअणा; T चंडआणा. (198) ? KS लुंची; T लुप्पी. (199) HD. 2.86. B गणसमा; KS गणसवे. (200) HD. 5.11. KST तिति; M तंती. (201) HD. 4.9. T चाली. (202) HD. 4.5. B ठाणा. (203) HD. (णामोक्क°) 4.25. MS णामुक°. (204) HD. 6.57. S पेअलं.

(२०५) पिंजल प्रमाणम् ॥ (२०६) गहणी (२०७) गहेरो (२०८) मुहुलो बन्दी ॥ (२०९) लाइल्लो बलीवर्दः ॥ (२१०) मुंक्कुरुडो (२११) मुंगुरुडो (२१२) घुग्घुरुडो राशिः ॥ (२१३) आवसणं (२१४) आअलणं रतिगृहम् ॥ (२१५) उवसट्टो सारथिः ॥ (२१६) उवसेरो रथार्हः ॥ (२१७) उणिआ कूसरा ॥ (२१८) अवरिज्जं (२१९) अहोरणं उत्तरीयम् ॥ (२२०) अविरिक्कं (२२१) अजणिक्कं (२२२) दोडि (२२३) दोवेलि सायंभोजनम् ॥ (२२४) अइरिप्पो कथाबन्धः ॥ (२२५) पिंडरवो तैलादीना विक्रेता वणिक् ॥ (२२६) सुदुम्मणिआ रूपवती ॥ (२२७) उम्मल्ला तृष्णा ॥ (२२८) वेंडं सुरापिष्टम् ॥ (२२९) चडिआसो आटोप ॥ (२३०) माला ज्योत्स्ना ॥ (२३१) दरदरो उल्लास ॥ (२३२) उव्वेलं कौशलम् ॥

---

(205) ? BT om. this word. M पेजिल. (206) HD. 2.84. T गभणी. (207) HD. (गहरी गृध्र) 2.84. KS गेहरो (लो), M गेहेरो. (208) ? T मुहुओ. (209) HD. 7.19. B वइल्लो (HD. 6.91), T चाउल्लो. (210) HD. (मुक्कुरुडो) 6.136. S मुक्कुरुडो; T मुरुतुरुडो (211) ? A variant of (210) above. (212) HD. (घुघुरुडो) 2.109. M घंघरुडो राशि पक्षी. (213) HD. (आलयण) 1.66. T आवसणी (214)HD (आलयणं) 1.66. (215) ? M हवसटो, T उपसग्गो. (216) HD. (उवसेर रतियोग्य ?) 1 104. M उरसेरा. (217) HD. (उण्हिआ) 1.88. (218) HD. (अवरिज्जो अद्वितीयः) 1 36. BM om. the word. (219) HD. 1.25. B om. the word BT इत्तिरिअ, K उत्तरिअ for उत्तरीयम्. (220) HD.(अवरिक्को क्षणरहित निरवसर) 2.20. B अणिरिक्क, S अवणिक्क (221) ? B अक्षणिक. (222) ? B om. the word. (223) HD 5.50. B देवेली. (224) HD. (अइरिंपो) 1.26. BT अइरिवो, K अइरिप्पा. (225) HD. (पेडइओ कणादिविक्रेता). 6.59. BT वेडउओ. (226) HD. 8 40. B असदुम्मणिआ (सदुम्मणिएति शीलाङ्क) (227) HD. 1.94. KMS उम्मल्लो पिंड (2) सुरापिष्ट. (228) HD. (वेंढसुरा कलुष' सुरा) 7.78 BKMS पिंड. (229) HD. (चडिआरो) 3 5. T विडिआसो. (230) HD. 6 128. M माळु (231) HD 5.37. S दरकरो, T दरीकरो. (232) ? B उव्वल, M रंवेल, T उप्पोल्ल.

(२३३) ओसाओ पीडा, प्रहारेण जाता पीडेत्यर्थः ॥ (२३४) णिच्छड्डो (२३५) णिग्घोरो निर्दयः ॥ (२३६) आरंतिओ मालाकारः ॥ (२३७) लासअविम्हओ (२३८) सिण्ठो (२३९) आलत्थओ केकी ॥ (२४०) उड्डो कूपादिखनकः ॥ (२४१) ऊसारो गर्तः (२४२) उवलंडंतो चूडावलयम् ॥ (२४३) हिल्ला सिकताः ॥ (२४४) हिक्का (२४५) उप्पक्किआ रजकी ॥ (२४६) हिंडोली रक्षणयन्त्रं केदारस्य ॥ (२४७) आलसो (२४८) अलिणो वृश्चिकः ॥ (२४९) आरिल्लो बन्धः ॥ (२५०) जमणं बालशिखा ॥ (२५१) मरट्टो गर्वः ॥ (२५२) किलिणी (२५३) कुहणी (२५४) साही (२५५) पाणड्डी (२५६) पत्तणी प्रतोली, रथ्येत्यर्थः ॥ (२५७) मलओ गिर्येकदेशः ॥ (२५८) उग्गालो (२५९) छिंछोली तनुस्रोतः, सुस्वल्पजलस्रवणमित्यर्थः ॥ (२६०) कडं

---

(233) HD. (ओसाओ) 1.152. M आमालो. (234) HD. (णिच्छुंडो) 4.37. B णिच्चड्डो, M णिंचिंडो; T णिच्चेडो. (235) HD. 4.37. T णिघोरो. (236) HD. (आरंमिओ) 1.71. M आरानिओ, T आरयतिओ. (237) HD. (लासयविहओ) 7.21. B सअविम्हओ; KS सहविहओ; M सहविम्हओ. (238) HD. (सिंढो) 8.20. KM सिंटो; T सिट्टो. (239) HD. (आलत्थो) 1 65. M आलधओ. (240) HD. 1.85. M कूपादिकारकः for °खनकः. (241) HD 1.140. BK इसारो. (242) HD. (उवलभत्ता or उवलभग्गा ?) 1.120. B उवलहतो; M उवलह्नत्तो; T उवलहंतो. (243) HD. (हिला or हिल्ला) 8.65. M हिला; T भिल्ला. (244) HD. 8.66. KS किक्का; M किका (Cf. किंकिअं धवलं in HD 2.31.). (245) HD. (उप्फुंकिआ) 1.114. K उपाक्किआ; M उंपाकिआ; T उप्पिकिआ. (246) HD. (हिंडोल हिंडोलय) 8.69. B हिड्डोली; T हिडोली. HD. क्षेत्रे मृगनिषेधरवः, क्षेत्ररक्षणयन्त्रमिति केचित्. (247) HD. (आलासो) 1.61. B आसलो. (248) HD. 1 11. B अलिणेओ; K अल्लीणो or अल्लिणो; T आलीणो. (249) HD. 1.63. BK जरिल्लो. (250) HD. (जवण) 3.41. (251) HD. 6.120. T मरंटो. (252) HD (किलणो) 2 31. B किरिणी. (253) HD. (कुहिणी) 2.62. T कुहण. (254) HD. 8.6. S साहि. (255) HD. (पाणद्धी) 6.39. B पाणल्ली; T वाणट्टी. (256) Sk. T वत्तणी. (257) HD. 6.144. S वलयो. (258) HD. (ओग्गालो) 1.151. Cf. ओघळ in Marathi. (259) HD. 3.27. B छिंव्वोली (260) ?

(२६१) पडोहरं पश्चिमाङ्गणम् ॥ (२६२) सरिवओ (२६३) सरेव्वाओ हंस ॥ (२६४) कुट्टमिओ महिष (२६५) पहणी संमुखा-गतिनिरोध ॥ (२६६) केआ केली ॥ (२६७) तित्ती (२६८) कीलं स्तोकम् ॥ (२६९) उक्कासारो भीरु ॥ (२७०) भाउलं आषाढे कात्यायन्या उत्सवविशेष ॥ (२७१) भग्गलअं अप्रियम् ॥ (२७२) कोत्थुअवत्थं (२७३) कोसलो (२७४) कणआ नीवी ॥ (२७५) छिहंडहिल्लो (२७६) आअं दाधि ॥(२७७) हड्डवं कलह ॥ (२७८) छवडी चर्म ॥ (२७९) कहोडो तरुण ॥ (२८०) फेणवडो वरुण ॥ (२८१) उअहारी दोहनकारी ॥ (२८२) खड्डगो छाया ॥ (२८३) जोइओ व्याध ॥ (२८४) कोलंवं पिठरम् ॥ (२८५) व्रेखासो (२८६) वेखासओ विरूप ॥ (२८७) सरली (२८८) अरलं चीरी ॥ (२८९) संगा

---

(261) HD. 6 22 HD. गृहपश्चिमाङ्गणम्. (262) HD. (सरेवओ) 8.48. B णरिवाओ. (263) HD. (सरेवओ) 8.48. (264) HD (कट्टमिओ) 2.15. S कुंटमिओ, T कुट्टिमिओ. Bp मूषक for महिष. (265) HD. 6.5. T वहणी. HD. समुखागतनिरोध. for °गतिनिरोध., (266) HD. (केआ रज्जु.) 2.44. (267) HD. (तित्ती सारम्) 5 11. B तिती. (268) HD. 2.21. S किलं. (269) ? S उक्कासारो, T पुक्कासरो. (270) HD. (भाउअ) 6.103. (271) HD. (भमलं) 6.110. KS भगलअ, T भहआल (272) HD. (कुत्थुहवत्थं) 2.38. S कोंथुहवत्थं. (273) HD. (कोसल) 2.38. (274) ? (275) HD (सिहडहिल्लो) 8 54. B छिहट्टहिल्लो, S छिहल्लहिल्लो. T छिगडहिल्लो. (276) HD. (आअ दार्घम्) 1.73. BpT पूआ. (277) HD. (भंडण) 6.101. S हडव, T हडव. (278) HD. 3.25. (279) HD. (कहेडो) 2.13. (280) HD. (फेणवधो) 6.85. BK पिणवडो, M पिणवडो; S पणवडो (281) HD. 1.108 (282) HD. (खड्गा) 2.68. (283) HD. (जोडिओ) 3.49. B वोडओ, M वोइओ, T जोइवी. Bp व्याधिः for व्याधः. (284) HD. (कोलवो) 2.47. (285) HD. (विक्खासो) 7 63. M वेखाओ, S वेभासो; T पेक्खासो. (286) Avariant of (285). BK तेखासओ, S तेखासवो. (287) HD. 8.2. (288) HD. 1.52, KMS अरला. (289) HD. 8.2 B सग्गा; K सग्गी, S सगि.

(२९०) संडी वल्गा, प्रग्रह इत्यर्थः ॥ (२९१) कणाइणी (२९२) णिउत्तउ, शाल्मलिरित्यर्थः ॥ (२९३) मोडी भगिनी ॥ (२९४) कुंतो शुकः ॥ (२९५) णिडो (२९६) विच्छुओ पिशाचः ॥ (२९७) कउहं नित्यम् ॥ (२९८) पसंडी कनकम् ॥ (२९९) अलमंजुलो (३००) चुंचुमालिओ (३०१) मड्डो अलसः ॥ (३०२) सिअणअं (३०३) काइसी पितृवनम्, स्मशानमित्यर्थः ॥ (३०४) अवडओ (३०५) अडो आगमः ॥ (३०६) वाहुंवी मृगवत्स ॥ (३०७) महुंकी (३०८) खिंखिणी (३०९) हुरुंडी (३१०) मसुआ (३११) वहुग (३१२) सुअली क्रोष्ट्री ॥ (३१३) जाई (३१४) मच्छक्कुरं (३१५) मई (३१६) मविसं (३१७) पच्चुच्छाहणं मदिरा, सुरेत्यर्थः ॥ (३१८) पडिच्छिरो

---

(290) HD. 8.2. B सडी; S सिंडि. B वल्का for वल्गा. (291) HD. 2.18. BKS वाइनी. (292) णिम्मत्तओ ? (293) ? (294) HD. 2.21. KS चक्रः for शुकः. (295) HD. 4.25. (296) ? KS विंछुओ; M विंछुआ. T विच्छुओ. (297) HD 2.5. B काहं; S कउहं. (298) HD. 6.10. B वसड्डी; M वसंडी; T वसंवि. (299) HD. 1.46. B अलुमञ्जालो; M अलुमंजालो. (300) HD. (चुंचुमाली) 3.18. T चुञ्चुमालिओ. (301) HD. (मट्टो) 6.112. BK मडो. (302) HD. (संअणअं) 8.55. M सिअडअं; S सिअणिअं; T विअणअं. (303) HD.2.6. T काडू. (304) HD. 1.20, 53. B अवडओ; T अवडि. (305) Sk अवटः? T अडो. (306) HD. (वाउल्ली) 6.39. BK वाहुल्ली; T वाहुहडी. (307) HD. 6.101. BK हलुक्की; MS हलुंकी; T हलुंकं. Cf. मालू in Marathi. (308) HD. 2.74. B कुखिंखिणी; M कुखिंखिनी; T खिंखनी. (309) HD. (हुरंडिआ) 6.101. B हुरड्डी; M हुरंडी; T हुरंडं. (310) HD. (मडुआ) 6.101. T हसुआ. (311) HD. (वहुग्वा) 6.91. T_1 वहुगा; T_2 प्रहुग. (312) सिआली ? Sk शृगाली. B सउली; S सअलि; T मल्ली. (313) HD. 3.45. B जई; KS जाई. (314) ? T मत्तकरी. (315) HD 6.113. S हुई; T मइ. (316) HD. (मविसं) 8.4. S मखिसं; T मखिसं. (317) HD. (पच्चुच्छुहणी) 6.35. B पच्चुच्छुहणं; K पच्चुच्छाहणं; M पच्चुं-छाहणं; S पच्चुच्छाहणं; T पच्चुच्छुहणं. (318) HD. (पाडिच्छिरो) 6.20. B पडिच्छओ; M पडिछिओ.

(३१९) सच्छिओ सदृग्: ॥ (३२०) तारत्तरो मुहूर्त ॥ (३२१) पडहाली (३२२) डेडुरी क्रीडा ॥ (३२३) पंडारो गोप ॥ (३२४) पेडलो रस ॥ (३२५) पसवडक्कं अवलोक ॥ (३२६) वोल्लो (३२७) हलवोलो (३२८) रोलो (३२९) वअलो (३३०) नलहलो (३३१) मअलो कलकल ॥ दैवादिपाठात् द्वित्वे (३३२) हल्लवोलो ॥ (३३३) एक्कघरिल्लो देवर ॥ (३३४) ओसिक्खओ गतिविघात ॥ (३३५) खंडीधारा अत्युष्णोदकधारा ॥ (३३६) पडंसुगा (३३७) पत्थरं (३३८) वलिअं (३३९) विहलो ज्या, मौर्व्यर्थे ॥ (३४०) पाणाओ पाणिद्वयाघात ॥ (३४१) णिहसो वल्मीकम् ॥ (३४२) पङ्कल्लो अधन ॥ (३४३) वलविओ (३४४) वडलसरो जपवान् ॥ (३४५) पिंजुरओ मेरुण्ड ॥ (३४६) णिहलं कूलम् ॥ (३४७) अलिअल्लिका कस्तूरी ॥ (३४८) अणरामअ अरति ॥ (३४९) छिविअं

---

(319) HD. (सच्छहो) 8.9. MS सच्छिओ. (320) HD. 5.10. MS तारतरो (321) ? KMS पडंडाली. T पोड्डाली. (322) ? KS डेड्डवी. T गीड्डई. (323) HD. (पॅडारो) 6.58 B पडारा: T पेड्डारो. (324) HD. 6 58. B पेड्डलो. K पिंडलो. (325) HD 6 30. K पसवदंकं; M पसवडकं, T पसवकं. (326) HD. (वोलो) 8.90. B जोल्लो: M जॉलो. (327) HD. ૭.64 BT हल्लिवोलो. (328) HD. 7.15. (329) HD (वयलो) 7.84. B सोअलो; T पअलो, (330) HD. (नलहरो) 6.120. T नहलहरो. (331) HD. (मट्टलो) 6.142 T मच (332) HD 8.64. B हल्लिवोलो. (333) HD. 1.146. B एक्कपलिल्लो; K एक्कुरिल्लो: M एक्कघलिल्लो: T एक्वरिल्लो. (334) HD. (ओसिक्खिअ) 1.173. (335) HD. (खघीघारो) 2.72 B खड्डीधारा. T खंघीधारा. (336) HD. (पडंसुला) 6.14. B पड्डुसुगा. S पडंसुरा: T_1 चुडंसुआ. T_2 पुडुंसुआ. (337) HD. (पत्थर रज्जु) 6.10. M पंथरं; S पद्धर. T पत्थवं. (338) HD. (वलिआ) 7.34 (339) ? (340) HD. (पाणाली) 6 40. B पाणालो. M प्राणिद्वया° for पाणिद्वया° (341) HD. 4.25. (342) HD. (पञ्चलो असहनः?) 6.69. B पत्थत्थो. S पटल्लो T निल्लो, (343) ? T वलिविसो, (344) ? B वलडसरो: T वलसरो. (345) HD. (पिंजरडो) 6.50. B पिञ्जुरओ; M पिजुरओ; T पिरहो, BS तेरुड. K तरुद. T हेरडा. (346) HD. (णिहणं कुलं) 4.27 (347) HD. 1 56. B अल्लअल्लिका: T अलअल्ली. (348) HD. (अणरामओ) 1.45 (349) HD. 3.27. B छिवस; M मिरिअ; S छिविल्ल

(३५०) अंगुलिजं इक्षुशकलम्॥ (३५१) अण्णोलो दिनमुखम्॥(३५२) अवअणिओ अन्त्यः॥(३५३) सढअं (३५४) गद्दहो (३५५) संफं कुमुदम्॥(३५६) गमरोट्टं (३५७) छुप्पलअं शेखरकम्॥ (३५८) पिहुणं पुच्छम्॥ (३५९) अंजणिआ (३६०) अंजणइसिआ तापिच्छम्॥ (३६१) करल्लं अवशुष्कम्॥ (३६२) डंडसिओ ग्रामतरुः॥ (३६३) पव्वंचलक्को अशक्तः॥ (३६४) उच्चंतो गाढः॥ (३६५) गोरप्पडिआ (३६६) रंभडिआ (३६७) बम्हाणी गोधा॥ (३६८) छाहो गगनम्॥ (३६९) अणत्तं निर्माल्यम्॥ (३७०) पत्थणं (३७१) करअडी स्थूलवस्त्रम्॥ (३७२) अडउज्झिअं विपरीतरतम्॥ (३७३) णज्झरं विमलम्॥(३७४) अलिसारं(३७५)विउलं क्षीरम्॥(३७६)चुञ्चुलिअं

(350) HD (अंगलिअं) 1.28. B अंगालिअं; M अजलिन; T अगलिअं (351) HD. (अणोलय) 1.19. B अणोलो. (352) HD. 1.44. B अवणिओ; T अबअण्णिओ. (353) HD. (सढय) 8.3 KT सडअ. (354) HD. (गद्दहं) 2.43. KT गड्डहो; S गंढहो. (355) HD. 8.1. KST सफं. (356) ? MS गमरोट, T अमरोट्टं. (357) HD. (चुप्पलो, चुंभलो शेखरः) 3.16. K छुचुपुलअं, M छुंपुलअं; S चुफुलअ. cf चुभळ in Marathi (358) HD. (पेहुण) 6.56. KS पिहुणा, T मिहुणे पिंछ. (359) HD. 1.37. KMS अअणिआ. (360) HD. 1.37. S अंजअणसिआ तबंध (?); T जणंसिआ. M कपियं for तापिच्छम् (361) HD. (करिल्लं ?) 2.10 or करइल्ली) 2.17. T रल्ली (HD. रल्ला प्रियंगुः 7.1). (362) HD.(ढंढसिओ)4.15. (363) HD. (पच्चबलोको आसक्तः) 6.34. K पव्वच्चलक्को; MS पवंचलको, T पव्ववक्को. (364) HD. (उच्चत्थो दृढः) 1.97. M उंचंतो; T उच्चत्तो. (365) HD. (गोरंफिडी) 2.98. S गोरंपडिआ; T गोरप्पसिआ. (366) HD. (रप्फडिआ) 7.4. T_1 दुहसिआ, T_2 रहासिआ; (367) HD. (बम्हणी) 6.90 B बम्हणी S बम्हाहि. (368) HD. (छाही) 3.26. M गमनं; T गहनं for गंगनम्. (369) HD. (अणत्त) 1.10. T_1 अणात्थं; T_2 अनात्त. (370) ? M पंधणं; T पत्थणी. (371) HD. (करयरी) 2.16. M करसडी, T करडी; (372) HD. 1.42. B अडडाग्घिअं; M अडउधिअ; T अडअइज्जूझिअं. (373) HD. (णज्झरो) 4.19. T णज्झरी. (374) HD.(अलिआर) 1.23. (375) ? B पिउलिं; T पिउाणिं. (376) HD. (चुंचुलि) 2.23. B चुचिलिअ, M चुचिलिअ; T चुलिट (?).

(३७७) तुंतुलिआरो त्वरितः ॥ (३७८) नोरङं (३७९) नोरलं (३८०) अवंगो अपाङ्गः ॥ (३८१) पम्हुरं अपमृत्यु ॥ (३८२) आनकिसोरो गादेसः ॥ (३८३) छाइल्लो (३८४) छुण्णो वैदग्ध्यवान् (३८५) छेओ इति तु विदग्धार्थकस्य छेकशब्दस्य भविष्यति ॥ (३८६) हुलोत्तो कौसुम्भनिवसनम् ॥ (३८७) अहिरिओ निर्लज्जः ॥ (३८८) फलसं कार्पासः ॥ (३८९) चुल्लोडओ ज्येष्ठः ॥ (३९०) धोओ (३९१) चुञ्जुओ रजकः ॥ (३९२) आअरं (३९३) कहंतं (३९४) अवहडं मुसलम् ॥ (३९५) णिहुणं व्यापारः ॥ (३९६) भित्तं (३९७) भित्तरं गृहद्वारम् ॥ (३९८) चक्कणाहो नकरः ॥ (३९९) भंहलओ (४००) जंभलो (४०१) परिअडो मूर्खः ॥ (४०२) अक्को दूतः ॥ (४०३) कल्लो हीः ॥

---

(377) HD. (तुंतुलिपूरो) 2.18. M तुंचिलिपारो; T तुतुलिपूरो. (378) HD. (न्वरंगो) 6.118. K नोरंङ S मोरंङ T नेरसङ. (379) ? (380) HD. (अवंगो) 1.62, B अवगो; K लवरगो; M लवगो; T लापंगो. (381) HD. 6.3. M पहुरं T वप्पुरो. (382) HD. 2.30. (383) HD. 3.35. T जिइल्लो. (384) HD. 3.47. B छुड़ो. (385) Sk. छेकः. (386) HD. (हुलत्तं) 8.37. BK हुलोत्तो; T हुलेत्तो. (387) HD. (अहिरीओ) 1.27. (388) HD. (फलहो) 6.82. (389) HD. 3.17. KS चुलोडलो; T चुल्लोल्लो. (390) HD. 5.32. B तालो; T धेओ. (391) HD. (चुञ्जओ) 8.56. BKS चुचओ; S चुवओ; T चुञ्जुओ.(392) HD. (आअरं उदूखलम्) 1,74. T आसरो. (393)HD. 2.56. BT कहत्तं (394) HD 1.32. (395) HD.4 26. (396) HD. 6.110. BK हित्तं, M हिवं. S हितं; T भित्ति. (397) HD. 1.105. B पित्तरं; KS हित्तरं; M हिनरं; T भित्तरो. (398) HD, (चक्कणाहो) 6.23. T चक्कहालो. (399) HD. (भंमलो) 6.110, B हंहलअं; KMT हेहलओ; S हहहल्लो. (400) HD. 3.41. BKM जंहलो; S जहहलो; T जिहलो. (401) HD. 6.73. S परिहडो. (402) HD. 1 6. S. अंको. (403) ?

(४०४) कण्णारामं अवतंसः ॥ (४०५) सरिवाओ आसारः ॥ (४०६) मादलिआ (४०७) सुव्विजा माता ॥ (४०८) सोअं स्वापः ॥ (४०९) सोआलो उपयाचितकमभीष्टसिद्धये दत्तम्, ममास्मिन्मनोरथार्थे सति पूजादिकामिदं विधास्यामीत्युद्दिष्टार्थप्राप्तिपर्यन्तं यत्किंचिद् द्रविणादिकमन्यस्य हस्ते दत्तं तदित्यर्थः ॥ (४१०) अड्डिम्म अतिरिक्तम् ॥ (४११) वउवलओ विघ्नरहितो भुजगः ॥ (४१२) सिंहलओ यन्त्रं वस्त्रादेर्धूपस्य ॥ (४१३) सोअणो मल्लः ॥ (४१४) सिंदूरिआ राज्यम् ॥ (४१५) सोवणं अन्तःपुरम् ॥ (४१६) असंगअं प्रावरणम् ॥ (४१७) उच्चंडं शौर्येण क्रियते यच्चरितम् ॥ (४१८) दंडवणं आज्यम् ॥ (४१९) उप्पिगरिआ हस्तोत्क्षेपः ॥ (४२०) भंगोठणं व्रणितम् ॥ (४२१) उप्पा मण्यादेर्मार्जनम् ॥ (४२२) उप्पुलपोलिअं त्वरा कौतुकेन ॥

---

(404) Sk कर्णारामम्. HD. (कण्णवालं) 2.23. KS कण्णा । रामं (?) अवतंसः; M हिंकं रारामं ?; T कण्णामामी अपतीसः (?). (405) HD. 8.12. K सिरिवाओ. T₁ कुसारः for आसारः.(406) HD. 6.131. T मातलिआ (407) HD. (सुव्विआ) 8.38. B सुविज्जा, T सुखिआ. (408) HD. 8.44. (409) HD. (सेआलुओ) 8.44. (410) ? S om. this word. (411) HD.(वइवलओ) 7.51, S om. this word.(412) HD.(सीहलयं) 8.34. KMS सिहइआ;T सिहहलओ. (413) HD. (सोवणो) 8.58.(414) HD. (सिंदुरयं) 8.54. B तिंदूरिआ; KMS सिदूरिआ; T सुद्दरीआ. (415) HD. 8.58. BKS सोवण्णं. (416) HD. (असगय) 1.34. B असग्गअ; T असिग्गअं. (417) HD. (उच्चड्ड) 1.106. B उच्चडं; M उंवंडं; T₁ उच्चुडं; T₂ उच्चड्डं. (418) ? B उवणं; K उत्थवणं; M डंडवणं; T उत्थवणी. (419) HD. (उप्पिगालिआ करोत्संगः) 1.118. M उंपिगरिआ; T उप्पग्गलिआ. (420) ? B भंगोडणं; T सिगोत्थणं. KMS प्रणीतं for व्रणितम्. (421) HD. (ओप्पा) 1.148. M उंपा. T मह्यादेर्मार्जनं for मण्यादे°. (422) HD. (उच्चुलउलिअं) 1.121. M उंपुलपोलिअं; T उप्पिलवेलिअं.

(४२३) अ हि ह र अं देवगृहम् ।। (४२४) सं वि ह्वा णा आभिजात्यम् ।। (४२५) अ गि ला (४२६) हे ला (४२७) उ व्व त्ता लं अविच्छिन्नस्वर-रोदनम् ।। (४२८) अ व स रि ओ विरहः ।। (४२९) उ प्पा ल ओ रणरण-कम् ।। (४३०) मा ला डाकिनी ।। (४३१) वि ड प्पो राहुः ।। (४३२) अ ब्भ पि सा ओ (४३३) ग ह क ल्लो लो इत्येतावभ्रपिशाचग्रहकल्लोलयोर्भवतः।। (४३४) उ त्ति रि वि डि अं उपर्युपरिस्थानम् ।। (४३५) स ण्णि अ (४३६) वि र ण्णि अं आर्द्रम् ।। (४३७) व ण प क्क सा व ओ शरभः ।। (४३८) वि च्छे ओ विलासः ।। (४३९) उ स्सा गावः ।। (४४०) ल सु अं तैलम् ।। (४४१) वा उ त्तो विटः ।। (४४२) उ प्पि णि र शून्यम् ।। (४४३) दु व्भो (४४४) द म दं डो भ्रमरः ।। (४४५) मु हि अं यन्मृपा क्रियते ।। (४४६) आ मे लो (४४७) आ अ ड्डो (४४८) आ लो लं केशवन्धनम् (४४९) वा ल प्पं पुच्छम् ।। (४५०) क इ ल व इ ल्लो स्वेच्छोत्थायी बलीवर्दः।।(४५१) ढं ड रं ईर्ष्याकलहः ।।(४५२) को च्च प्पं अलीकहितकरणम् ।। (४५३) पे ङ्ढं

---

(423) HD.(°हर) 1.57.(424)HD. (सत्तिअणा) 8 16 KMSसविड्डाणा; T सत्तिपुण्णा (425) HD. (=अवज्ञा) 1.17. K अग्गिला (426) HD. (=वेगः) 8.71. (427) HD. (उव्वेत्ताल) 1.101. B उच्चत्ताल, S उच्चताल. (428) Sk अपसरः. T अवसिरिओ. (429) ? KS उप्पा हलओ (probably two words); T उप्पाहुलओ. (430) HD. (=ज्योत्स्ना) 6.128. (431) HD. 7.65.M पिउपो;पिंडपो. (432) Sk अभ्रपिशाच.. (433) Sk ग्रहकल्लोल°. (434) HD. (उत्तिरिविडी) 1.122. BK उक्करिविडिअ; S उक्कदिविडिअ, T उत्तिरीविडिअ. (435) HD. 8.5. (436) HD. (विरल्लिअ) 7.71. (437) HD. 7.52. BT पणपक्कसावओ, M चणपकसावअ (438) HD. 7.90. B पिच्छेओ, K विच्छाओ, S विच्छोओ. (439) Sk उस्रा. (440) HD. 7.18. KS असुअ. (441) HD. 7.88. K पिउत्तो, S विउतो. (442) ? KS दुव्विण्णर, T उप्पिणिर. (443) HD. (धंगो ?) 5.57. BT उण्हो; S दुक्खो. (444) ? BT दयगंडो. (445) HD. 6.134. S महिअ. (446) HD. 1.62. (447) HD. (आमोडो ?) 1.62. BKST आअल्लो. (448) ?. (449) HD. 7.57. BK वालच्चं; S जालच्च, T वलप्प. (450) HD. 2.25. (451) HD. (ढंढरो) 4.16. S डड्डर, T ढढर. (452) HD. 2.48. B कोचप्पी; M कोच्चच्छं, T कोच्चाप्पि. B अलकहितकरणं for अलीक°. (453) HD. (A variant of पोट्ट) 6.60. M पेंठ.

(४५४) मज्झिमगंडं उदरम्।। (४५५) झरंको तृणमनुष्यः ।। (४५६) खोहत्तं आहतं पाणिभ्या जलम्।। (४५७) अट्टलो अनपराधः ।। (४५८) उरणि पशुः ।। (४५९) खरुण्णा विषमा भूः ।। (४६०) खप्परो (४६१) खरडिओ रूक्षः ।। (४६२) कुंभी (४६२ अ) पोट्टलिकं सुवर्णादिकमन्तर्निधाय बहिर्बद्धं कर्पटकखण्डमित्यर्थः ।। (४६३) गज्जणसद्दो मृगनिषेधरवः ।। (४६४) चुप्पो मेदुरः ।। (४६५) उज्झं अरम्यम्।। (४६६) पारमरो रक्षः ।। (४६७) उत्तालो (४६८) वालिओ (४६९) णाओ (४७०) मड्डुल्लो (४७१) वित्तई (४७२) पूणो गर्वितः ।। (४७३) चुडुली उल्का ।। (४७४) महई पितृमन्दिरम् ।। (४७५) झंडुली (४७६) झंडली (४७७) हित्तं (४७८) मुरई असती ।। (४७९) कुई (४८०) डेडी बलाका ।। (४८१) णीसारो (४८२) थलओ मण्डपः ।। (४८३) पलं (४८४) मलो (४८५) णिवाओ प्रस्वेदः ।।

---

(454) HD. 6.125. B मज्झिमडंडं, T मज्झडिमगंडि. (455) HD. 3.55. B झरको; T झारक्को. (456) Sk क्षोभ ? S खोअंतं; T कोंधिगी (?). (457) ? Cf. अट्टल, extremely clever in Marathi. (458) HD. (उररी) 1.88. (459) Sk खर (?) (460) HD. 2.69. S खंपरो. (461) HD. (खरडिअं) 2.79. KT करडिओ. (462) HD. (कुटी वस्त्रनिबद्ध द्रव्यम्) 2.34. (462 A) पोट्टलं ? K कुंभेपोट्टलिकं; S कुंभिपोट्टलिक; T कुंभिपोट्टलिकी. (463) HD. 2.88. S जंगणशंदो; T गणसद्दो. (464) HD. (= सस्नेहः?) 3.15. BK चुच्चो; M चुंचो; S चच्चो. (465) HD. (ओज्झं) 1.148. B उज्झु अरण्यं; M उंझं. (466) HD. (पारंपरो) 6.44. (467) HD. (उत्तप्पो ?) 1.131. B उत्तातो; T उत्तारो. (468) ? T किलिओ. (469) HD. 4.23. S णावो. (470) Sk मद ? B मड्डुल्लो. (471) HD. 7.91. B पित्तेई; T चित्तइं. (472) ? from पूर्णः ? BKS यूणो; T सुणो. (473) HD. 3.15. B चुडूली; T चुडिलं. Cf चूड in Marathi. (474) HD. (महणं ?) 6.114. (475) HD. 3.61. (476) HD. 3.54. (477) ? KS हतं; T भिगि ? (478) HD. 6.135. M तुरई; T मुररं. KM आसनं for असती. (479) ? (480) HD. (ढेंकी) 4.15. BK डोंडी; T ढेढ. (481) HD. 4.41. B णसारा; KS णिसारो. (482) HD. 5.25. B थलओ. (483) HD. 6.1. B पली; K फलं. (484) HD. 6.111. B मोलो, T मलोलो.(485) HD. 4.34. S णिवावो.

(४८६) मरो केशसंचयः ॥ (४८७) चारवाओ ग्रीष्मवातः ॥ (४८८) गिंडिली ऐक्षवं दलम् ॥ (४८९) इंदग्गिधूमं तुहिनम् ॥ (४९०) पाडुंकी (४९१) रोहिआ व्रणिशिबिका ॥ (४९२) रोरली कृष्णश्रावणचतुर्दशी ॥ (४९३) भाअलो जात्यतुरगः ॥ (४९४) वेडिओ (४९५) वहओ मणिकारः ॥ (४९६) रोप्पलो (४९७) पारावरो वातायनम् ॥ (४९८) तलपत्तं योनिः वराङ्गम् ॥ (४९९) छिच्छअणो असोढा ॥ (५००) अणिभं मुखम् ॥ (५०१) दिरिआ (५०२) जीविअमई कामुकाकर्षिणी मृगी ॥ (५०३) धम्मअं 'धम्मअं पुरुषं दुर्गापुरो हत्वासृजो बली', दुर्गापुरतः पुरुषं हत्वा विधीयमानो रक्तबलिरित्यर्थ. ॥ (५०४) मुग्गुओ (५०५) मुग्गुसो (५०६) वग्गोवओ नकुलः ॥

---

(486) HD. 4.1. B ठरआरो, S उमरो, T + आरो. (487) HD. 3.9 B चरवाओ. (488) HD. (गडीरी) 2.82. B गिड्डिली; KS गिड्डिरी, T गेंडरी. Cf गंडेरी in Marathi. 489) HD. 1.80. B इदगिलीधूमो, T इदंगिरीधूमी. (490) HD (पाडुकी) 6.39. BKS पशडुकी, T पासुकी. (491) HD. (रोडी व्रणिशिविका) 7.15. B रोहिआउ. BKMST प्राणिशिविका for व्रणि°. (492) ? B रोररी. (493) HD. 6.104. BKS हाअलो, T भायालो. (494) HD. 7.77. B वेढिओ, KS वेडओ, M वेढओ. (495) वेअडिओ ? HD. 7.77. (496) ? KS रोप्पालो (रो); M रोंपारो, T वोप्पचओ. (497) HD 6.43 B वारावरो; T पारावारओ. (498) HD. (तलवत्तो) 5.21. T कलवत्ती. (499) HD. (छिक्कोअणो) 3 29. B छच्छअणो; M छिछअणो; T पिच्छअगो. KS आसोढा; M आणसोढा for असोढा. (500) HD. (अणिहं) 1.51 T अणह. T मुखल for मुखम्. (501) ? B दिरिलेआ, M दिरिल्आ; ST दरिआ. (502) HD. (जीवयमई) 3.46. M breaks off at जीविअ and hence variants from this manuscript are not noted. KS यामुगावर्षिणी (?) मृगी; HD. मृगाकर्षणहेतुर्व्याधमृगी for कामुकाकर्षिणी मृगी. (503) HD. 5.63. BT समयं. HD. has: चोरा दुर्गापुरतो हत्वा पुरुषं तदङ्गरुधिरेण। गहने कुर्वन्ति वलिं धर्मार्थं धम्मअ तं तु. (504) HD. (मुंगुसो, मुग्गसो) 6.118. BT लुगुओ; KS गुग्गुओ. (505) HD. 6.118. B लग्गुसो, K गुग्गुसो; T लुग्गुसो. (506) HD. (वग्गोओ) 7.40. KS वग्गोपओ K बकुलः for नकुलः.

(५०७) दूसलं उद्वेगः ॥ (५०८) चफ्फलं मिथ्यावचः ॥ (५०९) उज्जोगलं भटः ॥ (५१०) घग्घरं जघने वस्त्रविशेषः ॥ (५११) घणंवाहिओ इन्द्रः॥ (५१२) सेआलिआ दूर्वा ॥ (५१३) राडी (५१४) वग्घसिअं रणम् ॥ (५१५) मुंडी नीरंगी ॥ (५१६) अवकुम्माणिका (५१७) धमो विलासः ॥ (५१८) सिंधुवणओ हताशः ॥ (५१९) तोमरी लता ॥ (५२०) वक्कडं (५२१) वद्दलं मेघतिमिरम् ॥ (५२२) हरणं (५२३) महारअणं वस्त्रम् ॥ (५२४) आणक्को तिर्यक् ॥ (५२५) भंडो सुतासुतो दौहित्रः ॥ (५२६) णिआणिका (५२७) णिंदणिआ कुतृणलुञ्चनम्, क्षेत्रात् कुतृणापनयनमित्यर्थः॥ (५२८) छेलिआ अल्पपुष्पा स्रक् ॥ (५२९) अक्कोडो (५३०) वंकडो अजः छागः ॥ (५३१) कुल्हो शृगालः ॥ (५३२) सणिओ साक्षी ॥ (५३३) पडअसाइमा (५३४) पसाइमा पत्रपुटी शबरमूर्धनि ॥ (५३५) अंबडो निष्ठुरः ॥ (५३६) जवो (५३७) कालणो (५३८) तोलणो पुमान् ॥

---

(507) HD. (दूसलो दुर्भगः) 5.43. B डसली. (508) HD. 3.20. B वप्फली; KS चपलं. (509) ? KS हठः for भटः. (510) HD. 2.107. B घाघरी; T घर्घरी. (511) HD. (घणवाही) 2.107. BT₁ धुणिवाओ; T₂ घणिवाहवो. (512) HD. (सेआली) 8.27. S सेअलिआ. (513) HD. 7.4. (514)? B वम्मडिअं; S वगसिअं; T वर्ग्वडीअं (?). (515) HD. 6.133. BT मुंडी. After नीरंगी KS add अवगुंठनशीलः. (516) ? (517)? BT विशालः for विलासः. (518) HD. (सिहुवणो अग्निः) 8.32. (519) HD. 5.17. BT तोमारी. (520) HD. 7.35. KS वक्कलं. (521) HD. 7. 35. BT वद्दलं, S वंटल. (522) ? B हेरणं. (523) ? KS महारणअं. (524) HD. (आणिक्क तिर्यक्सुरतम्) 1.61. (525) HD. 1. 109. BKS हंडो. (526) HD. 4.35. B णिआणि. (527) HD. (णिंदिणी) 4.35. HD. कुतृणोद्धरण for कुतृणलुञ्चनम्. (528) HD. (छेली) 3 31. (529) HD. 1.12. (530) ? BT om. Cf. बकरा and बकरी in Marathi. (531) HD. 2.34. BT कुल्लो. Cf कोल्हा in Marathi. (532) HD. 8.47. (533) पडसाडिआ ? BT पडअसाइआ, S पओअसाइमा. (534) HD. (पसाइआ) 6.2. (535) HD. 1.16. BT अंबरो. (536) Sk युवा ? B जपो. (537) HD. (कालओ धूर्तः) 2.28. B कालो. (538) HD. 5. 17. KS लोलणो.

(५३९) पलहु सेवा ॥ (५४०) राअल्लो (५४१) रल्ला (५४२) राला प्रियंगव. ॥ (५४३) वीलणी पिच्छिलम् ॥ (५४४) खेआलुवं हसो हासे सति हासितनिर्थेः ॥ (५४५) धारा रणमुखम् ॥ (५४६) गेह्ला यवः ॥ (५४७) घड्डो स्तनजघनम् ॥ (५४८) वइराणी (५४९) धुंधुमारा (५५०) एराणी गजकल्पना. इन्द्राणीत्यन्ये ॥ (५५१) अवआरो लोकयात्रा ॥ (५५२) गोत्तिओ अन्यजन्मन. ॥ (५५३) तानरो सुन्दर ॥ (५५४) गोत्तण्हाणं पित्रोर्जलाञ्जलि ॥ (५५५) खड्डिक्को (५५६) णेल्लिओ (५५७) तोरि सौनिक· ॥ (५५८) पउहं दीर्घनन्दिरम् ॥ (५५९) तेआलो (५६०) झुंडिलो (५६१) सेड्डी प्रनेग· ॥ (५६२) चिरिला कुटी ॥ (५६३) पुअई (५६४) पुइओ (५६५) पाणो (५६६) वाणो चाण्डाल ॥ (५६७) इक्कुसी नीलाब्जम्. नीलोत्पल-निचर्य· ॥ (५६८) घत्तलो

---

(539) HD. 6.3. B पल्लत्थेवा; S पुहु सेवा. (540) HD. (राजला) 7.1. K राजणोः S राज्ञा (541) HD. 7.1. BT रहरा. (542) HD. 7.1. B राडा. (543) HD. (वोलं) 7.73. B वोवणि; KS णालणं. T विच्छिलं for पिच्छिलम्. (544) HD. (खेआलू निःसहः, असहन इत्यन्ये) 2.77. BT. खेआपुलं. (545) HD. 5.59. BT सारो. (546) HD. (गेहूं) 2.104. KS गोंडो ज्वा (?) (547) HD. (= स्ववरः) 5.24. (548) HD. 1.58. (549) HD. 5.6. BT धुनारा; K इंदुमारी; S धुंधुमारो. (550) HD. 1.147. B एकेराणी. (551) HD. (अवयारो माघमासोत्सवविशेषः) 1.32. (552) HD. 2.97. KS अलो जन्मना for अन्यजन्मन.. (553) HD. (तानरं रन्ध्रम्) 5.10. KS वानरो सुन्दरा. (554) HD. 2.93. B गोत्तण्हाणो. (555) HD. (खड्डिक्को) 2.70. KS खेड्डिको. (556) HD. 6.62 (557) HD. (तउरो शाकुनिक) 8.8. KS तूडो. (558) HD. 6.4. BT वउडं; KS पढ्ढं. (559) HD. 8.58. (560) HD. 2.37. BT झुत्तिओ; KS झुड्डिओ. (561) HD. 8.42. K सेड्डी. (562) HD. (चिरया) 3.11. B चिरोल; S जिलिआ. (563) ? KS उवई. (564) ? KS उइओ; T पुळओ. (565) HD. 6.38. (566) A variant of (565). B वाणो. (567) HD. (इक्कुसं) 1.79. K कइसोः S कइसं. (568) HD. (घत्तलो) 5.58.

(५६९) थासो (५७०) घसलं (५७१) धुरिअं पृथु ॥ (५७२) पच्चूहो (५७३) णेसरो सूर्यः ॥ (५७४) गोहो ग्राम्यजनाग्रणीः ॥ (५७५) अंगुत्थलं अंगुलीयकम् ॥ (५७६) अहद्धो स्नेहरहितः (५७७) वप्पिवअं (५७८) पल्लवाअं क्षेत्रम् ॥ (५७९) अज्झोलिआ पुनः पुनर्या दुह्यते ॥ (५८०) खुड्डं (५८१) खुडिआ स्वल्पकं रतम् ॥ (५८२) चिरिक्का चार्मणं वारिभाण्डम् ॥ (५८३) डोबरुओ गुरुहारिकः ॥ (५८४) पच्चुअं दीर्घम् ॥ (५८५) पोइओ ज्योतिरिङ्गणः॥ (५८६) मत्तल्ली (५८७) मिलाओ (५८८) मड्डा (५८९) पिणाओ (५९०) दरमत्ता (५९१) अक्कसालो बलात्कारः ॥ (५९२) वलअणी वृतिः ॥ (५९३) पाडिग्गहो (५९४) पोरवग्गो विश्रामः ॥ (५९५) णंदणो (५९६) परिअंभओ कर्मकृत् ॥ (५९७) अवज्झसो (५९८) दोहासलं कटिः ॥ (५९९) पाडिअज्झो पतिगृहान्नेता पितृगृहं वधूम् ॥

---

(569) HD. (थसो) 5.25. KS. थाहो or धाहो. (570) HD 5.25. (571) HD. 5.62. BT धुरीअं. (572) HD. 6.5. B पच्चुहो. (573) HD. 4.44. S णिसरो. (574) HD. 2.89. (575) HD. 1.31. KS अंगुल्लि or अंगुत्थि. (576) HD. (अअंखो) 1.13. BT अंअहथो. (577) HD. (वप्पिणो) 7.85. or HD. (वप्पीडियं) 7.48. KS वच्छिचयं; T विप्पिवअं. (578) HD. 6.26. BT वल्लवाअं; KS वंचलाअं. (579) HD. (अज्झोली दुग्धदोह्या धेनुः, या पुनः पुनर्दुह्यते) 1.7. B अझोज्झलिओ; KS अज्झोलिओ पुनः पुनर्यद्दूह्यते. (580) HD. 2.74. (581) HD. (खुड्डिअ) 2.72. KS स्वल्पकं तरं for स्वल्पक रतम्. (582) HD. 3.21. K रिरिहा; S गिरिहा. (583) ? KS टोव्वरुओ; T डेंवचरुओ. (584) HD. (पच्चुहिअं ?) 6.25. B वप्पुअं. (585) HD. (पोइओ कान्दविकः, खद्योत इत्यन्ये) 6.63. B वोइओ. (586) HD. 6.113. (587) HD. (मिणाय) 6.113. (588) HD. 6.140. KS मुड्ड. (589) HD. 6.49. B पिणा (उओ अणु) ओ (?) KS विणाई. (590) HD. 5.37. (591) HD. (अक्कसाला) 1.58. K अकयालो. (592) HD. 7.43. B वअलणी. (593) HD. (पाडिअग्गो) 6.44. BT पडिग्गहो KS वाडिग्गहो. (594) HD (पारअग्गो) 6.44. (592) HD. 4.19. KS णंदण्णो. (596) ? BT ××× अओ. (597) HD. (अवज्झस) 1.56.KS अवज्जुसो. (598) HD 5.50. (599) HD. 6.43. KS पाडिअझो.

(६००) झुत्ती रजस्वला ॥ (६०१) तग्गं सूत्रम् ॥ (६०२) कुंडं हव्यधमः ॥ (६०३) हुलुविआ प्रसवपरा ॥ (६०४) चिरओ कुल्या, अल्पा कृत्रिमा सरित् ॥ (६०५) हेआलं अहिभोगाहस्तेन विनिवारणम् ॥ (६०६) गहणं निर्जलस्थानम् ॥ (६०७) वलुंकी कर्कटी ॥ (६०८) कली शात्रवः ॥ (६०९) अमलो ध्वस्ततेजाः ॥ (६१०) ववडओ द्विजः, विप्रः ॥ (६११) रोलो दरिद्रः ॥ (६१२) वेआलं अन्धकारः ॥ (६१३) हरं तृणम् ॥ (६१४) वल्लकं भीषणम् ॥ (६१५) रिग्गो प्रवेशः ॥ (६१६) वअलो वटः ॥ (६१७) लछं स्पृहान्वितम् ॥ (६१८) पट्टं अंशुकम् ॥ (६१९) सेओ विनायकः ॥ (६२०) लसअं विटपिक्षीरम् ॥ (६२१) पडिहत्थो प्रतिक्रिया ॥ (६२२) कारा रेखा ॥ (६२३) सुई बुद्धि ॥ (६२४) काहिलो वत्सपालकः ॥

---

(600) HD. 3.58. BT धुत्ती. (601) HD. 5.1. KS वट्टं. (602)HD. 2.33. B गुट्टीहूआश्रम. (?). (603) HD. (हुलुव्वी) 8 71. B भुलुवीआ (604) HD. (चिरिचिरा or चिरिंचिरा) 3.13. B विओ (?). (605) HD. 8.72. HD. सर्पाशिरःसज्ञेन हस्तेन निषेध. (606) HD. 2.82. B गहणी. (607) ? KS वालुकी कुज्झटी (?), T वलुकी कक्रटी. Cf वाळूक in Marathi. (608) HD. 2.2. (609) ? K गअलो, S गअरो. (610) ? K om. विप्रः. (611) HD. (रोरो रङ्क) 7.11. (612) HD. (वेआलो, Sk विकाल) 7.95. BT पेआलं. (613) Sk हरित्. B हरि. (614) ? B हल्लक. (615) HD. 7.5. BT गिग्गो, K विग्गो. S प्रदेशः for प्रवेशः. Cf रीघ in Marathi. (616) HD. (वयडो) 7.35. Sk वट ? KS वअलो. (617) HD. 7 26. BT वल्ल स्पशान्वितम् (618) Sk. KS चट्टं शुक्ल; T पट्टसुक. (619) HD. 8.42. K लेओ or लिओ-S लेवो. (620) HD. (लसकं तरुक्षीर) 7.18. B रसीअं, S सलअं. K वटक्षीर for विटपिक्षीरम्. (621) HD. 6.19,28. (HD. वचनमिति सातवाहनः). (622) HD. 2.26. (623) HD. 8.36. (624) HD. 2.28. Words from 625 to 675 are omitted in B, but are found in KS and on the misplaced folio 138 in T1 and folio 180 in T2.

(६२५) मणिणाअहरो वार्धिः ॥ (६२६) पडीरो चोरसंहतिः ॥(६२७) पेलवं मार्दवम् ॥ (६२८) हूमो लोहकारः ॥ (६२९) मुहत्थडी मुखेन पतनम् ॥ (६३०) कंठो सूकरः ॥ (६३१) माअली मृदुः ॥ (६३२) लिलो यज्ञः ॥ (६३३) कंठमल्लं यानपात्रम् ॥ (६३४) सुदारुणी चण्डाली ॥ (६३५) मरुलो भूतः ॥ (६३६) ओसत्थो परिरम्भणम् ॥ (६३७) पाडलं अब्जम् ॥ (६३८) परिआली भोजनभाण्डम् ॥ (६३९) आदओ आदर्शः ॥ (६४०) वासुली (६४१) संफाली पंक्तिः ॥ (६४२) गोच्चअं प्रतोदः ॥ (६४३) कोसिओ कुविन्दः ॥ (६४४) कंडपडवं तिरस्करिणी ॥ (६४५) अवऊढं व्यलीकम् ॥ (६४६) अंगवलिज्जं तनुचलनम् ॥ (६४७) णेव्वं तीव्रम् ॥ (६४८) पहग्मो देवखातम् ॥ (६४९) कंठिओ द्वाःस्थः ॥ (६५०) किंजुक्खो शिरीषः॥

---

(625) HD. (मणिणायहरं समुद्रः) 6.128. (626) HD. 6 8. K पडिरो; S पडिलो; T वडीरो. (627) Sk. T वेलवं मातप (?). (628) HD. 8.71. KS हूसो लेखकारः; T भृसो लोहकारः. (629) HD. 6.136. KS सुहत्थई; T सुहर्थस (?) (630) HD. 2.51. K जटा, S जटो. (631) HD. (माइली) 6.129. (632) HD. (लीलो) 7.23. (633) HD. 2.20. (HD. मृतप्रवहण येन मृतकमुह्यते । सामान्येन यानपात्रमिति केचित्). KS कट्टंमलं; T कणगमल. (634) HD. (सुदारुणो) 8.39. KST मुदाइणी. (635) HD. 6.114. KS मरलो; T मरूळो. (636) ? T भूसस्थो. (637) HD. (पाडलो) 6.76. (638) HD (परिअली) 6.12. K परिआलो; S परिआलि; T परीआली. (639) HD. (अद्दाओ) 1.14. T अंदओ. (640) HD. 7.55. KS पाडुली. (641) HD. 8.5. KS शेफाली; T संपाली. (642) HD. (गोच्चओ) 2.97. S गोंचअं, T गोप्पअ. (643) From Sk कोश or कोसो वस्त्रम्. After कुविन्दः T adds तन्तुवायः. (644) HD. (कडपडवा) 2.25. T कीडवडव. (645) HD. (अवगूढं) 1.20. KS अवदूढं; T_2 अवऊढा. K वालिक, T_2 व्यळीक for व्यलीकम्. (646) HD. 1.42. (647) HD. (णिव्व ककुद व्याज·) 4.48. T नेप्पं.(648) HD. (पहम्मं) 6.11. K पहग्गो; S पहण्णं; T_1 पहमेमा. (649) HD. 2.15. KS कडिओ; T कीरिओ. (650) HD. (किजक्खो) 2.31 S किंजुंको; T किजुक्खा.

(६५१) तहड्डी अभ्यूतिः ॥ (६५२) हत्थरं सहायम् ॥ (६५३) गुम्मो इच्छा ॥ (६५४) गोजलं शैवलम् ॥ (६५५) पहरो छुरिका ॥ (६५६) तोमरम् आरेडरं ॥ (६५७) अभिषिक्तः धम्माडो ॥ (६५८) खले घोहं ॥ (६५९) घोलनखण्डं कडलं ॥ (६६०) गण्डः गोजं ॥ (६६१) प्रणीतम् अणुअण्णं ॥ (६६२) आनकः पड्डो (६६३) डम्भो (६६४) हिम्बो ॥ (६६५) गली अवलगणिग्गालो ॥ (६६६) पुरः समरो ॥ (६६७) दुर्जनः झरलो ॥ (६६८) गर्भितः णिणिच्छाहो ॥ (६६९) प्रतिहतगमनं उक्खिणं ॥ (६७०) आज्ञा णम्मा ॥ (६७१) तित्तरं तितिरिलो ॥ (६७२) कुन्तीजीवितकण्डं कडेयरं ॥ (६७३) उग्गाहकः दूणो ॥ (६७४) उपांशु मणहो ॥ (६७५) निर्गतः सोल्लिलो ॥ (६७६) ग्रामः हुडुमो ॥ (६७७) रथ्यात णग्गो (६७८) ओरिल्लं ॥ (६७९) … सन्तुष्टिः एक्कमाहिलो ॥ (६८०) एकेन्द्रियविज्ञः हिंडिणं ॥

---

(651) HD (तहड्डी अभ्यूतिः) 5.8. KS अब्भुत्ति for अभ्यूतिः. (652) HD. (हत्थारो) (हत्थारी ?) 8.61. T हत्थरो. (653) HD. (गुम्मो) 2.90. T गुम्मे. (654) From गुंज ? T गोज्जलं. (655) ? In the words that follow, the meaning in Sanskrit is given first and the Desi word comes next. (656) HD. 1.78. KS अरेडरं ?. (657) HD. 6.9. KS धम्मेडो; T धम्मडो. (658) HD. 5.33. S डोहो; T डोहं. (659) HD. 2.7. S कडलं. (660) HD. (गोज्जो गण्ड) 2.81. T_1 गज्जं. (651)? S अणुलइं. T अणुण्णं. (652)? S पंडो; डाणा in Marathi ?(653) HD. 4.6 T डम्पो. (654) ? KS हिंबलो. (655) HD. 1.15. KS अक्कणिग्गलो. (666) ? S समरो; T समरो. (667) HD. 3.54. (668) HD 5.13. K णिणिछाहो; S णिणिच्छाहो. (659) HD 2.71. T_1 उक्खिणं. (670)? (671) HD. (तितिरिलं स्नानाद्र) 5.12 T तितिरिलो. (672) HD. 2.16. T कडयरो. (673) HD. 6.107. T_1 दूण्णो; T_2 दूण्णो. (574) HD 8.5. (675) From स्रु. B सोलिलो; T सोल्लिलो. (676) HD. (हुडुमो) 8.70. (677) HD. 6.111. (578) HD. (ओरिल्लो अचिरकाल) 1.155. (679) HD. 1.146. B एक्कमाहिलो; KS एक्काहिलो. (680) HD. (हिंडिणं एकवृष्णवृषभः) 8.68. KS हिंडिणा.

(६८१) या वध्वा उपरि परिणीयते वहुहाडिणी ॥ (६८२) कुमारी चुंदिणी ॥ (६८३) घर्मः पिलुरी ॥ (६८४) यौवनोत्कटः अगंडिगोहो ॥ (६८५) सुरतं तत्तुडिलं ॥ (६८६) पतद्ग्रहः णिलापा (६८७) णिलंको ॥ (६८८) क्षेत्रजागरः छेत्तसोवणी ॥

(६८९) वप्पओ (६९०) वप्पीहो चातके कुमारे च ॥ (६९१) डक्खरो (६९२) सइसिलिप्पो यूनि तरुणे च ॥ (६९३) कहेडो (६९४) महालक्खो (६९५) वोद्दही (६९६) पुअंडो (६९७) पेंडओ (६९८) पुआई तरुणे ॥ (६९९) आमल्लअं (७००) बव्बरी धम्मिल्ल-रचनायाम् ॥ (७०१) सिंदीरं नूपुरे ॥ (७०२) उंडलं मञ्चे ॥ (७०३) चडुइओ (७०४) कुट्टारो चर्मकारे ॥ (७०५) चुट्टी (७०६) वासी शिखायाम् ॥ (७०७) कंपरं (७०८) कोत्थरं विज्ञाने ॥ (७०९) णिक्खो चोरे सुवर्णे च ॥

---

(681) HD 7.50. KS सुहुअइणी. (682) ? BT घुंदिणी. (683) HD 6.79. BT विलरी; S पित्तिरि. (684) HD. (अगडिगेहो) 1.40. K अगं-डिमोहो; S अगंडिमोहो. (685) HD. 5.6. KS चौडिल्ली (?). (686) HD. (णिलंको).4.31.K णिलिप्पा. (687) HD. 4 31.(688)HD. (छेत्तसोवणयं) 3.32. B छेत्तसोपणी; KS छत्तसोवण. In the next group some words have more than one sense. (689) HD. (वप्पीओ) 7.40. BT सप्पओ; S वप्फओ. (690) HD (बप्पीहो) 6.90.BT सप्पिओ. (691)? HD. (पडिक्खरो क्रूरः) 6.25. T₁ पडक्खरो. (692) HD. (सइसिलिंबो स्कन्द = कुमारः ?) 8.20. BT सइसिद्धिओ. (693) HD. 2.13. BT तहडो; KS कहोडो. (694) HD. 6.121. (695) HD. (वोद्रहो) 7.40. (696) HD. 6.53. BT दुहंडो; K फुअडि, S घअडि. (697) HD. 6.53. KS पडओ. (698) HD. 6.80. (699) HD. (आमेलो ?) 1.62. T आमलक. (700) HD. 6.90. K चंचरि; S चचरी काले. (701) HD. 8.10. BT सिंदीरी; KS सिंदिरं. (702) HD. 1.129. (703) HD. (वड्ढइओ) 7.44 BT. चइट्ठओ, S वडइओ (704) HD. (कुट्टाओ) 2.37. BT कुठारो, K कुटारो.(705) HD. (चोट्टी) 3 1. B चुलं;KS चुल्ली. (706) HD. (पासी) 6.37. (707) HD. (कंबरो) 2.13. KS कंचरं. (708) HD. 2.13. BT कोद्धुरी; KS कोंथुरं. (709) HD. 4.45. B जारे; KS पौरे for चोरे.

(७१०) पडिओ वन्दिनि आचार्ये च॥ (७११) कमढो दधिकलशीपिठरयोः॥ (७१२) अवड्डुअं उलूखलविसंस्थुलयोः ॥ (७१३) गोला गोनद्योः ॥ (७१४) अक्खणवेलं निधुवने प्रदोषे च ॥ (७१५) णिज्जाओ उपकारे पुष्पप्रकारे च ॥ (७१६) काहल्ली व्ययकरणे भ्राष्ट्रे च ॥ (७१७) करंडो शार्दूलवायसयोः ॥ (७१८) एक्कमुहो निर्धर्माधनयोः ॥ (७१९) अंतल्ली उदरे ऊर्मिमध्ये च ॥ (७२०) उअआरो ग्रामे संघे च ॥ (७२१) महल्लो मुखरे राशौ विस्तीर्णे च ॥ (७२२) कव्वालं कर्मस्थाने वेश्मनि च ॥ (७२३) वेल्लवं विलासे लतायां च ॥ (७२४) आअड्डिआ परायत्ताया नववध्वा च ॥ (७२५) सकप्पं आर्द्रे अल्पे चापे प्रचुरे च ॥ (७२६) करोडो काके नालिकेरे वृषे च ॥ (७२७) रोहं (७२८) रोडी इच्छामत्योः ॥ (७२९) कालिंवअं गरोराम्बुदयोः ॥ (७३०) केजू रज्ज्वामसत्या कन्दे च ॥ (७३१) णिआरं रिपौ ऋजौ प्रकटे च ॥ (७३२) कुरुलो (७३३) कुरुढो द्वावप्यनघे निपुणे च ॥

---

(710) ? (पडिअज्झओ ? HD. 6 31). (711) HD. 2.55 B क्मठो, KS कमलो. After this word KS add विरेडो. (712)HD. (अवड्डुओ) 1.26. (713)HD. 2.104. (714) HD. 1.59. Bअक्खणवेली. (715)HD. 4.34.B णिज्जओ,KS णिज्जोओ,(HD. 4.33). (716) HD. 2.59. B काहिल्ली, KS होर्हल्ली, KS राष्ट्रे for भ्राष्ट्रे. (717) HD. (करडो) 2.55. (718) HD. 1.148 B एक्कसंहो, K एक्कसुहो, S एक्कसहो T एक्कसुहहो, B निर्धर्मासनयोः for निर्धर्माधनयो . (719) HD. (अतेल्ली) 1.55. KS पुत्तिल्लि. B कृषौ ऊअआरो for उदरे (720) ? (721) HD. 6.143. (722) HD. 2.52. BT अप्पाल. (723) HD. (वेल्लहलो ?) 7.96. BT ललनायां. (724) HD. (आअड्डिअ) 1.68. T आअंटिआ. (725) ? S सकवं. BT पुरे for प्रचुरे. (726) HD. 2.54. K वृष्टे for वृषे. (727) HD. (= प्रमाण) 7.16. KS लोह. (728) HD. 7.15. BT. रोहंडं. KS इच्छामुन्योः; T_2 उच्छामर्त्योः for इच्छामत्योः. (729) HD. (कालिंवो) 7.59.(730) केआ ? HD. 2.44.BT कँघू.(731) HD.(= रिपुगृह) 4.29. B ऋच्छौ for ऋजौ. (732) HD. 2.63. S om.the word.(733)HD. (कुरुडो) 2.63. S om the word.B द्वावप्यद्रवे त्रपुणि च; S निदर्य निपुणे च. or द्वावप्यनघे निपुणे च.

(७३४) आअं अतिदीर्घे विषमे मुसले कालायसे च ॥ (७३५) किण्हं सितेंऽशुके सूक्ष्मे च ॥ (७३६) लाइअं अजिरार्थे भूषणे गृहीते च ॥ (७३७) कालिआ ऋणवृद्धौ काये अम्बुदे च ॥ (७३८) कडअल्ली कण्ठे कर्णिकाया च ॥ (७३९) उद्दाणो कुररे सगर्वे प्रतिशब्दे च ॥ (७४०) ओलअणं दयितीभूताया नवबध्वा च ॥ (७४१) खव्वो वामहस्ते गर्दभे च ॥ (७४२) डोंगी रथ्यास्थासकयोः ॥ (७४३) चेडा (७४४) सीहली शिखानवमालिकयोः ॥ (७४५) उद्दो ककुदि जलपुंसि दान्तपृष्ठे च ॥ (७४६) कोट्टी स्खलनाया दोहविषमाया च ॥ (७४७) तमणी लतायां व्यधिकरणे च ॥ (७४८) सत्ती बन्धने वचने इच्छाया शिरःस्रजि च ॥ (७४९) उप्पिञ्जलं रते काके रजसि च ॥ (७५०) णड्डलं विनते दुर्दिने च ॥ (७५१) उच्चाडणं उपवने शीते च ॥ (७५२) दावो दासगर्दभयोः ॥ (७५३) बोंदी रूपवचनयोः ॥ (७५४) उम्मल्लो सान्द्रे भूपतौ च ॥ (७५५) बोडो धार्मिके यतिनि च ॥ (७५६) उच्चंडिगो अधिकमाने निःसीम्नि च ॥

---

(734) HD. 1.73. S आल. (735) HD. 2.59. BT किण्णो. (736) HD. 7.27. KS लाइरं. K अचिरार्थे for अजिरार्थे. (737) HD. 2.58. KS कुलिआ. KS तृणवृद्धौ for ऋणवृद्धौ. (738) HD. 2.15. KS कच्छे कंठिकायां for कण्ठे कर्णिकाया. (739) HD. (उद्दाणा चुल्ली) 1.87. KS उद्धाणो. KS कुचरे for कुररे. (740) HD. (ओलइणी) 1.160. BT ओलधणी; S उलअणं. (741) HD. 2.77. BT खप्पो. (742) HD. 4.13. BT डोंगं; S कोंडि. (743) HD. 3.39. BT चेंडा; S देंडा. (744) HD. (सीहलिआ) 8.55. KS सिहडो. (745) HD. (उद्दं) 1.123. B दर्दो; T दद्दो. K उदके; T ककुदे for ककुदि. K दातृपृष्ठे; S धातुपृष्ठे for दान्तपृष्ठे. (746) HD. 2.64. BT कोल्ली; KS कोंडि. KS जीवनायां for स्खलनाया. K दोहदविषमाया for दोहविषमायां. (747) HD. (=भुजः) 5.20. B नमणी; K तनणी; S तगणी. (748) 8.1. (749) HD. 1.135. BT उपिंजलं. K तरे; S तले for रते. (750) HD. 4.47. HD. रते for विनते. (751) HD. (उच्चाडो विपुलः) 1.97 K इच्छाडनं. (752) HD. (दाओ प्रतिभूः). 5.38. BT दघो. (753) HD. 6.99. BT पोंदी; K वोड्डि; S वंदि. (754) HD. 1.131. (755) HD. 6.96. BT वोधो. (756) HD. (उच्चड्डिओ) 1.106. BT उच्चविहो अशिकामाने ?

(७५७) इल्ली वर्षत्राणे व्याघ्रे सिंहे च ।। (७५८) पत्तणं बाणफले शरपुंखे च ।। (७५९) अकंडतलिमो अपरिणीतनिष्प्रेम्णोः ।। (७६०) दअं उदकशोकयोः ।। (७६१) घोलिअं शिलातले हठात्कृते च ।। (७६२) जवणं हये शशिवदने च ।। (७६३) खंजणो खञ्जरीटे कर्दमे च ।। (७६४) तलिमो गृहोर्ध्वभूमौ वासगृहे कुट्टिमे भ्राष्ट्रे शय्यायां च ।। (७६५) झसो गम्भीरे तटस्थे अयशसि दीर्घे च ।। (७६६) वप्पो भूतगृहीते बलाधिके च ।। (७६७) वल्लरो मरौ महिषे तरुणे क्षेत्रे अरण्ये च ।। (७६८) मरालो सुन्दरे अलसे मसृणे च ।। (७६९) मम्मक्को गर्वे उत्कण्ठायां च ।। (७७०) विसिढो विरते विसंस्थुले च ।। (७७१) वलवट्टी व्यायामसहायां सख्यां च ।। (७७२) सुज्झओ रजकनापितयोः ।। (७७३) वेइड्ढो तनौ शिथिले आविद्धे ऊर्ध्वीकृते विसंस्थुले च ।। (७७४) मलइओ हते तीक्ष्णे च ।।

---

(757) HD. 1.83. BT वल्ली. B वफत्राणे for वर्षत्राणे. Cf इरली in Marathi and Dravidian Puli. (758) HD. 6.64. (759) HD. 1.60. BT अकडमलिमो (760) HD. (दयं) 5.33. BT उअं. (761) HD. 2.112. BT घोलिअ, KS गालिअ. (762) HD. (= हलशिखा ?) 3.41. KS अयसिवदाने for हये शशिवदने. (763) HD. 2.69. B खज्जनो, KS खड्डरो, T खचनो. (764) HD. 5.20. BT कलिमो. B गृहे बद्धभूमौ for गृहोर्ध्वभूमौ. B पाशगृहे for वास°. (765) HD. 3.60. BT झझद्धा (?). (766) HD. 7.83. BT वपो, KS वउप्पा. B सभिके for बलाधिके. (767) HD. (वल्लर) 7.86 (768) HD. 6.112. B मराली; KS मराल HD. हस इति सातवाहनः. (769) HD. (मम्मका) 6.143. B चम्मक्को, T चर्मकेका (?). (770) HD. (विसढो ?) 7.62. KS पिसडो; T_2 विसिडो. (771) HD. 6.91 B बलवडी, K बलपुच्छि, S वलपुट्टि. B व्यायामे सभार्यां; K व्यायामसभाया; HD. व्यायामसहेत्यन्ये. (772) HD. 8.56. BT सिझिओ, KS झिझओ. B रजत° for रजक°. (773) HD. (वेइद्धो) 7.95. B वेइट्ठो; T वेइट्ठो. KS नतौ for तनौ. (774) ?

(७७५) वडग्पं लतागृहे सततपवने हिमवर्षे च ॥ (७७६) राहो प्रिये शोभिते मलिने सनाथे विसंस्थुले च ॥ (७७७) वंठो निःस्नेहे अकृत-विवाहे भृत्ये च ॥ (७७८) मंथरं कुटिले बहौ कुसुम्भे च ॥ (७७९) लअणं तनुकोमलयोः ॥ (७८०) मम्मणं अव्यक्तवचसि रोषे च ॥ (७८१) तुण्हिक्कं मृदुनिश्चलयोः ॥ (७८२) ठेणो स्थासके चरे चोरे च ॥ (७८३) तुंबिल्लि मधुपटले उलूखले च ॥ (७८४) पत्थरी शयने संहतौ च ॥ (७८५) णिव्विट्टं रत्यारभटे समुचिते च ॥ (७८६) दअरो पिशाचे ईर्ष्यायां च ॥ (७८७) झसुरं ताम्बूले अर्थे च ॥ (७८८) पिंजरो (७८९) पाडलो हंसवृषयोः ॥ (७९०) बिग्वोवणअं क्षोभे उपधाने विकारे च ॥ (७९१) कुल्लो असमर्थे ग्रीवाया विच्छिन्नपुच्छे वा ॥ (७९२) चुंणुणिआ मुष्टिद्यूते यूकाया समर्थे च ॥ (७९३) टंको खड्गे छिन्ने जंघापाते तटे खनित्रे च ॥ (७९४) कोणो गर्विते निर्दये च ॥ (७९५) णेलच्छो षण्ढे पण्डिते च ॥ (७९६) खुलुखी मिथ्यायामघटमाने च ॥

---

(775) HD. 7.84. T सततवपन° for सततपवन°. (776) HD 7.13. (777) HD. 7.83. S चंडो. B भ्रमे for भृत्ये. (778) HD. 6.145. BT मत्थरं. BT कुटुंवे for कुसुम्भे. (779) HD. (लयणं) 7.27. B लअनं; T लयन. (780) HD. (मम्मणो) 6.141. B सरोपे for रोषे. (781) HD. (तुण्हिक्को) 5.15. B तुण्हिक्की; KS तुम्हिक्कं. (782) ? BT छोणो. KS चले for चरे; K जोरे; S चोले. (783) HD. 5.23. BT तुम्विल्लि. (784) HD. (पत्थारी) 6 69. S पंथरी. B स्वमतौ; K संततौ; T स्वतौ (?). (785) HD. 4.34. B णिच्चविडं, KS णिच्चिट्टं. KS उद्भटे for रत्यारभटे. (786) ? KS पदयोरपि (?). (787) HD. 3.61. BT झसुरी, (788) ? B विप्परो (789) HD. 6.76. B पाटलो; K पाडिले; S पाडिरो. (790) HD. 6.98. S विवोवअणं. (791) HD. 2.61. KS कुकुल्लो. (792) HD. 3.23. B चुञ्चुणिआ; K चुंचाणिआ; S चुंचुणेओ. B मुष्टिकेष्ट-काया for मुष्टिद्यूते यूकाया समर्थे च. (793) HD. 4.4. BT छिदको; S डक्को. (794) HD. 2.45. BT छिण्णं, S किणो. (795) HD. 4.44. B दान्ते, KS शाणे for षण्ढे. (796) HD. (खुंखुणी ?) 2.76. K वेलकं; S देलकं. KS मिथ्या घटमाने च ?

(७९७) अण्णओ धूर्ते यूनि देवरे च ॥ (७९८) दूणावेढं अशक्ये तडागे च ॥ (७९९) अरलो (८००) अरलाओ चिरिकाया मशके च ॥ (८०१) अच्छं अत्यर्थे शीघ्रे च ॥ (८०२) अलिआ पितृष्वसरि कनिष्ठसोदरस्य वध्वा च ॥ (८०३) पक्कणं अतिशोभावति भग्ने श्लक्ष्णे च ॥ (८०४) पब्भारो संघाते गिरिगुहाया च ॥ (८०५) पव्वज्जो काण्डे नखे शिशुमृगे च ॥ (८०६) पासण्णो वेश्मद्वारे तिरश्चीने च ॥ (८०७) विप्पओ उन्मत्ते चौर्यां च ॥ (८०८) कोप्परो वर्णसकरे जालके च ॥ केड्डो व्यापने फेने श्याले दुर्बले च ॥ (८१०) ओहट्टं नीव्यामवगुण्ठने च ॥ (८११) ओहित्थं रभसे विषादे च ॥ (८१२) नोलो (८१३) तड्डो पिशाचे शलभे च ॥ (८१४) डसरी उष्णजले स्थाल्या च ॥ (८१५) णिउक्कणो वायसे मूके च ॥ (८१६) पइरेक्कं एकान्ते पृथगित्यस्मिन्नर्थे शून्ये च ॥ (८१७) तुरी उपकरणे तूलिकाया शून्ये च ॥ (८१८) वोक्कअं अनिमित्ते तात्पर्यार्थे च ॥ (८१९) पसुलो काकोले जारे च ॥ (८२०) किवडी पार्श्वद्वारे पश्चिमाङ्गणे च ॥

---

(797) HD. 1.55. (798) HD. 5.56. BT पेड (799) HD. 1 52.(800)HD.(अरलाया) 1.26.BT अरालाओ. BT मरत्त for मशके. (801) HD. 1.49. (802) HD. 1.16. BKT अल्लिआ. (803) HD. (पक्कणी) 6.65. BT कक्कण, S पचण. BT अतिरोमाभाववति for अतिशोभावति. (804) HD, 6.66. BT वब्भारो. (805) HD. 6.69. B पच्चुज्जो; K चुच्चुज्जो, S चुचुज्जो. (806) HD. (पासल्लं) 6.76. BT वाअगो, KS वासण्णो. (807) HD. (विप्पय ?) 7.49. (808) ? KS आलकारे च for जालके च. (809) ? KS कुड्डो व्यापन्ने, T केड्डो. (810) HD. (ओहट्टो) 1.153 (811) HD. 1.168. BT ओहक्कू, KS ओहद्ध. (812) HD. (टोलो) 4.4. KS शैलो. (813) HD. 5 23. BT तोड्डो. (814) HD. (डहरी ?) 4.7. BT डसरी, KS डसर. (815) HD. 4.51. BT छणीउक्कणे (?), KS णिदुक्कइणो. B कार्मुके; KS कामे for वायसे. (816) HD. 6.71. B वक्क; T चक्कं. (817) HD. 5.22. BT तुर; KS तुरि. B कलिकायां for तूलिकाया. (818) ? KST थोक्कअं अतिमत्रे तात्पर्यार्थशक्ते च (819) Sk पाशुल ? KS छसुलो काकोले काले च. T_2 फंसुलो. (820)HD. (किविडी) 2 60. B किवटी, K किव्वडी.

(८२१) छाआ भ्रमरी ।। (८२२) सिप्पं तिलके शिरसो भूषणविशेषे च ।। (८२३) णलुअं वृतिविवरे कर्दमिते निमित्ते प्रयोजने च ।। (८२४) इच्छाउत्तो योगिनीसुते ईश्वरे च ।। (८२५) पहेणअं उत्सवे भोज्ये च ।। (८२६) चारो इच्छाबन्धनयोः ।। (८२७) जचंदणं अगुरुकुङ्कुमयोः ।। (८२८) डिंखा आतङ्के त्रासे च ।। (८२९) दलिअं अङ्गुलौ दारुणि कूणिताक्षे च ।। (८३०) चिप्पंडी (८३१) विप्पत्ती व्रते उत्सवविशेषे च ।। (८३२) उंचाडइओ हुंकृतगर्जनयोः (८३३) पच्चलं असहने समर्थे च ।। (८३४) साहुली वस्त्रशाखाभूसखीसदृशबाहुषु ।। (८३५) लुंबी लतास्तबकयोः ।। (८३६) रंजणं घटकुण्डयोः ।। (८३७) धुडूकी मुखसंभेदे मौने च ।। (८३८) छुहइछ्रिआ द्वेष्यायामस्पृश्याया च ।। (८३९) सरी प्रशस्ताकृतौ दीर्घे च ।। (८४०) गोरो ग्रीवायामक्षिण सीतायां च ।। (८४१) भसत्तो वह्निदीप्तयोः ।। (८४२) भेली चेट्यामाज्ञायां च ।।

---

(821) HD. (छाया) 3.34. KS भ्रमरींद्राण्याः for भ्रमरी. (822) HD. 8.28. KS डिप्पं. KS शिरसा विभूषणे च for शिरसो भूषणविशेषे. (823) HD. (णल्लयं) 4.46. (824) Sk इच्छापुत्रः. KS नियोगिसुते for योगिनीसुते. (825) HD. (पहेणयं) 6.73. KS पहणेअं. (826) HD. 3 21. (827) HD. 3.52. B जयंदणं; K अवदणं, S अवंधणं. KS अगरु° for अगुरु°. (828) Sk दंश ? KS डिंबा; T डीआ. (829) HD. 5.52. KS दनिअ; T दुलिअं. (830) ? S om the word. (831) ? KS चिप्पत्ति. (832) ? KS उंछाडइओ; T_2 ओंडइओ. (833) HD. (पच्चलो) 6.69. B पचलं; KS पवनं; T वच्चलं. K असमाने for असहने. (834) HD. 8.52. T .बाहुली. (835) HD. 7.28. B लुबी; T लुव्वी. (836) B घटकुंडलयोः for °कुण्डयोः. (837) ? KS हूकि. (838) HD. (छोब्भाइत्ती) 3.39. KS छूहइड्डिआ; T छुभइच्छिआ. (839) HD. 8.2. S सरि. (840) HD. (गोरा) 2.104. B सिताया, T भीतायां for सीतायाम्. (841) ? Sk भस्मात्मन् ? (842) HD. 6.110. BKS गोली. B वेद्या for चेट्याम्.

(८४३) कण्णोविआ चक्षौ अवतंसे च ॥ (८४४) अल्लत्थी अङ्गदे जलार्द्रायां च ॥ (८४५) अनारो नदीमध्यद्वीपे कमठे च ॥ (८४६) उप्फेसो भीतौ सद्भावे च ॥ इत्यादि ॥

अथ (१) आडम्बरो पटह ॥ (२) ओन्दुरो मूषिक ॥ (३) वानलूरो वल्मीकम् ॥ (४) किरी वराहः ॥ (५) लहरी तरङ्ग. प्रवाहो वा ॥ (६) तलं कासार ॥ (७) नहाविलं गगनम् ॥ (८) पाढा शोभा ॥ (९) खेडं ग्रामस्थानम् ॥ (१०) नहानडो रुद्र ॥ (११) पुडइणी नलिनी ॥ (१२) जयणं भयसंनहनम् ॥ (१३) पाडलं कमलम् ॥ (१४) कनडो भिक्षापात्रम् ॥ (१५) कल्लं कल्यम् ॥ (१६) गन्धुत्तमा सुरा इत्यादय शब्दास्तत्समतद्भवात्मना प्रयोगपदवीमासादयन्ति ॥ सिद्धा इति पदं मङ्गलायेत् ॥

॥ इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतवरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ
तृतीयाध्यायस्य चतुर्थः पाद. ॥
समाप्तश्च तृतीयोऽध्याय ॥

---

(843) HD.(कण्णोल्ही). 2.57. (844) HD. 1.54. B अल्हिद्दो; K अल्हन्छि; S अल्लत्थि. (845) ? K ओसारो; S ओनालो: T उज्झारो. (846) HD. 1.94. BKS उक्खो: T उप्पेसो. HD अपवादार्थोऽप्ययं दृश्यते.

The following words are either तत्सम or तद्भव. (1) T आडिवरो. (2) S ओदुदुलो. (3) — (4) K किरो: S किलो; T कीरो. (5) S om. (6) T कहि. (7) T नहावलं. (8) B पाढा; KS पाठा. (9) T खेडो. (10) T नहाडो. (11) KS पुडइणी तलिमा. (12) K जअणं; T नयणी. (13) T पडलो कमलो. (14) KS कनठो. (15) T कहि. (16)– KS तत्समवर्तमानाः for तत्समतद्भवात्मना. Colophon: ST om. from श्रीमदर्हं down to श्रीमत्. KST तृतीयस्याध्यायस्य.

* * *

सप्रत्ययप्रकृतिसिद्धमदीर्घसूत्र-
सत्कारकं बहुविधक्रियमाप्तदेश्यम् ।
शब्दानुशासनमिदं प्रगुणप्रयोगं
त्रैविक्रमं जपत मन्त्रमिवार्थसिद्ध्यै ।। १ ।।

विशन्नन्तःश्रोत्रं पदमधुरिमा मेदुरयति
प्रणेता नूत्नोऽर्थः प्रतिपदमहो साधुवचसम् ।
रसः पात्रीकुर्याद् भुवनमनुभावादिव कृते-
र्यदि श्राव्यं काव्यं मम रसिकनैयायिकजनैः ।। २ ।।

वक्तारः सन्तु सर्वेऽपि स्वाभिप्रायप्रकाशने ।
स्वपराशयसंवादिकथास्वेकस्त्रिविक्रमः ।। ३ ।।

T om. all the three stanzas as also one of the two Mss used for B. 2. BT साधुवचनं for साधुवचसम्. BT °संवेदी कथासु for संवादिकथासु.

परिशिष्टं प्रथमम्

त्रिविक्रमशब्दानुशासनस्य सूत्रपाठः

---

१७ बहुलम् (१·२). १८ दीर्घह्रस्वौ मिथो वृत्तौ (१·४). १९ पदयोः संधिर्वा (१·५). २० न युवर्णस्यास्वे (१·६). २१ एदोतोः स्वरे (१·७). २२ स्वरस्योद्वृत्ते (१·८). २३ त्यादेः (१·९). २४ लुक् (१·१०). २५ अन्त्यव्यञ्जनस्य (१·११); न श्रदुदोः (१·१२). २६ निर्दुरोर्वा (१·१३). २७ स्वरेऽन्तरश्च (१·१४). २८ नात्पुनर्यादाइ वा (१·६५). २९ स्त्रियामादविद्युतः (१·१५). ३० रो रा (१·१६). ३१ क्षुधो हः (१·१७); ककुभो हः (१·२१). ३२ धनुषो वा (१·२२). ३४ आयुरप्सरसोर्वा (१·२०). ३५ दिक्प्रावृषोः सः (१·१९). ३६ शरदादेरत् (१·१८).

३९ वा स्वरे मश्च (१·२४). ४० मोऽनुस्वारः (१·२३). ४१ ङञणनो व्यञ्जने (१·२५). ४२ वक्रादावन्त (१·२६). ४३ क्त्वास्यादेर्णस्वोर्वा (१·२७). ४४ मासादेर्वा (१·२९). ४६ किंशुके वा (१·८६). ४७ वर्गेऽन्त्यो वा (१·३०). ४८ विंशत्यादेर्लुक् (१·२८). ४९ स्नमदामशिरोनभ (१·३२). ५० प्रावृट्शरत्तरणयः पुंसि (१·३१). ५१ वाक्ष्यर्थवचनाद्याः (१·३३). ५२ गुणाद्याः क्लीबे वा (१·३४). ५३ वेमाञ्जल्याद्याः स्त्रियाम् (१·३५).

१ निष्प्रती ओत्परी माल्यस्थोर्वा (१·३८). २ आदेः (१·३९). ३ त्यदाद्यव्ययात्तत्स्वरस्य लुक् (१·४०). ४ वाला-व्वरण्ये लुक् (१·६६) ५ पदादपेर्वा (१·४१). ६ इते स्वरात्तश्च द्विः (१·४२). ८ लुप्तयरवशषसां शषसां दीर्घः (१·४३). ९ दक्षिणे हे (१·४५). १० अतः समृद्ध्यादौ वा (१·४४). ११ इः स्वप्नादौ (१·४६). १२ पक्वाङ्गारललाटे वा (१·४७). १३ सप्तपर्णे वा (१·४९). १४ मध्यमकतमे द्वितीयस्य (१·४८). १५ ईर्हरे वा (१·५१).

क्रमाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
१६ उल् ध्वनिगवयविष्वचो वः	२०
१७ ज्ञो णोऽभिज्ञादौ	२१
१८ स्तावकसास्ने	२१
१९ चण्डखण्डिते णा वा	२१
२० प्रथमे प्थोः	२१
२१ आर्यायां र्यः श्वश्र्वामूल्	२१
२२ आसारे तु	२२
२३ तोऽन्तर्यैल्	२२
२४ पारावते तु फोः	२२
२५ उत्करवल्लीद्वारमात्रचः	२२
२६ शय्यादौ	२२
२७ त्वार्द्रे उदोत्	२२
२८ स्वपि	२३
२९ ओदाल्यां पंक्तौ	२३
३० फोः परस्परनमस्कारे	२३
३१ पद्मे मि	२३
३२ त्वपौं	२३
३३ ईल् खल्वाटस्त्यानयोरातः	२३
३४ इत्तु सदादौ	२४
३५ आचार्ये चो ह्रश्च	२४
३६ श्यामाके मः	२४
३७ न वाव्ययोत्खातादौ	२४
३८ घञि वा	२५
३९ स्वरस्य बिन्द्वमि	२५
४० संयोगे	२५
४१ त्वेदितः	२६
४२ मिरायां लित्	२६
४३ मूषिकविभीतकहरिद्रा-पथिपृथिवीप्रतिश्रुत्यत्	२६
४४ रस्तित्तिरौ	२६
४५ इतौ तो वाक्यादौ	२६
४६ वेङ्गुदशिथिलयोः	२७
४७ उ युधिष्ठिरे	२७

१६ ध्वनिविष्वचोरुः (१·५२), गवये वः (१·५४). १७ ज्ञो णत्वेऽभिज्ञादौ (१·५६). १८ उः सास्नास्तावके (१·७५). १९ चण्डखण्डिते णा वा (१·५३). २० प्रथमे पथोर्वा (१·५५). २१ आर्यायां र्यः श्वश्र्वाम् (१·७७). २२ ऊद्वासारे(१·७६). २३ तोऽन्तरि (१·६०). २४ पारापते रो वा (१·८०). २५ वल्युत्करपर्यन्ताश्चर्ये वा (१·५८); द्वारे वा (१·७९). २६ एच्छय्यादौ (१·५७). २७ उदोद्वार्द्रे (१·८२). २८ स्वपावुच्च (१·६४). २९ ओदोल्यां पंक्तौ (१·८३). ३० नमस्कारपरस्परे द्वितीयस्य (१·६२). ३१ ओत्पद्मे (१·६१). ३२ वापौं (१·६३). ३३ ईः स्त्यानखल्वाटे (१·७४). ३४ इः सदादौ वा (१·७२). ३५ आचार्ये चोच्च (१·७३). ३६ श्यामाके मः (१·७१). ३७ वाव्ययोत्खातादावदातः (१·६७). ३८ घञ्वृद्धेर्वा (१·६८). ३९ ह्रस्वोऽमि (३·३६). ४० ह्रस्वः संयोगे (१·८४). ४१ इत एद्वा (१·८५). ४२ मिरायाम् (१·८७). ४३ पथिपृथिवीप्रतिश्रुन्मूषिकहरिद्राविभीतकेष्वत् (१·८८). ४४ तित्तिरौ रः (१·९०). ४५ इतौ तो वाक्यादौ (१·९१). ४६ शिथिलेङ्गुदे वा (१·८९). ४७ युधिष्ठिरे वा (१·९६).

४८ द्विन्योरुत् (१·९४), प्रवासीक्षौ (१·९५). ४९ वा निर्झरे ना (१·९८); ओञ्च द्विधाकृगः (१·९७). ५० हरीतक्यामीतोत् (१·९९). आत्कश्मीरे (१·१००). ५१ पानीयादिष्वित् (१·१०१). ५३ उज्जीर्णे (१·१०२). ५४ तीर्थे हे (१·१०४). ५५ ऊर्हीनविहीने वा (१·१०३). ५६ एत्पीयूषापीडविभीतककीदृशेदृशे (१·१०५); नीडपीठे वा (१·१०६). ५७ वोपरौ (१·१०८). गुरौ के वा (१·१०९). ५८ उतो मुकुलादिष्वत् (१·१०७). ५९ इर्भ्रुकुटौ (१·११०); पुरुषे रोः (१·१११). ६० ईः क्षुते (१·११२). ६१ अनुत्साहोत्सन्ने त्सच्छे (१·११४). ६२ लुंकि दुरो वा; (१·११५). ६३ ऊत्सुभगमुसले वा (१·११३) ६४ कुतूहले वा ह्रस्वश्च (१·११७). ६५ ओत्संयोगे (१·११६). ६६ अदूतः सूक्ष्मे वा (१·११८). ६७ दुकूले वा लश्च द्विः (१·११९). ६८ ईर्वोद्व्यूढे (१·१२०) ६९ उर्भ्रूहनूमत्कण्डूयवातूले (१·१२१). ७० मधूके वा (१·१२२). ७१ इदेतौ नूपुरे वा (१·१२३). ७२ ओत्कूष्माण्डीतूणीरकूर्परस्थूलताम्बूलगुडूचीमूल्ये (१·१२४), स्थूणातूणे वा (१·१२५). ७३ ऋतोऽत् (१·१२६). ७४ आत्कृशामृदुकमृदुत्वे वा (१·१२७) ७५ इत्कृपादौ (१·१२८). ७६ मसृणमृगाङ्कमृत्युशृङ्गधृष्टे वा (१·१३०).

क्रमाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
७७ पृष्टेऽनुत्तरपदे	३३
७८ उद् वृषभे वुः	३४
७९ वृन्दारकनिवृत्तयोः	३४
८० ऋतुगे	३४
८१ गौणान्त्यस्य	३४
८२ इदुन्मातुः	३५
८३ वृष्टिपृथङ्मृदङ्गनप्तृकवृष्टे	३५
८४ तु वृहस्पतौ	३५
८५ उदूदोल् मृषि	३५
८६ वृन्त इदेङ्	३५
८७ ढिराहृते	३५
८८ दृप्तेऽरि सा	३६
८९ केवलस्य रिः	३६
९० दृश्यक्सक्किपि	३६
९१ ऋतुऋजुऋणऋषिऋषभे वा	३६
९२ क्लृप्त इलिः	३६
९३ चपेटाकेसरदेवरसैन्यवेदना-स्वेचस्त्वित्	३७

क्रमाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
९४ सैन्धवशनैश्चरे	३७
९५ त्वत्सरोरुहमनोहरप्रकोष्ठा-तोद्यान्योन्ये वश्च क्तोः	३७
९६ कौक्षेयक उत्	३७
९७ शौण्डगेषु	३७
९८ गव्यउदाईत्	३८
९९ ऊ स्तेने वा	३८
१०० सोच्छ्वासे	३८
१०१ ऐच एङ्	३८
१०२ अइ तु वैरादौ	३८
१०३ दैत्यादौ	३९
१०४ नाव्यावः	३९
१०५ गौरव आत्	३९
१०६ पौरगे चाउत्	३९
१०७ उच्चैर्नीचैसोरअः	३९
१०८ ई धैर्ये	४०
१०९ वा पुआय्याद्याः	४०

---

७७ पृष्ठे वानुत्तरपदे(१·१२९). ७८ वृषभे वा वा(१·१३३). ७९ निवृत्तवृन्दारके वा (१·१३२). ८० उदृत्वादौ (१·१३१). ८१ गौणान्त्यस्य (१·१३४). ८२ मातुरिद्वा (१·१३५). ८३ इदुतौ वृष्टवृष्टिपृथङ्मृदङ्गनप्तृके (१·१३७). ८४ वा वृहस्पतौ (१·१३८). ८५ उदूदोन्मृषि (१·१३६). ८६ इदेदोद् वृन्ते(१·१३९). ८७ आदृते ढिः (१·१४३). ८८ अरिर्दृप्ते (१·१४४). ८९ रिः केवलस्य (१·१४०). ९० दृशः क्विप्टक्सकः (१·१४२) ९१ ऋणर्ज्वृषभर्त्वृषौ वा (१·१४१). ९२ ऌत इलिः क्लृप्तक्लृन्ने (१·१४५). ९३ एत इद्वा वेदनाचपेटादेवरकेसरे (१·१४६), सैन्ये वा (१·१५०). ९४ इत्सैन्धवशनैश्चरे (१·१४९). ९५ ओतोद्वान्योन्यप्रकोष्ठातोद्यशिरोवेदनामनोहरसरोरुहे क्तोश्च वः(१·१५६). ९६ कौक्षेयके वा(१·१६१). ९७ उत्सौन्दर्यादौ (१·१६०). ९८ गव्यउ आअः (१·१५८). ९९ ऊः स्तेने वा(१·१४७). १०० ऊत्सोच्छ्वासे (१·१५७). १०१ ऐत एत् (१·१४८). १०२ वैरादौ वा (१·१५२). १०३ अइर्दैत्यादौ च (१·१५१). १०४ नाव्यावः (१·१६४). १०५ आच्च गौरवे (१·१६३). १०६ अउः पौरादौ च (१·१६२). १०७ उच्चैर्नीचस्यैअः (१·१५४). १०८ ईर्द्धैर्ये (१·१५५).

१ एत् त्रयोदशादौ स्वरस्य सस्वरव्यञ्जनेन (१·१६५) २ वा कदले (१·१६७). ३ वेतः कर्णिकारे (१·१६८) ४ ओत्पूतरबदरनवमालिकानवफलिकापूगफले (१·१७०). ५ न वा मयूखलवणचतुर्गुणचतुर्थचतुर्दशचतुर्वारसुकुमारकुतूहलोदूखलोलूखले (१·१७१). ६ उमो निषण्णे (१·१७४). ७ स्वरादसंयुक्तस्यानादेः (१·१७६). ८ क्गचजतदपयवां प्रायो लुक् (१·१७७). ९ नावर्णात्पः (१·१७९) १० अवर्णो यश्रुतिः (१·१८०). ११ यमुनाचामुण्डाकामुकातिमुक्तके मोऽनुनासिकश्च (१·१७८). १२ कुब्जकर्परकीले कः खोऽपुष्पे (१·१८१) १३ छागे ल (१·१९१); शृंखले खः क· (१·१८९), किराते च. (१·१८३). १५ मरकतमदकले गः कन्दुके त्वादेः (१·१८२). १६ पुन्नाग-भागिन्योर्गो मः (१·१९०), चन्द्रिकायां मः (१·१८५). १७ शीकरे भहौ वा (१·१८४). १८ ऊत्वे दुर्भगसुभगे वः (१·१९२). १९ निकषस्फटिकचिकुरे हः (१·१८६). २० खघथधभाम् (१·१८७). २१ पृथकि धो वा (१·१८८). २२ खचितपिशाचयोश्चः सल्लौ वा (१·१९३). २३ जटिले जो झो वा (१·१९४). २४ डो लः (१·२०२); चपेटापाटौ वा (१·१९८). २५ स्फटिके लः (१·१९७). २६ अङ्कोठे ल्लः (१·२००).

---

२७ सटाशकटकैटभे ढः (१·१९६). **२८** ठो ढः (१·१९९). **२९** पिठरे हो वा रश्च डः (१·२०१). **३०** डो लः (१·२०२). **३१** टो डः (१·१९५). **३२** इत्वे वेतसे (१·२०७). **३३** प्रत्यादौ डः (१·२०६). **३४** दशदहोः (१·२१८). **३५** दशनदष्टदग्धदोलादण्डदरदाहदम्भदर्भकदनदोहदे दो वा डः (१·२१७); गर्दभे वा (२·३७). **३६** तुच्छे तश्चछौ वा (१·२०४). **३७** तगरत्रसरतूबरे टः (१·२०५); वृन्ते ण्टः (२·३१). **३८** वितस्तिवसतिभरतकातरमातुलुङ्गे हः (१·२१४); ककुदे हः (१·२२५). **४०** पलिते वा (१·२१२); कदम्बे वा (१·२२२). **४१** प्रदीपिदोहदे लः (१·२२१); अतसीसातवाहने लः (१·२११). **४२** सप्ततौ रः (१·२१०). **४३** कदल्यामद्रुमे (१·२२०). **४४** कदर्थिते वः (१·२२४). **४५** पीते वो ले वा (१·२१३). **४६** दीपौ धो वा (१·२२३). **४७** निशीथपृथिव्योर्वा (१·२१६), वौषधे (१·२२७). **४८** मेथिशिथिरशिथिलप्रथमे थस्य ढः (१·२१५), निषधे धो ढः (१·२२६). **४९** रुदिते दिना ण्णः (१·२०९). **५०-५१** गर्भितातिमुक्तके णः (१·२०८). **५२** नो णः (१·२२८). **५३** वादौ (१·२२९). **५४** निम्बनापिते लण्ह वा (१·२३०). **५५** पो वः (१·२३१).

५६ पाटिपरुषपरिघपरिखापनसपारिभद्रे फ. (१·२३२). ५७ नीपापीडे मो वा (१·२३४). ५८ पापर्द्धौ रः (१·२३५). ५९ प्रभूते व. (१·२३३). ६० फो भहौ (१·२३६). ६१ बो व. (१·२३७). ६२ कबन्धे मयौ (१·२३९) ६३ विसिन्यां भः (१·२३८) ६४ कैटभे भो वः (१·२४०). ६५ वाभिमन्यौ (१·२४३). ६६ मन्मथे वः (१·२४२). ६७ विषमे मो ढो वा (१·२४१). ६८ वोत्तरीयानीयतीयकृद्ये ज्जः (१·२४८). ६९ मयट्यइर्वा (१·५०). ७० छायाया होऽकान्तौ वा (१·२४९). ७१ यष्ट्या लः (१·२४७). ७२ डाहवौ कतिपये (१·२५०). ७३ युष्मद्यर्थपरे त. (१·२४६) ७४ आदेर्यो जः (१ २४५). ७५ बृहस्पतौ वहो भयः (२·१३७). ७६ पर्याणे डा वा (१·२५२). ७८ हरिद्रादौ लः (१·२५४). ७९ किरिभेरे रो डः (१·२५१). ८० करवीरे णः (१·२५३). ८१ ललाटे च (१·२५७). ८२ लाहललाङ्गललाङ्गूले वादेर्णः (१·२५६). ८३ स्थूले लो रः (१·२५५). ८४ शबरे वो मः (१·२५८).' ८५ स्वप्ननीव्योर्वा (१·२५९) ८६ हो घोऽनुस्वारात् (१·२६४). ८७ शषोः सः (१·२६०). ८८ दशपाषाणे हः (१·२६२), दिवसे सः (१·२६३), प्रत्यूषे पश्च हो वा (२·१४).

---

८९ स्नुषायां ण्हो न वा (१·२६१). ९० षट्शमीशावसुधासप्तपर्णेष्वादेश्छः (१·२६५). ९१ शिरायां वा (१·२६६). ९२ दुर्गादेव्युदुम्बरपादपतनपादपीठेऽन्तर्दः (१·२७०). ९३ व्याकरणप्राकारागते कगोः (१·२६८). ९४ यावत्तावज्जीवितावर्तमानावटप्रावारकदेवकुलैवमेवे वः (१·२७१). ९५ लुग्भाजनदनुजराजकुले ज. सस्वरस्य न वा (१·२६७); किसलयकालायसहृदये यः (१·२६९). ९६ गृहस्य घरोऽपतौ (२·१४४). ९७ दुहितृभगिन्योर्धूआबहिण्यौ (२·१२६); वनिताया विलया (२·१२८); स्त्रिया इत्थी (२·१३०). ९८ अधसो हेट्ठं (२·१४१), मलिनोभय° (२·१३८). ९९ मलिनोभयशुक्तिछुप्तारब्धपदातेर्मइलावहसिप्पिछिक्काढत्तपाइक्कं(२·१३८), धृतेर्दिहिः(२·१३१), पूर्वस्य पुरिमः(२·१३५); वैडूर्यस्य वेरुलिअं (२·१३३). १०१ बहिसो बाहिंबाहिरौ (२·१४०). १०२ गौणस्येषतः कूरः (२·१२९). १०३ एण्हिं एत्ताहे इदानीमः (२·१३४). १०४ तिर्यचस्तिरिच्छिः (२·१४३); मलिनोभय° (२·१३८). १०५ गोणादयः (२·१७४).

१ संयुक्तस्य (२·१). २ रक्ते गो वा (२·१०). ३ शुल्के ङ्गो वा (२·११). ४ शक्तमुक्तदष्टरुग्णमृदुत्वे को वा(२·२).

५ क्ष्वेटकादौ (२·६) ६ ष्कस्कयोर्नाम्नि (२·४). ७ वृक्षक्षिप्तयो रुक्खछूढौ (२·१२७). ८ क्षः खः क्वचित्तु छझौ (२·३). ९ स्थाणावहरे (२·७). १० शुष्कस्कन्दे वा (२·५); तीक्ष्णे ण (२·८२). ११ स्तम्बे स्तो वा (२·८). १२ थठावस्पन्दे (२·९). १३ स्त्यानचतुर्थार्थे वा (२·३३). १४ ष्टस्यानुष्ट्रेष्टासंदष्टे (२·३४). १५ ठोऽस्थिविसंस्थुले (२·३२). १६ कृत्तिचत्वरे चः (२·१२). १७ त्योऽचैत्ये (२·१३). १८ वृश्चिके श्चेञ्चुर्वा (२·१६). १९ सामर्थ्योत्सुकोत्सवे वा (२·२२), ऋक्षे वा (२·१९). २० क्षमायां कौ (२·१८). २१ क्षण उत्सवे (२·२०). २२ स्पृहायाम् (२·२३). २३ ह्रस्वात् थ्यश्चत्सप्सामनिश्चले (२·२१). २४ द्यय्यर्यां जः (२·२४). २५ अभिमन्यौ जञौ वा (२·२५). २६-२७ साध्वसध्यह्यां झः (२·२६) २८ ध्वजे वा (२·२७). २९ इन्धौ झा (२·२८). ३० र्तस्याधूर्तादौ (२·३०). ३१ वृत्तप्रवृत्तमृत्तिकापत्तनकदर्थिते टः (२·२९), ष्टस्यानुष्ट्रेष्टासंदष्टे (२·३४) ३२ मन्यौ न्तो वा (२·४४). चिह्ने न्धो वा (२·५०). ३३ गर्ते डः (२·३५), संमर्दवितर्दिविच्छर्दच्छर्दिकपर्दमर्दिते र्दस्य (२·३६).

३४ श्रद्धर्द्धिमूर्धार्धे न्ते वा (२·४१). ३५ दग्धविदग्धवृद्धिवृद्धे ढः (२·४०); दंष्ट्राया दाढा (२·१३९). ३६ पञ्चाशत्पञ्चदशदत्ते (२·४३). ३७ ज्ञम्नोर्णः (२·४२). ३८ स्तवे थो वा (२·४६). ३९ वोत्साहे थो हश्च रः (२·४८). ४० स्तस्य थोऽसमस्तस्तम्बे (२·४५). ४१ पर्यस्ते थटौ (२·४७). ४२ भस्मात्मनोः पो वा (२·५१). ४३ ड्मक्मोः (२·५२). ४४ ष्पस्पयोः फः (२·५३). ४५ भीष्मे ष्मः (२·५४). ४६ श्लेष्मणि वा (२·५५); बृहस्पतिवनस्पत्योः सो वा (२·६९). ४७ ग्मो वा (२·६२). ४८ न्मो मः (२·६१). ४९ ताम्राम्रे म्बः (२·५६). ५० वोर्ध्वे (२·५९). ५१ ह्वो भो वा (२·५७). ५२ वा विह्वले भो वश्च (२·५८). ५३ कश्मीरे म्भो वा (२·६०). ५४ उदोद्वार्द्रे (१·८२). ५५ पर्यस्तपर्याणसौकुमार्ये ल्लः (२·६८). ५६ अतो रिआररिज्जरीअं (२·६७). ५७ ब्रह्मचर्यतूर्यसौन्दर्यशौण्डीर्ये र्यो रः(२·६३). ५८ एतः पर्यन्ते (२·६५). ५९ धैर्ये वा (२·६४). ६० ब्रह्मचर्यतूर्यसौन्दर्यशौण्डीर्ये र्यो रः (२·६३); दशार्हे (२·८५). ६१ बाष्पे होऽश्रुणि (२·७०). ६२ कार्षापणे (२.७१). ६३ दुःखदक्षिणतीर्थे वा (२·७२). ६४ कूष्माण्ड्यां ष्मो लस्तु ण्डो वा (२·७३). ६५ त्वथ्वद्ध्वां चछजझाः क्वचित् (२·१५). ६६ ह्लो ल्हः (२·७६).

६७-६८ पक्ष्मश्मष्मस्मह्मां म्हः (२·७४). ६९-७० सूक्ष्मश्नष्णस्नह्नह्णक्ष्णां ण्हः (२·७५) ७१ आश्लिष्टे लधौ (२·४९). ७२ स्तब्धे ठढौ (२·३९). ७३ आढो रभे रम्भढवौ (४·१५५). ७४ बृहस्पतिवनस्पत्योः सो वा (२.६९). ७५ स्तस्य थोऽसमस्तस्तम्बे (२·४५), आदेः श्मश्रुश्मशाने (२·८६). ७६ श्चो हरिश्चन्द्रे (२·८७). ७७ कगटडतदपशषस≍क≍पामूर्ध्वं लुक् (२·७७). ७८ सर्वत्र लवरामवन्द्रे (२·७९). ७९ अधो मनयाम् (२·७८). ८० धात्र्याम् (२·८१), द्रे रो न वा (२·८०). ८१ मध्याह्ने हः (२·८४). ८२ ज्ञो ञः (२·८३). ८४ रात्रौ वा (२·८८). ८६ अनादौ शेषादेशयोर्द्वित्वम् (२ ८९). ८७ न दीर्घानुस्वारात् (२·९२). ८८ कर्णिकारे वा (२·९५). ८९ धृष्टद्युम्ने णः (२·९४). ९०-९१ समासे वा (२·९७). ९२ सेवादौ वा (२·९९), ९३ तैलादौ (२·९८). ९४ द्वितीयतुर्ययोरुपरि पूर्वः (२·९०) ९५ क्ष्माश्लाघारत्नेऽन्त्यव्यञ्जनात् (२·१०१), शार्ङ्गे ङात्पूर्वोऽत् (२·१००), प्लक्षे लात् (२·१०३). ९६ क्ष्माश्लाघारत्नेऽन्त्यव्यञ्जनात् (२ १०१). ९७ स्नेहाग्न्योर्वा (२·१०२). ९८ शर्षतप्तवज्रे वा (२·१०५).

द्वितीयोऽध्यायः ।

प्रथमः पादः ।

९९ हंश्रीह्रीकृत्स्नक्रियादिष्ट्यास्वित् (२·१०४). १०० स्याद्भव्यचैत्य-चौर्यसमेषु यात् (२·१०७). १०१ लात् (२·१०६). १०२ स्वप्ने नात् (२·१०८). १०३ स्निग्धे वादितौ (२·१०९). १०४ कृष्णे वर्णे वा (२·११०). १०५ उच्चार्हति (२·१११). १०६ तन्वीतुल्येषु (२·११३). १०८ एकस्वरे श्वःस्वे (२·११४). १०९ पद्मछद्ममूर्खद्वारे वा (२·११२). ११० ज्यायामीत् (२·११५). १११ महाराष्ट्रे हरोः (२·११९). ११२ आलाने लनोः (२·११७). ११३ करेणूवाराणस्यो रणोर्व्य-त्ययः (२·११६). ११४ ललाटे लडोः (१·१२३). ११५ ह्रदे हदोः (२·१२०) ११६ अचलपुरे चलोः (२·११८). ११७ ह्ये ह्योः (२·१२४). ११८ लघुके लहोः (२·१२२). ११९ हरिताले रलोर्न वा (२·१२१).

१ आल्विल्लोल्लालवन्तमन्तेत्तेरमणा मतोः (२·१५९). २ यत्तदेतदोतोरित्तिअ एतल्लुक् च (२·१५६). ३ इदंकिमश्च डेत्तिअडेत्तिलडेद्दहाः (२·१५७). ४ पथो णस्येकट् (२·१५२).

५ सर्वाङ्गादीनस्येक. (२·१५१). ६ ईयस्यात्मणो णयः (२·१५३). ७ त्रपो हिहत्थाः (२·१६१). ८ इदमर्थस्य केरः (२·१४७) ९ परराजभ्या क्कडिक्कौ च (२·१४८). १० युष्मदस्मदोऽञ एच्चयः (२·१४९). ११ वतेर्व्वः (२·१५०). १२ अनङ्कोठात्तैलस्य डेल्लः (२·१५५) १३ त्वस्य डिमात्तणौ वा (२·१५४). १४ त्तो दो तसो वा (२·१६०). १५ वैकाद्दः सिसिअइआ (२·१६२). १६ कृत्वसो हुत्त (२·१५८) १७ डिल्लडुल्लौ भवे (२·१६३). १८ स्वार्थे कश्च वा (२·१६४). १९ उपरेः सव्याने (२·१६६). २० ल्लो नवैकाद्वा (२·१६५). २१ मिश्राड्डालिअः (२·१७०). २२ शनैसो डिअ (२·१६८). २३ मनाको न वा डयं च (२·१६९). २४ रो दीर्घात् (२·१७१). २५ भ्रुवो मया डमया (२·१६७). २६ विद्युत्पत्रपीतान्धाल्लः (२·१७३). २७ त्वादेः स· (२·१७२). २८ शीलाद्यर्थस्येर· (२·१४५). २९ क्त्वस्तुमत्तूणतुआणाः (२·१४६). ३१ अव्ययम् (२·१७५). ३२ आम अभ्युपगमे (२·१७७) ३३ त वाक्योपन्यासे (२·१७६). ३४ णइ चेअ चिअ च्च अवधारणे (२·१८४). ३५ हद्धी निर्वेदे (२·१९२). ३६ दरार्धाल्पे (२·२१५). ३७ किणो प्रश्ने (२·२१६). ३८ मिव पिव विव व्व विअ इवार्थे वा (२·१८२). ३९ किरेरहिर किलार्थे वा (२·१८६).

---

४० अम्मो आश्चर्ये (२·२०८). ४१ अव्वो सूचनादु.खसभाषणापराधविस्मयानन्दादरभयखेदविषादपश्चात्तापे (२·२०४). ४२ हुं दानपृच्छानिवारणे (२·१९७). ४३ वणे निश्चयविकल्पानुकम्प्ये च (२·२०६). ४४ अइ संभावने (२·२०५). ४५ आनन्तर्ये णवरि (२·१८८). ४६ णवर केवले (२·१८७). ४७ हन्द च गृहाणार्थे(२·१८१). ४८ हन्दि विषादविकल्पपश्चात्तापनिश्चयसत्ये (२·१८०). ४९ रे अरे संभाषणरतिकलहे (२·२०१). ५० हरे क्षेपे च (२·२०२). ५१ थू कुत्सायाम् (२·२००). ५२ ऊ गर्हाक्षेपविस्मयसूचने (२·१९९). ५३ पुणरुत्तं कृतकरणे (२·१७९). ५४ हु खु निश्चयवितर्कसंभावनविस्मये (२·१९८). ५५ णवि वैपरीत्ये (२·१७८). ५६ वेव्वे भयवारणविषादे (२·१९३). ५७ वेव्व च आमन्त्रणे (२·१९४). ५८ मामि हला हले सख्या वा (२·१९५). ५९ दे संमुखीकरणे च (२·१९६). ६० ओ सूचनापश्चात्तापे (२·२०३). ६१ अण णाइं नञर्थे (२·१९०). ६२ वले निर्धारणनिश्चययोः (२·१८५) ६३ मणे विमर्शे(२·२०७). ६४ माइं मार्थे(२·१९१).६५ अलाहि निवारणे (२·१८९). ६६ जेण तेण लक्षणे (२·१८३). ६७ अवापोते (१·१७२). ६८ उच्चोपे (१·१७३). ६९ प्रत्येकमः पाडिक्कं पाडिएक्कं (२·२१०). ७० स्वयमोर्थे अप्पणो न वा (२·२०९).

७१ एक्कसरिअं झगिति संप्रति (२·२१३). ७२ इहरा इतरथा (२·२१२). ७३ मोरउल्ला मुधा (२·२१४). ७४ अयि वैत् (१·१६९) ७५ उअ पश्य (२·२११). ७६ इजेराः पादपूरणे (२·२१७). ७७ प्यादय. (२ २१८).

१ वीप्स्यात्स्यादेर्वीप्स्ये स्वरे मो वा (३·१). २ अमोऽस्य (३·५). ३ जश्शसोर्लुक् (३·४). ४ टा-आमोर्ण (३·६).५ भिसो हि हिँ हिं (३·७) ६ ङसेस्त्तोदोदुहिहिन्तोलुकः (३·८). ७ भ्यसस्त्तोदोदुहिहिन्तोसुन्तो (३·९). ८ जस्शस्ङसि त्तोदोद्वामि दीर्घः (३·१२). १० ङसः स्सः (३·१०). ११ डे म्मि डे. (३·११). १२ अतःसेर्डोः (३·२). १३ अतः सेर्डोः (३·२). १४ वैतत्तदः (३·३). १५ ङसेस्त्तोदोदुहिहिन्तोलुकः (३·८). १६ डे म्मि डेः (३·११). १७ ङसेस्त्तोदोदुहिहिन्तोलुक (३·८). १८ टामोर्णः (३·६); टाण शस्येत् (३·१४). १९ भ्यसि वा (३·१३). २० टाण शस्येत् (३·१४). २१ भिसभ्यस्सुपि (३·१५). २२ इदुतोर्दीर्घ. (३·१६). २३ चतुरो वा (३·१७). २४ पुंसि जसो डउ डओ वा (३·२०). २५ वोतो डवो (३·२१). २६ जसशसोर्णो वा (३·२२). २७ ङसिङ सो पुक्लीबे वा (३·२३). २८ टो णा (३·२४).

क्रमाङ्कः	पृष्ठाङ्क
२९ श्लुगनपि सोः	१२९
३० मङ्लुगसंबुद्धेर्नपः	१२९
३१ श्चिशिंशिङ् जश्शसोः	१२९
३२ शो शु स्त्रियां तु	१२९
३३ आदीतः सोश्च	१२९
३४ ङसेः शशाशिशे	१३०
३५ टाङिङसाम्	१३०
३६ नातः शा	१३०
३७ पुंसोऽजातेर्ङीब्वा	१३०
३८ ङीप्प्रत्यये	१३१
३९ हरिद्राच्छाये	१३१
४० किंयत्तदोऽस्वमामि सुपि	१३१
४१ स्वसृगाड्डाल्	१३१
४२ डोश्लुकौ तु संवुद्धेः	१३१
४३ ऋदन्ताड्डुः	१३२
४४ नाम्नि डरम्	१३२
४५ टापो डे	१३२
४६ ह्रस्वलीदूतः	१३२

क्रमाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
४७ क्विपः	१३२
४८ उद्दतां त्वस्वमामि	१३३
४९ आरः सुपि	१३३
५० मातुरा अरा	१३३
५१ संज्ञायामरः	१३४
५२ आ सौ वा	१३४
५३ राज्ञः	१३४
५४ टो णा	१३४
५५ जश्शस्ङसिङसां णोश्	१३४
५६ णोणाङिष्विदना जः	१३५
५७ इणममामा	१३५
५८ भिस्भ्यसाम्सुप्स्वीत्	१३५
५९ ङस्ङसिटां णोणोर्डेण्	१३५
६० पुंस्याणो राजवच्चानः	१३६
६१ टो वात्मनो णिआ णइआ	१३६
६२ सर्वादेर्जसोऽतो डे	१३७
६३ ङेस्त्थस्सिम्मि	१३७

---

२९ अक्लीवे सौ (३·१९). ३० क्लीबे स्वरान्म् सेः (३·२५). ३१ जस्शस इँइंणयः सप्राग्दीर्घाः (३·२६). ३२ स्त्रियामुदोतौ वा (३·२७). ३३ ईत सेश्चा वा (३·२८). ३४-३५ टाङस्ङेरदादिदेद्वा तु ङसेः (३·२९). ३६ नात आत् (३·३०). ३७ अजाते पुंसः (३·३२). ३८ प्रत्यये ङीर्न वा (३·३१). ३९ छायाहरिद्रयोः (३·३४). ४० किंयत्तदोस्यमामि (३·३३). ४१ स्वस्रादेर्डा (३·३५). ४२ डो दीर्घो वा (३·३८). ४३ ऋतोऽद्वा (३·३९). ४४ नाम्न्यर वा (३·४०). ४५ वाप ए (३·४१). ४६ ईदूतोर्ह्रस्वः (३·४२). ४७ क्विपः (३·४३). ४८ ऋतामुदस्यमौसु वा (३·४४). ४९ आरः स्यादौ (३·४५). ५० आ अरा मातु (३·४६). ५१ नाम्न्यरः (३·४७). ५२ आ सौ न वा (३·४८). ५३ राज्ञः (३·४९). ५४ टो णा (३·५१). ५५ जस्शस्ङसिङसां णो (३·५०). ५६ इर्जस्य णो णा ङौ (३·५२). ५७ इणममामा (३·५३). ५८ ईद् भिस्भ्यसाम्सुपि (३·५४). ५९ आ जस्य टाङसिङस्सु सणाणोष्वण् (३·५५) ६० पुंस्यन आणो राजवच्च (३·५६). ६१ आत्मनष्टो णिआ णइआ (३·५७). ६२ अतः सर्वादेर्डेर्जसः (३·५८). ६३ ङेः स्सिम्मित्थाः (३·५९).

६४ न वानिदमेतदो हिं (३·६०). ६५ आमो डेसिं (३·६१). ६६ किंतद्भ्या डासः (३·६२). ६७ कियत्तद्भ्यो ङस (३·६३). ६८ ईद्भ्यः स्सासे (३·६४). ६९ डेर्डाहे डाला इआ काले (३·६५)) ७० ङसेर्म्हा (३·६६). ७१ किमो डिणोडीसौ (३·६८). ७२ तदो डो (३·६७). ७३ इदमेतत्कियत्तद्भ्यष्टो डिणा (३·६९). ७४ तदो ण' स्यादौ क्वचित् (३·७०). ७५ किम. कस्त्रतसोश्च (३·७१). ७६ इदम इमः (३·७२). ७७ पुंस्त्रियोर्नवाऽयमिमिआ सौ (३·७३) ७८ स्सिस्सयोरत् (३·७४). ७९ णोमूशस्टाभिसि (३·७७). ८० अमेणम् (३·७८). ८१ न त्थ (३·७६). ८२ क्लीबे स्यमेदमिणमो च (३·७९). ८३ किम किं (३·८०). ८४ वेदतदेतदो ङसाम्भ्या सेसिमौ (३·८१) ८५ वैतदो ङसेस्तो त्ताहे (३·८२). ८६ त्थे च तस्य लुक् (३·८३). ८७ एरदीतौ म्मौ वा (३·८४). ८८ वैसेणमिणमो सिना (३·८५). ८९ तदश्च तः सोऽक्लीबे (३·८६). ९० मुः स्यादौ (३·८८). ९१ वाऽदसो दस्य होनोदाम् (३·८७). ९२ म्मावयेऔ वा (३·८९).

१ युष्मदस्त तु तुव तुह तुम सिना (३·९०). २ तं तु तुमं तुव तुह तुमे तुए अमा (३·९२).

क्रमाङ्क· पृष्ठाङ्कः

३ जसा मे तुब्भे तुय्हे उय्हे तुब्भ १४३
४ शसा वो च १४३
५ टा मे ते दे दि तुमं तुमइ १४४
६ ङिटाभ्यां तुमए तुइ तुए तुमाइ तुमे १४४
७ तुब्भ तुहिंतो तुम्ह ङसिना १४४
८ तु तुइ ङिप्ङसौ १४४
९ तुव तुम तुह तुब्भ १४४
१० भिसा मेतुब्भेह्युब्भेह्युय्हे-हितुय्हेहि १४५
११ उम्होय्हतुय्हतुब्भ भ्यसि १४५
१२ तुब्भोब्भोय्हतइतुहंतुहतुम्हं-तुवतुमतुमेतुमाइतुमो-देतेदितितुइए ङसा १४५
१३ तुम्हाणतुब्भतुब्भाणतुमाण-तुवाण तुहाण तुब्भ वो मे त्वामा १४५

क्रमाङ्क·

१४ वा ब्भो म्हज्झौ
१५ अस्मत्सुना अम्हि हमहअम-हमहम्स्यम्मि १४६
१६ मो मे वअं जसा १४६
१७ अम्हे अम्हो अम्ह १४६
१८ णे च शसा १४६
१९ मं णे णं मि मिमं ममम्मि अहं मम्हाम्ह अमा १४६
२० मि मइ ममाइ मए मे ङिटा १४७
२१ ममं णे मआइ ममए टा १४७
२२ णेऽम्हेह्यम्हाह्यम्हेऽम्ह भिसा १४७
२३ मइ मम मह मज्झ ङसौ १४७
२४ अम्ह मम भ्यसि १४७
२५ अम्हं मज्झं मज्झ मइ मह महं मे च ङसा १४७

---

३ मे तुब्भे तुज्झ तुम्ह तुय्हे उय्हे जसा (३·९१). ४ वो तुज्झ तुब्भे तुय्हे उय्हे भे शसा (३·९३). ५ भे दि दे ते तइ तुमं तुमइ तुमए तुमे तुमाइ टा (३·९४). ६ तुमे तुमए तुमाइ तइ तए ङिना (३·१०१). ७ तुय्ह तुब्भ तहिन्तो ङसिना (३·९७) ८-९ तु तुव तुम तुह तुब्भा ङौ (३·१०२), तइ तुव तुम तुह तुब्भा ङसौ (३·९६). १० भे तुब्भेहिं उज्झेहिं उम्हेहि तुय्हेहिं उय्हेहिं भिसा (३·९५). ११ तुब्भतुय्होय्होम्हा भ्यसि (३·९८). १२ तइ तु ते तुम्हं तुह तुहं तुव तुम तुमे तुमो तुमाइ दि दे इ ए तुब्भोब्भोय्हा ङसा (३·९९). १३ तु वो भे तुब्भ तुब्भं तुब्भाण तुवाण तुमाण तुहाण उम्हाण आमा (३·१००). १४ ब्भो म्हज्झौ वा (३·१०४). १५ असदो म्मि अम्मि अम्हि हं अहं अहयं सिना (३·१०५). १६-१७ अम्ह अम्हे अम्हो मो वयं भे जसा (३·१०६). १८ अम्हे अम्हो अम्ह णे शसा (३·१०८). १९ णे णं मि अम्मि अम्ह मम्ह मं ममं मिमं अहं अमा (३·१०७). २० २१ मि मे मम ममए ममाइ मइ मए मयाइ णे टा (३·१०९). २२ अम्हेहि अम्हाहि अम्ह अम्हे णे भिसा (३·११०). २३ मइ मम मह मज्झा ङसौ (३·१११). २४ ममाम्हौ भ्यसि (३·११२) २५ मे मइ मम मह महं मज्झ मज्झं अम्ह अम्हं ङसा (३·११३).

२६ णे णो मज्झ अम्ह अम्हे अम्हो अम्हाण ममाण महाण मज्झाण आमा (३·११४). २७ अम्ह मम मह मज्झा ङौ (३ ११६), मि मइ ममाइ मए मे ङिना (३·११५). २८ चतुरश्चत्तारो चउरो चत्तारि (३·१२२). २९ त्रेस्तिण्णिः (३·१२१) ३० दुवे दोण्णि वेण्णि च जस्शसा (३·१२०). ३१ द्वेर्दो वे (३·११९). ३२ त्रेस्ती तृतीयादौ (३·११८) ३३ सख्याया आमो ण्ह ण्ह (३·१२३) ३४ द्विवचनस्य बहुवचनम् (३·१३०). ३५ चतुर्थ्याः षष्ठी (३·१३१) ३६ तादर्थ्यङेर्वा (३·१३२). ३७ वधाड्डाइश्च वा (३·१३३). ३८ क्वचिद् द्वितीयादेः (३·१३४) ३९ द्वितीया-तृतीययोः सप्तमी (३·१३५). ४० पञ्चम्यास्तृतीया च (३·१३६) ४१ सप्तम्या द्वितीया (३·१३७). ४२ क्यङोर्यलुक् (३·१३८).

१ त्यादीनामाद्यत्रयस्याद्यस्येचेचौ (३·१३९) २ द्वितीयस्य सि से (३·१४०). ३ तृतीयस्य मिः (३·१४१). ४ बहुष्वाद्यस्य न्ति न्ते इरे (३·१४२) ५ मध्यमस्ये-त्थाहचौ (३·१४३). ६ तृतीयस्य मोमुमाः (३·१४४). ७ अत एवैच् से (३·१४५). ८ मिसोमैर्म्हिम्होम्हा वा (३·१४७). ९ सिनास्ते सिः (३·१४६). १० अत्थिस्त्या-दिना (३·१४८). ११ णेरदेदावावे (३·१४९). १२ गुर्वादेरविर्वा (३·१५०).

क्रमाङ्कः	पृष्ठाङ्क
१३ भ्रमेराडः	१५४
१४ लुगाविल् भावकर्मक्ते	१५४
१५ अदेल्लुक्यात्खोरतः	१५५
१६ तु मौ	१५५
१७ मोममुष्विच्च	१५५
१८ क्ते	१५५
१९ एच्च क्त्वातुंतव्यभविष्यति	१५६
२० वा लट्लोट्छतृपु	१५६
२१ ज्जा ज्जे	१५६
२२ भूतार्थस्य सी हीअ ही	१५६
२३ हल ईअ	१५६
२४ अहेस्यासी तेनास्तेः	१५६
२५ भविष्यति हिरादिः	१५६
२६ हा र्सां मिमोमुमे वा	१५६
२७ हिस्सा हित्था मुमोमस्य	१५७
२८ डच्छ हशिगम इजादौ हिलुक् च वा	१५८
२९ भिदिविदिच्छिदो डेच्छ	१५८
३० डोच्छ वचिमुचिरुदिश्रुभुजः	१५९
३१ डं मेश्छात्ततः	१६०
३२ कृदो हं	१६०
३३ सँ	१६०
३४ त्विज्जालिङः	१६०
३५ एकस्मिन्प्रथमादेर्विध्यादिषु दु सु मु	१६०
३६ वह्वौ न्तु ह मो	१६१
३७ सोस्तु हि	१६१
३८ लुगिज्जहीज्जस्विज्जेऽतः	१६१
३९ लड्लटोश्च ज्जर्जारौ	१६१
४० मध्ये चाजन्तात्	१६२
४१ माणन्तौल् च लङः	१६२
४२ शतृशानचोः	१६२
४३ स्त्रियामी च	१६२

---

१३ भ्रमेराडो वा (३·१५१). १४ लुगावी क्तभावकर्मसु (३·१५२). १५ अदेल्लुक्यादेरत आः (३·१५३). १६ मौ वा (३·१५४). १७ इच्च मो मु मे वा (३·१५५). १८ क्ते (३·१५६). १९ एच्च क्त्वातुंतव्यभविष्यत्सु (३·१५७). २० वर्तमानापञ्चमीशतृपु वा (३.१५८). २१ ज्जाज्जे (३·१५९). २२ सी ही हीअ भूतार्थस्य (३·१६२). २३ व्यञ्जनादीअः (३·१६३). २४ तेनास्तेरास्यहेसी (३·१६४). २५ भविष्यति हिरादिः (३·१६६). २६ मिमोमुमे स्सा हा न वा (३·१६७). २७ मोमुमानां हिस्सा हित्था (३·१६८). २८ श्रुगमिरुदिविदिदृशिमुचिवचिछिदिभिदिभुजां सोच्छं गच्छं रोच्छं वेच्छं दच्छं मोच्छं वोच्छं छेच्छं भेच्छं भोच्छं (३·१७१); सोच्छादय इजादिषु हिलुक् च वा (३·१७२). २९-३१ = (३·१७१-१७२). ३२ कृदो हं (३·१७०). ३३ मेः स्सं (३·१६९), ३४ ज्जात्सप्तम्या इर्वा (३·१६५). ३५ दु सु मु विध्यादिष्वेकस्मिंस्त्रयाणाम् (३·१७३). ३६ वहुपु न्तु ह मो (३·१७६). ३७ सोर्हिर्वा (३·१७४). ३८ अत इज्जस्विज्जहीज्जेलुको वा (३·१७५). ३९ वर्तमानाभविष्यन्त्योश्च ज्ज ज्जा वा (३·१७७). ४० मध्ये च स्वरान्ताद्वा (३·१७८). ४१ न्तमाणौ (३·१८०). ४२ शत्रानशः (३·१८१). ४३ ई च स्त्रियाम् (३·१८२).

---

७६ न्भो दुहलिहवहरुधामुच्चात (४·२४१). ७७ दहो ज्झ (४·२४६). ७८ वन्धो न्ध. (४·२४७). ७९ समनूपाद्रुधे (४·२४८) ८० गमादीना द्वित्वम् (४·२४९). ८१ हृकृतृज्रामीर (४·२५०). ८२ अर्जेर्विढप्प. (४·२५१). ८३ आरभेराढप्प (४·२५४). ८४ ज्ञो णव्वणज्जौ (४·२५२). ८५ स्निहसिचो सिप्प. (४·२५५). ८६ व्याहृगेर्वाहिप्पः (४·२५३). ८७ ग्रहेर्घेप्प (४·२५६). ८८ स्पृशेश्छिप्प. (४·२५७). ८९-९० दृगिवचेर्डीसडुच्चं (३·१६१). ९१ ईअइज्जौ क्यस्य (३·१६०). ९२ दूङो दूम (४·२३), स्पृह. सिह (४·३४). ९३ निवृपत्योर्णिहोड (४·२२). ९४ धवलेर्दुमः (४·२४); उद्घटेरुग्ग. (४·३३). ९५ भ्रमेस्तालिअण्टतमाडौ (४·३०). ९६ रञ्जे राव (४·४९). ९७ दोले रखोल (४·४८); तूलेरोहाम (४·२५). ९८ संभावेरासंघः (४·३५). ९९ अर्पेरल्लिवचच्चुप्पपणामा. (४·३९). १०० उन्नमेरुत्थंघोल्लालगुलुगुञ्छोप्पेलाः (४·३६). १०१ प्रकाशेर्णुव्वः (४·४५). १०२ कमेर्णिहुवः (४·४४). १०३ नशेर्विउडनासवहारवविप्पगालपलावा. (४·३१). १०४ आरोपेर्वलः (४·४७). १०५ विरिचेरोलुण्डोल्लुण्डपल्हत्थाः (४·२६) १०६ कम्पेर्विच्छोलः (४·४६).

---

१०७ रोमन्थेरोग्गालवग्गोल्लौ (४·४३). १०८ प्लावेरोम्वालपव्वालौ (४·४१). १०९ मिश्रेर्वीसालमेलवौ (४·२८). ११० छदेर्णुमनूमसन्नुमढक्कौम्वालपव्वालाः (४·२१). १११ विज्ञपेर्वोक्कावुक्कौ (४·३८) ११२ घटे: परिवाड (४·५०). ११३ दृशेर्दावदंसदक्खवाः (४·३२) ११४ प्रस्थापे पट्ठवपेण्डवौ (४·३७). ११५ यापेर्जव (४·४०) ११६ विकोशे पक्खोड (४·४२). ११७ उद्धूलेर्गुण्ठ (४·२९). ११८ तडेराहोडविहोडौ (४·२७). ११९ ह्लादेरवअच्छ (४·१२२). १२० निमो निम्माणनिम्मवौ (४·१९). १२१ आलीडोऽल्ली (४·५४) १२२-१२३ क्रिय. किणो वेस्तु क्के च (४·५२). १२४ सम स्त्यः खा (४·१५). १२५ उदो ध्मो धुमा (४·८). १२६ उदष्ठकुक्कुरौ (४·१७) १२७ स्थष्ठाथक्कचिट्ठनिरप्पाः (४·१६) १२८ विस्मुः पम्हुसविम्हरवीसरा. (४·७५). १२९ कृपोऽवहो णि. (४·१५१). १३० ज्ञो जाणमुणौ (४·७). १३१ श्रदो धो दहः (४·९). १३२ स्पृश फासफंसफरिसछिवछिहालुङ्खालिहा: (४·१८२). १३३ फक्कस्थक्कः (४·८७). १३४ श्लाघ सलह (४·८८). १३५ तृपस्थिप्प (४·१३८). १३६ भियो भावीहौ (४·५३). १३७ भुजो भुञ्जजिमजेमकम्माण्हसमाणचमढचड्डा. (४·११०).

---

१३८ अवेर्जृम्भो जम्भा (४·१५७). १३९ युजो जुञ्जजुज्जजुप्पाः (४·१०९). १४० जनो जाजम्मौ (४·१३६). १४१ उच्छल उत्थल्लः (४·१७४). १४२ घूर्णो घुलघोलघुम्मपहल्लाः (४·११७). १४३ लिपो लिम्प. (४·१४९). १४४ शदो झडपक्खोडौ (४·१३०). १४५ ने. सदो मज्जः (४·१२३). १४६ प्रच्छः पुच्छः (४·९७). १४७ ग्रन्थो गण्ठः (४·१२०). १४८ त्वरस्तुवरजअडौ (४·१७०). १४९ त्यादिशत्रोस्तूरः (४·१७१). १५० तुरोऽत्यादौ (४·१७२). १५१ पर्यस. पलोट्टपलट्टपल्हत्थाः (४·२००). १५२ मृदो मलमढपरिहट्टखड्डचड्डमड्डपन्नाडा. (४·१२६). १५३ दृशो निअच्छापेक्खावअच्छावयज्झवज्जसच्चवदेक्खावक्खावक्खावअक्खपुलोअपुलअनिआवआसपासाः (४·१८१). १५४ क्षरः खिरझरपज्झरपच्चडणिच्चलणिट्टुआः (४·१७३). १५५ अवात्काशो वासः (४·१७९). १५६ न्यसो णिमणुमौ (४·१९९). १५७ ग्रहो वलगेण्हहरपङ्गनिरुवाराहिपच्चुआः (४·२०९).

१ भुवेर्होहुवहवाः (४·६०). २ पृथक्स्पष्टे णिव्वडः (४·६२). ३ प्रभौ हुप्पो वा (४·६३).

४ क्ते हू (४·६४). ५ अचिति हु (४·६१). ६ आघ्रेराइग्घ (४·१३); स्नातेरब्भुत्त (४·१४) क्षेर्णिज्झरो वा (४·२०). ७ विलिहेर्विरा (४·५६). ८ निलीङो णिलीअणिलुक्कणिरिग्घलुक्कलिक्कल्हिक्का (४·५५). ९ प्रहृगे सार (४·८४). १० प्रसरे पयल्लोवेल्लौ (४·७७). ११ महमहो गन्धे (४·७८). १२ स्मरेर्झरझूरभरभललढविम्हरसुमरपयरपम्हुहा (४·७४). १३ व्याप्रेराअड्ड (४·८१) १४ निस्सरेर्णीहरनीलधाडवरहाडा (४·७९). १५ जाग्रेर्जग्ग (४·८०). १६ पिवे पिज्जडल्लपट्टघोट्टाः (४·१०). १७ धूगेर्धुव (४·५९). १८ श्रुटेर्हण (४·५८). १९ म्लेर्वापव्वाऔ (४·१८). २० कृगे कुण (४·६५). २१ काणेक्षिते णिआर (४·६६). २२ निष्टम्भावष्टम्भे णिट्ठुहसंदाण (४·६७). २३ श्रमे वावम्फ (४·६८). २४ निष्टम्भावष्टम्भे णिट्ठुहसंदाणं (४·६७). २५ मन्युनौष्ठमालिन्ये णिव्वोल (४·६९). २६ चाटौ गुलल (४·७३). २७ शैथिल्यलम्बने पयल्ल (४·७०) २८ क्षुरे कम्म (४·७२). २९ निष्पाताच्छोटे णीलुञ्छ (४·७१). ३० सवृगे साहरसाहट्टौ (४·८२). ३१ निद्रातेरोहीरोंघौ (४·१२). ३२ उद्घातेरोरुम्मावसुआ (४·११). ३३ रुते रुञ्जरुण्टौ (४·५७). ३४ व्याहृगे कोक्कपोक्कौ (४·७६). ३५ आदृङे सनाम (४·८३).

क्रमाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
३६ ओहरौसरावववतरेस्तु	१९०
३७ शकेस्तरतीरपारचआः	१९१
३८ सोल्लपउल्लौ पचेः	१९१
३९ वेअडः खचेः	१९१
४० णिब्बलो मुचेर्दुःखे	१९१
४१ अवहेडमेल्लणिल्लुञ्छोसिक्क-दिसडरेअवछण्डाः	१९१
४२ सिञ्चसिप्पौ सिचेः	१९१
४३ रचेर्विडविड्डावहोग्गहाः	१९२
४४ केवलाअसारवसमारोव-हत्थाः समारचेः	१९२
४५ मस्जेराउड्डणिउड्डबुड्डखुप्पाः	१९२
४६ अनुव्रजतेः पडिअग्गः	१९२
४७ वञ्चेर्वेहववेलवजूर-वोम्मच्छाः	१९२
४८ रोसाणोबुसलुहलुञ्छपुञ्छ-फुसफुस्सघसहुला मार्ष्टेः	१९३
४९ भञ्जेर्वेमअमुसुमूरमूरपविर-ञ्जसूरसूडकरञ्जनिरञ्ज-विराः	१९३
५० गर्जेर्बुक्कः	१९३
५१ डिक्को वृषे	१९३
५२ तिजेरोसुक्कः	१९३
५३ आरोलवमालौ पुञ्जेः	१९३
५४ कम्मवमुपभुजि	१९४
५५ विडवमार्जिः	१९४
५६ लज्जेर्जीहः	१९४
५७ राजेः सहरेहछज्जरिराग्घाः	१९४
५८ घटेर्गडः	१९४
५९ समो गलः	१९४
६० हासेन स्फुटतेर्मुरः	१९४
६१ मण्डेष्टिविडिक्करिडचिञ्च-चिञ्चिल्लचिञ्चआः	१९४
६२ तुडिरुल्लुक्कणिल्लुकोल्लूरो-क्खुडलुक्कतोडखुट्टखुडान्	१९५

३६ अवतरेरोहरोरसौ (४·८५). ३७ शकेश्चयतरतोरपाराः (४·८६). ३८ पचेः सोल्ल पउलौ (४·९०). ३९ खचेर्वेअड. (४·८९). ४० दुःखे णिव्वल (४·९२). ४१ मुचेश्छड्डावहेडमेल्लोसिक्करेअवणिल्लुञ्छधसाडा. (४·९१). ४२ सिचेः सिञ्चसिम्पौ (४·९६). ४३ रचेरुग्गहावहविडविड्डा. (४·९४). ४४ समारचेरवहत्थसारवसमार-केलायाः (४·९५). ४५ मस्जेराउड्डणिउड्डवुड्डखुप्पा. (४·१०१). ४६ अनुव्रजेः पडिअग्गः (४·१०७). ४७ वञ्चेर्वेहववेलवजूरवोमच्छाः (४·९३). ४८ मृजेरुग्घुसलुञ्छपुञ्छपुंस-फुसपुसलुहहुलरोसाणा. (४·१०५). ४९ भञ्जेर्वेमयमुसुमूरमूरसूरसूडविरपविरञ्जकरञ्ज-नीरञ्जा (४·१०६). ५० गर्जेर्बुक्कः (४·९८). ५१ वृषे ढिक्कः (४·९९). ५२ तिजेरोसुक्कः (४·१०४). ५३ पुञ्जेरारोलवमालौ (४·१०२). ५४ वोपेन कम्मवः (४·१११). ५५ अर्जेर्विढवः (४·१०८). ५६ लस्जेर्जीहः (४·१०३). ५७ राजेरग्घछज्जसहरीररेहाः (४·१००). ५८ घटेर्गढः (४·११२). ५९ समो गलः (४·११३). ६० हासेन स्फुटे-र्मुरः (४·११४). ६१ मण्डेश्चिञ्चचिञ्चअचिञ्चिल्लरीडटिविडिक्काः (४·११५). ६२ तुडे-स्तोडतुट्टखुट्टखुडोक्खुडोल्लुक्कणिलुक्कलुक्कोल्लूराः (४·११६).

---

६३ मन्थेर्घुसलविरोलौ (४·१२१) ६४ विवृतेर्ढंस (४·११८), ध्वेरुत्थघः (४·१३३). ६५ आक्रन्देर्णीहर (४·१३१) ६६ आङा ओअन्दोद्दालौ (४ १२५). ६७ छिदेर्दुहावणिच्छल्लणिज्झोडणिव्वरणिल्लूरलूरा (४·१२४) ६८ क्वथेरट्ट (४ ११९). ६९ कथेर्वज्जरपज्जरोप्पालपिसुणसघवोल्लचवजम्पसीससाहाः (४·२). ७० दुःखे णिव्वरः (४·३). ७१ निषेधेर्हक्कः (४·१३४). ७२ क्रुधेर्जूर (४·१३५) ७३ खिदेर्जूर-विसूरौ (४·१३२). ७४ तनेस्तडतड्डतड्डवविरल्ला (४·१३७). ७५ निर. पदेर्वलः (४·१२८). ७६ सतपेर्झंख (४·१४०). ७७ व्यापेरोअग्ग. (४·१४१), समापे समाणः (४·१४२). ७८ बुभुक्षिवीज्योर्णीरववोज्जौ (४·५), आक्षिपेर्णीरव (४·१४५). ७९ क्षिपेर्गलत्थाड्डक्खसोल्लपेल्लणोल्लछुहहुलपरीघत्ताः (४·१४३). ८० उत्क्षिपेर्गुलगुञ्छो-त्थंघाल्लत्थोब्भुत्तोस्सिकहक्खुवा (४·१४४). ८१ वेपेरायम्बायज्झौ (४·१४७). ८२ गुपेर्विरणडौ (४·१५०). ८३ उपालम्भेर्झंखपच्चारवेलवा. (४·१५६). ८४ क्षुभेः खउरपड्डुहौ (४·१५४). ८५ प्रदीपेस्तेअवसदुमसधुक्काब्भुत्ता (४·१५२). ८६ उप-सर्पेरल्लिअः (४·१३९). ८७ स्वपेः कमवसलिसलोट्टाः (४·१४६).

क्रमाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
८८ वडवडो विलपेः	१९९
८९ रंभिराडो रम्भडवौ	१९९
९० भाराक्रान्ते नमेर्णिसुडः	१९९
९१ उव्भाववेल्लणिसरकोड्डुमसक्खुड्डुखेड्डुमोट्टाअकिलिकिञ्चा रमतेः	१९९
९२ पडिसापरिसामौ शमेः	१९९
९३ लुभेः संभावः	१९९
९४ आक्रामिरोहावोत्थारच्छुन्दान्	२००
९५ विश्रमेर्णिव्पा	२००
९६ ढुण्ढुल्लढुमढण्ढल्लभमाडभम्मभमुडतलअण्टझण्टगुमटिरिटिल्लपरिपरघमचक्कमभमडघसझम्पडुसा भ्रमे	२००
९७ गमिरणुवज्जावज्जसाक्कुसोक्कुसाइच्छाईअवहरावसेहवडअवरिअलवरिअल्लवोल्लणिरिणासवचड्डणिणणिम्महपच्छन्दणिलुक्करम्भणिणिवहान्	२००
९८ प्रत्यागमागमाभ्यागमां पल्लोट्टाहिपच्चुओम्मच्छाः	२०१
९९ रिहरिग्गौ प्रविशेः	२०१
१०० संगमोऽभिडः	२०१
१०१ डिप्पणिड्डुहो विगलेः	२०१
१०२ णिवहणिरणासणिरिणिज्जरोञ्चचड्डाः पिषेः	२०१
१०३ वलेर्वम्फः	२०१
१०४ भ्रंशेः पिड्डुपिट्टछुक्कछुल्लपुट्टपुडाः	२०२
१०५ भपेर्वुक्कः	२०२

---

८८ विलपेर्झंखवडवडौ (४·१४८). ८९ आङो रभे रम्भढवौ (४·१५५). ९० भाराक्रान्ते नमेर्णिसुढः (४·१५८). ९१ रमेः संखुड्डखेड्डोब्भावकिलिकिञ्चकोट्टुमसोट्टायणीसरवेल्लाः (४·१६८). ९२ शमेः पडिसापरिसामौ (४·१६७). ९३ लुभेः संभावः (४·१५३). ९४ आक्रमेरोहावोत्थारच्छुन्दाः (४·१६०). ९५ विश्रमेर्णिव्वा (४·१५९). ९६ भ्रमेष्टिरिटिल्लढुण्ढुल्लढण्ढल्लचक्कम्मभम्मडभमडभमाडतलअण्टझण्टझम्पभुमगुमफुमफुसढुमढुसपरीपराः (४·१६१). ९७ गमेरईअइच्छाणुवज्जावज्जसोक्कुसाक्कुसपच्चड्डपच्छन्दणिम्महणीणीणणीलुक्कपदअरम्भपरिअल्लवोलपरिअलणिरिणासणिवहावसेहावहराः (४·१६२). ९८ आङा अहिपच्चुअः (४·१६३). प्रत्याङा पलोट्टः (४·१६६); अभ्याङोऽम्मत्थः (४·१६५). ९९ प्रविशे रिअः (४·१८३). १०० समा अब्भिडः (४·१६४). १०१ विगलेस्थिप्पणिट्टुहा (४·१७५). १०२ पिषेर्णिवहणिरिणासणिरिणज्जरोञ्चचड्डाः (४·१८५). १०३ दलिवल्योर्विसट्टवम्फौ (४·१७६). १०४ भ्रशेः फिडफिट्टफुडफुट्टचुक्कभुल्लाः (४·१७७). १०५ भषेर्भुक्कः (४·१८६).

१०६ पूरेरग्घाडाग्घवोद्धुमाडगुमाहिरेमा (४·१६९). १०७ काङ्क्षेराहाहिलघाहिलंखवच्चवम्फमहसिहविलुम्पा (४·१९२) १०८ नशेर्णिरणासणिवहावसेहपडिसासेहावहराः (४·१७८). १०९ कृषे कड्ढसाअड्ढाञ्चाणच्छायञ्छाइञ्छा (४·१८७). ११० असावक्खोडः (४·१८८). १११ उल्लसेरूसलोसुम्भणिल्लसपुलआअगुञ्जोल्लारोआ (४·२०२). ११२ संदिशेरप्पाह (४·१८०). ११३ ग्रसेर्घिस (४·२०४). ११४ भासेर्भिसः (४·२०३). ११५ प्रतीक्षे सामयविहीरविरमाला (४·१९३). ११६ स्रसेर्ल्हसडिम्भौ (४·१९७). ११७ म्रक्षेश्चोप्पड (४·१९१) ११८ दलिवल्योर्विसट्टवम्फौ (४·१७६). ११९ त्रसेर्डरवोज्जवज्जा (४·१९८) १२० बुभुक्षिवीज्योर्णीरववोज्जौ (४·५). १२१ गवेषेर्ढुण्ढुल्लढण्ढोलगमेस ा (४·१८९). १२२ तक्षेस्तञ्छचच्छरम्परम्फाः (४·१९४). १२३ हसेर्गुञ्ज (४·१९६). १२४ दहेरहिऊलालुंखौ (४·२०८). १२५ विकसे· कोआसवोसट्टौ (४·१९५). १२६ श्लिषे सामग्गावयासपरिअन्ता (४·१९०). १२७ जुगुप्सेर्झुणदुगुच्छदुगुञ्छा (४·४) १२८ आरुहेश्चडवलग्गौ (४·२०७). १३० अवाद्गाहेर्वाह (४·२०५). १३१ मुहेर्गुम्मगुम्मडौ (४·२०७). १३२ क्तेनाप्फुण्णादयः (४·२५८). १३३ धातवोऽर्थान्तरेऽपि (४·२५९).

१ तो दोऽनादौ शौरसेन्यामयुक्तस्य (४·२६०). २ अधः क्वचित् (४·२६१). ३ वादेस्तावति (४·२६२). ४ थो धः (४·२६७). ५ इहहचोर्हस्य (४·२६८). ६ भुवो भः (४·२६९). ७ मोऽन्त्याण्णो वेदेतोः (४·२७९). ८ न वा र्यो य्य.(४·२६६) ९ पूर्वस्य पुरवः (४·२७०). १० क्त्व इयदूणौ (४·२७१). ११ कृगमो डडुअः (४·२७२). १२ इदानीमो दाणिं (४·२७७). १३ तस्मात्ताः (४·२७८). १४ णं नन्वर्थे (४·२८३). १५ अम्हहे हर्षे (४·२८४). १६ हीही विदूषकस्य (४·२८५). १७ हीमाणहे विस्मयनिर्वेदे (४·२८२). १८ एवार्थे य्येव (४·२८०). १९ हञ्जे चेट्याह्वाने (४·२८१). २० अतो ङसेर्डादोडादू (४·२७६). २१ आ आमन्त्र्ये सौ वेनो नः (४·२६३). २२ मो वा (४·२६४). २३ भवद्भगवतोः (४·२६५). २४ भविष्यति स्सिः (४·२७५). २५ दिरिचेचोः (४·२७३). २६ शेषं प्राकृतवत् (४·२८६). २७ शेष शौरसेनीवत् (४·३०२). २८ अवर्णाद्वा ङसो डाहः (४·२९९). २९ आमो डाहँ वा (४·३००). ३० अत एत्सौ पुंसि मागध्याम् (४·२८७), ३१ अहंवयमोर्हगे (४·३०१). ३२ छस्य श्चोऽनादौ (४·२९५).३३ क्षस्य ᳲकः (४·२९६). ३४ स्कः प्रेक्षाचक्षो. (४·२९७). ३५ सषोः संयोगे सोऽग्रीष्मे (४·२८९).

---

३६ रसोर्लशौ (४ २८८). ३७ न्यण्यज्ञञा ञ्ञ (४·२९३). ३८ व्रजो ज (४·२९४). ३९जद्यया य (४·२९२) ४० ष्टष्ठयोस्ट (४·२९०). ४१ स्थर्थयोस्त (४·२९१). ४२ तिष्ठश्चिष्ठ (४·२९८). ४३ णो नः (४·३०६). ४४ ज्ञो ञ्ञ पैशाच्याम् (४·३०३), न्यण्योर्ञ्ञ (४·३०५). ४५ राज्ञो वा चिञ् (४·३०४). ४६ तदोस्त (४·३०७). ४७ शषो स (४·३०९). ४८ लो ळ (४·३०८). ४९ यादृशादेर्दुस्ति (४·३१७). ५० र्यस्नष्टां रियसिनसटा क्वचित् (४·३१४). ५१ टोस्तुर्वा (४·३११). ५२ हृदये यस्य प (४·३१०). ५३-५४ तदिदमोष्टा नेन स्त्रिया तु नाए (४·३२२). ५५ अतो ङसेर्डातोडातू (४·३२१). ५६ इचेच (४·३१८), आत्तेश्च (४·३१९). ५७ भविष्यत्येय्य एव (४·३२०). ५८ क्यस्येय्य (४·३१५). ५९ कृगो डीर (४·३१६). ६० क्त्वस्तूनः (४·३१२). ६१ द्धूनत्थूनौ ष्ट्वः (४·३१३) ६२ शेष शौरसेनीवत् (४·३२३). ६३ न कगचजादिषट्शम्यन्तसूत्रोक्तम् (४·३२४). ६४ रस्य लो वा (४·३२६). ६५ चूलिकापैशाचिके तृतीयतुर्ययोराद्यद्वितीयौ (४·३२५). ६६ नादियुज्योरन्येषाम् (४·३२७). ६७ शेष प्राग्वत् (४·३२८).

---

१ स्वराणां स्वराः प्रायोऽपभ्रंशे (४·३२९). २ अनादौ स्वरादसंयुक्तानां कखतथपफां गघदधवभाः (४·३९६). ३ मोऽनुनासिको वो वा (४·३९७). ४ म्हो म्भो वा (४·४१२) ५ वाधो रो लुक् (४·३९८). ६ अभूतोऽपि क्वचित् (४·३९९). ७ आपद्विपत्संपदां द इः (४·४००). ८ कथंयथातथां थादेरेमेमेहेधा डितः (४·४०१). ९ यादृक्तादृक्कीदृगीदृशां दादेर्डेहः (४·४०२). १० अतां डइसः (४·४०३). ११ यावत्तावतोर्वादेर्म उं महिं (४·४०६). १२ वा यत्तदोऽतोर्डेवडः (४·४०७). १३ त्रस्य डेत्तहे (४·४३६). १४ यत्रतत्रयोस्त्रस्य डिदेत्थ्वत्तु (४·४०४). १५ एत्थु कुत्रात्रे (४·४०५). १६ त्वतलोः प्पणः (४·४३७). १७ तव्यस्य इएव्वउं एव्वउं एवा (४·४३८). १८ क्त्व इइउइविअवयः (४·४३९). १९ एप्प्येप्पिण्वेव्येविणवः (४·४४०) २० तुम एवमणाणहमणहिं च (४·४४१). २१ गमेरेप्पिण्वेप्प्योरेर्लुग्वा (४·४४२). २२ तृनोऽणअः (४·४४३). २३ युष्मदादेरीयस्य डारः (४·४३४). २४ इवार्थे नंनउनाइनावइजणिजणवः (४·४४४). २५ तादर्थ्ये केहिंतेहिंरेसिरेसिंतणेणाः (४·४२५).

२६ पुनर्विन स्वार्थे डुः (४·४२६), एव पर सम ध्रुव मा मनाक एम्व पर समाणु ध्रुवु म मणाउं (४·४१८). २७ अवश्यमो डेंडौ (४·४२७). २८ एकशसो ड (४·४२८). २९ अडडडुल्ला स्वार्थिककलुक् च (४·४२९). ३० योगजाश्चैषाम् (४·४३०). ३१ स्त्रियां तदन्ताड्डी (४·४३१). ३२ आन्तान्ताड्डा (४·४३२). ३३ अस्येदे (४·४३३). ३४-३६ पश्चादेवमेवैवेदानीं प्रत्युतेतस पच्छइ एम्वइ जि एम्वहिं पच्चलिउ एत्तहे (४·४२०). ३७ किलाथवादिवासहनहे किराहवइ दिवे सहुं नाहिं (४·४१९) ३८-३९ = (४·४२०). ४० = (४·४१८). ४१ = (४·४१९). ४२ प्रायसः प्राउ प्राइव प्राइम्वपग्गिम्वा (४·४१४). ४३-४४ = (४·४१९). ४५ = (४·४१८). ४६ कुतस कउ कहंतिहु (४·४१६). ४७ = (४·४१९). ४८-४९ = (४·४२०). ५० ततस्तदोस्तो (४·४१७). ५१ वान्यथोऽनु (४·४१५), सर्वस्य साहो वा (४·३६६). ५२ किम काइंकवणौ वा (४·३६७). ५३ विषण्णोक्तवर्त्मनो वुन्नवुत्तविच्चं (४·४२१) ५४ परस्परस्यादिर (४·४०९). ५५ अन्यादृशोऽन्नाइसावराइसौ (४·४१३). ५६ शीघ्रादीना वहिल्लादय· (४·४२२). ५७ हुहुरुघुग्घादय शब्दचेष्टानुकरणयो· (४·४२३). ५८ घइमादयोऽनर्थका (४·४२४).

१ स्यादौ दीर्घह्रस्वौ (४·३३०). २ स्यमोरस्योत् (४·३३१). ३ सौ पुंस्योद्वा (४·३३२). ४ भिस्येद्वा (४·३३५). ५ एट्टि (४·३३३). ६ डिनेच्च (४·३३४). ७ ङसेर्हेंहू (४·३३६). ८ भ्यसो हुं (४·३३७). ९ ङसः सुहोस्सवः (४·३३८). १० आमो हं (४·३३९). ११ आट्टो णानुस्वारौ (४·३४२). १२ एं चेदुतः (४·३४३). १३-१४ ङसिभ्यस्ङीना हेहुहयः (४·३४१). १५ हुं चेदुद्भ्याम् (४·३४०). १६ षष्ठ्याः (४·३४५). १७ स्यम्जस्शसां लुक् (४·३४४). १८ आमन्त्र्ये जसो होः (४·३४६). १९ भिस्सुपोर्हिं (४·३४७). २० ङेर्हिं (४·३५२). २१ ङस्ङस्योर्हें (४·३५०). २२ भ्यसामोर्हुः (४·३५१). २३ स्त्रियां जसूशसोरुदोत् (४·३४८). २४ क्लीबे जसूशसोरिं (४·३५३). २५ कान्स्यात उं स्यमोः (४·३५४). २६ ङेर्हिं (४·३५७). २७ सर्वादेर्ङसेर्हां (४·३५५). २८ किमो डिहे वा (४·३५६). २९ यत्त-त्किंभ्यो ङसो डासुर्न वा (४·३५८). ३० स्त्रियां डहे (४·३५९). ३१ यत्तदः स्यमो-र्ध्रुंत्रं (४·३६०). ३२ इदम इमुः क्लीबे (४·३६१). ३३ एतदः स्त्रीपुंक्लीबे एह एहो एहु (४·३६२).

३४ एईर्जस्शसो (४·३६३). ३५ अदस ओइ (४·३६४). ३६ इदस आयः (४·३६५). ३७ युष्मदः सौ तुहु (४·३६८). ३८ जस्शसोस्तुम्हे तुम्हइं (४·३६९). ३९ भिसा तुम्हेहिं (४·३७१). ४० टाङ्यमा पइ तइ (४·३७०). ४१ ङसिङस्भ्यां तउ तुज्झ तुध्र (४·३७२). ४२ तुम्हासु सुपा (४·३७४). ४३ भ्यसाम्भ्यां तुम्हहं (४·३७३). ४४ अम्हह भ्यसाम्भ्याम् (४·३८०). ४५ सावस्मदो हउं (४·३७५). ४६ टाङ्यमा मइ (४·३७७). ४७ महु मज्झु ङसिङस्भ्याम् (४·३७९). ४८ जस्शसोरम्हे अम्हइ (४·३७६). ४९ अम्हेहिं भिसा (४·३७८). ५० सुपा अम्हासु (४·३८१). ५१ त्यादेराद्यत्रयस्य सवन्धिनो हिं न वा (४·३८२). ५२ मध्यत्रयस्याद्यस्य हि (४·३८३). ५३-५४ वहुत्वे हु (४·३८४). ५५ अन्त्यत्रयस्याद्यस्य उं (४·३८५). ५६ वहुत्वे हु (४·३८६). ५७ हिस्वयोरिदुदेत् (४·३८७). ५८ वर्त्स्यतिस्यस्य स (४·३८८). ५९ भुवः पर्याप्तौ हुच्च (४·३९०). ६० व्रजेर्वुञः (४·३९२). ६१ ब्रूगो ब्रुवो वा (४·३९१). ६२ क्रिये कीसु (४·३८९). ६३ दृशेः प्रस्सः (४·३९३), ग्रहेर्गृण्हः (४·३९४). ६४ तक्ष्यादीनां छोल्लादय (४·३९५).

क्रमाङ्कः	पृष्ठाङ्कः	क्रमाङ्कः	पृष्ठाङ्कः
६५ ह्रोः स्तोरुच्चारलाघवम्	३०३	६९ शौरसेनीवत्	३०४
६६ बिन्दोरन्ते	३०३	७० तद्व्यत्ययश्च	३०५
६७ हल्लूस्थैङः	३०३	७१ शेषं संस्कृतवत्	३०६
६८ लिङ्गमतन्त्रम्	३०३	७२ झाडगास्तु देश्याः सिद्धाः	३०६

---

६५ कादिस्थैदोतोरुच्चारलाघवम् (४·४१०) ६८ लिङ्गमतन्त्रम् (४·४४५). ६९ शौरसेनीवत् (४·४४६). ७० व्यत्ययश्च (४·४४७). ७१ शेषं संस्कृतवत्सिद्धम् (४·४४८).

परिशिष्टं द्वितयिम्

प्राकृतसूत्राणामकारादिक्रमेणानुक्रमणिका

पृष्ठाङ्कः क्रमाङ्कः

परिशिष्टं तृतीयम्

छन्दश्छायापन्नत्वेनाभिमतः सूत्रपाठः

प्रथमोऽध्यायः

[प्रथमः पादः]

सिद्धिर्लोकाच्च[1] अनुक्तमन्यशब्दानुशासनवत्[2] ।
संज्ञा प्रत्याहारस्तन्त्र्या वा[3] सुप्स्वादिरन्यहला[4] ॥ १ ॥
हो ह्रस्वो[5] डिर्दीर्घः[6] तपरस्ता ञु[7] सः समासः[8] आदि न्तु[9] ।
गो गणपरो[10] द्विर्भाव फु[11] संयुक्तं स्तु[12] तु विकल्पे[13] ॥ २ ॥
प्रायो लिति न विकल्प[14] णिति दीर्घ[15] सानुनासिकोच्चारं डित्[16] ।
बहुलं[17] डिहो सिय. से[18] सधिस्त्वपदे[19] न य[20] ण्णोड[21] ॥ ३ ॥
शेषेऽप्यच[22] स्तिडो[23] लोपो[24]ऽन्त्यहलोऽश्रदुदि[25] निर्दुरि वा[26] ।
अन्तरि च नाचि[27] शिरुदुद् नपुनरि[28] त्वविद्युति स्त्रियामाल्[29] रो रा[30] ॥ ४ ॥
ह: क्षुत्ककुभि[31] धनुषि वा[32] स्याशिषि[33] न आयुरप्सरसो[34] ।
दिक्प्रावृषि[35] शरदामत्[36] तु सक्त्विणसवन्तजन्मणसहन्ता[37] ॥ ५ ॥
यत्तन्त्यचि वक्त्र्यको मल्[38] मोऽचि वा[39] बिन्दुल्[40] ।
हलि ङञणनमां[41] स्वरेभ्यो वक्रादौ[42] क्त्वासुपोस्तु सुणात्[43] ॥ ६ ॥
लुक् मांसादौ[44] संस्कृतसंस्कारे[45] टे तु किंशुके[46] वर्गेऽन्त्यः[47] ।
विंशत्यादिषु ल्या लोपल्[48] स्नमदामशिरोनभो नरि[49] शरत्प्रावृट्[50] ॥ ७ ॥
अक्ष्यर्थकुल्याद्या वा[51] क्लीबे गुणाद्याः[52] स्त्रियामिमाञ्जलिद्याः[53] ।

[द्वितीयः पादः]

निष्प्रती ओत्परी माल्यस्थो[1] वादौ[2] लुगव्यय- ॥ ८ ॥
त्यदाद्यात्तदश्चो[3] वाऽलाबरण्ये[4]ऽपे पदा[5]दिते[6] ।
तोऽच्च[7] शौलुरयवस्योर्डिह्[8] दक्षिणेऽस्य[9] तु समृद्ध्यादौ[10] ॥ ९ ॥
स्वप्नादाविल्[11] पक्वाङ्गारललाटे तु[12] सप्तपर्णे फोः[13] ।
मध्यमकतमे च[14] हरे स्वी[15] उल् ध्वनिगवयविष्वचो वो[16] ज्ञो णो- ॥ १० ॥
[ऽ]भिज्ञादौ[17] स्तावकस्नास्ने[18] णा वा चण्डखण्डिते[19] प्रथमे प्थो[20] ।
आर्यायां र्यः श्वश्र्वामुल्[21] आसारे तु[22] तोऽन्तर्येल्[23] ॥ ११ ॥

पारावते तु फो[24]रूकरवल्लीद्वारमालचः[25] शय्यादौ[26] ।
त्वार्द्रे उदोत्[27]स्वपि[28] ओदाल्यां पंक्तौ[29] फोः परस्परनमस्कारे[30] ॥ १२ ॥

पद्मे मि[31] त्वपां[32]वीलखल्वाटस्त्यानयोरात[33] इत्तु सदादौ[34] ।
आचार्ये चो ह्रश्च[35] श्यामाके मो[36] न वाऽव्ययोत्खातादौ[37] ॥ १३ ॥

घञि वा[38] स्वरस्य बिन्द्वमि[39] संयोगे[40] त्वेदितो[41] मिरायां लित्[42] ।
मूषिकबिभीतकहरिद्रापथिपृथिवीप्रतिश्रुत्यत्[43] ॥ १४ ॥

रस्तित्तिरा[44]वितौ तो वाक्यादौ[45] वेङ्गुदशिथिलयोः[46] ।
उ युधिष्ठिरे[47] द्विनीक्षुप्रवासिषु[48] तु निर्झरद्विधाकृञोरोन्ना[49] ॥ १५ ॥

ईतः काश्मीरहरीतक्योलांलौ[50] गभीरग इत्[51] ।
वा पानीयग[52] उल् जीर्णे[53] तीर्थे ह्रू[54]लिवहीनहीने वा[55] ॥ १६ ॥

एत्पीठनीडकीदृशपीयूषविभीतकेदृशापीडे[56] ।
त्वदुत उपरिगुरुके[57] मुकुलादौ[58] रो भ्रुकुटिपुरुष इ[59]त्क्षुत ईत्[60] ॥ १७ ॥

दोदोनुत्साहोत्सन्नऊच्छसि[61] दुरो रलुकि तु[62] सुभगमुसलयोः[63] ।
ह्रश्चौत्कुतूहले[64] स्तौ[65] सूक्ष्मे[66]ऽद्वोतोऽल्दूकूल[67] ईदुद्व्यूढे[68] ॥ १८ ॥

उल् कण्डूयहनूमद्वातूले[69] वा मधूक[70] इदे- ।
नूपुर[71] ओल् स्थूणातूणमूल्यतूणीरकूर्परगुडूची- ॥ १९ ॥

कूष्माण्डीताम्बूली[72]ष्वृतोऽता[73]द्वा मृदुत्वमृदुककृशासु[74] ।
इल् कृपगे[75] शृङ्गमृगाङ्कमृत्युधृष्टद्युम्नमसृणेषु वा[76] पृष्ठे- ॥ २० ॥

[ऽ]नुत्तरपद[77] उद् वृषभे[78] वुर्वृन्दारकनिवृत्तयो[79]र्ऋतुगे[80] ।
गौणान्त्यस्ये[81]दुन्मातु[82]र्वृष्टिपृथङ्मृदङ्गनप्तृकवृष्ठे[83] ॥ २१ ॥

तु बृहस्पता[84]वुदूदोल्मृषि[85] वृन्त इदेङ्[86] ढिराहते[87]दृसेऽ रि ।
सा[88] केवलस्य[89] रिर्दृश्यक्सक्किप्सु[90]तुऋजुऋणऋषिऋषभे वा[91] ॥ २२ ॥

क्लृप्त इलि[92] चपेटाकेसरदेवरसैन्यवेदनास्त्वेचस्त्वित्[93] ।
सैन्धवशनैश्चरे[94] त्वत्सरोरुहमनोहरप्रकोष्ठातोद्या- ॥ २३ ॥

[ऽ]न्योन्ये वश्च क्तोः[95] कौक्षेयक उत्[96] शौण्डगेषु[97] गव्यउदाईत्[98] ।
ऊ स्तेने वा[99] सोच्छ्वास[100] ऐच एङ्[101] अइ तु वैरादौ[102] ॥ २४ ॥

दैत्यादौ[103] नाव्यावो[104] गौरव[105] आत्पौरगे चाउत्[106] ।
उच्चैर्नीचैसोरअ[107] ई धैर्ये[108] वा पुआय्याद्याः[109] ॥ २५ ॥

[तृतीयः पादः]

प्लाञ्जला त्रयोदशनेऽच[१] कदले तु[२] कर्णिकारे फो[३] ।
नवनालिकाबदरनवफलिकापूगफलपूतर ओल्[४] ॥ २६ ॥

तु मयूरचतुर्थचतुर्वारचतुर्दशचतुर्गुणमयूखो–।
लूखलसुकुमारोदूखललवणकुतूहले[५] निषण्ण उम.[६] ॥ २७ ॥

लस्तोरत्तोरच.[७] प्रायो लुक्कगचजतदपयवां[८] नात्पः[९] ।
यश्रुतिरः[१०] कामुकयमुनाचामुण्डातिमुक्तके मो ङ्लुक्[११] ॥ २८ ॥

खोऽपुष्पकुब्जकर्परकीले को[१२] श्छागशृंखलकिराते ।
लकचा[१३] वैकादौ ग.[१४] खोः कन्दुकमरकतमदकले[१५] ॥ २९ ॥

पुन्नागभागिनीचन्द्रिकासु म.[१६] शीकरे तु भहौ[१७] ।
कम्बे दुर्भगसुभगे वो[१८] निकषस्फटिकचिकुरे ह[१९] ॥ ३० ॥

खघथधभां[२०] घ· पृथकि तु[२१] चो· खचितपिशाचयो. सल्लौ[२२] ।
झो जटिले[२३] टोर्वडिशादौ ल·[२४] स्फटिके[२५] लरङ्कोठे[२६] ॥ ३१ ॥

ट· कैटभशकटसटे[२७] ठ[२८] पिठरे हस्तु रश्च[२९] टो लल् डो–।
[ऽ]तुड्डगे[३०] टो डो[३१] वेतस इति तो.[३२] प्रतिगेऽप्रतीपगे[३३] दंशदहोः[३४] ॥३२॥

दम्भदरदर्भगर्दभदष्टदशनदग्धदाहदोहददोला–।
दण्डकदने तु[३५] तुच्छे चच्छौ[३६] टल् त्रसरवृन्ततूवरतगरे[३७] ॥ ३३ ॥

ह. कातरककुदवितस्तिमातुलिङ्गे तु[३८] वसतिभरते वा[३९] ।
लो निम्बपलितयो[४०] दोहदप्रदीपशातवाहनातस्यान्[४१] ॥ ३४ ॥

रल् सप्तत्यादा[४२] वह्ने कदल्यां[४३] कदर्थिते खोर्वः[४४] ।
पीते ले वा[४५] डो दीपि[४६] ट. पृथिव्यौषधनिशीथे[४७] ॥ ३५ ॥

प्रथमशिथिलमेथिशिथिरनिषधेषु[४८] णो दिना रदिते[४९] ।
णो वातिमुक्तके[५०] गर्भिते न[५१] स्नादेस्तु[५२] नापिते ण्हः[५३] पो व.[५४] ॥ ३६ ॥

फः पाटिपरिघपरिखापरुषपनसपारिभद्रेषु[५५] ।
नीपापीडे मो वा[५६] रल् पापर्द्धौ[५७] प्रभूते वः[५८] ॥ ३७ ॥

फस्य भहौ वा[६०] वो वो[६१] ह्वचौ कबन्धे[६२] बिसिन्यां भ.[६३] ।
वो मस्य कैटभे[६४] स्वामिमन्यौ मो[६५] मन्मथे[६६] तु डो विषमे[६७] ॥ ३८ ॥

यो जतीयानीयोत्तरीयकृद्येषु[६८] ज्जन्यटि[६९] ।
छायायां होऽकान्तौ[७०] षष्ठ्यां लल्[७१] कतिपये वहशौ[७२] ॥ ३९ ॥

अर्थपरे तो युष्मद्या[73]देजौ[74] म्यौ बृहस्पतौ तु बहोः[75] ।
रो डा पर्याणे[76] लो जठरवठरनिष्ठुरे[77] हरिद्रादौ[78] ॥ ४० ॥

किरिबेरे डः[79] खोः करवीरे णो[80] लो ललाटे च[81]
लोहललाङ्गललाङ्गूले वा[82] स्थूले रलूतश्चौत्[83] ॥ ४१ ॥

बो मः शबरे[84] नीवीस्वप्ने वा[85] हस्य घो बिन्दोः[86] ।
शोः सल्[87] प्रत्यूषदिवसदशपाषाणे तु हः[88] स्नुषायां ण्हः[89] फोः ॥ ४२ ॥

छल् षट्शमीसुधाशावससप्तपर्णे[90] सिरायां वा[91] ।
लुक् पादपीठपादपतनदुर्गादेव्युदुम्बरेऽचान्तर्दः[92] ॥ ४३ ॥

न्याकरणप्राकारागते कगो[93]रेवमेवदेवकुल- ।
प्रावारकयावज्जीवितावटवर्तमानतावति वः[94] ॥ ४४ ॥

ज्योर्दनुजराजकुलभाजनकालायसकिसलयहृदयेषु[95] ।
अपतौ घरो गृहस्य[96] स्त्रीभगिनीदुहितृवनिताना- ॥ ४५ ॥

मित्थीबहिणीधूआविलआ[97] उभयाधसोरवहहेट्ठौ[98] ।
मलिनधृतिपूर्ववैडूर्याणां मइलदिहीपुरिमवेरुलिआः[99] ॥ ४६ ॥

स्मरकट्वोरीसरकारौ[100] बाहिंबाहिरौ बहिसः[101] ।
कूरो गौणेषद[102] एण्हिं एत्ताहे इदानीमः[103] ॥ ४७ ॥

तिर्यक्पदातिशुक्तेस्तिरिच्छिपाइक्कसिप्पि[104] गोणाद्याः[105] ।

[चतुर्थः पादः]

स्तो[1]र्वा रक्ते गः[2] शुल्के ङ्गः[3] कः शक्तमुक्तदष्टमृदुत्व- ॥ ४८ ॥

रुग्णेषु[4] क्ष्वेडकगे खल्[5] ष्कस्कोर्नाम्नि[6] वुक्ष रुर्वृक्षे[7] ।
क्षः[8] स्थाणावहरे[9] स्कन्दतीक्ष्णशुष्के तु खोः[10] स्तम्भे ॥ ४९ ॥

स्थो[12]ऽस्पन्दे स्त्यानचतुर्थे च तु ठः[13] ष्टो[14] विसंस्थुलास्थ्यधनार्थे[15] ।
चः कृत्तिचत्वरे[16] त्योऽचैत्ये[17] श्चेर्वृश्चिके ञ्चुर्वा[18] ॥ ५० ॥

उत्सवऋक्षोत्सुकसामर्थ्ये छो वा[19] क्षमायां कौ[20] ।
क्षण उत्सवे[21] स्पृहादौ[22] थ्यश्चत्सप्सामनिश्चले[23] द्यय्यर्यां ॥ ५१ ॥

ज[24]स्त्वभिमन्यौ जञ्जौ[25] ध्यह्योर्झल्[26] साध्वसे[27] ध्वजे[28] वेन्धौ[29] ।
र्तस्याधूर्तादौ टः[30] प्रवृत्तसंदष्टमृत्तिवृत्तेष्टा- ॥ ५२ ॥

पत्तनकदर्थितोष्टे[31] वा न्तन्धौ मन्युचिह्न[32]योर्डल् फो- ।
र्मर्दितविच्छर्दच्छर्दिकपर्दवितर्दिगर्तसंमर्दे[33] ॥ ५३ ॥

ढोऽर्धर्द्धिश्रद्धामूर्ध्नि तु[३४] दग्धविदग्धवृद्धिदंष्ट्रावृद्धे[३५] ।
पञ्चदशदत्तपञ्चाशति णो[३६] ज्ञम्नो.[३७] स्तवे थो वा[३८] ॥ ५४ ॥
रो ह्रस्वोत्साहे[३९] स्त.[४०] पर्यस्ते टश्च[४१] वात्मभस्मनि प.[४२] ।
ड्मक्मो.[४३] ष्पस्पो. फो[४४] भीष्मे[४५] श्लेष्मबृहस्पतौ तु फो[४६] ग्मो मो[४७] न्मः[४८] ॥ ५५ ॥
ताम्राम्रयोर्म्बं[४९] ऊर्ध्वे भो वा[५०] ह्वो[५१] वश्च विह्वले[५२] काश्मीरे ।
श्मो[५३] लो वार्द्रे[५४] र्य. सौकुमार्यपर्यस्तपर्याणे[५५] ॥ ५६ ॥
अररीअरिज्जमाश्चर्ये[५६] डेरो ब्रह्मचर्यसौन्दर्ये च[५७] ।
वा पर्यन्ते[५८] धैर्ये र[५९] स्तूर्यदशार्हशौण्डीर्ये[६०] ॥ ५७ ॥
वाष्पे होऽश्रुणि[६१] कार्षापणे[६२] न वा तीर्थदु.खदक्षिणदीर्घे[६३] ।
कूष्माण्ड्यां डश्च तु ल[६४] स्त्वध्वद्ध्वा क्वचिच्चछजझा[६५] ह्लो ल्ह.[६६] ॥ ५८ ॥
श्मष्मस्मह्मामस्मररश्मौ म्ह.[६७] पक्ष्मणि[६८] श्नष्णस्न- ।
ह्नह्णां ण्ह.[६९] सूक्ष्म[७०] आश्लिष्टे लधौ[७१] ठढौ स्तब्धे[७२] ॥ ५९ ॥
तो ढो रश्चारब्धे तु[७३] सो बृहस्पतिवनस्पत्योः[७४] ।
शोलुंक् खो. स्तम्बसमस्तनि.स्पृहपरस्परश्मशानश्मश्रौ[७५] ॥ ६० ॥
श्चस्य हरिश्चन्द्रे[७६] कगटडतदपःकःपशोरुपर्यद्रे[७७] ।
लवरामधश्च[७८] मनया[७९] धात्र्यद्रे रस्तु[८०] हस्य मध्याह्ने[८१] ॥ ६१ ॥
ज्ञो ञोऽविज्ञाने[८२] द्रोद्दरे[८३] रात्रौ[८४] रितो द्वित्वल्[८५] ।
शेषादेशस्याह्रोऽचोऽस्तो[८६] दीर्घान्न[८७] कर्णिकारे णो वा[८८] ॥ ६२ ॥
धृष्टद्युम्ने[८९] वा से[९०] प्रमुक्तगे[९१] दैवगेपु[९२] तैलादौ[९३] ।
पूर्वमुपरि वर्गयुज.[९४] प्राक्श्लाघाप्लक्षशार्ङ्गे ङ्लोत्[९५] ॥ ६३ ॥
क्ष्मारत्नेऽन्त्यहलः[९६] स्नेहाग्न्योर्वा[९७] र्शर्षतप्तवज्रेष्वित्[९८] ।
हर्षामर्षश्रीह्रीक्रियापरामर्शकृत्स्नदिष्ट्यार्हे[९९] ॥ ६४ ॥
स्याद्भव्यचैत्यचौर्यसमे यात्[१००] लादक्लीबेपु[१०१] नात्स्वप्ने[१०२] ।
स्निग्धे त्वदितौ[१०३] कृष्णे वर्णे[१०४]ऽर्हत्युच्च[१०५] तन्व्याभे[१०६] ॥ ६५ ॥
स्रुघ्ने रा[१०७] देकाचि श्व.स्वे[१०८] वा छद्मपद्ममूर्खद्वारे[१०९] ।
ईल् ज्यायां[११०] हश्च महाराष्ट्रे होर्व्यत्ययो[१११] लनोरालाने[११२] ॥ ६६ ॥
वाराणसीकरेण्वां रणो[११३] र्ललाटे डलो[११४] हृदे दहयोः[११५] ।
चलयोरचलपुरे[११६] ह्ये ह्योर्वा[११७] लघुके लहो[११८] रलोर्हरिताले[११९] ॥ ६७ ॥
दर्वीकरनिवहौ दव्वीरयणिहवौ तु[१२०] गहिआद्या.[१२१] ।

[प्रथमोऽध्यायः समाप्तः]

द्वितीयोऽध्यायः

[प्रथमः पादः]

मन्तमणवन्तमाआलुआलइरइल्लउल्लइन्ता मतुपः[१] ॥ ६८ ॥
वतुपो डित्तिअमेतल्लुक् चैतद्यत्तदः[२] किमिदमश्च ।
डेत्तिअडित्तिलडेद्दह[३]मिकः पथो णस्य[४] खस्य सर्वाङ्गात्[५] ॥ ६९ ॥
छस्यात्मनो णओ[६] हित्थहाखलः[७] केर इदमर्थे[८] ।
राजपराड्डिक्कडक्कौ डे[९]च्चओ युष्मदस्मदोऽणो[१०]र्वं वतेः[११] ॥ ७० ॥
तैलस्यानङ्कोलाड्डेल्ल[१२]स्त्वस्य तु डिमात्तणौ[१३] दो त्तो ।
तस[१४] एकादः सि सिआ इआ[१५] ल्हुत्तं कृत्वसो[१६] भवे ड्लिलोल्लड्[१७] ॥ ७१ ॥
स्वार्थे तु क[१८]श्चोपरेः संव्याने ल्लख्[१९] नवैकाद्वा[२०] ।
मिश्रालिअस्[२१] शनैसो डिअं[२२] मनाको डअं च वा[२३] रो दीर्घात्[२४] ॥ ७२ ॥
ड्डुमअडमऔल् भ्रुवो[२५] लो वा विद्युत्पत्रपीतान्धात्[२६] ।
त्वादेः स[२७] इरः शीलाद्यर्थस्य[२८] तुमत्तुआणतूणाः क्त्वः[२९] ॥ ७३ ॥
वरइत्तगास्तृनाद्यै[३०]रव्यय[३१]मभ्युपगमे आम[३२] ।
तं वाक्योपन्यासे[३३] णइ चेअ चिअ च्च एवार्थे[३४] ॥ ७४ ॥
हद्धी निर्वेदे[३५] दर अर्धेऽल्पे वा[३६] किणो प्रश्ने[३७] ।
मिव पिव विव विअ व व्व इवार्थे[३८] किर इर हिर किलार्थे[३९] ॥ ७५ ॥
अम्हो आश्चर्ये[४०]ऽब्भो पश्चात्तापसूचनादुःख- ।
संभाषणापराधानन्दादरखेदविस्मयविषादभये[४१] ॥ ७६ ॥
हुं पृच्छादाननिवारणे[४२] वणे निश्चयानुकम्प्यविकल्पे[४३] ।
संभावने अइ चा[४४]नन्तर्ये णवरिअ[४५] केवले णवर[४६] ॥ ७७ ॥
भन्द गृहाणार्थे[४७] भन्दि विकल्पविषादसत्यनिश्चयपश्चा- ।
त्तापेषु च[४८] संभाषणरतिकलहे रे अरे[४९] हरे क्षेपे च[५०] ॥ ७८ ॥
धू कुत्सायां[५१]मू गर्हाविस्मयसूचनाक्षेपे[५२] ।
पुणरुत्तं कृतकरणे[५३] हु खु निश्चयविस्मयवितर्के[५४] ॥ ७९ ॥
णवि वैपरीत्ये[५५] वेव्वे विषादभयवारणे[५६] ।
आमन्त्रणे वेव्वे च[५७] वा सख्या मामि हला हले[५८] ॥ ८० ॥
दे संमुखीकरणे च[५९] ओ पश्चात्तापसूचने[६०] ।
अण णाइं नञर्थे[६१] निश्चयनिर्धारणे वले[६२] ॥ ८१ ॥

मणे विमर्शे[६३] माइं मार्थे[६४]ऽलाहि निवारणे[६५] ।
लक्षणे जेण तेण[६६] त्वोदवापोता[६७] उ ओ उपेः[६८] ॥ ८२ ॥
प्रत्येकमः पाडिएक्कं पाडिक्कं[६९] स्वयमप्पणा[७०] ।
एक्कसरिअं झटिति संप्रति[७१] इहरा इतरथा[७२] मुधा मोर- ॥ ८३ ॥
उल्ला[७३] अयि ऐ[७४] उअ पश्ये[७५]जेराः पादपूरणे[७६] प्याद्याः[७७] ।

[द्वितीयः पादः]

वीप्सार्थात्तदचि सुपो मस्तु[१] अम.[२] श्लुग्जश्शसो[३] णशाम[४] हिं हिँ ॥ ८४ ॥
हिं भिसो[५] हिंतो त्तो दो दु ङसिस्[६] सुंतो भ्यसो[७] दिदोत्तोदोदु ङसौ[८] ।
सोऽर्लुक्[९] ङसोऽस्त्रियां सर्[१०] ङेर्मिर[११]तो डो विसर्ग.[१२] सोः[१३] ॥ ८५ ॥
वैतत्तदो[१४] ङसेः श्लुक्[१५] ङेर्ड्ढे[१६] ङसिसो हि[१७] टो डेणल्[१८] ।
दिर्वा भ्यसि[१९] शस्येत्[२०] भिस्भ्यस्सुपी[२१]दुतोर्दि[२२] चतुरो वा[२३] ॥ ८६ ॥
पुंसो जसो डउ डओ[२४] डवो उतो[२५] णो शसश्च[२६] नृनपि ङसिङसोः[२७] ।
टो णा[२८] श्नुगनपि सो[२९]र्मंड्लुगसंबुद्धेर्नप.[३०] श्नि शि शिङ् जस्शस्[३१] ॥८७॥
शो शु स्त्रियां त्वा[३२]दीतः सोश्च[३३] ङसेः शशाशिशे[३४] टाङिङसाम्[३५] ।
नातः शा[३६] पुंसोऽजातेर्ङीर्वा[३७] प्रत्यये[३८] हरिद्राच्छाये[३९] ॥ ८८ ॥
किंयत्तदोऽस्वमामि सुपि[४०] स्वसृगाड्डाल्[४१] डोश्लुकौ तु संबुद्धे.[४२] ।
ऋदन्ताड्डो[४३] नाम्नि डर[४४] टापो डे[४५] ह्रस्वलीदूतः[४६] ॥ ८९ ॥
क्विप[४७] उदृतां त्वस्वमामि[४८] आरः सुपि[४९] मातुराअरा[५०] सञ्ज्ञाया- ।
मर[५१] आ सौ वा[५२] राज्ञ[५३]ष्टो णा[५४] जश्शस्ङसिङसां णोश्[५५] ॥ ९० ॥
णोणाङिष्विदना ज[५६] इणममामा[५७] भिस्भ्यसाम्सुप्स्वीत्[५८] ।
ङस्ङसिटां णोणोर्डण्[५९] पुंस्याणो राजवच्चान.[६०] ॥ ९१ ॥
टो वात्मनो णिआ णइआ[६१] सर्वादेर्जसोऽतो डे[६२] ।
ङेस्थस्सि[६३]म्म्यनिदमेतदस्तु किंयत्तदः स्त्रियां च हिममाम्[६४] ॥ ९२ ॥
ङेर्सिं[६५] किंतद्भ्यां सश्[६६] किंयत्तद्भ्यो ङस्[६७] ईतः से- ।
सार्[६८] डिरिआ डाहे डाला काले[६९] म्हा ङसे.[७०] किंमो डीसडिणो[७१] ॥ ९३ ॥
डो तद[७२] इदमेतत्किंयत्तद्भ्यष्टो डिणा[७३] क्वचित्सुपि तदो णः[७४] ।
त्रतसि च किमो क[७५] इदम इमः[७६] पुंसि सुना त्वयं स्त्रियामिमिआ[७७] ॥९४॥

अत्सुर्स्सिहिस्से[78] टासस्सि ण[79] इहेणं ङ्यमा[80] न त्थः[81] ।
क्लीबे त्वमेदमिणमिणमो[82] किं किं[83] तदिदमेतदां से सिं ॥ ९५ ॥
तु ङसामा[84] एत्तो एत्ताह ङसिनैतदः[85] थें डेत्[86] ।
एत्तो म्मावदितौ वा[87] सुनैस इणमो इणं[88] तः सौ सो- ॥ ९६ ॥
[ऽ]क्लीबे तदश्च[89] सुप्यदसोऽमुः[90] अहद्वा सुना[91] इआओ म्मौ ।

[तृतीयः पादः]

युष्मत्सुना तुवं तुं तुमं तुह[1]मा तुमे तुए च[2] जसा भे ॥ ९७ ॥
तुब्भे तुय्हे उय्हे तुब्भ[3] शसा वो च[4] टा भे ते ।
दे दि तुमं तुमइ[5] ङिटाम्यां तुमए तुइ तुए तुमाइ तुमे[6] ॥ ९८ ॥
तुब्भ तुहिंतो तुम्ह ङसिना[7] तु तुइ ङिम्ङसौ[8] तुव तुम तुह ।
तुब्भ[9] भिसा भे तुब्भेह्युब्भेह्युय्हेहि तुय्हेहिं[10] ॥ ९९ ॥
उम्होय्ह तुय्ह तुब्भ भ्यसि[11] तुब्भोब्भोय्ह तइ तुहं तुह तुम्हं ।
तुव तुम तुमे तुमाइ तुमो दे ते दि ति तु इ ए ङसो[12]म्हाण ॥ १०० ॥
तुब्भं तुब्भाण तुमाण तुवाण तुहाण तुब्भ वो भे त्वामा[13] ।
वा ब्भो म्हज्झौ[14] अस्मत्सुनाम्हि हमहअमहं म्म्यम्मि[15] ॥ १०१ ॥
मो भे वअं जसा[16]म्हे अम्हो अम्ह[17] णे च शसा[18] ।
मं णे णं मि मिमं ममसम्हि अहं मम्ह अम्ह अमा[19] ॥ १०२ ॥
मि मइ ममाइ मए मे ङिटा[20] ममं णे मआइ ममए टा[21] ।
णे अम्हे ह्यम्हाह्यम्हे अम्ह भिसा[22] मइ मम मह मज्झ ङसौ[23] ॥ १०३ ॥
अम्ह मम भ्यसि[24] अम्हं मज्झं मज्झ मइ मह महं मे च ङसा[25] ।
अम्हे अम्हो अम्हाण ममाण महाण मज्झाण ॥ १०४ ॥
मज्झाम्हाम्हं णे णो आमा[26] अम्म मम मज्झ मह ङिपि[27] चतुरो ।
जस्शस्भ्यां चउरो चत्तारो चत्तारि[28] तिण्णि त्रेः[29] ॥ १०५ ॥
दोण्णि दुवे बेण्णि द्वे[30]दो बे टादौ च[31] ति त्रेः[32] ण्ह ।
ण्हं संख्याया आमोऽविंशतिगे[33] द्विवचनस्य बहुवचनम्[34] ॥ १०६ ॥
ङेसो ङम्[35] तादर्थ्ये ङेस्तु[36] वधाड्डाइ च[37] क्वचिदसादेः[38] ।
अस्टासो ङिप्[39] ङसिङस्टाश्च[40]'ङिपोऽस्[41] लुक्त्यङोर्यस्य तु[42] ॥ १०७ ॥

[चतुर्थः पादः]

लटस्तिसाविजेच्[1] सिप्थास्से सिं[2] मिर्मिविटौ[3] भिज्ञौ।
न्ति न्ते इरे[4] थध्वमित्थाहचौ[5] मो ममु मस्महिङ्[6] ॥ १०८ ॥

अत एवैच् से[7] स्वस्तेर्म्हे म्हो म्हि ममोमिना[8] सिना ल्सि[9] तिडात्थि[10]।
णिजदेदावावे[11] शुप्यादेरविर्वा[12] अमेराडः[13] ॥ १०९ ॥

लुगाविल्भावकर्मक्ते[14]ऽदेल्लुक्यात्खोरतस्तु मौ[16]।
मोममुष्विच्च[17] क्ते[18] एच्च क्त्वातुंतव्यभविष्यति[19] ॥ ११० ॥

वा लड्लोट्लृतृषु[20] ज्जाज्जे[21] भूतार्थस्य सी हीअ।
ही[22] हल ईअो[23]ऽहेस्यासी तेना[24]स्तेर्भविष्यति हिरादिः[25] ॥ १११ ॥

हार्सा मिमोमुमे वा[26] हिस्सा हित्था मुमोमस्य[27]।
डच्छ दृशिगम इजादौ हिलुक् च वा[28] भिदिविदिच्छिदो डेच्छ[29] ॥ ११२ ॥

डोच्छ वचिमुचिरुदिश्रुभुजो[30] डं मेम्छात्ततः[31] कृदो हं[32] सं[33] त्वि-।
ज्ञालिङ[34] एकस्मिन्प्रथमादेर्विध्यादिषु दु सु मु[35] वहौ न्तु ह मो[36] ॥ ११३ ॥

सोस्तु हिं[37] लुगिज्जहीज्जस्विज्जे[38]ऽतो लड्लृटोश्च जर्जारौ[39] मध्ये।
चाजन्ता[40]न्माणन्तौल् च लृङः[41] शतृशानचः[42] स्त्रियामी च[43] ॥ ११४ ॥

घेतुंतव्यक्त्वासु ग्रहे[44]रन्त्यस्य वचिमुचिरुदिश्रुभुजां डोत्[45]।
ता द्वौ दृश[46] आ भूतभविष्यति च कृञो[47] नमोद्विजरुदां वः[48] ॥ ११५ ॥

चर्नृतिमदिव्रजां[49] छर्गमिष्यमासां[50] रुधो न्धम्भौ[51]।
युधबुधगृधक्रुधसिधमुहां च ज्झौं[52] जर्खिदां[53] छिदिभिदो न्दः[54] ॥ ११६ ॥

ढः क्वथिवर्धा[55] वेष्टेः[56] समुदो लर्[57] खादधावि लुक्[58] रःसृजि[59] डः।
सीदपति[60] मीलेः प्रादेर्द्वे तु[61] चलस्फुटे[62] शकाग[63] उवर्णस्यावः[64] ॥ ११७ ॥

योरेङ्[65] अरउ[66]ररि वृषां[67] रुषगेऽचोदि[68]र्हलोऽक्[69] स्वनतो[70]ऽचोऽचां[71] णो।
हश्च चिजिपूश्रुधूस्तुहुलूस्यो[72] वर्भावकर्मणि तुवर्यग्लुक् च[73] ॥ ११८ ॥

मर्चे[74]रन्त्यस्य हनखनो[75]र्दुहलिहवहरुहां भरत उच्च[76] दहे-।
र्ज्झर्[77] बन्धो न्धो[78] रुध उपसमनो[79]द्धं गमिग[80] ईर हकृतृञाम्[81] ॥ ११९ ॥

अर्जेर्विढप्प[82] आरभ आढप्पो[83] णप्पणज्जौ ज्ञः[84]।
सिप्पः सिचस्निहो[85]र्वाहिप्पो व्याहृ[86]ग्रहेर्घेप्पः[87] ॥ १२० ॥

छिप्पः स्पृशते[८९]र्दीसल् दृशो[९०]र्वंचेवुंच[९१] इंअइज्जौ यक्[९२] ।
स्पृहदूनोः सिहदूमौ णिचो[९२]र्निवृपतोर्णिहोडो वा[९३] ॥ १२१ ॥

धवलोद्घटोदुंमोग्गौ[९४] भ्रमवेष्ट्योस्तालिअण्टपरिआलौ[९५] ।
रावो रञ्जयते[९६]स्तुलिडोल्योरोहामरंखोलौ[९७] ॥ १२२ ॥

आसंघः संभावे[९८]रपैरल्लिवपणामचच्चुप्पाः[९९] ।
गुलुगुञ्छोत्थंघोव्वेल्लोल्लाला उन्नमेः[१००] प्रकाशेणुंव्वः[१०१] ॥ १२३ ॥

णिहुवः कमे[१०२]र्नशेर्विप्पगालणासवपलावहारवविउडाः[१०३] ।
वल आरोपे[१०४]र्विरिचेरोलुड्डोल्लुड्डल्लपल्लत्थाः[१०५] ॥ १२४ ॥

कम्पेर्विच्छोलो[१०६] रोमन्थेरोग्गालवग्गालौ[१०७] ।
क्लावेरोंव्वालपव्वालौ[१०८] मिश्रेर्मीसालमेलवौ[१०९] ॥ १२५ ॥

छदेर्नूमनुमोव्वालडक्कपव्वालसन्तुमाः[११०] ।
अच्चुक्कवोक्कौ विज्ञापेः[१११] परिवाडो घटे[११२] दृंशे- ॥ १२६ ॥

दंवदक्खवदंसाः[११३] प्रस्थापेः पेट्ठवपेड्डवौ[११४] ।
यापेर्जवो[११५] विकोशेः पक्खोडो[११६] गुण्ठ उध्दूलेः[११७] ॥ १२७ ॥

तड आहोडविहोडौ[११८] ह्लादेरवअच्छलणिचश्च[११९] ।
निमेर्निम्मवनिम्माणौ[१२०] आल्लीडोऽल्लिः[१२१] क्रियः कीणः[१२२] ॥ १२८ ॥

केर्चे वेः[१२३] स्यः समः खा[१२४] ध्मो धुमोदः[१२५] स्थष्ठकुक्कुरौ[१२६] ।
णिरप्पथक्कठाचिट्ठाः[१२७] विस्मरः पम्हसवीसरौ[१२८] ॥ १२९ ॥

कृपौ णिजवहो[१२९] जाणमुणौ ज्ञो[१३०] घो दह श्रदः[१३१] ।
स्पृशिश्छिवालुक्खफरिसफासफंसालिहच्छिहान्[१३२] ॥ १३० ॥

फक्कस्थक्कः[१३३] श्लाघः सलाहः[१३४] थिप्पस्तृपो[१३५] भियो भाविहौ[१३६] ।
भुजिरण्णभुंजकम्मसमाणचमढचड्डुजेमजिमान्[१३७] ॥ १३१ ॥

जृम्भोऽवेर्जम्भा[१३८] जुञ्जजुज्जजुप्पा युजे[१३९] र्जनो जाजम्मौ[१४०] ।
उत्थल्ल उच्चले[१४१] घूर्णेर्घुम्मपहल्लघोलघुलाः[१४२] ॥ १३२ ॥

लिम्पो लिपः[१४३] शदेर्झडपक्खोडौ[१४४] नेः सदेर्मज्जः[१४५] ।
पुच्छः प्रच्छे[१४६]र्गण्ठो ग्रन्थे[१४७]स्तुवरजअडौ त्वरे[१४८]रतिडि तुरः[१४९] ॥१३३॥

रुंजरुंटौ[३३] कोक्कवोक्कौ व्याहुः[३४] संनाम आदृङः[३५] ।
ओहौसरावबतरेस्तु[३६] शकेस्तरतीरपारचआः[३७] ॥ १४४ ॥

सोल्लपउलौ पचे[३८]र्वेअडः खचे[३९]र्णिव्वलो मुचेर्दुःखे[४०] ।
अवहेडमेल्लणिल्लुंछोसिक्कदिसडरेअवछण्डाः[४१] ॥ १४५ ॥

सिञ्चसिम्पौ सिचे[४२] रचेर्विडविड्डावहोग्गहाः[४३] ।
केलाअसारवसमारोवहत्थाः समारचेः[४४] ॥ १४६ ॥

मस्जेराउड्डणिउड्डबुड्डखुप्पा[४५] अनुव्रजतेः ।
पडिअग्गो[४६] वञ्चेर्वेहववेलवजूरवोम्मच्छाः ॥ १४७ ॥

रोसाणोबुसलुहलुच्छपुच्छफुसफुस्सघसहुला मार्ष्टेः[४८] ।
भञ्जेर्वेमअमुसुमूरमूरपविरंजसूरसूडकरंज- ॥ १४८ ॥

निरंजविरा[४९] गर्जेर्बुक्को[५०] डिक्को वृषे[५१] तिजेरोसुक्कः[५२] ।
आरोलवमालौ पुञ्जेः[५३] कम्मवमुपभुजि[५४]र्विडवमर्जिः[५५] ॥ १४९ ॥

लज्जेर्जीहो[५६] राजेः सहरेहच्छज्जरिराग्घाः[५७] ।
घटेर्गढः[५८] समो गलो[५९] हासेन स्फुटतेर्मुरः[६०] ॥ १५० ॥

मण्डेश्चिविडिकरिडचिंचचिंचिल्लचिंचआः[६१] ।
तुडिरुलुक्कणिलुक्कोल्लूरोक्खुडलुक्कतोडखुट्टखुडान्[६२] ॥ १५१ ॥

घुसलविरोलौ मन्थे[६३]र्ढंसोत्थंघौ विवृतिरुध्योः[६४] ।
णीहर आक्रन्दे[६५]रोअंदोद्दालौ छिदेराङः[६६] ॥ १५२ ॥

णिल्लूरलूरणिव्वरणिच्छल्लदुहावणिज्झोडाः[६७] ।
अट्टः क्वथेः[६८] कथेर्वज्जरपज्जरसग्घसाससाहचव- ॥ १५३ ॥

जंपपिसुणबोल्लोव्वाला[६९] दुःखे णिव्वरो[७०] निषेधेर्हक्कः[७१] ।
जूरः क्रुधे[७२]र्विसूरश्च खिदे[७३]स्तड्डुवविरल्लतड- ॥ १५४ ॥

तड्डास्तने[७४]र्निरः पद्यतेर्वलः[७५] संतपां झंखः[७६] ।
ओअग्गसमाणौ व्यापिसमाप्यो[७७]र्णीरवो बुभुक्ष्याक्षिप्योः[७८] ॥ १५५ ॥

क्षिपिरड्डक्खपरिहुलघत्तच्छुहफेल्लणोल्लसोल्लगल्लत्थान्[७९] ।
उत्क्षिपिरुत्थग्घोस्सिक्कहक्खुवालत्थगुलुगुंछ- ॥ १५६ ॥

उब्भुत्तान्[८०] वेपेराअव्वाअज्झौ[८१] विरणडौ गुपेः[८२] ।
चच्चार वेलव उपालम्भेः[८३] खउरपड्डुहौ ॥ १५७ ॥

क्षुभेः[८४] प्रदीपेः संधुक्काब्भुत्ततेअवसंधुमा.[८५] ।
अल्लिअ उपसर्पे.[८६] कमवसलिसलोट्टाः स्वपे[८७]र्वेडवडो विलपेः ॥ १५८ ॥

रभिराढो रम्भढवौ[८९] भाराक्रान्ते नमेर्णिसुढः[९०] ।
उब्भाववेल्लणीसरकोड्डुमसक्खुड्डुखेड्डुमोट्टाअ- ॥ १५९ ॥

किलिकिंचा रमेः[९१] पडिसा परिसाम शमेः[९२] लुभेः संभावः[९३] ।
आक्रामिरोहावोत्थारच्छुन्दान्[९४] विश्रमेर्णिप्पा[९५] ॥ १६० ॥

ढुण्ढुल्लढुमडंडल्लभमाडभम्मभमुड- ।
तलअंटझंटगुमटिरिटिल्लपरीपर- ॥ १६१ ॥

घमचक्कमभमडघसक्कंपड्डुसा भ्रमेः [९६] ।
गमिरणुवज्जअवज्जसअक्कुसउक्कुसअइच्छअइ- ॥ १६२ ॥

अवहरअवसेहवडअवरिअलवरिअल्लवोल्लणिरिणास- ।
वच्छड्डुणिणणिम्महपच्छदणिलुक्करंभणीणिवहान्[९७] ॥ १६३ ॥

प्रत्यागमागमाभ्यागमां पल्लोट्टाहिपच्चुओम्मच्छाः[९८] ।
रिहरिग्गौ प्रविशेः[९९] संगमोऽब्भिड[१००]डिप्पणिड्डुहौ विगलेः[१०१] ॥ १६४ ॥

णिवहणिरिणासणिरिणिज्जरोंचचड्डा.[१०२] पिपेर्वल्लेवंफः[१०३] ।
भ्रंशेः पिडपिट्टचुक्कछुल्लपुट्टपुडा[११४] भपे- ॥ १६५ ॥

त्रुंक्कः[१०५] पूरेरग्घवाग्घाडाहिंरेमाग्गुमोद्धुमा.[१०६] ।
आहाहिलंघवच्चाहिलक्खमहसिहचिल्लुंपचंपाः कांक्षेः[१०७] ॥ १६६ ॥

नशिरवहरावसेहणिवहपडिसासेहणिरिणासान्[१०८] ।
साअड्ढाणच्छकड्ढाच्छाअंछाणंछाः कृपे[१०९]रसा-॥ १६७ ॥

वक्खोड[११०] उल्लसेरूसलोसुंभारोअणिल्लस- ।
गुंजोल्लपुलआआः[१११] संदिशोऽप्पाहो[११२] ग्रसेर्घिसः[११३] ॥ १६८ ॥

भासेर्भिसः[११४] प्रतीक्षेर्विहिरविरमालसामआः[११५] स्रंसे- ।
र्ल्हसडिंभौ[११६] त्रक्षेश्चोप्पडो[११७] विसट्टो दले[११८]स्रसेर्वजडरौ[११९] ॥ १६९ ॥

वोज्जो वीजेश्च[१२०] गवेषेर्धत्तगमेसडुंडुल्ल- ।
डंडोला[१२१]स्तक्षेश्चन्छरंपरंफा[१२२] हसेर्गुंजः ॥ १७० ॥

दहिरहिंऊलालुक्खौ[१२४] विकसे. कोआसवोसग्गौ[१२५] ।
श्लिषोऽवआससामग्गपरिअंता[१२६] जुगुप्सते- ॥ १७१ ॥

दुगुञ्छझूणदुगुंछा[127] वलग्गचडमारुहेः[128] ।
हुल्लो लक्ष्यात्स्खले[129]र्गाहोऽवाद्वाहो[130] गुम्मगुम्मडौ ॥ १७२ ॥
मुहे[131]रप्पुणगाः क्तेन[132] धातवोऽर्थान्तरेष्वपि[133] ।

[द्वितीयः पादः]

दस्तस्य शौरसेन्यामखावचोऽस्तो[1]रधः क्वचि[2]त्तावति खो- ॥ १७३ ॥

र्वा[3] थो ध[4] इहहचोर्हस्य[5] भुवो भो[6]ऽन्त्यादिदेति मो णो[7] र्यो य्यः[8] ।
पूर्वस्य पुरव[9] इअदूणौ क्त्वः[10] कृगमो डडुअ[11] इदानीमो ॥ १७४ ॥

ल्दाणिं[12] तस्मात्ता[13] णं नन्वर्थे[14]ऽम्महे हर्षे[15] ।
हीं हीं वैदूषके[16] हीमाणहे निर्वेदविस्मये[17] ॥ १७५ ॥

एवार्थे येव्व[18] हञ्जे चेट्याह्वाने[19]ऽतो डसेर्दुदोश्[20] ।
आत्सावामन्त्र्य इनो नो[21] मो[22] भवतां[23] भविष्यति स्सि[24]रिचेचो- ॥१७६॥

र्द्दट्[25] शेषं प्राकृतव[26]न्मागध्यां शौरसेनीवत्[27] ।
स्वाङ्गाहो ङस[28] आमो डित्[29] सौ पुंस्येलतो[30] हगेऽहंवयमोः[31] ॥ १७७ ॥

छोऽनादौ श्चः[32] क्षः ×कः[33] स्कः प्रेक्षाचक्षे[34] सः सषोः संयोगे- ।
[ऽ]ग्रीष्मे[35] स्तोः स्तौ[36] न्यण्यज्ञञां ञ्ञ्[37] जो व्रजे[38]र्जयद्यां यः[39] ॥ १७८ ॥

छट्टौ स्टं[40] स्थर्यौ स्तं[41] चिष्ठस्तिष्ठस्य[42] नो नणोः पैशाच्याम्[43] ।
न्यण्यज्ञां ञ्ञ्[44] राज्ञो ञ्चो वा चिञ्[45] तल् तदोः[46] शषोः सो[47] लो ळः[48] ॥१७९॥

दुस्तिर्यादृशगे[49] र्यस्नष्टां रिअसिनसिटाः क्वचित्[50] टोस्तु तु[51]थः ।
पो हृदये[52] टा नेन तदिदमो[53]र्नाए स्त्रियां[54] ङसेस्तोतुशातः[55] ॥ १८० ॥

तर्दिजेच[56] एय्य एव भविष्यति[57] इय्यो यकः[58] कृञो डीरः[59] क्त्वा ।
तूनं[60] ष्ट्वः ट्ठूनत्थूनौ[61] शेषं शौरसेनीवत्[62] ॥ १८१ ॥

न प्रायो लुक्कादिच्छल्षट्शम्यन्तसूत्रोक्तम्[63] ।
रो लस्तु चूलिकापैशाच्यां[64] गजडदबघझढधभाम् ॥ १८२ ॥

कचटतपखछठथफाल्[65] अन्येषामादियुजि न[66] शेषं प्राग्वत् ।

[तृतीयः पादः]

प्रायोऽपभ्रंशेऽचोऽच्[1] अचोऽस्तवोऽसौ कखतथपफा ॥ १८३ ॥

गघदधबभान्[2] तु मो ब्वं[3] ह्यो म्भं[4] रोलुक्कमधः[5] क्वचिदभूतोऽपि ।
विपदापत्संपदि द इ[7] कथंतथायथि डिहडिधडिमडेमाः था- ॥ १८४ ॥

देर्[८]दांदेर्डेहो यादृक्तादृक्कीदृगीदृशां[९] डहसोऽताम्[१०] ।
यावत्तावत्युंमहिंमा वादे[११]र्डेत्तुलडेवडा- ॥ १८५ ॥

वियत्कियति च व्यादेर्वंतुपो[१२] डेत्तहे त्रल.[१३] ।
यत्तदोर्डेत्तु[१४] कुत्रात्रे च टेत्थु[१५] त्वतलौ प्पणम्[१६] ॥ १८६ ॥

तव्यस्य एव्वइएव्वउएव्वाः[१७] क्त्व इ इउ इवि अवि[१८] ।
एप्प्येप्पिण्वेव्येविणु[१९] तुम एवमणाणहमणहिं च[२०] गमे- ॥ १८७ ॥

स्त्वेप्पेपिण्वेप्योरेलुक्[२१] तृनोऽणअल्[२२] छस्य युष्मदादेर्डार:[२३] ।
जणि जणु नं नइ नावइ नाइ इवार्थे[२४] तणेण रेसि रेसि ॥ १८८ ॥

तेहिं केहिं तादर्थ्ये[२५] स्वार्थे डु. पुनर्विनाध्रुवम.[२६] ।
डेंडावश्यम:[२७] परमेकशसोर्डडि[२८] अडडडुल्ला. ॥ १८९ ॥

स्वार्थिककलुक् च[२९] तद्योगजाश्च[३०] डीतः स्त्रिया[३१]मदन्ताड्डा[३२] ।
इदतोऽति[३३] इदानीमेव्वहिं[३४] एव जि[३५] एवमेम[३६] नहि नाहिं[३७] ॥ १९० ॥

प्रत्युत पच्चलिउ[३८] एवमेवेमइ[३९] समं समाणु[४०] किल किर[४१] ।
परिगमाअइमआउआइवप्रायसो[४२] दिवा ॥ १९१ ॥

दिवे[४३] सह सहु[४४] मा मं[४५] कुतः कउ कहंतिहु[४६] ।
अथवा मनागहवइ मणाउ[४७]मितसेत्तहे[४८] पश्चात् ॥ १९२ ॥

पच्छइ[४९] ततस्तदा तो[५०] त्वनुसाह्वावन्यथासर्वो[५१] ।
किं काइंकवणौ[५२] उन्नविच्चवुत्ता विपण्णवर्त्मोक्ताः[५३] ॥ १९३ ॥

अत्खुः परस्परस्या[५४]न्यादृशस्यान्नाइसाववरा- ।
इसौ[५५] वहिल्लगाः शीघ्रादीनां[५६] हुहुरुघिग्घिगाः ॥ १९४ ॥

शब्दचेष्टानुकृत्यो[५७]रनर्थका घइमादयः ।

[चतुर्थः पादः]

दिहो सुपि[१] स्वम्यत उ[२]दोत्सौ पुंसि त्वे[३] भिसि[४] ॥ १९५ ॥

टि[५] ङिनेच्च[६] ङसेर्हेंहू[७] भ्यसो हुं[८] सुस्सुहो ङसः[९] ।
आमो ह[१०] टो णानुस्वारौ[११] एं चेदुतो[१२] हिं हे ङिङसेर्हुं[१३] ॥ १९६ ॥

भ्यस[१४] आमो हं च[१५] ङसो लुक्[१६] सुससो[१७]र्हो जसासन्त्ये[१८] ।
हिं भिस्सुपोः[१९] स्त्रियां डे[२०]र्डस् ङस्योर्हे[२१] हुमाम्भ्यस[२२] उदोतौ ज- ॥१९७॥
श्शस[२३] इं नपि[२४] कान्तस्यात उं स्वमोः[२५] सर्वगाड्ङि हिं[२६] ङसि हंम्[२७] ।
तु किमो डिहे[२८] ङसः सुश् यत्तत्किम्भ्य.[२९] स्त्रियां डहे[३०] यत्तत् ॥ १९८ ॥

ध्रुं त्रुं स्वमो[31]रिदम इमु नपुंसक[32] एतदेह एहो एहु ।
स्त्रीनृनपि[33] जश्शसोरेइ[34] ओइ अदस[35] इदम आअः[36] ॥ १९९ ॥

सौ युष्मदस्तुहुं[37] तुम्हे तुम्हइ जश्शसो[38]र्भिसा तुम्हेहिं[39] ।
ङ्यम्टा पइं तइं[40] तुज्झ तुध्र तउ ङसिङसा[41] सुपा तुम्हासु[42] ॥ २०० ॥

तुम्हहमाम्भ्यस्भ्या[43]मस्मदोऽम्हहं[44] सौ हउं[45] मइं ङ्यम्टा[46] ।
ङस्ङसिसा महु मज्झा[47]म्हइमम्हे जश्शसो[48]र्भिसाम्हेहिं[49] ॥ २०१ ॥

सुपाम्हासु[50] लटो हिं वा झज्यो[51]र्हिर्थासिसपो[52][सप्तम्याश्च]हुं थ- ।
ध्वमो[53]रुं मिबिटो[54]हुं मस्महिङो[55]रिदुदेत्स्वहेः[56] ॥ २०२ ॥

स्यस्य सो लृटि[57] पर्याप्तौ भुवो पहुच्च[58] व्रजेर्वञ्जः[59] ।
ब्रूञो ब्रुवः[60] क्रियेः कीसु[61] प्रस्सगृण्हौ दृशिग्रहोः[62] ॥ २०३ ॥

तक्षाद्याश्छोल्लादीन्[63] ह्रोस्तोरुच्चारलाघवं[64] बिन्दो- ।
रन्ते[65] हल्स्थैङो[66] लिङ्गमतन्त्रं[67] शौरसेनीवत्[68] ॥ २०४ ॥

तद्व्यत्ययश्च[69] शेषं संस्कृतवद्[70] झाडगास्तु देश्याः सिद्धाः[71] ।

[तृतीयोऽध्यायः समाप्तः]

चतुर्थं परिशिष्टम्

अपभ्रंशपद्यसूची

Index of Apabhrams'a Stanzas

[The figures indicate the number of the stanza in III. iii-10]

पञ्चमं परिशिष्टम्

देश्यशब्दसूची

[अस्या सूच्या प्रथम स्थूलाक्षरैर्देश्यशब्द, तदनन्तर प्रस्तुतग्रन्थस्य पृष्ठाङ्कः, ततो गीर्वाणभाषया देश्यशब्दस्य अर्थो, तत कसयोर्मध्ये मध्यमाक्षरैः हेमचन्द्राचार्यविरचिताया देशीनाममालाया बोधक दे, अथवा हेमचन्द्राचार्यविरचितस्य प्राकृतव्याकरणस्य बोधक हेव्या इत्यक्षरम्, तत तत्रत्यरूपभेदार्थभेदयोर्निर्देश, ततो वर्गाङ्क श्लोकाङ्कश्च]

अ

अइरजुवई ६६ अचिरयुवति (दे–१·४८)
अइराणी ३२६ इन्द्राणी (दे–१·५८)
अइरिप्पो ३१४ कथाबन्ध. (दे–अइरिंपो १२६)
अउज्झहरो ९७ रहस्यभेदी (दे–१·४२)
अकासिअं २०७ पर्याप्तम् (दे–अकासि १·८)
अकंडतलिमो ३३४ अपरिणीतः, निष्प्रेमा (दे–१·६०)
अक्कन्तो २०९ प्रवृद्ध (दे–अक्कंत १·९)
अक्कसालो ३२७ बलात्कार (दे–अक्कसाला १·५८)
अक्कोडो ३२५ अज, छागः (दे–१·१२)
अक्को ३२० दूतः (दे–१·६)
अक्खणवेलं ३३२ निधुवनम्, प्रदोषः (दे–१·५९)
अक्खवाआ ३१२ दिक् (दे–अक्खवाया १·३५)
अगंडिगोहो ३३१ यौवनोत्कटः (दे–अगडिगेहो १·४०)
अगिला ३२२ अविच्छिन्नस्वररोदनम् (दे–अगिला अवज्ञा १·१७)
अग्गिआओ ९९ इन्द्रगोप (दे–१·५३)
अङ्किअं २०९ आलिङ्गितम् (दे–१·११)
अच्छं ३३६ अत्यर्थम्, शीघ्रम् (दे–१·४९)
अच्छिवडणं ९७ निमीलनम् (दे–१·३९)
अच्छिविअच्छी १०९ परस्पराकृष्टिः (दे–१·४१)
अच्छिहरुल्लो १०८ द्वेष्यः (दे–१·४१)
अजडो ९४ अजड शीघ्रकारित्वात्
अजणिक्कं ३१४ सायभोजनम्
अज्जमो ६९ ऋजुः
अज्झसिअं २१२ उत्कृष्टम् (दे–१·३०)
अज्झंसिअं २१५ दृष्टम् (दे–१·३०)
अज्झोलिआ ३२७ पुन पुनर्या दुह्यते धेनुः (दे–अज्झोली दुग्धदोह्या धेनुः १·७)
अट्टणो ११२ आर्तज्ञः
अट्टट्टो २१२ यातः (दे–१·१०)
अट्टलो ३२३ अनपराधः
अडअणा १०८ असती (दे–१·१८)
अडउज्झिअं ३१९ विपरीतरतम् (दे–१·४२)
अडा ३१० प्रलम्बाः केशाः

अल्लत्थी ३३८ अ ङ्ग द म्, ज ला र्द्रा (दे–१·५४)
अल्लिल्लो १०७ भ्र म रः (दे–अल्लल्लो १.१३)
अल्ली ३१३ व्याघ्रः (दे–अलिअल्ली, अरिअल्ली १·५६)
अवअणिओ ३१९ अन्त्य· (दे–१·४४)
अवअण्हं ३०९ उ लू ख ल म् (दे–अवअण्णो १·२६)
अवआरो ३२६ लो क या त्रा (दे–अवयारो माघ्यामुत्सवविशेषः १·३२)
अवऊढं ३२९ व्यलीकम् (दे–अवगूढं १·२०)
अवकुम्माणिका ३२५ विलासः
अवगदो २१३ आक्रान्तम्
अवडओ ३१७ आराम· (दे–१·२०, १·५३)
अवडाहिअं २१२ उत्क्रुष्टम् (दे–१·४७)
अवडुअं ३३२ उलूखलम्, विसस्थुलम् (दे–अवडुओ १·२६)
अवडुक्किअं ११० कूपाद्यवटेषु निपतितम् (दे–अवडक्किओ १·४७)
अवज्झसो ३२७ कटि (दे–अवज्झस १·५६)
अवरिज्जं १०९ अद्वितीयम् (दे–अवरिज्जो अद्वितीयः १·३६); ३१४ उत्तरीयम्
अवसरिओ ३२२ विरह·
अवहट्ठो २०९ दर्पितः (दे–१·२३)
अवहडं ३२० मुसलम् (दे–१·३२)
अवहोओ ९६ विरह (दे–१·३५)

अवंगो ३२० अपामार्गः (दे–आवंगो १·६२)
अवाहिओ २१३ अध्यासितम्
अविअं २०९ उक्तम् (दे–१·१०)
अविणयवई ९४ अविनयपतिः (दे–१·१८)
अविरिक्कं ३१४ सायंभोजनम् (दे–अवरिक्को क्षणरहितः, निरवसर १·२०)
असङ्गिओ २०९ सक्त· (दे–१·५५)
असंगअं ३२१ प्रावरणम् (दे–असंगयं १·३४)
असारा ३०७ कदली (दे–१·१२)
अहव्वो ३२७ स्ने ह र हि त (दे–अअंखो १·१३)
अहिअलो ९६ क्रोध (दे–१·३६)
अहिरिओ ३२० विच्छाय (दे–अहिरीओ १·२७)
अहिरेइअं २१० परिपूर्णम्
अहिसिओ १०९ ग्रहशङ्कया रुदितः (दे–१·३०)
अहिहरअं ३२२ देवगृहम् (दे–अहिहर १·५७)
अहेल्लो ३११ ईश्वर (दे–अहिल्लो १·१०)
अहोरणं ३१४ उत्तरीयम् (दे–१·२५)
अंगवलिज्जं ३२९ त नु च ल न म् (दे–१·४२)
अंगुत्थलं ३२७ अङ्गुलीयकम् (दे–१·३१)
अंगुलिज्जं ३१९ इ क्षु श क ल म् (दे–अंगलिअं १·२८)
अंजणइसिआ ३१९ तापिच्छम् (दे–१·३७)

इल्ली ३३४ वर्षत्राणम्, सिंह., व्याघ्रः
(दे–१·८३)
ईदग्गिधूमं ९८; ३२४ तुहिनम्
(दे–१·८०)

उ

उअआरो ३३२ ग्राम, सघ.
उअक्किअं २१४ पुञ्जीकृतम् (दे–१·१०७)
उअहारी ३१६ दोहनकारी
((दे–१·१०८)
उइत्तणं ३०८ निवसनम्
(दे–उइतण १·१०३)
उक्कग्गो २०६ अनवस्थित
उक्कट्टी ३१२ कूपतुला (दे–उक्कदी १·८७)
उक्कासं २१२ उत्कृष्टम्
(दे–उक्कासिअं १·११४)
उक्कासारो ३१६ मीरुः
उक्कासिअं २१४ रणलब्धम्
(दे–१·११४)
उक्किअं २१२ प्रसृतम्
उक्कुण्डं २१३ विप्रलब्धः
(दे–उक्कुडो १·९१)
उक्खण्डिअं २१४ त्रुटितम्
(दे–१·११२)
उक्खिण्णं २०६ अवकीर्णम्
(दे–१·१३०)
उग्गाहिओ ,२११ निपुणगृहीतः विरचितश्च (दे–उग्गाहिअ १·१०४)
उग्गालो ३१५ तनुस्रोतः, सुस्वल्पजलप्रवहणम् (दे–ओग्गालो १·१५१)
उग्गाहिअं २०८ उत्क्षिप्तम्
उग्घओ २१३ विस्तीर्णः
(दे–उग्घाओ १·१२६)
उग्घक्कं २०७ प्रलपितम्
उच्चप्पो २१० आरूढः (दे–१·११०)
उच्चल्लो २१५ दृष्टः
उच्चंडं ३२१ शौर्येण क्रियते यच्चरितम्
(दे–उच्चट्टं १·१०६)
उच्चंडिगो ३२३ निःसीम., अविकम्पमाणः
(दे–उच्चड्डिओ १·१०६)
उच्चंतो ३१९ गाढः
(दे–उच्चत्थो दृढः १·९७)
उच्चाडनं ३३३ उपवनम्, शीतम्
(दे–उच्चाडो विपुलः १·९७)
उच्चुल्लो २०७ उद्विग्नः
(दे–उच्चुल्ल १·१२७)
उच्छड्डिअं २१२ मुषितम्
(दे–उच्छडिअं १·११२)
उच्छण्डिअं २०९ शरादिव्यथितम्, अपहृतम् (दे–१·११२)
उच्छलओ ३१३ गृहम्
(दे–उत्थलिअं १·१०७)
उच्छुण्णं २१० परिपूर्णम्
उच्छुरिअं २१३ आपूर्णम्
(दे–उच्छुरं १·९०)
उच्छुल्लो २१३ अध्यासितम्;
२१५ विधारित. (दे–१·१३१)
उच्छूरणं २०७ उच्छिष्टम्
(दे–उद्धरणं १·१०६)
उज्जणिअं २०८ वक्रितम्, निम्नीकृतम्
(दे–१·१११)
उज्जरिअं २०८ शुष्कम्, निम्नीकृतम्
(दे–१·१३३)
उज्जल्लो ९८ बहुबलवान्
(दे–१·१५४), २१३ अध्यासितम्
(दे–१·९७; हेव्या–२·१७४)

उज्जोगलं ३२५ भटः (?)
उज्झमाणं २११ पलायितम्
(दे–उज्झमणं १·१०३)
उज्झरिओ २१३ विस्तीर्णः
(दे–उज्झरिअं १·१३३)
उज्झं ३२३ अरम्यम् (दे–ओज्झं १·१४८)
उड्डाहिअं २०८ उत्क्षिप्तम्
उड्डो ३१५ कूपादिखनकः (दे–१·८५)
उणिआ ३१४ कृसरा, यवागूः
(दे–उण्हिआ १·८८)
उत्तप्पो २१३ अध्यासितम् (दे–१·१३१)
उत्ताणफलं ३०८ एरण्डः
(दे–उत्ताणपत्तयं १·१२०)
उत्तालो ३२३ गर्वित. (दे–उत्तप्पो ?
१·१३१)
उत्तिरिविडिअं ३२२ उपर्युपरिस्थानम्
(दे–उत्तिरिविडी १·१२२)
उत्थल्लपत्थल्ला १०९ पार्श्वयुगापवृत्तिः
(दे–१·१२२)
उत्थिअं २१४ रणलब्धम्
उद्दच्छिओ २११ निषिद्धः
उद्दणो ९६ उद्वदनः (दे–१·९९)
उद्दाणो ३३३ कुररः, सगर्वः, प्रतिशब्दः
(दे–उद्दाणा चुल्ली १·८७)
उद्दारिअं २१२ उत्खातम्
(दे–उद्दरिअं १·११०)
उद्दालिअं २११ रणद्रुतम्
(दे–उद्दलिअं १·१००)
उद्दो ३३३ ककुदम्, जलमानुषः,
दान्तपृष्ठः (दे–उद्दं १·१२३)
उद्धओ २०७ श्रान्तः
(दे–उद्धाओ १·१२४)

उद्धच्छो २१३ लिप्तम्
(दे–उद्धत्थो १·९६)
उद्धरिअं २०६ अर्दितः
(दे–उद्दरिअं १·१००)
उद्धुमाअं २१० परिपूर्णम्
उद्धुसिअं २०९ रोमाञ्चितम्
उद्धूलिअं २१२ अवनतम्
उप्पक्किआ ३१५ रजकी
(दे–उप्फुंकिआ १·११४)
उप्पड्डिअं २१३ नष्टम्
उप्पद्दं ३१३ गृहम्
उप्पा ३२१ मण्यादेर्मार्जनम्
(दे–ओप्पा १·१४८)
उप्पालओ ३२२ रणरणकम्
उप्पिअं २०७ हृतं रोषितं वियुक्त च
(दे–उप्पित्थं ? १·१२९)
उप्पिणिरं ३२२ शून्यम्
उप्पित्थो २०७ त्रस्तः, क्रुद्धः
(दे–१·१२९)
उप्पिंगारिआ ३२१ हस्तोत्क्षेपः
(दे–उप्पिंगालिआ करोत्सङ्गः
१·११८)
उप्पिंजलं ३३३ रतम्, काकः, रजः
(दे–१·१३५)
उप्पुलपोलिअं ३२१ कौतुकेन त्वरा
(दे–उच्चुलउलिअं १·१२१)
उप्फेसो ३३८ भीतिः, सद्भावः
(दे–१·९४)
उब्बालो २१३ अध्यासितम्
(दे–ओब्बालो १·१०२)
उब्भग्गो २०७ मुण्डितः
(दे–उब्भग्गो गुण्ठितः १·९५

उब्भालणं २१० परिपूर्णम् (दे-१·१०३)
उम्मच्छं २०९ असबद्ध क्रोधेन भङ्गया च भणितम् (दे-१·१२५)
उम्मण्डो २०७ उद्धतः (दे-१·१२४)
उम्मरिअं २०८ उन्मूलितम् (१·१००)
उम्मलं २१० घनीभूतम् (दे-१·९१)
उम्मल्ला ३१४ तृष्णा (दे-१·९४)
उम्मल्लो ३३३ भूपति, सान्द्रम् (दे-१·१३१)
उम्मुहो ९६ उन्मुख. (दे-१·९९)
उरओ ६९ ऋजु
उरणी ३२३ पशु (दे-उररी १·८८)
उरुसोल्लो २०६ प्रेरित. (दे-उरुसोल १·१०८)
उलुकुसिअं २०९ रोमाञ्चितम् (दे-उलुकसिअ १·११५)
उलुहंतो ३१३ काक (दे-१·१०९)
उलुहुण्डियं २१४ हेषितम् (दे-उलुउण्डिअ १·११९)
उलुहुलिओ २१० अवितृप्त. (दे-उलुहलिओ १·११७)
उल्लिक्कं २१२ दुश्चेष्टितम्
उल्लुक्को २०६ त्रुटित. (दे-१·९२)
उल्लुण्डिअं २०७ क्षिप्तम्, २१४ रण लब्धम् (दे-१·१०९)
उल्लुसिअं २०९ रोमाञ्चितम् (दे-उल्लसिअ १·११५)
उल्लूढो २१० आरूढ. (दे-१·१००)
उवउज्जो ११२ उपकारी (दे-१·१०८)
उवलंडंतो ३१५ चूडावलयम् (दे-उवलभत्ता १·१२०)
उवसङ्गो ३१४ सारथिः
उवसेरो ३१४ रथार्हः (दे-उवसेर रतियोग्यम्? १·१०४)
उव्वत्तालं ३२२ अविच्छिन्नस्वररोदनम् (दे-उव्वेत्ताल १·१०१)
उव्वत्तो २१० गलित, विरक्तः (दे-१·१२९)
उव्विलं २०७ चकितम्, क्लान्तम् (दे-उप्पित्थं? १·१२९)
उव्वेलं ३१४ कौशलम्
उस्सा ३२२ गाव.
उंचाडइओ ३३७ हुङ्कृतम्, गर्जनम्
उंडलं ३३१ मञ्च (दे-१·१२९)

ऊ

ऊआ १६ यूका (दे-१·१३१)
ऊढं २०८ त्यक्तम्
ऊणंदिअं ४० आनन्दितम् (दे-१·१४१)
ऊसअं २०९ उपधानीकृतम् (दे-१·१४०)
ऊसलिअं २०९ रोमाञ्चितम् (दे-१·१४१)
ऊसविअं २०७ उद्भ्रान्तम् (दे-१·१४३)
ऊससिअं २०९ उपधानीकृतम्
ऊसाअत्तो ३०८ खेदेन शिथिलः (दे-ऊसाअतो १·१४१)
ऊसारो ३१५ गर्तः (दे-१·१४०)
ऊसुंभिअं ११२ रुद्धगलरोदनम् (दे-१·१४२)

ए

एक्कघरिल्लो ३१८ देवरः (दे–१·१४६)
एक्कमुहो ३३२ निर्धमः (?), अधनः (दे–१·१४८)
एक्कलो (पक्कलो ?) ११२ प्रबलः
एक्कसाहिल्लो ३३० यः समसुषितः (दे–१·१४६)
एक्कंगं १०६ चन्दनम् (दे–१·१४४)
एराणी ३२६ इन्द्राणी (दे–१·१४७)
एलविलो ९७ वृषः, धनवान्

ओ

ओअग्घिअं २०७ आघ्रातम् (दे–ओअग्गिअं १·१७२)
ओअल्लो ९८ अपसारः, कम्पः, २०९ छन्नः (दे–१·१६५)
ओआमिअं २०८ अभिभूतम् (दे–ओहाइओ १·१५६)
ओइल्लयं २१३ विप्रलब्धः (दे–ओइल्लं १·१५८)
ओक्खलिअं २१४ त्रुटितम् (दे–ओक्खंडिअं १·११२)
ओग्गिवो ३१० नीहारः (दे–ओग्गीओ १·१४९)
ओच्छल्लो ३११ चोरः (दे–उच्छट्टो, ओच्छट्टो १·१०१)
ओज्जरो ११३ भीरुः (दे–ओज्जलो १·१५४)
ओज्झरिअं २१२ प्रक्षिप्तम्, विक्षिप्तम् (दे–उज्झरिअं १·१२८)
ओट्टअं २०८ अभिभूतम्
ओत्थअं २११ अवसन्नम् (दे–ओत्थओ १·१५१)
ओत्थरिअं २१४ रणलब्धम् (दे–ओत्थरिओ १·१६९)
ओन्दुरो ४० उन्दुरुः; ३३८ मूषिकः
ओप्पं २१० मृष्टम् (दे–ओप्पा १·१४८)
ओमहिअं २१४ पुरस्कृतम्
ओमिसं २०७ अपवृत्तम्
ओरम्पिअं २१४ त्रुटितम् (दे–१·१७१)
ओरल्ली ३१२ गभीरदीर्घरवः (दे–१·१५४)
ओरिल्लं ३३० पश्चात् (दे–ओरिल्लो अचिरकालः १·१५५)
ओलअणं ३३३ दयिता, नववधूः (दे–ओलइणी १·१६०)
ओलुंकी ३०९ चक्षुःस्थगनक्रीडा (दे–ओलुंकी छन्नरमणम्, नंष्ट्वा यत्र शिशवः क्रीडन्ति १·१५३)
ओलेहडो २०८ प्रवृद्धः, अन्यासक्तः (दे–१·१७२)
ओवाअओ ९९ अस्तकालः, अपातपः (दे–१·१६२)
ओसक्किओ २१५ मुक्तः (दे–ओसक्की १·१४९)
ओसण्णो २०६ त्रुटितः (दे–१·१५६)
ओसत्तं २१२ अवनतम्
ओसत्थो ३२९ परिरम्भणम्
ओसरिओ २०८ आकीर्णः, अक्षिनिकोचात्संकुचितः (दे–१·१७१)
ओसविअं २११ अवसन्नम् (दे–ओसव्विअं १·१६८)
ओसा ३०९ नीहारः (दे–१·१६४)

ओसाओ ३१५ पीडा (दे–१·१५२)
ओसायणं ६५ आपोशनम् (दे–१·६४)
ओसिक्खओ ३१८ गतिविघात·
(दे–ओसिक्खिअ १·१७३)
ओहट्टं ३३६ नीवी, अवगुण्ठनम्
(दे–ओहट्टो १·१५३)
ओहरणं २०७ आघ्रातम् (दे–१·१७४)
ओहल्ली ११४ अपसृतिः
ओहंसं ३०६ चन्दनम् (दे–ओहरिस चन्दनघर्पणशिला १·१६९)
ओहिअं ३०७ अधोमुखम्
(दे–ओहुर ? १·१५७)
ओहित्थं ३३६ रभसम्, विषाद·
(दे–१·१६८)

क

कइलवइल्लो ३२२ स्वेच्छोत्थायी बलीवर्द· (दे–२·२५)
कउलं ३३० गोमयखण्डम् (दे–२·७)
कउहं ३१७ नित्यम् (दे–२·५)
ककुडं ६७ ककुदम्
कक्कालं ६९ कङ्काल·, शरीरास्थि
कक्खडो ६७ कर्कश (दे–२·११)
कच्चं ११० कार्यम् (दे–२·२)
कच्छरं ३०९ कर्दम· (दे–कच्छरो २·२)
कडअल्ली ३३३ कण्ठ, कर्णिका
(दे–२·१५)
कडप्पो ६८ कलाप समूहः (दे–२·१३)
कडसी ३१७ श्मशानम् (दे–२·६)
कडं (पडं ?) ३१५ पश्चिमाङ्गणम्
कडंतरं ३३० शूर्पादिजीर्णभाण्डम्
(दे–२·१६)
कडंतरिअं २०६ छिन्नम्, छिद्रितम्
(दे–२·२०)
कडंतं ३२० मुसलम् (दे–२·५१)
कडिल्लं १०९ गहनम्, दौवारिक, कटिवस्त्रम्, निर्विवरम्, विपक्ष·, आशी· (दे–२·५२)
कडो २०९ उपरत, क्षीण (दे–२·५)
कणआ ३१६ नीवी
कणइल्लो १०७ शुक (दे–२·२१)
कणई १०८ लता (दे– २·५)
कण्णारामं ३२१ अवतस·
कण्णोविआ ३३८ चञ्चू, अवतस
(दे–कण्णोल्ली २·५७)
कत्तं ६७ कलत्रम्
कत्थइ ६९ क्वचित्
कन्दोट्टं ९७ उत्पलम् (दे–२·९)
कप्परिअं २१४ आरोपितम् (दे–२·२०)
कमडो ३३८ भिक्षापात्रम्
कमढो ३३२ दधिकलशी, पिठरम्
(दे–२·५५)
कमणी ११० निश्रेणि·, सोपानम्
(दे–२·८)
कमलं १०० आस्यम्, कलहः
(दे–२·५४)
कमलो ३११ चोर· (दे–कलमो २·२०)
कमिओ २०९ उपसर्पितः (दे–२·३)
करअडी ३१९ स्थूलवस्त्रम्
(दे–करयरी २·१६)
करइल्लो ३०७ शुष्कमहीज (दे–२·१७)
करमो २०९ क्षीण (दे–२·६)
करंडो ३३२ शार्दूल, वायस
(दे–करडो २·५५)

कीलं ३१६ स्तोकम् (दे–२·२१)
कीला ३१० नववधू. (दे–२·३३)
कुई ३२३ वलाका
कुकुला ३१० नववधूः (दे–२·३३)
कुच्छिणी ३१२ वृतिविवरम्
(दे–कुच्छिलं २·२४)
कुच्छिमई ११२ गर्भवती (दे–२·४१)
कुट्टमिओ ३१६ महिषः
(दे–कद्दमिओ २·१५)
कुट्टारो ३३१ चर्मकार
(दे–कुट्टाओ २·३७)
कुडओ ११३ लतागृहम् (दे–२·३१)
कुडङ्गो ११३ लतागृहम् (दे–२·३१)
कुडुको १०९ लतागृहम् (दे–२·३१)
कुडुम्विअं ११० सुरतम्
(दे–कुडुच्चिअं २·४१)
कुडुंगो १०९ लतागृहम् (दे–२३१)
कुड्डं ६८ कुतुकम् (दे–२·३३)
कुणिआ ३१२ वृतिविवरम् (दे–२·२४)
कुद्दो २१३ आक्रान्तम् (दे–कुद्द २·३४)
कुम्मणो १०८ म्लान· (दे–२·४०)
कुरुढो ३३२ अनघ·, निपुणः
(दे–कुरुडो २·६३)
कुरुलो ३३२ अनघः, निपुणः
(दे–२·६३)
कुल्लो ३३५ असमर्थः, ग्रीवा, विच्छिन्न-
पुच्छः (दे–२·६१)
कुल्हो ३२५ शृगालः (दे–२·३४)
कुविलो ३११ चोरः
(दे–कुंभिलो २·६९)
कुसुमालो ३११ चोरः (दे–२·१०)
कुहणी ३१५ रथ्या
(दे–कुहिणी २·६२)

कुहिणं ३११ कूर्परम्
(दे–कुहिणी २·६२)
कुंगो १०९ लतागृहम् (दे–२·३१)
कुंडं ३२८ हव्यघमः, अग्निः (दे–२·३३)
कुंडिओ ३२६ ग्रामेशः (दे–२·३७)
कुंतो ३१७ शुकः (दे–२·२१)
कुंभी ३२३ सुवर्णादिकमन्तर्निधाय वहि-
र्वद्धं कर्पटकखण्डम् (दे–कुंटी वस्त्र-
निवद्ध द्रव्यम् २·३४)
कूरं ३०८ भक्तम् (दे–२·४३)
केआ ३१६ केली (दे–केआ रज्जुः२·४४)
केड्डो ३२६ व्यापनम्, फेनः, श्यालः,
दुर्वल.
केंजू ३३२ रज्जु·, असती, कन्दः
(दे–केआ ? २·४४)
कोच्चप्पं ३२२ अलीकहितकरणम्
(दे–२·४८)
कोज्जरिअं २१० पूरितम्
(दे–कोज्झरिअं २·५०)
कोट्टी ३३३ स्खलना, दोहविषमा गौः
(दे–२·६४)
कोडिल्लो ११२ पिशुनः (दे–२·४०)
कोणो ३३५ गर्वितः, निर्दयः
(दे–२·४५)
कोण्णाअं ३०८ म्लानम्
कोत्थरं ३३१ विज्ञानम् (दे–२·१३)
कोत्थुअवत्थं ३१६ नीवी
(दे–कुत्थुहवत्थं २·३८)
कोप्परो ३३६ वर्णसंकरः, जालकम्
कोप्पो ९६ अपराधः (दे–२·४५)
कोलंवं ३१६ पिठरम्
(दे–कोलंवो २·४७)

गज्जिलिओ १०९ स्पृष्टेऽङ्गे हास, पुलक (दे–गजोल्लिअ २·१००)
गञ्जोलो ११२ पीडित (दे–गजिल्लो २·८३)
गणसमो ३१३ गोष्ठ्या रत· (दे–२·८६)
गत्तडी ११३ गायिका (दे–२·८२)
गद्दहो ३१९ कुमुदम् (दे–गद्दह २·४३)
गन्धपिसाओ ३०७ गान्धिक· (दे-२·८७)
गन्धुत्तमा ३३८ सुरा
गमरोट्टं ३१९ शेखरकम्
गमिअं २११ अवधृतम्
गलत्थलिओ २०६ प्रेरित (दे–२·८७)
गल्लं ६८ गण्डम्
गहकल्लोलो ३२२ ग्रहकल्लोलः, राहु
गहणं ३२८ निर्जलस्थानम् (दे–२·८२)
गहणी ३१४ वन्दी (दे–२·८४)
गहरो ६९ गृध्र· (दे–२·८४)
गहिआ ९४ काम्यमाना (दे–२·८५)
गहिल्लो ६६ ग्रहिलः
गहेरो ३१४ वन्दी (दे–गहरी गृध्नः २·८४)
गंजं ३३० गण्डः (दे–गजो गल्लः २·८१)
गामरेडो १११ योऽन्तर्भुक्त्वा ग्राम भुङ्क्ते (दे–गामरोडो २·९०)
गामहणं ६६ ग्रामस्थानम् (दे–२·९०)
गावी १०९ गौः
गांडी ३०६ मञ्जरी
गिंडिली ३२४ ऐक्षव दलम्, इक्षुखण्डम् (दे–गडीरी २·८२)
गुडिओ २१० सनद्धः
गुज्जणिअं २०६ स घ टि त म् (दे–गुजेल्लिअ २·९२)
गुत्थिअं २०८ उन्मूलितम्
गुप्पी ३३० इच्छा (दे–गुम्मी २·१०)
गुमिलो ११० मूढ·, २१५ मूढः स्खलितः आपूर्णश्च (दे–गुमिल २·१०२)
गुम्मइओ २१० आपूरितः, स्खलितः, आमूलात्सवलितः, मूढ, विघटितः (दे–२·१०३)
गुम्मिओ २१४ मूलोत्सन्नः
गुलिअं २०८ मथितम्
गेड्डा ३२६ यवः (दे–गेड्ड २·१०४)
गोच्चअं ३२९ प्रतोद (दे–गोच्चओ २·९७)
गोजा ३०७ कलशी (दे–गोआ २·८९)
गोट्ठं ३०७ स्तनयोरुपरि रचितो वासोग्रन्थिः (दे–गोंठुअं २·९३), ३०९ पङ्कः, कर्दमः (दे–गेड्ड २·१०४)
गोणिक्को ६६ गोनीकः, गवामयनम्, गवां समूह (दे–गोणिको २·९७)
गोणो ६५ गौः (दे–२·१०४)
गोत्तण्हाणं ३२६ पि त्रो र्ज ला ञ्ज लिः (दे–२·९३)
गोप्पी ३०६ वाला
गोरप्पडिआ ३१९ गोधा (दे–गोरफिडी २·९८)
गोरिहिअं २०७ त्रस्त·
गोरो ३३७ ग्रीवा, अक्षि, सीता (दे–गोरा २·१०४)
गोला ६५ गोदा, ३३२ गौ, नदी (दे–२·१०४)

गोविओ ३२६ अल्पजल्पन (दे–२·९७)
गोसण्णो ९८ मूर्खः (दे–२·९७)
गोसो ६६ गोसर्ग, प्रत्यूष (दे–२·९६)
गोहो ३२७ ग्राम्यजनाग्रणी. (दे–२·८९)
गोंडी ३०६ मञ्जरी (दे–गोंठी २·९५)
गोंजलं ३३० ग्रैवेयम
गोंजी ३०६ मञ्जरी (दे–२·९५)

घ

घग्घत्थणं ३१० खेदः
(दे–घुरघुरुच्छणय २·११०)
घग्घरं ३२५ जघने वस्त्रविशेष.
(दे–२·१०७)
घडिअघडा ११० गोष्ठी (दे–२·१०५)
घडी ११० गोष्ठी (दे–२·१०५)
घणंवाहिओ ३२५ इन्द्र·
(दे–घणवाही २·१०७)
घरअन्दं ९७ दर्पण·, मुकुरम्
(दे–२·१०७)
घायणो ६७ गायनः (दे–२·१०८)
घुग्घुरुडो ३१४ राशिः
(दे–घुघुरडो २·१०९)
घुग्घुस्सिअं २०९ अशङ्क भणितम्
(दे–२·१०९)
घुत्तिअं २०९ अन्विष्टम्
(दे–घुत्तिअं २·१०९)
घुम्मिणिअं २०९ अन्विष्टम्
(दे–२·१०९)
घुम्मिमं ६६ घूर्णनम्
घोलिअं ३३४ [illegible], शिलातलम्
(दे–२·११२)

च

चउक्कं ६९ चतुष्पथ (दे–३·२)
चक्कग्गहो ३२० मकर·
(दे–चक्कग्गहो ६·२३)
चक्कडिअं २१० प्रीणितम्
(दे–चक्खडिअ ३·६)
चक्कलं ११३ परिवर्तुलम् (दे–३·२०)
चक्खिअं २१५ आस्वादितम्
चच्चा ९९ चर्चा, तलाहतिः (दे–३·१९)
चच्चिक्को ९८ स्थासक., चर्चिकः
(हेव्या २·१७४)
चडआणा ३१३ कुन्तलाः
(दे–चडो ३·१)
चडिआसो ३१४ आटोपः
(दे–चडिआरो ३·५)
चण्टिअं २०९ छन्नम्
चण्डिक्को १०८ कोपः (दे–३·२)
चण्डिज्जो १०८ पिशुनः, कोपः
(दे–३·२०)
चदुरूढो ३०८ ग्रा त वा ह नः
(दे–चउरचिंधो ३·७)
चन्दोज्जं ९७ कुमुदम् (दे–३·४)
चप्पलओ १०८ मिथ्याबहुभाषी
(दे–३·२०)
चप्फलं ३२५ मिथ्यावच (दे–३·२०)
चवेडी ९८ करसंपुटाघातः (दे–३·३)
चलणाओहो ४० चरणायुधः, कुक्कुटः
(दे–३·७)
चंचरिओ ४१ चञ्चरीकः, भ्रमरः
(दे–३·६)
चंचुप्परं ३१३ मिथ्या
(दे–चच्चुप्परं ३·४)

चंदवडाआ ३१० अर्धप्रावृतदेहा (दे–३·७)
चारवाओ ३२४ ग्रीष्मवात.(दे–३·१)
चारो ३३७ इच्छा, वन्धनम् (दे–२·२१)
चिक्कं ४० स्तोकम (दे–२·२१)
चिक्खअणो १११ असहनः
चिक्खिलं ३०९ कर्दम (दे–चिक्खल्लो ३ ११)
चित्तओ ३१३ व्याघ्र
चित्तलं १०९ रम्यम (दे–३·४)
चित्तविओ २०८ परितोषित.
चिप्पंडी ३३७ व्रतम्, उत्सवविशेष·
चिमिणं २०९ रोमाञ्चितम् (दे–चिमिणो ३ ११)
चिरओ ३२८ कुल्या, अल्पा कृत्रिमा सरित् (दे–चिरिचिरा-चिरिचिरा ३ १३)
चिरिआ ३२६ कुटी (दे–चिरया ३·११)
चिरिक्का ३२७ चार्मण वारिभाण्डम् (दे–३·२१)
चिरिचिरिआ ९५ चिरिचिरीति ध्वनिर्यस्या (दे–३ १३)
चिलिचिडिआ ९५ चिलिचिलीतिध्वनिर्यस्या (दे–३·१३)
चिल्लो ३११ वालः (दे–३·१०)
चुक्को ३१३ मुष्टिः (दे–३ १४)
चुच्चुलिअं ३१९ चुलक्कम् (दे–चुचुलि ३·२३)
चुट्टी ३३१ शिखा (दे–चोट्टी ३·१)
चुडुली ३२३ उल्का (दे–३·१५)
चुप्पो ३२३ मेदुरः (दे–चुप्पो सस्नेहः ३·१५)
चुल्लो ३११ वाल (दे–३·२२)
चुल्लोडओ ३२० ज्येष्ट (दे–३·१७)
चुंचुणिआ ३३५ मुष्टिद्यूतम्, यूका, समर्थ (दे–३·२३)
चुंचुमालिओ ३१७ अलस. (दे–चुचुमाली ३·१८)
चुंचुलिआरो ३२० चुलक्कम् (दे–चुचुलिपूरो ३·१८)
चुंढिणी ३३१ कुमारी
चेडो ३११ वालः (दे–३·१०)
चेंडा ३३३ शिखा, नवमालिका (दे–३·३९)

छ

छट्टा ९७ छटा
छट्टो ३०७ मर्म (दे–वट्टा २ ७·३१)
छवडी ३१६ चर्म (दे–३·२५)
छाआ ३३७ भ्रमरी (दे–छाया ३·३४)
छाइल्लो १०९ रूपवान्, ३२० वैदग्ध्यवान् (दे–३·३५)
छाहो ३१९ गगनम (दे–छाही ३ २६)
छिक्कं २११ स्पृष्टम्, २१२ क्षुतम् (दे–३·३६)
छिच्छअणो ३२४ असोढा (दे–छिक्कोअणो ३·२९)
छिच्छई १०८ असती
छिच्छओ ९५ अक्षिक्षत नयनप्रीत्यनर्हत्वात् (दे–३ १७४)
छिच्छि ९६ धिक् धिक्
छिच्छिणरमणं ३०९ चक्षुःस्थगनक्रीडा (दे–छिछटरमणं ३·३०)
छिण्णालो ९५ सदाचारच्छिन्ना लात्यादत्त इति

छिण्णो ९५ छिन्नः स्मरशरच्छिन्नत्वात् (दे-३·२७)
छिल्लं ६९ छिद्रम् (दे-३५)
छिविअं ३१८ इक्षुशकलम् (दे-३·२७)
छिविओ ३०९ चयः, समूहः (दे-छिवओ ३·३६)
छिहंडहिल्लो ३१६ दधि (दे-सिहंडहिल्लो बालो, दधिसरः, मयूरः ८·५४)
छिंछोली ३१५ तनुस्रोतः, स्वल्पजलप्रवहणम् (दे-३·२७)
छुप्पलयं ३१९ शेखरकम् (दे-चुप्पलोचुंभलो शेखरः ३·१६)
छुहइद्धिआ ३३७ द्वेष्या, अस्पृश्या (दे-छोब्भाइत्ती ? ३·३९)
छूहिअं २१३ पार्श्वपरावृत्तम् (दे-३.३०)
छेओ ३२० विदग्धः
छेणो ६७ स्तेनः
छेत्तसोवणी ३३१ क्षेत्रजागरः (दे-छेत्तसोवणयं ३·३२)
छेलिआ ३२५ अल्पपुष्पा स्रक् (दे-छेली ३·३१)
छोहो ३०९ समूहः (दे-३·३९)

ज

जच्चंदणं ३३७ अगुरुः, कुङ्कुमम् (दे-३·५२)
जच्छन्दो ६८ स्वच्छन्दः (दे-३·४३)
जणउत्तो ९६ ग्रामप्रधाननरः (दे-३·५२)
जणणहरो ९६ यज्ञहरः, राक्षसः (दे-३·४३)
जमणं ३१५ बालशिखा (दे-जवणं ३·४१)
जम्बालं ६८ शैवालम् (दे-३·४२)
जयणं ३३८ भयसहननम्
जरण्डो १०९ वृद्धः (दे-३·४०)
जवणं ३३४ हयः, श शि व द ना (दे-जवण हलशिखा ? ३·४१)
जवो ३२५ पुमान्
जहणारोहो ९७ ऊरुः (दे-३·४४)
जहणूसुअं ९८ जघनांशुकम् (दे-३·४५)
जंघामओ ११२ दूतः (दे-३·४२)
जंघालुओ ११२ दूतः (दे-३·४२)
जंपेक्खिरमग्गिरओ ११० यद् दृष्टं तद्याचते (दे-३·४४)
जंभणंभणो ११३ स्वैरभाषण. (दे-जंभणवो ३·४४)
जंभलो ३२० मूर्खः (दे-३·४१)
जाई ३१७ मदिरा, सुरा (दे-३·४५)
जिग्घिअं २०७ आघ्रातम् (दे-३·४६)
जीविअमई ३२४ कामुकाकर्षिणी मृगी (दे-जीवयमई ३·४६)
जुअणो ११२ युवा
जुण्णो ३२० वैदग्ध्यवान् (दे-३·४७)
जूसिअं २०८ क्षिप्तम्
जोअणा ९९ तारका (दे-३·५०)
जोइओ ९९ ज्योतिरिङ्गणः, खद्योतः (दे-३·५०), ३१६ व्याधः (दे-जोडिओ ३·४९)
जोइक्खो ९६ ज्योतिष्कः (दे-३·४९)
जोइसो ९९ तारका (दे-३·५०)
जोई ९८ विद्युत्, ज्योतिः (दे-३·४९)

जोझो ९५ चन्द्र. (दे–३·४०)
जोडो ९९ तारका (दे–३·४३)
जोव्वणजोअं ३१२ जरा
(दे–जोव्वणवेअ ३·५१)
जोव्वणणी ३१२ जरा
(दे–जोव्वणोवयं ? ३·५१)
जोव्वणिरं ३१२ जरा
(दे–जोव्वणणीरं ३·५१)

झ

झडी ३१० गुल्म (दे–झडी निरन्तर-वृष्टि. ३·५३)
झण्टिअं २१० प्रहृतम् (दे–३·५५)
झत्थो २१२ गत (दे–झत्थं ३·६१)
झसिअं २०८ पर्यस्तम् (दे–३·६२)
झरओ ३३० सुवर्णकार (दे–३·५४)
झरंको ३२३ तृणमनुष्य· (दे–३·५५)
झल्लरी ३११ गुल्मः
झसुरं ३३० ताम्बूलम्, अर्थं
(दे–३·६१)
झसो ३३४ गम्भीर, तटस्थ, दीर्घ., अवग (दे–३·६०)
झंटिलिआ ३११ चङ्क्रमणम्
(दे–झटलिआ ३·५५)
झंडली ३२३ असती (दे–३·५४)
झंडुली ३२३ असती (दे–३ ६१)
झाडं ३०६ लतादिगहनम् (दे–३·५७)
झुत्ति ३१० स्रोतः (दे–३·३८)
झुत्ती ३२८ रजस्वला (दे–३·५८)

ट

टंको ३३५ खड्ग., छिन्न, जघापात., तटम्, खनित्रम् (दे–४·४)
टोंबरो ४० तुम्बुरः (दे–४·३)

ठ

ठाणिज्जं ११२ गौरवम् (दे–४·५)
ठाणो ३१३ सहकार. (दे–४·५)
ठेणो ३३५ स्थासक, चर, चोरः

ड

डक्खरो ३३१ युवा, तरुण.
(दे–पडिक्खरो क्रूरः ? ६·२५)
डड्ढो २०७ ग्रस्तः
डव्वो ३३० वामकर (दे–४·६)
डसरी ३३६ उष्णजलम्, स्थाली
(दे–डहरी ? ४·७)
डहरो ३११ बाल (दे–४·८)
डंको ३१३ काक (दे–टंको ४·१३)
डंडरं ३२२ ईर्ष्याकलहः
(दे–डंडरो ४·१६)
डंडरिओ ३०९ कर्दम.
(दे–टंढरिओ ४·१५)
डंडसिओ ३१९ ग्रामतरु.
(दे–डंडसिओ ४·१५)
डंडा ३०९ कर्दम (दे–डंढो ४·१६)
डंभिओ ६८ दाम्भिक (दे–४·८)
डाली ३१३ शाखा (दे–४·९)
डिढओ २०८ जलान्त. पतित
(दे–डिढयं ४·१५)
डिवओ ३३० वामकरः
डिंखा ३३७ आतङ्क, त्रास.
डुल्लरयं ३०७ कपर्दानां भूषा, कपर्दि-काभि· कृतमाभरणम् (दे–डल्लरयं १·११०)

णिरासो ६७ नृशंस
(दे–णिराहो ४·३७)
णिरिक्को ३११ चोर (दे–णिरक्को ४·४९)
णिरित्तो २१४ नत (दे–णिरिंको ४·३०)
णिरुत्तं २१५ निश्चितम् (दे–४·३०)
णिवच्छणं ३१० अवतारणम्
(दे–४ ४०)
णिवाओ ३२३ प्रस्वेद (दे–४·३४)
णिव्वूढो २०७ उद्धत (दे–४·३३)
णिलापा ३३१ पतद्ग्रह, पात्रम्
(दे–णिलक्को ४·३१)
णिल्लंको ३३१ पतद्ग्रह, पात्रम्
(दे–४·३१)
णिविड्डो २०७ सुप्तोत्थितः
(दे–णिविद्धो ४·४८)
णिव्वहणं ६६ उद्वहनम्, विवाह·
(दे–४·३९)
णिव्विट्ठं ३३५ रत्यारभट, समुचित
(दे–४ ३४)
णिसुद्धो २०७ निपातित· (दे–४·३६)
णिस्सीमिओ २१४ निर्वासित
णिहलं ३१८ कूलम्
(दे–णिहण कुलम् ? ४·२७)
णिहसो ३१८ वल्मीकम् (दे–४·२५)
णिहुअं ९७ निधुवनम्, सुरतम्
(दे–४·५०)
णिहुणं ३२० व्यापारः (दे–४·२६)
णिंदणिआ ३२५ कुतृणलुञ्चनम्
(दे–णिंदिणी ४·३५)
णीसक्को ९७ वृष (नि शङ्क)
णीसारो ३२३ मण्डप· (दे–४·४१)
णेलच्छिआ ३१२ कूपतुला
(दे–णेलिच्छी ४·४४)
णेलच्छो ३३५ पण्ढ, पण्डित·
(दे–४·४४)
णेवच्छणं ३१० अवतारणम्
(दे–४·४०)
णेव्वं ३२९ तीव्रम् (दे–णिव्व ककुदं व्याज ४·४८)
णेसरो ३२७ सूर्य (दे–४·४४)

त

तग्गं ३२८ सूत्रम् (दे–५·१)
तडहडिओ २०६ अनवस्थित
(दे–तडफडिअ ५·९)
तड्डो ३३६ पिशाच, शलभ (दे–५·३८)
तणसोल्लं ४० तृणशक्रम्, मल्लिका
(दे–५·६)
तणेसी ६९ तृणराशि (दे–५·३)
तण्णाअं १११ आर्द्रम्
(दे–तण्णायं ५·२)
तत्तिल्लो ११२ तच्छील (दे–५·३)
तत्ती १११ तत्परता (दे–५·२०)
तत्तुडिल्लं ३३१ सुरतम् (दे–५·६)
तमणी ३३३ लता, व्यधिकरणम्
(दे–तमणी भुज· ५·२०)
तम्बकिमी ९९ इन्द्रगोप (दे–५·६)
तम्बकुसुमं ९५ कुरवक कुरण्टक च
(दे–५·९)
तरिंडी ३१० अनुष्णो वायु·
(दे–तिरिड्डी उष्णवात ५·१२)
तलपत्तं ३२४ योनि, वराङ्गम्
(दे–तलवत्ती ५·२१)
तलप्फलं ३१० शालि
(दे–तलप्फलो ५·७)

थोक्को ६५ स्तोकः (दे–५·२९)
थोवो ६५ स्तोकः (दे–५·२९)
थोहं ३३० बलम् (दे–५·३०)

द

दअरो ३३५ पिशाच , ईर्ष्या
दअं ३३४ उदकम्, शोकः
(दे–दयं ५·३३)
दड्ढाली ११३ दववर्त्म, दवाग्निमार्ग·
दमदंडो ३२२ भ्रमर
दरमत्ता ३२७ बलात्कारः (दे–५·३७)
दरवल्लहो ९९ कान्तः (दे–५·३७)
दरंदरो ३१४ उल्लास· (दे–५·३७)
दलिअं ३३७ दारु, अङ्गुलिः,
कूणिताक्ष· (दे–५·५२)
दंडवणं ३२१ आज्यम्
दावो ३३३ दास , गर्दभ
(दे–दाओ प्रतिभू ? ५·३८)
दिरिआ ३२४ कामुकाकर्षिणी मृगी
दुक्खित्तो ३०७ कम्प
दुग्गं ६९ दु खम् (दे–५·५३)
दुग्गुच्छं २११ भ्रमितम्
दुग्घोट्टो १०७ द्विप (दे–५·४४)
दुट्ठहणो ३११ चोर
दुद्दोलणा ११४ दुग्धापि या दुह्यते गौः
(दे–दुद्धोलणी ५·४६)
दुप्परिअल्लं ३०७ अशक्यम्
(दे–५·५५)
दुम्भो ३२२ भ्रमर (दे–धग्गो ? ५·५७)
दुम्मइणी १११ कलहपरा (दे–५·४७)
दुहअं २१४ रणलब्धम्
(दे–दुहओ ५·४५)
दुदुमिअं २०८ रसितम् (दे–५·४५)
दूणावेढं ३३६ अशक्यम् , तडाग·
(दे–५·५६)
दूणो १०७ द्विप· (दे–५·४४)
दूसलं ३२५ उद्वेगः (दे–५४३)
दूसलो ६८ दुर्भगः (दे–५·४३)
देवरिअं ३१२ सुतजन्मनि तूर्यम्
(दे–थेवरिअ ५·२९)
दोग्गं ६६ युग्मम् (दे–५·४९)
दोग्घोट्टो १०७ द्विपः (दे–५·४४)
दोडि ३१४ सायंभोजनम्
दोवेलि ३१४ सायभोजनम् (दे–५·५०)
दोणणिजन्तो ९५ चन्द्रः (दे–५·५१)
दोसारअणो ९५ चन्द्र·
दोसिणी ६७ ज्योत्स्ना (दे–५·१०)
दोसो ९९ कोप (दे–५·५६)
दोहणी ३०९ कर्दम (दे–५·४८)
दोहासलं ३२७ कटि (दे–५·५०)

ध

धणिआ ६६ धन्या, प्रियतमा
(दे–५·५८)
धणी ३११ पर्याप्ति , गुप्ति (दे–५·६२)
धमो ३२५ विलास
धम्मअं ३२४ रक्तबलि , पुरुषोपहार
(दे–५·६३)
धसलं ३२७ पृथु (दे–५·२५)
धारा ३२६ रणमुखम् (दे–५·५९)
धारावासो १०० दर्दुर (दे–५·६३)
धिरत्थु ६६ धिगस्तु
धुअराओ १०० भ्रमर·
(दे–धुअगाओ ५·५७)

पडिक्खरो ९५ प्रतिकूल (दे–६·१८)
पडिच्छिरो ३१७ सदृश (दे–पडिच्छिरो ६ २०)
पडिणिअंसणं ३१२ निशि प्रावरणम् (दे–६·३६)
पडिपल्लिलो ३०७ विहितपूज (दे–पडिएल्लिओ ? ६ ३२)
पडिरिग्गअं २१० भग्नम् (दे–पडिरजिअ ६·८२)
पडिवेसो ३१२ विक्षेप (दे–६ २१)
पडिसाओ ९४ घर्घरकण्ठ (दे–६·१७)
पडिसारिअं २११ स्मृतम् (दे–६·३३)
पडिसिद्धी ६८ प्रतिस्पर्धा (दे–६ ७७)
पडिसोत्तो ९५ प्रतिकूल (दे–६·१८)
पडिहत्थो २१३ आपूर्णम् (दे–६ १९), ३२८ प्रतिक्रिया (दे–६·१९, ६·२८ वचनमिति सातवाहन)
पडीरो ३२९ चोरसहति (दे–६ ८)
पडुज्जुइणी ३१२ तरुणी (दे–पडुजुवई ६ ३१)
पडोहरं ३१६ पश्चिमाङ्गणम् (दे–६·२२)
पड्डलो ३१८ अधन (दे–पच्चलो असहन ? ६·६९)
पड्डो ३२० वामकर
पणओ ३०९ कर्दम (दे–६·७)
पण्डरङ्गो ९९ महेश्वर (दे–६·२३)
पण्णवण्णा ६६ पञ्चपञ्चाशत् (दे–६·२७)
पत्तणं ३३४ वाणफलम्, शरपुखम् (दे–६·६४)
पत्तणणी ३१५ रथ्या
पत्तलं ३०८ तीक्ष्णम् (दे–६·१४)
पत्थणं ३१९ स्थूलवस्त्रम्
पत्थरं ९८ पादताडनम् (दे–पत्थरा ६·८), ३१८ ज्या, मौर्वी (दे–पत्थरं ऋजु ६·१०)
पत्थरी ३३५ शयनम, संहतिः (दे–पत्थारी ६·६९)
पत्थेवाअं ६६ पाथेयम्
पप्फाडो ३३० अग्निविशेष (दे–६·९)
पब्भारो ३३६ संघातः, गिरिगुहा (दे–६·६६)
पम्हलो ९९ केसरः (दे–६ १३)
पम्हुट्ठो २०८ प्रमुषित, प्रमृष्ट
पम्हुरं ३२० अपमृत्यु· (दे–६ ३)
परट्ठो २१५ भीत., पतित, पीडितः
परभत्तो ९८ भीरु, निष्पीड (दे–परिब्भतो ६·७२)
परिअट्ठलिअं २१० परिच्छिन्नम् (दे–६·३६)
परिअडी ३२० मूर्ख (दे–६·७३)
परिअट्टिअं २१० प्रकटितम्
परिअम्मिअं २१२ अलङ्कृतम्
परिअंभओ ३२७ कर्मकृत्
परिआली ३२९ भोजनभाण्डम् (दे–परिअली ६·१२)
परिक्खाइअं २१२ परिक्षीणम्
परिच्चूडं २०८ उत्क्षिप्तम्
परिहाइअं २०६ परिक्षीणम् (दे–परिहाओ ६·२५)
परिहालो ३०७ जलनिर्गम· (दे–६·२९)
परेओ ९८ परेत, पिशाच· (दे–६·१२)
पलं ३२३ प्रस्वेद (दे–६·१)

पलसू ३२६ सेवा (दे–६·३)
पलहिअओ १०८ मूर्ख
पलट्टजीहो ९७ पर्यस्तजिह्वो गुह्यहरः (दे–६·३५)
पलवाअं ३२७ क्षेत्रम् (दे–६·२६)
पलविअं ९७ लाक्षारक्तम् (दे–६·१९)
पल्लोट्टं २०८ पर्यस्तम् (दे–६·३५)
पल्हत्थं २०८ पर्यस्तम्
पविरंजिओ २१२ स्निग्ध (दे–६·७४)
पव्वाळो ३३६ काण्डम् , नखम् , शिशुमृग (दे–६·६९)
पव्वंचलक्को ३१९ अशक्त· (दे–पच्चवलोक्को आसक्त. ६·३४)
पसवडक्कं ३१८ अवलोक (दे–६·३०)
पसंडी ३१७ कनकम् (दे–६·१०)
पसाइआ ३२५ शबरमूर्धनि पत्रपुटी (दे–पसाइआ ६·२)
पसुलो ३३६ काकोल·, जार.
पहट्टं २०६ अविरतदृष्टम् (दे–पहट्टो दृप्त ६·९)
पहट्टो ९६ प्रधृष्ट , गर्वी (दे–६·९)
पहणी ३१६ संमुखागतिनिरोध. (दे–६·५)
पहम्मो ३२९ देवखातम् (दे–पहम्मं ६·११)
पहेणयं ३३७ उत्सव , भोज्यम् (दे–६·७३)
पहोइअं २०७ पर्याप्तम्–(दे–६·२६)
पंगुरणं ६७ प्रावरणम् (दे–६·४३)
पंडारो ३१८ गोप· (दे–पेंडारो ६·५८)
पाउरणं ६७ प्रावरणम्; ९८ कवचः (दे–पाउरणी ६·४३)

पाओ ९६ फणी, सर्पः (दे–६·३८)
पाडलं ३२९ अब्जम् ३३८ कमलम् ; (दे–पाडलो ६·७६)
पाडलो ३३५ हसः, वृष. (दे–६·८६)
पाडहुओ १०९ प्रतिभूः (दे–पाडुहुओ ६·४२)
पाडिअज्झो ३२७ वधूं पतिगृहात्पितृगृह नेता (दे–६·४३)
पाडिग्गहो ३२७ विश्रामः (दे–पाडिअग्गो ६ ४४)
पाडुंकी ३२४ व्रणिशिबिका (दे–६·३९)
पाढा ३३८ शोभा
पाणट्ठी ३१५ रथ्या (दे–पाणद्धी ६·३९)
पाणाअओ ३०७ श्वपच. (दे–६·३८)
पाणाओ ३१८ पा णि द्व या घा त· (दे–पाणाली ६·४०)
पाणो ३२६ चाण्डाल· (दे–६·३८)
पाडुग्गो ३०८ सभ्यः (दे–पाउग्गिओ ६·४२)
पारद्धं २११ अभिपीडितम् (दे–६·७७)
पारमरो ३२३ रक्ष (दे–पारपरो ६·४४)
पारावरो ३२४ वातायनम् (दे–६·४३)
पासणिओ १०९ साक्षी (दे–६·४१)
पासण्णो ३३६ वेश्मद्वारम् , तिरश्चीनम् (दे–पासल्ल ६·७६)
पासाणिओ १०९ साक्षी (दे–६·४१)
पासावओ ९६ गवाक्ष· (दे–६·४३)
पासो ९६ अक्षि (दे–६·७५)
पाहिआवडा ३१२ ललना
पिउच्छा ९९ सखी; ११४ पितृष्वसा (दे–६·४९)
पिउस्सिआ ११४ पितृष्वसा

पिच्छलं ३०७ लज्जा
(दे-पिच्छिली ६·७४)
पिडिल्लिको ३१२ क्रूर
पिणाओ ३२० बलात्कार (दे-६·४९)
पिण्डइअं ३१४ प्रशान्तम् (दे-६·५४)
पिप्पिडिअं ११० यत्किंचित्पठितम्
(दे-६·५०)
पिव्वं १०८ जलम् (दे-६·४६)
पिल्लरी ३३१ घर्म (दे-६·७९)
पिहुणं ३१९ पुच्छम् (दे-पेहुण ६·५६)
पिंजरो ३३५ हस , वृष
पिंजलं ३१४ प्रमाणम्
पिंजुरुओ ३१८ भेरुण्ड (पक्षी)
(दे-पिजरुडो ६·५०)
पिंडरखो ३१४ तैलादीना विक्रेता वणिक्
(दे-पेडइओ कणादिविक्रेता
६·५९)
पीडरई ३१२ चौर्येण वधू (दे-६·५१)
पुअई ३२६ चाण्डाल
पुअंडो ३३१ तरुण (दे-६·५३)
पुआई ४० पिशाच उन्मत्तश्च
(दे-६·४०); ३३१ तरुण
(दे-६·८०)
पुआइणिआ ४१ पिशाचिनी, उन्मत्ता,
दु शीला (दे-६·५४)
पुइओ ३२६ चाण्डाल
पुडइणी ३३८ नलिनी
पुण्णाली १०८ असती (दे-६·५३)
पुरिल्लदेवा ९८ दैत्या (दे-६·५५)
पुप्फी ११४ पितृष्वसा (दे-पुप्फा ६·५२)
पुली ३१३ व्याघ्र (दे-६·७९)
पुंडरिआ ३१२ उ त्क लि का
(दे-पुरुपुरिआ ६·५५)

पुंसुलं ३०९ विसवादः
पूणो ३२३ गर्वित.
पेआलं ३१३ प्रमाणम् (दे-६·५७)
पेक्किअं २०९ वृपरटितम्
पेज्जलिअं २०६ सघटितम्
(दे-पेज्जल प्रमाणम् ६·५७)
पेट्टं ३२२ उदरम् (दे-६·६०)
पेण्डइअं २११ पिण्डितम्
(दे-पेंड ६·८१)
पेलवं ३२९ मार्दवम्
पेसणआरी ९५ दूती (दे-६·५९)
पेंडओ ३३१ तरुण (दे-६·५३)
पेंडलो ३१८ रस (दे-६·५८)
पोअग्गो ३१२ निर्भय· (दे-पोअडो
६·३१)
पोइओ ३२७ ज्योतिरिङ्गण., खद्योत
(दे-पोइओ कान्दविक , खद्योत
इत्यन्ये ६·६३)
पोट्टलिकं ३२३ सुवर्णादिकमन्तर्निधाय
वहिर्वद्ध कर्पटकखण्डम्
पोरत्थो ९९ मत्सरी (दे-६·६२)
पोरवग्गो ३२७ विश्राम
(दे-पारुअग्गो ६·४४)
पोलिओ ३२६ सौनिक (दे-६·६२)

फ

फलसं ३२० कार्पास (दे-फलही ६·८२)
फंसुलो २१५ मुक्त (दे-फसुलो ६·८२)
फुड्डं २०८ स्पष्टम्
फुलंधओ १०७ भ्रमर (दे-फुल्लधुओ
६·८५)
फेणवडो ३१६ वरुण. (दे-फेणवंघो
६·८५)

व

वइल्लो ६७ बलीवर्दः (दे–६·९१)
वक्करो ३१३ परिहासः (दे–वक्करं ६·८९)
वन्दिणो ११२ वन्दी
वन्धोल्लो ११२ मेलकः (दे–६·८९)
वव्वरी ३३१ धम्मिल्लरचना (दे–६·९०)
वम्हहरं ९६ कमलम् (दे–६·९१)
वम्हाणी ३१९ गोधा (दे–बम्हणी ६·९०)
वम्ही ६८ वाणी
वलवट्टी ३३४ व्यायामसहा, सखी (दे–६·९१)
वलामोडी ११३ बलात्कारः (दे–६·९२)
वव्वाडो ३०८ दक्षिणो हस्तः (दे–६·८९)
वहलं ३०९ कर्दमः (दे–६·८९)
वहुजाणो ९८ चोरो धूर्तश्च (दे–वहुणो ६·९७)
वहुधारिणी ३१० नववधूः (दे–वहुधारिणी ७·५०)
वहुरा ३१७ शृगाली (दे–वहुरावा ६·९१)
वहुराणो ३०८ असिधारा (दे–वहुराणा ६·९१)
वंकडो ३२५ अजः, छागः
वंहलो ११२ अपस्मारः
वाउल्ली ११३ पुत्रिका, कुमारीक्रीडोचिता सालभञ्जिका (दे–६·९२)
विम्योवणअं ३३५ क्षोभ , उपधानम्, विकारः (दे–६·९८)
वुक्कणो ३१२ काक (दे–६·९४)
वुद्दिरो ११० महिष
वुलुवुलो ६६ बुद्बुदः (दे–बुलुंवुला ६·९५)
वोडो ३३३ धार्मिकः, यती (दे–६·९६)
वोड्डरं ३०८ श्मश्रु (दे–६·९५)
वोल्लो ३१८ करुकल (दे–वोलो ६·९०)
वोंदी ३३३ रूपम्, शरीरम्, वचनम् (दे–६·९६)

भ

भग्गलअं ३१६ अप्रियम् (दे–भंभलं ६·११०)
भच्चो ११४ भगिनीसुतः
भट्टिओ ९८ विष्णुः (दे–६·१०)
भद्दसिरी ३०६ चन्दनम् (दे–६·१०२)
भल्लुंकी ३१७ क्रोष्ट्री, शृगाली (दे–६·१०१)
भसआ ३१७ शृगाली (दे–भसुआ ६·१०१)
भसत्तो ३३७ वह्निः, दीप्तः
भंगोठणं ३२१ व्रणितम्
भंडो ३२५ सुतासुतो दौहित्रः (दे–६·१०९)
भंहलओ ३२० मूर्खः (दे–भंभलो (६·११०)
भाअलो ३२४ जात्यतुरगः (दे–६·१०४)
भाइरो ११३ भीरुः (दे–६·१०७)
भाउज्जा १०८ भातृवधूः (दे–६·१०३)
भाउलं ३१६ आषाढे कात्यायन्या उत्सवविशेषः (दे–भाउअं ६·१०३)

मोरत्तओ ३०७ श्वपच (दे–६·१४०)
मोरड्डं ३२० अपामार्ग (दे–मउरदो ६·११८)
मोरो ३०७ श्वपच (दे–६·१४०)

र

रअणिद्धअं ९७ कुमुदम् (दे–७·४)
रइलक्खं ९८ रतिलक्ष्यम्, जघनम् (दे–७·१३)
रड्डी ३०८ प्रधानम् (दे–७·२)
रल्ला ३२६ प्रियगव (तृणधान्यम्) (दे–७·१)
रसाओ १०८ भ्रमर (दे–रसाऊ ७·२)
रंजणं ३३७ कुण्डम्, घट
रंभडिआ ३१९ गोधा (दे–रप्फडिआ ७·४)
राअल्लो ३२६ प्रियगव (दे–राअला ७·१)
राडी ३२५ रणम् (दे–७·४)
राला ३२६ प्रियगव (दे–७·१)
राहो ३२५ प्रिय, शोभितः, मलिनः, सनाथः, विसस्थुलः (दे–७·१३)
रिग्गो ३२८ प्रवेशः (दे–७·५)
रिञ्छोली ११२ ऋक्षालि, नक्षत्रमाला (दे–७·७)
रिट्ठो ४० अरिष्टो दैत्यः काको वा (दे–७·६)
रिमिणो १०८ रोदनशील (दे–७·७)
रुअरुइआ ११४ उत्कलिका (दे–७·८)
रुमिलं २०८ आभिलषितम्
रूवसिणी ११० रूपवती (दे–७·९)
रेक्किअं २१५ आक्षिप्तम् (दे–रेंकिअं ७·१४)
रेणं ३०९ कर्दम (दे–रेणी ७·९)
रोडी ३३२ इच्छा, मति (दे–७·१५)
रोप्पलो ३२४ वातायनम्
रोरली ३२४ कृष्णश्रावणचतुर्दशी, ३१८ कल्कल (दे–७·१५)
रोलो ३२८ दरिद्र (दे–रोरो रङ्क ७·११)
रोहं ३३२ इच्छा, मति (दे–रोह प्रमाणम् ७·१६)
रोहिआ ३२४ व्रणिशिविका (दे–रोडी ७·१५)

ल

लअणं ३३५ तनु, कोमलः (दे–लयण ७·२७)
लअणा १०८ लता (दे–७·२७)
लअणी १०८ लता (दे–७·२७)
लक्कुडो ६७ लगुड (दे–७·१९)
लक्खिओ २१५ विघटित
लडहा १११ विलासवती (दे–७·१७)
लज्जालुइणी १११ लज्जावती
लम्वा ९६ केशाः (दे–७·२६)
लम्मिक्को ३११ चोर (दे–लपिक्खो ७·१९)
ललं ३२८ स्पृहान्वितम् (दे–७·२६)
लवओ २०८ सुप्त
लसअं ३२८ विटपिक्षीरम् (दे–लसकं तरुक्षीरम् ७·१८)
लसुअं ३२२ तैलम् (दे–७·१८)
लहरी ३३८ तरङ्ग, प्रवाह.

वल्लरो ३३४ मरु, महिप, तरुण, क्षेत्रम्, अरण्यम् (दे–वल्लर ७·८६)
ववडओ ३२८ द्विज
ववहिओ २१२ उन्मत्तः
वसतुंडो ३१३ काक. (दे–वसभुद्धो ७·४९)
वहओ ३२४ मणिकार (दे–वेअडिओ? ७·७७)
वहिओ ६७ मथित
वहुज्जा १०८ कनीयसी श्वश्रू (दे–वहुव्वा? ७·४०)
वहुणिआ ११३ ज्येष्ठभ्रातृवधू. (दे–वहुण्णी ७·४१)
वहुहाडिणी ११४, ३३१ या वध्वा उपरि परिणीयते (दे–७·५०)
वंठो ३३५ नि स्नेह॰, अकृतविवाह, भृत्य. (दे–७ ८३)
वंजरो ६९ मार्जारः
वाअडो १०७ शुकः
वाउत्तो ३२२ विट (दे–७·८८)
वाउल्लो १०८ प्रलपिता (दे–७·५६)
वाडी ६६ वृति. (दे–७·४३)
वाडुंवी ३१७ अश्वालकारः (दे–पाडुच्ची ६·३९)
वाणो ३२६ चाण्डाल (दे–६·३८)
वामरोरो ४० वामल्लरः वल्मीकम्
वामल्लूरो ३३८ वल्मीकम्
वामो २१३ आक्रान्तम (दे–७·४७)
वारिज्जो ११२ विवाह (दे–७·५५)
वालप्पं ३२२ पुच्छम् (दे–७·५७)
वालिओ ३२३ गर्वितः
वावडो ९८ कुटुम्वी व्यापृतः (दे–७·५४)

वासी ३३१ शिखा (दे–पासी ६·३
वासुली ३२९ पक्ति (दे–७·५५)
विआलो ३११ चोर. (दे–७·९०)
विउलं ३१९ क्षीरम्
विउलो २११ आविग्न (दे–विओलो ७·६३)
विक्खिण्णो २१४ अवकीर्णः (दे–विक्खिण्ण ७·८८)
विच्छुओ ३१७ पिशाच॰
विच्छेओ ३२२ विलास॰ (दे–७·९
विज्झड्डो ३०९ समूहः (दे–विच्छड्डो ७·३२)
विडत्तं २११ अर्जितम्
विडप्पं ३२२ राहु॰ (दे–७·६५)
विड्डूरं ६८ विस्तार
विड्डिरिआ ३११ रात्रि. (दे–विड्डिरिल्ली ७·६७)
वित्तई ३२३ गर्वित. (दे–७·९१)
विद्दूणा ३०७ लज्जा (दे–७·६५)
विप्पओ ३३६ चौरी, उन्मत्तः (दे–विप्पयं? ७·४९)
विप्पत्ती ३३० व्रतम्, उत्सवविशेषः
विमइओ २१३ विस्तीर्ण॰ (दे–विमइअं ७·७१)
विरण्णिअं ३२२ आर्द्रम् (दे–विरल्लिअं ७·७१)
विरिच्चिरो १०७ धाराविरेचनशीलः (दे–विरिंचिरो ७·९३)
विरुअं ६५ विरुद्धम् (दे–७·६३)
विसग्गो ६७ व्युत्सर्ग॰
विसारो ९६ सैन्यम् (दे–७·७२)
विसिडो ३३४ विरत, विसंस्थुलः (दे–विसढो? ७·६२)

स

सक्कण्णं ३३२ आर्द्रम्, अल्पम्, चापम्, प्रचुरम्
सखरो ३३० गृध्र·
सग्गओ २१५ मुक्तः (दे–सग्गहो-संगहो ८·४)
सग्गहो १०० मुक्त· (दे–८·४)
सच्छिहो ३१८ सदृशः (दे–सच्छहो ८·९)
सडा ३१० प्रलम्बा केशाः (दे–सढा ८·४६)
सढअं ३१९ कुमुदम् (दे–सढयं ८·३)
सणिओ ३२५ साक्षी (दे–८·४७)
सण्णिअं ३२२ आर्द्रम् (दे–८·५)
सत्ती ३३३ वन्धनम्, वचनम्, इच्छा, शिर स्त्रक् (दे–८·१)
सत्थो २१२ गतः (दे–८·१)
सत्थरो ६८ सस्तर· (दे–८·४)
सद्दालं १०७ नूपुरम् (दे–८·१०)
सप्पत्तिआ ३०६ बाला (दे–सपत्तिआ ८·१८)
सविसं ३१७ मदिरा (दे–सविस ८·४)
समराइअं २११ पिष्टम्
समुद्दणवणीअं ९५ चन्द्रः (दे–८·५०)
समुद्दहरं ९५ अम्बुगृहम् (दे–८·२१)
सरली ३१६ चीरी (दे–८·२)
सराहओ ३०९ सर्प· (दे–८·१२)
सराहो ३३० दर्पोद्धुरः (दे–८·५)
सरिवओ ३१६ हसः (दे–सेरवओ ८·४८)
सरिवाओ ३२१ आसारः (दे–८·१२)
सरिसाहुलो ११० सदृशः (दे–८·९)
सरी ३३७ प्रशस्ताकृतिः, दीर्घ· (दे–८·२)
सरेवाओ २१६ हंस (दे–सेरवओ ८·४८)
सहउत्थिआ ९५ सहोत्थिता दूती (दे–८·९)
संकरो १०० रथ्या (दे–८·६)
संखोडी ३११ व्यतिकर (दे–सघोडी ८·८)
संगा ३१६ वल्का, प्रग्रहः (दे–८·२)
संगोलं ६८ सघात· (दे–८·४)
संघयणं ६७ सहननम्, शरीरमित्यर्थः (दे–८·१४)
संचारी ९५ दूती
संचुल्लो ३१२ पिशुनः (दे–संभुल्लो ८·७)
संडी ३१७ वल्का, प्रग्रह· (दे–८·२)
संपुओ ३१० पिशाचाक्रान्त (दे–सिंपुअं ८·३०)
संफ ३१९ कुमुदम् (दे–८·१)
संफाली ३२९ पक्ति (दे–८·५)
संविल्लाणा ३२२ आभिजात्यम् (दे–सत्तिअणा ८·१६)
संसोसिओ २१५ चूर्णित भीतः आरूढ उद्विग्नश्च
साइआ ६९ सारिका
साउल्लो ११२ अनुराग· (दे–७·५५)
साणिअं २११ शातम् (दे–साणइअं ८·१३)
सामरी ६८ शाल्मलि (दे–सामरा ८·२३)
सामली ६८ शाल्मलि (दे–८·२३)
सारोवही ३०७ लज्जा
साही ३१५ रथ्या (दे–८·६)

सोरी ३२६ सौनिक·
(दे–सउरी शकुनिकः ८·८)
सोल्लं ३०७ मांसम् (दे–८·४४)
सोवणं ३२१ अन्त पुरम् (दे–८·५८)
सोहिल्लं २११ पिष्टम्

ह

हक्कमहक्को ९७ स्वस्थ (दे–८·६५)
हडहडं ११२ अनुरागः (दे–८·७४)
हड्डवं ३१६ कलह (दे–भडण ६·१०१)
हणं ३११ दूरम् (दे–८ ५९)
हत्थरं ३३० साहाय्यम् (दे–हत्थल्ली
८·६१)
हत्थं ३१२ शीघ्रम् (दे–८·३९)
हद्धिणं ३०९ चक्षु स्थगनक्रीडा
(दे–गदोणी २·८३)
हरणं ३२५ वस्त्रम्
हरं ३२८ तृणम्
हलवोलो ३१८ कलकल (दे–८·६४)
हल्लप्फलिअं २१२ त्वरितम्
(दे–८·५९)
हलवोलो ३१८ कलकल (दे–८·६४)
हालो ३०८ शातवाहन (दे–८·६६)
हासिअं २०८ दत्तम्
हिक्का ३१५ रजकी (दे–८·६६)
हिज्जो ६७ ह्यः
हित्तं ३२३ असती

हित्थो २०७ त्रस्त· (दे–८·६७)
हिमोरं ६८ हिमोदरम्
हिल्ला ३१५ सिकताः (दे–हिला-हिल्ल
८·६६)
हिंडोली ३१५ केदारस्य रक्षणयन्त्रम्
(दे–हिंडोलं हिंडोलय ८·६९)
हिंविआ ३३० यत्रैक पदमुत्क्षिप्य शि
क्रीडति (दे–हिंविअ एकपद-
गमनक्रीडा ८·६८)
हीरणा १११ त्रपा (दे–८·६७)
हीसमणं २१४ उन्नतं उत्तम चुम्बितं
(दे–८·६८)
हुड्डमा ३२० पताका (दे–हुड्डमो
८·७०)
हुरुहुण्डिअं २१२ अवनतम्
हुलिअं ४० लघुशीघ्रमित्यर्थः
हुलुविआ ३२८ प्रसवपरा
(दे–हुलुव्वी ८·७१)
हूमो ३२९ लोहकारः (दे–८·७१)
हेआलं ३२८ अहिभोगाहस्तेन
निवारणम् (दे-८·७२)
हेक्किअं २१४ उन्नतम्, उत्तमं चुम्बित
हेरिम्बो ४० हेरम्बः (दे–८·७२)
हेला ३२२ अविच्छिन्नस्वररोदनम्
(दे–हेला वेगः ८·७१)
हेलुअं २१२ क्षुतम् (दे–८·७२)
हेसिअं २०८ रसितम्

षष्ठं परिशिष्टम्

धात्वादेशसूची

(अ) संस्कृत-प्राकृत

[अस्यां सूच्यां प्रथमं स्थूलाक्षरैः संस्कृतधातुरूपम्, ततः कंसयोर्मध्ये भावकर्मणि रूपनिर्देशः सोपसर्गकसंस्कृतधातुनिर्देशो वा, ततः प्राकृतभाषायामुपलभ्यमानाः तस्य आदेशाः, ततः अध्यायाङ्कः, पादाङ्क सूत्राङ्कश्च ॥ (अप.) अपभ्रंशे]

अर्ज्-विढव ३·१·५५

अर्जय्-(भावकर्मणि) विढप्प २·४·८२

अर्पय्-अल्लिव, पणाम, चच्चुप्प २·४·९९

अस्-(नि+अस्) णिम, णुम २·४·१५६; (परि+अस्) पलट्ट, पल्लोट्ट, पल्हत्थ २·४·१५१

आप्-(वि+आप्) ओअग्ग ३·१·७७; (सम्+आप्) समाण ३·१·७७

ईक्ष्-(प्रति+ईक्ष्) विहिर, विरमाल, सामअ ३·१·११५

कथ्-वज्जर, पज्जर, सग्घ, सास, साह, चव, जप्प, पिसुण, वोल्ल, उव्वाल ३·१ ६९; (दुःखं कथ्) णिव्वर ३·१·७०

कमय्-णिहुव २·४·१०२

कम्पय्-विच्छोल २·४·१०६

कस्-(वि+कस्) कोआस, वोसग्ग ३·१·१२५

काशय्-(प्र+काशय्) णुव्व २·४·१०१

कास्-(अव+कास्) वास २·४·१५५

कांक्ष्-आह, अहिलंघ, वच्च, अहिलक्ख, मह, सिह, चिलुम्प, चम्प ३·१·१०७

कृ-कुण ३·१·२०; (काणेक्षितं कृ) णिआर ३·१·२१; (विष्टम्भं कृ) णिट्ठुह ३·१·२२; (श्रमं कृ) वापम्फ ३·१·२३; (अवष्टम्भं कृ) संदाण ३·१·२४; (मन्युनौष्ठमालिन्यं कृ) णिव्वोल ३·१·२५; (चाटु कृ) गुलल ३·१·२६; (लम्बनं कृ, शैथिल्यं कृ) पअल्ल ३·१·२७; (क्षुरविषयं कृ) कम्म ३·१·२८; (निष्पतनं कृ, आच्छोटनं[1] कृ) णिलुञ्छ ३·१·२९; (खुट्शब्दं कृ) खुडुक्क (अप.) ३·४·६४; (घडघडशब्दं कृ) घुडुक्क (अप.) ३·४·६४

कृप्-अवहावे, अवहावय (२·४·१२९)

कृष्-साअड्ढ, अणच्छ, कड्ढ, अच्छ, आअच्छ, आणञ्छ ३·१·१०९; (असिं कृष्) अक्खोड ३·१·११०

क्रन्द्-(आ + क्रन्द्) णिहर ३·१·६५

क्रम्-(आ + क्रम्) ओहाव, उत्थार, छुन्द ३·१·९४; चम्प (अप.) ३·४·६४

क्री-कीण २·४·१२२; (वि + क्री) विक्के २·४·१२३

(आ) प्राकृत–संस्कृत

[अस्यां सूच्यां प्रथमं स्थूलाक्षरै. प्राकृतधात्वादेशनिर्देशः, ततः कंसयोर्म समानार्थकं धातुरूपम्, तत त्रैविक्रमीयशब्दानुशासनस्य अध्याया पादाङ्क सूत्राङ्कश्च।]

अ

अइच्छ–(गम्) ३·१·९७
अई–(गम्) ३·१·९७
अक्कुस–(गम्) ३·१·९७
अक्खोड–(असि कृष्) ३·१·११०
अग्गुम–(पूृ) ३·१·१०६
अग्घ–(राज्) ३·१·५७
अग्घव–(पूृ) ३·१·१०६
अग्घोड–(पूृ) ३·१·१०६
अच्चुक्क–(वि + ज्ञापय्) २·४·१११
अच्छ–(कृष्) ३·१·१०९
अट्ट–(क्वथ्) ३·१·६८
अड्डक्ख–(क्षिप्) ३·१·७९
अणच्छ–(कृष्) ३·१·१०९
अणुवज्ज–(गम्) ३·१·९७
अण्ण–(भुज्) २·४-१२७
अद्धुम–(पूृ) ३·१·१०६
अप्पाह–(सम् + दिश्) ३·१·११२
अब्बुत्त–(प्र + दीप्) ३·१·८५
अब्भिड–(सम् + गम्) ३·१·१००
अब्भुत्त–(उद् + क्षिप्) ३·१·८०
अल्लत्थ–(उद् + क्षिप्) ३·१·८०
अल्लि–(आ + ली) २·४·१२१
अल्लिअ–(उप + सृप्) ३·१·८६
अल्लिव–(अर्पय्) २·४·९९
अवअक्ख–(दृश्) २·४·१५३
अवअच्छ–(ह्लाद्, ह्लादय्) २·४·११९;
 (दृश्) २·४·१५२
अवअज्झ–(दृश्) २·४·१५२
अवआस–(दृश्) २·४·१५२; (श्लि
 ३·१·१२६
अवक्ख–(दृश्) २·४·१५२
अवज्जस–(गम्) ३·१·९७
अवसेह–(गम्) ३·१·९७; (नश्)
 ३·१·१०८
अवह–(रच्) ३·१·४३
अवहर–(नश्) ३·१·१०८; (गम्
 ३·१·९७
अवहावे–(कृप्) २·४·१२९
अवहेड–(मुच्) ३·१·४१
अहिऊल–(दह) ३·१·१२४
अहिपच्चुअ–(आ + गम्) ३·१·८
 (ग्रह) २·४·१५७
अहिरेम–(पूृ) ३·१·१०६
अहिलक्ख–(कांक्ष्) ३·१·१०७
अहिलंघ–(कांक्ष्) ३·१·१०७

आ

आअच्छ–(कृष्) ३·१·१०९
आअज्झ–(वेप्) ३·१·८१
आअड्ड–(वि+आ+पृ) ३·१·१२
आअम्ब–(वेप्) ३·१·८१
आइग्घ–(आ + घ्रा) ३·१·६
आउड्ड–(मस्ज्) ३·१·४५
आढप्प–(आ + रभ्) २·४·८२
आणच्छ–(कृष्) ३·१·१०९

म

र

ल

व

ह

सप्तमं परिशिष्टम्

भरतमुनिनिबद्धं प्राकृतभाषाणां स्वरूपम्

[१७. ७-२५, ५९-६३]

एओआरपराणिअ अंआरपरं च* पाअए णत्थि ।
चसआरमज्झिमाणि अ कचवग्गतवग्गणिहणाइं ॥ ७ ॥

वच्चंति कगतदयवा लोपं, अत्थं च से वहंति सरा ।
खघथधभा उण हत्तं उवेति अत्थं अमुंचंता ॥ ८ ॥

उप्परहुत्तरआरो हेट्ठाहुत्तो* अ पाअए णत्थि ।
मोत्तूण भद्रवोद्रहपद्रह्रदचन्द्रधा*ईसु* ॥ ९ ॥

खघथधभाण हआरो मुहमेहकहावहूपहूएसु ।
कगतदयवाण णिच्चं वीयम्मि ठिओ सरो होइ ॥ १० ॥

छ इति पकारो नित्यं बोद्धव्यः षट्पदादियोगेषु ।
किलशब्दान्त्यो रेफो भवति तथा खु त्ति खलुशब्दः ॥ ११ ॥

ड इति च भवति टकारो भटकटककुटीतटाद्येषु ।
सत्वं च भवति शषयोः सर्वत्र, यथा विसं संका ॥ १२ ॥

अस्पष्टश्च दकारो भवत्यनादौ तकार इतराद्यः ।
व*डवातडागतुल्यो भवति डकारोऽपि च ल*कारः ॥ १३ ॥

[व*धमधुशब्दे च तथा धकारवर्णो हकारतां याति ।
शठपाठपीठिकादिषु ठकार]वर्णोऽपि ढत्वमुपयाति ।
सर्वत्र च प्रयोगे भवति नकारोऽपि च णकारः ॥ १४ ॥

आपानं आवाणं भवति पकारेण वत्वयुक्तेन ।
अयथातथादिकेषु तु थ*कारवर्णो व्रजति धत्वम् ॥ १५ ॥

परुषं फरुसं विद्यात्पकारवर्णोऽपि फत्वमुपयाति ।
यस्तु मृतः सोऽपि मओ, यश्च मृगः सोऽपि हि तथैव ॥ १६ ॥

ओकारत्वं गच्छेदौकारश्चौषधादिषु नियुक्तः ।
प्रचलाचिराचलादिषु भवति चकारोऽपि तु यकारः ॥ १७ ॥

अपरस्परनिष्पन्ना ह्येवं प्राकृतसमाश्रया वर्णाः ।
संयुक्तानां तु पुनर्वक्ष्ये परिवृत्तिसंयोगम् ॥ १८ ॥

The * mark indicates that the text printed in GOS edition has been emended by me

श्वप्सत्सथ्याः छ इति तथा भ्यह्यध्या भवन्ति तु झकाराः।
ष्टः ट्ठः, स्तः त्थः, ष्मो म्हः, क्ष्णो ण्हः*, ष्णो ण्हः, क्षः खकाररूपोऽपि ॥१९॥

आश्चर्यं अच्छरिअं, निश्चयमिच्छन्ति णिच्छयं च त*था।
वत्सं वच्छं च त*था अप्सरसं तद्वदच्छरअं ॥ २० ॥

उत्साहो उच्छाहो पथ्यं पच्छं च विज्ञेयम्।
तुभ्यं तुज्झं मह्यं मज्झं विन्ध्यश्च भवति विंझो त्ति ॥ २१ ॥

दष्टो दट्ठो त्ति तहा हस्तोऽपि च भवति हत्थो त्ति।
ग्रीष्मो गिम्हो त्ति तथा श्लक्ष्णं सण्हं सदा तु विज्ञेयम् ॥ २२ ॥

उष्णं उण्हं यक्षो जक्खो पल्लंको* भवति पर्यङ्कः*।
विपरीतं ह्मयोगे ब्रह्मादौ स्याद् बृहस्पतौ फत्वम् ॥ २३ ॥

यज्ञो भवति च जन्नो भीष्मो भिम्हो त्ति विज्ञेयः।
उपरिगतोऽधस्ताद्वा भवेत्ककारादिकस्तु यो वर्णः।
स हि संयोगविहीनः शुद्धः कार्यः प्रयोगेऽस्मिन् ॥ २४ ॥

[एवमेतन्मया प्रोक्तं किंचित्प्राकृतलक्षणम्।
शेषं देशीप्रसिद्धं च ज्ञेयं विप्राः प्रयोगतः ॥ २५ ॥]

× × ×

गङ्गासागरमध्ये तु ये देशाः संप्रकीर्तिताः।
एकारबहुलां भाषां तेषु तज्ज्ञः प्रयोजयेत् ॥ ५९ ॥

विन्ध्यसागरमध्ये तु ये देशाः श्रु(स्थि ?)तिमागताः।
नकारबहुलां तेषु भाषां तज्ज्ञः प्रयोजयेत् ॥ ६० ॥

सुराष्ट्रावन्तिदेशेषु वेत्रवत्युत्तरेषु च।
ये देशास्तेषु कुर्वीत चकारप्रायसंश्रयाम् ॥ ६१ ॥

हिमवत्सिन्धुसौवीरान् ये जनाः समुपाश्रिताः।
उकारबहुलां तज्ज्ञस्तेषु भाषां प्रयोजयेत् ॥ ६२ ॥

चर्मण्वतीनदीतीरे ये चार्बुदसमाश्रयाः।
ओकारबहुलां नित्यं तेषु भाषां प्रयोजयेत् ॥ ६३ ॥

Above is the text in Bharata's Nāṭyaśāstra (XVII, 7–25; 59–63) on the principal Prakrit and on some characteristics of its dialects. I give below the description of the Prakrit language as found there.

Vowels—The following vowels are not found in Prakrits, ऋ, ॠ, ऌ, ॡ, ऐ, औ and विसर्ग.

Consonants—The following consonants are not found in Prakrits, viz , ङ, ञ, न, श, ष.

Treatment of single (and non-initial or medial ?) consonants :

(1) Non-initial क, ग, त, द, य and व lose their vocalic element, the vowel left carrying the sense of the word.

(2) Non-initial ख, घ, थ, ध and भ are changed to ह.

Illustrations of (2) मुख = मुह, मेघ = मेह, कथा = कहा; वधू = वहू; and प्रभूत = पहूअ.

(3) ष (initial) is changed to छ, षट्पद = छप्पअ.

(4) ट (non-initial) is changed to ड, भट = भड, कटक = कडअ; कुटी = कुडी and तट = तड

(5) श and ष (initial as well as non-initial) are changed to स; विष = विस; शङ्का = संका.

(6) ठ changed to ढ, शठ = सढ, पाठ = पाढ; पीठ = पीढ.

(7) न (initial as well as non-initial) is changed to ण everywhere.

(8) प (non-initial) is changed to व, आपान = आवाण.

(9) ड (non-initial) is changed to ल, वडवा = वलवा; तडाग = तलाअ.

(10) च (non-initial) is changed to य; प्रचल = पयल; अचिर = अइर; अचल = अयल.

(11) Non-initial द becomes soft and pronounced with a light vocalic sound (अस्पष्ट or लघुप्रयत्न, corresponding to लघुप्रयत्नतरयश्रुति of Hemacandra).

(12) Miscellaneous words किल = किर; खलु = खु, यथा = जधा; तथा = तधा; परुष = फरुस, मृत or मृग = मअ; औषध = ओसह.

Treatment of conjunct consonants :

(1) रेफ as first or second member of a conjunct consonant is not found in Prakrits except in the following words : भद्र, वोद्रह, ह्रद, द्रह, चन्द्र and धात्री.

(2) श्च = छ, आश्चर्य = अच्छरिअ ; निश्चय = निच्छअ.

(3) प्स = छ, अप्सरस् = अच्छरा.

(4) त्स = छ ; उत्साह = उच्छाह.

(5) थ्य = छ ; पथ्य = पच्छ.

(6) भ्य = झ ; तुभ्यं = तुज्झं.
(7) ह्य = झ ; मह्यं = मज्झं.
(8) ध्य = झ ; विन्ध्य = विंझ.
(9) ष्ट = ट्ठ ; दष्ट = दट्ठ.
(10) स्त = त्थ ; हस्त = हत्थ.
(11) ष्म = म्ह ; ग्रीष्म = गिम्ह.
(12) क्ष्ण = ण्ह ; श्लक्ष्ण = सण्ह.
(13) ष्ण = ण्ह ; उष्ण = उण्ह.
(14) क्ष = ख ; यक्ष = जक्ख.
(15) ह्म = म्ह ; ब्रह्मा = बम्हा.
(16) र्य = ल्ल ; पर्यङ्क = पल्लंक.
(17) स्प = फ ; बृहस्पति = बहप्फइ.
(18) ज्ञ = न्न ; यज्ञ = जन्न.
(19) ष्म = म्ह ; भीष्म = भिम्ह.
(20) क्र or र्क = क्क ; अर्क = अक्क ; शक्र = सक्क.

At the end of the treatment of Prakrit Grammar, a manuscript of Bharata's Nātyaśāstra adds :

एवमेतन्मया प्रोक्तं किंचित्प्राकृतलक्षणम् ।
शेषं देशीप्रसिद्धं च ज्ञेयं विप्रा. प्रयोगतः ॥

In stanzas 59-63 of the same adhyāya, Bharata states certain dialectal peculiarities of the Deśabhāṣās which deserve notice :

(1) ए (at the end of a masculine noun in Nom. case?) is found in regions between गङ्गा and सागर (Magadha?).

(2) उ (as above) is found in regions of हिमवान् and सिन्धुसौवीर (a characteristic of Apabhraṃśa?).

(3) ओ (as above) is found in the regions चर्मण्वती and अर्बुद mountains (a characteristic of Śaurasenī?)

(4) न is found in place of ण in regions between विन्ध्य and सागर (a characteristic of Paiśācī?).

(5) च (a clear palatal sound?) is found in regions like सौराष्ट्र, अवन्ती and river वेत्रवती (a characteristic of the influence of Prācyā or Paiśācī?).

त्रुटिशोधनम्

[प्राधान्येन त्रिविक्रमप्राकृतशब्दानुशासनस्था एव त्रुटयोऽत्र निर्दिष्टाः ।]

पृष्ठम्	सूत्रम्	अशुद्धम्	शुद्धम्
१४	१·१·४७	अङ्गणं । अंगणं	अङ्गणं अंगणं
१४	१·१·४७	अन्तरं अन्तरं	अन्तरं अंतरं
५७	१·३·६३	भिसिन्यां भः	बिसिन्या भः
६२	१·३·८८ (टि)	M T पच्चूसो	M. T पच्छूसो
,,	१·३·८९	ण्ह फोः	ण्हः फोः
७९	१·४·५२	वश्च विह्वले	भश्च विह्वले
९१	१·४·१०१	किलितं	किलिन्तं
९२	१·४·१०७	स्नुष्ने रात्	स्नुष्ने रात्
९२	१·४·१०७	स्नुग्ष्ने संयु°	स्नुष्ने संयु°
१००	पुष्पिका	प्रथमोध्यायस्य	प्रथमाध्यायस्य
१०२	२·१·३	°डित्तिलएद्दहम्	°डित्तिलडेद्दहम्
१२९	२·२·२९	श्नुगनपि सोः	श्लुगनपि सोः
१४५	२·३·१२	°दितुइए ब्सा	°दितितुइए ब्सा
१७५	२·४·१०४	वल आरोपे	वल आरोपेः
१८१	२·४·४२	घूर्णेघुम्म°	घूर्णेर्घुम्म°
१९४	३·१·५४	कम्मवमुपभुजि	कम्मवमुपभुजिः
२०७	(४६)	णिव्वूठो	(४६) णिव्वूढो
२५३	३·३·३२	तदन्तन्नाम्नः	तदन्ताक्षाम्नः
२८२	३·४·२०	स्त्रियां डेर्हिं	स्त्रिया डेर्हिं

	सूत्रम्	अशुद्धम्	शुद्धम्
	३·४·२३	सुन्दरसर्वाङ्गयो	सुन्दरसर्वाङ्गीः
	३·४·३०	परस्य ङसो	परस्य ङ्सो
३०१	३·४·६४	चुड्डलउ	चूड्डलउ
३२०	(४०२)	(४०१)	(४०२)
३४९	९७	°विलया·	°विलआः
३६०	४२	°क्यङोर्यस्तु	क्यङोर्यस्य तु
३७२	४५	६२७	२२७
३७५	१८	२८२	२८१